PETRU DUMITRIU

CRONICĂ DE FAMILIE

Coperta: Done Stan

EDITURA FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE

Aleea Alexandru nr. 38
Sector 1, Bucureşti 71273
ROMÂNIA

Tel. 679.65.43; 633.11.62.

ISBN 973 – 9132 – 47 – 2

PETRU DUMITRIU

CRONICĂ DE FAMILIE

EDIŢIA A TREIA

EDITURA
FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE
BUCUREŞTI • 199[illegible]

Postfață de Nicolae Manolescu

ALTE CÎTEVA CUVINTE... de Geo Șerban

Textul este o reproducere integrală a primei ediții a romanului „Cronică de familie", publicat de Editura de Stat pentru Literatură și Artă în 1956, reluată fără modificări în 1958.

ÎN LOC DE PREFAȚĂ

Scrisoare adresată redactorului primei ediții

Metz, 2 iunie 1992

Dragă Geo Șerban,

acuma vreo patruzeci de ani, redactor de carte și tânăr critic literar, ai conlucrat cu mine la publicarea "Cronicii de familie". În prima decadă a celor peste treizeci de ani de când sunt în exil, ai fost persecutat de nelegiuiții ce stăpâneau țara și cultura română. Azi, îmi faci marea bucurie de a îngriji republicarea "Cronicii" după decenii de tăcere terorizată în jurul ei.

Spune, te rog, cititorilor "Cronicii de familie", că sub teroarea intelectuală și psihologică a acelei epoci — cea mai sinistră și înjositoare a istoriei țării noastre — "Cronica" nu ar fi putut apărea

fără anumite concesii pe care autorul a trebuit să le facă. Scrâșnind din dinți, le-am făcut. A se compara, de exemplu, prima versiune, în revistă, a «Davidei», cu cea publicată în volum.

Trecutul trebuia descris în culori întunecate. Le-a avut, dar a avut și lumină. Aspectele luminoase erau interzise. Boierimea română și clasa mijlocie cuprindeau și oameni buni, nobili, generoși, uneori admirabili. Interziși. Monarhia a fost întemeiată de un om profund respectabil, și continuată de un al doilea, care și-a sacrificat tradiția și origina germană a dinastiei, pentru a conduce țara în război, la victorie și la unire. Toate astea erau

teme interzise. În schimb, existau teme obligatorii, tendențioase. Trebuia acceptat măcar de formă marxismul, care a distrus zeci de ani viața a sute de milioane de oameni. Trebuia ascunsă tirania partidului comunist, teroarea Securiștilor, atotputernicia imperialismului ruso-asiatic.

Tinerețea mea și forța mea creatoare au trebuit să se supună o vreme acestei asupriri monstruoase. "Cronica" poartă pecetia tinereții și forței creatoare, dar și a asupririi suferite și a deformării adevărului. Cititorul să deosebească ce era opera mea de ce era pecetia scârnavă a asupritorilor. Că era,

lor, nu a mea, au do-
vedit preferând viața
de pribeag, străin printre
străini, ca să scrie "In-
cognito" și alte cărți
de om liber, pentru oameni
liberi

Petru Dumitriu

PARTEA ÎNTÎIA

Davida

I

În hîrtii de vînzare și cumpărare de moșii din vremea principelui Constantin Brîncoveanu se ivește întîia oară neamul unor Cozieni, numiți așa nu după Cozia de sub munte, unde e mănăstirea de pe malul Oltului, ci după o Cozie din ținutul dealurilor dintre București și Tîrgoviște. Cozia era moșia lor atunci; în hrisoave e vorba de o jupîniță Davida, de un Mihail, de un Grecea Cozianul și apoi de alții, urmași ai lor, care au stăpînit Cozia, adăugîndu-i moșia Gîrla, moșia Slobozia Veche, moșia Dîrdori și altele; nepoții și strănepoții acestora au cumpărat pămînturi în cîmpie, la Tătaru și alte sate pe care le-au umplut cu țărani bulgari. Asta s-a petrecut mai tîrziu, cînd pe poruncile domnilor Mavrocordați și Callimachi, după formula *Io... Voevod, Bojiiu milostei gospodar zemli Vlahiskoe,* și sfîrșitul *toliko pisal Gospod,* „atîta a scris stăpînul", se lipea *pecetia Gospod,* cu corbul heraldic, și dedesubt iscăleau înșirați toți marii dregători. Printre numele lor zgîriate cu litere colțuroase, se scriu în multe documente Șerban Cozianu serdar, Alexandru Cozianu logofăt, Lascarache Cozianu iarăși logofăt; încă de tineri copiii lor erau mumbașiri domnești; unul s-a călugărit și a fost episcopul Neofit al Rîmnicului-Noul-Severin; fetele Cozienilor au fost măritate după nepoții lui vodă, după feciorii lui Villarà, după frații mai mici din neamul Pîrșcovenilor și al Văcăreștilor, iar pe vremea principelui Șuțu, Cozienii erau veri de-al doilea și de-al treilea cu Grădiștenii, Grecenii și Floreștii.

La 1848, paharnicul Manolache Cozianu a fugit la Brașov din fața revoluției, împreună cu fiul cel mai mare, Alexandru, noră-sa, Sofia, fata lui Gussi de la Voivoda și cu copiii lor, care erau mici de tot; apoi s-a întors, și-a văzut mai departe de avere, dar cu frica de revoluție și de împărțire a moșiilor intrată în oase. Manolache

Cozianu a murit lăsînd o faimă de nemaipomenită zgîrcenie, dar şi cinci mii de pogoane la Cozia, trei mii la Gîrla, opt mii la Dîrdori şi aşa mai departe, încît pe la 1850, fiu-său Alexandru a dărîmat casele din uliţa Culmea Veche, a tăiat castanii bătrîni din curte şi a zidit o casă potrivită cu marea lui avere, bine cunoscută de importatorii de grîne englezi cu agenţii în porturile dunărene.

Casa aceasta, care există şi azi, era în fundul unei curţi pietruite, cu zăbrele înalte de tuci, încoronate cu vîrfuri aurite în chip de suliţă. De o parte şi de alta a fiecăreia din cele două porţi cu grilaj de fier forjat erau felinare mari, împodopite cu frunze şi flori, de asemenea de fier. Trăsurile intrau pe o poartă şi ieşeau pe cealaltă; se opreau la peron, la piciorul scării ovale cu multe trepte, care ducea sus, la unicul cat al clădirii. Înăuntru era o anticameră, iarăşi trepte şi un salon mare cu ferestrele de la podea pînă la tavan, împărţite în multe ochiuri pătrate şi încoronate cu arcade *à la française;* într-o latură, două saloane mai mici, o sufragerie şi o bibliotecă în cealaltă, căci Alexandru Cozianu era un om citit, care învăţase la Paris şi supsese din cărţi o trufie la fel de mare ca zgîrcenia lui taică-său. Această trufie înşirase pe pereţi portrete apocrife ale serdarilor, logofeţilor şi episcopilor din neamul lui, pictate de Theodor Aman; această trufie înşirase în salon canapele şi fotolii din tapiserie de Aubusson, cu picioarele răsucite, acoperite cu trandafiri şi ghirlande cioplite în lemnul suflat apoi cu aur din ducaţi şi ludovici. Aceeaşi trufie lipise pe pereţi scrinuri pîntecoase din lemn de trandafir, încrustate cu flori şi figuri din alte esenţe scumpe, atîrnase trei policandre uriaşe de cristal în salonul mare şi pusese într-un colţ o harfă şi un pian dreptunghiular ca o ladă pe două picioare în chip de X, un pian de o formă ciudată, care apoi n-a mai fost repetată de fabricantul cu numele gravat sub capac; *Gaveau, fournisseur de S.M. l'Empereur*[1]. Pereţii erau căptuşiţi cu mătase cu flori în salonul cel mare, cu catifele în cele mici, cu cărţi în bibliotecă şi cu stejar în sufragerie, unde mîncarea venea pe tăvi din bucătăria aflată jos, în curte, în casele slugilor, alături de grajduri şi de remiza trăsurilor, clădiri văruite şi cu acoperişuri strîmbe din şindrilă, rămase încă de la casele vechi.

Într-o seară de la începutul primăverii lui 1862, cîteva echipaje, dintre care două aveau steme pictate pe lacul negru al uşilor, aşteptau pe partea cealaltă a străzii Culmea Veche. Caii ciocăneau cu copitele caldarîmul; vizitiii beau vin fiert la bucătărie; ferestrele cele înalte străluceau; se întrevedeau prin perdele roiurile de lumini ale candelabrelor. Afară cerul era roşu la orizont, iar la zenit albastru

[1] Gaveau, furnizor al M.S. Împăratului.

închis, cu cîteva stele. Bătea un vînt subţire şi rece prin crengile seci ale copacilor din stradă. Înăuntru însă era cald; sobele dogoreau, şi cucoanele erau în rochii decoltate – din întîmplare nu erau decît aproape numai cucoane, care veniseră în vizită în seara aceea la Sofia Cozianu.

Domnul Cozianu stătu un sfert de oră cu cucoanele, apoi îl luă de braţ pe singurul bărbat care sosise pînă la ceasul acela, domnul Lascăr Lascari, deputat al unui judeţ de la cîmpie, şi fără un cuvînt îl duse afară din salonul cel mare şi luminat în care scînteiau în aer, deasupra capetelor, girandolele de cristal ale candelabrelor. Cei doi bărbaţi trecură printr-un salonaş unde nu ardea decît o candelă şi intrară într-un al doilea, cel din urmă din partea aceea a casei şi cu desăvîrşire în întuneric, afară de dreptunghiul galben pe care-l arunca pe jos şi pe un perete uşa ce răspundea alteia, din celălalt salon, şi prin care venea lumina din salonul cel mare. În dreptunghiul acela se vedeau un fotoliu mare, verde întunecat şi alături o masă de lemn lucios cu trandafiri, ghirlande şi copii goi de bronz aurit la colţuri, sub tăblie. În umbră se ghiceau alte mobile; lucea stins, abia bănuită, lemnăria aurită a fotoliilor din vremea lui Ludovic al XVI-lea. La intrarea celor doi domni, ceva se mişcă în întuneric. Domnul Cozianu întrebă:

— Care eşti acolo?

— Eu sînt, măria ta, săru'mîna: Florica, răspunse repede un glas de femeie cam răguşit – poate de somn.

— Ai dormit aici, constată rece domnul Cozianu. Aprinde lampa.

Rămase în uşă, ţinîndu-l mereu de braţ pe Lascăr Lascari, şi aşteptă. O femeie scundă ieşi din întuneric şi trecu pe lîngă ei, iute-iute, cu paşi mici şi repezi, cu capul plecat şi cu mîinile pe piept; era legată la cap cu negru, şi cu fustă creaţă de un albastru întunecat şi lucios. Lascăr Lascari încercă să-i vadă faţa, dar nu izbuti. Peste cîteva clipe femeia se întoarse cu o lumînare, îngenunche şi vîrî flacăra sub abajurul lămpii de pe măsuţa de lemn scump, cu copilaşi goi de bronz aurit. Obrazul femeii ieşi deodată din întuneric. Se uita de aproape la fitilul ce ardea. Era încă tînără. Pleoapele îi cădeau peste ochii întredeschişi, de un verde tulbure. Obrajii îi erau netezi, măslinii. Gura zîmbea arătîndu-şi doi-trei dinţi cu goluri între ei. Cu zîmbetul acela şi ochii întredeschişi şi verzi ca o baltă stătută vara, şi cu dinţii ei putrezi, avea un aer de viclenie bestială.

Lampa se aprinse şi ţiganca se ridică în picioare dintr-o singură mişcare sprintenă şi mlădioasă. Se depărtă cu capul plecat şi obrazul ferit de privirile celor doi bărbaţi. Domnul Lascari întinse mîna şi o ciupi nemilos de şold, cam jos şi înspre spate; femeia însă se depărtă

iute, fără să pară că simţise ceva şi fără să-şi părăsească încovoierea umilită, deşi de bună seamă o duruse ciupitura.

— Cum zici c-o cheamă? întrebă domnul Lascari.

— Florica.

— *Elle n'est pas mal*[1].

Domnul Cozianu nu răspunse. Deschidea masa cu amoraşi, care-şi arătă captuşeala de postav verde. Dintr-un sertar scoase o pereche de cărţi. Lascăr Lascari îl cuprinse cu braţul de după umăr. Era mai scund decît stăpînul casei şi familiar, unsuros, cleios; se lipea de om, mîna îi era umedă şi lipicioasă, felul de-a vorbi, prietenos, binevoitor, aproape galeş, zîmbetul ce dovedea dinţi nespălaţi, obrazul alb cu barbete dese castanii, părul rar, răvăşit şi cu un început de chelie, totul semăna cu o bucată de caş care a făcut păr şi-ţi vorbeşte cu o intimitate şi o indiscreţie insuportabile; te aşteptai ca domnul Lascari să miroasă a brînză; dar redingota-i mototolită, cravata înaltă de mătase prost înnodată, cămaşa murdară, umerii hainei plini de mătreaţă miroseau tare a tutun bun, turcesc, şi a cafea. Domnul Lascari era foarte bogat; aşa soios cum era, îşi juca mereu în buzunar cu sunet muzical cîţiva napoleoni din care nu scotea niciodată vreunul. Îl ţinea de gît pe domnul Cozianu şi-i zîmbea galeş cu dinţii murdari.

— Coane Sandule, de ce nu mi te mărturiseşti ca unui frate?

Apoi, cu ochii în pămînt, cu aerul de-a nu spune nimic, adăugă:

— Lumea vorbeşte că la dumneata la Cozia le topeşti pe ţărănci…

Domnul Cozianu dădu din umeri. Era un om voinic, greoi şi adus din umeri, cu o faţă plumburie, ochii stinşi, gura amară; la Paris, în tinereţe, un astrolog îi spusese că e născut sub influenţa nefastă a lui Saturn. Domnul Cozianu suferea de ficat şi era mîncăcios şi băutor; era mereu posomorît, nemulţumit de oameni, de lume şi de sine însuşi; tăcea şi clocea în sine o veşnică furie stăpînită. Doar la ţară, alergînd toată ziua peste cîmp cu cîinele şi puşca, putea să-şi mai domolească neagra melancolie. Dar acuma nu era la vînătoare. Se-ntoarse brusc spre Lascari şi întrebă:

— Ei, şi ce? Ce-are a face una cu alta?

— N-ai de ce să te superi, murmură Lascari ridicîndu-şi pulpanele redingotei ca să nu se aşeze pe ele. Ca un adevărat prieten, ţi-am spus ce se vorbeşte; te-am prevenit.

Domnul Cozianu se aşeză şi el la masa de joc şi începu să amestece cărţile.

— Florica e o bestie, zise el. Curvă şi otrăvitoare… Trage o carte, Lăscăruş.

[1] Nu-i urîtă.

— Pe cine a otrăvit? Am tras o damă.

— Era un vizitiu la mine la ţară, cu care se avea ea bine… Zece. Fă cărţile, Lăscăruş. A-nşelat-o cu altă ţigancă şi într-o zi a murit cu nişte dureri de maţe şi urlete cumplite. A mers vorba că l-a otrăvit Florica. Cînd te uiţi la ea, ai crede. Dar cum să ştii? Sofia o protege; a luat-o de la ţară, să n-o omoare ailaltă rivală. E prea bună Sofia cu ele.

Apoi tăcu şi nu mai fu atent decît la partida de cărţi pe care o jucau. Din salonul cel mare se auzeau rîsete; un glas bărbătesc, metalic, răsunător, se înălţa cîteodată deasupra celorlalte.

— Auzi-l pe oratorul nostru… rîse Lăscăruş Lascari şi puse pe masă un şapte. Domnul Cozianu nu zîmbi; amar şi pătruns de fiere, îl tăie cu un opt. Avea să cîştige partida. Lăscăruş regreta polul pe care stătea să-l piardă. Se uită la Alexandru Cozianu, la faţa lui frămîntată şi suferindă, convulsată de veşnica furie şi indignare a bolnavului de ficat. Ştia că-l poate lovi în măduvă, să-l doară cumplit; dar nu-i ajungea să ştie că poate; simţea nevoia să-şi răzbune polul pierdut. Cînd se mai auzi o dată glasul metalic din salon, Lăscăruş Lascari murmură ca la un gînd al lui:

— E adevărat că e bună coana Sofia…

Apoi, fără legătură, zise pe un ton neutru:

— Sînteţi prieteni buni cu Şerban. Mi se pare că-l aud vorbind. El e?

— El e, murmură Cozianu fără să ridice ochii de pe cărţi.

— Sînteţi de mult prieteni? întrebă Lăscăruş, părînd că nu dă nici o importanţă întrebării, că a pus-o într-o doară. Puse o carte jos: un şapte. Domnul Cozianu i-o tăie şi pe asta, cu un zece.

— E văr de-al doilea cu Sofia.

— A, asta da, rîse Lăscăruş. Mai mult cu dumneaei e rudă.

Şi puse o carte pe masă. Vorbise prosteşte, anume. Ce putea să însemne „a, asta da“ şi „mai mult cu dumneaei e rudă“? Orice – sau nimic. Dar Cozianu stătu cîteva clipe nemişcat, cu cărţile în mînă. Apoi tăie cu o carte greşită. Lăscăruş puse repede un zece peste şaptele lui Cozianu, care de-aici înaine jucă prost. Mai încolo Lăscăruş îi mai spuse:

— Vine des pe la voi Şerban, în vremea din urmă?

— Da, zise scurt şi rece Cozianu, şi puse încă o carte greşită. Peste cîteva minute, Lăscăruş cîştigase partida şi puse în buzunar, cu o satisfacţie liniştită, napoleonul pe care Cozianu îl aruncase pe postavul verde. Cozianu stătu o clipă, ţinîndu-se de masă cu amîndouă mîinile, încruntat şi concentrat ca un om care simte o durere neaşteptată în trup. Lăscăruş întrebă:

— Mai facem una?

— Nu.

— Revanşa dumitale, monşer. (Putea să-i mai ia un pol sau doi lui Cozianu.)

— Nu, răspunse Cozianu. Renunţ. Nu mă simt bine. O să mă duc să mă întind puţin.

— Ţi-e rău? întrebă Lăscăruş, cu o grijă şi o solicitudine nemaipomenită. Voi să se apropie de Cozianu, să puie mîna pe el, dar Cozianu îl respinse.

— Nu-i nimic! O să mă întind aici; du-te şi stai cu cucoanele, Lăscăruş.

— Stau cu dumneata, Sandule dragă, îţi ţin de urît, zise Lăscăruş, aproape cu gingăşie.

— Du-te, omule, şi lasă-mă! exclamă Cozianu scos din fire de durere.

— Bine, mă duc, mă duc, te las; să-ţi trimit pe cineva? Ai nevoie de ceva?

— Nimic! N-am nevoie de nimic şi de nimeni! spuse Cozianu şi suflă în lampă. Se duse pe întuneric spre un colţ unde nu mai erau fotolii franţuzeşti, de catifea, cu lemnul aurit şi cu trandafiri cioplіţi mărunt în el, ci un divan acoperit cu o blană de urs şi scoarţe turceşti pe pereţi. Domnul Cozianu se întinse pe divan, îşi lărgi cravata trăgînd de ea cu furie şi stătu în întuneric, asudînd de indignare. Iar Lăscăruş Lascari ieşi din salonaşul întunecat, trecu liniştit, agale, printr-al doilea, sunîndu-şi în buzunar polii de aur ce se înmulţiseră cu unul, şi intră în salonul cel mare, cu un aer de curiozitate aţîţată. Încă puţin şi s-ar fi putut aştepta cineva să-l vază că adulmecă fremătînd din nări ca un iepure. Prima lui privire merse de-a dreptul la doamna Cozianu care şedea într-un fotoliu lîngă sobă; şi cu aceeaşi privire Lăscăruş îl cuprinse şi pe Şerban Vogoride, care stătea în picioare lîngă Sofia Cozianu, rezemat cu spinarea de soba de teracotă împodobită cu floricele în gustul vienez de la 1830. Vogoride vorbea tare, cu siguranţa de sine şi aerul stăpînitor care-l făcea atît de temut în adunări. Iar Sofia Cozianu, aşezată într-un fotoliu, îl asculta şi-l privea de jos în sus, cu o linişte satisfăcută, în care Lăscăruş Lascari ştia să citească mai mult decît mulţumirea unei prietene şi a unei cucoane care primeşte vizita unui musafir plăcut. Sofia Cozianu trecuse bine de treizeci de ani, şi se îngrăşa. Dar era albă, sprîncenată, cu ochi negri şi blînzi, şi trandafirie în obraji. Rochia de tafta roz cu dantele la mînecile scurte pînă la cot şi cu alt rînd de dantele în jurul umerilor, strînsă pe talie şi înfoiată pe şolduri după moda lansată în Europa de împărăteasa Eugenia, umplea fotoliul cu faldurile lucioase ale crinolinei; corsetul făcea să-i iasă braţele pline, umerii rotunzi, cărnoşi, şi gîtul rotund de statuie, ca dintr-un potir de preţ. Îşi purta părul negru în zulufi uşor peste urechi şi pe ceafă, tot ca Eugenia de Montijo, şi se mişca puţin, leneşă şi moale, cu unduiri rotunde ale fiinţei ei pline de o dulceaţă matură.

Şerban Vogoride se prefăcea nesimţitor la această necontenită îmbiere mută, dar Lăscăruş Lascari îl ştia şi bănuia tocmai din indiferenţa asta că treaba se făptuise. Căci Şerban era un om lacom şi nedomolit în poftele lui, pe care şi le ascundea cu o voinţă necruţătoare, dar numai ca să şi le sature mai sigur.

Şerban era nepotul lui Nicolae Vogoride, caimacamul, şi cel din urmă Vogoride care mai rămăsese în ţară. Căci nevasta caimacamului, Coca Conachi, fata logofătului Conachi, poetul, plecase în străinătate curînd după moartea caimacamului. Cei doi băieţi făcuţi cu el au luat unul o Ruspoli, la Roma, altul o Puységur, la Paris, şi au murit fără urmaşi. Din fete, Maria s-a măritat cu un conte di Roma şi n-a avut copii, iar pe Lucia a luat-o Rosetti Roznovanu, şi a doua oară Dimitrie Greceanu, ministru, mort în atentatul cu bomba de la Senat. Urmaşii Luciei trăiesc şi azi. Coca Vogoride, frumoasă şi elegantă, s-a măritat la Roma cu prinţul Ruspoli, primar al Romei, mai tîrziu principe de Poggio Suasa, care avea demnitatea de paznic al podurilor Tibrului în vremea conclaviilor; şi i-a născut pe Constantino Ruspoli, căsătorit cu o Talleyrand-Périgord, apoi o fată care s-a măritat cu un conte de la Forest-Divonne şi i-a făcut o fată, Claire, căsătorită cu Vladimir Mavrocordat; fiul lor, Alexandru Mavrocordat, trăia prin 1950 la Paris; iar ultimul copil al Cocăi Vogoride, Margherita, mai apoi contesă della Gherardesca, trăieşte şi azi, trecută de şaptezeci de ani; dar astea sînt lucruri tîrzii.

Prin 1860, ultimul Vogoride aflat în ţară era Şerban. Rămăsese aici cu moşiile moştenite de la taică-său, fratele caimacamului. Avea acuma vreo patruzeci şi cinci de ani, era mare, pieptos, spătos şi începea să se îngroaşe în pîntec. Dar se ţinea drept, în redingota neagră şi vesta albă strînsă pe talie şi care ascundea un corset. Jobenul de mătase şi-l pusese pe jos şi aruncase în el cu nepăsare mănuşile *gris-perle*. Stătea încordat, cu capul sus, ţinut de gulerul scrobit şi de cravata înaltă, neagră. Purta părul scurt, adus pe frunte în şuviţe, aşa cum îl văzuse în tinereţe la Paris pe Chateaubriand. Dar nu semăna cu melancolicul şi romanticul ministru şi poet; faţa îi era cărnoasă şi mare, nasul gros, sprîncenele stufoase, gura roşie, ochii, de un albastru palid, fulgerători. Se juca mereu cu monoclul care-i atîrna de o panglică prinsă în butonieră, şi pe care-l punea uneori sub sprînceană, ca să ţintuiască prin el pe un om care-i displăcea şi pe care-l zdrobea cu privirea-i decolorată şi dispreţuitoare.

— Şi ce le-ai spus, Şerbane? întrebă Sofia Cozianu. El dădu din umeri rîzînd.
— N-are nici un rost să repet… Sînt orator doar cînd mă mînie mişăii. Da' mă mîniasem!
Cucoanele rîdeau.
— Hai, spune-ne, se rugă de el bătrîna vorniceasă Sturza, sprijinită cu amîndouă mîinile în bastonul cu cap de fildeş. Nu cocheta, Şerbane. Cum a fost? Că tot tîrgul numai de asta vorbeşte.
Vogoride se mai lăsă rugat; se apăra, rîzînd fără ipocrizie, căci era prea mîndru ca să aibă vanitate. Lăscăruş Lascari se lipi de el, intim, familiar, mic, şi alb şi gras.
— Spune, cucoane Şerbane, că de nu, povestesc eu şi stric tot hazul…
— Fie! Cînd i-am văzut cum tabără pe boierime ca o haită, a început să fiarbă sîngele în mine. Am sărit în picioare şi nu m-am mai suit la tribună. De-acolo, de pe banca ministerială, m-am întors spre ei, spre stînga, şi am răcnit: „Domnilor! Dumnezeu i-a spus profetului Iona, că, dacă află măcar un om drept în cetate, o va ierta de pedeapsă. Dar dumneavoastră, nici de veţi afla un singur boier de treabă, nu veţi ierta boierimea. E adevărat că nu sînteţi dumnezei, ci oameni. Şi încă ce soi de oameni!"
Vorbise cu glasul lui mare şi metalic ale cărui vibraţii umpleau incinta Camerei, iar ultimele cuvinte, „şi încă ce soi de oameni!" le rostise cu un asemenea dispreţ, cu o asemenea veselă, neiertătoare şi nimicitoare obrăznicie, cu monoclul sub sprînceană şi cu ochii scînteietori de insolenţă şi sfidare, încît cucoanele din salon începură să bată din palme şi să ţipe de încîntare, aşa cum izbucniseră deputaţii conservatori în şedinţa din acea după-amiază, cînd ceilalţi tăcuseră, mîrîind de ură sub şfichiul insultei. Lăscăruş Lascari exclamă:
— Şi n-aveau de ce să se plîngă! Apostrofa era cu totul parlamentară! Numai tonul nu era!
Şi, vorbind, se uita împrejur, iscodind feţele aprinse de plăcere, privirea adîncă şi pierdută, şi zîmbetul moale al Sofiei Cozianu, şi rîsul gros şi hohotitor al lui Şerban Vogoride, jovial şi *bon enfant,* care făcea haz de glumă ca de a altuia. Într-un colţ, sprijinită de pian, fiica Sofiei Cozianu, Davida, o fată de şaptesprezece ani, subţire, slabă, neagră, cu părul ca noaptea, îl privea fix pe Şerban Vogoride cu o atenţie nemaipomenită, ciudată, ca pe o fiinţă necunoscută sau un obiect uimitor şi de neînţeles. Lăscăruş Lascari se apropie de Davida, pe cînd în cercul de fotolii dimprejurul sobei se stîrnea iarăşi conversaţia din care se deosebeau rîsul lui Vogoride şi glasul bărbătesc al vornicesei bătrîne:

— Aferim, Şerbane, evghenitul mamei! Oameni ca tine de-am avea mai mulţi! Aferim: vino să te sărut!
Lăscăruş Lascari se uită prin caietele de note de pe pian, trăgînd cu coada ochiului spre fata de lîngă el, care nici nu-l observase, atît de pierdută era în contemplarea lui Vogoride. Era zveltă, într-o rochie de tafta de culoarea pieptului de porumbel, cu ape liliachii, cenuşii, roz. Avea nasul fin, încovoiat, gura cărnoasă, dar palidă, ochii negri, arzători, adînci, cu genele lungi şi fine, îndoite în sus; părul îi era strîns fără grijă, negru ca întunericul, cu luciri albăstrii, creţ şi bogat. Şi pielea fragedă şi străvezie avea în ea o umbră albăstrie. Fata era necoaptă, sălbatică, tăcută. Stătea acolo, departe de cercul de musafiri, închisă în sine şi privindu-l ţintă pe Şerban Vogoride. Lăscăruş Lascari o apucă de braţ cu obişnuita lui familiaritate, care-i îngădui să-i pipăie braţul încă prea slab, copilăresc, şi o strînse tare, fără să vrea: îi făcuse poftă să strîngă în pumn braţul acela de copil. Davida nici nu băgă de seamă. El o întrebă:
— Ei, ce zici?
Fata tresări şi-l privi cu aerul ei sălbatic, închis, aproape duşmănos.
— Despre ce?
— Despre Şerban al nostru… rîse diplomatic Lăscăruş şi-şi arătă dinţii verzui. Fata întoarse capul şi răspunse, mereu cu ochii la cercul de musafiri:
— E cel mai mare om de stat al nostru.
Vorbise cu o asemenea tărie şi convingere, de parcă ar fi rostit adevărul suprem al vieţii. Lăscăruş Lascari strîmbă din nas, glumeţ.
— Îmi place că te interesează politica…
Fata înălţă capul cu o mîndrie împărătească.
— Tata spune că asta e datoria unei fete de neam.
Lăscăruş Lascari începu să rîdă şi voi s-o apuce iar de braţ.
— Trebuie să stăm de vorbă atunci, să ne sfătuim…
Ea îşi trase braţul cu vioiciune şi zise foarte serios:
— Dacă doreşti, poţi vorbi cu mine cum vorbeşti cu un bărbat.
Lăscăruş Lascari rîse şi mai tare; îi făcea poftă această naivitate şi această sălbăticie de adolescentă. O luă de umeri părinteşte şi o trase spre el.
— Trebuie să fii nevastă de om politic, zise el.
Fata se făcu palidă şi murmură cu buzele uscate:
— Am să fiu.
Lăscăruş se tulbură şi zise numai pe jumătate în glumă, zornăindu-şi nervos napoleonii în buzunar:
— Apăi să nu ne spui asta nouă, oamenilor politici, că te şi cere careva din noi…

Şi o apucă de mînă, dar în clipa aceea Şerban Vogoride îl chemă şi cu glas mare:

— Lăscăruş, vino încoace şi spune-le cucoanelor ce vor mişăii. Vino, vino încoace.

Şi-l trase în mijlocul cercului de cucoane, ca să-l ia de martor.

— Vor să ne fure moşiile, fără să dea nimic în schimb. Ne despoaie pe noi, le dau ţăranilor şi-apoi, cînd vor avea aceia nevoie de credite, pun mîna dumnealor pe pămînt, cu băncile dumnealor, cu negustoria dumnealor! Asta vor! Şi cred c-o să ne lăsăm despuiaţi!

— Dacă n-ai fi dumneata – zise Lăscăruş Lascari – nici n-am avea un om care să se poată împotrivi. Vodă vrea reforma, Kogălniceanu o vrea; Rosetti, Ionescu, Brătianu, toată caracuda, şi-au pus în minte să ne jupoaie…

Vorbea maşinal; lucrurile astea le spusese de mii de ori, în cercuri, în saloane, în redacţii, la Cameră. Cu ochii trăgea spre Davida, care stătea în capătul celălalt, lîngă pian, şi se uita spre ei. Se uită la Vogoride, nu la el, se gîndi Lăscăruş Lascari cu o înţepătură de ciudă în inimă. În clipa asta, ar fi vrut să-l ştie plecat, sau mort, pe taurul acesta care vorbea prea tare, care era prea sigur de sine şi, oriunde se afla, era *el* în mijloc, înconjurat de bărbaţi şi de femei, ascultat, întrebat, admirat. „Dracul să-l ia", se gîndi Lăscăruş Lascari, care n-avea patruzeci de ani, dar era urît şi fără haz şi nevoit să se mulţumească cu muieri ieftine, actriţe de la Union, care-l costau cîţiva (dureros de mulţi, după părerea lui) din napoleonii pe care-i suna în buzunar. Dracul să-l ia pe Şerban Vogoride, nesuferit de mare şi de sigur de el! Ce găseau la vita asta cu monoclu şi cu glas ca de clopot? Tremurau pentru moşii. Se ştiau slabi, n-aveau oameni tari, oratori ca duşmanii lor; luminăţia sa beizadea Mitică Ghica asculta de ce spunea Vogoride ca de evanghelie, şi chiar ceva mai mult; toţi erau în genunchi în faţa lui, în faţa „omului providenţial". Iar tîrgoveţii, gazetarii, negustorii, Kogălniceanu şi Rosetti şi însuşi vodă ştiau că numai de el au a se teme, dar că de el, într-adevăr *au* de ce să se teamă.

Cufundat în aceste cugetări morocănoase, Lăscăruş Lascari încetă de-a mai fi vorbăreţ în seara aceea şi se mulţumi să tragă cu coada ochiului la fata Cozienilor, nemişcată şi tainică în colţul ei – şi care se uita fix la Vogoride. Lăscăruş era amar, furios şi scormonit de o ciudă mult mai dureroasă decît adineauri, cînd fusese cît pe ce să piardă nişte bani la cărţi. N-are să mai joace cărţi. De ce să fie prost şi să piardă bani? N-are să-i mai pese nici de femei: mamsell' Fanny de la teatru era de ajuns pentru un om ca el. *Un om ca el?* Era mai deştept decît Vogoride; mai tînăr; mai înfometat de plăceri, nu ieftine şi

uşoare (de-aceea se scîrbise). De ce *un om ca el?* Nu era tot aşa de bărbat ca Vogoride? se întreba Lăscăruş umilit şi mestecîndu-şi ura şi amărăciunea care-l rodeau de cînd era în umbra lui Şerban Vogoride. Ştia că Şerban era aici ca la el acasă. Nu mai putea suporta în astă-seară să-l vază unic centru al interesului oamenilor acestora. Trebuia să plece cît mai curînd, să-i lase singuri; îl mai mîngîia oarecum ideea că Şerban şi Sofia vor rămîne cu Cozianu, care înţelesese aluzia adineauri, la *écarté*. „Nici ei n-o să fie liniştiţi astă-seară", se gîndi cu o oarecare satisfacţie Lăscăruş Lascari.

Cînd o văzu pe vorniceasa Sturza că se ridică, gemînd şi proptindu-se în baston, şi că se pregătesc de plecare şi celelalte cucoane, se grăbi să-i ofere braţul bătrînei şi să se încline în faţa Sofiei Cozianu. Lui Vogoridse îi strînse mîna şi-l sărută pe amîndoi obrajii.

— Ne vedem mîine la Cameră.

Vogoride îşi trase capul înapoi, dar nu izbuti să scape de pupătura cleioasă şi de barbetele mătăsoase ale lui Lăscăruş. Nu-i plăcea să se apropie de el un bărbat, şi mai ales lividul, grasul şi părosul Lăscăruş Lascari. Rămase singur în salon cu Sofia Cozianu şi suflă pe nări, dezgustat şi jucîndu-şi monoclul pe deget. Afară se auzea trapul cailor pe caldarîm şi huruitul trăsurilor care plecau. Davida nu se mişcase de lîngă pian. Şerban Vogoride se aplecă uşor spre mama Davidei şi spuse, surîzînd:

— *Vous êtes belle comme le jour*[1]…

Sofia Cozianu voi să-i răspundă, dar deodată simţi că n-au rămas singuri; se-ntoarse şi o zări pe Davida.

— Aicea eşti? Ce faci acolo, huhurezule?

Şerban Vogoride se îndreptă şi exclamă pe un ton prea firesc:

— Sigur că-i aici; n-o văzuseşi? A stat şi-a tăcut toată seara. Nici nu te-am văzut bine, Davida.

— Vino-ncoace, să stai de vorbă cu noi, zise Sofia Cozianu stăpînindu-şi cu greu plictiseala. Avea şi ea o clipă liberă, şi proasta asta mică venea să i-o strice. Ce căuta aici?

Davida însă se apropie, fără să ştie că dorinţa maică-si era s-o vadă plecată cît mai curînd. Şerban Vogoride o privi cu plăcere. Îi puse mîna pe cap ca unui copil.

— Ce mare se face fata asta! Mîine-poimîine o mărităm…

[1] Eşti frumoasă ca lumina zilei…

— Nu vorbi așa, Șerbane, că mă faci să mă simt bătrînă...

— Dumneata, cucoană, ai să fii fermecătoare pînă la optzeci de ani... și cine te-a iubit tînără are să te iubească și atunci, spuse Șerban Vogoride înclinîndu-se politicos, ca și cum ar fi făcut un compliment; dar se uita țintă la Sofia, care înțelese că i-a vorbit cu tot dinadinsul, și se roși, abia văzut, de plăcere. Vogoride nu-și luase mîna de pe capul Davidei care închise o clipă ochii. O mîngîie ușor pe obraz și-i spuse:

— Să te gîndești mîine la mine; o să am o bătălie grea la Cameră.

— O să cîștigi! zise Davida cu o aprindere întunecată și pătimașă, care-i făcu pe cei doi să izbucnească în rîs.

— Crede în dumneata mai mult ca mine, zise Sofia Cozianu. În casa asta nu se poate spune o vorbă despre dumneata, că sare ca o tigroaică!

Davida zîmbi silit.

— De ce nu sînt onorabilii membri ai partidului conservator la fel de porniți ca fetița asta! spuse Vogoride. Nu și-ar mai face vodă și Kogălniceanu mendrele în țara asta, cu negustorașii și cu țăranii dumnealor...

Din fundul salonului se ivi o femeie în rochie neagră. Abia cînd intră sub cel dintîi din cele trei candelabre de cristal atîrnate de tavan, se văzu că era de aproape patruzeci de ani, blondă, cu sprîncenele bălane și ochii verzi ca gheața; gura îi era strînsă și fața rece și severă. Rochia simplă de mătase neagră n-avea decît un guleraș alb și manșete albe. Făcu o plecăciune ușoară din cap lui Șerban Vogoride; el se înclină foarte rezervat, ca în fața unei persoane pe care n-o cunoaște, își puse monoclul și-o cercetă distant.

— *Je cherchais justement Davida,* zise străina. *Venez, mademoiselle, il est temps de vous coucher* [1], adăugă ea către Davida.

— *Mais pas du tout, je ne veux pas* [2], răspunse Davida furioasă.

— Ba da, du-te și te culcă; are dreptate mademoiselle Marchand, spuse mama Davidei, care era atît de mulțumită să scape de Davida, încît, într-un elan de bunăvoință pentru providențiala mademoiselle Marchand, se-ntoarse spre Șerban Vogoride și-l întrebă:

[1] Tocmai o căutam pe Davida. Haideți, domnișoară, e timpul să mergeți la culcare.

[2] Nicidecum, nu vreau.

— N-o cunoști încă pe mademoiselle Marchand? Ea se ocupă de educația copilei ăsteia. *Mademoiselle* – adăugă ea pe franțuzește – vino să-ți prezint pe excelența sa domnul Șerban Vogoride.

Franțuzoaica se apropie cu un zîmbet pal, amabil, gata să încline capul și să întindă mîna. Deodată se opri. Zîmbetul îi înlemni pe față, apoi se șterse treptat. Șerban Vogoride își vîrîse mîinile în buzunare și se uita peste ea, în gol, ca și cum ea n-ar fi existat, ca și cum unde se afla ea n-ar fi fost decît aer.

Nu păru că aude nici ce-i spunea Sofia Cozianu:

— Șerbane, mademoiselle Marchand, *l'institutrice de Davida* [1].

Sofia Cozianu rămase și ea o clipă înmărmurită. În întregul salon imens și gol afară de colțul unde se aflau ei, domni un moment de tăcere apăsătoare, încordată, penibilă. Sofia Cozianu se roși și-i spuse pe franțuzește guvernantei:

— Mulțumesc, domnișoară; du-o pe Davida să se culce. Du-te, Davida.

Mademoiselle Marchand se înclină, cu ochii în pămînt.

— *Bonsoir, madame. Bonsoir, monsieur.* Și ieși ducînd-o după ea pe Davida pe care Vogoride o mîngîie binevoitor pe cap pe cînd trecea pe lîngă el. Cum ieșiră ele, Sofia Cozianu se întoarse spre Vogoride:

— Bine, Șerbane, ce-ți veni să-i faci afrontul ăsta bietei femei?

El rîse dur.

— Draga mea, ești prea bună la suflet; mîine ai să mă prezinți sufragioaicelor și țigăncușelor dumitale de prin casă! Să te întreb eu ce ți-a venit să mă prezinți unei persoane pe care-o plătești și o hrănești? Cine e mademoiselle Marchand? N-o cunosc! Nu mă interesează, și prin urmare nu există. Cu moliciune și cu bunătate ca a dumitale, începe să uite prostimea ce se cuvine și ce nu; de-aceea trebuie să răcnesc eu în Cameră împotriva răzvrătiților și a demagogilor!

— Bine, dar e franțuzoaică, n-are nimic a face cu... încercă să spună Sofia Cozianu, dar el rîse sec.

— Mîrlan franțuz, mîrlan rumân, totuna mi-e! De la ei vin toate ideile revoluționare, draga mea; acolo le-au intrat prostii în cap teoreticienilor noștri, cum era Bălcescu mai ieri și cum sînt azi amicii lui, Ion Ionescu, și Rosetti, și toată haita! Hai să-i lăsăm în plata

[1] Perceptoarea Davidei.

Domnului, că mă faci să-ţi ţin un discurs şi – adăugă el cu glas scăzut şi surîzînd – avem altele de vorbit.

Sofia Cozianu zîmbi fericită.

— Aşa, îmi închizi gura; dar tot îmi pare rău pentru biata Herminie... E o femeie cumsecade, Şerbane, nici nu-ţi închipui ce virtuoasă e, urmă doamna Cozianu rîzînd dintr-o dată. Acuma, în iarna asta care a trecut, s-a îmbolnăvit, săraca, a avut friguri mari, şi a început să aiureze. Ştii ce tot spunea în delir? Nu-ţi poţi închipui.

— Măscări, zise Şerban Vogoride, şi rîse gros.

— Numai la prostii te gîndeşti. Nu, dragul meu, ci tocmai dimpotrivă. Ţipa: *„Qu'on amène un médecin pour qu'il puisse témoigner que je suis vierge!“* [1]

— Săraca de ea – exclamă Şerban Vogoride, rîzînd cu lacrimi – vai, sărăcuţa, îmi pare rău de ea; şi cum, *chère amie* [2], nu s-a aflat un românaş de-ai noştri să se milostivească de ea şi s-o scape de pacostea asta?

Rîdeau amîndoi, cînd domnul Cozianu apăru în uşa ce dădea spre cele două saloane din dreapta. Era galben la faţă, cu cravata dezlegată şi cu hainele mototolite.

— De ce rîdeţi? întrebă el morocănos. Apoi se uită împrejur cu o mirare exagerată şi întrebă pe un ton dezagreabil:

— A plecat toată lumea?

— Ce e cu tine? întrebă Sofia Cozianu. Te simţi rău?

— Da... Mă munceşte iar ficatul, mormăi domnul Cozianu şi se aşeză într-un fotoliu. Şerban Vogoride şi cu Sofia schimbară o privire iute. Şerban mai stătu cîteva clipe, vorbind de lucruri fără însemnătate, apoi se ridică să plece; Cozianu întrebă într-o doară şi fără chef: „De ce nu mai rămîi? dar pe un ton care arăta că nu mai doreşte societate. Şerban îşi luă rămas bun şi ieşi. Cozianu se duse la fereastră şi stătu acolo, uitîndu-se în întunericul de afară, pînă auzi tropotul cailor şi văzu geamurile cupeului sticlind şi licărul roşiatic al lămpilor trăsurii cum trece prin faţă-i şi dispare pe poarta cea mare. Apoi se-ntoarse şi veni la nevastă-sa. Era pămîntiu şi-şi stăpînea cu greu mînia.

[1] Aduceţi un medic să poată atesta că sînt fecioară!

[2] Draga mea.

— Ascultă, Sofio dragă. Ţi-am făcut pe plac în toate. Atunci cînd ai dorit, am primit să dormim despărţiţi; am primit să trăieşti cum pofteşti; să călătoreşti singură; nu m-am atins nici de averea dumitale. Dar nu pot, mă-nţelegi, nu pot răbda să mă dezonorezi. Verişorul dumitale Şerban e om mare, e tot ce vrei, dar nu se cuvine să ajung de rîsul oamenilor din pricina lui şi-a dumitale! Încă sînt eu stăpîn în casa asta, după cîte ştiu! Şi spre binele dumitale, o să pun regulă în toată istoria asta. Spre binele dumitale, înţelegi? Că mîine-poimîine o să te arate lumea cu degetul, şi-ai să fii nevoită să pleci în străinătate, că aici nimeni n-o să-ţi mai calce în casă! Vorba multă, sărăcia omului: mîine dimineaţă plecăm la Cozia.

— Cum? Mîine dimineaţă?

— Mîine dimineaţă la ceasurile opt sîntem porniţi la drum! Ai ceva de zis împotrivă? întrebă Cozianu, tremurînd de enervare. Faţa plumburie şi ochii tulburi îl arătau mai mult ca niciodată născut sub o constelaţie saturniană, amară şi sumbră. Doamna Cozianu îşi muşca buzele privindu-l ţintă. Se gîndea concentrat, speriată. Se sili să zîmbească.

— Dragul meu, ţi-e rău, şi asta te face să vezi lucrurile în negru. De unde ai scos toate poveştile astea cu Şerban şi cu lumea care n-o să ne mai calce în casă?

— De unde da, de unde nu, te poftesc să mă crezi! strigă Cozianu tremurînd de furie. Mi s-a dat a înţelege, destul de fără perdea, că lumea vede! Lumea nu e proastă cum o crezi tu. Ce vrei? răcni el întorcîndu-se spre o femeie care intrase.

— Nu poftiţi la masă? întrebă femeia fără să se sperie. Era aceeaşi ţigancă, Florica, care-i aprinsese lampa ca să joace cărţi cu Lascari.

— Nu! Piei de-aici!

— Du-te, Florico, zise liniştită doamna Cozianu. Culcaţi-vă toţi. Nu mîncăm astă-seară.

Aşteptă pînă se închise uşa, apoi spuse:

— Lumea? Să zică ce-o vrea, Sandule dragă; vorba cîntecului: „gura lumii slobodă“. Dacă vrei, plecăm şi acum. Dar vrei să ne supărăm cu Şerban? Ce-o să crează de noi? Că am înnebunit, sau că avem ceva cu el. Socoţi că-i un om cu care-i bine să te cerţi?

— Nu-mi pasă de el! mugi înfundat domnul Cozianu şi începu să se plimbe cu paşi mari în sus şi în jos. Apoi se opri brusc.

— Nu-mi vine la socoteală, cucoană, să mă facă de rîs! Mă înțelegi? Vrei să fiu nevoit să mă bat cu dînsul în duel? Acolo o să ajungem!

— Asta ar mai lipsi! spuse Sofia Cozianu pălind. Să-l mai și omori!

— Poate mă omoară el pe mine! La asta nu te-ai gîndit! rîse amar Cozianu.

— Te știu mai bun țintaș, că toată ziua ești la vînătoare, zise Sofia; și dacă i se întîmplă ceva, îți dai seama ce urmează? Ai să-i ții dumneata locul în Cameră? Ai să ții dumneata piept lui Kogălniceanu și lui vodă? Că și ești în stare, zise ea cu dispreț. *Est-ce qu'il nous faut un éclat*[1], tocmai în momentul ăsta?

Cozianu se oprise, descumpănit. Fierbea, neputincios. Moalea și blînda Sofia Cozianu își adună toate puterile și îndrăzni:

— Să zicem că ține la mine.

— Să faci bine să nu-ți bați joc de mine, rîse indignat și amărît soțul. Ea însă urmă, neînduplecată:

— Să zicem că ține la mine. Eu plec fără un cuvînt. Dacă ține cu adevărat la mine, apoi n-are să mai fie el bun de Cameră, de ședințe ale cabinetului, de nimic. Îl cunosc: e în stare să lase totul baltă și ori să vie după noi – îți închipuiești scandalul și ruina lui ca om politic – ori să-și dea demisia și să plece în străinătate, sau la moșie, sau să-și facă seama.

Nu era sigură de nici unul din lucrurile acestea, dar vorbea cu o cutezanță desperată și fără umbră de îndoială. Îl vedea pe bărbatu-său clătinat și de aceea urmă cu și mai multă hotărîre:

— Dacă pleacă el, Cuza și Kogălniceanu nu mai au nici un adversar în partidul conservator; față de el, ceilalți sînt un fleac.

— O să ia moșiile și cu el, și fără el! zise Cozianu încruntat și sumbru. Sîntem pierduți și-așa. N-o să oprească un om valul ăsta…

— Ești sigur? Iei asupra ta ce-o să urmeze?

Cozianu tăcu. Începu să se plimbe iar prin salon.

Abia după multă vreme, mormăi:

— Mai vorbim noi mîine.

Și ieși fără să mai adauge un cuvînt. Sofia Cozianu își trecu mîinile peste obraz și suflă adînc. Tremura de încordare. Murmură, singură:

[1] Avem oare nevoie de un scandal?

Nici nu visezi tu, Șerbane… Tu nici nu știi…

Rămase tăcută, palidă de osteneala acestei jumătăți de ceas, zîmbind slab în gol. Foarte tîrziu, plecă și ea să se culce. Candelabrele rămaseră aprinse și arseră pînă spre sfîrșitul nopții; fumegau sleite, cînd se făcea ziuă.

La vremea aceea, Davida dormea ca un copil, răsuflînd liniștit; iar mademoiselle Marchand stătea în pat, cu ochii deschiși, țeapănă și rece ca un cadavru, și se gîndea.

Cînd o dusese pe Davida să se culce, în odaia unde dormeau amîndouă, trecuse după paravan și se dezbrăcase în tăcere. Davida ședea pe pat și vorbea:

— Nu crezi că seamănă cu lordul Byron? Nu, mai degrabă cu Chateaubriand. Ah, mademoiselle, aș fi vrut să fii de față cînd a povestit cum le-a răspuns liberalilor la Cameră! Era de neuitat. E un om unic, un om care va rămîne în istorie. Are mîndria și geniul diabolic al lui Manfred, al lui Lara, al … Mademoiselle, știi de ce mi-am adus aminte? Mi-a citit tata din Sallust o frază pe care o s-o țin minte pînă la moarte: *„contemptor animus atque superbia, consueta mala nobilitatis*[1]". Dar nu sînt lucruri rele, mi-a spus tata, ci fac parte din noblețea spiritului, și sînt semnele unui duh înalt și generos: *contemptor animus atque superbia, ipsa nobilitas*[2].

Odaia lor de dormit era pătrată, cu un tapet de hîrtie cu flori pe pereți, cu două paturi mari cu picioarele de bronz și cu cîte o comodă pentru fiecare; pe una era un lighean și o cană de faianță: era a domnișoarei Marchand; pe cealaltă, a Davidei, un lighean de argint și o cană mare de argint, cu o canelură în spirală înfășurată pe ele. Mademoiselle Marchand ieși după paravan și suflă în lumînare, apoi se culcă. Nu spusese o vorbă. Davida se gîndi puțin, apoi întrebă, cu o supunere neobișnuită:

— Mademoiselle… aș vrea să mai lucrez la lecția de matematici…

Mademoiselle Marchand nu spuse nimic. Davida se repezi la comodă cu o vioiciune de animal tînăr, cotrobăi într-un sertar, scoase un caiet, aprinse o lumînare și începu să scrie pe noptiera pe-a cărei marmură pica încet ceara ce se scursese pe piciorul de fildeș al sfeșnicului.

[1] Sufletul disprețuitor și trufia, obișnuitele păcate ale nobilimii.

[2] Sufletul disprețuitor și trufia sînt însăși noblețea.

Scria într-un caiețel cu scoarțe negre. În capul paginii puse ziua și luna. Apoi scrise: *„Azi mi-a vorbit iar. Mi s-a părut mai mult ca niciodată că seamănă cu Manfred, deși are ceva și din Lara. Stăteam și-l ascultam, cînd deodată m-a chemat și mi-a vorbit. Mi-a spus că are nevoie de mine; mi-a cerut să mă gîndesc mîine la el, cînd îi va înfrunta pe adversari. Mă voi gîndi la tine, și vei birui, iubitul meu!"*

Stătu puțin, sugînd capătul tocului, apoi scrise iarăși:

„Cît de mult aș vrea să fiu bărbat, să-l ajut, să lupt alături de el! Tata nu-l înțelege; mama și mai puțin. Mama e o găină, dovada cea mai bună e că mă crede un copil. Se înșală! Ar trebui să aibă un spirit eroic, și atunci dînsul ar iubi-o; dar el nu poate iubi decît o fire înrudită, la fel de bărbată ca a lui".

Roase puțin capătul tocului, apoi adăugă în caiet: *„L. L. mi-a spus astăzi că ar trebui să fiu soția unui om politic; asta înseamnă că, deși pare respingător și mărunt, e un om inteligent. Cred și eu că ar trebui să fiu soția unui om politic. Dar numai a unuia singur".*

Sublinie de două ori cuvintele *„a unuia singur"*, apoi urmă:

„Soția lui, iubita lui, sclava lui. Aș vrea să-mi dau viața pentru el!"

Închise caiețelul și se uită pe furiș la mademoiselle Marchand, întinsă sub plapumă și nemișcată. O întrebă încet:

— *Est-ce que vous dormez?*[1]

Cealaltă nu răspunse. Dormea, de bună seamă. Davida ascunse caiețelul, se dezbrăcă repede și se vîrî în pat. Încercă să-și închipuie scene romantice în care jucau un rol ea și Șerban Vogoride, dar în curînd imaginile se amestecară în mintea ei, se topiră și peste cîteva clipe Davida dormea răsuflînd liniștit, cu părul ei negru ca noaptea risipit pe pernă și cu mîna sub obraz, ca un copil.

Nu însă și mademoiselle Marchand. Nu răspunsese, nu vorbise, fiindcă îi era gîtul strîns, fiindcă se înăbușea și fiindcă nu-și putea îngădui să spună ce simțea. Zăcea în pat, nemișcată, cu trupul înghețat, cu dinții încleștați, și nu putea nici măcar să plîngă. O frigeau ochii. Stătea și se gîndea la un singur lucru. Rămase așa toată noaptea. Cînd începu să se lumineze de ziuă, se sculă, își dădu cu apă rece pe față și se îmbrăcă. Luă o carte și se așeză într-un fotoliu, dar fără să citească.

[1] Dormi?

Davida, cînd se trezi, îi zîmbi copilărește și o întrebă dacă s-a și sculat:

— *Voyons, quelle bêtise* – îi spuse mademoiselle Marchand – *vous voyez bien que je suis debout*[1]. De ce mă mai întrebi?

Era liniștită și severă ca întotdeauna.

Davida oftă, se întinse și încercă să mai lenevească în pat, dar mademoiselle Marchand trase plapuma de pe ea. În curte se auzeau glasuri și tropot de copite. Davida sări din pat și se duse desculță la fereastră: trăsura de călătorie era trasă la scară.

— Ce s-a întîmplat? Cine pleacă? Plecăm undeva? întrebă ea.

— Nu știu nimic, răspunse mademoiselle Marchand; îmbracă-te mai repede și ai să afli mai curînd; hai, îmbracă-te; în cămașa asta lungă, albă și cu părul negru pe umeri, arăți ca o sălbatică; *une vraie sauvage*[2].

II

În aceeași clipă perdeaua groasă de catifea vișinie de la fereastra doamnei Cozianu se dădu la o parte numai de două degete, apoi recăzu. În întunericul odăii cu perdelele trase, cu flăcăruia candelei care pîlpîia sub luciul stins al icoanelor de argint, Sofia Cozianu se așeză într-un fotoliu și așteptă, hotărîtă ca atunci cînd Alexandru va veni să-i bată la ușă și s-o poftească în caleașca de călătorie care aștepta, să-l refuze ritos. Era nervoasă; își juca papucul de satin în vîrful piciorului alb. Își trăgea pe piept halatul de mătase în care i se făcuse deodată frig. Afară tropăiau caii, scurmînd caldarîmul cu copitele și sforăind; se auzeau glasurile rîndașilor și al lui Dumitru, vizitiul. Sofia Cozianu aștepta să audă bătaia în ușă, să se ridice în picioare și să spuie: „Nu plec cu tine!"

Davida se îmbrăcase în grabă și ieșise cu mademoiselle Marchand, care în dimineața aceea era galbenă, ca de ceară. Se întîlni cu tată-său, cu o manta groasă pe umeri și o șapcă de vînătoare în mîinile înmănușate în piele de Suedia, cenușiu-verzuie. Se aplecă să-l sărute fiică-

[1] Spui prostii – vezi bine că m-am sculat.

[2] O adevărată sălbatică.

sa pe obraz, apoi se-ntoarse spre mademoiselle Marchand şi o luă la o parte să-i spună pe franţuzeşte:

— Trebuie să plec la ţară; e posibil să lipsesc mai multe luni; te rog să-mi scrii despre progresele şi purtarea Davidei; şi mai ales, s-o ţii strîns, din scurt! Să fii severă cu ea; maică-sa, de altfel, nu te va stingheri în educarea Davidei, zise în treacăt domnul Cozianu cu un zîmbet saturnian, la care mademoiselle Marchand nici nu clipi.

— Să fii alături de ea în orice moment; să-i supraveghezi lecturile, clipele libere, tot. Nici o distracţie prostească: *pas de sots amusements*, ci matematici, istorie, latină, muncă de dimineaţă pînă seara; să nu neglijeze muzica, şi *le maintien*[1] care e esenţial; trebuie să iasă din ea o persoană deosebită. Mă bizui pe dumneata.

— Îmi cunosc datoria, zise mademoiselle Marchand cu o asemenea fermitate necruţătoare, încît amăreala domnului Cozianu se risipi o clipă dînd loc unei satisfacţii posace.

— *Très bien, mademoiselle.. Au revoire*[2], zise Cozianu şi dădu uşor din cap.

— *Au revoir, monsieur.* Mademoiselle Marchand înclină capul cu o mişcare rigidă, apoi se îndreptă la loc, ca o vargă de oţel. Cozianu o mîngîie uşor pe obraz pe Davida, îşi puse şapca de vînătoare, îi făcu lui Hector, valetul francez, semn să-l urmeze şi se sui în trăsură. Davida, în capul scărilor, voi să fluture batista, să strige ceva. Mademoiselle Marchand nici nu întoarse ochii spre ea, ci murmură printre buzele subţiri şi palide:

— *Voyons,* Davida. Sentiment în faţa slugilor. *Du sentiment devant les domestiques.*

Davida se opri brusc; apoi mulţumi politicos şi intrară în casă, în clipa cînd trăsura ieşea pe poartă şi rîndaşii închideau cele două canaturi înalte cu zăbrele de fier.

Doamna Cozianu mai sări o dată la fereastră cînd auzi caleaşca grea urnindu-se şi o văzu cum iese din curte. Nu-i venea să creadă. Ieşi din odaie şi străbătu casa de la un capăt la altul, ca să se asigure că Alexandru plecase; încerca să pară liniştită, astfel ca slugile s-o creadă în deplină ştiinţă a plecării soţului ei: dar înainte de-a intra şi în odaia lui care mirosea greu a fum de ţigară de foi răcit, nu se putu

---

[1] [illegible]

[2] [illegible]

împiedica şi bătu în uşă. Nu era pe aproape decît una din ţigănci, Florica, pe care-o adusese de la moşie şi care părea vicleană şi de o răutate animalică încît nimeni n-o putea suferi, dar pe care Sofia Cozianu o ţinea pe lîngă sine şi o apăra dintr-un simţămînt ciudat şi inexplicabil de siguranţă şi de independenţă pe care-l avea ştiindu-se ascultată cu supunere de rob de această slugă antipatică şi căreia-i mersese buhul de otrăvitoare. Acuma cînd se trezi că bate în uşă, îşi luă seama şi-i zîmbi Floricăi cu vinovăţie:

Ce-o fi cu mine de m-apuc să bat în uşă...

Tremura că ţiganca îi va spune: „Păi boierul doarme, cuconiţă". Dar Florica, uitîndu-se pe sub gene cu ochii-i verzi şi tulburi, care nu plăceau nimănui, rîse şi-şi arătă dinţii putrezi.

De drag ce vi-i de dumnealui, zise ea ţuguindu-şi buzele. Sofia Cozianu rămase o clipă să se uite la ea: ce voise să spună? Era obrăznicie vicleană, sau înjositoare cîrdăşie? Nu putea citi nimic în pupilele ca de apă de baltă ale femeii. Intră. Alexandru nu era. Nu era nicăieri. Plecase. Nu putea şti cîtă vreme şi unde (de bună seamă la o moşie, la Cozia sau la Gîrla); plecase ca să nu mai dea ochii cu ea, ca să nu accepte, să nu recunoască; îi fusese teamă, ruşine de sine însuşi... „Fricosul!" se gîndi Sofia Cozianu cu un zîmbet de dispreţ.

De acum înainte, Şerban Vogoride veni şi mai des în casa din strada Culmea Veche; de altfel prietenii şi cunoscuţii îşi continuară vizitele ca şi mai înainte şi chiar şi mai mult, căci şi pînă atunci, nu mohoreala şi rîsul plin de fiere ale lui Alexandru Cozianu îi atrăseseră, ci farmecul molatic şi bunătatea zîmbitoare a soţiei lui, care acuma înflorise, rîdea, glumea, era spirituală fără răutate şi nici nu aţîţa vreo gelozie la celelalte cucoane care o bănuiau „fixată". În aceeaşi vreme lupta politică şi duelurile oratorice în Cameră adunau în casa Cozienilor pe oamenii de frunte ai partidului conservator, care ştiau că-l văd acolo pe Şerban Vogoride, rămas mai mult ca oricînd ultimul lor sprijin; de altfel, foile liberale arătau că şi adversarii ştiau asta şi începuseră să strecoare în articole ameninţări nedesluşite, de care Şerban Vogoride rîdea seara, sprijinit de sobă în mijlocul salonului casei din strada Culmea Veche.

Iar Davida urma să trăiască în visurile pătimaşe şi eroice ale sfîrşitului adolescenţei sale, cu capul înfierbîntat de Tacit şi de matematici, urmărită de dimineaţă pînă seara, la masă, la toaletă, pretutindeni, de

atenţia, de vocea rece şi calmă, de corectitudinea de gheaţă a domnişoarei Marchand, care-o ţinea ca într-un invizibil corset de oţel. Davida nu vedea pe nimeni în jurul ei decît pe deasupra; trăia numai în sine şi în visurile sale; nu-şi dădea seama la ce gîndesc şi ce simt ceilalţi, fiindcă ea gîndea un singur lucru şi simţea prea aprins. Cu şiretlicuri din ce în ce mai disperate izbutea să scrie din cînd în cînd în caietul cu scoarţe negre şi să-l ascundă de vigilenţa domnişoarei Marchand.

Într-o zi, Şerban Vogoride venise la masă, aşa cum obişnuia în vremea din urmă. În jurul mesei celei lungi din sufragerie, în capul căreia Sofia Cozianu, în toaletă de primăvară, rochie de mătase *gris-argent,* cu un jabot de dantele de Bruxelles şi nasturi de sidef, rîdea şi glumea fericită, mai şedea Lăscăruş Lascari, apoi un frate al Sofiei Cozianu, deputat dintr-un judeţ din Moldova, om cu favoriţi lungi, grav, şi de o mare prostie, apoi două mătuşi sărace ale Sofiei, ofilite şi tăcute, şi care mîncau lacom, cu ochii în farfurie; mai era mademoiselle Marchand, mută, îngheţată, răspunzînd politicos cu „da" sau „nu"; şi în sfîrşit Davida, care-l asculta pe Şerban Vogoride cum vorbeşte aprins:

— ... Vodă e hotărît să facă reforma agrară; e şi el un teoretician şi un progresist! spunea Vogoride, care rostea „phroh-gresist" cu un dispreţ zdrobitor, neîntrecut decît de acela pe care-l punea în rostirea cuvîntului „teoretician". Iar liberalii îl susţin numai ca să ne ia locul – sau mai bine zis locurile! Numai că n-o să se lase nimeni jupuit de averea muncită de părinţii lui, ca să-i vază pe domnii Rosetti şi Brătianu în guvern.

Davida îl privea cu ochii ei mari, negri şi aprinşi, şi uita să mănînce. Mademoiselle Marchand o întreba în şoaptă:

— De ce nu mănînci?

Davida nu auzea.

— De ce nu mănînci, Davida?

— Poftim? Ai spus ceva?

— De ce nu mănînci?

Davida stătea o clipă, aiurită, ca trezită din somn, apoi se reculegea şi răspundea:

— Nu mi-e foame!

Şi se-ntorcea iar spre Vogoride, să-l asculte.

Mademoiselle Marchand tăcea şi mînca mai departe, puţin, cu înghiţituri mici, căci îi era gîtul strîns şi numai cu o sforţare cumplită a voinţei îşi păstra calmul impasibil al feţei.

După prînz, domnii mai stătură cu stăpîna casei la cafea şi coniac, mătuşile se retraseră în odaia lor, în dos, cu fereastra spre curte şi casele slugilor. Davida încercă să mai stea, dar maică-sa o trimise din salon:

— Du-te, fetiţo: *vas étudier*[1]. Davida se ridică, nemulţumită. Lăscăruş Lascari îi ţinu partea rîzînd.

— Las-o, cucoană Sofio: pricepe mai multă politică decît unul din noi ăştialalţi...

— Fugi de-acolo; e un copil. Trebuie să înveţe, Lăscăruş dragă; Alexandru are planuri mari cu ea; du-te, Davida.

Fata se uită la Vogoride aşteptînd ajutor; dar Vogoride nu era atent; îşi încălzea în palme paharul de coniac şi se gîndea, de bună seamă, la şedinţa de mîine a Camerei.

Cu capul în piept şi furioasă, Davida ieşi după mademoiselle Marchand.

În odaie, o fîşie lată de lumină, în care jucau fire de praf aurii, trecea printre perdelele întredeschise şi aprindea o pată dreptunghiulară pe covorul roşu. Davida trecu prin fîşia de lumină, deschise secreterul cu picioare arcuite, cu frunze şi flori încrustate în lemnul lor gălbui, şi se aşeză în faţa lui, da nu luă nici o carte.

— Mă socoteşte copil, murmură ea, încruntîndu-şi sprîncenele. Asta arată cît de bine mă cunoaşte.

Mademoiselle Marchand trecu o clipă după paravan, apoi ieşi de acolo cu un caiet în mînă. Veni la Davida şi i-l arătă.

— Vrei să-mi explici ce e asta, domnişoară? întrebă ea pe un ton glacial şi vibrant. Ce e asta?

Davida sări în picioare, palidă. Era caietul ei negru. Se repezi să-l smulgă din mîna guvernantei.

— De unde-l ai? Cum l-ai găsit? Dă-mi-l îndărăt! N-ai dreptul să-l citeşti! exclamă ea înăbuşit.

Mademoiselle Marchand feri caietul. Davida ajunsese în faţa ei, la mai puţin de un pas. Se înfruntau, fata neagră şi subţire, cu ochi arzători, şi femeia palidă şi blondă, cu sprîncene şi gene decolorate, şi

[1] Du-te de învaţă.

cu ochi verzi, înghețați. Tremurau amîndouă, una de indignare, alta de o furie îngrozitoare, încă stăpînită, dar care nu mai putea fi ținută în frîu decît o clipă și avea să izbucnească.

— N-ai dreptul să umbli în lucrurile mele! Spioano! șuieră Davida.

— N-am dreptul? E datoria mea să te educ, să știu unde-ți rătăcești mintea, copil nerod! șopti cu patimă mademoiselle Marchand. Răspund de dumneata în fața tatălui dumitale! Ce-are să spună cînd va afla ce scrie aici?

— N-ai dreptul să-i spui! Ești o trădătoare! E josnic să-i spui! E infam!

— E infam ce fac eu? E infam idolul dumitale!

În el ai găsit să adori noblețea și generozitatea? De el ai găsit să te îndrăgostești, minte de vrabie! *Tête de linotte!* Mă faci să și rîd! zise mademoiselle Marchand cu un rîs silnic, înveninat.

— Ce-ai spus? Ce ți-ai îngăduit să spui! Îți permiți să-l judeci? întrebă Davida sufocată de furie și ridică mîna să-i tragă o palmă, dar mademoiselle Marchand îi prinse brațul și o împinse îndărăt.

— Ticăloaso! suflă Davida. Am să cer să fii gonită din casa asta!

— Să fiu gonită? Da! Să fiu gonită! Ce mai caut aici? Ce mai caută în casa asta o ființă care mai are onoare în ea? Am să plec cu dragă inimă, fiindcă nu mai pot suporta să asist la ce se petrece aici! Singurul om vrednic de stimă e tatăl dumitale, și e dezonorat, e batjocorit, iar situația mea nu-mi îngăduie să spun ce gîndesc și ce văd! Da, am să plec, și să te las în admirația dumitale imbecilă față de amantul mamei dumitale!

Davida se făcu palidă de tot. Peste o clipă îngăimă:

— Ce-ai spus?

Mademoiselle Marchand își trase un cufăr de sub pat, deschise dulapul, începu să scoată rochii din cuiere și să le arunce în cufăr cu o grabă febrilă. Davida se repezi la ea, o apucă de umăr și o scutură.

— Ce-ai spus? Ești nebună?

— Nu sînt nebună de loc, vorbi mademoiselle Marchand, împachetînd mereu. Tremura din tot trupul și vorbea sec și repezit, pe nerăsuflate:

— Nu, nu sînt nebună; am moștenit de la părinții mei scaun la cap și demnitate, și am greșit stînd prea mult aici și răbdînd să fiu înjosită. De ce să rabd? Sînt o ființă mai onorabilă decît mama dumitale și

amantul ei. Părinții mei au muncit ca să-și facă o mică stare; aveam cel mai bun hotel din Nogent. I-a ruinat invidia și răutatea oamenilor; s-a făcut drumul de fier și cursele de diligență nu s-au mai oprit în oraș; a fost o lovitură a destinului, pe care am îndurat-o curajos; apoi a venit la putere tiranul Bonaparte și tatăl meu, care era cunoscut ca republican, a fost deportat; dar sînt mîndră de el; era un om respectat, un om integru, nu un aristocrat corupt, depravat și fără onoare, ca idolul dumitale care batjocorește patul conjugal al celui mai credincios prieten al său. Am să muncesc cu mîinile; nu mi-e frică de muncă; da, am să plec, am să plec din țara asta blestemată, din țara asta de sălbatici! Să mor de foame, dar să nu-mi pierd demnitatea! vorbi mademoiselle Marchand cu glas înecat de patimă. Era verde la față și-și ghemuia cămășile de noapte în cufăr cu mîini tremurătoare. Davida o trase de braț și o așeză cu sila pe pat. Cealaltă se lăsă, în neștire.

— Ce-ai spus? Nu e adevărat! spuse Davida cu îndoială, într-un fel rugător, de parcă o implora s-o liniștească, să-i spună că nu e decît un vis, că n-au fost decît vorbe în vînt. Mademoiselle Marchand vorbi însă cu o liniște sumbră:

— Ba da, e adevărat.

— Minți! țipă Davida și se ridică de lîngă ea. Minți! Ești o intrigantă și o mincinoasă!

Mademoiselle Marchand zîmbi pal.

— E greu să fii slugă... mai ales la niște stăpîni de sclavi...

— Iartă-mă, șopti Davida; iartă-mă. Am fost nebună; nu știam ce spun; dar înțelege ce-nseamnă asta pentru mine. Te rog, uită cum ți-am vorbit. Te rog, nu pleca; te implor, *mademoiselle, je vous en supplie,* nu pleca, nu mă lăsa așa...

Alunecă de pe patul unde se așezase lîngă mademoiselle Marchand, căzu în genunchi și-i cuprinse talia îngustă și dură cu brațele; se uita la ea cu spaimă, palidă, cu ochii rătăciți.

— Nu pleca de aici: n-am pe nimeni cu cine să vorbesc; n-am pe nimeni pe lume! Rămîi și ajută-mă să aflu! Trebuie să aflu! Nu cred că-i adevărat! Nu poate fi adevărat!

Era atît de îngrozită și de palidă, încît mademoiselle Marchand zîmbi rece, cu un aer decis și ferm, nu fără satisfacție.

— Bine, vei afla.

Începînd din după-amiaza aceea, cineva care ar fi fost atent la purtarea Davidei ar fi observat că e şi mai tăcută ca pînă atunci, că răspunde monosilabic, că urmăreşte cu o atenţie duşmănoasă orice gest cît de mic al maică-si şi al lui Şerban Vogoride. Dar nimeni nu se uita la ea afară de Lăscăruş Lascari, şi acesta doar ca să se apropie de ea, s-o ia de braţ sau de talie şi să-i vorbească glumeţ şi curtenitor; Davida se scutura însă la orice atingere, răspundea scurt şi se depărta cît putea de repede. Mademoiselle Marchand părea neschimbată: rece, decolorată şi ţeapănă în rochiile ei negre, sau cafenii, sau cenuşii cu guleraşe scrobite. Pînă cînd, într-o după-amiază cînd Davida fusese iaraşi trimisă la ea în odaie şi şedea pe pat, nemişcată, absentă, iar afară era soare, vorbeau tare nişte oameni la grajduri şi bătea un vînt uşor care mişca perdelele la fereastra deschisă, mademoiselle Marchand intră în odaie. Ţinuse uşa ca să nu scîrţîie şi mersese fără zgomot. Avea o strălucire în ochii verzi şi glaciali şi un zîmbet de dispreţ pe buzele-i subţiri. Davida se ridică încet, cu ochii la ea, fascinată. Guvernanta îi făcu semn şi Davida se luă după ea. În coridorul întunecat ce ducea printre şirul saloanelor din faţă şi rîndul de odăi din spatele casei, se opriră o clipă. Uşa arcuită, cu geamuri, lăsa să se vadă lumina din salonul mare, nişte palmieri de o parte şi de alta şi în faţa ei uşa cealaltă, a anticamerei, tot cu geamuri, şi dincolo vîrfurile aurite ale zăbrelelor grilajului, castanii din stradă şi nişte case vechi peste drum. În coridor însă era tăcere şi umbră. Mademoiselle Marchand o luă de braţ pe Davida, o trase spre adîncurile tot mai întunecoase ale coridorului, împinse o uşă care stătea întredeschisă şi dădea în odaia de toaletă a stăpînei casei. Se întrevedeau halate aruncate pe scaun, papuci pe jos, mirosea a levănţică. Guvernanta o împinse uşor pe Davida înăuntru şi-i făcu semn spre uşa care dădea în odaia de dormit a Sofiei Cozianu, apoi se trase îndărăt şi se întoarse fără zgomot în camera Davidei, unde se aşeză într-un fotoliu, luă o carte şi stătu cu ea pe genunchi. Afară ciripeau vrăbii în curte, iar o femeie de la bucătărie striga:

— Stane! Stane! Unde s-a dus Stan?

Un glas gros dinspre grajduri răspunse:

— Mai rabdă şi tu oleacă, că n-o să crăpi fără Stan! Stane, te cheamă muierea, nu-ş' ce vrea. Mă Stane, n-auzi, bre?

Dar guvernanta nu pricepea, şi chiar de-ar fi ştiut bine româneşte n-ar fi auzit, cum nu simţea nici mîngîierea soarelui de primăvară, nu vedea nici cerul albastru, nici nu se bucura de aerul dulce şi blînd şi curat care venea în adieri pe fereastră mişcînd uşor perdelele.

Tîrziu de tot, cînd mademoiselle Marchand simţi că nu mai poate îndura încordarea şi era gata să se ridice şi să se ducă după Davida, uşa se deschise încet şi Davida intră. Guvernanta se ridică în picioare. Davida mergea nesigur, era urîţită, părul despieptănat îi cădea pe umeri. Trecu pe lîngă ea, se aşeză pe pat şi stătu acolo o clipă. Se trînti deodată cu faţa în pernă şi începu să plîngă înăbuşit, zguduindu-se şi gemînd întretăiat printre hohotele care o înecau.

— Ce josnicie... ce josnicie... ce urîţenie...

Mademoiselle Marchand încercă să se apropie, s-o mîngîie, dar Davida sări în sus şi o respinse sălbatic, cu ochii fulgerînd:

— Lasă-mă! Nu sta aici! Lasă-mă singură!

— Prea bine, zise mademoiselle Marchand cu demnitate şi ieşi.

Seara, Davida nu se arătă la masă, spuse că se simte rău şi cînd maică-sa veni s-o vadă, o goni ferindu-şi ochii de privirea ei. Sofia Cozianu dădu din umeri – avea musafiri care o aşteptau – şi ieşi: mîine are să vadă dacă e nevoie să cheme doctorul. Dar a doua zi, Davida era liniştită, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Nu mai vorbi niciodată cu mademoiselle Marchand despre după-amiaza aceea, nici despre caietul negru, nici despre Vogoride; iar guvernanta nu îndrăzni s-o întrebe; nu ştia de ce, şi nu voia să-şi mărturisească nici sieşi, dar îi era o frică nelămurită.

Peste cîteva zile, o dată, la masă, Sofia Cozianu spuse:

— Nu ştiu ce are Davida, e schimbată, morocănoasă...

Vorbea despre ea cu ea de faţă, ca despre un copil. Vogoride rîse, îşi puse monoclul şi o privi pe Davida cu bunăvoinţă părintească.

— Primăvara... *Chagrin d'amour* [1] ... Spune-ne şi nouă, Davida.

Fata se făcu palidă şi nu răspunse. Sofia şi cu Şerban Vogoride se priviră zîmbind şi nu insistară. După-masă, Sofia Cozianu o luă la o parte pe guvernantă şi o întrebă ce are Davida. Nu cumva?...

[1] Suferinţă din dragoste.

— Nu poate fi vorba de aşa ceva, răspunse rece mademoiselle Marchand. Sînt tot timpul cu dînsa: *je ne la quitte pas d'une semelle*[1]. Aşa sînt cîteodată tinerele fete.

Îi era o teamă cumplită ca nu cumva Davida să-şi piardă cumpătul într-o bună zi şi să izbucnească; s-ar depăna firul pînă la guvernantă, şi atunci... Trebuia să treacă uşor peste posomoreala Davidei. De aceea, văzînd că doamna Cozianu nu pare convinsă, zîmbi discret şi murmură:

— Poate e numai o indispoziţie fizică... La vîrsta ei, îi dă tulburări...

— Ah, da... Aşa da, zise Sofia Cozianu liniştindu-se.

Peste două-trei zile, tot la masă, nu erau decît ea, Şerban Vogoride, guvernanta şi Davida, palidă şi mută. Şerban Vogoride se întrerupse în mijlocul conversaţiei şi se uită la Davida.

— Ce are fata noastră? întrebă el cu aceeaşi bunăvoinţă părintească pe care o mai avusese şi care-i încrîncena carnea Davidei de dezgust şi de ură, fără ca el să poată măcar bănui.

Davida nu suflă un cuvînt; Sofia Cozianu însă rîse uşor şi spuse pe româneşte ca să nu înţeleagă guvernanta, şi cu intimitate de care nici ea nu-şi dădea seama:

— Ei... ale femeilor... E ea copil, dar a ajuns-o legea firii...

Vorbise cu un fel de bonomie rustică, de fată crescută la moşie, la ţară, unde i-a auzit pe oamenii de la curte spunîndu-le verde pe româneşte multor lucruri cînd nu ştiau că-i aud boierii, şi uneori chiar cu stăpînii de faţă, din naivitate, fiindcă nu cunoşteau alt fel de-a vorbi de lucruri de altminterea fireşti şi omeneşti. De asemenea, Şerban Vogoride, crescut şi el la ţară, cu slugile, la vînătoare, şi care era foarte îndeaproape cunoscut cu femeile şi ale lor, rîse îngăduitor şi trecu la alt subiect. Davida nici nu crîcnise. Dar după-masă se încuie în odaie. Guvernanta aşteptă afară, îngrijorată şi neînţelegînd nimic. Bătu timid.

— Cine e? întrebă Davida, dur şi neprietenos.

— *C'est moi, Davida, ouvrez*[2].

[1] N-o slăbesc din ochi.

[2] Eu sînt, Davida, deschide.

— Am încuiat din greşeală, zise Davida lăsînd-o să intre. Mademoiselle Marchand rămase în uşă: ligheanul ei de faianţă era pe jos, ţăndări; la fel şi cana, crăpată de sus pînă jos, cu toarta ruptă. Ligheanul de argint şi cana de argint ale Davidei nu se vedeau; în schimb, geamul ferestrei ce da spre curtea din dos, spart, arăta pe ce drum o luaseră. Davida se uita fix la guvernantă, aşteptînd o întrebare, cu o asemenea faţă încît mademoiselle Marchand nu spuse nimic, se duse după Sultana, ţigăncuşa care le slujea, se înţelese cu ea cum putu cu cîteva vorbe româneşti şi multe semne, o trimise după geamgiu şi cumpără alt lighean şi altă cană, plătind totul din buzunarul ei; cana şi ligheanul de argint, ciocnite şi strîmbate, îşi reluară locul pe o comodă, şi nu se mai vorbi despre asta.

Dar din zilele acelea, Herminie Marchand trăi într-o teamă neîncetată şi într-o chinuitoare strîngere de inimă. Deşi nu era nici fricoasă, nici şovăitoare, se simţea strînsă între forţe care puteau s-o strivească. Regreta cîteodată că le dezlănţuise, dezvăluind Davidei ce se petrecea între Sofia Cozianu şi Şerban Vogoride. Dar numaidecît îşi amintea de satisfacţia necruţătoare pe care-o simţise cînd o văzuse prăbuşită pe Davida şi prăbuşit de pe piedestal, în închipuirea Davidei, pe Şerban Vogoride. Totuşi, acuma Davida era în stare de orice nebunie; chiar să şi provoace un scandal, să spuie în faţă, în mijlocul salonului plin de lume, ce credea despre Şerban Vogoride.

Ar urma numaidecît izgonirea ruşinoasă a domnişoarei Marchand (căci nu se aştepta ca Davida s-o acopere şi s-o apere în nici un fel). Şi atunci – ce? În Principatele Unite n-ar mai avea ce căuta; Şerban Vogoride, ministru atotputernic, ar avea grijă s-o vadă trimisă peste graniţă în douăzeci şi patru de ceasuri. Şi apoi? Îndărăt la Nogent cu acoperişurile sale de ardezie sură, la Nogent unde în mijlocul pieţei primăriei era fostul „Hôtel des voyageurs" ce aparţinea acum domnului Hébrard, duşmanul şi concurentul tatălui ei, şi unde n-ar mai fi decît fata lui Marchand, falit şi deportat ca republican, indezirabil pentru liniştea împăratului. Şi săracă. Era mai uşor să înduri dispreţul şi grosolănia acestor magnaţi valahi decît milostenia rece şi ucigaşă a rudelor din Nogent. S-ar afla, de altfel, şi că a fost gonită din Valahia, iar limbutele din Nogent, care stăteau îndărătul perdelelor să vadă cine trece pe caldarîmul vechi şi cenuşiu al liniştitelor străduţe provinciale şi încotro se duce, şi să discute de ce trece şi ce-l mînă, ar avea de

vorbit despre ea ani de zile. „Uite-o pe biata Herminie Marchand. Am fost la şcoală cu ea; era liniştită, dar mîndră şi rea. Totuşi, cine ar fi crezut?“ – „Dar ce-a făcut?“ – „a fost cameristă la un prinţ rus sau polonez sau valah, nu se ştie bine; şi se pare că trăia cu el, sau că a otrăvit pe cineva; a scăpat de spînzurătoare *de justesse* [1] şi ambasadorul Franţei a trimis-o în ţară sub un nume fals!“ – „Vai! ce-mi tot spui, verişoară: cînd o vezi, abia ai crede...“ – „Da, dar aşa sînt soiul ăsta de femei. Doamna Lafarge era doar frumoasă ca un înger, şi-i făcea foarte bine soţului ei *des petits plats à l'arsenic*“ [2].

La Nogent curge Sena cu ape verzi şi bulboane adînci printre maluri ierboase cu plopi şi cu ulmi. N-ar sta mult la Nogent, Herminie Marchand; ar ieşi într-o seară din oraş şi ar lua-o pe malul rîului pînă într-un loc mai singuratic, unde malul e înalt şi dedesubt apa rece şi adîncă.

În cîte o după-amiază de primăvară, cînd pe strada Culmea Veche trecea vreun precupeţ întîrziat şi în curte tropăiau în loc caii de la caleaşca lui Şerban Vogoride, iar în aerul limpede plutea miros de fîn înflorit şi sunau undeva departe, peste mahalalele Bucureştilor, clopotele celor o sută de biserici, Herminie Marchand şedea singură într-un colţ al salonului pustiu, sub sclipirea roiurilor de cristal ale candelabrelor împrejmuite de mobilele aurite şi tapisate cu flori şi cu scene din fabulele lui La Fontaine, dar cu gîndul era pe malurile Senei, unde se jucase cînd era copil şi unde se înecaseră o dată nişte băieţi la scaldă; şi i se făcea groază şi frig.

III

Într-o dimineaţă de primăvară cu un soare strălucitor şi cer albastru în care cîntau mierle, Davida ceru să se scoată din grajd *victoria* lăcuită cafeniu, la care Nicolae, vizitiul, bărbat mustăcios cu favoriţi şi cu anteriu lung de catifea înhămă cei doi trăpaşi suri rotaţi; Vasile, unul din feciorii din curte, îmbrăcat în vestă scurtă, cu cravată albă şi ghete cu nasturi pînă peste genunchi, cu

[1] Ca prin urechile acului.
[2] Mîncărică cu arsenic.

joben ca şi vizitiul, deschise portiera şi lăsă scara jos; Davida, urmată de mademoiselle Marchand, coborîră treptele cu paşi mici şi repezi, ţinîndu-şi fustele cu vîrful degetelor; Vasile le ajută să urce şi închise portiera; apoi sări pe scîndura din spate. Nicolae pocni din bici şi echipajul ieşi pe poarta mare în trapul ritmic al cailor, care ridicau genunchii şi dădeau din cap, nerăbdători, gata să izbucnească în galop. Mai rămăsese în aer ceva din răcoarea umedă a dimineţii timpurii; aerul era proaspăt, bătea un vînt rece, cu miros de pămînt reavăn şi de verdeaţă tînără. Eşarfa *gris-perle* a Davidei flutura în vînt şi-l plesnea peste nas pe Vasile, care clipea din ochi, dar nu se mişca, ţinîndu-se cu mîinile de mînerele de alamă dindărătul trăsurii. Mademoiselle Marchand se îmbrobodise într-un şal de caşmir pe care i-l dăduse doamna Cozianu; numai obrazul îngust, decolorat şi rece i se mai vedea. Davida îşi făcuse coc pe ceafă pletele negre şi-şi pusese o pălărioară verde cu un voal gri ca mărgăritarul, care flutura şi el în vînt, chinuindu-l pe Vasile, căruia-i intra mereu în ochi. Davida deschise umbreluţa aşijderea verde, căptuşită cu mătase de un cenuşiu deschis, aproape alb; caii alergau în trap mare, sforăind şi scuturîndu-şi capetele cu ochi speriaţi şi sălbatici; trap-trap! trap-trap! trăsura se legăna pe arcuri, Nicolae plesnea din harapnicul cel lung şi elastic, iar tîrgoveţii în anterie sau jachete scurte se dădeau la o parte, negustorii din pragurile prăvăliilor se uitau lung pe sub cozorocul şepcilor lor înalte după moda din Lipsca, ţăranii se fereau trăgîndu-şi de căpăstru caii de la căruţe ca să-i împingă spre marginea uliţei, iar unii trecători în redingote negre şi cu joben în cap îşi ridicau pălăria cu respect, dar „victoria“ Cozienilor era deja departe, trap-trap! trap-trap-trap! lîngă biserica Sfîntul Gheorghe şi prin faţa caselor principelui Şuţu, în jos spre biserica Sărindar şi de acolo pe Podul Mogoşoaiei pînă la capăt, printre case vechi boiereşti cu grădini şi copaci stufoşi primprejur, printre biserici vechi cu turlele aplecate şi prăvălii scunde, unde mătăsurile din Lyon şi covoarele din Şiraz se ghiceau în întuneric, alături de blănuri *sibiriotică* venite cu poştalionul din Kiev şi Moscova, de arme englezeşti sosite cu corăbiile la Brăila şi de porţelanuri de Meissen aduse cu chervanele de negustorii lipscani şi braşoveni. Trap-trap-trap! înainte, prin aerul curat şi tare al dimineţii! Să salutăm doar uşor, cu o imperceptibilă mişcare din cap, pe domnii care se ridică de pe scaune la terasele cafenelelor; să-i zîmbim rece, ca de

departe, lui Grigoriță Sturza, care a ieșit să se plimbe călare prima dată de cînd și-a rupt picioarele, căzînd de-a-ndaratelea pe o scară, și care acuma se ia după trăsură ca să ne ție companie. „Nicolae, dă-le bice!“ Trap-trap-trap! Mergem la Șosea să mai vedem verdeață și să ne aerisim furia și ura. „Dă-le bice, Nicolae!“ Trăpașii își încovoaie gîturile elastice și aleargă sprinten, cu boturile în piept, rotind ochi mînioși și sălbatici.

Dar ce era îngrămădeala aceasta de lume? Dincolo de capul podului, de unde începeau zăvoaie de sălcii înspre bălțile Floreascăi și Herăstrăului și dincoace cele patru șiruri de tei ale Șoselei, echipaje boierești se întorceau în trap mare înspre oraș, în schimb pietonii se îndreptau, în bulucuri, vorbind și gesticulînd, spre Șosea. Treaba lor: „Mînă, Nicolae!“ Victoria porni înainte, și mai repede, singură, în vreme ce un șir de trăsuri venea în sensul contrariu; unele persoane din trăsuri făcură semne Davidei, dar ea nu se întoarse și goni mai departe, cu voalul fluturînd după ea și cu umbreluța de mătase verde ținută împotriva vîntului. Nicolae vizitiul, încruntat, sprîncenat și mustăcios, era un om liniștit și învățat cu toanele boierești; i se spusese să mîie înainte, și mîna înainte – pînă nu se mai putu. Erau aproape de capătul Șoselei; în dreapta se vedea o menzilhana dărăpănată, cu acoperișul spart, de unde porneau pînă acum cîțiva ani căruțele de poștă spre Tîrgoviște și spre Brașov; acuma porneau din Piața Mitropoliei și menzilhanaua căzuse în paragină, iar cîrciuma de lîngă ea nu mai avea căutare; locul era înțesat de oameni care vorbeau tare – tîrgoveți cu pălării rotunde și jachete negre sau cafenii, negustorași tineri cu șepci de catifea, dar mai ales țărani: erau poate vreo două sau trei mii de oameni, în hainele de dimie aspră – iminei negri, sumane lungi cafenii sau negre; erau mulți și zgomotoși, vorbeau în gura mare și unii răcneau furioși; cîțiva rîdeau cu tîrgoveții împreună; și Davida, care se gîndise pînă atunci la Șerban Vogoride, se trezi deodată că trăsura stă pe loc, că împrejur e o mare de oameni, că cei mai apropiați se uită în tăcere la ea, cu ochi dușmănoși, negri – sute, mii de perechi de ochi negri, tainici, întunecoși, în sute și mii de fețe de culoarea pămîntului, arse de soare, colțuroase și aspre. Se uită îndărăt: Șoseaua era golită de trăsuri. Nu se vedeau decît pietoni și, în depărtare, un bloc mișcător, întunecat: călăreți care soseau în galop,

cu un nor de praf după ei; deasupra lor fluturau, pe o pădure de lănci, stegulețe colorate.

Mademoiselle Marchand nu se mișcase; țeapănă, galbenă, aștepta. Numai ochii îi alunecau neliniștiți peste marea de căciuli de miel negre. Davida voi să dea poruncă lui Nicolae să întoarcă, dar deodată nimeni nu se mai uită la ea. O trăsură înainta greu printre oameni; caii sforăiau speriați. Doi domni în redingotă și cu joben se aflau în trăsură, și pe fiecare scară se ținea în picioare cîte un ipistat de la Agie, cu sabia sub braț. Unul din domni se ridică în picioare și răcni, scoțîndu-și pălăria:

— Oameni buni! Opriți-vă!

La mare depărtare, un șir de care cu coviltir ce păreau că vin dinspre satul Băneasa și din satele de dincolo de Băneasa înaintau spre capul Șoselei. Mulțimea mîrîi înăbușit. Un bărbat tînăr și ciolănos își smulse căciula din cap și răcni:

— Păi de cînd așteptăm răspuns? Du-te la vodă, boierule, și spune-i că am venit!

— *Qu'est ce que se passe?* [1] șuieră mademoiselle Marchand printre buzele-i albe. *C'est un émeute?* [2]

— *Rien du tout... des paysans* [3], răspunse Davida cu un calm trufaș care-i ascundea o tainică spaimă ce-o apucase cînd se văzuse ținta atîtor mii de ochi întunecați, străini.

— Oameni buni, plecați îndărăt la casele voastre... Măria sa domnitorul cunoaște ce vă doare... răcnea domnul care stătea în picioare în trăsură, dar un bărbat mustăcios, cu o față dură, zbîrcită, și o privire pătimașă, aprinsă, pe care Davida n-avea s-o uite curînd, îl întrerupse:

— El știe... dar pîn' la el ne mîncați dumneavoastră! răcni el dușmănos și brutal, iar țăranii începură să rîdă. Un tînăr cu pantaloni albi și jachetă neagră, cățărat pe creanga cea mai de jos a unui tei strigă:

— Nu vorbiți cu ăsta, că e omul lui Vogoride! La palat, oameni buni! La vodă! Vorbiți-i lui vodă, că el vă iubește, da' Vogoride-l ține de mîini!

[1] Ce se întîmplă?

[2] E o răzmeriță?

[3] Nimic... țărani.

Părea vesel, de o veselie ațîțătoare și răutăcioasă. Țăranul cel tînăr care-și smulsese căciula din cap răcni:

— Să vie el aici... să-i dăm noi ciubuc și cafea!

Cuvintele lui însemnau cu totul altceva, căci le rostise cu o lucire crudă în ochi, iar cei dimprejur rîseră și ei, aspru, fără chef. Davida tresări de revoltă și o apucă de braț pe mademoiselle Marchand, care acasă, avea să-și afle brațul însemnat cu pete vinte.

— Ce obrăznicie... murmură gîtuită Davida, și se îngălbeni cu totul de furie observînd că Nicolae pe capră și Vasile în dosul trăsurii rîdeau și ei, morocănos și dușmănos. Sub privirea ei sclipitoare de mînie, rîsul le pieri și înlemniră amîndoi. În trăsura cealaltă domnii în redingotă vorbiseră cu unul din ipistați, care porni prin mulțime, mereu cu sabia sub braț, către teiul pe care se cățărase tînărul cu pantaloni albi. Acesta striga mereu - se auzea ca de departe, din pricina murmurului mulțimii.

— La vodă, oameni buni! La cameră! Luați-i pe boieri de piept! Luați-l pe Vogoride de piept!

În fața ipistatului care înainta cu chipiul turtit pe frunte, țăranii se făcură zid.

— N-ai pe unde să treci... Nu e loc! Unde vrei să treci? îl întrebau ei rîzînd răuvoitor. Era vădit că nu voiau să-l lase să treacă.

Iar alții îl ajutară pe tînărul cu pantaloni albi să se dea jos din copac; peste o clipă, agitatorul dispăruse. Lîngă trăsura Davidei, țăranii se chemau:

— Ce facem, măi ăla? Mă Costică, ce facem?

Cineva nevăzut în înghesuială răcni:

— Dă-i în mă-sa pe ăștia și hai în tîrg, bre! La vodă!

— Oameni buni!... zbieră spart domnul din trăsură, întinzînd brațele. I se vedea gura larg deschisă, rotundă, și privirea stinsă de om speriat.

— Huoo... bubui adînc mulțimea. Lîngă roata din urmă din dreapta trăsurii, lîngă urechea Davidei, un țăran zise gros:

— Să-i pun eu o dată mîna-n ciuf lui Vogoride ăsta... ce muștru aș face cu el....

Altul mîrîi scurt:

— Taci, bă. Ești prost. Ce muștru? Una cu măciuca, în numele tatălui, Hristosul și biserica cui l-a fătat...

Și apoi, întărîtat:

— Haide, bre? Ce facem? Ce stăm?

Iar întorcîndu-se către cei dimprejurul său, explică sumbru:

— N-am pe cine să pui să muncească în locul meu, că muierea mi-i bolnavă... Venii să-i ard ciocoiului una în numele tatălui, și mă'c acasă... Ce știe dumnealui de ce-i în sufletul meu... da-i dau eu... Îi dau eu! zise omul, scuturîndu-și ipingeaua neagră zvîrlită pe umeri.

Flăcăul care-și zvîrlise căciula se urcă pe scara trăsurii Davidei și se uită întîi la pernele verzi de mătase, la rochiile Davidei și domnișoarei Marchand, apoi le privi în față și rîse cu îndrăzneală; pe urmă le făcu cu ochiul.

Ele tresăriră și se strînseră una într-alta.

— Dă-te jos, măi nene, porunci moale Vasile dindărătul trăsurii.

— Oameni bu... zbiera slab și gîtuit omul din cealaltă trăsură. Polițaii traseseră săbiile. Unul amenința cu sabia. Țăranii răcniră la el să-l domolească, ca la o vită:

— Hoo... hoo...

Și-i puseră furci în față. De unde apăruseră furcile?

Tropot greu umplu locul; Davida văzu deodată trupuri lucioase de cai cum trec pe lîngă ea, de-a dreapta și de-a stînga. Miros de grajd și duhoare de cizme de iuft îi umplură nările.

Lăncierii eleganți, în albastru cu pieptare roșii și lampasuri roșii la pantalonii lungi, se legănau moale în șa și înaintau în două linii dese, împingînd mulțimea.

Păreau posomorîți și furioși și țineau lăncile drept în sus; stegulețele tricolore (roșu sus, galben la mijloc, albastru jos) nu mai fluturau. Davida zări ca în vis pe flăcăul care-i făcuse cu ochiul că sare la pămînt și se strecoară printre doi cai cu o sprinteneală uimitoare. Trăsura cu cei doi domni dispăruse, ascunsă de îmbulzeala călăreților și pădurea de lănci; iar în urma lor rămase locul gol, care în cîteva clipe se umplu de oameni, iarăși negustorași agitați, tineri cu pălării rotunde și cu umbrele, cu plete și cu favoriți, care huiduiau și zvîrleau cu pietre. Caii, loviți de pietre, se zbăteau; soldații se uitau îndărăt; unul își întoarse calul și plecă lancea; în fața lui, mulțimea se dădu îndărăt, huiduindu-l. Soldatul părea furios și amărît; sudoarea-i curgea pe față. Un subofițer răcni:

— Roșca! Îndărăt în front, parastasul mă-ti!

Dar în clipa cînd soldatul reveni în frontul escadronului, la fel de amărît ca pîn-atunci, șirul de cai se rări și se risipi, în fața unui urlet uriaș. Printre călăreți și cai, Davida zări țăranii cu ipingele negre care se agitau ciudat, răcnind gros și vînturînd în aer furci și securi. Unde le ținuseră? Unde le avuseseră ascunse?

— Nicolae! Întoarce caii! țipă ea, dar vizitiul se și folosise de clipa cînd locul rămăsese gol și întorsese, dădu bici și zvîrli caii drept în bulucul tîrgoveților care astupau Șoseaua. Oamenii se feriră, răcnind furioși, o piatră vîjîi și izbi în umbreluța Davidei, pe care i-o smulse din mînă, dar caii izbucniseră în galop sălbatic; Nicolae nu-i putu domoli decît pe la capul Podului, pe cînd treceau pe lîngă o nouă coloană de cavalerie ce mergea în trap spre Șosea. Abia acum își dădu seama Davida că nu mai era lumină: cerul se acoperise de nori cenușii. Iar peste cîteva clipe mademoiselle Marchand se-ntoarse și spuse speriată:

— *Mais... Où est Basile?* [1]

Vasile dispăruse din dosul caleștii.

— A căzut poate... sau a fugit, zise cu indiferență Davida, încă palidă de emoție. Și trecu imediat la ce o interesa: *Il est donc universellement haï* [2], spuse ea cu un zîmbet de satisfacție, mirare și ură, care-o făcu să pară o femeie uscată și îmbătrînită, un zîmbet acru, otrăvit, galben. Mademoiselle Marchand înțelese îndată că nu „*Basile*" feciorul e urît de toată lumea. Franțuzoaica nu răspunse, iar Davida nu mai adăugă nimic; părea cufundată într-o gîndire concentrată:

Nici seara, cînd omul din curte trimis să-l caute pe Vasile se-ntoarse cu știrea că l-a găsit mort, lovit de-o piatră, căzut de bună seamă de pe scîndură și călcat în picioare de cai și de oameni, Davida nu dădu nici un semn de interes. Nici nu ascultă. Ședea în colțișorul ei și aștepta. Veniră foarte mulți musafiri, ca să afle știri și să-și potolească neliniștea față de noul asalt al răzvrătirii și agitației. Cea dintîi sosise bătrîna vorniceasă Sturza, care-și ocupase fotoliul obișnuit, în capul salonului. Ședea într-un cerc de cucoane tinere ca un gîndac negru în mijlocul cercului de petale al unei flori și, îndoită în două, cu capelina romantică după moda anului 1830 trîntită pe urechi, dar neagră, cu fustele-i negre revărsate pe fotoliul aurit și tapisat cu trandafiri pe fond

[1] Dar... unde-i Vasile?

[2] E urît deci de toată lumea?

alb, se sprijinea în cîrja cu cap de fildeș și aștepta să intre cucoanele în capătul celălalt al salonului și să meargă treizeci de pași pînă la ea. Cucoanele, în rochii de mătase și catifea, soseau, se opreau o clipă în fața salonului luminat de marile candelabre de cristal, fluturau din evantai și, ținîndu-și cu o mînă un fald al rochiei, înaintau maiestuos prin salon, surîzînd în dreapta și în stînga și fluturînd din evantai, pînă în fața vornicesei, unde făceau o reverență și pupau mîna babei. Iar aceasta, din clipa apariției în ușa salonului și de-a lungul mersului prin salon, murmura cu voie bună, spre încîntarea cucoanelor așezate împrejurul ei:

— Iacătă-o și pe tîmpita de Greceancă, cu nasul ei în sus și cu popii după ea... aud că joacă tontoroiul pe la mănăstiri cu țapii de călugări... aoleo, Radule Grecene, unde ești să-i pui nevesti-ti lacăt la biziculină...

Apoi, schimbînd brusc tonul, căci cucoana îi făcea reverența:

— Bine-ai venit, măicuță... frumoasă ești, dragă, și rochia asta albastră te prinde ca pe-o Sfîntă Fecioară, ia vin să te pupe mătușă-ta... șezi aici...

Doamna Greceanu se așeza cu grația și gravitatea potrivite unei persoane cunoscute pentru înclinațiile sale pioase, și o altă cucoană apărea în capul salonului. Bătrîna prințesă scîrțîia vesel și răutăcios:

— Iacăt-o și pe toanta asta, care a făcut șapte copii și dacă-o întrebi cum i-a făcut, rîde ca o tîmpită: „hă-hă-hă!" La ea la moșie își cheamă țiganii la iatac și ce face cu ei nu știu, că nu s-aude decît „hă-hă-hă!" și „hai, mișălule, ce stai!"... bună seara, Matildo maică, bine c-ai venit și tu să mai însuflețești conversația, că fetele astea-s proaste și n-au sujeturi; ia șezi aici lîngă mine să te pupe baba... ia zi, ce-ai mai citit prin cărți?

Aceasta, spre tăcerea îmbujorată a cucoanei care era mare jucătoare, dar cărți de citit nu prea folosea.

În vremea asta, Sofia Cozianu se ocupa de musafiri, iar Davida ședea în colțul ei, mută și în prada unei meditații sumbre și concentrate. Cînd sosi Vogoride, ridică ochii și-l mistui cu o privire arzătoare. Ministrul intră zgomotos, cu prințul Ioan Grigore Ghica, ministrul de Război, care-l ținea prietenește de braț și urmați amîndoi de cîțiva deputați și de aghiotanți ai prințului Ghica. Vogoride rîdea cu un aer de cruzime nemiloasă.

— Ce să fie? N-a fost nimic, le spuse el cucoanelor și domnilor care-l înconjurară îndată. O încercare de rebeliune armată, ca aceea din iarnă, cînd m-au huiduit la intrarea în Cameră și au zvîrlit cu pietre în Apostol Arsaki... Eram în conferință cu luminăția sa (și se întoarse către prințul Ghica, iar acesta, mîngîindu-și bărbuța prelungă *à l'impériale,* se înclină cu gravitate), așa că l-am putut ruga să trimită îndată două escadroane din regimentul întîi de lăncieri, care au arestat vreo două sute de răzvrătiți... sînt cercetați în momentul acesta, și-or să spuie și laptele ce l-au supt de la maicile lor... încheie rîzînd mereu Vogoride, apoi, întorcîndu-se către prințesa Sturza, o întrebă:

— Ei, vorniceaso, facem un whist?

— Ce-a fost azi-dimineață, Șerbane maică? Că urlă tîrgul. Ne trezim cu o revoluție, *psihi-mu* [1], ca acum paisprezece ani!

— N-ai nici o teamă, vorniceaso, zise el și se așeză dîndu-și la o parte pulpanele redingotei, în vreme ce un fecior desfăcea masa de joc și le-o punea între scaune. N-ai nici o teamă: să nu se clintească, că-i chem pe austrieci, îi chem pe turci, telegrafiez cneazului Gorciakov și-i potopesc cu străini, dacă n-oi putea cu baionetele indigene... Cum s-au purtat trupele, coane Ionaș? îl întrebă el pe Ghica, care se așezase și el la joc, Sofia fiind a patra. În intimitate, Vogoride, prieten vechi cu ministrul de Război, nu-i mai spunea „luminăția ta". Ioan Grigore Ghica dădu din umeri.

— Cum să se poarte? Soldatul trebuie să asculte și să se supună la porunca ofițerului ca un automat! Care crîcnește merge la carceră, cu fiare la picioare. Am dat un ordin de zi pe armată și am vîrît la beci cîțiva, ca să le fie la toți spre ținere de minte... au jurat în fața popii ascultare de porunci și credință față de mai-marii lor – să-și ție jurămîntul, că-i ia mama dracului...

— Va să zică dumitale nu ți-e grijă? întrebă Sofia Cozianu, amestecînd cărțile. Vogoride și Ghica se priviră, apoi Vogoride își vîrî monoclul sub sprînceană și murmură:

— Ei... nu ne-ar fi... dacă n-am fi ales de domnitor un republican... Am încoronat acum trei ani un revoluționar... Cuza deasupra, țăranii și agitatorii dedesubt... cum să nu ne fie grijă? Totuși, avem baionetele... și cu baionetele se poate guverna foarte bine! rîse

[1] Sufletul meu.

Vogoride. Louis-Philippe n-a îndrăznit să facă uz de ele; nici Carol al X-lea. Și s-au dus de rîpă amîndoi. Dar generalul Cavaignac în iulie 48, ca și Napoleon al III-lea în decembrie 52, ca și răposatul țar Nicolae în decembrie 1825, au îndrăznit... și le-a priit! Asta-i învățătură! Joacă, vorniceaso, că am carte tare, și-o să te bat!

Și urmară să joace liniștiți, în vreme ce țigăncile și feciorii umblau prin saloane cu tablale de dulceață și pahare cu vin franțuzesc, iar aghiotanții împintenați, cu eghileți auriți și cordoane de fir, tîrîndu-și săbiile pe covoare, și domnii cu pieptul scos și mîna în jiletcă se învîrteau în jurul cucoanelor care-și făceau vînt cu evantaiele și zîmbeau grațios, încercînd să uite că le sugrumau coastele și le scoteau sufletul, ascunse sub mătasea rochiei, corsetele din vărguțe de oțel. Iar Davida, în colțul ei, ședea gîndindu-se și privindu-l pe furiș pe marele și impunătorul prim-ministru; și-și repeta mașinal, a o mia oară:

— ... Toți îl urăsc... toată lumea îl urăște... *Il est universellement haï...*

O singură persoană o supraveghea în clipa aceasta pe Davida. Era mademoiselle Marchand, care urmărea privirea fixă și absorbită, aproape absentă, cu care Davida îl mistuia pe omul acela de o trufie brutală și nerușinată, odiosul aristocrat valah. Mademoiselle Marchand îl detesta pe Vogoride; îl detesta și-l ura; și se bucura c-o vede pe Davida așa; dar i se făcea frică.

Situația sa proprie i se părea mai fără ieșire ca oricînd și se întreba de ce se născuse, ce vîrtej orb și descreierat spulberase totul și-i risipise viața, din zilele pentru totdeauna pierdute cînd ea și cu frații ei și cu părinții mîncau supă în sufrageria cu bufet și dulapuri, toate înalte și vechi și sumbre, de nuc lustruit, pînă aici, unde era singură și pierdută între forțele vrăjmașe, gata să se dezlănțuie și s-o distrugă. Dar pentru persoanele din salon, Herminie Marchand părea aceeași ca oricînd, dreaptă și rece, și decolorată în rochia ei simplă neagră. Cum ședea acolo fără să-i vorbească nimeni, se trezi că domnul Lascari, prieten al casei, care fusese totdeauna politicos și chiar amabil cu ea și-i spunea uneori „mademoiselle Herminie", ba i se-ntîmpla să-i facă și cîte un compliment, o luă la o parte pentru o clipă și-i șopti:

— Domnișoară, aș vrea să stăm o dată de vorbă prietenește, despre un anumit lucru...

Mademoiselle Marchand își stăpîni tulburarea. Ce putea să aibă cu ea? Cu privire la ce? Nu cumva?... Nu știa de ce ar putea să se teamă din partea lui Lascari, dar de săptămîni de zile era în încordare. Fața nici nu se clinti; întrebă, abia mișcînd buzele subțiri:

— *De quoi s'agit-il?*[1]

— *Question d'affaires*[2], zîmbi Lăscăruș enigmatic. Vrei să viu eu la dumneata, sau dumneata la mine? Aici e totdeauna lume.

— Mîine după-amiază, *ces dames* se duc la teatru... Eu nu mă simt prea bine; am să stau acasă, murmură mademoiselle Marchand și se depărtă cu un zîmbet politicos și o ușoară înclinare, ca și cum ar fi răspuns la una din obișnuitele banalități amabile ale lui Lăscăruș; lumea din salon nu observă nimic.

A doua zi, cupeul lui Lăscăruș intră pe poartă la o jumătate de ceas după ce ieșise caleașca Sofiei Cozianu. (Davida se împotrivise zadarnic să vie, și se ghemuise apoi într-un colț, ferindu-se să se atingă de maică-sa). Lăscăruș intră, întrebă „cucoana e acasă?" se miră cu părere de rău că n-o găsește, întrebă „dacă nu-i acasă chiar nimeni"; i se spuse că nu, afară de duduia franțuzoaică.

— Ei, o să am cu cine sta de vorbă pînă se întorc dumnealor.

Peste o clipă, mademoiselle Marchand se ivi în salon, cu părul lins și strîns pe ceafă cu guler scrobit, încheiată pînă la gît, dar cu o crinolină după moda soției lui Napoleon al III-lea, împăratul care-l trimisese pe tatăl domnișoarei Marchand să moară de friguri galbene în coloniile de peste mări.

Lăscăruș Lascari părea să se simtă foarte bine. Tolănit într-un fotoliu, își suna niște poli de aur în buzunar, se frămînta, avea ticuri, strîmbături, se foia în fotoliu, își mîngîia cu o mînă cu unghiile roase și murdare barbetele mătăsoase și aducea aminte de o bucată de brînză de Camembert care a început să se miște. Vorbi despre vreme, despre fierberea nemaipomenită din oraș, unde se țineau adunări la partizanii și la potrivnicii reformei agrare, despre o mișcare țărănească ce părea pe punctul de a izbucni, ațîțată de liberalii „roșii" și chiar de revoluționari necunoscuți, veniți, după cît se spunea, din străinătate și afiliați la mișcarea revoluționară din Europa, în sfîrșit ajunse să vorbească și

[1] Despre ce este vorba?

[2] Afaceri

despre domnișoara Marchand, despre familia ei, despre lipsa ei de avere.

— Se vede bine că sînteți o persoană desăvîrșit de bine crescută, de excelentă familie, dar într-o oarecare strîmtorare, pe care o suportați cu demnitate, zise Lăscăruș Lascari. Apoi, fără s-o privească și cam în treacăt, adăugă: Eu aș fi în măsură să vă creez o modestă bunăstare... un mic capital... cu o mică rentă...

— Sper că nu-mi cereți decît ceva onorabil, întrebă guvernanta după o clipă de tăcere.

— A, cu totul și cu totul onorabil... văd cu încîntare că sînteți la fel de inteligentă după cum prevestește fizionomia dumneavoastră; cu totul onorabil, vă dau cuvîntul meu de onoare. În două vorbe, eu țin foarte mult la Davida; și sînt prea tînăr pentru ca acest sentiment să aibă un caracter părintesc. Pot spune că aș face mari sacrificii ca să o pot lua de nevastă. Știu că prietenul meu Alexandru e un om ambițios și chiar cu unele fumuri de mărire care pot părea ridicole și stupide cui nu-l înțelege și nu-l iubește ca mine. Îngîmfarea lui nu e justificată decît poate de avere, care e destul de importantă, în tot cazul nu de nume, care e bun, dar de mîna a doua față de familiile care au domnit în principate, dintre care Cantacuzinii au fost și împărați ai Bizanțului, ca și familii care de atunci n-au mai domnit, ca Duca sau, nu mă sfiesc s-o spun, Lascari. Totuși, Alexandru visează pentru fiică-sa o alianță ori cu una din familiile princiare, ori cu o familie nobilă din Europa, dar de întîia mînă, sau ce consideră el ca atare. Cred că sînteți de destulă vreme în casă, încît să puteți înțelege că abia cu greu s-ar resemna el să-și dea fata după o persoană... în sfîrșit după altcineva, încheie Lascari destul de vag. Cît despre înclinațiile tinerei persoane – adăugă el repede, nu le cunosc, dar dumneavoastră mi-ați putea spune dacă e cazul să sper, dacă există vreo posibilitate cît de îndepărtată, sau dacă, dimpotrivă, ar fi mai bine să renunț...

Și tăcu, privind-o încordat, strîmbîndu-se fără voie și sunîndu-și nervos polii în buzunar. Mademoiselle Marchand se gîndi cîtăva vreme, uitîndu-se la el tot atît de atent, dar cu aerul de-a-l cîntări.

— În clipa asta Davida nici nu s-ar gîndi la așa ceva, murmură ea.

— Da, da, zise el cu tărie, ca și cum ar fi fost încîntat că află și strîmbîndu-se mereu. Da, da. Așa, așa. Foarte bine. Perfect.

— Dar s-ar putea ajunge la o situaţie... la o greşeală a Davidei... care să facă inevitabilă căsătoria...

— Aşa? Aşa? Sigur... o greşeală! exclamă Lăscăruş pe un ton glumeţ, uşuratic şi politicos. Foarte bine. Perfect.

— Nu cred însă că persoana dumneavoastră, domnule, ar putea s-o atragă pe Davida în aşa măsură. V-o spun franc.

— A, zise Lăscăruş şi amuţi. Apoi începu să se foiască iarăşi în fotoliu: Dar... mi-ar displăcea să...

— Nu e vorba decît de aparenţa unei greşeli, zise rece mademoiselle Marchand. Destul ca să existe o bănuială din partea tatălui. Eu, ca educatoare, nu mi-aş îngădui s-o las pe pupila mea să alunece. Aici e vorba de conştiinţa mea. În ceea ce priveşte ce poate *crede* domnul Cozianu, ăsta e alt capitol.

Lăscăruş respiră, îi luă mîna şi i-o strînse cu putere. Mademoiselle Marchand spuse:

— Totuşi, domnul Cozianu n-o să ştie că în conştiinţa mea n-am să-mi reproşez decît o greşeală măruntă, pierderea unor aparenţe, nu a fondului. Îmi risc situaţia.

— Nu face nimic; voi avea grijă, zise Lăscăruş, care în clipa aceea era hotărît să nu-i dea nici un ban guvernantei. Dar Herminie Marchand ştia că trebuia să scape de Nogent şi de malul Senei, aşa că-l ţinu din scurt.

— Cred că întîi trebuie să aveţi dumneavoastră încredere în mine şi apoi eu în dumneavoastră... Nu ştiu dacă mă fac înţeleasă.

— Bine... Un sfert din capital acuma, la banca lui Hillel.

— Jumătate, *s'il vous plaît*[1].

— Jumătate, fie, zise Lăscăruş pe un ton dureros şi învins, plecînd capul pe piept. Se gîndea că măcar cu cealaltă jumătate are să-i tragă chiulul.

Seara, cînd Sofia Cozianu se întoarse de la teatru cu Davida şi cu cîţiva prieteni, i se spuse că domnul Lascari o căutase, că stătuse de vorbă un sfert de ceas, aşteptînd-o, cu mademoiselle Marchand, dar că apoi plecase. Ea nici nu luă în seamă ce aude; în schimb se tulbură auzind că a sosit adineauri un om de la curte, de la Cozia, călare, cu o scrisoare de la boierul. Ceru scrisoarea numaidecît; era pecetluită şi

[1] Vă rog.

adresată ei. O deschise: înăuntru era un plic, de asemenea, închis, pe care scria *„Pentru Davida"*. Doamna Cozianu stătu în cumpănă o clipă. Alexandru voia să păstreze formele curteniei; nimeni n-avea să ştie că ei nu i-a scris; dar jignirea nu era mai puţin adevărată; ei n-avea nimic să-i spuie, n-avea nimic de împărţit cu ea. Dar dacă în scrisoarea către Davida se afla ceva? Rupse plicul şi citi. Apoi o chemă pe Davida. Era furioasă şi i-l întinse de departe:

— Poftim. Ţi-a scris tată-tău.

Se aflau în anticameră amîndouă; doamna Cozianu lăsase musafirii singuri, Davida se uită la plicul rupt, la scrisoare, şi întrebă:

— Mi-a trimis scrisoarea aşa?

Sofia Cozianu tresări şi zise:

— Ce e obrăznicia asta? Să ştii că te plesnesc! De cîtăva vreme eşti impertinentă. Încape-ţi în piele, că de nu îţi vin eu de hac!

— De cîtăva vreme, tac! răspunse ferm Davida, şi avea dreptate. Deşi maică-sa avea şi ea dreptate, într-un chip mai adînc, căci simţise, la început fără să-şi dea seama, şi nici acum nelămurit, ura şi sfidarea din acea muţenie duşmănoasă – acuma doamna Cozianu nu găsi ce să răspundă; se învîrti în călcîie, cu crinolina foşnind, şi intră în salon. Davida surîse şters şi citi scrisoarea. *„Mi-e dor de tine, copila mea,* scria Alexandru Cozianu. *Sînt foarte amărît şi simt mai mult ca niciodată nedreptatea oamenilor, făţărnicia prietenilor, lipsa de credinţă a celor care-ar trebui să ne fie credincioşi."* Şi urma în acelaşi stil, uşurîndu-şi acreala prin aluzii pe care nu putea bănui că Davida le va înţelege. Ei însă i se umplură ochii de lacrimi şi sărută scrisoarea şoptind cu exaltare:

— Am să-ţi arăt că sînt demnă de tine!

Apoi îşi puse scrisoarea în sîn, încheie corsajul rochiei peste ea şi intră în salon, unde bărbaţii şi cucoanele discutau cu aprindere despre apropierea tot mai ameninţătoare a luptei decisive pentru reforma agrară, pe care vodă şi Kogălniceanu o voiau cu orice preţ. Şerban Vogoride perora după obicei, cu spatele sprijinit de sobă.

Într-un colţ, retrasă, Davida îl urmărea din ochi cu o atenţie nemaipomenită, ca pe un străin, ca pe o fiinţă necunoscută. Apoi, tocmai cînd vorbea el mai aprins, se aşeză la pian şi începu *Preludiul* în do minor de Chopin, mult mai tare decît o cerea partitura. Toată lumea amuţi şi întoarse capul. Davida şedea cu spatele la ei şi cînta.

— Davida! Se vorbeşte aici! exclamă doamna Cozianu, nemulţumită. Davida nu auzi, sau se făcu că nu aude, şi cîntă mai departe.

— Nu face nimic; e o bucată foarte frumoasă, zise Şerban Vogoride politicos şi se prefăcu că ascultă cu încîntare, deşi n-avea nici un fel de înţelegere pentru muzică, afară de cea de café-chantant şi de cornul de vînătoare. Davida zîmbi singură, nevăzută de nimeni, cu dispreţ, şi cîntă pînă la capăt bucata, apoi se ridică şi se înclină morocănoasă la aplauzele musafirilor.

IV

Mademoiselle Marchand se gîndise la cineva anume încă din clipa cînd stătuse de vorbă cu Lăscăruş Lascari. Se uita la domnul Lascari cu ochii ei verzi şi nu i se citea nimic pe obrazul decolorat, cu sprîncene blonde. A doua zi se duse la banca lui Hillel şi se trecu în contul ei, din ordinul lui Lascari, o sumă însemnată în napoleoni cu capul împăratului, în ludovici cu capul lui Ludovic-Filip şi în taleri cu efigia lui Francisc, cezar al Austriei şi rege al Ungariei şi Boemiei. Începînd din ziua aceea, guvernanta, deşi părea neschimbată, la fel de rece, demnă şi ţeapănă, nu se mai ţinu de Davida ca pînă atunci. Mai ales cînd Davida îşi lua lecţia de matematici, mademoiselle Marchand citea sau broda în celălalt colţ al odăii, cît mai departe. Aerul cald al primăverii mîngîietoare intra pe fereastra deschisă şi nu se auzeau decît glasurile rîndaşilor de la grajduri, ciripitul păsărilor în copaci şi în odaie murmurul tînărului care-i explica Davidei elementele algebrei. Profesorul de matematici încă nu împlinise douăzeci şi cinci de ani; era subţire, strîns într-o redingotă neagră, tocită, încheiată peste pieptu-i îngust şi lucioasă la coate, pe pulpane, pe la cusăturile umerilor. Tînărul era galben la faţă, iar ochii lui negri, fără luciu, stinşi, semănau cu doi cărbuni înfipţi într-un glob de ceară. Părul şi-l purta lung, după moda romantică a tineretului vremii; îi cădea pe obraji, de pe tîmplele pătrate. Era modest, tăcut, fecior al popii de la Sfîntul Nicolae Pînzari; domnul Cozianu trimisese la Paris la studii pe cei doi elevi mai buni din clasa în care învăţaseră, la colegiul „Sfîntul Sava", fiii lui. Unul din aceşti doi era Anghel Popescu, băiatul popii Agapit. Se întorsese de la

Paris înainte de a-şi isprăvi învăţătura, căci se îmbolnăvise de piept; iar pe cînd tinerii Cozieni îşi prelungeau cît puteau şederea la Paris, el trăia aici, dînd lecţii de matematici şi aşteptînd să se facă liber un post de suplinitor la „Sfîntul Sava", unde avea să fie numit fără întîrziere prin influenţa domnului Cozianu.

Într-o dimineaţă, înainte să se ducă în strada Culmea Veche, şedea acasă, în odăiţa cu scoarţe pe pereţi şi pe lăzi, cu icoane afumate, întunecate şi încununate cu busuioc în peretele de la răsărit; soba de cărămidă, pe a cărei plită fiebea un ibric cu cafea, răspîndea o căldură prea mare pentru ziua strălucitoare de primăvară. Anghel Popescu era numai în laibărul lui cenuşiu şi în pantalonii cu genunchi tociţi; şedea cu coatele pe coapse şi se uita absorbit la ghetele-i scîlciate. Părul îi cădea pe obraji şi nu i se vedea decît fruntea curată şi galbenă, ca de fildeş vechi. Surorile lui, Aglaia şi Aristiţa, fete de treizeci de ani, încă nemăritate, se înghesuiseră pe divanul din colţul odăii, cu o pasienţă întinsă între ele; iar popa Agapit în hainele lui de casă, mondir încheiat pînă la gît, şalvari de atlaz negru şi papuci, şedea în faţa lui Anghel şi se uita la el cu milă şi cu mîhnire.

— Eşti o lipitoare, asta eşti, dacă vrei să ştii! îi spuse Aristiţa lui frate-său. Era subţire, slabă, cîrnă şi rea; avea o duşmănie şi o scîrbă cumplită pentru bărbaţi; „bărbaţii e un ce murdar", zicea ea. Eşti o lipitoare!

Anghel plecă şi mai mult capul şi nu răspunse. Aglaia, mai moale şi mai frumoasă, tăcea şi se uita cu coada ochiului la oglindirea chipului ei în geamul unei litografii colorate cu împăratul Nicolae I al Rusiei, călare şi cu un coif pe cap, atîrnată pe peretele din stînga. Apoi se-ntoarse şi zise cu un dispreţ alintat:

— E un tont. Alţi fraţi îşi ajută surioara să se mărite, îi fac cunoştinţă cu juni din nobilime... dumnealui umblă numai prin case mari, şi nici nu pomeneşte acolo că ar avea surori... Cucoana aia nici nu ştia că are o soră; cînd m-am dus eu s-o vizitez, a făcut ochii mari şi a rîs, şi pe urmă m-a primit aşa cum se cuvine, m-a dus prin uşa a mică din dos, pe unde nu intră decît prietenele ei intime mi-a dat cafea...

— Şi pe urmă, cînd te-ai dus a doua oară, ţi-a spus feciorul că nu-i acasă, şi a treia oară la fel, şi a patra aşijderea, rînji cîrna Aristiţa,

care la bătrîneţe avea să semene cu un cap de mort. Aglaia însă dădu din umeri cu indulgenţă.

— Tot fata popii Agapit ai rămas, săraca de tine... Nu cunoşti iuzajurile din lumea bună... Avea musafiri şi nu putea să-i lase, să bea cafea cu mine.

Aristiţa rîse strident, batjocoritor, dar Aglaia nici n-o luă în seamă şi se uită iar pe furiş, în loc de oglindă, în geamul gravurii din perete. Era încîntată de sine; nu găsea nici un bărbat care să-i placă şi de aceea rămînea fată bătrînă. Auzindu-le, Anghel nu se mişcase, dar o roşeaţă întunecată îi încinse obrajii supţi. Fără să-şi dea seama, clătină din cap, amar. Ce fiinţe! Ce lume! Dar Aristiţa îl şfichiui iar:

— Eşti o lipitoare! Mănînci mai mult decît aduci în casă! Nici n-ai fost în stare să te duci la boier să-i ceri slujba aia, amărîtule! Tot tata trebuie să umble cu căciula în mînă, să se milogească pentru tine!

Anghel tresări şi ridică fruntea de parcă l-ar fi fript cu cărbune aprins. Se uită la taică-su.

— Ai fost la domnul Cozianu? Să nu te duci!

— Am fost, băiete... Trebuie să mă duc, murmură popa în barba-i căruntă. Dacă tu nu te duci, trebuie să mă duc eu, adăugă el trist.

Dar pe Anghel îl apucase o tulburare şi o enervare nemaipomenită.

— Ţi-am spus să nu te duci! Ţi-am spus! te-am rugat! Vrei să-ţi cad în genunchi, să mă tîrăsc pe jos, ca să înţelegi? De ce mă chinuieşti? De ce mă umileşti, tată?

Popa tăcea şi se uita cu milă la el. I se rupea inima. Era copilul lui. Un om tînăr şi galben în straie de la Paris tocite şi gata să se ferfeniţească. Bolnav.

— Nu-mi trebuie pomana lui! strigă Anghel şi-şi şterse un fir de scuipat de pe buze. N-am nevoie! Mai bine mă mănîncă cîinii! Mi-ajunge că am stat cu băieţii lui, ei în apartament mobilat şi eu sub acoperiş, cu o masă şchioapă şi un pat plin de ploşniţe! Mi-ajunge! Nu mai vreau! De ce mă-mpingi îndărăt? De ce mă chinuieşti? Tocmai tu, tată? Tu m-ai făcut – pentru asta! Pentru asta! Sărut mîna pentru binele ce mi-ai făcut!

Şi-şi acoperi faţa cu mîinile, ca să nu înceapă să plîngă.

— De ce n-ai vrut să asculţi de mine? murmură popa Agapit. Acuma erai diacon sau preot, aveai casă şi nevastă şi un rost pe lume... Tu n-ai vrut. Cine a visat să se ducă în străinătăţi? Cine vorbea numai de

Paris şi s-a întors de-acolo bolnav şi fără credinţă? M-am luat eu după mintea ta, şi uite unde-ai ajuns...

— Unde-am ajuns? întrebă aprins Anghel sărind în picioare. Unde-am ajuns? Crezi că aşa rău am ajuns? Află că mai bine crăp de foame cum sînt, decît să trăisec ca un rob cu leafă! Eu... eu... Las' c-o să vedeţi voi o dată cine sînt. Am stat cu voi în casă şi nu m-aţi cunoscut!

Aristiţa necheza de rîs. Îi plăcea, îi plăcea la nebunie cînd îi auzea glasul pătimaş, şi îndurerat; aşa îi place unui cîine de abator cînd simte sînge cald.

— Ce să cunoaştem? Ce eşti tu? O lipitoare, un tont, cu capul în lună! Căposule! Deşteptule! Ce ştii tu să faci? Nimic!

Anghel se uită la ea şi deodată se linişti. Vorbi cu un zîmbet de dispreţ:

— Ştiu să fac ce nici nu visaţi voi cu capul vostru strîmt!

Se aşeză iar pe scaun.

— Ştiu să trăiesc şi să mor pentru binele omenirii... şi caut cui să-mi dăruiesc mintea şi braţul şi viaţa...

— Şi ai găsit? îl întrebă popa Agapit, cu bîndeţe şi milă ca pe un copil. Anghel nu răspunse. Şedea cu coatele pe genunchi şi se uita la gheata dreaptă în care-şi mişca piciorul şi ale cărei crăpături subţiri se căscau la fiecare mişcare.

— Dacă erai preot, aflai ce cauţi acuma, spuse tatăl.

Anghel dădu din umeri. Popa oftă:

— Ţi-ai pierdut şi credinţa... nimic nu mai ai...

— Ba am ştiinţa, murmură înăbuşit Anghel.

— Ce poate face ştiinţa ta?

— Poate răsturna lumea, spuse Anghel cu o tărie liniştită. Poate să-i facă pe oameni să trăiască liberi şi fericiţi, ca fraţii; să fie stăpîni ai pămîntului, bogaţi, puternici, toţi la fel! M-ai întrebat. Acuma ştii.

— Of, of, of, Doamne-dumnezeul meu, iartă-l că se rătăceşte... Iartă-l, Doamne, gemu popa Agapit, lăcrimînd.

— N-am nevoie de milă, spuse Anghel întunecat.

— Da' de bani ai nevoie? întrebă muşcător Aristiţa. Să-ţi gătim noi şi să te ţie tata din bani, ai nevoie?

— Nu mă ţine! răcni Anghel sărind în sus. Nu v-ajunge cît vă dau? N-am să vă mai stau pe cap! N-o să vă mai fac pagubă.

Își luă redingota neagră din cui, pălăria înaltă care-și pierduse luciul și avea pete întunecate la frunte și la tîmple; se îmbrăcă și-și înfundă pălăria în cap; ieși trîntind ușa, trecu prin curte și lăsă poarta de la uliță deschisă. Se încheie repede și murmurînd chinuit, deznădăjduit și furios. Nu mai putea îndura. În fiecare zi, în fi-e-ca-re zi! Nu mai putea. Să-și găsească un colț, un coteț, orice, unde să stea singur, să gîndească, să viseze la ce știa el, și la cine știa el...

Și totuși, trebuia să se împărtășească, să stea de vorbă cu cineva, ca să nu se înăbușe. Se duse spre malul gîrlei, acolo unde ulițele pline de o omenire forfotitoare coborau spre Dîmbovița. Aici, în spatele hanului lui Manuc, într-o casă cu fațada îngustă (cîte două ferestre la fiecare dintre etaje), înghesuită între banca Zarifu și prăvălia lui Gherson, Anghel intră, urcă pe scara interioară, întunecoasă și strîmtă, pînă ajunse pe palierul din spate, de deasupra curții; pe o ușă era lipită o carte de vizită cu inscripția *Thoma Alimanesco, docteur ès sciences* [1]. Anghel bătu și peste o clipă ușa se deschise și apăru un cap cu plete blonde și o barbă blondă; îl privea cercetător, cu ochii azurii, plini de seninătate. În același timp, pe deasupra pletelor blonde se strecură un rotocol de fum albăstrui de tutun.

— Eu sînt, Alimănescule... murmură Anghel. Celălalt se dădu la o parte și-l lăsă să intre. În odaie era aproape întuneric; perdelele trase nu lăsau decît o dungă subțire de lumină printre ele. Pe scaunele dimprejurul mesei ședeau, fumînd lulele lungi și subțiri, oameni pe care Anghel îi cunoștea: tînărul Prodan, care termina de învățat la colegiul „Sfîntul Sava", unde Alimănescu îi era profesor de matematici, iar Prodan cel mai bun matematician al clasei. Prodan avea o mustăcioară rară, nu-și rădea barba, căci n-avea nimic pe obrajii netezi și măslinii, era scund și vînjos, cu o vestă scurtă neagră, jiletcă neagră și pantaloni albi; gulerul și-l purta deschis și cravată largă, în intenția de a părea un artist, un pictor; ar fi pus și o beretă de catifea dacă nu i-ar fi fost frică să nu-l recunoască poliția în anume împrejurări. Mai era și locotenentul Măldărescu, tînăr subțire și demn, care vorbea puțin, pe un ton rece și ferm. Prodan vorbea tare, gesticulînd, călare pe scaun; Măldărescu, însă, picior peste picior, cu amîndouă mîinile sprijinite pe garda de alamă a săbiei, asculta nemișcat. Capul

[1] Toma Alimănescu, doctor în știință.

mic, cu trăsături drepte, cu tîmplele pătrate și cu părul tuns perie, și-l ținea sever și mîndru pe gulerul înalt și roșu al uniformei. Pe piept purta *hausse-col*-ul de oțel cu cele două steme, bourul și corbul alăturate sub coroană. Șapca înaltă de lăncier o pusese pe masă. Al treilea, Iovanache, care era, ca și locotenentul, de vreo douăzeci și cinci de ani, ședea și fuma din ciubucul lung cu cap de porțelan; purta o redingotă cu trei nasturi rupți, încheiată strîmb la al patrulea, și gulerul înalt îi era legat cu o cravată neagră, mototolită. Stătea cu jobenul pe ceafă, ochii cam apropiați de nas îi sclipeau de inteligență, iar mîna care ținea luleaua, cu degetele pătate de cerneală, ca și numărul proaspăt din *Românul*, care-i ieșea din buzunar, îi trădau meseria. Îl salutară pe Anghel și Alimănescu se duse să se întindă pe pat (era numai în jiletcă, fără cravată la gît și în papuci), iar Prodan vorbi mai departe:

— Dacă în clipa aia soldații ar fi făcut cauză comună cu ei, nimic nu-i mai oprea! Stăteam acolo, printre țărani și mi-am dat seama... unul m-a întrebat: „Dar dumneata de ce te bagi, domnule? Că doar n-ăi fi vrînd pămînt!" I-am spus că omul nu numai cu pămînt trăiește, că și cu libertate... și atunci, cînd era să-i risipim pe soldați, a mai venit un escadron, și încă unul, așa că n-a mai fost nimic de făcut; doar de un fir atîrna! De un fir, totul!

Alimănescu, cu capul sprijinit pe mîna albă, vorbi, privindu-i cu ochii săi albaștri și visători:

— Sînt slabi... de-aceea n-au îndrăznit să puie dorobanții de oraș ai Agiei; știau că vor fugi...

— Da, dar nici cu oastea nu merge, zise sec locotenentul Măldărescu. Ostașul e nemulțumit; nu-i vine să-mpungă cu lancea niște oameni necăjiți... iar ofițerii socotesc mai prejos de onoarea lor treaba de mameluci ai Agiei... la a doua încercare, o să stea cu lancea la picior și cu sabia în teacă, cum au stat și azi. Așa că...

Și un zîmbet foarte ușor, abia simțit, mai mult o lucire în ochi, îi lumină o clipă fața rece și severă.

— Așa că... *se poate face,* încheie el, fără să spună ce anume se poate face.

— Se va face, Măldărescule, zise cu un zîmbet blînd și visător Alimănescu, care se întinsese pe spate și sufla greu. Blîndețea și dulceața privirii și glasul său aveau poate o legătură cu boala de piept

care-l rodea; însă gîndirea lui, de o rigoare şi consecvenţă cu totul matematică şi cînd se aplica politicii, nu semăna de loc cu înfăţişarea-i exterioară. Locotenetul se-ntoarse spre el şi-l privi atent.

— Cum? întrebă el.

— Se va face, repetă bolnavul, şi-i surîse. Măldărescu se făcu roşu, ridică sabia cu amîndouă mîinile şi o izbi cu vîrful de podea.

— Bun! exclamă dînsul, apoi tăcu, luptîndu-se să-şi stăpînească emoţia. Iovanache scoase ziarul din buzunar şi-l aruncă pe pat.

— Editorialul protestează împotriva violării secretului scrisorilor, zise el. Vogoride îşi bate joc de toate libertăţile democratice! Uite, citeşte aici.

Şi-i arătă matematicianului, cu un deget murdar de cerneală, un pasaj de pe prima pagină a *Românului.*

— Multe face Vogoride! rîse Prodan. Refuză unirea legală şi definitivă a principatelor, refuză proclamarea numelui de România, refuză reforma agrară, refuză tot, respinge tot, opreşte tot, repetînd mereu: „ordine, linişte, pace!"

— ... de care beneficiază tombaterele, işlicarii! exclamă Iovanache cu violenţă.

— Ne-ar trebui pistolul unui Orsini, dar care să nu greşească, zise cineva. Toţi se întoarseră să privească pe cel care vorbise: Anghel Popescu fusese. Era galben şi se uita la ei fără să clipească din ochii negri, ca doi cărbuni stinşi.

— Niciodată revoluţiile nu s-au făcut cu un foc de pistol, ci cu baricade pe străzi, răspunse sec Alimănescu, de parcă enunţa o axiomă de geometrie. Iovanache trecu peste acest scurt schimb de cuvinte şi zise:

— Rosetti a vorbit cu Arion şi Orăşanu să facă un comitet de iniţiativă; o să adunăm cîteva zeci de mii de oameni pe cîmpul Filaretului la 11 iunie; şi n-o să ne poată opri nimeni, căci nu e o crimă să sărbătorim ziua revoluţiei; iar pe la prînz, n-o să mai poată opri nimeni o masă atît de mare... şi pe seară totul va fi posibil: căderea guvernului, convocarea unei Adunări Constituante, proclamarea republicii, reforma agrară, orice, orice!

Şi rămase cu ochii-i sclipitori pironiţi asupra celorlalţi. Prodan îşi scuipă în palme şi le frecă ţărăneşte şi începu să mîrîie:

— Mamă-mamă-mamă!

Alimănescu zîmbea, cu tîmpla sprijinită în podul palmei. Locotenentul întrebă:

— Dar... vodă? Kogălniceanu?

— Vodă n-are nimic împotrivă: vodă e paşoptist! exclamă Iovanache. Kogălniceanu ştie! Rosetti... ce să mai vorbim... şi mai sînt şi alţii!

— Vogoride e foarte tare, zise Anghel Popescu. Socotiţi fără născocirile care-i pot veni în minte acestui om ingenios şi pervers...

Urmă o tăcere. Apoi Alimănescu spuse, pe jumătate în glumă, jumătate grav:

— Dacă vrei să faci ce-a făcut Orsini, ai îndatorirea să ne spui, ca să nu aduci cumva cauzei mai mult rău decît bine.

— Nu... nici nu m-am gîndit, zise Anghel încurcat şi emoţionat. Într-adevăr, nici nu se gîndise. El, măruntul dăscălaş muritor de foame, feciorul popii Agapit, şi marele bărbat de stat, milionar şi plin de decoraţii, cu strămoşi bogaţi şi puternici, el însuşi bogat şi puternic... Lui Anghel i se făcu frică – nu de Vogoride, ci de noile dimensiuni pe care le căpătau lucrurile în mintea sa: măreţia lui Vogoride pîlpîia şi se micşora ameţitor, iar nimicnicia lui, a lui Anghel Popescu, creştea dintr-o dată şi se transforma într-o importanţă teribilă şi cutremurătoare – apoi totul reveni la proporţiile de pîn-atunci.

— Nu, nici nu m-am gîndit, murmură el, pe cînd ceilalţi continuau să vorbească fără să-l audă. Dar, din nou îl cuprinse ispita să se apropie de acea zonă a gîndirii în care lucrurile îşi schimbau proporţiile ca văzute printr-o atmosferă cu însuşirile optice ale oglinzilor curbe.

— Dar de ce-l apăraţi aşa? întrebă el cu glas tare, pe un ton sfidător. Ei se opriră din vorbă. Nu-l urîţi şi voi?

Locotenentul Măldărescu se întoarse ţeapăn, căci gulerul înalt nu-l lăsa să întoarcă capul, şi se uită la Anghel:

— Pe cine, pe Vogoride? întrebă dînsul.

Iovanache rămase cu gura întredeschisă şi un fir de fum îi urcă spre ochi. Prodan rîdea, dînd din umeri. Alimănescu fu acela care-i răspunse lui Anghel, privindu-l drept în ochi:

— Dragostea pentru revoluţie e mai mare decît ura pentru un om! Nu sîntem nişte asasini! Vogoride nu va cădea decît atunci cînd aceasta va face trebuinţă cauzei.

Anghel tuşi şi se uită la vîrfurile întoarse în sus ale ghetelor sale scîlciate şi plesnite. Nu spuse nimic, şi nu mai ascultă ce vorbeau ceilalţi. Cînd se ridicară ei să plece, căci venise ora prînzului şi mîncau la un birt de peste drum de casele lui vodă Şuţu, Anghel se ridică şi el, dar arătînd că vrea să rămînă.

Ceilalţi se îmbrăţişară. Măldărescu, mult mai emoţionat decît da de bănuit aerul său rece şi sever, îi şopti profesorului de matematici:

— Nu credeam să aflu aşa vestea cea mare... Îmi închipuiam că într-alt chip, mai solemn şi mai...romantic... dar e bine!

— Revoluţia e cel mai romantic lucru din lume, spuse cu glas scăzut Alimănescu şi-l strînse în braţe apăsîndu-şi pieptul slab şi bolnav pe placa de oţel cu cele două steme îngemănate sub coroana lui Alexandru Ioan I, care atîrna pe plastronul roşu al uniformei lui Măldărescu. Apoi îi dădu mîna lui Iovanache, mai puţin expansiv, dar, spre mirarea lui, acesta îl îmbrăţişă cu foc şi-l sărută pe obrazul drept, ca să-i şoptească la ureche:

— Vezi ce-i cu Anghel...

Îl sărută şi pe partea cealaltă, şi-i şopti în urechea stîngă:

— ... să nu facă prostii. La revedere, iubite amice, zise el tare şi ieşi, împingîndu-l afară şi pe Prodan.

Cînd rămaseră singuri, Alimănescu fu apucat de un acces de tuse. Tuşea găunos, sec, apoi se duse afară să scuipe şi se întoarse cu batista la gură. Se uită la batistă şi o băgă repede în buzunarul jiletcii. Se duse să tragă perdelele şi să deschidă fereastra. Apoi îl luă pe Anghel de umeri şi spuse cu blîndeţe:

— Nu mai am mult de trăit... poate un an... cel mult doi. Dar n-aş vrea să mor înainte de-a vedea revoluţia victorioasă.

Anghel îl luă de talie:

— Te iubesc, Alimănescule, spuse el cu glasul lui sec şi înăbuşit. Dacă n-ai fi tu, omenirea ar fi mai puţin nobilă... ar merita mai puţin să-ţi jertfeşti viaţa pentru ea... Eşti un om curat, un suflet de cristal...

Alimănescu rîse.

— Am prea puţină viaţă ca să-mi pot îngădui a o mînji prin compromisuri... Vezi că meritul nu-i al meu, ci al ftizei... Ce-i cu tine? Eşti tulburat; ţi s-a întîmplat ceva?

— Da... M-am ciocnit cu suflete mici, retrograde, bicisnice... Mi-e ruşine pentru mine şi pentru ei... şi mi-e sete de libertate, de fapte eroice... exclamă Anghel.

— Spune mai cu amănunte, zîmbi celălalt cu o ironie binevoitoare. Anghel îi povesti scena cu familia.

— Era de aşteptat, zise Alimănescu; dacă vrei, stai la mine o vreme, pînă-ţi faci un rost; nu-ţi pot oferi mai mult decît vezi.

Şi-i arătă cu un deget canapeaua cu arcuri sărite, comoda cu lighean de faianţă, masa cu lampă de ulei şi cu sfeşnic cu o singură lumînare, dulapul cu cărţi şi haine, gravura de pe perete (generalul feldmareşal Miloradovici trecînd Dunărea în fruntea oastei pravoslavnice a luminăţiei sale împăratului Rusiei), icoanele la care Alimănescu, ateu, nu se închina, şi patul de alamă. Pentru Alimănescu, fecior de boiernaş de prin Buzău, era puţin şi sărăcăcios; pentru Anghel, care cunoscuse mizeria la Paris, era bine; totuşi refuză.

— Am să-mi caut o odaie în oraş şi-ţi dau de veste unde sînt, de îndată ce-am găsit-o. Vreau să mai vorbim despre ideal, despre...

— Ascultă Popescule, ce te face să te gîndeşti atîta la Orsini? ntrebă Alimănescu ţinîndu-l de mînă ca să nu-l lase să plece spre uşă. Anghel se roşi.

— Nu m-am gîndit, pe onoarea mea, pînă adineauri, cînd veni vorba...

— Orsini n-a făcut nimic, zise Alimănescu.

Anghel răspuse prompt:

— Focul lui de pistol l-a obligat pe Napoleon să purceadă la unificarea Italiei, care azi e un fapt împlinit!

— Revoluţia nu se face cu un foc de pistol, ci prin poporul înarmat! puse celălalt cu o blîndă încăpăţînare şi-l sili să se aşeze pe scaun. ită vreme societatea nu e coaptă pentru revoluţie, degeaba îi ucizi pe irani. Iar cînd e coaptă, nu mai e nevoie să-i ucizi, căci cad instituţiile are-i poartă... Ravaillac l-a ucis pe Henric al IV-lea, şi Damiens l-a njunghiat pe Ludovic al XV-lea, amîndoi zadarnic; în schimb, cînd a zbucnit revoluţia, procesul şi decapitarea lui Ludovic al XVI-lea s-au ăcut aproape ca o formalitate!

— Exemple vechi! zise Anghel. Orsini e de ieri!

— Dar Fieschi nu-i tot de ieri-alaltăieri? întrebă Alimănescu aprins, roşindu-se în obraji şi cu ochii deodată arzători. Cine l-a dat jos pe

Ludovic-Filip? Maşina infernală a lui Fieschi sau revoluţia din februarie? Cine i-a gonit pe Burboni? Cuţitul lui Louvel sau revoluţia din iulie 1830?

Începu deodată să tuşească şi se repezi afară. Cînd se-ntoarse era pămîntiu şi-şi ţinea batista apăsată pe gură. Anghel sări în picioare şi murmură:

— Iartă-mă...

— Ai înţeles? întrebă cu glas stins bolnavul.

— Da, ai dreptate, zise iute Anghel Popescu.

— Sîntem cîţiva care vrem revoluţia, zise Alimănescu. Nu ne mulţumim cu o reformă sau două... vrem să vedem republica, votul universal, poporul...

Se întinse pe pat şi închise ochii, apoi adăugă cu glas sfîrşit:

— Poporul liber şi... înarmat...

Anghel zise:

— Odihneşte-te. Să stau cu tine?

— Nu... şopti celălalt. Du-te... şi caută-ţi casă... îmi trece imediat; e o slăbiciune...

Anghel îi strînse mîna şi plecă. Bolnavul deschise ochii azurii şi privi tavanul pe care igrasia desenase figuri ciudate. Faţa palidă şi cu barbă blondă, privirea blîndă şi visătoare a celui ce zăcea pe pat, de le-ar fi văzut cineva în clipa aceea, ar fi zis că sînt ale unui om de o mare puritate şi bunătate. Bolnavul stătea acolo şi se gîndea, şi aştepta. Nu mai avea mult timp... dar era la sfîrşitul lui mai şi totul trebuia să se dezlănţuie în iunie. Avea să mai trăiască pîn-atunci, şi să-şi vadă visul cu ochii.

V

În vremea aceea, Anghel Popescu, care-şi adusese aminte că are de dat o lecţie, mergea repede pe străzi, pierdut în gînduri. Cînd trecu peste Podul Mogoşoaiei, o caleaşcă venea în trap mare; el umbla aşa de năuc, încît caii ajunseseră peste el, gata să-l zdrobească. Vizitiul răcni şi Anghel sări îndărăt; pălăria îi căzu pe spate, jos în praf. Se aplecă, o ridică şi o şterse cu mîneca, roşu la faţă, sub rîsetele unor trecători. Plecă mai departe, asudat, cu ochii

ţintă în gol.

Intră pe poarta de fier a casei din Culmea Veche şi urcă scările, trăgînd pe el şi potrivindu-şi redingota strîmtă care nu mai avea mult pînă să se crape la încheieturi. Feciorul îl primi binevoitor.

— Să trăiţi, dom'le Anghel, cu o familiaritate pe care n-o avea faţă de musafirii simandicoşi. Nu era om rău, feciorul; nici nu-şi dădea seama că Anghel Popescu se strîmbă şi se încruntă abia văzut, cînd îl aude. Anghel Popescu ar fi vrut să fie primit ori cu „Intră, măi neică", ori cu închinăciunea mută rezervată boierilor; dar aşa, să fie un fel de boier care nu e boier... Trăgînd mereu de hăinuţa-i neagră, trecu prin două saloane, apoi în coridor şi bătu la uşă.

Îi deschise guvernanta franţuzoaică, cu o veselie neobişnuită la ea. Davida abia dădu din cap... Părea tristă şi morocănoasă. Avea o rochie de mătase de un verde întunecat, strălucitor şi metalic cum e ciobul de sticlă în spărtură; lăsase deschişi doi nasturi la gît, unde se vedea o gropiţă, începutul pieptului.

— *Voyons,* Davida, iar eşti despletită, zise mademoiselle Marchand cu o falsă nemulţumire. În acelaşi timp trase cu ochiul la Anghel Popescu, care se uita la Davida, cu părul ei negru ca noaptea, cu pleoapele pure plecate, şi-şi trăgea în jos pe el redingota tocită.

— Ei, începeţi să lucraţi. Ce mai faci, domnule Popesco? Ce mai e nou prin oraş? Se spune că guvernul a izbutit iarăşi să amîne dezbaterea despre chestiunea pămînturilor...

Anghel Popescu rămăsese cu furia jignită şi desperată de adineauri mocnind în el. De aceea, timiditatea şi tulburarea îi pieriră pentru o clipă şi vorbi, cu capul în pămînt şi cu tonul lui înăbuşit, încăpăţînat şi ferm:

— Domnul Vogoride luptă cu multă energie pentru apărarea nedreptăţii.

— Cum? A, asta a fost foarte bine zis! „Cu energie, pentru apărarea nedreptăţii". Mademoiselle Marchand era încîntată; repetă iarăşi fraza:

— E aproape o epigramă; *vous êtes bien spirituel*[1].

Davida ridicase ochii şi-l privea pe Anghel Popescu, pe care-l vedea cu adevărat întîia oară. Îşi scotea caietele dintr-un secreter de

[1] Eşti foarte spiritual.

lemn de trandafir de pe care începeau să cadă încrustațiile și de aceea fusese mutat din salon în odaia ei. Întrebă:

— Ce e nedreptatea?

Anghel Popescu murmură, mereu cu hotărîrea mînioasă ce-l stăpînise pe drum:

— Pot să vă spun ce socotește domnul Vogoride că e dreptate și nedreptate. Drepte sînt privilegiile și abuzurile. Nedreaptă, lupta pentru libertate.

Se gîndea: „Nu mai pot fi nici sluga lor. E prietenul casei; poate că or să se supere și să se lipsească de mine. N-o s-o mai văd. Ei și? N-am să mai sufăr..." Îl durea inima, și-i părea rău că vorbise. Dar nu se mai putea opri. De aceea răspunse și la a doua întrebare a domnișoarei Marchand.

— Și ce e, după dumneata, dreptatea?

— Dreptatea, domnișoară, e binele omenirii!

— Bravo, domnul meu. Se vede că ai fost în Franța, spuse mademoiselle Marchand. Ce spui, Davida?

Fata se uita mereu la Anghel Popescu.

— Cred – murmură ea – cred că e o gîndire nobilă... *C'est noblement pensé...*

Anghel Popescu se așteptase la o răceală de gheață; și iată că vorbele lui fuseseră primite cu admirație. Era întîia oară cînd i se întîmpla asta, și-l cuprinse un val de recunoștință pentru mademoiselle Marchand și pentru Davida. Dar tocmai de aceea amuți, și nu mai fu în stare să spună vreun cuvînt mai cu miez. După cîteva încercări de-a învia conversația la care Anghel Popescu nu răspundea decît cu „da" sau „nu", guvernanta se ridică.

— Davida, am cîteva cumpărături de făcut în oraș. Dacă vrei să iei ceaiul, suni; am să-i dau eu ordin Anastasiei.

Și se retrase demnă. Anghel Popescu îi dădu Davidei lecția de algebră, simțind mereu că i se încurcă gîndurile de o bucurie tremurătoare pe care nu îndrăznea să și-o mărturisească. Nu cumva... S-ar putea oare? Dar Davida nu ceru ceaiul și se despărți de el cu obișnuita-i mutenie morocănoasă. Pe drum îndărăt, Anghel Popescu văzu întîia dată că e primăvară. Cerul era albastru, soarele tare, în curțile dimprejurul caselor cu coloane de stuc ciripeau păsările în castani și în tei; copiii se jucau în praful ulițelor nepietruite; șiruri de care cu boi

treceau încet, depășite la trap de echipajele elegante, cu cucoane în mătăsuri și cu pene de struț la pălărie; de pe trotuare domnii le salutau cu un gest larg al mîinii înmănușate, care ținea jobenul și-apoi mergeau mai departe pe troturarul pe care ucenici cu șorțuri murdare făceau opturi de apă cu o pîlnie și o cană, spre a pieri apoi înăuntrul dughenilor ce miroseau a cafea, a pește sărat și a mirodenii. Clopotele băteau în turlele bisericilor, precupeți încovoiați sub cobilițe își strigau marfa, mahalagii tineri adunați pe la răspîntii vorbeau tare și rîdeau, din grădina unui birt se auzea țirîit de scripcă. Anghel Popescu se opri în fața unei ferestre pe care era lipită o hîrtie: *De închiriat.* Unde era intrarea? Se uită împrejur. O curte îngustă, umedă, întunecoasă, ca o fîntînă; în fund se vedea un fel de podișcă împrejumită cu parmaclîc de fier; deasupra era acoperișul. Aici erau desigur odăițe mici, cu tencuiala cojită, în care trăiau conțopiști, studenți, slujbași mărunți ieșiți la pensie. Găsi în sfîrșit ușa, bătu și-i deschise o femeie grasă în halat de macat roșu, legată la cap cu tulpan pembé.

— Aveți de închiriat?

Da, avea. Îl duse tocmai sus, sub acoperișul de șindrilă, pe o podișcă cu parmaclîc de fier; o odaie mai înaltă decît largă, deși era foarte scundă; un fel de carceră, cu un pat, o masă, un scaun și un scrin mîncat de vreme.

— De sertare trebuie să tragi binișor, că se cam desfac și eu nu plătesc tîmplarul; orice meremet îl faci din punga dumitale.

Chiria era de zece lei pe lună, pe care Anghel îi plăti dinainte și se duse să-și ia boarfele de acasă. Popa era la biserică; surorile îl primiră cu rîsete:

— Ei, ai venit la vorba noastră? Ești lipitoare, sau ni se pare nouă?

Dar cînd îl văzură că-și face o boccea din lucruri și iese cu ea pe ușă, amuțiră. Erau atît de uimite încît nici nu se gîndiră să se ia după el, să-l vadă unde se duce. Cu o excitare a nervilor care se deosebea de o bucurie obișnuită și sănătoasă, Anghel Popescu se mută în locuința cea nouă. Se uita la pereții coșcoviți și totuși nu-și putea stăpîni un simțămînt de mulțumire și de triumf. „Sînt liber! Sînt liber!" își zicea el încercînd sertarele scrinului, care într-adevăr era gata să se deșchioleze în mîinile lui. „E și mai multă mizerie ca la Paris, dar aici nu sînt din mila nimănui. Aicea n-am stăpîn!"

Se trînti pe patul şubred şi care mirosea a vechitură şi a sărăcie şi visă, multă vreme, cu mîinile sub cap. Şi cu toate că pe fereastra fără perdele venea o lumină gălbuie, ştia el că afară e soare şi cer şi primăvară. Îndrăzneala, îşi spunea Anghel Popescu, cu o înflăcărare înfrigurată, cu o încordare aproape de neîndurat a nervilor: îndrăzneala, asta-i lipsise. Şi la Paris, şi aici, fuseseră anumite împrejurări în care era sigur că viaţa şi soarta îi deschid o uşă; nu păşise înăuntru, din tembelism. „Au dreptate surioarele – îşi zise el zîmbind ironic – că sînt căzut din lună. Dar acuma s-a isprăvit." Făcuse marea descoperire. Găsise cheia. De-acum înainte, nimic nu-l va mai putea opri să trăiască aşa cum se socotea menit să trăiască, adică nobil, curat, pătimaş şi eroic.

În clipa aceea, fără ca el să ştie, Davida Cozianu se gîndea la el. Şi, de asemenea, Anghel Popescu n-avea să ştie niciodată *cum* se gîndea la el, ce socoteli întortochiate, ce calcule subţiri, cutezătoare, nebuneşti, cotite, se ţeseau în mintea ei aprinsă care se hrănise atîta cu autori clasici, de o gravitate apăsătoare, şi cu singurătate.

Seara, Anghel se duse la Alimănescu să-i spună unde şi-a găsit casă; stătură multă vreme de vorbă.

— Pari foarte mulţumit, zise Alimănescu. Eşti ca un om înamorat.

Şi zîmbi binevoitor, ca dintr-o mare depărtare. Anghel nici nu clipi din ochi, şi vorbi de altceva. Izbuti să se stăpînească şi să nu vorbească despre ce simţea; dar nu izbuti să-şi înăbuşe frămîntarea şi agitaţia; umbla prin odaia matematicianului, în lumina galbenă a lămpii cu glob de porţelan, şi Alimănescu, de pe pat, îl urmărea cu privirea-i visătoare, albastră. Anghel perora despre necesitatea acţiunii violente şi făcea fraze mari şi romantice, iar cellalt îi trîntea din cînd în cînd cîte una din axiomele sale de geometru al revoluţiei.

În zilele următoare, Anghel se duse des în Culmea Veche. Domnişoara Marchand avea totdeauna de supravegheat ceva în casă, de făcut ceva ce nu suferea întîrziere şi dispărea, lăsîndu-l singur cu Davida. Într-o zi, cînd şi doamna Cozianu lipsea de acasă – era în vizită la vorniceasa Sturza, bolnavă – şi Anghel îi explica elementele geometriei descriptive, Davida puse creionul jos şi întrebă, cu un aer visător:

— Astăzi sînt obosită. N-ai vrea să-mi povesteşti ceva... despre Paris? Şi sună să vie ceaiul. Peste cîteva minute, cu ceaşca în mînă,

Anghel Popescu se străduia să nu tremure uşor de încordare, fiindcă farfuria şi ceaşca zornăiau, abia perceptibil, dar făcîndu-l să roşească.

— N-am cunoscut acelaşi Paris pe care-l ştiu oamenii bogaţi, zise el cu un zîmbet silit.

„Îndrăzneală – se gîndea el – îndrăzneală şi sinceritate."

— Sînt prin apropierea teatrelor birturi la subsol, unde aerul miroase a pivniţă şi a alcool, şi unde oameni cu feţele brăzdate, scobite, cu ochii sticloşi, beau absint ca să uite de mizerie. Mă duceam acolo nu ca să beau, ci ca să mă întîlnesc cu anumiţi prieteni...

Şi se opri. Să spună? Îndrăzneala îl va salva. Numai îndrăzneala. În toate lucrurile trebuie să mergi pînă la capăt.

— Dumneata nici nu ştii, duduie Davida; dar îţi spun, fiindcă mi se pare că eşti singura persoană care poţi înţelege... Sper – nu: cred, sînt sigur că înţelegi nobleţea revoluţiei. De acolo, din subsoluri, din odăiţele sărace ale foburgurilor, o să pornească explozia. Bonaparte şade pe un butoi cu praf de puşcă şi azi-mîine are să sară în aer! Şi el ştie asta. Ştie foarte bine, că doar nu-s decît doi-trei ani de cînd i-a adus aminte Orsini.

— Acela care-a tras cu pistolul în el?

— Da, acela! Eram acolo şi m-am dus să-l văd la ghilotină! Niciodată nu mi s-a părut un om mai mîndru şi mai frumos decît Orsini cînd s-a urcat pe eşafod!

Se făcuse şi mai galben ca de obicei şi ochii de cărbune stins îi străluceau. Davida îl privea ţintă.

— Povesteşte-mi despre Orsini, îl rugă ea şi-i zîmbi – cu zîmbetul ei atît de rar şi care încă părea de copil. Îl ascultă multă vreme. Se juca în neştire cu o batistă de dantelă pe care la sfîrşit o vîrî în mînecă şi spuse:

— La noi, oameni de aceştia nu sînt...

— Sînt şi la noi, îngăimă Anghel Popescu.

După aceea tăcură amîndoi multă vreme, într-o încordare pe care fiecare o simţea numai pentru sine. Deodată Davida îşi acoperi faţa cu mîinile şi se cutremură. Anghel Popescu se ridică în picioare înfiorat.

— Duduie Davida... ce e? Ce s-a întîmplat? Ce-am făcut?

Ea nu-şi dezlipea mîinile de pe faţă. Anghel Popescu făcu o mişcare, voi să fugă s-o cheme pe mademoiselle Marchand în ajutor, făcu

un pas înainte întinzînd mîinile. Davida își luă palmele de pe ochi și se uită la el, galbenă și cu privirea arzătoare. Îl întrebă:

— Să-ți spun?

Nici nu era o întrebare. Anghel Popescu, pierdut, nu răspunse.

— Aud pe cineva, șopti Davida. Șezi și ia o carte.

Se prefăcură că lucrează. Anghel Popescu tremura. Davida îl cerceta cu coada ochiului. Nu se auzea nimic, nu se mișca nimeni. Davida se ridică și sună. Întrebă pe țigancă unde e mademoiselle Marchand. Plecase. Anghel Popescu așteptă să iasă slujnica; era tulburat, îi bătea inima, asuda de emoție și se pregătea nici el nu știa pentru ce clipă supremă a vieții lui, dar Davida îi spuse:

— Te rog, acuma pleacă. Trebuie să mă mai gîndesc.

— Dar... de ce...

— Nu, lasă-mă, du-te. O să vorbim... Vino... vino mîine.

Și, în ușă, îi spuse:

— Pînă atunci, am să mă gîndesc la dumneata...

Într-adevăr, se gîndi la el, nu așa cum s-ar fi așteptat Anghel Popescu, ci cîntărindu-l, calculînd, întrebîndu-se cît și pînă unde se poate încrede în el. Iar Anghel stătu încuiat în odăița lui, sărind uneori de pe pat și plimbîndu-se ca într-o cușcă, pînă amețea, împrejurul mesei nevopsite și a unicului scaun.

Era într-o stare de exaltare care-l făcea să nici nu poată mînca. Bea apă din cînd în cînd și pornea iarăși în jurul mesei. Podeaua scîrțîia cumplit. Vecinii de dedesubt bătură de cîteva ori în tavan, degeaba. În sfîrșit cineva bătu și în ușă; Anghel deschise și se trezi în fața unui bătrîn cu tichie de atlaz și halat ca un anteriu de negustor armean; omul i se plînse că nu se poate odihni.

— Sînt bolnav și doctorul mi-a spus să mă plimb zece ceasuri pe zi, răspunse Anghel și-l împinse afară. Îi venea să rîdă, i se părea că viața abia acum începe, că e minunată, de necrezut, că se întîmplă aevea lucruri despre care auzise sau citise în cărți. Noaptea nu izbuti să doarmă. Nici nu voia să doarmă. Vedea mereu mîinile fine și negricioase ale Davidei cum îi acopereau fața. „Are nevoie de mine. O s-o salvez. O s-o ajut. N-o să-i cer nimic în schimb, decît s-o pot vedea, să stăm de vorbă ca adineauri. Ce fericire! Ce fericire!" Ar fi vrut să mulțumească, să se închine, dar n-avea cui: doar vieții, întîmplării – și lui

însuși, care era îndrăzneț și neînfricat, gata de faptele cele mai mari și mai eroice.

A doua zi, vibrînd de încordare, cu capul înfierbîntat, tremurînd de emoție, sosi cu un sfert de ceas mai devreme și, pînă să vie ora hotărîtă, se plimbă pe stradă. Trei echipaje strălucitoare intrară în curte și traseră la peron; cîțiva domni eleganți urcară treptele și intrară în casă, iar trăsurile ieșiră pe poarta cealaltă și traseră la trotuar. Anghel Popescu îi privi fără invidie: de-ar ști ei ce era în el, cine era el, l-ar invidia ei. Le era superior; aproape că-i era milă de ei.

Intră și el și trecu, urmîndu-l pe fecior, printre saloanele unde lumea vorbea fără să-l ia în seamă. Bătu în ușa Davidei. Deschise chiar Davida. Era singură. Avea tot rochia verde, dar încheiată pînă la gît. Îl pofti să șadă. Apoi tăcură. Guvernanta nu era acolo: plecată, de bună seamă, după cumpărăturile ei neobișnuit de frecvente în vremea din urmă.

— M-am gîndit mult la dumneata, îngînă Davida. Anghel Popescu plănuise să-i cadă în genunchi, să-i sărute mîna, dar nu putu; era ca paralizat, cu brațele și picioarele moi.

— M-am gîndit la dumneata... și încă nu știu...

— Ce? șopti înecat Anghel.

— Încă nu știu... dacă pot avea încredere...

— Davida... îngăimă el și alunecă din fotoliu, căzîndu-i în genunchi. Ea înțepeni abia văzut, parcă ar fi vrut să se dea îndărăt și n-avea unde.

— Nu știu dacă ești omul pe care... îl visez eu.

Tonul îi era fals; nu visa deloc un asemenea om.

Se aplecă spre el:

— Ai văzut cine e în casă la noi?

— Nnu... n-am...

— E omul cel mai odios, cel mai infam, cel mai mîrșav! suflă Davida, aplecîndu-se și mai mult spre el. Anghel îi simțea răsuflarea parfumată, de ființă tînără, și mireasma părului spălat de țigănci cu floare de tei și de mușețel. E omul care ne dezonorează țara, care pătează numele celor mai bune familii, tiran, desfrînat, ipocrit, obraznic, un om care face rușine pămîntului pe care-l calcă!

— Cine? îngăimă Anghel Popescu.

— Cine? Mai întrebi cine? Nu-l cunoşti? Eşti mai puţin decît credeam, zise Davida şi întoarse capul. Anghel rămase o clipă mut, apoi întrebă nesigur:

— Vogoride?

Davida îl privi drept în faţă; era atît de schimbată de patimă, încît Anghel Popescu îşi pierdu minţile de tot.

— Te-a jignit pe dumneata?

— Pe mine? Cum îndrăzneşti să gîndeşti aşa ceva? Crezi că mă poate atinge jignirea unui grecotei infam ca el? Ah, lasă-mă, văz că numai vorbele erau de dumneata. Te pretinzi republican şi revoluţionar şi trebuie eu să te învăţ că n-au a face jigniri personale, n-au a face interese mărunte şi josnice, ci o cauză mai înaltă şi mai nobilă. Cred că am greşit...

Tăcură o clipă.

— Ia loc; şezi în fotoliul cela... Să sun să aducă ceaiul? întrebă Davida cu o răceală care-l deznădăjdui pe Anghel Popescu. Anastasia aduse ceaiul, apoi ieşi fără un cuvînt. Nu se auzea decît murmurul ibricului de argint.

Davida turnă ceaiul, îi puse zahăr. Clinchetul linguriţei răsună în tăcere.

— Toată lumea îl urăşte, zise Davida. Cine nu-l urăşte? Cunoşti pe cineva care nu-l detestă şi nu-l urăşte?

— Da, zise sec Anghel Popescu. Toţi boierii mari ale căror interese le apără!

Şi, privind-o cu o curiozitate nouă, înfricoşat de o idee pe care nu îndrăznea s-o gîndească pînă la capăt, întreabă:

— Duduie Davida... ce ai cu el?

Davida începuse să plîngă, de nervi, de furie, de nerăbdare că nu mergea totul atît de simplu cum plănuise ea.

— Eu... nu pot iubi libertatea? zise ea cu glasul întretăiat de plîns. Eu... trebuie să fiu la fel cu toţi cei din lumea mea? Nu poţi avea încredere în mine? Eu nu am idealuri?

Lacrimile i se uscară îndată şi ultimele cuvinte le rosti cu pasiune şi furie; nu fiindcă într-adevăr ar fi avut idealurile lui Anghel Popescu, dar dacă în clipa aceea avea poftă să spună că are idealuri, trebuia ca oricine s-o crează, şi în starea de nervi în care se afla, cea mai mică şovăire o scotea din fire şi o făcea să fiarbă de iritaţie. Dar această mică

scorpie cu pletele negre zbîrlite, cu ochii arzînd în obrazul îngust şi pal, îl încîntă. Îi căzu la genunchi şi-i sărută mîinile mici şi negricioase, dar ea şi le trase îndărăt, cutremurîndu-se. El nu observă această mică mişcare de dezgust. Rîdea tulburat, fericit, bîiguind cuvinte fără şir. Davida se aşeză şi-l lăsă să-i ia mîna; spuse încruntată:

— N-ar fi trebuit să-ţi vorbesc...

— De ce? întrebă Anghel, deodată speriat.

— Nu eşti în stare să-ţi sacrifici viaţa pentru un ideal...

— Ba sînt, zise Anghel, pe un ton sec şi ferm. Sînt.

Ea îl privi atît de fix şi de întunecat, încît altul ar fi crezut-o nebună.

— Minţi, şopti Davida. Anghel se făcu galben.

— Nu mă înjosi... sînt un om sărac, n-am decît onoarea.

Ea se strîmbă dispreţuitor. Anghel vorbi apăsat:

— Duduie Davida... ia seama ce spui!

Ea, cît era de tînără şi de subţire şi de uscăţivă, adună într-o privire şi într-un cuvînt mai multă ironie veninoasă decît un sobor de cucoane bătrîne în cap cu vorniceasa Sturza şi şuieră desluşit, aproape silabisind:

— Orsini!

Anghel se roşi, apoi se îngălbeni. Exclamă, desperat:

— Duduie Davida... nu e momentul! M-am gîndit... dar nu e momentul!

— Ha-ha! Ha-ha! rîse otrăvit Davida, cu o veselie exagerată, silită.

—... dar dacă va face trebuinţă cauzei, ascultă-mă... eu voi fi acela.

— Cauzei? sări Davida. Şi cînd va face trebuinţă cauzei? Cînd o să-şi facă mendrele încă vreo cîţiva ani! E mai uşor să te ascunzi după interesele cauzei, decît să-ţi pui viaţa în joc!

Anghel o luă de mîini şi o scutură.

— *Mîine!* Înţelegi? *Mîine* ţi-aş dovedi ce-i în sufletul meu! Nu mîine, azi! Dar nu pot! Nu pot!

— *Orsini!* scrîşni Davida, rîzînd aţîţător. *Orsini!*

— Înţelege, că le-am făgăduit prietenilor mei că nu voi face nimic fără să ştie ei!

— Să ştie! De ce n-ar...

Şi Davida se opri la jumătatea frazei. Nu. Nu trebuia să ştie nimeni nimic.

— Nu mi-ar da voie! Ei văd altfel lucrurile!

— Minţi! Ţi-e frică! exclamă Davida şi începu să plîngă silit, ascuzîndu-şi faţa. Îmi pare rău că ţi-am vorbit! ţipă ea înăbuşit. Nu trebuia! Trebuia să tac şi să încerc eu, cu mîna asta! Anghel Popescu îi sărută pumnul mic, negricios, crispat şi rosti anevoie:

— Bine, am s-o fac...

Davida îl privi atunci drept în faţă, şi-i zîmbi. El se uită la ea, cutremurat, aproape cu spaimă, şi vru să spună ceva, dar nu izbuti decît să-şi mişte buzele şi i se umplură ochii de lacrimi. Davida îi luă faţa între mîini; Anghel Popescu se înfioră la atingerea asta şi închise ochii, iar lacrimile începură să-i curgă pe obraji. Cînd îi deschise, Davida nu mai era în faţa lui. Se ridicase, subţire şi mlădioasă, şi căuta ceva în secreterul cel vechi din lemn de tradafir. Scoase din sertar un pistol şi-l aduse:

— E al lui tata. E încărcat.

Era un pistol de duel, cu ţeava lungă, în şase muchii, şi cu mînerul împodobit cu sidef.

— Trebuie să ţinteşti aşa.

Şi-i arătă lui Anghel Popescu cum să tragă; el se lăsă învăţat, ca în vis. Tot ca în vis ascultă explicaţiile ei, unde îl poate găsi pe Vogoride, unde îl poate aştepta.

— Zilele astea am să-ţi trimit vorbă, cu locul şi ceasul unde-l vei afla.

Anghel Popescu stătea în picioare, ameţit. Davida îl îmbrăţişă şi se strînse la pieptul lui, iar el se aplecă s-o sărute, pierdut; ea îi întinse obrazul stîng, fraged şi rece. După ce plecă el, îşi şterse obrazul. Nu-i ajungea. Îşi turnă apă şi se spălă pe faţă. Îşi schimbă şi rochia.

Anghel Popescu se-ntoarse umblînd în neştire, se-ntinsese pe pat şi seara, noaptea, dimineaţa rămase acolo, galben, năduşit, cu creierii arzînd. Se duse iarăşi la Davida, unde o găsi şi pe mademoiselle Marchand, care însă, după ce-i învălui într-o privire pătrunzătoare, pe el descompus la faţă şi pe Davida neschimbată, închisă şi mută, ieşi ca să pregătească ea însăşi ceaiul.

— *Ces pauvres femmes ne savent pas ce que c'est qu'un thé bien fait.*[1].

---

[1] Bietele femei, nu ştiu ce înseamnă un ceai bine preparat.

Davida îl întrebă pe Anghel:

— Ţi-i frică?

Asta, cu un zîmbet batjocoritor şi trufaş. Anghel se îndreptă, jignit.

— Nu – zise el trist – mai voiam să te văd.

— Ascultă – şopti repede Davida – o să am grijă să nu ţi se-ntîmple nimic. Nu trebuie să te vază nimeni atunci... fiindcă vreau să ne mai întîlnim.

Anghel Popescu îşi puse mîna pe inimă. Îl durea de o fericire ciudată, sfîşietoare, întunecată, pe care n-o ştia şi de care nu auzise niciodată.

În zilele următoare, veni iarăşi. Vorbeau repede şi în taină. Apoi se hotărîră: mîine, Anghel avea să se ducă să-l aştepte pe Vogoride la locul potrivit.

Dar a doua zi nu se întîmplă nimic. Anghel Popescu veni spre seară. Feciorul îi spuse că duduia Davida nu e acasă. Anghel aşteptă în stradă să vadă trăsura întorcîndu-se cu Davida din oraş, dar nici o trăsură nu se întoarse, pînă după miezul nopţii. Anghel Popescu veni şi a doua zi dimineaţa. „Duduia Davida era în oraş." După-amiază veni iar. „Era ocupată." A treia zi mai încercă o dată şi-nţelese, în sfîrşit, că Davida nu vrea să-l primească. Plecă încet pe Culmea Veche în jos, spre oraş.

Pînă atunci nu se mai dusese pe la „Thoma" Alimănescu, doctor în ştiinţe (promoţia 1854) al universităţii pe care a întemeiat-o în 1215 Robert de Sorbon. Dar acuma, deşi îi era frică de întrevederea cu dînsul, nu se putea împotrivi; îşi dădea seama că, deşi nu vrea, o ia mereu pe uliţe din ce în ce mai apropiate de locuinţa lui Alimănescu. În sfîrşit (era seară şi lampagiii aprindeau felinarele pe străzi) urcă în beznă scara strîmtă şi bătu la uşă. Dinăuntru vocea matematicianului îl întrebă cine e, apoi uşa se deschise.

— Intră repede, şopti Alimănescu, îl trase înăuntru şi închise uşa după el. În odaie era fum gros, perdelele erau trase şi înghesuială; erau mai mulţi oameni decît data trecută; tînărul Prodan mai adusese cîţiva colegieni de vîrsta lui, Iovanache venise cu un deputat cu favoriţi cărunţi şi sprîncene stufoase, care votase cu Bălcescu şi Ion Ionescu în comisiile guvernului provizoriu din 1848, locotenentul Măldărescu era însoţit de încă vreo trei-patru tineri ofiţeri, din care unul avea lampasurile şi pieptarul albe şi epoletele roşii ale regimentului doi de

lăncieri, iar altul uniforma albastră a infanteriei de linie. Măldărescu vorbea, cu spatele la soba cu patru coloane, spoită alb. Era calm, precis și ferm – încă și mai mult ca de obicei. Asta, fiindcă știa că dacă se afla de complot, putea să-și piardă viața.

— Nu putem fi siguri că toată oștirea o să-ntoarcă puștile cu gura-n jos și-o să treacă de partea revoluției... dar de tras, n-o să tragă! Regimentul de lăncieri și regimentul întîi de infanterie de linie sînt ca și sigure pentru noi. Atîta vă pot spune în chip pozitiv.

Tăcu și se uită liniștit și plin de stăpînire de sine la cei din jur. Deputatul mîrîi:

— Mai mult nici nu ne trebuie...

— Nu putem porni numai cu elemente cunoscute și sigure, zise Alimănescu. Cîte avem, sînt destule ca să facem începutul. Apoi, voința poporului le va tîrî cu sine și pe celelalte. Iar pe cele care se vor sumeți a se opune, le va zdrobi.

Se uită împrejur.

— Amici dragi, mie problema mi se pare rezolvată! Unul din ofițeri strigă „ura!“ dar se repeziră la el, rîzînd, ca să-l facă să tacă: puteau fi arestați, deși Agia era mai atentă la agitația țărănimii la barierele orașului. Prodan spuse:

— Domnule Alimănescu, dacă n-o să avem luni cincizeci de mii de țărani pe Cîmpul Filaretului, n-o să fie nici unul!

— Pleci chiar tu prin sate? întrebă Alimănescu

— Plec și eu cu băieții ăștia...

În colțul lui, sprijinit de zid, Anghel Popescu asculta, cuprins de o enervare, de un neastîmpăr, de o strîngere de inimă nemaipomenită. Deodată ridică glasul:

— Dar dacă adunarea va fi oprită de poliție?

Toți se-ntoarseră spre el. Alimănescu rîse:

— N-aibi tu grijă... Cîteva zeci de mii de oameni nu pot fi opriți de polițai, ci numai de oștire; iar dacă oștirea se frînge în mîna guvernului, ca o sabie cu oțelul crăpat... nu mai e nici o stavilă în fața voinței poporului!

Odaia se umplu de un murmur aprobativ. Anghel plecase ochii în fața privirii albastre a lui Alimănescu; îi bătea inima, tare de tot. „Și-atunci eu... n-o să am nici o parte măreață, voi rămîne neștiut?“ Vanitatea lui suferea; îi era frică de Davida care-o să-l disprețuiască,

și-apoi, așa cum plănuiau aceștia de aici lucrurile, nu va mai fi un uriaș zdrobind tirania... va rămîne doar feciorul popii Agapit, iar ca revoluționar, unul ca mulți alții, mult mai puțin important decît locotenentul Măldărescu, de pildă, sau Prodan, îndemînaticul agitator. Simți deodată că-i dușmănește, că le pizmuiește satisfacția hotărîtă și aerul ferm și activ. Se strecură afară cu cei dintîi care plecau, în timp ce Iovanache îl lua la o parte pe Alimănescu, ca să-i șoptească la ureche:

— Știi că Kogălniceanu și Rosetti s-au cam speriat de proporțiile pe care le va lua totul ca să nu mai vorbim de Brătianu și Carada... Kogălniceanu ar vrea reforme, nu revoluție... Rosetti s-a speriat de cînd cu iulie 48 la Paris, cînd au scăpat muncitorii din frîu... iar Brătianu și Carada și ai lor s-ar mulțumi să fie împroprietăriți *ei*... Trebuie să le forțăm mîna. Ai înțeles?

— Știam, murmură Alimănescu. Și chiar *după* aceea, trebuie să veghem, să nu pățim ce-au pățit republicanii francezi în februarie, cînd s-au trezit cu ducele de Orléans pe un cal alb, cu tricolorul în brațe, la *Hôtel de Ville*... Am prevăzut și posibilitatea asta... Aici ne pot ajuta trupa răsculată și masele din stradă. Oftă. Era palid, dar îmbujorat la față și ochii albaștri îi erau luminoși și curați.

— Mai sînt trei zile, spuse el.

VI

În zilele acelea (începuse vara, era cald și bătea un vînt uscat dinspre Bărăgan) Lăscăruș Lascari ajunsese mai agitat decît oricînd. Se plimba prin casă în halat și papuci, cu mîinile în buzunare și sunînd ca de obicei cîțiva napoleoni amestecați cu fire de tutun. Bea cafele, umbla nervos printre mobilele prăfuite ale casei lui de burlac cu perdelele trase și îmbîcsite de fum de țigări de foi și aburi de cafea. Își ștergea fruntea cu o batistă mototolită, pe care spre prînz, cînd căldura ajungea înăbușitoare, și-o vîra între guler și gît. Mîinile îi erau umede și lipicioase; cerea altă batistă, își ștergea palmele; peste două minute, batista era mototolită și murdară și mîinile lui Lăscăruș iarăși umede.

În sfîrșit, nu mai putu răbda; deschise ușa și bătu din palme.

— Spune-i lui Nicolae să tragă la scară! strigă Lăscăruş în penumbra anticamerei cu perdelele trase şi pe care sticlele colorate, roşiatice şi albăstrii, ale marchizei de deasupra intrării o umpleau cu fîşii de lumină roşie şi albastră în care jucau miriade de fire de praf.

Lăscăruş îşi strînse cravata, lepădă halatul şi-şi puse o haină cenuşie şi o pălărie cu fundul rotund, blestemîndu-le şi înjurînd. Avea să moară înăbuşit în guler şi cu capul fiert sub pălărie! Se urcă în trăsură, şi caii porniră la trap pe străzile liniştite, prăfuite, printre case cu jaluzelele trase, printre curţile cu copaci adormiţi în soare, sub cerul albastru-cenuşiu, prevestitor de secetă. Lăscăruş simţea cîteodată că-i e frig, apoi asuda iar. De ce nu-i spusese nimic? Ce se întîmpla? Cînd intră în curtea Cozienilor, în faţa căreia aşeptau trei trăsuri în stradă la umbra unor duzi, se uită la ferestre. Faţada lungă şi tencuită galben, încoronată cu oribile creneluri de cărămidă, nu-i destăinui nimic. Ferestrele înalte *à la française* erau mute, astupate cu perdele. În anticameră îi dădu pălăria feciorului:

— Boierii sînt acasă?

— E coniţa şi duduia, conaşule.

— Au musafiri?

— A venit cuconul Şerban şi luminăţia sa prinţul Ghica şi sora coniţei.

Lăscăruş nu mai ascultă şi intră ştergîndu-şi fruntea şi gîtul gras şi alb. Înăuntru era răcoare şi umbră. Într-un colţ al salonului celui mare, doamna Cozianu, într-o rochie albă, şi soră-sa Oteleşanca, în verde deschis ca o apă, îşi făceau vînt cu evantaiele de dantelă şi fildeş; domnii stăteau în picioare lîngă una din ferestre şi vorbeau încet.

— A, Lăscăruş, bine că ai venit, zise Sofia Cozianu. Mai spune-ne altceva decît ce auzim de un ceas; oamenii ăştia ne-au înnebunit cu politica.

— Păi, să mă iertaţi, că nici eu nu pot vorbi de altceva; sărut mîna, coniţă Sofio, sărut mîna, Ortanso. Fierbe tot oraşul; arde mocnit. Se pregăteşte ceva: vodă cheamă mereu oamenii politici la el, Rosetti adună în fiecare seară mărimile *lor* şi complotează pînă noaptea tîrziu, Kogălniceanu a început să nu mai ascundă că socoteşte necesar *un coup de force* [1], într-un cuvînt totul atîrnă de un fir. Respectele

[1] Un gest de forţă.

mele, *prince;* bună ziua, Şerbane. Ei, ce facem? Izbucneşte vulcanul? Îi laşi să facă adunarea de 11 iunie?

Şerban Vogoride era ceva mai palid ca de obicei; înalt şi spătos, în jachetă neagră, cu vestă albă şi cămaşa scrobită, de un alb strălucitor, se îndreaptă din şale, cu pieptul şi cu pîntecul înainte.

— Nu pot îngădui cu nici un preţ o asemenea adunare. Vor să adune masele prostimii, să le agite cu ideile revoluţionare care ne-au făcut atîta rău acum mai vreo zece ani. Nu pot îngădui; sînt un vulpoi prea bătrîn ca să cred ce se spune, că totul o să decurgă în ordine şi că n-o să se întîmple nimic. În cîteva ceasuri ne putem trezi cu revoluţie în Bucureşti; şi vodă nu s-ar supăra; îl cunosc bine; ar fi în stare să se puie în capul lor. Nu. Niciodată!

Luminăţia sa beizadea Mitică îşi mîngîia favoriţii şi dădea din cap: da, aşa era. Vorbise oracolul, şi nu mai era nimic de adăugat. Lăscăruş Lascari se uita împrejur: unde-o fi guvernanta? Fotoliile cu buchete de trandafiri pe tapiserie, buchete de trandafiri legaţi cu panglici de mătase fîlfîind într-un vînt inexistent nu-i spuneau nimic. Comodele pîntecoase din lemn de trandafir, harfa aurită şi pianul din fundul salonului, portretele de Aman, al căror ulei lucea în penumbră, nu-i spuneau ce voia el să ştie. Încetă să mai asculte ce se vorbeşte şi se aşeză, ştergîndu-şi faţa cu batista mototolită, care devenise cenuşie. Se agita în fotoliu, faţa grasă şi albă îi tresărea în ticuri surprinzătoare, răspundea de-a-ndoaselea la întrebări.

— Ce-i cu Lăscăruş? Ce-i cu dumneata, omule? se miră Sofia Cozianu cu rîsul ei plin şi voluptuos.

— Căldura, cucoană, căldura... şi grija, răspunse sincer Lăscăruş.

— Ce, ţi-e frică? Uite, ia exemplu de la Şerban, care-i ca o stîncă.

— Lui nu-i pasă de ce-mi pasă mie, zise Lăscăruş, dar cînd le văzu pe cucoane că ridică sprîncenele, îşi luă seama.

— Adică, vreau să spui că e mai curajos; eu simt că mi se cutremură pămîntul sub picioare. E grav ce se întîmplă; e foarte grav!

Vorbea de cu totul altceva, dar cucoanele crezură că se gîndeşte la politică şi le cuprinse şi pe ele îngrijorarea. Afară se auziră huruind trăsuri şi peste cîteva clipe intrară alţi musafiri: prieteni de-ai Cozienilor, doi membri din Moldova ai Adunării, care ţineau să vorbească neapărat cu Şerban Vogoride înainte de şedinţa de după-amiază, două fete Grădişteanu cu guvernanta lor, madame d'Aubigny, şi care

veniseră s-o vadă pe Davida. Se iscă zgomot, bărbații se adunară într-un colț împrejurul lui Vogoride, Davida apăru într-o rochie galbenă, cu mîneci scurte, și se retrase într-un colț cu fetele, Sofia Cozianu rămase într-un cerc de cucoane și de oameni în vîrstă. Lăscăruș, cu mîinile în buzunare, se plimbă prin salon, uitîndu-se fără interes la tablouri și trăgînd cu ochiul la mademoiselle Marchand, în negru, care vorbea cu madame d'Aubigny. În sfîrșit, îi întîlni privirea, rece, și verde, și impersonală. „Ce e cu ea? A înnebunit? Îmi trage chiulul? Își bate joc de mine?" se întrebă speriat și furios Lăscăruș și iar începură să-l treacă sudorile. Nu fu chip să-i vorbească guvernantei nici la masă, unde rămase toată lumea, și unde Lăscăruș mîncă mult și repede, cu un aer scîrbit, și azvîrlind căutături furișe spre mademoiselle Marchand.

Cînd se ridică toată lumea de la masă ca să treacă în salon pentru cafea, Lăscăruș se opri și cînd ajunse lîngă el mademoiselle Marchand, o auzi că-i șoptește:

— Bună ziua, domnule Lascari; ce mai faceți? Am să vă vorbesc.

Și se depărtă, fără să mai aștepte răspunsul. Dar peste cîteva minute, cînd domnii își aprindeau țigările, iar Davida și fetele se adunaseră ca să aleagă o bucată din partiturile azvîrlite pe capacul pianului, mademoiselle Marchand se apropie ca din întîmplare de Lăscăruș, care numaidecît o apostrofă în șoaptă, furios:

— Ce faci? Nu știu nimic! Credeam că ți-ai luat anumite obligații! De ce nu mă ții la curent?

Voia să-i aducă aminte de banii pe care i-i dăduse, dar se stăpîni, de frică să n-o jignească și să nu se trezească și cu banii pierduți, și cu treaba nefăcută. Zgîrcenia, dorința, frica, furia îl făceau să tremure. Își ștergea fața și-și vîra batista pe sub guler.

— Vrei să-mi explici?

— O să vă explic, dacă-mi lăsați timpul pe care-l risipiți cu întrebări inutile, murmură guvernanta. Cred că Davida e pe punctul să-și piardă capul pentru *un petit jeune homme de rien du tout* [1], o nimica toată, profesorul ei de matematici... L-ați văzut pe-aici, un tînăr în negru, sărăcăcios, un protejat al casei... Nu l-ați văzut niciodată?

[1] Pentru un tinerel de nimica.

— Matematici? Profesor? Un june pe care l-a trimis Cozianu la Paris? Îl știu; dar ce-a găsit la el? Inspiră milă; e penibil, e ridicol! Îl știu foarte bine; are aerul de-a fi bolnav. Cum să nu-l știu! Dar cît de departe au mers lucrurile? Ai băgat bine de seamă să nu se întîmple nimic? Nu vreau să viu prea tîrziu! N-am nici o încredere în...

Voia să spuie „în dumneata", dar se opri și de astă dată.

— N-am nici o încredere; sînt foarte nemulțumit de dumneata. De ce nu m-ai ținut la curent? Dacă-mi spuneai, n-aș fi consimțit! E o greșeală gravă!

— Este exact ce mi-ați cerut, murmură rece mademoiselle Marchand.

— Nu, nu ți-am cerut nimic, șopti Lăscăruș nervos. Și-acum ce facem? Ce faci? Ce-i de făcut?

— E din ce în ce mai nervoasă, are crize de plîns și nu vrea să spuie nimic; azi mi-a cerut s-o las să ia trăsura și să se ducă în oraș. Am refuzat. Atunci a acceptat să meargă cu mine împreună și m-a implorat s-o las să coboare și să se ducă singură, sînt sigură că la el, iar eu s-o aștept în trăsură.

— Bine, dar e nemaiauzit! E primejdios! Îți dai seama ce se poate întîmpla? suflă Lăscăruș.

— Nu se va întîmpla nimic; am s-o urmez după un minut de la intrarea ei în casă, am s-o aduc îndărăt și trimit chiar azi după-amiază o scrisoare domnului Cozianu. Mîine va sosi, iar poimîine, n-aveți decît să stați de vorbă cu el. Da, doamnă, e o bucată foarte frumoasă, și fiica dumneavoastră o cîntă ca un înger, zise ea zîmbind politicos doamnei Grădișteanu, care se apropiase.

— Ce vreme obositoare, nu-i așa, domnule Lascari? întrebă doamna Grădișteanu.

— E de neîndurat! Simt că înnebunesc! spuse Lăscăruș cu o convingere și o tărie neașteptată. Doamna Grădișteanu îl privi mirată, dar nu spuse nimic.

Cînd domnii începură să-și ia rămas bun, fiindcă plecau la ședința Adunării, Sofia Cozianu îl opri o clipă pe Șerban Vogoride și schimbă cîteva vorbe cu el, cu glas scăzut:

— Te aștept deseară, șopti ea. Mi-ai lipsit zilele astea.

— Nu-s eu de vină, știi bine... Vin negreșit...

— Şi vreau să mă şi sfătuiesc cu tine: Davida îmi dă de gîndit; nu ştiu ce e cu ea, e obraznică, ciudată, insuportabilă...

— Bine, o să vorbim şi de Davida... după ce se hotărăşte ce facem cu manifestarea populară de 11 iunie, zîmbi Şerban Vogoride.

— Rîzi de grijile mele mărunte, zise doamna Cozianu.

— Nu rîd, spuse el cu bunăvoinţă; dar fiecare lucru la vremea sa şi la locul său... în ordinea importanţei. Vorbim deseară, draga mea.

Se înclină, îi sărută mîna şi ieşi pe peron.

Lăscăruş Lascari trebuia să plece şi el tot într-acolo. Găsi prilejul să mai treacă pe lîngă mademoiselle Marchand şi să-i sufle:

— Să bagi bine de seamă... Norocul dumitale atîrnă de ce se va întîmpla... Mai ales, nimic ireparabil...

Şi plecă repede, agitat, luîndu-l de braţ pe Vogoride şi lipindu-se de el.

— Acum e acum, Şerbane!

Ceilalţi deputaţi vorbeau şi glumeau nervos, încordaţi, socotind că azi şi mîine sînt dezbaterile hotărîtoare, că reforma agrară va putea fi amînată sau întoarsă după voia partidului conservator, dacă azi sau mîine vor obţine majoritatea în chestiunea aparent neînsemnată a manifestaţiei de 11 iunie.

Lăscăruş, în trăsura lui Vogoride (a lui proprie îi urma la pas), se uita peste capetele oamenilor adunaţi de o parte şi de alta a aleii. Deodată i se păru că un om pe care-l cunoaşte îl priveşte cu o atenţie extraordinară. Cine era? Nu putu să-şi aducă aminte, căci chiar în clipa aceea simţi o lovitură în pălărie şi jobenul îi căzu jos, în trăsură. Lăscăruş se aplecă fulgerător, ghemuit de frică.

— Dau cu pietre! îngînă el, dar Vogoride nu-l auzi, căci un „Huoo!" uriaş izbucni din masa de sute de oameni care se uitau la ei. Caii se speriară şi urcară dealul la trap; sus, vizitiul îi opri şi începură să tremure, năduşiţi. Vogoride, palid, mîrîi:

— Am să pun baionetele pe ei... să-i învăţ eu minte. Şi intră în Adunare, fără să se uite nici în dreapta, nici în stînga; Lăscăruş îl urmă, zvîrlind împrejur priviri speriate, şi întrebîndu-se cine oare era omul care-l privea astfel. Îi era cunoscut. Cine era?

Cei ce au luat parte la această şedinţă a Adunării n-aveau s-o uite niciodată. Drumul pînă acolo ducea prin oraşul zdrobit de căldură, peste gîrla galbenă şi aproape secată, ce-şi scurgea apa groasă,

tulbure, dinspre mahalaua tabacilor, cu mirosurile ei putrede şi pestilenţiale; aerul era uscat, praful plutea peste oraş şi turlele celor o sută de biserici păreau mai depărtate în negura gălbuie sub cerul de un albastru fără strălucire, apăsător, înăbuşitor. Pe uliţele dimprejur se îngrămădeau grupuri de oameni, se auzeau strigăte, înspre hanul lui Manuc şi mahalaua Lipscanilor mulţimea era deasă şi se despărţeau din ea inşi care alergau fără să se poată ghici de ce şi încotro, dar păreau să aibă o ţintă precisă şi un rost tainic şi poruncitor. Şirul lung de trăsuri urca neîncetat, la pas, intra pe sub bolta turnului Mitropoliei, unde crucile aurite străluceau stins deasupra turlelor galbene ale bisericii celei mari. Mulţi deputaţi urcau pe jos; pe laturile urcuşului pietruit erau adunaţi privitori în grupuri din care izbucneau aplauze la trecerea cîte unui om politic popular, şi strigăte furioase şi insultătoare la apariţia miniştrilor conservatori. Copacii deşi şi tufişurile ce acopereau costişele dealului, pînă la zidurile vechi de mănăstire, erau plini de praf şi nici măcar rarele adieri fierbinţi dinspre cîmpie nu le tulburau nemişcarea împietrită. Toată colina părea de piatră nisipoasă, galben-cenuşie, pe care se tîrau ca nişte gîngănii negre trăsurile, şi ca nişte furnici oamenii în negru, cu jobenul pe cap, într-un şir necurmat. Sus, între biserica Mitropoliei şi clădirea Adunării, era înghesuială de trăsuri şi oameni. Deputaţii intrau salutîndu-se cu un aer de înţelegere cu prietenii politici şi cu o politeţe ironică şi duşmănoasă cu adversarii.

Înăuntru, în sala cea mare cu portretul sultanului şi cu acela, mai mic, al principelui domnitor, aerul era înăbuşitor; la început se deschiseseră ferestrele, dar la glasul primilor oratori ferestrele se umplură de capete de curioşi şi preşedintele porunci să fie închise. De aici încolo, dezbaterile se desfăşurară într-o zăpuşeală apăsătoare, care aţîţa nervii. Din bănci, răcnete şi întreruperi ţîşneau în mijlocul discursurilor de la tribună. Preşedintele îşi agita clopoţelul. Pînă şi înalţii prelaţi, cu potcapuri negre şi văluri călugăreşti, cu cruci împodobite cu ametiste pe piept, sub barba căruntă, se arătau neliniştiţi şi chiar agitaţi, ei altădată de un calm cu totul eclesiastic. Kogălniceanu se urcă la tribună, rotofei şi pleşuv, cu un braţ de cărţi la subsoară; le puse pe tribună şi-şi şterse ochelarii, apoi începu să vorbească. În mijlocul perioadelor celor mai avîntate şi mai generoase, pe cînd vocea-i grasă şi melodică rostogolea imagini vaste şi raţionamente

strălucitoare, ochii îi alunecau uneori spre banca ministerială, unde Şerban Vogoride şedea cu capul în piept, fără să-l privească. Lăscăruş Lascari îşi ştergea gîtul întinzînd dizgraţios bărbia. Vecinul lui se aplecă spre dînsul şi-i şopti:

— Leul oratoriei noastre parlamentare se teme de un singur ins.

Un membru al opoziţiei, care auzise, şopti mai tare:

— Leul e Vogoride, şi *dînsul* se teme de Kogălniceanu! Leul a întîlnit omul!

— Sst! Sst! şuierară deputaţii din băncile învecinate. Lăscăruş se mişcă fără astîmpăr; soarele zăpuşitor încălzea geamurile, tăia în bucăţi sala cu paloşele-i de lumină, lăsînd bucăţi mari în umbră. Lăscăruş îşi feri ochii de soarele care-l orbea. Preşedintele, biroul secretarilor şi al stenografilor, tribuna însăşi erau în semiîntuneric; se vedeau sticlind ochelarii lui Kogălniceanu şi răsuna glasu-i mare şi cîntător, care mergea la inimă. Banca miniştrilor era în lumină; doi îşi ştergeau feţele de năduşeală. Vogoride şedea mereu cu capul în piept.

Lăscăruş pierduse şirul şi nu asculta. Deodată îl văzu pe Vogoride că se ridică în picioare şi-şi dădu seama că e tăcere. Kogălniceanu coborîse, în aplauzele a jumătate din Adunare. Trebuia să răspundă cabinetul şi o făcea, în numele întregului guvern, oratorul cel mai bun al conservatorilor. După obiceiul său, fără să se urce la tribună, Vogoride îşi îndreptă talia masivă şi se-ntoarse spre băncile din stînga, pe care le privi rece şi fulgerător prin monoclu.

— A vorbit cu arta sa bine cunoscută domnul Kogălniceanu, dar s-o spunem pe şleau: chiar dacă eu aş fi de două ori mai mare orator decît dumneata, da, domnule Kogălniceanu, îţi admir geniul, chiar dacă aş avea un glas de sirenă, o gură de aur, nu i-aş putea convinge pe aderenţii dumitale. Ei şi-au însuşit cuvîntul domnului Disraeli: *„Un discurs bun mi-a schimbat uneori convingerile, dar niciodată votul!“*

Rîsete aţîţate izbucniră pe băncile din latura dreaptă; înalţii prelaţi zîmbiră, întorcîndu-şi bărbile unul către cellalt. În stînga deputaţii murmurau furioşi, unul strigă:

— Aşa sînteţi dumneavoastră, nu noi!

— Domnilor – tună Vogoride şi se înveseli deodată – de ce să ne ascundem după principii generoase? Vreţi să le daţi ţăranilor un bacşiş sub formă de pămînt şi să scoateţi la mezat, pentru dumneavoastră şi

ai dumneavoastră, uriaşele moşii mănăstireşti şi încă şi mai uriaşele moşii ale statului!

Murmurul crescu.

— E cinic! spuse de la locul lui Kogălniceanu, indignat. Deputaţii mîrîiau, doi se ridicară vorbind tare, ceva nedesluşit, acoperiţi de clopoţelul preşedintelui.

— Vreţi să vă urcaţi? Cine vă împiedică? rîse Vogoride, scoţîndu-şi monoclul şi vorbind ca într-un salon. Slujbele vă stau la îndemînă. Dar dumneavoastră vreţi totul dintr-o dată, dintr-o singură lovitură! Nu vreţi să urcaţi pe trepte, ci pe umerii noştri, apoi de acolo pe streaşină, şi hop pe acoperiş! Veţi cădea şi vă veţi frînge gîtul!

Două-trei exclamaţii indignate. Dar în rest, tăcere, mîrîituri înăbuşite. Îi lovise în plin pe cei mai mulţi dintre liberali; cu asemenea lovituri date în punctul cel mai sensibil al adversarilor, în ipocrizia şi venalitatea lor, ţinea el la putere cabinetul conservator. Simţind momentul potrivit, Constantin Filipescu se ridică în partea dreaptă a Adunării şi, cu mîna în vesta albă, citi o interpelare:

— Din zvon am aflat că pe Cîmpul Filaretului, zis şi Cîmpia Libertăţii, este a se face pentru ziua de 11 iunie o serbare, care va purta numirea de serbare naţională.

Spusese „va purta numirea“ cu un dispreţ rece. Întrebă „dacă de ministeriul actual este recunoscută o asemenea serbare… căci anul trecut, sub ministeriul Golescu, s-a făcut tot la acest loc un banchet, ce a luat o turnură politică…“

Se uită la băncile din stînga. De acolo, un deputat îi strigă:

— Ei şi?

— Cît despre mine, domnule ministru – urmă Filipescu întorcîndu-se către Vogoride – aş dori să înceteze asemenea adunări, care nu pot avea alt rezultat decît acela ar dezordinii!

Şi se aşeză, fără să se mai uite la Vogoride, deşi acesta îi redactase textul interpelării, şi Lăscăruş, care ştia, începu să arunce priviri curioase în dreapta şi-n stînga, să vadă cum vor reacţiona adversarii. Tăceau. Vogoride se ridică şi răspunse: voise să tolereze serbarea, dar în urma tonului în care fusese anunţată întrunirea de către comitetul ei de iniţiativă, o va interzice. Din latura stîngă, se ridică Anton Arion, cu pletele negre fluturînd şi cu gesturi vii; spuse ironic:

— M-am conformat unei circulare emise de cabinetul condus de domnul Dimitrie Ghica!

Beizadea Mitică sări de lîngă Vogoride şi spuse:

— Să se citească ordinul ce am dat!

— Aduceţi *Monitorul* şi veţi vedea! rîse batjocoritor Arion. Beizadea Mitică îşi încruntă sprîncenele cărunte, în căutarea unui sofism; în sfîrşit găsi.

— Ordinul nu era pentru 11 iunie.

— N-am zis că era pentru 11 iunie, exclamă Arion, vesel că-l prinsese pe prinţ.

Vogoride simţi că trebuie să intervie. Se ridică şi, plin de gravitate şi falsă mîhnire, zise:

— Nu e în căderea nici unui particular a aduna mulţimea sub nici un pretext!

Prinţul Ghica bodogănea:

— Cinci-şase oameni... zic că sînt reprezentanţi ai naţiei!

Un deputat „roşu" se ridică şi strigă:

— Poporul are drept a se întruni! Nici o lege nu opreşte adunările!

Vogoride se-ntoarse spre generalul Florescu. Ca deputat, purta o redingotă neagră, şi îşi mîngîia nervos barbişonul *à l'impériale*. Florescu se ridică şi citi următoarea propunere:

— „În toate statele civilizate sînt legi contra atrupamentelor. O asemenea lege e din cele mai urgente şi la noi, şi guvernul să aibă a o supune Adunării cît mai în grabă", semnat: I. Florescu, prinţul Alexandru Mavrocordat, G. Văleanu, Corlătescu, Castroianu, *Şerban Vogoride*.

— Încă o libertate mai puţin! exclamă Kogălniceanu. Deputaţii se ridicau de la locurile lor.

— Statele civilizate! strigă Arion. Civilizaţia înseamnă în limbajul dumneavoastră inchiziţia!

Tremura de indignare. Vogoride se ridică. Se făcu iarăşi tăcere. Şi acuma, cu o mare gravitate, aproape emoţionată, Vogoride rosti răspicat:

— Domnilor, manifestaţia ce se plănuieşte nu se va face cu buchete de trandafiri, ci cu topoare, cuţite, suliţe, furci şi chiar puşti! Să înceteze a mai creşte pe pămîntul ţării asemenea trandafiri, al căror parfum este otrava cea mai ucigătoare pentru societatea noastră! Pacea

socială, domnilor, e scăparea ţării şi voi preferi moartea înainte de a călca sau lăsa să se calce vreuna din legile ţării!

— Are lacrimi în ochi, săracul Şerban, zise mişcat beizadea Mitică întorcîndu-se spre vecinii săi.

— Cer Adunării ori închiderea discuţiei, ori amînarea ei pentru mîine, 9 iunie! încheie Vogoride şi se aşeză la loc.

— Amînarea pentru 9, pentru 10, pentru calendele greceşti! rîse Kogălniceanu. Ce tactician! Ce abil comediant!

— Continuăm discuţia! Discuţia! strigau cei dimprejurul său.

— La vot! răcneau conservatorii. La vot!

Într-o încordare care putea să scapere dintr-o dată în încăierare, cu priviri sfidătoare, ameninţări şi cuvinte duşmănoase: „Ne mai întîlnim, domnule, pe alt teren!", se trecu la vot şi majoritatea conservatoare obţinu amînarea. Deputaţii se ridicau, tropotul paşilor şi murmurul glasurilor învălmăşite şi aţîţate umplură sala. Kogălniceanu şi prietenii rămaseră între bănci şi tribună. Vogoride îşi ştergea monoclul.

— Ai fost măreţ, Şerbane, zise Dimitrie Ghica strîngîndu-i mîna, şi cu obrajii tremurînd de emoţie sub favoriţii cărunţi.

Vogoride dădu din umeri.

— Apăr pas cu pas un bastion pierdut, spuse el descurajat. Îşi făcu loc spre ieşire urmat de o gloată de amici politici. În uşă era înghesuială. Trecură cu greu printre oamenii adunaţi pe scări, pe care cîţiva vardişti îi ţineau cu greu la o parte. Priviri duşmănoase şi tăcere întîmpinară ivirea lui Vogoride. El îşi înţepeni monoclul în ochi şi ceru trăsura. Nimeni nu-i răspunse. Lăscăruş Lascari întrebă un vardist unde e trăsura excelenţei sale.

— A plecat acasă, să trăiţi!

— Cine-a spus să plece acasă? întrebă Vogoride care auzise şi era la un pas de ei, cu prinţul Ghica de braţ.

— A venit un tînăr în negru, cam galben la faţă, şi a spus că-i poruncă de la excelenţa voastră; m-am dus la vizitiu de i-am spus, şi-a plecat.

— Vino să te iau eu cu trăsura mea, zise beizadea Mitică. Sau urcă-te în trăsura lui Lăscăruş, că eşti în drumul lui.

Şi se duseră toţi trei la trăsura lui Lăscăruş, care-şi ştergea faţa de sudoare.

— Ne vedem mîine dimineață – sau poate astă-seară la Sofia, m-auzi, Șerbane?

— Bine, luminăția ta, fie pe deseară, spuse Vogoride, urcîndu-se în trăsură. Împrejurul lor era înghesuială, vizitiii strigau să se facă loc, caii sforăiau, gata să dea peste privitorii ce se îmbulzeau printre echipaje. Pe cînd trăsura se urnea încet în urma altor două ce intraseră pe sub turnul Mitropoliei, Vogoride se întoarse spre Lăscăruș:

— Ce-a fost gluma cu trăsura mea?

Lăscăruș voi să răspundă, dar amuți deodată și închise ochii înfricoșat. Trăsura intrase sub turn și ieșea chiar în clipa aceea. În față aveau orașul, cu zecile de mii de acoperișuri, cu masele de verdeață întunecată ale grădinilor și ale zăvoaielor, cu turlele bisericilor sclipind în abureala roșiatic-purpurie a asfințitului care învăpăia văzduhul plin de pulberi deasupra Cotrocenilor. Și aici, la un pas, lipit de zidul turnului, stătea un om tînăr îmbrăcat în negru, a cărui față galbenă ca ceara, ai cărui ochi ca niște cărbuni stinși, Lăscăruș Lascari le recunoscu într-o fulgerare: era omul care-l privise la sosire. Tînărul ridica un pistol și-i țintea. Lăscăruș închise ochii. Pocnetul detunăturii îi asurzi urechea dreaptă. Simți mirosul tare de praf de pușcă ars.

O clipă nu știu nimic. Apoi se gîndi: „Nu m-a lovit! Nu m-a lovit! Nu m-a lovit!" răcni în el o bucurie uriașă și spaima. Avea să urmeze încă un foc. Dar nu urmă nimic. Deschise ochii. Fumul alb de praf de pușcă se destrămă. Se uită spre stînga: tufișurile se mișcară o clipă, apoi împietriră din nou. „A fugit."

— Ce-a fost Șerbane? îngăimă Lăscăruș înghețat de frică. Șerban Vogoride ședea în dreapta lui, cu capul pe piept ca pe banca ministerială. Dar nu mai avea pălărie. Pălăria căzuse jos în fundul trăsurii. Șerban era schimbat la față, cu ochii întredeschiși, și părea ciudat, parcă se gîndea la ceva, sau încerca să-și amintească de ceva, din răsputeri.

— Ce e, Șerbane? Ești amărît? se gîngăvi Lăscăruș, simțind că i se face frig. În clipa aceea auzi, limpede de tot, deși departe, cum strigă cineva:

— În Vogoride au tras!

Își dădu seama că e glasul lui Dimitrie Ghica. Dar nu mai știu de nimic cîtăva vreme. Oamenii care se repeziră la trăsură, întrebările

încîlcite, răcnetele, agitația vardiștilor, glasul prefectului poliției, Nicolae Bibescu, care striga:

— Să se închidă porțile! Să nu mai iasă nimeni din incinta Adunării!

Toate astea nu-l putură scoate din năuceala care-l făcea să scoată numai vorbe fără șir. Întreg acel sfert de ceas fu numai zăpăceală, strigăte, agitație. Abia tîrziu veni un escadron din regimentul întîi de lăncieri, să păstreze locurile și să gonească pe nepoftiți. Dar pînă noaptea tîrziu se adunară grupuri de curioși, care nu se puteau apropia, căci soldații le spuneau fără asprime:

— La o parte, domnilor! La o parte!

Sus, în curtea Mitropoliei, locotenentul Măldărescu descălecă și dădu frînele calului în mîna unui soldat. Apoi urcă scara, cu sabia zăngănind pe treptele de piatră. Îl văzuse la sosire, într-un grup, pe Iovanache, care părea tulburat și-i azvîrlise o privire întrebătoare, la care el, de sus din șa, dăduse din umeri a neștiință. Acum intră în marea sală și făcu cîțiva pași printre scaunele răsturnate. Hîrtii rămăseseră pe pupitre și pe covorul roșu de pe jos. Nu era nimeni. Se uită împrejur cu un aer sever și nemulțumit. Asta era revoluția populară? Astea erau baricadele pe ulițele Bucureștilor? Ieși, tîrîndu-și sabia pe covor. Afară, în umbră, un lăncier din escadron salută, bătînd din pinteni.

— Să trăiți.

— Bună seara, Roșca...

— Domnule locotenent... vă raportez... o să se dea acuma pămînt la oameni?

Măldărescu zări dincolo de soldat, în întuneric, un grup. Ascultau. Așteptau un răspuns.

— Cred c-o să se dea, zise Măldărescu și se-ntoarse, simțind că-l sugrumă gulerul înalt, roșu.

VII

Lăscăruș Lascari se duse acasă și bău cafele, plimbîndu-se singur prin odaie. Știa mademoiselle Marchand? Ce amestec avea? Știa Davida? Ce rost avea Davida în toate astea? Lui Lăscăruș îi era frică pentru el, pentru patima lui, frică de lucrurile necunoscute care se puteau întîmpla. Seara tîrziu nu mai putu răbda,

ceru cealaltă trăsură – pe cea de după-amiază, cu perna plină de sînge, voia s-o dea la carosier, să-i schimbe perna, și s-o vîndă, cu preț cît mai bun – și porni. La Cozieni erau luminate numai două ferestre. Putu intra ca prieten al casei. „Cucoana Sofia era bolnavă." Ceru să vorbească guvernantei. Palidă, cu părul netezit și strîns în coc, mademoiselle Marchand îl întîmpină în salonul pustiu unde ardea numai o lampă.

— *C'est terrible, cette pauvre madame Cozianu souffre effroyablement* [1], zise ea. Pentru Vogoride nu avu nici un cuvînt. Lăscăruș, livid și gras, o spiona cu ochii lui tulburi.

— Da, Vogoride era un prieten bun al lor...

Guvernanta strînse buzele și nu spuse nimic. Lăscăruș mai încercă de vreo două ori să aducă vorba despre Vogoride, dar ea tăcea îndărătnic. În sfîrșit, spuse:

— Era un om rău.

„Nu știe nimic", se gîndi Lăscăruș, care schimbă vorba numaidecît:

— Azi după-amiază, *ați* fost acolo?

— Da... Tînărul nu era acasă... Dar însăși vizita e de ajuns. I-am și trimis scrisoarea, cu amîndouă veștile, domnului Cozianu.

— Foarte bine! Foarte bine... Foarte bine!

— Domnule Lascari... v-ați mai gîndit la mine?

— N-ai nici o teamă, domnișoară. Cum se face treaba, ești o persoană independentă. Nu bogată, dar cu mica dumitale independență materială, zise grăbit și larg Lăscăruș. Guvernanta înclină ușor capul.

— Mulțumesc... Sînteți foarte generos...

— Așa sîntem noi, orientalii. Ce face Davida?

— Are o criză de nervi, ca și maică-sa, dar din alte motive, cred... Plînge și nu vrea să vadă pe nimeni. Parcă e nebună...

— Aha, așa... murmură gînditor Lăscăruș. Bine, bună seara; am să mai viu pe aici și mîine.

A doua zi și a treia zi, Lăscăruș care stătuse să se gîndească toată noaptea, umblînd ca un strigoi și sunîndu-și nervos banii în buzunar, umblă prin tot orașul. Află că principele Cuza se înfuriase cumplit de vărsarea de sînge, ceruse să se descopere numaidecît făptașul și că

[1] E îngrozitor, biata doamnă Cozianu suferă înspăimîntător.

foarte mulți oameni fuseseră luați pe sus și închiși la Plumbuita. Nimeni nu se îndoia că fapta fusese pusă la cale în cercurile din jurul lui Rosetti și Kogălniceanu, deși aceștia se lepădau de asasinat și de răspunderea morală pentru el. Lăscăruș îi vizită chiar și pe ei, spre marea lor surprindere. Ceru să le vorbească între patru ochi și se arătă părtaș al ideilor lor, de multă vreme bătut de gîndul de a-i urma pe ei, nu pe conservatori în arena politică. De altfel, lăsa să se înțeleagă că el știe cine a plănuit și cine a săvîrșit fapta; frămîntîndu-se în fotoliu, zîmbind cu dinții lui verzui și schimonosindu-și fața în ticuri șirete și amabile, îi băgă în cap lui Rosetti că de bună seamă „conul Mihalache" a urzit atentatul și că însuși vodă nu e străin de el, iar lui Kogălniceanu îi insinuă că el, Lăscăruș, are dovezi sigure de răspunderea lui Rosetti, „și poate chiar a lui Cuza". Așa, din bănuieli și zvonuri obscure, din convorbiri tainice în doi, la flacăra galbenă a unei lămpi al cărei abajur lumina numai covorul de pe masa de lucru a lui C.A. Rosetti sau a lui Kogălniceanu, se țesu urzeala de nesiguranță, de vinovăție amestecată cu triumf, care a dus, precum se știe, la închiderea anchetei și la neștiința desăvîrșită ce domnește pînă astăzi asupra pricinilor imediate ale uciderii lui Șerban Vogoride. Dar din toate astea, Lăscăruș Lascari se alese cu stima, amestecată cu oarecare teamă și repulsie, a fruntașilor opoziției; iar după lovitura de stat a lui Cuza, naivii se mirară văzîndu-l membru al Camerei în sînul partidului lui Kogălniceanu și C. A. Rosetti, în care partid, de altfel, ascensiunea lui a fost pe cît de nevăzută, pe atît de reală, mai ales cînd Brătianu începu să-și întemeieze dominația absolută asupra partidului liberal și să-i îndrepte politica spre coaliția de mai tîrziu.

Lăscăruș nu veni a doua zi în casa din Culmea Veche; se întîlni cu Cozianu, întors de la țară în îmbulzeala de redingote negre, cucoane în doliu, ofițeri în mare ținută și cu o fundă neagră la mînerul săbiei, ce astupa Podul Mogoșoaiei în fața bisericii Sărindar, unde era expus trupul răposatului, în frac, cu ordinele și decorațiile turcești, rusești, austriece și românești sclipindu-i pe piept și cu o lumînare în mîini. Pe cînd trecea Cuza, urmat de ofițerii curții și de miniștri, Lăscăruș se apropie de Cozianu, care se întîlnea cu prieteni și rude și împărțea strîngeri de mîini. Cozianu era în prada unei agitații ciudate; era galben și desperat, căci își dădea seama, ca toată lumea de altfel, că reforma agrară se va înfăptui acum, că principalul ei adversar căzuse; și

pe de altă parte nu-şi mai încăpea în piele de bucurie că-l vede întins pe catafalc pe Vogoride. De aceea, trecea neîncetat de la o întunecare funebră la nişte rînjete cu totul nelalocul lor. Unora le răspundea cu gravitate lugubră:

— O mare nenorocire, monşer... un dezastru pentru ţară... şi o mare pierdere pentru noi...

Iar altora, cu un fel de veselie de om care se ţine să nu izbucnească în rîs:

— Sigur, monşer: şi-a făcut-o singur! I-am spus de multe ori, dar n-a vrut să m-asculte...

La altă întrebare, se posomora iar:

— Sofia? E bolnavă... exagerează şi ea...

Şi izbucnea într-un rîs stăpînit, satisfăcut.

— Ar trebui să înţeleagă că toţi sîntem muritori, he-he-he!

Lăscăruş îi spuse discret:

— Sandule, am să-ţi vorbesc într-o chestiune însemnată...

— Bine, vino după-amiază.

După-amiază, Lăscăruş veni şi ceru să-i vorbească Davidei întîi şi să nu fie anunţat încă stăpînul casei. Era în frac, şi cu un buchet de trandafiri albi în mînă. Davida trimise vorbă că se simte rău şi că nu-l poate primi.

— Nu face nimic, mă duc eu să-i bat la uşă, zise Lăscăruş, îl lăsă acolo pe feciorul uimit şi intră în odaia Davidei. Fata sări în sus de pe scaun. Era în rochia ei verde ca măslina crudă, pusă neglijent, descheiată la mîneci şi la gît. Era palidă, cu ochii mari şi arzători şi cu părul lucios răvăşit pe umeri. Mademoiselle Marchand se ridică şi ea în picioare şi protestă:

— *Mais, monsieur...*

— Ca vechi prieten al familiei, pot să vorbesc singur cu pupila dumitale; şi am ceva foarte important să-i spun, zise Lăscăruş, amabil şi strîmbînd-se de nervozitate. Lasă-ne o clipă singuri.

— Nu pleca! exclamă fata. N-am nimic de vorbit cu nimeni!

— Mă duc să-l avertizez pe tatăl dumitale, murmură mademoiselle Marchand, ieşi şi se aşeză pe un fotoliu în salon. Davida rămase singură cu Lăscăruş. Acesta puse buchetul pe o masă şi spuse:

— Ştii că am fost cu el în trăsură. Nimeni nu bănuieşte măcar cine l-a omorît. Nimeni. Eu, însă, ştiu. Eram în trăsură.

Davida înţepeni, dreaptă şi privindu-l fix cu ochii ei arzători. Era slabă şi neagră şi subţire – încă un copil. Lăscăruş, gras şi nespălat (fracul îl făcea să pară şi mai unsuros), zise:

— Ţii mult la prietenul dumitale?

— La care prieten? suflă Davida printre buze pălite şi uscate.

— Care l-a omorît. Ştii tu bine care, spuse familiar, aproape părinteşte, Lăscăruş Lascari şi se aşeză în fotoliul părăsit de mademoiselle Marchand.

— Ştiu tot, adăugă el.

— De unde? De la cine?

— Ce te priveşte? Pot să-ţi spun un lucru. Vodă e scos din fire şi vrea să-i spînzure pe făptaş şi pe complicii lui.

Nu era pedeapsă cu moartea în legile Principatelor Unite, dar Lăscăruş socotea că Davida nu ştie şi că în clipa asta n-are să se gîndească să controleze. Era doar un copil.

Spre marea lui surprindere, o văzu că se face verde şi că suflă tremurînd:

— Să-l spînzure! Să-l spînzure! Să-l taie în bucăţi, să-l toace mărunt, bucăţică cu bucăţică, uite-aşa! Uite-aşa!

Şi toca în aer cu muchia mîinilor, cu un gest de nebună. Avea ochii roşii şi arşi de plîns, duşi în fundul capului.

— A îndrăznit, ticălosul... derbedeul... viermele... sluga ticăloasă... Să-l spînzure! Cîinele! Viermele! Să-l ucidă!

— Cum? întrebă Lăscăruş mirat şi neîncrezător. Tu nu ştiai?

— Am fost la el după-amiază, să-i spun să nu-i facă nimic lui Şerban, să-i spun că nu pot, că-l iubesc pe Şerban, că-l iubesc, că-l iubesc...

Şi căzu cu capul pe braţe, izbucnind în plîns sfîşietor.

— Aha, va să zică pentru asta te-ai dus la el cu franţuzoaica... murmură Lăscăruş.

— Dahahahaa... hohoti Davida, zdruncinîndu-se de plîns. Să-l homoare... să-l ho... ho... homoare...

— Stai, că nu merge cum vrei matale, fetiţo, zise rece Lăscăruş. Cazi şi tu în capcană... Dacă-l prinde, o să spuie tot; o să ştie ăia de la Agie să scoată din el şi ce n-a făcut. O să se afle şi de tine; o să fie un scandal cumplit; taică-tău îşi zboară creierii şi maică-ta înnebuneşte.

Davida se aşeză, cu mîinile pe genunchi; îl privea, rătăcită, cu gura întredeschisă. Lăscăruş se apropie de ea şi-i luă mîna într-ale lui; mîna aceea mică şi rece şi fragedă îl tulbură; o lăsă şi se depărtă iar; trebuia să-şi păstreze cumpătul.

— Ca om politic şi cetăţean am datoria să spun că l-am văzut ridicînd pistolul, zise Lăscăruş. Tremura. Tremura şi Davida. Dar Lăscăruş, tremurînd, zîmbea cu dinţii-i verzui.

— Numai că eu ţin la tine şi la ai tăi, şi n-am s-o fac. Mă duc chiar acum la taică-tău şi te cer de nevastă.

Tăcu, aşteptînd. Davida se ridică şi îngînă:

— Nu...

— Ce-ai spus? întrebă amabil Lăscăruş, tremurînd. Davida căzu pe pat şi începu să plîngă. Lăscăruş se apropie şi o mîngîie pe păr, pe umeri, pe spate, pe talie.

— Las' că nu-i nimic. Îţi trece. O să scapi... Te scap eu... Şi pe el îl scap...

Davida începu să plîngă şi mai tare, cu deznădejde, icnind ca un copil. Lăscăruş deschise uşa şi o chemă cu glas tare pe mademoiselle Marchand. Aceasta se ivi într-o clipă.

— Stai cu ea. N-o lăsa nici un pas, să nu facă vreo prostie. Şi se duse la Alexandru Cozianu cu care se încuie în biroul acestuia. Cozianu era fericit că scăpase de Vogoride, turbat de ură pe nevastă-sa, speriat de ce-i spusese mademoiselle Marchand despre pasiunea netrebnică a Davidei pentru un om de nimic, al cărui binefăcător fusese el, Cozianu. Aproape că-i sări de gît lui Lăscăruş cînd îl auzi că o cere pe Davida.

— *Tu* eşti un adevărat prieten! zise el îmbrăţişîndu-l. Dar cu Davida ai vorbit?

— Da, şi primeşte, dacă dumneata primeşti.

— Bine că mă iubeşte *ea* cel puţin, murmură Cozianu, încruntîndu-se...

— O să trebuiască să vorbim şi cu coana Sofia, zise Lăscăruş.

— E prea mîhnită acuma ca să se mai gîndească la copiii ei, rîse dur şi amar Cozianu. Nu e nevoie.

În aceleaşi zile, Anghel Popescu veni de cîteva ori să întrebe de Davida, dar slugile, care primiseră porunci straşnice de la mademoiselle Marchand, îl respinseră. Ceru să vorbească guvernantei, care-l primi cu răceală şi cu un dispreţ ucigător:

— După cum te-ai purtat în casa binefăcătorului dumitale, mă mir că mai ai neruşinarea să vii aici!

Anghel încercă să-i vorbească lui Cozianu, dar feciorii îi spuseră:

— Dom'le Anghel, nu mai veniţi că nu e bine. E foc boierul...

Se întoarse acasă şi zăcu pe pat singur, neştiut, fără să mănînce. Cînd ieşi şi se mai duse o dată în Culmea Veche, află că boierii au plecat ca să facă la ţară cununia duduii Davida cu conaşul Lăscăruş. Se-ntoarse în neştire, se culcă şi nu se mai sculă: peste cîteva ceasuri, zăcea în delir pe pat, scuturat de friguri şi chinuit de cumplite junghiuri în creier. Pierdu în curînd simţirea timpului scurs; i se păru că-i apar chipuri de oameni, că-i vorbesc, că-l acuză sau îl ameninţă. Unul îi apăru atît de schimbat, încît strigă la el:

— Piei, eşti nălucă!

Era Alimănescu. Pămîntiu, cu ochii tulburi, cu fruntea plină de sudoare, clănţănind din dinţi, dîrdîind, bolnavul îi făcu semn să dispară. Dar năluca nu dispăru, ci se aplecă asupră-i şi-l acoperi cu ceva, şoptind:

— De ce nu m-ai ascultat?

Anghel ridică puţin capul cu ochi sticloşi şi nasul subţiat şi-l privi, clănţănind din dinţi.

— De ce nu m-ai ascultat? repetă dureros cellalt. Anghel îşi lăsă capul să-i recadă pe pernă şi închise ochii.

— Le-ai făcut jocul lincezilor... nu voiau cu nici un preţ *decît* o reformă... Le era frică de republică, de votul universal, de poporul înarmat... zise Alimănescu, atît de chinuit şi de trist, încît Anghel îşi dădu seama de asta şi prin delir.

— ... Au amînat manifestaţia, au oprit totul... I-am rugat, i-am implorat, au spus că nu mai face trebuinţă... şi au trimis vorbă la sate că reforma se face şi să stea liniştiţi... Ah, dacă-ncercam măcar... dacă-ncercam...

Apoi mormăi, singur, cu deznădejde, amar:

— Ne smulgeau revoluţia din mînă, şi-o trăgeau înapoi, ca în 48 la noi, ca în iulie 1830 la Paris, ca în februarie şi iulie 1848. A intrat în ei diavolul laşităţii, al egoismului, al moderaţiei, al compromisului... N-am să mai văd libertatea, Anghele, gemu el deodată, privindu-l

tulbure pe bolnav. Dar Anghel bolborosea ceva, cu ochii în tavan, şi nu-l auzea.

Alimănescu sări în picioare şi plecă alergînd pe stradă după un doctor; acesta însă nu putu decît diagnostica o febră cerebrală şi un sfîrşit fatal; într-adevăr, Anghel Popescu muri peste două zile. Iar Toma Alimănescu, doctor în ştiinţe şi practician al revoluţiei, fu doborît de ftizie în primăvara următoare.

Alexandru Cozianu o dădu afară pe mademoiselle Marchand, deşi ea îi declară cu mîndrie că n-are nimic să-şi reproşeze, că a vegheat asupra onoarei şi purtării Davidei, dar că n-avea nici o putere asupra sentimentelor fetei. Totuşi, guvernanta nu se împotrivi prea mult; spera să se retragă acasă la Nogent cu micul capital, din care Lăscăruş urma să-i dea a doua jumătate; dar Lăscăruş îi trase chiulul, şi nu-i dădu nimic; dimpotrivă, mademoiselle Marchand se trezi la hotel cu un mandat de expulzare: trebuia să plece din Principatele Unite în douăzeci şi patru de ceasuri. De la plecarea ei, nu i se mai ştie urma.

Cozianu şi cu Sofia Cozianu trăiră la ţară cîţiva ani. Cozianu nu vorbea cu nevastă-sa decît strict cît era nevoie. Prin 1870, muri dintr-o mîncare de ciuperci. Zvonurile care umblară o vreme, că l-ar fi otrăvit Florica, ţiganca cu dinţi putrezi, nu găsiră crezare. Sofia Cozianu se mărită iar, cu un baron Bodman, la Viena, şi se crede că a fost fericită.

Iar Lăscăruş şi Davida Lascari avură, încă din primii ani, cinci copii, ai căror urmaşi există şi azi. Lăscăruş a fost unul din guvernatorii Băncii Naţionale. S-a vorbit mult despre figura enigmatică şi sinistră a lui Eugeniu Carada, care conducea din umbră „Oculta", directoriu ascuns al partidului liberal. Dar Carada nu era decît o copie ştearsă a grasului şi verzuiului Lascăr Lascari, inspiratorul livid al multora din manevrele politice ale liberalilor în anii aceia, astăzi de mult uitat, pe atunci aproape neştiut, dar cu atît mai puternic. A murit în Elveţia, de un cancer, iar Davida i-a supravieţuit puţin. Există un portret al ei din 1860, o fotografie făcută după metoda, părăsită de atunci, a lui Daguerre. Şi o altă fotografie din 1889, la un an înainte de moarte. Prima arată o fată de vreo optsprezece ani, în crinolină şi cu fîşii subţiri de dantele la gît şi la mîneci. Faţa îi e îngustă, copilărească; Davida îşi ţine capul sus, cu o mîndrie feroce, iar ochii ei mari şi negri privesc ca spre o soartă eroică şi spre o lume în care fiinţa

aceasta are toate drepturile şi va stăpîni totul şi pe toţi, după bunul ei plac şi poftele ei. A doua fotografie e a unei femei trecute de patruzeci de ani, colţuroasă, slabă, cu gura suptă şi ochii încercănaţi; pare încăpăţînată, uscată şi dură, iar privirea ei e pustie, plină de deznădejdea ostenită a unui om care nu înţelege, n-a înţeles şi nu va înţelege niciodată.

PARTEA A DOUA

Copilării

I

Într-o dimineaţă de primăvară a anului 1874 sau 1875, Lăscăruş Lascari se pregătea să plece de la clubul partidului liberal şi să se ducă acasă la prînz. Se schimbase în ultimii peste zece ani. Era tare gras; făcuse o burtă mare care trăgea în jos, nişte şolduri şi un şezut de sultană, încărunţise; părul rar îi era plin de mătreaţă şi favoriţii stufoşi făceau ca obrajii lui rotunzi să pară şi mai umflaţi. Cu hainele veşnic negre şi veşnic mototolite, reverele de mătase ale redingotei veşnic pătate şi presărate cu mătreaţă, Lăscăruş părea nesănătos; era prea alb, părul i se rărea prea tare, şi încărunţise urît, murdar; te aşteptai să-ţi spună că e bolnav, de ceva grav, de vreo boală cumplită, că ascunde sub jiletca albă bube de lepră sau ceva asemănător; dar nimeni nu ştia nimic de aşa ceva, nici măcar el; mînca şi bea mult, fuma ţigări de foi şi bea cafele; zăcea pretutindeni prin fotolii, abia mişcîndu-se de la un fotoliu la altul, de acolo la trăsură, de acolo în alt fotoliu. În această odaie sumbră, cu perdele groase de catifea de culoarea puricelui *(ventre de puce évanouie)*, unde totul se pierdea în umbra cafenie tăiată de lame de lumină intrate prin perdele şi în care pluteau straturi de fum albastru de tutun, în această odaie cu console de marmură în colţuri şi busturi de bronz pe ele – busturi de oameni politici cu barbişon *à l'impériale* sau cu bărbi pătrate (unora din ei sculptorul le făcuse şi un lornion de bronz pe nas), în această odaie care mirosea a cafea şi a trabucuri bune ajunse însă la stadiul cînd şi ele miros greu şi urît, domnii care nu erau alături la mesele de joc, sau dincolo, să citească ziarele, şedeau în fotolii şi un grup se adunase împrejurul lui Lăscăruş Lascari, cufundat

în fotoliu, cu burta în sus, cu ochii întredeschişi şi havana în gură. Mîna dreaptă îi atîrna inertă pînă la pămînt şi ţinea în ea un ziar: *The Eastern Echo* cu subtitlul în franţuzeşte: *L' Echo d' Orient.* Domnii din jurul lui tăceau şi aşteptau să se pronunţe oracolul. Lăscăruş tăcea nu fiindcă voia să dea şi mai multă greutate cuvintelor sale, ci fiindcă ajunsese de o lenevie extremă. Vorbea rar şi atunci cu atîta preciziune, rezervă şi subînţeles, încît amicii săi politici se învăţaseră să stea după aceea să discute şi să interpreteze ce spusese dînsul; astfel, printr-o urmare aparent paradoxală, Lăscăruş ajunsese să vorbească tot mai puţin, avînd tot mai puţină nevoie să se explice, doar grija asta şi-o luau asupra lor interlocutorii săi. Acuma stăteau în faţa lui şi aşteptau cîţiva deputaţi şi senatori apropiaţi care afectau o familiaritate primită de el cu cea mai mare inerţie şi rezervă. Vesta albă îi scotea în evidenţă pîntecul umflat; pîntec alb, rotund, cap alb, şi împrejur aripi şi elitre negre. Lăscăruş părea o mare insectă răsturnată pe spate şi care, obosită de încercările de-a se întoarce la loc, s-a oprit. Numai picătura verde, transparentă şi sclipitoare a unui smaragd în capătul acului de cravată, părea străină de această masă moale şi fără apărare, albă şi neagră, în faţa căreia însă domni cu bărbi şi cu favoriţi, la fel de copţi şi de pîntecoşi ca el, stăteau şi aşteptau cu un interes amabil, care ascundea o mare încordare.

— Ia spune, coane Lăscăruş – întrebase Dumitru Văsescu, cu degetele mari în răscroiala jiletcii, gestul său obişnuit – ia spune, coane Lăscăruş: ce se face cu calea ferată de la N... la Dunăre? O răscumpără statul?

Lăscăruş părea că se gîndeşte adînc, sau că a ştiut odată răspunsul, dar l-a uitat şi acuma încearcă să-şi aducă aminte. După oarecare trecere de vreme, un alt deputat, un domn cu barbişon scurt, cum îl pusese la modă preşedintele celei de-a treia Republici franceze, mareşalul de Mac-Mahon, crezu că Lăscăruş vrea să evite un răspuns, şi că-i va fi recunoscător dacă schimbă vorba; de aceea observă:

— Ştiţi că opoziţia pregăteşte o interpelare. Că de ce adică să nu meargă linia ferată direct la Dunăre, la schelă, în loc să facă atîtea cotituri pe loc neted, şes, fără rîuri mari şi fără nimic altceva? Vor să protesteze asupra traseului acestuia care-i făcut anume ca să deservească moşiile familiilor Cozianu, Lascari, Mavromihali şi alţi proprietari din judeţ, care sînt şi membri în consiliul de administraţie al Băncii Agricole din N...

Lăscăruş se îndoi înainte ghemuindu-se asupra propriului său pîntec, şi, sprijinindu-se în mîini, se ridică. Lăsă *Ecoul Orientului* pe jos, lîngă *Românul* pe care de asemenea îl aruncase pe covor. Îşi apucă lornionul care atîrna de o panglică de mătase neagră prinsă de reverul redingotei şi, ţinîndu-l între degete, se uită împrejur zîmbind.

— Mă rog dumneavoastră: ce e rău în asta? Calea ferată trebuie să deservească interesele cetăţenilor, nu ale geometriei sau ale geografiei, nu? E vorba aici de interesul nu numai al cetăţenilor, ci şi al ţării. Este vorba de a exporta cereale pe Dunăre în jos. Care cereale? Nu acelea recoltate pe proprietăţile de la şes? Iată deci dar, domnilor, că nu e ceva de ruşine; domnii din opoziţie n-au decît să-şi formuleze interpelarea: li se va răspunde adevărul – aşa după cum de altfel ne este obiceiul în toate cestiunile publice.

Şi se îndreptă spre uşă, arătîndu-le celorlalţi spatele: redingota îi era mototolită de parca-ar fi dormit în ea.

Deputaţii se ţinură după el. Văsescu îl apucă de mînecă:

— Spune-ne omule, ce se face cu drumul cela de fier! Nu ne mai fierbe în oală seacă!

În uşă, Lăscăruş, care-i făcuse semn feciorului din vestibul, se întoarse la ei şi zîmbi iar, în felul său nevinovat şi şiret.

— Ei, acuma vreţi să le mai ştiu şi pe toate! Eu nu sînt om politic; sînt om de bancă, sînt fianânciar; deputat voi muri, nu ca domniile voastre... Ei, ce să vă spun? Credeţi că va trăda cabinetul secretul deliberărilor sale? Şi tocmai mie?

Rîdea, îmbrăcîndu-şi ulsterul pe care i-l ţinea feciorul. Îşi trase mănuşile tocite şi murdare (căci Lăscăruş nu se spăla pe mîini decît rar, pe faţă şi mai rar, şi nu se scălda niciodată), luă jobenul şi bastonul apoi, chicotind, încheie:

— Eu nu ştiu nimic şi nu mă interesează cestiunea cîtuşi de puţin. Pot doar să vă spun că cumnaţii mei, Cozienii amîndoi, au cumpărat acţiuni de-ale societăţii drumului de fier. Nu mă-ntrebaţi cîte şi la ce preţ, că nu ştiu. *Au revoir,* domnilor: sluga dumneavoastră.

Şi ieşi. În urma lui, ceilalţi se priveau. Pe cînd se auzea trăsura ieşind din curte, Văsescu spuse:

— Prin urmare, acţiunile societăţii se vor răscumpăra de către stat – sau statul se va cointeresa în afacere, deci dividende sigure! Mergeţi în oraş, domnilor?

Ieşiră valvîrtej, şi trăsurile începură să se înşire la trap pe stradă; în aceeaşi zi, toate acţiunile care se aflau pe piaţă erau cumpărate. În curînd se făcu publică şi legea prin care statul devenea acţionar al căii ferate dintre N... şi Dunăre, în proporţie de cincizeci şi unu la sută, lege care a fost temelia multor averi de după aceea.

După ce plecă de la club, Lăscăruş zăcu în trăsura care aluneca pe roatele-i cauciucate cu spiţe lăcuite. Geamurile zornăiau uşor. Pernele capitonate se înfundau sub greutatea lui Lăscăruş. El dormita cu ţigara de foi între buze, umplînd de fum albastru pal interiorul trăsurii căptuşite, cu catifea albastră închisă. Lăscăruş era satisfăcut; simţea că asudă uşor din pricina ţigării foarte tari; o anumită greutate a minţii, o densitate a capului, simptom de intoxicaţie, îi făceau plăcere. Se simţea puternic, greu, plin de o mulţumire bestială, animalică, de rîmător care a mîncat mult de nu mai poate răsufla şi se întinde pe-o parte, grohăind; aşa se simţea Lăscăruş îndeobşte în faţa universului şi a vieţii, şi cum şedea el cu ochii întredeschişi, aproape adormit, îi jucau prin minte imagini legate de alte plăceri ale cărnii; se gîndea la cumnată-sa Cleopatra şi se congestiona de poftă. „Are să-mi pice curînd la aşternut", se gîndea Lăscăruş cu satisfacţie. Trăsura intră în curtea casei Cozienilor, pe care Alexandru, tatăl Davidei, o dăruise fiică-si, copilul său preferat, atunci cînd îşi împărţise copiilor averea. Era neschimbată – poate doar suliţele grilajului să-şi fi pierdut oleacă poleiala de pe vîrfuri – şi acelaşi fecior care-i deschidea uşa trăsurii lui Alexandru Cozianu coborî iute înainte de a se opri cupeul în faţa intrării, trase uşa şi dădu jos scara, apoi stătu mirat pînă coborî stăpînu-său. Lăscăruş urca încet scările. Sus, gîfîia. „Trebuie să ne mutăm o dată de aici", îşi spuse el pentru a o mia oară. De cîtăva vreme nu mai era atît de hotărît ca altădată: constata mereu cît îi venea de greu să urce treptele astea solemne născocite de blestemata îngîmfare a lui socru-său, şi de fiecare dată îşi zicea: „Trebuie să mă mut, să vînd casa asta, să fac ceva cu ea... Dar, ca şi acuma, se gîndea: Bătaie de cap, zidari, moloz, tapiţeri, vopsele, mobile stricate, vaze sparte, frig, miros de vopsele şi de tencuială, balamuc... Nu, nu! Mai bine mai stau şi pe urmă om vedea..."

Îşi dădea foarte bine seama că acest „om vedea" era pretextul sub care se ascundea înfrîngerea voinţei sale. „Altădată, cînd îmi puneam ceva în cap, se şi făcea. Acuma, umblu cu «om vedea». Îmbătrînesc, îmbătrînesc. Am şi îmbătrînit? Nu!" îşi spuse el pe cînd îşi scotea haina şi pălăria în antreu; şi-un colţişor de spaimă şi de desperare mijea în el, undeva în piept, împrejurul inimii. Acolo simţea această umbră, acest abur, acest nor trecător, îndată risipit, care însă era înfricoşător. „Nu, nu! îşi zicea Lăscăruş îngrozit. N-am îmbătrînit." Dar, uitîndu-se în oglinda cea mare care acoperea un întreg perete al antreului, îşi vedea guşa grasă şi fălcile pline de seu, păroase, fruntea înălţată peste măsură de chelia incipientă, şi recunoştea cu amărăciune, ciudă şi furie: „ Nu, dar sînt pe cale; n-am ce-i face: sînt pe cale să îmbătrînesc".

Intră în anticameră, apoi în salon, frecîndu-şi mîinile: „Mă mai poate plăcea Cleopatra? se întreba el. Şi tot frecîndu-şi mîinile: mă place, nu mă place, tot o să-mi cedeze." Şi, cu burta înainte, cu pleoapele grele căzute pe ochii mijiţi, adormiţi pe subt ele, înainta zîmbind larg cu dantura-i verzuie, să-i sărute mîinile Cleopatrei Cozianu, soţia fratelui celui mai mare al Davidei. Cleopatra, în clipa aceea singură în salon, era o cucoană tînără de tot, de vreo optsprezece-douăzeci de ani, durdulie, albă, ochioasă, sprîncenată ca un haiduc, cu bărbia zdravănă şi buza de jos mai groasă decît cealaltă. Avea în ea un ce ascuns şi nelinştit, parcă mereu se gîndea la ceva ce uitase, parcă mereu avea o grijă. Dar nu era decît părere; griji n-avusese niciodată; cît despre gîndit, da, se gîndea mereu la ceva, ea ştia la ce. Se ridică de pe scaun şi se repezi să-l pupe pe favoriţi pe Lăscăruş: un foşnet de mătase, o joacă de luciri ale rochiei de tafta *coucher de soleil* [1], mireasmă de făptură tînără şi brună în nările domnului Lascari; uimit, dînsul o apucă însă prompt şi o sărută de-a binelea, apăsat şi cu înţeles. Ea, în loc să se dea îndărăt cu scîrbă cum ar fi făcut cele mai multe femei, se feri numai ca să se uite peste umărul lui Lăscăruş.

— Nene, ce faci! şopti ea alarmată. Dacă ne vede Davida?

— Şi tu, dacă te dai la om în felul ăsta, ce vrei? murmură Lăscăruş rîzînd şi aşezîndu-se într-un fotoliu.

[1] Asfinţit de soare.

— Voiam să-ţi mulţumesc, spuse ea cu un aer naiv, nevinovat, de copilă. Voiam să-ţi mulţumesc pentru binele ce ne-ai făcut cu drumul acela de fier... Titi e la bancă, să aranjeze ultimele plăţi... Era încîntat. Şi eu îţi sînt recunoscătoare!

Se aşezase lîngă el şi-i vorbea de aproape de tot, mereu prefăcîndu-se copilăroasă şi spontană. Lăscăruş o ciupi de obraz.

— Dacă mi-eşti recunoscătoare, n-ai decît să-mi faci şi mătăluţă un bine, Cleopatro dragă.

Ea îl întrebă, mereu naivă, cu ochii mari, sprîncenele în sus şi gura întredeschisă:

— Ce bine, nene dragă?

— *Comme elle est délicieuse* [1], rîse Lăscăruş gîdilat. *Primesautière, un vrai enfant* [2]. Las'că ştii tu ce bine... Eşti tu copil, dar sînt unele copilării de oameni bătrîni pe care le înţelegi tu foarte bine...

— Zău nu înţeleg, gînguri Cleopatra.

— Ba înţelegi, ba înţelegi.

Lăscăruş, zăcînd confortabil în fotoliu, cu burta în sus, rîdea cu siguranţă şi fermitate. Ea se dădu bătută şi schimbă dintr-o dată tonul: dintr-un copil neştiutor se făcu deodată o femeie care, prin rîsul ei şi privirea neruşinată şi directă, părea să spună: „Bine, ştiu că am de plătit, şi plătesc; e doar o afacere". Zise rîzînd:

— Ce, vrei să înţeleg aici, în salon?

— Bine, găsim noi unde să ne înţelegem, rîse Lăscăruş. Vin la vară la voi la ţară. Să-mi păstrezi recunoştinţă pînă atunci.

Şi se întoarse să vadă cine vine: intra Eustaţiu Cozianu, fratele cel mare al Davidei, bărbat de aproape patruzeci de ani, înalt, voinic, cam gras, cu obrazul plin, proaspăt bărbierit, cu mîini mari şi grase, cu ochii bulbucaţi, buzele cam groase, roşu la faţă, vesel, binevoitor, strîns într-o redingotă cenuşie şi o vestă de mătase verde cu floricele. Era încîntat.

— Nene Lascăre, o să-ţi ridicăm un monument! Ştii că acţiunile au şi început s-o ia în sus! Frate-meu se scuză: are o obligaţie de la care nu se poate eschiva; îi sărută mîinile Davidei şi te pupă şi pe dumneata; ştii ce-a zis, al dracului? Îl ştii ce măgar e: „Vezi, zice, măcar că e în cîrd cu liberalii, boierul tot boier rămîne". Ce părere ai de el?

— Să-mi dea voie să-i spun – rîse Lăscăruş – mie care-s mai de neam ca el, că-i un ciocoi scîrbos; dar mie tot mi-i drag.

— Cît crezi c-o să facă? întrebă Cozianu.

— Cine să facă?

— Acţiunile.

— Ei, acuma lasă-le, frate. Lasă-le să se coacă, rîse Lăscăruş înţelepţeşte. „Mă înţelepţesc – palpită iarăşi în dînsul preocuparea otrăvitoare – mă înţelepţesc, vorbesc în maxime, ca bătrînii." Şi trase cu ochiul, bănuitor şi îngrijorat, cu un fel de umilinţă, la Cleopatra. Aştepta, se temea de un rîs rece, crud şi batjocoritor ca răspuns la ocheada lui umilă şi lacomă. Dar Cleopatra rîse la el alintat şi cu o undă imperceptibil spurcată în ton şi în lucirea ochilor. „Mare putoare eşti, fetiţo", îi spuse Lăscăruş în gînd, cu dispreţ, afecţiune şi satisfacţie.

— Unde-i Davida? Mîncăm? întrebă bine dispus Eustaţiu. Apoi, întorcîndu-se către Lăscăruş, îi spuse confidenţial. De altfel şi poziţia astrelor e favorabilă afacerilor: Mercur e în ascendent, în trigon cu soarele şi cu Jupiter; Saturn, care e influenţa nefavorabilă în viaţa mea, e ocultat; astfel încît nici nu puteau să nu-mi vie mari cîştiguri băneşti. Ceea ce nu înseamnă că-ţi sînt mai puţin obligat şi mai puţin recunoscător dumitale, nene Lăscăruş.

Şi rîdea, bătîndu-l pe umăr pe Lăscăruş. Era încîntat, făcea planuri.

— Ştii că drumul de fier o să puie în valoare pămînturile dinspre Dunăre; cum mă întorc la ţară, încep să cumpăr încolo, unde erau pînă mai ieri pustii, ştii serhaturile raielii. Aşa o să-şi înzecească valoarea şi moşia Dobrunu.

— Ce-ai făcut cu obştea din Dobrunu? întrebă Lăscăruş.

Eustaţiu rîse.

— Păi, ce să fac? Mă tot judec şi tot cumpăr.

— Ţăranii nu se lasă? întrebă Lăscăruş privindu-l printre gene, pe sub pleoapele-i obosite.

— Nu se lasă, luaţi în întregime; dar îi ronţăi eu cîte unul, cîte unul, rîse jovial Eustaţiu. Ce să mai vorbim: moşia e ca şi a mea: peste un an-doi, ăl mult trei, ai să vezi zecile de vagoane de grîu la Dunăre, la schelă!

[1] Ce delicioasă e.

[2] Aşa de spontană, într-adevăr copil.

— Nu mîncăm? întrebă Lăscăruş. Copiii unde sînt?

— I-a trimis Davida la plimbare de dimineaţă, spuse Cleopatra. Trebuie să vie.

Lăscăruş se uită nemulţumit împrejur. Îi era foame; îi era sete; abia aştepta senzaţia de după prînz cînd, îngreunat de mîncăruri piperate cum îi plăceau, cu o uşoară ameţeală dată de vin, ar fi început să-şi bea coniacul, simţind treptat cum se congestionează. Îl enerva că trebuie să aştepte.

— Ce e cu ei? Nu ne putem aşeza la masă fără ei? întrebă el iritat.

În clipa asta, feciorul îi pofti la masă. Trecură în sufragerie, Lăscăruş oferindu-i galant braţul Cleopatrei şi strîngîndu-i mîna de coastele lui acoperite cu grăsime. Cleopatra îl luă de braţ cu cealaltă mînă pe bărbatu-său şi umblă, veselă şi răsfăţată, din şolduri, legănîndu-şi turnura. Davida îi aştepta la masă.

Era acuma o femeie de treizeci de ani, care părea să aibă patruzeci şi peste, galbenă, slabă, cu cearcăne ca de rugină sub ochii ei negri, odinioară învăpăiaţi, acuma pustii şi tulburi. Era îmbrăcată prost, în stofă subţire cu desen scoţian, pătrate în culori sumbre, verde închis, roşu-cafeniu, negru. O linie subţire de dantelă la gît o făcea să pară şi mai pămîntie la faţă; obrajii îi erau supţi, umerii obrajilor ieşiţi în afară. Mai umbla dreaptă, din obişnuinţă. Îi pofti să se aşeze şi începu să mănînce fără un cuvînt. Erau numai ei patru, afară de copii; voiseră să n-aibă nici un musafir din pricina afacerii pe care poate Lăscăruş şi cu Eustaţiu ar mai fi vrut s-o discute la cafea.

— Am poruncit să le dea de mîncare copiilor la ei în odaie, spuse Davida în aer, de parcă n-ar fi vrut să i se adreseze lui Lăscăruş. Părea obosită, plictisită, absentă. Eustaţiu, care nu băga de seamă nimic din ce nu-l privea direct, îi vorbea cu mare însufleţire despre afacerea cu calea ferată.

— Da? spunea Davida pe un ton neutru, mîncînd cu ochii în farfurie, şi îngîna iar: Aşa... Da?

Lăscăruş îşi legase un şervet în jurul gîtului. Mînca cu un aer scîrbit, umblînd prin mîncare cu furculiţa şi uitîndu-se la ea dezgustat; dar nu lăsa nimic, cerea şi a doua oară, şi bea necontenit. Nu-i aruncă nici o privire Davidei; nu-i vorbea decît foarte puţin; păreau nesfîrşit de departe unul de altul. Altminteri, politicoşi. Nişte străini oarecum amabili.

— Îi spuneam eu de altfel adineauri lui nenea Lascăr: nu mă puteau înşela calculele mele, zicea Eustaţiu.

— Care calcule, domnule? întrebă Lăscăruş după ce golise un pahar de vin. Puse paharul pe masă, îşi trase şervetul de la gît şi suflă, apoi se întoarse iar spre Eustaţiu.

— Cum se poate, frate: om copt la minte, bărbat în toată firea şi să crezi în copilăriile astea astrologice!

— Aşa sînt şi oamenii maturi: au şi ei copilăriile lor, nu ştii? gînguri Cleopatra cu un înţeles destinat numai lui Lăscăruş, care simţi că i se face cald şi zise îngăduitor:

— Ei, de: asta aşa e; şi trebuie să şi le facă şi ei.

— Vezi? întrebă Cleopatra, zîmbind.

Lăscăruş simţi că se însufleţeşte sub acest surîs şi-l cuprinse o mare bucurie. „S-a făcut! îşi spunea el. E ca şi făcut!" se întoarse către Eustaţiu, binevoitor şi chiar rîzînd:

— Bine, frăţioare; m-a convins cucoana dumitale; calculează după astre, cît îţi doreşte inima...

Apoi cuprins de o bruscă veselie, se uită la Eustaţiu cu ochi lucitori de rîs stăpînit.

— Mie mi-ai putea face horoscopul?

— Cum să nu, nene Lascăre! Îndată ţi-l fac!

— Şi-mi ghiceşti tot ce-am să fac? întrebă Lăscăruş.

— Tot! Mă rog, în linii generale. Dar, la nevoie, pînă la amănunte.

Lăscăruş izbucni într-un rîs nemaipomenit.

— Asta-i bună! Asta-i foarte bună!

Eustaţiu se uita la el mirat şi cam jignit!

— Nu ştiu ce găseşti atît de comic în ce-am spus.

— Nu te supăra, nenicule, rîdeam şi eu aşa; nu, nu-ţi dau la făcut horoscopul, nu vreau să afli tot ce-am făcut şi ce-am să mai fac; nici firea nu prea vreau să mi-o ştii... nici... ha-ha-ha! Ho-ho-ho!

Ştergîndu-şi ochii cu şervetul, căci îl trecuseră lacrimile de rîs, clătina din cap.

— Nu-ţi dau să-mi faci horoscopul... Nu, nu ţi-l dau...

Şi iar îl apucă rîsul. „Te pomeneşti că mă prinde că-i pui coarne cu nevastă-sa, după astre! *Mieux vaut ne pas risquer.* [1]"

---

[1] E mai bine să nu rişti.

Cleopatra, cu ochii plecați, mînca; avea un surîs tainic în colțurile gurii. Iar Davida, absentă, nepăsătoare, era pe altă lume.

— Zău, nu știu ce ți se pare atît de caraghios, nene Lascăre, insista Eustațiu; în fine, o să vezi dumneata că e mai mult decît îți închipui în lucrurile astea.

Deodată serios, Lăscăruș dădu din cap, conciliant, gata să cadă la compromis ca un politician ce era.

— Da, se prea poate; cred, dacă spui dumneata.

— Atunci de ce nu-mi dai să-ți fac horoscopul?

— Păi... ți-l dau... dar altă dată. Ți-l dau neapărat, să-mi spui ce caracter am și ce-o să fac. Trecutul nu te interesează, nu? ei, să mi-l faci, horoscopul mai încolo, așa – prin toamnă.

— Nu înțeleg ce tot vorbiți, spuse Cleopatra alintîndu-se și aruncîndu-i lui Lăscăruș o ocheadă cinică și amuzată, care participa la bătaia de joc de Eustațiu.

— Ei, vorbim și noi de ale noastre, zise Lăscăruș: copilării de oameni bătrîni.

II

Copiii (Eleonora, care avea vreo treisprezece ani, dar era cam rămasă în urmă, și cu dezvoltarea trupească și cu a minții, Alexandru, de unsprezece, tăcut și trist, Elena, de vreo opt ani, frumoasă, blondă și bătăioasă, Șerbănică și Sofia de șapte și șase ani, veseli, neastîmpărați și fericiți) fuseseră încărcați în caleașca mare de oraș, cu cele două jumătăți ale capotei coborîte, și împreună cu miss Rose și cu mademoiselle Kessel, care-i luaseră pe cei mai mici pe genunchi. În trapul unei perechi de cai englezești, trăsura o luă pe lîngă biserica Scaune, pînă în Bulevardul Colței și apoi spre Șosea, printre șirurile de case boierești vechi, mici și urîte înconjurate de parcuri stufoase cu tei și castani, casele lui Dimitrie Sturza, ale lui Mihail Pherekyde, apoi, pe Scaune, casa Blaremberg, casa lui Filipescu, mareșalul palatului, și în sfîrșit, de la capul Podului, printre cele două alei de tei care începeau să înflorească. Era răcoare, aerul era proaspăt și tare; plouase în timpul nopții. Elena

stătea lîngă genunchiul domnișoarei Kessel, și se uita la oameni, la trăsuri, la căruțele care veneau într-un șir lung dinspre obor către gară. Apoi se uită la Eleonora, care ședea în fața ei. Eleonora era cea mai mare; dar era adormită, moale, bleagă.

— Mototoalo! șopti Elena.

Eleonora vorbi pe nas:

— Am să te cîrpesc.

Nu mai continuară, căci fiecare guvernantă o trase de urechi pe cea care era mai aproape, și-i spuse, una pe franțuzește, cealaltă pe englezește, că n-au voie să vorbească românește.

Mai tîrziu, cînd miss Rose îi făcu semn lui Constantin vizitiul să oprească și coborîră toți, Șerbănică începu să-i ceară englezoaicei o pălărie ca a lui Constantin, neagră, înaltă și cu panglică lată galbenă.

— N-ai voie să porți asemenea pălărie, spuse miss Rose. Dumneata ești un gentleman, iar el e o slugă. Aceea e pălărie de slugă, un gentleman nu poartă asemenea pălării.

— Mie-mi place, vreau și eu, chirăia Șerban; în sfîrșit începu să plîngă. Miss Rose îi trase două la șezut, foarte tare, spunîndu-i că un gentleman nu plînge. Șerbănică începu să zbiere. Cîteva cucoane care treceau în trăsuri descoperite, la galop spre capul Podului, se întoarseră să privească prin *face-à-main* acel grup de copii cu două guvernante, neobservînd astfel salutul larg a doi călăreți cu favoriți, joben cenușiu și pantaloni lungi peste ghetele cu pinteni; cei doi eleganți trecură în trap pe lîngă copii fără să-i ia în seamă; unul rîdea; celălalt spunea ceva. Elena se uită la ei, apoi îi șopti Eleonorei:

— Mototoalo!

— Te cîrpesc! șuieră Eleonora.

— Mi-o dai pe Zoe?

Zoe era o păpușă foarte mare și frumoasă pe care Eleonora o căpătase de Crăciun.

— Nu ți-o dau, răspunse Eleonora.

— Mototoalo! Mototoalo! Mototoalo! repetă cu ură Elena, rîzînd rece la Eleonora cu gurița ei roșie și fragedă. Ochii îi scînteiau de sfidare. Eleonora șovăi o clipă dacă să se repeadă s-o bată; aruncă o privire temătoare către guvernante, care îi înșirau pe ceilalți. Pînă să se mai uite încă o dată la Elena, aceasta plecase, sărind într-un picior și-și luase locul în șirul fraților ei. În ordinea vîrstei, cu mîinile la spa-

te – asta era regula: cu mîinile la spate ca să nu se bată – şi fără grabă – căci nişte copii bine crescuţi nu aleargă şi nici nu se opresc – urmaţi de cele două guvernante, porniră la plimbare. Guvernantele vorbeau între ele englezeşte, căci domnişoara Kessel fusese guvernantă şi la o familie în Englitera. Iar copiii mergeau alene, uitîndu-se la trecători, la trăsuri, la cîini, la bonele cu copii. Elena era a treia din stînga. Întîi Eleonora, pe urmă Alexandru, pe urmă ea. Era a treia şi din dreapta, se gîndea ea. Ea e mai mare decît cei mai mici, şi mai mică decît cei mai mari. Dar cei mai mari erau proşti şi blegi. „Ce, parcă mi-e frică de Mototoala? Nici că-mi pasă de ea. Îi pun o piedică şi-i car la pumni în burtă, de-o învăţ minte. E mare şi proastă. De ce nu mi-o dă pe Zoe? Ea e mare, n-are nevoie de păpuşi. Păpuşi îmi trebuie mie. Acum-acum o să cresc şi n-o să mai am nevoie să mă joc cu păpuşi, şi rămîn fără păpuşă, numai fiindcă Mototoala nu vrea să mi-o dea."

O cuprinse o mare milă de ea însăşi şi o revoltă cumplită împotriva egoismului Eleonorei. Şuieră spre stînga:

— *You beast! You dirty beast!* [1] Mototoalo!

Se strecură între ea şi Alexandru şi-i trase una Eleonorei, în fluierul piciorului, apoi sări la loc, mereu cu mîinile la spate, ţinîndu-se de coate. Eleonora începu să plîngă şi se întoarse la guvernante să se vaiete, iar toţi ceilalţi se opriră. Elena se uita la ea. „Ce urîtă e, se gîndea ea. Eu n-am să plîng vreodată. Uite ce urîtă se face. Pe lîngă că e urîtă şi-aşa se mai şi poceşte.

Era o fetiţă blondă, cu bucle lungi care-i cădeau pe spate şi o fundă de mătase albastră în vîrful capului; avea o rochie de acelaşi satin albastru, cu nasturi de argint de sus pînă jos, un guler mare de dantelă *à la Van Dyck* şi botine înalte. Se uita la soră-sa şi i se întunecaseră ochii; fetişoara albă-trandafirie îi era netedă ca o petală de trandafir, gura bosumflată, roşie şi proaspătă; iar în inima ei, o detesta pe soră-sa Eleonora, se adăpa din urîţenia ei, o degusta ca să simtă şi mai tare cît o urăşte pe această fiinţă mizerabilă, urîtă, proastă şi moliie, care însă avea cutezanţa neruşinată să i-o refuze pe Zoe. O ura atîta, în clipa asta, încît nici nu observă că vine miss Rose, şi se trezi bătută ca din senin. După ce miss Rose îi dădu drumul, Elena îşi reluă locul în şir, şi copiii porniră iarăşi cu toţii. Eleonora plîngea mereu, proteşte, smiorcăind din nas. În ochii Elenei erau lacrimi, dar privea sumbru şi neînduplecat pe sub genele-i lungi şi încovoiate, de copil. I se spusese de o sută de ori că *a young lady doesn't weep* [1]; dar nu de asta nu plîngea, ci de ură şi de furie, şi fiindcă făcea planuri. „Nu vreau să plîng. Crăpaţi toţi, şi eu nu plîng. V-arăt eu vouă", se gîndea Elena, simţind cu tărie că ea e cea mai mare şi mai iportantă persoană de pe faţa pămîntului, iar cei care îndrăzneau să i-o refuze pe Zoe sau s-o bată pe ea la fund sînt nişte criminali netrebnici care vor fi mai tîrziu sau mai devreme pedepsiţi sîngeros şi fără cruţare.

Eleonora smiorcăia mereu. O durea osul piciorului. Deodată o cuprinse un val de indignare şi se repezi din senin la Elena, căreia îi arse două palme pe obrajii netezi şi răcoroşi. Elena, însă, prompt, o apucă de mînă şi o muşcă sălbatic. Guvernantele săriră să le despartă şi să le bată, copiii ceilalţi începură să plîngă, şi după aceea, deşi miss Rose o luă pe Eleonora cu Alexandru şi mademoiselle Kessel pe Elena cu cei mici, toată plimbarea rămase stricată. Urcînd în trăsură, la întoarcere, englezoaica avu o clipă vreme să ofteze, cu ochii la cer, înălţînd din umeri. Mademoiselle Kessel rîse.

— Ce vrei? *Chassez le naturel, il revient au galop* [2]

Apoi îi traduse în englezeşte versul.

— Mai vorbim de asta, desează.

Şi nu mai pomeniră de *asta*. Copiii nu erau atenţi; totuşi trebuiau să fie prudente ca să nu-şi piardă slujba de la aceşti aristocraţi semicivilizaţi ai unei ţări de *white niggers* [3] ; căci erau plătite în napoleoni şi în suverani, şi de aceea se cuvenea să-şi ascundă dispreţul.

Iar Elena, roşie şi cu ochii roşii, se gîndea: „Nu plîng. N-am să plîng niciodată. Şi vă-nvăţ eu minte, pe toate. Am să fiu împărăteasă şi am să vă tai capul. Iar pe Mototoala o s-o..."

Nu ştia ce să-i facă: era copil, şi un copil de familie, care nu cunoştea laturile brutale ale vieţii. Dar ceva văzut, odată, în bucătărie, cînd se strecurase pînă acolo şi fusese certată şi adusă îndărăt în odaia copiilor, îi dădu o idee:

„Am să-i scot maţele".

---

[1] Bestie! Bestie murdară!

[1] O tînără lady nu plînge.

[2] Alungă ceea ce stă în fire şi-ai să vezi că se întoarce în goana mare.

[3] Negri cu pielea albă.

III

Împotriva așteptărilor, Eustațiu Cozianu și cu Lăscăruș nu mai avură ce discuta după-masă. Afacerea fusese prea bine pusă la cale și prompt executată, astfel încît nu mai era ce să se spuie despre ea. Lăscăruș, prăbușit, aproape culcat într-un fotoliu, își bea coniacul și-și fuma țigara, uitîndu-se uneori pe furiș la Cleopatra. Cleopatra vorbea nimicuri și nimeni n-o asculta, dar făcea gropițe în obraji, își încrunta sprîncenele negre și stufoase, rotea ochi focoși deschizînd totodată o guă fragedă cu dinți mici și albi. Asta-l irita pe Lăscăruș, căruia nu-i plăcea să rabde de pofte nesatisfăcute. De aceea, răspundea monosilabic și morocănos lui Eustațiu, care-i făcea teorii astrologice înzestrate cu darul de a-l irita și mai departe pe Lăscăruș, indignat în fața unei „asemenea copilării la un om copt", cum spunea el. Davida tăcea, ședea într-un fotoliu, dreaptă, cu mîinile-n poală, și se uita pe fereastră, fără să vadă nimic.

Pînă la urmă, Eustațiu, politicos, simți că e clipa de a-i lăsa pe soră-sa și pe cumnatu-său în pace și de-a se retrage. Se întoarse către Cleopatra și-i spuse:

— Știi dumneata că Davida are musafiri astă-seară?

— Nu uitați că trebuie să fiți de față, îngînă Lăscăruș, prefăcîndu-se pe jumătate adormit; nu vă lăsați pofțiți în altă parte.

— Nu, o să fim negreșit aici, dar trebuie s-o lăsăm pe amfitrioană să se odihnească înainte de asta, zise Eustațiu.

— Nu țineți seama de mine, spuse Davida pe un ton uscat și nepăsător. Dar Eustațiu rîse politicos:

— Dă-ne voie să ținem, totuși. Avem de altfel și noi niște drumuri de făcut prin tîrg.

Se ridicară și-i salutară pe Davida și pe Lăscăruș, apoi dispărură prin anticameră în odaia lor, una din odăile de musafiri, din spate. Lăscăruș rămase să-și isprăvească țigara de foi, gîndindu-se fix la ceva ce nu era limpede, dar un lucru pe care-l simțea. Davida tăcea și se uita pe fereastră. Apoi Lăscăruș se ridică anevoie, și scrumul de

țigară de foi presărat pe pieptii redingotei căzu în parte pe covor. Lăscăruș se duse la Davida și o luă de umăr.

— Aș vrea să fac siesta...

Davida se ridică mașinal și-l urmă prin anticameră, prin cabinetul lui de lucru, spre odaia de dormit. Trase perdelele. Îndărătul lor, în salonul cel mare în care un strat subțire de fum plutea sub lacrimile de cristal ale lustrului din mijloc, slugile luau tăvile cu băuturi și cești de cafea, și scrumierele cu mucuri împuțite de țigări de foi.

Davida trase perdeaua și începu să-și descheie rochia, apoi trecu îndărătul paravanului de tapiserie din fața ușii care dădea în odaia ei, trase de cordonul de mătase al unui clopoțel ce răspundea în odaia slujnicelor ei și veni o țigăncușă îmbrobodită să-i descheie și să-i slobozească șireturile corsetului. Apoi fata plecă, Davida își luă halatul și ieși de după paravan. În semiîntunericul odăii cu perdele trase, Lăscăruș zăcea în pat, cu fața în sus, cu spatele pe două perne, acoperit cu plăpumi și cuverturi. Patul era larg și înalt, de lemn de nuc greu și sculptat cu douăzeci sau treizeci de ani înainte în stilul Renașterii franceze, faimosul stil Henri II, atît de vast și de dezgustător falsificat în decursul secolului burghez. În monumentul acesta întunecat și acoperit cu pînzeturi fine de olandă, Lăscăruș stătea și aștepta. Davida indiferentă, absentă, se apropie, se urcă în pat și se întinse lîngă el.

Dar cînd Lăscăruș întinse mîinile s-o apuce cu un gest atît de vechi și de obișnuit, pe care Davida îl tolera de-atîta vreme și se învățase să-l suporte ca și cum n-ar fi fost vorba de ea și de trupul ei, ci de un obiect neînsuflețit și străin, se înfioră.

Pîndise toată ziua ceva; așteptase ceva; căutase ceva; și nu știa ce. Acum, deodată toată acea încordare stearpă, fără țel, se descărca în ea într-o desperare, o revoltă, o durere ce-i cutremură trupul inert pe care Lăscăruș îl strîngea în brațe și asupra căruia își sătura deocamdată, brutal, pofta stîrnită de Cleopatra. Zguduită ca un cadavru cu care s-ar lupta un nebun orb, Davida începu deodată să plîngă. Lacrimile îi curgeau pe față, pe gît, pe pernă. Sughița, hohotea, apoi fără veste se zvîrcoli ca un șarpe, îl zvîrli la o parte pe Lăscăruș și sări din pat. Se prăbuși în genunchi lîngă noptieră, și-și sprijini capul pe ea, lăsîndu-l să cadă atît de fără de putere, încît se lovi tare la frunte, dar nu simți nimic. Rămase acolo, ghemuită în cămașa lungă, albă, cu dantelele la

toate cusăturile; hohotea de plîns scremut şi amar. În clipa aceea nu-şi aducea aminte, căci asta ar fi însemnat imagini în momorie, cu amănunte şi limitate; nu, acuma *ştia,* cu toată fiinţa ei, anii nesfîrşiţi de scîrbă şi ruşine, începînd cu primele zile şi nopţi, ale vieţii ei conjugale, amestec de ridicol şi odios, de oboseală şi dezgust, pînă catadicsise în sfîrşit să-şi facă datoria de soţie faţă de Lăscăruş care i se arătase sub chipurile cele mai neaşteptate, cele mai stranii şi uneori mai comice: implorator, insinuant, argumentînd, ameninţînd, încercînd să fie seducător, izbutind să fie grosolan şi brutal, şi violînd-o pînă la urmă ca în codru. De atunci, Davida obosise, pe cînd el, nu. Ea se resemnase, refugiindu-se într-o stare de absenţă şi de indiferenţă vecină cu tîmpenia. Uneori însă izbucnea revolta. Ca acum.

— Cum m-ai dresat! Ah, cum ai ştiut să mă dresezi! hohotea ea plîngînd de ciudă turbată şi de durere.

Lăscăruş rămăsese în pat, furios. Se dădu jos, anevoie, căci era gras şi greoi, şi o zgîlţîi de umăr.

— Ce sînt copilăriile astea? întrebă el sever.

— Lasă-mă, lasă-mă, hohotea Davida cu atîta desperare şi repulsie, încît Lăscăruş se simţi deodată scîrnav, josnic, lubric şi dezgustător. Ştia, undeva în taină, că este aşa; dar niciodată nu şi-o spusese el, şi rareori i-o spuseseră alţii, pe care apoi nu-i mai iertase niciodată, pînă în clipa aceea, şi nici de-atunci înainte, cît avea să mai fie viaţă în lutul său. Acuma, în starea de iritare şi nesatisfacţie în care se afla, şi în care de altminteri era dinainte de prînz, tonul Davidei îl scoase din fire.

Dar Lăscăruş, furios, nu ridica vocea şi nu-şi pierdea cumpătul.

— S-ar zice că nu te-am dresat destul. O să mai vedem ce-i de făcut cu asemenea persoane nărăvaşe. Îmi plăteşti dumneata scena de astăzi – spuse el şi începu să se îmbrace la loc. Davida era prea deznădăjduită şi prea otrăvită de ciudă ca să mai poată da îndărăt; altfel ar fi făcut-o, căci o apucă frica. Îl ştia pe Lăscăruş; cunoaştea zilele şi săptămînile de chin mărunt cu care o făcea să plătească orice-l nemulţumise în purtarea ei.

— Mai bine omoară-mă, sughiţă ea.

Lăscăruş îşi lega cravata neagră şi-i punea acul. Bretelele îi atîrnau pe şoldurile de Veneră hotentotă.

— Eu sînt un om onorabil, nu omor pe nimeni; în familia dumitale poate că există asasini; în a mea nu, zise el ridicînd bărbia în gulerul înalt şi scrobit, ca să-şi lege bine cravata. Era o aluzie la moartea lui Alexandru Cozianu, tatăl Davidei, dintr-o mîncare de ciuperci, cu cîţiva ani în urmă. Ştiau amîndoi ce se spusese despre asta. Dar Davida păru nesimţitoare.

— Un om onorabil... Un om onorabil... Noroi cu ochi! Scîrnăvie! icnea Davida, prăbuşită lîngă noptieră. Şi gemu:

— Murdăria pămîntului! Murdarule! Eşti murdar!

IV

Elenuţa mîncase la o parte, şi nu i se dăduse desert, fiindcă nu fusese cuminte. Se supărase; simţea că e o nedreptate revoltătoare să fie pedepsită tot ea, pe lîngă că Mototoala nu i-o dădea pe Zoe. De aceea se jucase singură după-masă, despărţită de ceilalţi. Şi, fiindcă cele două guvernante se retrăseseră într-un colţ să stea de vorbă cu glas scăzut, Elena se putuse strecura neobservată în odaia de alături, odaia de îmbrăcat, cu dulapuri mari înşirate la pereţi, dulapuri vechi, care scîrţîiau cînd le deschidea şi din care unele erau totdeauna încuiate şi nimeni dintre copii nu ştia ce ascund înăuntru. Elena păşea încet, uitîndu-se împrejur cu ochi mari. Era lumină puţină aici, cenuşie, şi mirosea ciudat. A ce? A patchouli? A naftalină? A ceai? A tutun? Cînd mirosea a una, cînd a alta; mirosuri topite într-unul singur, misterios şi ciudat, ce părea a fi al lemnului vechi, roşcat, lustruit, al dulapurilor ce scîrţîiau şi trosneau singure în penumbră, burduşite de lucruri pe care nici nu le puteai închipui, şi despre care şi miss Rose şi mademoiselle Kessel mărturiseau că nu le ştiau şi că asta nu e treaba nimănui să-şi vîre nasul în dulapurile lui papa şi maman.

Un dulap trosni. Elena se opri, şi i se opri o clipă şi inima, şi răsuflarea. Stătu să vadă dacă nu se întîmplă nimic, dacă dulapul nu se deschide, dacă nu începe să-i vorbească, dacă nu iese nimeni din oglinda plină de umbre care părea gălbuie în lumina puţină (afară cerul se acoperise şi ploua, se auzeau pîrîind picăturile de ploaie pe

burlanele de tablă de la streşini). Nu, dulapul nu se clintise; poate avea să se deschidă şi să vorbească peste o clipă. Dar deocamdată nimic nu se mişca, nu se auzea nimic. Elena se apropia de acela care i se părea cel mai puţin periculos, un dulap lat şi greu, pe care-l văzuse de cîteva ori chiar deschis, şi pe cineva – maman sau Sultana sau Marioara? – umblînd înăuntru. Se întinse în vîrful picioarelor ca să-l descuie, şi uşa nici măcar nu scîrţîi. Un parfum dulceag o izbi în faţă. În dulap erau atîrnate rochii de-ale mamei ei, înghesuite, şi alte rochii, pe care Elena nu le văzuse niciodată prin casă, unele de catifea tocită, iar în rafturi erau pălării, multe pălării: şi totul mirosea greu, dens, a închis, a levănţică şi a apă de roze şi a vechi. Elena trase sertăraşele de jos: multe mănuşi de piele şi de aţă, şi văluri, şi şaluri erau aici puse unele peste altele. Elena începu să cotrobăiască în ele. Peste cîtăva vreme lăsă totul deschis şi începu să se plimbe cu paşi mari şi măsuraţi prin odaie; îşi pusese în cap o pălărie albă, largă, cu mătase *olive* pe dedesubt şi de care atîrna un văl *olive* pe spate, şi se drapase într-un şal veneţian alb-trandafiriu, sidefiu, greu şi lucios; îşi pusese nişte mănuşi lungi, care ei îi ajungeau pînă la subsori şi-i stăteau ca nişte burlane pe braţele subţirele; şi astfel gătită se preumbla în sus şi în jos prin faţa oglinzii celei mari. Nu mai era tristă. I se părea că arată foarte bătrînă, aproape de douăzeci de ani, sau poate chiar şi mai mult, şi că e foarte frumoasă. „Aşa am să arăt cînd o să fiu împărăteasă, ca împărăteasa Eugenia de care vorbeşte atîta mademoiselle Kessel. Sînt împărăteasă. Uite, acuma sînt împărăteasă şi am să le pedepsesc pe toate scorpiile alea. Am să le învăţ eu minte."

Se duse să o întrebe pe maică-sa dacă îi dă toate lucrurile acelea. „Că tot ai destule, nu-ţi trebuiesc atîtea, şi mie-mi şed foarte bine", îi spunea ea în gînd, ciocănind la uşa odăii maică-si, nu grosolan şi zgomotos, cu încheietura degetului, ci delicat, cu unghia, aşa cum fusese învăţată. Neauzind răspuns, intră. Era sigură că va fi foarte bine primită: era prea frumoasă ca să nu fie încîntată maman de ea, cît era maman de mohorîtă altfel.

Dar maman nu era aici. Era alături, în odaia de dormit. Vorbea. Vorbea curios, răguşit. Spunea:

— Murdăria pămîntului! Murdarule! Eşti murdar!

Cu o pălărie a Davidei în cap, pălărie pe care aceasta o purtase la şaptesprezece ani, şi cu un şal pe care avea să-l piardă peste cincizeci de ani pe o stradă de orăşel de provincie, ultima moştenitoare a lui, prin Sofia, sora Elenei, Maria-Theresia Dumitriu, cu mănuşi şi un mers pe care şi-l închipuia imperial, Elena se apropie de uşa lăsată cu puţină vreme înainte prost închisă de către cameristă, îndărătul paravanului din odaia de dormit. Uşa se deschisese, împinsă de un curent de aer. Rămase acolo, ascultînd. Papa spunea cu un glas rece:

— Murdară eşti şi dumneata, prin faptul că ai acceptat să convieţuieşti şi ai şi convieţuit cu mine, acum sînt treisprezece ani, mîncînd la o masă cu mine şi dormind în pat cu mine.

— M-ai silit sub ameninţare, gemea maman.

— Fiindcă te ştiai vîrîtă într-o cestiune murdară, cucoană dragă, răspunse papa. Maman părea că plînge sau că rîde, dar în orice caz, într-un fel foarte ciudat, care pe Elena o umplu de o strîngere de inimă nedesluşită, de un fel de spaimă.

— Ah, de ce trebuie să sufăr atît? De ce să sufăr? Ce-am făcut? ţipă gîtuit maman, cu glasul deplin schimbat. Apoi, hohotind de plîns miorlăi:

— Ce vină am? Ce vină am?

„Plînge ca Mototoala", se gîndi Elena tulburată şi cu o umbră de dispreţ faţă de maică-sa, de care singură se mira şi-i era frică.

— Spînzură-te, rosti desluşit glasul lui papa, calm şi rece. Spînzură-te!

Atunci izbucni glasul mamei Elenei, hîrîit, îngroşat de patimă:

— Ba mai bine te-aş omorî pe tine! Ah, cu cîtă plăcere te-aş omorî! gîngăvea maman cu limba împleticită de dorinţa nebună şi nesatisfăcută.

— N-ai stofa mamei dumitale, răspunse mereu liniştit şi dispreţuitor papa. Te rog să te potoleşti şi să-ţi bagi minţile în cap. Nu eşti copil, eşti femeie în toată firea, cu casă, cu bărbat şi mamă de familie. Binevoieşte şi te poartă ca atare. Să nu mai aud copilăriile astea, că ţi le scot pe nas, şi ştii cum. Adu-ţi aminte că deseară ai un dineu; vino-ţi în fire, bezmetico, încheie el brutal şi dispreţuitor.

Nu se mai auzi nimic. Apoi deodată Elena îl auzi cum întreabă, iritat:

— Ai înţeles?

Tăcere iar. Apoi, brusc, o pereche de palme răsunătoare, şi aceeaşi întrebare, de data asta pusă cu voce vibrantă de enervare:

— Ai înţeles?

Încă o tăcere. Apoi glasul lui papa, în şoaptă (părea că vorbeşte rîzînd):

— Nu-mi face mie pe leşinata, că te las aici. Voi fi acasă, în sînul familiei, la şapte ceasuri şi jumătate.

— Te-aş omorî. Te-aş omorî, gemu stins vocea lui maman. Papa părea vesel, după glas:

— Ştiu, dar nu te ţin curelele. Singura mulţumire pe care ţi-o pot da, e să mor înaintea dumitale, aşa cum de bună seamă se va întîmpla, potrivit cu deosebirea de vîrstă dintre noi...

— Ah, am să rîd în ziua aceea! Am să rîd! rosti clar şi tare, prea tare, glasul lui maman. Papa în schimb nu-şi schimba tonul.

— Ba am să rîd eu, chiar şi pe patul de moarte, căci te-am posedat, fetiţo, a mers totul după pofta ce-am poftit *eu*, nu după capul dumitale plin de fumuri, mă-nţelegi, ci după pofta mea! Asta e! Sluga dumitale, cucoană, sluga dumitale!

Şi uşa de dincolo se deschise şi se închise. Cineva oftă adînc şi dureros în odaia de culcare.

Elena se trase îndărăt fără zgomot, şi se întoarse în odaia cu dulapuri. De acolo îşi făcu apariţia în odaia copiilor, fără pălărie, mănuşi şi voal. Era foarte tăcută şi fu deosebit de cuminte în cursul după-amiezii aceleia. Numai spre seară începu să-i treacă acea linişte ciudată şi neobişnuită. Copiii au dispoziţii schimbătoare. O văzuse de altfel pe Eleonora cum se joacă cu Zoe, păpuşa cea mare, cu crinolină, pălărie, zulufi, ochi mari albaştri. Eleonora se juca cu un fel de sfidare posacă şi molatică. Elena se apropie de ea.

— Lasă-mă şi pe mine să mă joc...

— Nu! Pleacă de-aici că te cîrpesc!

— Lasă-mă numai puţin...

— Nu te las. Te cîrpesc, n-auzi?

Peste cinci secunde, guvernantele auziră îndărătul fotoliilor în care şedeau ţipete desperate. Săriră în picioare şi apoi se repeziră să le despartă pe cele două fetiţe. Păpuşa Zoe zăcea pe covor, cu un braţ rupt, iar Elena o trîntise pe Eleonora pe jos şi, ţinînd-o de gît, o dădea cu capul de podea şi repeta cu sete, pe un ton de ură feroce rar

de auzit în gura copiilor, şi mai ales în acea formă stranie şi neaşteptată:

— Ah, cum te-aş omorî! Cu ce plăcere te-aş omorî!

Alarmate, guvernantele se duseră să-i spună doamnei Lascari că ar trebui poate să stea de vorbă ea, ca mamă, cu Elena. Dar doamna Lascari, galbenă la faţă, cu ochii morţi, în rochia de *crêpe gris-perle* cu dantele de Bruxelles, dînd ultimele instrucţiuni pentru masă, abia le ascultă şi le spuse:

— Nu mă chemaţi pe mine în ajutor pentru toate copilăriile astea.

Apoi le întoarse spatele şi se duse să mai vadă o dată dacă fuseseră înşirate pe masă buchetele de trandafiri şi să controleze ordinea cartonaşelor cu numele musafirilor, puse lîngă tacîmul fiecăruia. Domnul Kogălniceanu trebuia să şadă la dreapta ei, şi Menelas Gherman la stînga, iar Brătianu la dreapta lui Lăscăruş, şi Văsescu la stînga. Începu să schimbe cartoanele cu mîna ei: era mai sigur, şi mai bine: orice încurcătură ar fi fost prea neplăcută, iar Lăscăruş n-ar fi iertat-o săptămîni de zile..

PARTEA A TREIA

Poziția astrelor la 19 iulie

I

Orășelul N... era în 1885 capitala unui județ cu o margine-n munte, alta spre Dunăre și celelalte în cîmpie. Din grădina publică aflată în mijlocul orașului se zăreau departe, înalți și albaștri, munții, înzăpeziți pînă spre sfîrșitul primăverii. În mijlocul grădinii publice se înălța statuia lui Constantin vodă Mavromihali, care ridicase iarăși primele clădiri după ce tîrgul fusese incendiat de turci în 1794. Castanii se înșirau pe alei, îndărătul gardurilor sau zidurilor scunde de piatră, case vechi, numai cu parter, se ascundeau sub iederă și glicină; aerul era curat, cerul albastru cu nori înalți. Țărani cu poturi găitănați ca bunicii lor pandurii umblau pe stradă, îndreptîndu-se spre tribunal, urmați de nevestele cu marame albe de borangic străvezii ca ale unor zîne din basme, dar desculțe și purtînd pe cap, într-o legătură, merindea de drum; negustorii stăteau în pragul prăvăliilor pe ale căror firme era scris „La Miaua blîndă", „La curcubeu" sau „La Moca" (Aznavor Aznavorian); „La Hotelul de O-rient" se deschideau ferestrele și se scuturau plăpumile deasupra unui grup de domni cu jobene care discutau politică pe trotuar, sprijiniți în bastoane; din curtea hotelului „Europa", recent rebotezat în „Marele Hotel Unirea", pleca uruind diligența care lega orașul cu Bucureștii, de trei ori pe săptămînă. În aerul cristalin băteau de nu se știe ce slujbă clopotele zveltei și albei biserici Mihai Vodă, zidită de Mihai Viteazul cu hramul sfinților împărați Constantin și mama sa Elena. Eustațiu Cozianu, bărbat înalt și voinic, cu jobenul cam pe ceafă, mîinile la spate, ținîndu-și cu stînga pumnul drept în care strîngea bastonul și mănușile, umbla liniștit și bine dispus pe Calea Prejbei, pe

troturarul pe alocuri de pămînt, pe alocuri de cărămizi. Ochii săi cam bulbucați priveau cu bunăvoință lumea dimprejur. Era un om bine hrănit, amabil, vesel, îndatoritor, în haine desăvîrşit croite din postav englezesc cenuşiu; din cînd în cînd îşi punea monoclul în ochi, ca să se uite prin el la oameni; dar nici atunci nu părea mai rece şi mai trufaş, ci în curînd zîmbea bine dispus şi monoclul îi cădea din ochi, dar, fiind atîrnat de o panglică de *moire*, rămînea spînzurat de butonieră. De asemenea, din cînd în cînd, îşi răsucea vesel printre degete, pe şezut, bastonul de abanos cu măciulie de argint, ca o corabie cu vapori elicea la partea dindărăt. Trecea pe lîngă babe uscățive, smochinite, cu fața parcă din altă materie decît a lui, fețe nu roşii şi curate, ci cafenii ca lutul, şi zbîrcite; babele şedeau în genunchi pe trotuar, cu şervețele înflorate negru, întinse în fața lor. Pe aceste şervețele strălucitor de albe ca şi iile şi maramele babelor, erau nişte cireşi. Cîte doi pumni de cireşi. Babele stăteau şi nu spuneau nimic. Nici între ele nu vorbeau.

— Cît dai cireşile? întrebă Eustațiu Cozianu

— Două la para, boierule.

— Două cireşi sau două grămezi?

— Ba două grămezi, spunea baba cîntător.

Eustațiu Cozianu trecea mai departe. Nu-i era foame, nici sete. Era sătul. Baba nu spunea nimic. Nici nu se uita după el. Stătea nemişcată. Iar Eustațiu umbla pe uliță, pe sub clădirea clubului conservator, nişte case care fuseseră ale lui Tache Buzescu; vedea două trăsuri în curte. Încerca să le recunoască după cai; erau a lui Manolică Horoveanu şi a lui Nicoliță Jianu? sau a doua era a episcopului? Nu intra; trecea mai departe. Deocamdată nu-l interesa politica. „Am tîmplele cărunte; încep să fiu om bătrîn; ce-mi trebuie mie glorie efemeră, bătaie de cap, lupte, pentru această amăgeală şi deşertăciune? Pe cînd proprietățile sînt lucru solid. Pămîntul e ceva serios. Sigur, băncile, acțiunile, industria sînt pline de strălucire şi farmec. Dar pămîntul rămîne cea mai temeinică investiție. Jupiter e la mine conjugat cu Saturn şi Mercur în casa a opta, Soarele fiind în ascendent în semnul Vărsătorului. E limpede ce am de făcut, de ce să fug şi ce să urmăresc."

Patru țărănci desculțe cu iile ca zăpada, cusute cu negru pe umeri, cu fotele negre strînse pe ele pînă la glezne, umblau în şir, cu saci

destul de mari în cap, drepte ca nişte cariatide; iar a cincea, cea din urmă, îşi pusese pe cap fierul unei securi, cu coada spre dreapta, şi le urma pe suratele ei în acelaşi pas mărunt şi măsurat, plin de cea mai firească noblețe.

Jovial şi binevoitor, Eustațiu rîse singur.

— Uite, a naibii, cum duce toporul! Ce înseamnă, dragă domnule, obişnuința!

Apoi se gîndi iar la ale lui. Bănuia care avea să fie răspunsul Plăvănescului. Dar voia să aibă satisfacția de-a-l auzi cu urechile sale şi de-a i-l citi pe față. Simțea nevoia să se asigure că nu se luptase în van. Gusta de pe acum bucuria dulce şi pătrunzătoare de-a şti cu cea mai mare siguranță că avea în mînă o avere adevărată; adăugată la ce avusese şi avea. Şi asta, prin îndemînarea şi statornicia lui: altul s-ar fi descurajat de mii de ori, ar fi cedat de mii de ori rugăminților, amenințărilor, ostenelii, lipsei de zare deschisă. El, nu. Ştia prea bine ce face, şi stăruise – iar acuma, din gura lui Sava Plăvănescu, avea să audă confirmarea deşteptăciunii sale. „De altfel, nici nu-i meritul meu; am urmat indicațiunile astrelor, şi iată că altminteri m-aş fi căit poate...".

Se opri în loc. Trei care cu boi veneau dinspre farmacia domnului Winkler, neamțul (unul dintre cei trei străini din județ, al doilea fiind Aznavorian şi al treilea Mercado, agentul de schimb). În care, flăcăi cu căciuli înalte ca nişte potcape pandureşti, şedeau moîu cu ipingelele albe găitănate cu negru zvîrlite pe umeri. Din brîul unuia, lat de două palme şi bătut în ținte de aramă, ieşea un fluier şi nişte plăsele de cuțit. Cei trei flăcăi îşi făcură pe rînd cruce şi trecură, în pasul legănat ai boişorilor scunzi.

Căci aici, pe trotuar, întinsă de-a curmezişul, cu mîinile pe piept, cu ochii topiți în fundul capului, cu gura suptă şi nasul subțiat, era întinsă o băbuță pămîntie, moartă. O femeie mai tînără şedea lîngă ea, îngenuncheată într-o parte, cu aceeaşi grație nobilă ca şi purtătoarele de saci sau de topor pe cap. Erau curate şi ea şi moarta, mute şi nemişcate. Femeia îi împreunase bătrînei mîinile pe piept, şi-i aprinsese la cap o lumînare, pe care-o lipise pe o piatră.

Eustațiu Cozianu îşi făcu cruce, scoțîndu-şi jobenul. Apoi o întrebă pe femeie:

— Cine-i răposata?

— Mama, zise femeia fără să ridice ochii.

— Şi cum muri, aşa, acilea? întrebă Eustaţiu Cozianu. Femeia dădu din cap şi nu spuse nimic.

— Şi-acuma, ce faci?

— Stau să vie omul meu cu un car; s-a dus să se vorbească cu unii de la noi din sat.

Cozianu mai stătu o clipă, apoi scoase un pol de aur din buzunarul jiletcii sale de mătase ca vişina putredă cu flori negre, şi-l puse pe altă piatră, lîngă poartă.

— Să fie de pomana morţilor mei, zise el.

— Bogdaproste, murmură femeia. Cozianu îşi puse pălăria şi porni mai departe. Peste vreo douăzeci de paşi, se gîndi la baba cu cireşile... „Doi pumni de cireşi vinde, se gîndi el. Vai de capul lor." Se întoarse din drum, s-o caute pe baba cu cireşile, să-i dea o paradouă. O găsi, îi dădu şi nu luă cireşile. Bătrîna zise şi ea bogdaproste, la fel de uscat ca fiica moartei, de parcă altcineva ar fi vorbit în locul ei, şi de parcă n-ar fi fost vorba de ea, ci de un altul, străin şi indiferent. În schimb, domnul Cozianu porni şi mai repede, simţindu-se tare uşurat, înseninat, cu trupul şi sufletul ca un fulg în văzduh. „Trebuie, cît de cît, să încerci să meriţi, prin bunătate, norocul şi bucuriile pe care ţi le dă soarta", se gîndi el umblînd vioi, cu paşi mari, capul sus, jobenul cam pe ceafă, şi învîrtind bastonul ca pe o morişcă.

Casa lui Sava Plăvănescu era nouă, proaspăt spoită cu galben, acoperită cu tablă, şi spre frontonul de deasupra uşii de la intrare, între două perechi de pilaştri de cărămidă, scria, între ghirlande de stuc: *S.P.*, iar dedesubt, *1882.* Cînd o zidise pe locul unei grădini cumpărate de la Manolică Smadoviceanu, păstrase tufele mari de liliac şi cei cîţiva brazi, astfel încît această clădire urîtă şi nouă ca hainele unui negustor îmbogăţit era împresurată de frunzişuri negre şi desişuri îmbălsămate. Domnul Cozianu împinse poarta de fier, urcă treptele intrării şi sună. Îi deschise o slujnică şi-l pofti înăuntru, unde era tot curăţenie şi urîţenie: podelele vopsite cafeniu-roşcat ca sîngele uscat, covoare de Brăila, imitate după cele scumpe de Anadol sau Horasan sau Buhara, mobile mari, grele şi sumbre, tablouri îngrozitoare, înfăţişînd case de ţară, biserici, oameni cu guler înalt şi ochi mici, o gravură mare ce arăta trecerea Dunării de către domnitorul Carol I, şi alta care înfăţişa cazaci în galop, înălţînd sabia cu mîna

stîngă şi cu gîturile sucite în chip nefiresc. Mesele erau acoperite cu dantele proaste sau cu plase de lînă croşetate; pe pianul nou-nouţ se afla un samovar şi o glastră de flori; şi totul mirosea a casă neîncălzită şi, uşor, abia simţit, a pîine veche. Sava Plăvănescu ieşi din biroul său cu mîna întinsă, dar fără să zîmbească; era un om scund, cu o burtă mare; lanţ gros de ceas cu brelocuri atîrna de-a curmezişul vestei sale negre; Sava stătea cu ceafa groasă şi scurtă, ţeapănă, împingîndu-şi înainte fruntea joasă şi botul de buldog cu mustaţă căruntă. Era cel mai bun avocat din oraş, afară de domnul Mihuleţ; deputaţii şi senatorii care se alegeau prin partea locului trebuiau să ţină seama de el; şi, cu procesele nesfîrşite ale ţăranilor şi proprietarilor din judeţ, adunase o avere ce creştea mereu.

— Salut, salut, coane Eustaţiu. Poftim, poftim, la mine în birou. Poftim: ia loc.

Cozianu îşi puse pe biroul lui Sava Plăvănescu ţilindrul cenuşiu, aruncă în el mănuşile, puse pe masă bastonul şi, picior peste picior, ţinîndu-şi genunchiul în mîini, întrebă cu multă voie bună:

— Ei, cum merge? Eşti ocupat, nu? Foarte ocupat?

— Ei... Mă învîrt şi eu... ca un ăla-ntr-o clădare, vorba olteanului... Ia poftim: serviţi o cafeluţă şi-o dulceaţă...

Acuma zîmbea, destul de înfricoşător, privindu-l pe Cozianu cu ochi tulburi, injectaţi, cu fruntea sa joasă plecată de parc-ar fi vrut să-l împungă. Avea cărare pe mijloc şi două şiruri de bucle sure de o parte şi de alta, ca părul creţ dintre coarnele unui taur. Era bătrîn, greoi şi zîmbea urît cu botul său plin de dinţi în neorînduială, contemplînd cum îi bea cafeaua şi-i mănîncă dulceaţa acest ciocoi cărunt care făcea pe tinerelul, încorsetat, cu inel cu stemă la degetul cel mic şi cravată lată de mătase prinsă cu o camee. Apoi, cînd Cozianu puse jos paharul cu apă, aburit, Sava Plăvănescu apucă ceaşca de cafea, mereu privindu-şi musafirul, o supse dintr-o dată cu un zgomot scîrbos şi scurt, şi o puse la loc, mereu zîmbind cu zîmbetul său în aparenţă nerod. Nu spunea nimic.

— Ştii de ce-am venit, zise Eustaţiu Cozianu.

— Nu, răspunse cellalt, scurt şi binevoitor.

— Ei, nu! ce treabă am eu cu dumneata, afară de plăcerea de-a te vedea, bineînţeles, spuse Cozianu surîzînd destul de obraznic. Am procese?

— Ai, coane, mormăi taurul, cu același zîmbet tîmp.

— Am unul și eu...

— Unul, dar bun. Cînd se dă sentința? Azi îmi pare, nu?

— Azi, spuse Cozianu pe un ton ușor. Sava Plăvănescu tăcea mereu, surîzînd bleg și binevoitor și părînd și mai departe doritor să-l împungă cu fruntea.

— Știi că-l cîștig, zise Cozianu.

— Mda...

— Ce, „mda"? Crezi că nu-l cîștig?

— Ba îl cîștigi, coane. Îl cîștigi, zise Plăvănescu privindu-l cu ochi injectați, cu o ciudată expresie de poftă și lăcomie.

— Ei, în legătură cu asta am venit. Vreau să te întreb dacă mai ești cumpărător, zise Cozianu

Plăvănescu se uită la el zîmbind mereu și nu spuse o vreme nimic. Apoi întrebă:

— Ia-ascultă, coane: de ce te grăbești s-o vinzi? Că nici măcar procesul nu s-a isprăvit.

— E ca și isprăvit, zise Cozianu.

— Mă rog dumitale, hai să zicem că așa e. Dar de ce te grăbești așa, coane Eustațiu? Eu asta nu înțeleg, zîmbi dulce cu dantura-i oribilă domnul Plăvănescu.

— Poate că am interese; poate că am alte afaceri în vedere; poate că nu mă mai interesează a avea proprietăți funciare, rîse ușurel Cozianu, și adăugă cu, iarăși apărută, o umbră de insolență:

— Vrei să te iau să-mi administrezi averea? Deocamdată mă ocup de ea singur, nu sînt ca ăi care fac politică sau stau în străinătate toată vremea; deci... Ești, nene, sau nu ești?

— Ce să fiu? Cumpărător? întrebă Sava Plăvănescu, zîmbind umil și tîmp.

— Da, cumpărător, repetă Cozianu și-și puse mănușa stîngă.

— Sînt, coane Eustațiu. Dacă nu s-ar fi făcut drumul de fier pînă la Dunăre, nu mă băgam eu în noroaiele alea și-n praful ăla... Dar acuma, de! Sînt.

— Numai că... începu Cozianu, încheindu-și cu atenție mănușa, apoi îl privi în față cu nevinovăție pe Plăvănescu, cu aceeași bunăvoie și amabilitate ca pînă atunci.

— Numai că... m-am mai gîndit la preț, nene Savo: după a mea prețuială, face mai mult decît vorbirăm noi data trecută.

Zîmbetul bovin al lui Plăvănescu pieri ca o flacără de lumînare suflată de vînt.

— Adică cum? întrebă el.

— Păi, acuma cer șaisprezece mii de galbeni, zise ușurel Cozianu, luîndu-și pălăria de pe biroul lui Sava Plăvănescu. Acesta îl privea tîmp, mut, cu ochișorii săi plini de firișoare roșii. Cozianu își luă și bastonul, fără să se ridice încă. Stătea și se uita la Sava Plăvănescu, cu o mînă înmănușată ținînd a doua mănușă și pălăria, cealaltă mînă deasupra și amîndouă pe baston, cu brațele întinse. Plăvănescu se uita cu atenție la reverurile cu margini de mătase neagră ale hainei lui Cozianu. Tăcea. Apoi, într-un tîrziu, zise:

— Păi... nu mă așteptam. Să mă mai gîndesc.

— Gîndește-te, frate, spuse amabil și binevoitor Cozianu; gîndește-te. Uite: dă-ne răspunsul în ziua pronunțării. Azi o să fie? Azi după-amiază sau mîine dă-mi-l. Mîine, dă-mi-l mîine după-amiază sau poimîine. E bine?

— Bine, foarte bine, mormăi răgușit Plăvănescu, și se ridică să-și petreacă musafirul care, drept și zvelt din pricina corsetului, era în picioare și se întorcea spre ușă.

— S-auzim de bine, zise Eustațiu Cozianu ieșind.

— Respectele mele, coane Eustațiu. Respectele mele. Îi sărut mănușițele coanei Cleopatrei, grohăia Plăvănescu rostogolindu-și burta în urma lui. După ce închise chiar el poarta după musafir, se-ntoarse și-njură gros printre dinți:

— Auzi, ciocoiul. A simțit că-mi pică mucul după Dobrunu, și urcă prețul. Dar face. Face și mai mult, își spunea el rîzînd în sine: tot neica Sava avea să fie în cîștig peste vreo cîțiva ani de exploatare a moșiei. Aduci tractoare cu aburi, mașini de secerat și de semănat, și să vezi curgînd galbenii la tine-n sertare!

„Măcar de n-ar pierde procesul", se gîndi el cu o umbră de grijă, intrînd în casă.

În vremea aceasta, Eustațiu Cozianu mergea cu pași mari spre casă, însuflețit de ce aflase. Era vădit că Plăvănescu va accepta; și nu se știe dacă nu cumva și noul preț era sub valoarea reală a moșiei; mai rămînea de văzut. Lui Cozianu aproape că-i veni să rîdă, gîndindu-se

la festa pe care avea să i-o joace lui Plăvănescu la viitoarea lor întîlnire. Da, era o idee nostimă; trebuia să-i joace festa... Da, trei sute douăzeci de mii de franci şi cînd te gîndeşti că o luase cu bucăţica, aproape fără să simtă, azi un lot, mîine-poimîine altul, vreme de ani de zile. Îl costase în totul vreo sută de mii! Da, fusese o afacere bună, şi avea de ce să fie mulţumit. Cupeul episcopului, cu două cîrje episcopale pictate pe portieră, trecea pe lîngă el: popa se întorcea de la clubul partidului conservator. „Ce-o fi căutat pe acolo?", se întrebă Cozianu salutînd cu un gest larg pe bătrînul cu potcap din trăsură. Mai încolo, în faţa liceului de băieţi „Mihai Viteazul", se întîlni cu avocatul său, domnul Mihuleţ, om cărunt, cu o mustaţă aproape albă, şi foarte îndoit de spate, astfel încît pălăria care-i stătea drept în sus nu se potrivea deloc cu linia curbă a spinării sale gîrbove, şi-l făcea să semene cu un 5 fără bara de sus. Era coborîtor din boieri sărăciţi, distins şi cumpătat. Cu distincţie şi cumpătare îl salută pe clientul său.

— *Bonjour, cher ami,* îi spuse Eustaţiu.

— Sluga dumitale, răspunse cellalt.

— *Eh, bien?* [1]

— *Ça ira, ça ira*.[2] N-aibi grijă. Procesul va fi cîştigat de noi, nu de ei.

— La ce oră e?

— Acuma, la unsprezece ceasuri; dar o să ţie pînă după prînz...

— Bine, mă duc să-mbuc ceva, şi viu şi eu.

— Cum doreşti... E mai elegant să nu fii acolo... Ce-ţi pasă, la urma urmei? E ca şi cîştigat...

Şi-l privi de jos în sus, îndoit în două sub ţilindrul vertical. Era atît de calm, de domol şi de cumpătat, încît Eustaţiu se linişti cu totul.

— Îi face bine omului să stea de vorbă cu dumneata, domnule. Ei, atunci *à bientôt!* [3] Treci pe la mine îndată după aceea, da?

— Se-nţelege. *Serviteur, cher ami, serviteur* [4], murmură potolit domnul Mihuleţ, scoţîndu-şi pălăria şi lăsîndu-şi-o pînă aproape de trotuar, după care se întoarse şi se duse spre tribunal cu paşi măsuraţi.

---

[1] Ei?

[2] Se face, se face.

[3] Pe curînd!

[4] Sluga dumitale, dragă prietene, sluga dumitale.

Cozianu însă nu-şi putu stăpîni bucuria. În sfîrşit! În sfîrşit, după aproape doisprezece ani de cînd se judeca! „Să nu-ţi vie să crezi!"

Scoase ceasul din buzunar: „Uite, domnule. Peste cinci ceasuri... poate numai peste patru... s-a isprăvit! De doisprezece ani ţine, şi peste patru ceasuri, n-o să mai fie nimic!"

Mai făcu cîţiva paşi, şi se opri. „Nu pot sta acasă. Trebuie să mă duc să asist."

Şi porni repede: voia să mănînce în grabă şi să pornească după aceea la tribunal.

Casa Cozienilor din N... era numai pentru vremea cînd, cu cincizeci de ani în urmă, „veneau la tîrg". Locuinţa de baştină a familiei fusese conacul de la moşia bătrînească, de la Cozia, lîngă cula de piatră cu metereze şi ferăstruici înguste numai cît să petreci prin ele ţeava şuşanelei. Asta, şi conace pe la moşii, şi casa cea mare din Bucureşti. Alexandru Cozianu, însă, tatăl Davidei, împărţise prin testament casa bătrînească şi cea din tîrg de la N..., fiului celui mai mare, Eustaţiu, împreună cu cele mai însemnate moşii; alte moşii fiului de al doilea, Bonifaciu (botezat aşa după moda romantică a anilor 1840 cînd îl născuse Sofia, care citise *Boniface, marquis de Montferrat,* de baroana d'Arnoul) iar casa din Bucureşti îi revenise Davidei, cu obligaţia de-a o ţine pe maică-sa. Aceasta însă plecase din ţară şi se măritase la Viena; nici nu catadicsea a da vreun semn de viaţă copiilor săi, care n-o vedeau decît în treacăt, cînd călătoreau prin străinătate, şi uneori o aflau plecată şi pe ea cine ştie unde, şi o întîlneau la Nizza pe *Promenade des Anglais* sau la casino la Biarritz.

Casa aceasta din N... avea un singur cat, ferestre pînă-n pămînt în dos, în grădină, şi o colivie de scînduri şi sticlă ca intrare, foarte urîtă, dar foarte folositoare iarna, căci nu intra nimeni cu frigul în casă. Sobe mari de cărămidă văruită, cu coloane şi firide, străjuiau solemn în colţurile odăilor pardosite cu lemn vopsit cafeniu. Perdelele erau groase, de mătase în dungi albe şi verzi; aceeaşi mătase acoperea mobila adusă de la Viena prin 1830 şi ceva de Alexandru Cozianu, mobilă de lemn de culoarea mierii de brad, în linii curbe, nu lipsite de o anumită graţie robustă, destul de nemţească. Comode, tabernacole, mese de mîncat şi de joc, fotolii cu spinarea în formă de trifoi sau de liră, cartelul care cînta cîteva măsuri din Serenada de Schubert la fiecare sfert de ceas, portretele bătrînilor în işlice, anterie de mătase

ca măslina crudă, cu hangerul în brîul de caşmir, ori alţii în fracuri şi cu gulere înalte, purtînd la gît şi pe piepţi decoraţii turceşti, ruseşti şi austriece, cucoane în rochii decoltate cu mîneci *en gigot*, cărare pe mijloc şi bucle din cele cărora epoca le spunea *des anglaises*, porţelanuri de Alt-Wien în firida sobelor, cristale de Boemia aduse de la Karlsbad, unde taica şi taica mare îşi căutau boala de ficat ereditară – asta era casa în care acuma, la prînz, vara, domneau umbra şi răcoarea; din salonul întunecos, cu perdelele trase spre uliţă, se zăreau prin ferestrele din dos, ce porneau de la podea, tufişurile de trandafiri care începeau să înflorească în grădină – erau străluminate de soarele aproape de amiază şi licăreau pe ele picurii ploii de dimineaţă. Iar dincolo de grădină, odăile slugilor înşirate pe lîngă grajduri şi remiza pentru trăsuri, şi fîntîna, şi acoperişuri joase, de şindrilă, pe care se urca viţa de vie sălbatică. Eustaţiu intră în casă, salutat de cîinii de vînătoare care-l aşteptau, cu botul pe labe, şi acuma începură să sară pe el şi să ţopăie împrejurul lui săltîndu-şi urechile moi şi cafenii.

— Hai, hai, staţi cuminţi! Gata! Gata cu joaca! exclama el bine dispus, scoţîndu-şi pălăria şi mănuşile. Intră în salon; nevastă-sa, Cleopatra, femeie de treizeci de ani, plină şi rumenă la faţă şi cu nişte ochi sprîncenaţi şi focoşi pe care Eustaţiu, galant, îi numea „ochi de andaluză“, se sculă să-l întîmpine.

— Ei? S-a făcut?

De lîngă ea, de pe alt fotoliu, se ridică prietenul amîndurora, domnul Walter Apostolescu, cel mai frumos bărbat din oraş, arbitrul eleganţelor, înalt, subţire, cu părul lung şi ondulat, cu gulerul scund, foarte larg, *à l'artiste*, legat cu o cravată de mătase albastră. Favoriţii castanii, ochii visători, albaştri, vestonul scurt, de catifea de un albastru închis pe o vestă albă şi pantalonii *gris-perle*, mănuşile albe, proaspete, pălăria cenuşie de castor, moale cu boruri largi şi fundul rotund, totul la domnul Apostolescu tindea să-i dea aerul boem şi artist, adică ceea ce putea trece în lumea bună drept boem şi artist. Fost ofiţer de cavalerie şi demisionat din comoditate cu gradul de maior, prea leneş ca să facă politică, Walter Apostolescu, om cu avere, îşi petrecea viaţa în vizite pe la cei cîţiva prieteni intimi, acasă citind romane şi fumînd, la vînătoare sau la masa de cărţi la clubul conservator unde trecea adesea ca alegător la colegiul I – unul din cei

cîţiva alegători la colegiul I din oraş, pe care-i puteai număra pe degete – şi apoi iar în vizite. Vorbea puţin şi plăcut, domol, fără să ridice tonul, nici să rîdă cu hohote, nici să puie întrebări, nici să facă observaţii personale, nici să vorbească pe cineva de rău sau ironic. Acuma, în fundul salonului, pe un fotoliu lîngă fotoliul Cleopatrei Cozianu, şedea corect, cu genunchii apropiaţi şi coatele lîngă corp, cu mîinile una peste alta pe braţul fotoliului. Se ridică şi el. Eustaţiu rîdea, bine dispus:

— Ce să se facă? Procesul? Nu, la ceasul ăsta abia dacă a început. Ce zici de cucoana asta, domnule?

Şi îi întinse mîna lui Walter Apostolescu. Acesta zîmbi.

— Aşa sînt femeile: numai pasiune, murmură el cu oarecare duioşie. Cleopatra îi zvîrli o privire fugară cu coada ochiului.

— Aş vrea să dejunăm mai curînd, ca să mă duc la tribunal, spunea Eustaţiu Cozianu. Unde e Davida?

— Uite-o în grădină, răspunse Cleopatra şi trase perdeaua de la o fereastră. Afară, dincolo de tufele de stînjenei, sub unul din nucii bătrîni, Davida, în rochie de doliu, de rips de mătase neagră, şedea într-un fotoliu de grădină. Lumina azurie, frunzişul de un verde luminos, movila de pai de culoare deschisă, pietrele aproape albe de pe jos, conţineau această siluetă neagră cum conţine un smarald o bucată de cărbune, mort şi sinistru; dar obrazul şi mîinile Davidei erau de un galben pămîntiu. Şedea acolo şi se uita în gol.

— Săraca, zise Eustaţiu Cozianu. Cleopatra dădu din umeri.

— Orişicît... Nenea Lascăr era un om şarmant, dar nici să fii în halul ăsta de inconsolabilă...

— L-a iubit cu pasiune, spuse pe un ton moderat dar pătruns Walter Apostolescu.

Davida însă şedea la soare şi se încălzea. Nu se gîndea la nimic. Se plictisea; dar nu de plictiseala activă care vrea să se dezlănţuie în mişcare şi ocupaţie, ci o plictiseală obosită şi inertă, care se întîmplă rar şi puţinor oameni, şi e ucigătoare. Îi văzu venind pe frate-său cu nevastă-sa şi cu amicul casei şi le răspunse la salut cu indiferenţă. La zece paşi, slugile puneau masa la umbra nucilor. Eustaţiu se întoarse să numere dintr-o privire tacîmurile.

— Pe cine mai avem la masă?

— Mi-au promis că vin Smaranda și Aristița; sînt singure; domnii au o întrunire politică, iar ele vor să mă vază, spuse Cleopatra. Eustațiu Cozianu se strîmbă imperceptibil și nu spuse nimic. Feciorul veni să-l anunțe:

— Vă caută niște țărani, conașule.

— Ce fel de țărani? întrebă Eustațiu, și ghici despre cine era vorba, chiar în clipa cînd punea această întrebare inutilă.

— Zic că-i cunoașteți dumneavoastră, că sînt de la Dobrunu.

— Țărani de la Dobrunu? Ce vor? întrebă Cleopatra uimită și tulburată.

— Vor să cadă la transacțiune, rîse potolit Walter Apostolescu.

— Acum, cînd mă așez la masă? întrebă Cozianu încruntîndu-se. În fine, dacă n-au venit cucoanele, hai, treacă de la mine... Iertați-mă o minută.

Și, cu o ușoară înclinare către ceilalți, reintră în casă, o străbătu, apoi ieși prin veranda cu geamlîc, afară.

Țăranii îl așteptau în fața casei și pe trotuar. Erau vreo zece-cincisprezece oameni, în haine nu albe și găitănate cu negru, pandurești, ca ale celor de la munte, ci cafenii, flenduroase, pe unii rupte în coate și-n genunchi, peticite în șezut. Cîțiva erau desculți. Și cu picioarele pline de noroi și de praf. La ivirea lui Eustațiu, își scoaseră cu toții pălăriile și căciulile. Era mai înalt decît ei, cu favoriții pe cale de-a încărunți încadrînd o față curată, roșie, cu fire de sînge în obraji, cu ochi limpezi și veseli. Stătea drept, încorsetat în redingota cenușie întredeschisă ce lăsa să se vadă vesta de mătase ca vișina putredă, cu floricele. Ei erau mai scunzi, arși de soare, pămîntii, cu fețele numai oase colțuroase și goluri, cu mustățile negre, capetele negre sau sure ca părul de lup, și ochi negri, întunecoși și tainici. Se uitau la el ca la o ființă ciudată, minunată și străină; iar el la ei cu bunăvoință și superioritate.

— Bună ziua, oameni buni.

— Să trăiți, cucoane.

— Ce vreți de la mine?

Urmă o tăcere. Cîțiva se priviră. Ceilalți rămăseseră cu ochii la el. Unul, scund, cu o fețișoară triunghiulară, suptă, și o mustață mare, negricios și cu ochii ca două mărgăritare negre, rîse. Era cu totul neașteptat rîsul său. Ceilalți păreau triști, îngrijorați, înfricoșați. El rîdea. Era ceva liber și nepăsător în rîsul său; ceva care-l punea pe aceeași treaptă cu cel cu care vorbea.

— Păi ce să vrem, cucoane? Știi măria ta ce vrem.

— Nu, nu știu, răspunse Eustațiu Cozianu cu oleacă de iritare. Poate că-mi închipui, poate că greșesc; dar n-aveți decît să-mi spuneți, și-o să știu.

Vorbeau în curte, îndărătul gratiilor; poarta o lăsaseră deschisă în urma lor; pe stradă treceau precupeți, căruțe, o brișcă galbenă trasă de un trăpaș negru; cu hățurile și biciul într-o mînă, un tînăr elegant își ridică pălăria, salutîndu-l pe Cozianu și privind cu atenție și curiozitate grupul de țărani. Apoi trăsurica lăcuită se depărtă. Cozianu răspunse salutului, își puse monoclul și se uită prin el binevoitor la țărani.

— Nu mă țineți așa, oameni buni, că sînt așteptat la masă.

Ei îl priveau întunecos, cu frunțile încrețite, cu ochii înnoptați de îngrijorare. Unul, mai bătrîn, îi dădu ghiont celui care vorbise înainte și-i spuse trist:

— Zi-i tu.

Cellalt cătă cu ochii împrejur. Oamenii se uitau la el și voiau ceva. Țăranul cel negricios se întoarse către Eustațiu Cozianu.

— Păi... venirăm să vorbim de moșia noastră.

Cozianu deveni rece:

— Ce să vorbim? Duceți-vă la tribunal, că acuma se dă hotărîrea. Nu mai e a voastră moșia, decît părțile care nu le-am cumpărat.

Apoi, uitîndu-se fix la omul cel negricios, îi spuse:

— Eu te cunosc pe tine. Tu ești Niță Negrea. Nu mi-ai vîndut. Ce-ți pasă? Ce te amesteci?

Omul zîmbi cuviincios, dînd capul pe umăr, și explică așa cum îi explici unui străin sau unui copil:

— Păi, noi sîntem obște...

— Ei, asta-i, obște! Asta sînteți voi la voi în sat! exclamă repezit și puțintel plictisit Eustațiu Cozianu, și apoi, redevenit binevoitor le explică și el, tot ca un om matur unor copii: Obște e la voi, dar la lege nu se știe de așa ceva. Legea cunoaște oameni, inși, proprietari.

— Noi am fost obște de la Mihai Viteazul, boierule, vorbi țăranul cel bătrîn și trist. Noi sîntem din unul Niță Căpitanul; n-am avut niciodată boier peste...

— Lasă asta, știu, cunosc, că de cînd mă judec cu voi, v-am învățat pe dinafară! spuse Eustațiu Cozianu, rîzînd. Ce vreți, oameni buni? Că mă grăbesc, n-am vreme acuma de voi.

— Cucoane – zise Niță Negrea foarte serios – cucoane, nu ne sugruma. Noi ce să ne facem?

— Ei, auzi comedie! exclamă domnul Cozianu, și enervat și amuzat. Îl enerva ceva în felul cum îi vorbeau țăranii aceștia și-n felul cum îl priveau și stăteau în fața lui, cu capul gol. „Prea fac pe desperații, domnule, se gîndea el iritat. Ce, parcă puteau să ție moșia? Eu sau altul, tot le-o cumpăra cineva. Dacă vii cu capital peste ei, nu pot rezista; ei nu și-au dat seama de atîta lucru?"

— Auzi comèdie! Cum adică, măi Niță? Eu vă sugrum? N-au venit ai voștri toți pe rînd la mine să-și vîndă părțile?

— Au venit că a fost secetă, și că le-au murit unora vitele, și alții s-au împrumutat la dumneatale și n-au mai putut plăti, mormăi țăranul cel bătrîn și trist. Cozianu îl privi de sus, și cu asprime.

— Mă rog, și ce mă privește pe mine? Tot nu știu ce vreți, și se răcește mîncarea pe masă.

Niță Negrea zîmbi strîmb, ironic.

— Cucoane, noi nu prea avem ce mîncare să ni se răcească... Ce-o să ne facem? O să ajungem să cerșim ca orbeții din capul tîrgului.

— Ei, asta-i! N-aveți grijă: vă dau eu de lucru, spuse bonom și amabil domnul Cozianu. În același moment, se întrebă, însă, dacă într-adevăr va avea nevoie de toată mîna asta de lucru; intenția lui era de-a aduce mașini cu aburi, secerătoare și semănătoare trase de cai, într-un cuvînt, de-a face o exploatare modernă, cum văzuse în călătoriile sale, atît în Englitera, în Sussex cît și în Prusia, în Brandenburg și Pomerania. Deci, mulți dintre țărani nu vor fi trebuincioși la cîmp; dar la urma urmei, mai erau și alte moșii... Și-și goni această preocupare; ce, era el vătaful lor, să le găsească de lucru?

Niță Negrea nu știa aceste gînduri ale lui Cozianu. Auzise numai „N-aveți grijă, vă dau eu de lucru", și zîmbea, cu capul pe-un umăr, de parcă zicea: „Măi, prezevenghiule!" Asta nu-i plăcu lui Cozianu, care se întunecă la față și întrebă scurt și destul de răstit:

— Ei, mai aveți ceva?

Oamenii îl priveau cu aceeași desperare liniștită și pasivă. Deodată se petrecu ceva neașteptat și care-l cutremură pe Cozianu: țăranul cel

bătrîn căzu în genunchi în fața lui, cu mîinile încleștate una-ntr-alta, și gemu:

— Boierule, lasă-ne moșia!

Cozianu tresări și scăpă monoclul de sub sprînceană. Dar n-avu vreme să-și recîștige cumpătul, că, unul după altul îngenuncheară și ceilalți. Niță Negrea îngenunche și el, cel din urmă, și spuse:

— Plătim îndărăt toți banii pe care-i dăduși ălor de-ți vîndură.

Lui Cozianu, tulburat de ceva necunoscut, o groază, o spaimă ciudată și pe care n-o înțelegea nici el, la vederea oamenilor îngenuncheați în fața lui, și mai ales a bătrînului, care era slab și cu ochii duși în fundul capului, îi trecu deodată și chiar îi veni să rîdă de felul cum Niță Negrea, îngenuncheat, îi vorbise practic, negustorește, oferindu-i să-i răscumpere moșia.

— Fugiți de-aici! De unde să aveți voi bani? Ia sculați-vă, oameni buni, că nu se cade să stea oameni în toată firea în genunchi... Hai, sculați-vă.

— Lasă-ne, boierule, că nu putem fără pămînt! Murim! exclamă tînguitor și ciudat de fără ecou, cu totul lipsit de răsunet, bătrînul. Ceilalți stăteau în genunchi foarte serioși și se uitau la Cozianu așteptînd, ca la o ceremonie care trebuie să se-ncheie într-un fel dinainte cunoscut, tot printr-un gest ritual. Dar Cozianu, repetă, plictisit:

— N-am spus o dată că o să vă dau de lucru? Am și eu tot același interes ca voi: să se facă bucate frumoase. De ce s-a tras drumul de fier pînă la schelă, la Dunăre? Să încărcăm în șlepuri grîul, să-l ducă la Galați și de acolo să-l care vapoarele în Anglia și Olanda și alte țări care n-au.

Ei îl priveau și-l ascultau, și ce spunea el cădea în gol, ca niște bășici dezumflate și pleoștite pe pămînt, cuvinte, vorbe, fără răsunet, fără ecou. Simțea uscăciunea asta chiar și Cozianu, și-i producea o iritare dureroasă.

O trăsură sosi la trap îndreptîndu-se către poarta mare, pe care feciorul ce ședea în veranda cu geamlîc se repezi s-o deschidă. Trăsura intră; vizitiul se lăsa pe spate ca să înfrîneze cei doi cai negri care sforăiau și dădeau din cap, rostogolind ochii cu albul însîngerat. Trei cucoane cu umbrele de culori deschise ședeau în trăsură. Cozianu se repezi să le dea mîna ca să le ajute să coboare. Țăranii rămaseră

îngenuncheaţi în faţa verandei goale şi a casei acoperite cu iederă şi glicină, cu perdele trase la ferestre, bogată, închisă, străină, părînd pustie. Cucoanele (două mai bătrîne şi una mai tînără) coborîră, ţinîndu-şi cu o mînă poalele rochiilor cu volane şi turnură, cu taliile sugrumate cu şir de nasturi pînă la gulerul înalt, cu dantele. Trecură pe lîngă casă, spre grădină, rîzînd şi vorbind. Vizitiul mînă caii prin faţa casei şi strigă scurt la ţărani. Aceştia se ridicară în picioare şi se dădură la o parte. Rămăseseră grămădiţi în faţa casei, cînd Cozianu se ivi de după colţ, înveselit de ceva ce-i spuseseră musafirele.

— Ei, asta e! Va să zică, ne-am lămurit. Mergeţi sănătoşi, şi la toamnă, vorbim; că n-o să vă iau grîul muncit de voi. La toamnă, ne-nvoim.

Ei stăteau şi se uitau mereu la dînsul, şi păreau cu desăvîrşire neschimbaţi. Aşa veniseră: desperaţi, liniştiţi şi prezenţi; erau aici, stăteau, nu se mişcau, inerţi, pasivi. Nu voia să-i gonească; dar nici nu putea rămîne aici nas în nas cu ei; erau în stare să stea o mie de ani, să obţină de la el cedarea, prin simpla lor prezenţă încăpăţînată şi inertă. De aceea le dădu bună ziua şi intră în casă, o traversă şi ieşi în grădină, unde toată lumea era la masă.

Ţăranii rămaseră încă acolo vreo cîteva minute. Apoi Niţă Negrea zise:

— Haideţi, mă, că ni se răceşte cafeaua...

II

Cucoanele îl felicitaseră pe domnul Cozianu chiar coborînd din trăsură. Coana Smaranda Buzeasca, măritată cu un coborîtor din Preda Buzescu, căpitanul lui Mihai Viteazul, era o cucoană scundă şi scăzută, gheboşată, îngrămădită ca sub o presă, cu capul în dubla bărbie, ceafa în spinarea încovoiată şi toate astea în şolduri; la cincizeci de ani, nu mai semăna a femeie; mai avea şi un nas mare şi gros, sub care gura zîmbea necontenit; părea un clovn care şi-a scos vopselele de pe faţă şi a dezbrăcat dominoul bălţat, în schimb a pus o rochie de rips de mătase cenuşie, a luat o umbreluţă pe umăr şi şi-a trîntit în cap o bonetă cu panglici şi dantele,

amuzîndu-se şi de cum arată şi de ceva ce ştie el. Constanţa, fiică-sa, era o fată nemăritată la douăzeci şi doi de ani, lucru rar şi de ruşine pe vremea aceea la N..., înaltă, subţirică, cu nasul mare şi gros, de clovn, moştenit de la maică-sa şi cu o guriţă zîmbitoare şi adesea tristă la umbra acestui nas pe care maică-sa îl numea burbonian, dar care o ţinea nemăritată, căci domnul Buzescu, senator al judeţului, nu accepta decît un ginere boier de neam şi din aceştia, cîţi erau, încă nici unul n-o ceruse pe Constanţa. Doamna Horoveanu era o femeie de vreo treizeci de ani, liniştită şi timidă, soţia unuia din cei mai mari proprietari din judeţ. Se luase şi ea după coana Smaranda, şi murmurase vagi felicitări. Buzeasca însă rîdea.

— Ei, cum te simţi? După doisprezece ani, cred că te apucase stenahoria de procesul ăsta! În fine, acuma *c'est le secret de Polichinelle* [1], toată lumea ştie că s-a făcut, să-ţi fie de bine, să stăpîneşti Dobrunul sănătos; bună ziua, Davido, bună ziua, fetiţo (fetiţa era Cleopatra Cozianu), *bonjour, beau ténébreux* [2]. Ştiţi cum l-am găsit pe dumnealui? Era afară, în faţă, şi le predica unor ţărani care stăteau în genunchi. Te ştiam astrolog, monşer, dar văd că avansezi la gradul de sfînt; cînd ai să începi să vindeci estropiaţii?

Cozianu plecă o clipă, rîzînd, ca să-i expedieze pe ţărani, apoi se-ntoarse şi toată lumea se aşeză la masă: bureţi în oţet, ciorbă, brînză nouă, păstrăvi, aduşi cu diligenţa de la mănăstirea Panaghia, din munte, drob de miel cu ceapă proaspătă, sufleu cu ciuperci, pateu de căprioară pe care-o împuşcase un braconier în pădure la Cozia şi fusese prins de pădurarul domnului Cozianu, salată de untişor, ridichi, cireşi, baclavale, cataifuri, cafea; la păstrăv, Chablis, la miel, vin din partea locului, de la Baloteşti, pe urmă Bourgogne, pe urmă, la cafea, Armagnac. Domnul Cozianu, roşu la faţă şi cu obrajii şi fruntea lucioasă, spunea, cu paharul în mînă şi şervetul înnodat la gît:

— Nici nu era de aşteptat altfel: astrele hotărăsc.

— Ia spune, nenicule – întreba coana Smaranda – nu-i poţi face fetei ăsteia horoscopul, să vedem dacă se arată Făt-Frumos?

— Ba da; pentru nişte prieteni ca dumneavoastră, îl fac.

---

[1] E secretul lui Polichinelle (ştiut de toată lumea).

[2] Bună ziua, frumosule încruntat.

— Bine, de făcut îl faci; dar nu sînt minciuni?

— Nu, răspunse din colțul cellalt Walter Apostolescu, calm și politicos, cu un aer de mare convingere. Nu sînt minciuni; mie mi-a arătat Eustațiu cîteva dovezi, cu care m-a speriat și m-a cîștigat de-a binelea.

— Fugi de-acolo, și nu-l mai întări în rătăcirile astea! Am să vă spun pe amîndoi episcopului, și-o să vă afurisească... ba nu, ce zic: popa e ateu, e în stare să se molipsească de la voi. Cum poți să crezi, coane Eustațiu, că în clipa cînd stelele stau într-un anumit fel, dumneata îți cîștigi procesul? Dacă e o constelație pentru procese, de ce nu le cîștigă toată lumea? Și vezi, ține seama că unde e un cîștigător, e și un pîrlit de păgubaș, care pierde; pentru el nu-s tot stelele alea?

— E complicat să-ți explic, murmură Eustațiu Cozianu zîmbind îngăduitor. Buzeasca rîse.

— *Parbleu* [1]! E atît de complicat, încît nici dumneata nu prea înțelegi... Singura stea după care ar trebui să te uiți, e asta!

Și-o bătu pe obraz pe Cleopatra, care rîse alintat, făcînd gropițe în obraji și uitîndu-se cu foc la Eustațiu, pe urmă la Walter Apostolescu, care tăia capătul țigării de foi și părea absent. În clipa aceasta sosiră și copiii, care mîncaseră și acuma veneau aduși de mînă de guvernantă; băiețașul, Manolică, în jachetă neagră încheiată cu un singur nasture la gît, guler alb ca școlarii de la Eton și pantaloni largi de culoarea oului de rață, era slab, deșirat, holbat, cu coșuri, buimăcit de începutul adolescenței; le sărută mîna cucoanelor, apoi, prins în mișcarea asta i-o sărută și pe-a lui Walter Apostolescu. Toți începură să rîdă.

— Zi-i înainte, fătul meu! spuse coana Smaranda; zi-i, că începuși bine.

Roșu, pierdut, băiețandrul mai stătu cîteva secunde pînă cînd, în clipa cînd nu se mai uita nimeni la el, se strecură în casă. Fetele, mai mici, Olga de vreo zece ani și Zoe de vreo opt, chicoteau, apoi începură să stea de vorbă cu Constanța. Lumea de la masă își depărtase scaunele; ședeau comod în fotoliile de paie, pe un covor mare de Herat întins pe iarbă sub nuci; domnii fumau țigări de foi, cucoanele

[1] Zău

răsturnau ceștile de cafea ca să ghicească în ele, Walter Apostolescu fredona un cîntec pe care-l auzise la Paris acuma un an de zile:

„Mon Anglais caracole
Au Bois soir et matin;
Avec lui j'fais très bien
La haute école!“[1]

Iar coana Smaranda îi dădea peste gură cu evantaiul.

— Ia mai taci, spurcatule! Ascultă, Eustațiu dragă, eu nu poci să crez în prostiile astea ale tale cu astrologia... Pînă nu dai o dovadă, nimica nu crez.

Cozianu îi aruncă o privire lui Walter Apostolescu, privirea unui înțelept către alt înțelept în prezența unui nerod neștiutor și fără credință.

— Cum să-i demonstrez?

— Fă-i horoscopul duduii Constanța, spuse Walter; atinge coarda maternă în inima coanei Smaranda: e singura slăbiciune; altminteri, *forte tête*, caracter de granit.

Se feri prompt de evantaiul închis care-i trecu pe lîngă nas.

— Rîzi tu de mine, și zi că sînt neroadă, dar mie nu-mi poate intra în cap povestea asta; aproape că nici în lumea ailaltă nu-mi vine să crez. Voi credeți în lumea ailaltă, unde o să ne întîlnim cu toții?

Davida Lascari, gălbejită și secată, cu obrajii uscățivi și zgîriați de primele crețuri, tăcuse pînă atunci. În tăcerea gînditoare a celorlalți, spuse, pe un ton prozaic:

— După ce abia scăpăm unii de alții, iar să ne-ntîlnim?

Cucoanele musafire și cu Cleopatra schimbară o privire, și urmă o scurtă tăcere. Davida se uita în gol. Smaranda Buzescu zise:

— Facem un *garc-au-cocur?* Unde sînt cărțile?

Cleopatra bătu din palme să se aducă o măsuță de joc și cărți.

— Ei, pe mine să mă iertați, plec la tribunal, să văd cum merge, zise Cozianu, ridicîndu-se. Walter Apostolescu se ridică și el.

[1] Englezul meu călărește
Zi și noapte prin Bois de Boulogne.
Împreună cu el fac de minune
Înaltă Școală (de călărie).

— Vin cu tine, că sînt curios să aflu.
— Nu, tu rămîi să le ţii de urît cucoanelor; te rog eu.
Feciorul veni în clipa asta să-l anunţe pe Cozianu că-l caută domnul Mihuleţ. Eustaţiu se lumină la faţă.
— Ei, s-a şi făcut! Mă puteţi felicita!
Şi cu sprinteneală tinerească se repezi în casă, pe cînd cucoanele se ridicau, curioase să afle şi tulburate de bucuria care-l agita. Davida singură nu se mişcă din fotoliu. Celelalte nu ajunseseră însă la uşă, cînd Cozianu îşi făcu apariţia, vînăt la faţă, descompus de ciudă ca şi de furie, şi-l chemă pe Walter cu glas răguşit:
— Walter, vino te rog un minut, am nevoie de tine.
Walter, mereu calm şi cumpătat dar prompt, îşi aruncă trabucul în iarbă, se ridică din fotoliu scuturîndu-şi cenuşa de pe vestonul de catifea, şi intră în casă. Cleopatra era foarte tulburată. Coana Smaranda o liniştea:
— Se vede că s-a încurcat ceva, dar nu poate fi nimica grav: ascultă-mă pe mine, că am văzut multe. N-aibi grijă.
— Nu, n-am şi, în fine, nici n-ar fi atît de grav, la urma urmei, de doisprezece ani, ne-am obişnuit... răspunse Cleopatra cu o veselie uşoară, vădit silită şi care suna penibil de fals. Tot atît de falsă era încercarea ei de-a reţine musafirele, care, delicate, voiau s-o lase să ia parte la consfătuirea cu Mihuleţ. Insistă din politeţe ca să le facă să rămîie; iar ele, tot din politeţe, fură neînduplecate. Ieşiră ocolind casa. Coana Smaranda o sărută pe Cleopatra.
— Spune-i lui Eustaţiu să nu se frămînte: am să vorbesc cu Tache şi să-l pun o ţîră în mişcare, să vorbească şi el cu preşedintele tribunalului, care mi se pare că s-a cam zaharisit în vremea din urmă, nici de auzit nu mai aude bine, darămite creierii... *Merçi* petru dejun, fetiţo, a fost fără cusur; îmi pare rău de Eustaţiu că îşi face sînge rău, dar spune-i să nu fie nici el aşa nevricos, că e rău pentru sănătate.
Se sărutară sub umbreluţele de tafta, şi se urcară în trăsură. Coana Smaranda se uita la cealaltă trăsură, a lui Mihuleţ, trasă de doi cai suri de sînge englezesc, şi filosofă:
— Uite cum e împărţită lumea: el cît e de pocit şi de strîmb şi caii ăştia ce mîndreţe! Şi cînd colo ei, frumoşii, îl trag pe el. Să-ţi fie spre mîngîiere, fetiţo, că a urîţilor e împărăţia lumii, îi spuse ea ca încheiere Constanţei, căreia i se umplură ochii de lacrimi. Coana Smaranda nu le observă, însă, ci împunse cu umbrela pe vizitiu. Pe cînd ieşeau pe poartă şi-i făcea semn Cleopatrei Cozianu fluturînd din mînă, urmă:

— Apropo de urîţi: ce zici, Aristiţo, de copiii Cleopatrei?
— Domnul Cozianu e un bărbat aşa de falnic, spuse timid doamna Horoveanu, iar ei nu-i seamănă de loc, nici Cleopatrei, de altfel...
— Ba seamănă cu tatăl, fiecare copil, nu te supăra, zise coana Smaranda cu mare chef.
— Mămicule, murmură Constanţa stînjenită.
Doamna Horoveanu se împotrivea:
— Eu nu găsesc de loc că ar semăna; zău, chiar de loc!
— Te-nşeli, fetiţo – zise coana Smaranda cu mare încîntare – seamănă chiar foarte bine, fiecare cu tatăl lui!
— Cum adică? întrebă cealaltă, uimită.
— Ei, nu te mai prefă acuma că nu ştii: băiatul l-ai văzut ce pocit e, seamănă cu Eustaţiu. Dar Zoe îi seamănă lui Bonifaciu, fratele lui Eustaţiu, de ţi-e mai mare dragul; iar a mai mărişoară, Olguţa, e făcută cu scîrbosul de cumnatu-său, al Cleopatrei voi să zic; cu intrigantul de Lăscăruş Lascari. Cu el a făcut-o, cînd a fost o vară ăla la ei la Cozia.
— Ooo! îngăimă îngrozită doamna Horoveanu. Coana Smaranda păru alarmată.
— Vai, Doamne iartă-mă, ce-am făcut? Te pomeneşti că nu ştiai şi de la mine ai aflat! Vai de mine şi de mine, ce rău îmi pare! Tăceam în vecii vecilor, să fi bănuit măcar că nu ştii... dar eşti una în Ţara Românească, să te punem de icoană, maşer; cum ai făcut de nu ştiai? Trăiai în lună? Ce să-i faci, aşa e biata Cleopatra: are şi ea meteahna asta; că nu e nărav: e meteahnă. Bine că se stăpîneşte şi nu se sloboade la rîndaşi şi vizitii; tot e ceva; aşa, lucrurile rămîn, putem zice, în familie...
Doamna Horoveanu era înspăimîntată:
— Cum... cu cumnaţii?
— Pe rînd, pe rînd! exclamă marţial şi cu mare chef coana Smaranda. Nu deodată! după vîrstă.
Doamna Horoveanu încă nu-şi revenise în fire cînd o lăsară unde stătea, la socru-său, căci era în vizită, bucureşteancă, în fieful electoral al soţului ei. Coana Smaranda o urmări cu ochii, apoi îi spuse Constanţei:

— E fată bună; cam tîmpită.

Și-l împunse iar cu umbrela în spinare pe vizitiu, spunînd tare:

— Acasă!

În vremea asta, domnul Mihuleț îl liniștea pe Cozianu, care se plimba agitat prin salon, gesticulînd și repetînd cu turbare:

— E imposibil! E imposibil! Am calculat nopți întregi! Jupiter e în conjuncție cu Mercur în casa a patra! După doisprezece ani, iarăși o amînare? Cîte amînări o să mai fie? Cînd o să ajung să spun că ce am plătit cu bani grei e al meu! E imoral! E nedrept!

Apoi se oprea brusc și, uitîndu-se fix la Walter Apostolescu, îi spunea:

— Să știi că am interpretat greșit aspectul lui Saturn în careu cu Marte! Asta era piedica.

Mihuleț îl îmbuna:

— Piedică trecătoare, ascultă-mă pe mine: e o formalitate. Am trecut pe acasă să iau trăsura, să afli îndată ce înseamnă cu adevărat...

— Saturn în careu cu Marte! Asta era! exclamă Cozianu, ștergîndu-și fața de sudoare cu o basma de mătase vișinie.

— Dar ascultă-mă o dată, coane Eustațiule! insistă blînd Mihuleț. E vorba de a dovedi dacă la prima cumpărare de teren din moșia Dobrunu, a fost respectat dreptul de *protimisis*, dreptul la preempțiune al obștii. Și e suficientă proba cu martori pentru prima cumpărare! Ai omul dumitale, pe Turcu; cu el s-a făcut primul contract. Ai să-l aduci, și gata!

— Atîta tot? întrebă Walter Apostolescu. Îl opri pe Cozianu, apucîndu-l de umăr.

— Nu te agita așa, neică: ascultă ce spune omul. E o nimica toată.

Cleopatra stătea cu ochii pe ei; acuma, văzîndu-l pe Walter că s-a schimbat brusc și din calm concentrat și stăpînit, s-a înseninat și rîde ușor, se liniști și ea, și se ridică de pe scaun, ca să asculte mai de aproape explicațiile lui Mihuleț. Ședea cu fața la ferestrele dinspre grădină, și o zărea pe Davida cum șade în fotoliu, neagră în mijlocul verdeței tufelor de liliac și frunzișului de nuc.

Cînd înțelese despre ce e vorba, Cozianu se liniști oarecum; dar fierbea încă de nervozitate.

— Totuși, e o amînare, mă înțelegi, o amînare! Cîte amînări să mai rabd? O să ajung să visez și noaptea moșia Dobrunu! Cînd e termenul?

— În 19 iulie, spuse domol Mihuleț. N-am putut obține unul mai apropiat.

— 19 iulie! E o veșnicie pînă la 19 iulie! exclamă Cozianu. Încet-încet, îl mai potoliră. În sfîrșit, se resemnă.

— Îmi chezășuiești dumneata isprăvirea procesului în 19 iulie? întrebă el privindu-l țintă pe Mihuleț, cu ochi tulburi și cam ieșiți din cap. Acesta dădu din creștet cu demnitate. Și se ridică:

— Poți fi sigur că vom cîștiga. Sărut mîna, coană Cleopatro, sluga dumitale, domnule, sluga...

Apoi, închinîndu-se în fața Cleopatrei și a lui Walter, cu jobenul negru în mînă și încovrigat sub roba de satin negru pe care nu apucase să și-o scoată, ieși, urmat de Cozianu care, cînd îl văzu că se urcă în trăsură, privi o clipă caii, apoi îi spuse insistent, pătrunzător, cu tărie, aplecîndu-se spre el și holbîndu-se la dînsul:

— Ascultă, domnule: ai cai frumoși; dar dacă la 19 iulie s-a isprăvit, ai de la mine patru cai pe lîngă care ăștia ai dumitale nici n-o să se mai bage de seamă!

Mihuleț rămase o clipă cu ochii la el; avea niște ochi castanii, inteligenți. Apoi, lucru rar la el, zîmbi.

— Bine, primesc, mulțumesc. Numai adă-i încoace, să fie acilea-n ziua de 19. Sluga, sluga!

Și trăsura porni spre poartă. În clipa aceea, Walter Apostolescu îi șoptea Cleopatrei:

— De dragul tău m-am făcut astrolog; acuma ajung și jurist...

Ea rîdea, dînd capul pe spate. Cozianu intră.

— Walter, ia să ne apucăm de horoscopul cela! Nu se poate să fi greșit calculele; e o greșeală de interpretare...

III

Tănăsache, căruia i se mai spunea și Sache, și Turcul, umbla nebărbierit toată săptămîna și nu-și lepăda căciula nici vara. Avea un cap osos, cu bărbia ieșită, cu falca de jos mai înaintată decît cea de sus; mustăcioara pierea între nasul căzut peste gură și falca împinsă înainte. Se ținea cam strîmb, cu șezutul tras

înainte de parcă necontenit s-ar fi ferit de-a primi un picior sub șale: asta și cu gîtul țeapăn și capul ridicat arătau din ce se alcătuiește firea lui: frică și îngîmfare încăpățînată. Negricios altminteri și năsos și mustăcios, semăna cu un străbunic, armean sau turc, pripășit prin sat. Își făcuse casă la marginea satului, deoparte. După el mai veniseră cîțiva, care umpluseră cu case de chirpici și bordeie locul acela. Îl ascultau pe el, care, cu turul nădragilor atîrnînd, cu brăcinarii căzuți mai jos de șold, cu șezutul teșit, capul sus și căciula neagră înfiptă cu mîndrie pe creștet, vorbea despre fel de fel de lucruri și-i învăța cum e la oraș, cum e în țări străine, cum e în casele boierilor, cum trăiesc negustorii și multe altele pe care nici el nu le prea știa.

Astfel, într-o seară din iunie, cînd nu se mai auzeau decît cîinii lătrînd, și răsăreau cele dintîi stele, și aerul se răcorea și mirosea a praf și a ierburi și frunzișuri încălzite de soare, ședeau pe o bancă, în fața casei lui, desculți, cu picioarele pline de pulbere. Alții stăteau în picioare proptiți în ciomege, alții ședeau pe marginea drumului, cu picioarele în șanț. Erau vecini și prieteni de-ai Turcului. Niță Negrea, în cămașă și nădragi, trecu pe acolo și se opri și el să asculte. Tănăsache nu păru că-l ia în seamă. Spunea într-un fel ușurel și nepăsător:

— Ei, și ce-i dacă o să avem boier? O să plătească el bir pe pămînt. O să-i muncim pămîntul în parte. Ai nevoie de ceva, te duci la el: „Boierule, fă-ți pomană, dă-mi niște porumb"; sau: „Cucoane, venii să mă rog de dumneata, să-mi dai niște bani cu împrumut". El: „Bine, omule; treci pe la *administrație,* să te scrie domnu *administrator* la catastif; la treieriș, ne socotim". Sigur că te jupoaie, că de-aia-i boier. Da' măcar poți să zici că ai un' te milogi. Ce, la ai tăi te poți milogi? Nu poți, că n-au nici ei. Obștea nu-ți dă nici o para cu împrumut; nici un pumn de făină. *Astea* erea pe vremuri. Acuma, dacă te uiți bine, nu mai e obște. Și tot am avut măcar bani la teșcherea; ce să ne pară rău? Unii mai au. Și care n-au vîndut acuma crapă de ciudă pe-ăi d-au vîndut, că boierului nu-i mai trebuie părțile lor. Asta-i faptul: ciuda.

Ceilalți mormăiau în umbra începutului nopții. Murmurau tainic și moale, neștiutori, învinși. Se simțeau însă luminați, mai deștepți; ei erau oamenii care erau ai boierului, ai vremii noi; acuma nu mai mergea cum mersese sute de ani, cu obștea. Era întuneric, și aerul era uscat și cald.

— Asta-i faptul, zise Tănăsache. Nu-i temei în oamenii noștri, boierul e prea tare. Ce, o să ne luptăm cu el?

Urmă o tăcere. Apoi cîțiva îngînară că așa e, că n-o să se poată lupta cu boierul. Abia se vedeau unii pe alții, doar ca niște pete alburii în întunecime. Deasupra lor sclipeau roiuri uriașe de stele mari, curate, jos, parcă la cîteva zeci de stînjeni deasupra satului.

Tănăsache rîdea. Nu-l vedeau, dar îl știau cum rîde: urît, cu un fel de rînjet al fălcii aceleia de jos prea înaintate.

— Mă – zise el – de la boier mai poți să și furi. De la tine nu poți fura; nici de la vecin, că te simte. Pe lîngă boier te mai strecori. Cîți purici încap la un dulău de-ăștia mari?

Rîseră și ei, domol, fără prea mare zgomot. Unul spuse:

— Noi sîntem slabi ca greierele: nu se prind puricii de noi...

Vorbiră toți, de-a valma, apoi se potoliră. Tîrziu, unul cîte unul se adunau de pe jos, să se ducă spre casele lor, doi-trei deodată, despărțindu-se la podețele din fața ogrăzilor. Tănăsache rămase singur; numai un om mai stătea în drum, cu mîinile la subsuori, și trăgea dintr-o lulea. Se zărea uneori cum se face o zare trandafirie, mare cît o alună, în capul lulelei. Tănăsache însă se prefăcuse toată vremea că nu-l vede pe omul ăsta, și vorbise ca și cum acela n-ar fi fost de față. Și acuma se ridică și dădu să intre pe poartă. Omul din drum zise:

— Mă Sache!

Tănăsache se opri și se întoarse: întrebă rece și plictisit:

— Ce e, mă?

Omul din drum trecu podețul, vorbind, și se sprijini de gard.

— Mă Sache, mă, ce faci tu, mă?

— Cum, ce fac? Nu fac nimic, răspunse Sache cu nevinovăție.

— Mă, tu te cerți cu obștea satului, mă, murmură cellalt, uitîndu-se în pămînt, unde abia își vedea pe întuneric, pe lutul cenușiu, piciorul cenușiu de pulbere.

— Fugi de-acilea, mă Niță Negrea! Care obște? Cu Radu sînt certat? Cu Prosteală sînt certat? Cu Cohorul sînt certat? Ce vorbești tu?

— Mă, ăștia-s doi-trei; cu ăi mai mulți din oamenii ăi mai buni te-ai stricat rău de tot, măi tată, zise binevoitor Niță Negrea.

— Așa-i cînd nu te iei ca oaia după turmă: ăi de se iau se supără pe tine, zise Tănăsache rîzînd. Măi Niță, mă, eu mă iau după capul meu, nu după al altuia...

— Mă, tu te strici cu oamenii, murmură gînditor Niță Negrea.

— Las' că le trece, zise ușurel Tănăsache.

— La proces, aud că te aduce martor, îngînă Niță Negrea.

— Treaba lor, zise cu mîndrie Tănăsache, ca un om căruia de fapt nu-i pasă nici de proces, nici de boier, nici de judecată, nici de sat: un om cu totul neatîrnat și sigur de sine.

— Dacă te cheamă, tu ce-ai să zici? întrebă Niță Negrea fără să pară că pune vreo greutate pe întrebare, și cu atît mai puțin pe răspuns. Trase chiar un fum gros din lulea, păcăind des, și i se lumină fața o clipă: o față ascuțită, cu ochi negri, străpungători, și o mustață groasă de-a curmezișul.

— Cum ce-o să spun? Deștept ești și tu! zise cu aceeași mîndrie ca pînă atunci Tănăsache. O să zic cum a fost faptul; adevărat. Mă știi tu că mint? Eu în viața mea n-am mințit și n-o să mint. Poate să spuie cine ce-o vrea, poate să și crape: eu nu mint. Îmi cumpără ciocoiul partea? Mi-o plăti? Întrebai eu obștea? Spune tu.

— Mde, îngînă Niță Negrea.

— Păi vezi? întrebă Turcul cu demnitate. Niță Negrea tuși, apoi, bătînd în pumni, scutură jeraticul din lulea. Căzu pe jos: cîteva fire de foc. Niță Negrea le călcă cu talpa-i desculță, groasă. Apoi zise:

— Eu să fiu în locul tău, aș minți.

— De ce să mint? Eu nu mă spurc nici pentru orice-o fi! răspunse Tănăsache disprețuitor.

— Aș minți, mă. Mi-ar părea rău de oameni. Aș zice că n-am ținut seama de *proftimis* [1], mă înțelegi, adică nu i-am întrebat pe oameni întîi; și-ar pierde ciocoiul procestul. Am rămînea cu moșia, măi Sache.

— Ce-am eu cu voi? Eu vîndui partea mea, banii-i luai, de jurat strîmb nu jur, că o să mă puie să jur...

— Va să zică ești martor, zise Niță Negrea, înveselindu-se. Cellalt dădea din umeri.

— Zisăi eu așa ceva? Sînt, dacă mă cheamă. Dacă nu mă cheamă, nu sînt.

---

[1] Greșit, pentru protimisis, drept de preempțiune.

Niță Negrea tăcu o bucată de vreme, apoi dădu din cap.

— Deștept ești tu, măi Sache, îngînă el cu oarecare tristețe și ca de departe.

Cellalt rînji.

— Oi fi eu, n-oi fi, nu știu. Sînt cum sînt, și nu mă bag în cîrd cu nimeni.

— Bine, măi, murmură Niță Negrea. Să fii sănătos.

Dar nu plecă. Stătea, cu capul plecat, gîndindu-se parcă adînc.

— Mergi sănătos, zise vesel Tănăsache.

— Să fii sănătos, repetă Niță Negrea în neștire, fără să se uite la el. Apoi ieși de pe podeț și o luă pe uliță. Se pierdu în întuneric.

Tănăsache intră în casă, mîncă și se culcă cu muierea și cu copiii. Niță Negrea se duse și el acasă, mîncă, apoi trecu pe la niște oameni. Îi chema de la poartă și veneau la gard să vorbească. Pe urmă pornea mai departe. Vreo doi-trei porniră cu el. Trecu destulă vreme pînă ce isprăviră de vorbit, de întrebat, de sfătuit. Pe urmă Niță Negrea cu doi dintre cei care se ținuseră după el veni în capul satului și ajunse la vreo cincizeci de pași de casa lui Tănăsache.

— Stați voi aici, că nu știți ce să faceți să nu vă latre cîinii, zise el liniștit. Porni singur pe uliță, păcăind din lulea. Ajunse la gard. Un cîine se repezi mîrîind la gard, cu dinții rînjiți. Niță Negrea vorbi ceva în șoaptă, într-un fel ciudat, cu un glas atît de lin și de blînd, încît cîinele tăcu. Ceilalți, de asemenea, se purtau într-un chip neobișnuit: dădeau din coadă, se uitau la el cum deschide poarta și tăceau. El le aruncă ceva de mîncare: nu se vedea nimic în întuneric, dar ei se repeziră cu boturile pe jos. Pe urmă Niță Negrea se duse în dosul casei acoperite cu stuf; mergea măsurat, aproape prea încet. Era nemaipomenit de liniștit. Deasupra, în cerul senin de iunie, licăreau stelele mari și verzui. Niță Negrea răsuflă o dată adînc, cu luleaua în mînă; apoi o suci cu gura în jos, bătu din pumni și scutură jeraticul în stuful de pe casa scundă. Se întoarse și trecu la fel de încet prin ogradă, închise poarta, se depărtă pe uliță. Cînd ajunse la cei doi oameni care-l așteptau, se opri și se întoarse să se uite îndărăt. Stătură toți trei cîteva clipe, pînă văzură cum încep să pîlpîie limbile de flacără din acoperiș.

— Haidereți, zise Niță Negrea.

Se întoarseră și plecară.

IV

Teatrul Buzescu din N... se numea aşa după marele logofăt Buzescu care-l zidise din banii săi în anul 1842, din filantropie şi spirit cetăţenesc, unii spuneau însă că pentru ca să nu mai aibă ce lăsa copiilor cu care era certat şi pe care voia să-i vadă cum crapă de ciudă. Era o clădire lungă şi cu un singur cat, despărţită prin arcada unei porţi mari de casele Buzeştilor, ce aveau o faţadă identică. Prin poarta mare şi bolta ce urma, sub care boltă atîrna o lanternă veche de fier forjat, se intra în dreapta pe cîteva trepte în casa Buzeştilor, iar în stînga pătrundeai în antesala teatrului; în schimb, dacă mergeai drept înainte, intrai în curtea largă, cu castani, cu peluze, cu grajduri şi remize în fund, a Buzeştilor. Atunci, la sfîrşitul lui iunie 1885, curtea era neîngrijită, grajdurile aveau porţi rupte şi căzute din balamale, iarba era arsă de soare, călcată în picioare, slugi flenduroase trîndăveau prin ea; în casă erau totdeauna musafiri la joc de cărţi, de pe la prînz pînă spre dimineaţă, iar teatrul era închiriat domnului Iani Iorgu, proprietarul „Hotelului de Orient", care la rîndul său îl închiria pentru balurile date de primărie, de regimentul de roşiori şi de societatea de binefacere a „Damelor Române" din localitate, de asemenea, îl închiria trupelor de teatru, muzicanţilor, prestidigitatorilor-iluzionişti şi altor artişti în turneu.

Teatrul avea o sală în care nu încăpeau mai mult de două sute de persoane. Un rînd de loji cu colonete corintiene, şi peretele pictat cu scene pastorale, tavanul vopsit în cer albastru, nori trandafirii, zeităţi pe jumătate goale care cîntau din trîmbiţe, răsucindu-şi în chip nefiresc trupurile cu braţe mai lungi decît picioarele; de jur împrejurul tavanului, deasupra lojilor, un şir de portrete ale poeţilor dramatici clasici şi moderni, pînă la Schiller inclusiv; de o parte şi de alta a scenei, două măşti care rîdeau reprezentînd satiri pentru persoanele cultivate şi draci pentru cucoane şi restul publicului; în sfîrşit, fotolii Louis XVI îmbrăcate în pluş roşu în loji, scaune tari; iată sala. În clipa aceasta era luminată numai scena, dar feeric, de către un şir de

treizeci de lămpi de petrol care încadrau cuşca suflerului. Această lumină făcea să sclipească bijuteriile cucoanelor din loji; domnii erau în fracuri, numai negustorii graşi cu neveste scurte şi late-n spate, de la parter, erau mai puţin corect îmbrăcaţi; în schimb nevestele lor străluceau în catifea vişinie, verde închis sau roză, pe cînd culorile rafinate, *aurore, coucher de soleil, cuisse de nymphe émue, crapaud poitrinaire,* străluceau în mătăsurile cucoanelor decoltate care mînuiau cu o mînă evantaiurile pufoase de pene de struţ ce fluturau ca nişte flori din basme în bătaia unui vînt intermitent şi inegal, iar cu cealaltă lornietele de sidef, ca să vadă cu ce bijuterii au apărut prietenele, rudele şi mai ales duşmancele lor, apoi cît de ridicole sînt nevestele burghezilor şi belferilor din sală, şi în sfîrşit, ce talie fină are domnul căpitan Lampenmacher, capelmaistrul fanfarei roşiorilor ce cînta uvertura la *Robert Diavolul,* din care o scenă avea să fie interpretată de amatori din societatea bună din N..., în beneficiul „Damelor Române".

Locul lui Walter Apostolescu ar fi fost pe scenă, în costumul medieval care ar fi stat desigur atît de bine figurii sale romantice cu favoriţi stufoşi. Dar el refuzase cu o încăpăţînare liniştită. „Nu-l lasă Cleopatra: e zuliară, parşiva", spunea coana Smaranda Buzeasca pe după evantai vecinei sale, apoi dădea din cap zîmbind amabil lojii Cozienilor, unde Cleopatra, brună, focoasă şi sprîncenată, trona în rochia de tafta *edelweiss,* cu dantele pe deasupra, cu evantaiul însă negru şi rubine la gît, la urechi şi la mînă; lîngă ea, Cozianu se uita la tavan, apoi îşi privea genunchiul cu un aer concentrat; iar în spatele lor Walter Apostolescu, palid, cu ochi albaştri, gene lungi, favoriţi înfoiaţi cu grijă, asculta muzica.

Cozianu încerca să recalculeze în minte, după amintire, poziţia astrelor în 19 iulie. A suta oară; o ştia pe dinafară. „Da, dar mă pot înşela. M-am înşelat o dată. Interpretarea e totul. Şi-l treceau sudorile de îngrijorare. Ce poate însemna călătoria? În loc să-i iasă proces, judecată, şi aceasta favorabilă, Mercur în ascendent îi promitea cîştig de bani şi, asociat cu Uranus şi Saturn, călătorie. Atunci, iar nu se va judeca procesul? Iarăşi amînări interminabile? Treisprezece ani, paisprezece ani de judecăţi? Sau chiar, te pomeneşti, pierderea procesului? Nu, nu era indicat nici asta în calculele sale.

Își ștergea fața cu batista. Deodată simți că nu mai poate răbda să stea aici. Îi șopti la ureche Cleopatrei:

— Iartă-mă, dar mie mi-e prea cald; mă duc să iau aer și mă-ntorc acasă pe jos; o să te aducă acasă Walter cu trăsura.

Ea dădu din cap și Eustațiu se ridică, ieși în vîrful picioarelor, trecu prin coridorul dindărătul lojilor, prin antesală, ieși afară, sub boltă, și răsuflă adînc. Trebuia să-și revadă harta cerească pe care o pregătise pentru 19 iulie. Porni pe stradă cu pași mari, în prada unei cumplite frămîntări și strîngeri de inimă; n-ar fi putut spune la ce anume se gîndise pe drum, dar avea simțămîntul că se gîndise intens. Își simțea capul fierbinte și-i era cam greață. Intră în casă, feciorul care dormea în verandă pe un scaun și cu capul în mîini sări în picioare, buimăcit și clătinîndu-se.

— Adu-mi un pahar de apă rece, zise Cozianu. Trecu prin salonul luminat de noaptea senină de afară și intră în biroul lui, îmbrăcat în rafturi de cărți de jur împrejur, cărți de astrologie, de chiromanție, cărțile domnului de Saint-Martin, și ale domnului Swedenberg, ale domnului Görres și ale lui Franz von Baader, ale lui Theophrastus Paracelsus, și *De occulta Philosophia* a lui Cornelius Agrippa de Nettesheim. Aprinse lampa de petrol cu un abajur mare de porțelan alb și se așeză la masa lui de lucru, încărcată cu cărți deschise, hărți cerești și vrafuri de hîrtii pe care era desenat invariabil un cerc cu raze și semnele zodiacale și planetare. Feciorul îi aduse paharul de apă pe tavă și-i spuse ceva. Eustațiu Cozianu dădu pe gît paharul și-l puse la loc pe tavă.

— Ce porunciți să fac cu el, conașule?

— Cum? Ce-ai spus?

— Țăranul, conașule. Ce să facă?

— Care țăran?

— A venit un țăran din Dobrunu, cu muierea și copiii în căruță și cu vaca legată după căruță. Zice că trebuie să vă spuie ceva.

— Cum? Unde e? Ce vrea? Ia să vedem, zise Eustațiu Cozianu, ridicîndu-se și ieșind dindărătul biroului.

— Căruța i-am spus s-o lase în uliță; n-ați văzut-o cînd ați venit? El e la noi la odăi, așteaptă.

Eustațiu Cozianu o luă înainte, ieși în grădină și se opri.

— Du-te și adu-l încoace.

Se așeză într-unul din fotoliile de paie. Două umbre se apropiară de el dinspre casa slugilor: feciorul și un țăran cu căciulă.

— Să trăiți, cucoane, zise țăranul și-și scoase căciula.

Eustațiu Cozianu îl privea, încercînd să-l recunoască.

— Bună seara. Cine ești tu, omule?

Apoi, feciorului:

— Ia adă un felinar și pune-l colea pe masă.

Feciorul dispăru. Țăranul se încovoia cu căciula în mînă.

— Sînt Tănăsache, să trăiți, din Dobrunu, care i-ați cumpărat *moșul.*

Moșul era partea lui de moșie. Eustațiu Cozianu îl recunoscuse de la primul cuvînt.

— Te știu, te știu. Ce e cu tine?

— Aoleu, cucoane, am pățit-o cu hoții ăia de la noi din sat! începu să se vaiete omul. Mi-au dat foc la casă, de era să ard cu muiere și cu copil cu tot.

— Cînd asta?

— Ieri, cucoane, cum ar fi pe vremea asta. Dormeam dus, și cînd colo, o dată simt prin somn miros de fum...

Îi povesti cu amănunte, cum încercase să stingă, cum sărise focul și la grajd, că era lipit de casă, și la pătul, care era la un pas de grajd, și cum pînă să se adune vecinii se ințețise atît de tare încît arsese totul pînă-n pămînt.

— Hoțul de Niță Negrea mi-a făcut-o!

— De unde știi? întrebă Cozianu.

— Păi... a fost pe la mine alaltăseară.

Și-i povesti convorbirea cu Niță Negrea.

— Mi-a zis: zice, „să fii sănătos". De două ori mi-a zis. El mi-a pus foc. Îl știu eu, hoțul...

— De ce-i zici hoț? întrebă iarăși Cozianu care nu vedea de ce numaidecît acel Niță Negrea trebuia să fi pus focul; deși, într-adevăr, părea obraznic, nesupus...

— Păi sînt neam de hoți; taică-său a fost haiduc de codru; la ocnă a murit; bunicu-su a fost pandur, cînd cu zavera. Zavergii au rămas cu toții, și el, și frații lui; voia să mă puie pe mine să minț la tribunal...

Cozianu îl descusu cu de-amănuntul, pînă i se păru că nu mai are ce afla de la el; apoi îi spuse:

— Pleci mîine cu căruţa la mine la moşie, la Cozia. Îi dau eu o scrisoare administratorului să-ţi găsească de lucru, să ai casă şi masă; pînă se isprăveşte procesul, şi-atunci, ai să fii primar în Dobrunu. Ai înţeles?

— Să trăiţi, cucoane! zise Tănăsache în poziţia de „drepţi", ca la armată. Apoi, molatic, adăugă:

— Eu nu de-aia venii la dumneavoastră; venii să vă spui ce fel de oameni sînt ăştia din Dobrunu. Eu spui drept, cum e adevărul...

— Bine-bine, am înţeles. De-aia îmi trebuieşti tu primar în Dobrunu, să nu-mi umbli cu minciuni să-i acopri pe pezevenghii ăia. Îmi trebuie un om cinstit, care să spuie adevărul. Hai, du-te şi-ţi vezi de treabă. Ia felinarul.

Se ridică din fotoliul de paie şi începu să se plimbe prin grădină, gîndindu-se concentrat, fără să mai bage de seamă ce mai spuse Tănăsache, nici cînd plecă acesta. „A, o să trebuiască să pun şaua pe ei; auzi, bietul om, aşa, fiindcă e nevinovat şi cinstit, şi nu primeşte să jure strîmb de dragul lor, ei îi dau foc! Asta-i bună. Las' c-o să-i învăţ eu minte. Întîi şi întîi, o să ţi-l pun pe el primar, ca să-şi dea seama de la început cu cine au de-a face. Şi mai vin la mine să-mi stea în genunchi, hoţomanii! Ce ipocrizie pot dovedi fiinţele astea simple!"

Se plimba încă, fierbînd de supărare, de planuri, de îngrijorare, cînd se auzi trăsura în faţa casei, apoi vocea Cleopatrei:

— Unde e conaşul? În birou?

— E în grădină, coniţă, spunea feciorul.

Cleopatra şi cu Walter îl găsiră acolo în întuneric; îi zăriră plastronul alb şi cravata albă.

— Ce faci acolo, în bezna aia? întrebă Cleopatra mirată, scoţîndu-şi mănuşile. Dar Eustaţiu nu-i răspunse.

— A, aţi venit? zise el pe un ton absent. Ascultă, Walter, cum îţi explici tu că nu mi se anunţă judecată, ci cîştig bănesc şi călătorie?

— Nu ştiu. Dacă vrei, hai să ne mai uităm la horoscop, murmură Walter, politicos şi răbdător. Cleopatra îi şopti:

— Ah, iar începe!

Şi se-ntoarse, enervată şi sătulă, pe cînd Walter îi strîngea mîna şi sufla:

— Ai răbdare...

Şi-l aşteptă pe Cozianu, în vreme ce Cleopatra intra în casă, repede, ţinîndu-şi cu vîrfurile degetelor poalele rochiei şi măturînd cu trena scurtă pietrişul. Cozianu ieşi de sub nuci, din umbra verde-neagră, şi-l luă de braţ:

— Hai la mine în birou; şi spune-i Cleopatrei să poruncească să ne aducă nişte cafele. Trebuie să fie o explicaţie pe care eu n-o găsesc, fie: dar explicaţie este. Nu se poate să nu fie. Nu se poate!

V

Pe măsură ce treceau, încete şi arse de soarele acelei veri secetoase şi fierbinţi, zilele lunii iunie, Eustaţiu Cozianu era tot mai nervos, tot mai chinuit de nesiguranţă, de îndoială şi de grijă. În ultimele zile înainte de termenul judecăţii, ajunse să nu mai doarmă. Nu găsise nici pînă acum explicaţia poziţiei ce aveau s-o aibă la 19 iulie, astrele pe care el le credea că-i influenţează soarta. Se plimba noaptea prin grădină, în halat şi papuci; nişte trecători întîrziaţi îl întîlniseră tot în halat şi papuci pe trotuarul din faţa casei lui: vorbea singur şi gesticula. Mînca la masă şi bea mult, în neştire, absent; trebuia să i se adreseze cuvîntul de două sau de trei ori ca să audă. În sfîrşit, în seara de 18 iulie, se îmbrăcă de ieşit în oraş, după masă.

— Pleci undeva? îl întrebă Cleopatra mirată, cînd rămaseră singuri, după ce culcaseră copiii, se retrăsese şi Davida şi plecase şi Walter Apostolescu. La această întrebare atît de firească, Eustaţiu se arătă stînjenit, răspunsese bîiguind ceva neînţeles. Cleopatrei îi era somn, şi puţin îi păsa ce face soţul ei, de aceea nu insistă, ci se duse să se culce. A doua zi dimineaţa îl găsi în birou, cu lampa aprinsă deşi afară era un soare puternic; Cozianu era galben, cu ochii injectaţi şi îmbrăcat cum fusese seara. Se ridică de la masa de lucru.

— N-am găsit, zise el sumbru şi aproape desperat, şi începu să se plimbe prin birou, cu mîinile la spate şi cu capul în piept.

— Nu face nimic, ai să găseşti, zise Cleopatra căscînd.

— Nu ştiu. Nu ştiu, nu ştiu, repeta Cozianu, absent.

— Ce nu ştii?

— Nu știu dacă n-am să pierd totuși procesul. Îți dai seama ce-ar însemna? Cîți bani... cîtă energie, cîtă dorință, și să mă trezesc așa... Uite, îți spun – zise el oprindu-se în mijlocul odăii – mai avem pămînt de patru ori pe-atîta; ei bine, mi se pare că n-am nimic, dacă n-am și Dobrunul.

— Ai să-l ai, nu te mai perpeli atîta!

— O să-l am, o să-l am... Vorbești și tu ca să nu taci... de unde știi c-o să-l am?

Cleopatra, plictisită și enervată, se răsti la el:

— Dar pe ce lume trăiești? Cînd s-a mai pomenit să cîștige țăranii un proces ca ăsta? Unde-am ajunge? Știi asta tot atît de bine ca și mine, numai că te-ai prostit cu calculele tale neroade? Astrologule! Ești în lună, bă!

După aceste ultime cuvinte pe care le strigase aproape, cu mîinile în șolduri și cu glasul îngroșat de necaz pînă la un contralt foarte deosebit de timbrul obișnuit al vocii ei, Cleopatra se răsuci în călcîie și ieși din odaie, să-și facă toaleta. Peste un sfert de ceas, îl zări pe fereastră pe Eustațiu ieșind în stradă, în aceeași jachetă de alpaga neagră cu pantaloni albi, pălărie albă cu fundul rotund și ceva mai puțin înaltă ca un țilindru, și cu panglică neagră la gît, hainele din seară trecută. Acuma își luase mănuși albe de ață, bastonul, și ieșea.

— Unde te duci? țipă ea pe fereastră.

— La tribunal, răspunse el cu un aer absorbit, distrat.

— E prea devreme!

El se opri, o privi, apoi răspunse:

— Mă duc la Mihuleț.

Și porni repede îndesîndu-și pălăria pe cap, cu bastonul la subsuoară, grăbit.

Peste două ceasuri, sosi și Walter Apostolescu. Cleopatra era în salon, în rochie de pînză fină, decoltată și cu brațele goale, și-și făcea vînt cu evantaiul.

— Ce fac boierii? întreba Walter în verandă.

— Numai conița e acasă, spunea glasul feciorului.

Walter apăru în salon:

— Singurică?

Și înaintă, cu brațele deschise, s-o sărute. Ea însă îi ținu evantaiul în față, cu brațul întins.

— Nu, lasă-mă, e prea cald. Nu l-ai văzut pe nebunul?

— Nu. Unde e?

— La Mihuleț, la tribunal, parcă mai știi? Du-te după el, puiule, te rog, vezi să nu facă ceva, vreo nebunie, să ne facă de rîsul lumii. Bate cîmpii de cîteva zile, de m-am speriat.

— Bine, mă duc, ca un cavaler ascultător... dar doamna mea nu-mi răsplătește supunerea? întrebă Walter, zîmbind și privind-o pe sub genele-i lungi și întoarse. Ea, tulburată, dădu să se scoale din fotoliu, apoi se răzgîndi și-l împinse iar cu evantaiul deschis.

— Lasă astea acuma... Du-te!

— O sărutare! zise Walter Apostolescu.

Ea rîdea, ochioasă și ademenitoare.

— Și mai mult decît atîta – dar întîi du-te și fă ce-ți spun.

— Ah, parșivo, ai să mă omori! rîse Walter și se înclină galant. Era în jachetă albastră ca cerul, cu pantaloni ca levănțica, cravată galbenă ca lămîia și pălăria de pai cu boruri largi; în aceeași mînă cu pălăria, ținea și bastonașul de trestie cu măciulie aurită.

— Hai, pleacă! rîse la el Cleopatra, privindu-l cu o plăcere sătulă, mulțumită, de proprietar. Îl chemă din ușă:

— Vino-ncoace!

Și i se atîrnă cu brațele de gît, ca să-l sărute cu foc, apoi îl împinse pe ușă afară. Rămasă singură, surîsul voluptuos îi pieri. „Doar n-o să pierdem Dobrunul", se gîndi ea, brusc îngrijorată. Și, pentru întîia oară, în ultima vreme, o cuprinse neliniștea. „Nu, nu se poate", își zicea Cleopatra, singură în fața unei ferestre înalte deschise spre grădină, prin care vedea copiii jucîndu-se, în haine albe, în mijlocul frunzișului verde pătat în sute de locuri cu lumina strălucitoare a dimineții de iulie. Acolo era și Davida, mereu în fotoliul ei, în rochia ei de doliu, cu capul ei de ceară. „La ce s-o fi gîndind? se întreba Cleopatra. Ce-o fi vrînd? Ce-are de gînd acuma după ce-a scăpat de el? Ah, scîrbos era. Dar de la el s-a dublat averea noastră. Și acuma, Dobrunul... Cum să-l pierdem? Am vorbit cu toată lumea, mi-au promis toți... N-o să-l pierdem?"

Nu putea fi sigură. „La urma urmei, orice se poate întîmpla, oricînd. Înnebunește președintele. Sau se schimbă un martor și în loc să fie pentru tine, e împotriva ta. Dintr-o nimica toată te trezești cu totul

schimbat, toată situaţia dată peste cap. E foarte cu putinţă să şi pierdem."

Îi veni să se urce în trăsură şi să se ducă la tribunal. Dar nu se făcea aşa ceva. Trebuia să aştepte, să se stăpînească şi să aştepte.

Aştepta, după vreo trei-patru ceasuri de frămîntare neputincioasă, şi înfrînată din răsputeri, cînd deodată auzi trăsura în curte. Sări în sus şi se repezi la uşă. Dar domnii intrau, zgomotoşi, rîzînd: Cozianu, asudat, roşu-vînăt la faţă, o luă pe sus şi o sărută, o lăsă jos şi i-l arătă pe Mihuleţ:

— Pupă-l şi pe dumnealui!

Galant şi politicos, Mihuleţ îi atinse obrazul cu mustaţa lui albă. Era mai vesel decît se arăta de obicei.

— A fost măreţ! A fost un orator ca Demostene! exclamă Cozianu, bătîndu-l pe umerii gheboşaţi sub roba neagră. Walter rîdea şi el.

— A mers ca pe roate: martorii, în cap cu ăla urîtul care-i tot da că el spune adevărul, preşedintele, în fine, tot – ca să nu mai spun nimic de *Maître Démosthène*. Erau negri la faţă preopinenţii. Nu le-a plăcut.

— Hai, domnule, să-ţi arăt că mă ţin de cuvînt: ia, vino-ncoace! spuse Cozianu cu agitaţia înfrigurată pe care-o avea acum în urmă în tot ce făcea. Îl luă de mînă pe Mihuleţ şi-l trase după sine, mai-mai să-l dea jos peste o treaptă, afară din casă, spre grajduri. Rîndaşii rîdeau văzîndu-l pe boier cum îl tîrîie după sine pe hodorogul cu cămaşă neagră peste haine.

— Ia deschideţi! Ia te uită. Ai dumitale sînt.

Patru cai suri cu picioare subţiri, gîturi lungi şi capete fine întoarseră ochii umezi să-i vadă pe oamenii care intraseră.

— Aha, asta... asta... murmură Mihuleţ, care rămase o clipă cu ochii la ei, apoi se-ntoarse şi-i apucă mîna lui Cozianu.

— N-am să uit niciodată, zise el simplu şi cu tărie. Cozianu îl sărută, apoi îl tîrî îndărăt.

— La masă, la masă! exclama el cu o veselie exagerată, nervoasă.

Lui Walter Apostolescu, care vorbea cu Cleopatra, îi spuse arătîndu-i-l pe avocat:

— Mîine mergem cu dumnealui şi cu portărelul la faţa locului, spre luarea definitivă în posesiune a proprietăţii mele!

Walter se uită la Mihuleţ, apoi la Cozianu, şi deodată începu să rîdă:

— Ascultă, domnule: nu cumva era vorba de călătoria asta a ta pînă la Dobrunu?

Eustaţiu rămase mut, cu ochii ţintă la el, şi se făcu palid, apoi roşu, şi deodată explodă:

— A! Aha! Asta e! Vino să te pup şi pe tine! Cleopatro! Davido! Ascultaţi aici! Veniţi încoa!

Şi-i tîrî pe toţi după el, vorbind cu o însufleţire nemaipomenită, bolnăvicioasă, la el în birou, să le explice horoscopul.

— Uite aici Mercur! Jupiter în opoziţie! Deci: nu judecată.

— Era gata judecat, zise Mihuleţ.

— Da! Păi sigur că da! răcni Cozianu.

— Mai încet, dragă, să nu ţi se facă rău! spuse cu grijă Cleopatra.

— Ce rău? Sînt sănătos! Nu mi se poate întîmpla nimic! strigă Cozianu, roşu şi asudat. Uitaţi-vă aici: Mercur în casa a opta, şi în careu cu Uranus!

În şoaptă, Cleopatra, tulburată, îl întrebă pe Walter:

— Măi, se chiar potriveşte?

El dădu din umeri cu o abia perceptibilă strîmbătură de dispreţ în colţul buzelor şi şopti:

— Moft.

La masă, Eustaţiu peroră, cu şervetul la gît, le explică a douăzecea oară horoscopul, după care era inevitabil să aibă cîştig de cauză, şi treptat, dar foarte repede, uită cine a descoperit explicaţia şi şi-o atribui sieşi.

— Cînd m-am hotărît să plecăm mîine dimineaţă la Dobrunu, o dată mi s-a făcut lumină în cap! Asta era! Asta era soluţia! Şi cu nici nu ştiam că voi hotărî ceea ce era dinainte anunţat de...

— Conaşule, vă caută domnul Plăvănescu, spuse feciorul.

— Cum? Cine? Aha! Ha-ha! Vin! Vin îndată! Pofteşte-l la mine în birou! Iertaţi-mă.

Se ridică, răsturnînd două pahare cu cotul, şi apoi fotoliul în care şezuse; se duse spre casă şovăind, se lovi de tocul uşii şi intră.

— Am cam băut... dar nu strică la o zi ca asta. Ce faci, nene Savo? Bună ziua, bună ziua! Ia pofteşte. Ia loc. Ce vînt te-aduce pe la mine?

Plăvănescu, în negru ca totdeauna, asuda din greu și-și ștergea fața cu o basma cadrilată. Cozianu bătu din palme și porunci să i se aducă apă rece și dulceață, apoi se așeză lîngă el și-l privi cu solicitudine:

— Ei, ia zi, cu ce pot să te ajut?

— De, rîse cellalt greoi, arătîndu-și dinții oribili. De. Ia zi și dumneata, cu ce să mă ajuți?

— Zău că nu știu... A, de Dobrunu e vorba? A... ha-ha! Ha-ha! Da, sigur! Vrei să-l cumperi...

Și începu să rîdă cu lacrimi. În sfîrșit, se mai liniști. Plăvănescu îl privea pe sub sprîncene, cu fruntea plecată:

—Îmi pare bine că ești vesel, coane Eustațiu... dar nu prea înțeleg de ce. Ce e de rîs? Ți-am făgăduit că vin după sentință să-ți spun dacă primesc prețul dumitale ăl nou. Iacă-mă-s, am venit; plătesc.

— Cît plătești? întrebă Cozianu rîzînd.

— Cît mi-ai cerut: șaisprezece mii de poli. De ce rîzi, coane?

— Uite de ce: între timp, m-am mai gîndit, am vorbit cu unul și cu altul: face mai mult Dobrunul. Gîndește-te și dumneata. Face douăzeci și cinci de mii de poli, jumătate de milion de franci, ăl puțin.

Urmă o tăcere lungă. Cozianu ofta de cît rîsese, își ștergea ochii cu batista și-l privea pe Sava Plăvănescu zîmbind cu o dulce bunăvoință și o nevinovată ironie. Acesta însă se uita fix la el, de jos în sus, gros, masiv și bovin. În sfîrșit, scoase un glas gros:

— Cît ziseși?

— Douăzeci și cinci de mii de galbeni.

Plăvănescu stătu iarăși să se uite la el. Apoi mugi înfundat:

— Fie, îți dau douăzeci și cinci de mii!

De data asta deveni Cozianu ceva mai serios:

— Ascultă, nene Savo: mai vorbim. Ce să ne repezim așa? Poate că dumneata nu te grăbești să cumperi, nici eu să vînd...

Plăvănescu se lăsă pe spate în fotoliu și se întunecă la față.

— A, așa, zise dînsul. Apoi, peste o clipă, întrebă:

— Ăsta e ultimul dumitale cuvînt?

— Da, zise liniștit Cozianu.

— Bun. Ei, să auzim de bine. Respectele mele, spuse Plăvănescu, își luă pălăria și se îndreptă spre ușă. Cozianu îl conduse pînă la verandă și acolo îi spuse destul de indiferent la revedere, după care se

întoarse în grădină. Trecînd prin casă, începu iar să rîdă și se așeză la masă rîzînd cu lacrimi.

Iar Plăvănescu, în vremea asta, bătea trotuarul cu bastonul.

— Al dracului să fii tu, gîfîia el. Al dracului să fii tu. Îți bați joc de mine, îți prețăluiești moșia gratis, și mă pui să și umblu pe soarele ăsta. Birjar!

O birjă care trecea pe lîngă el se opri. Plăvănescu se urcă în ea, și vehiculul se lăsă într-o rînă.

— Ridică coviltirul! E o căldură de-ți poți pierde mințile.

— E sfîntu Ilie, zise birjarul, un țigan gras și cărunt. E sfîntu Ilie. Acuma turbează cîinii de căldură.

VI

Domnul Mihuleț locuia într-o casă tot atît de veche, deși ceva mai mică decît a Cozienilor, tot singură într-o curte mare cu copaci, cu iarbă și tufe de stînjenei, și de asemenea cu odăile slugilor, grajdurile și remizele în fundul curții. Acolo își petrecu după-amiaza, vorbind cu caii și bătîndu-i pe gîturile lungi și încordate. Doamna Mihuleț, persoană cu părul alb și fața rotundă și blajină, îl întrebă dacă nu vrea să-i încerce:

— Să spun să-i puie la trăsură, să facem o plimbare pînă la Preajba?

Mihuleț o privi gînditor, apoi dădu din cap:

— Nu. Încă nu.

Apoi, noaptea la culcare, îi spuse nevesti-si:

— Mîine, cînd vine domnul Cozianu să mă ia, îi spui că sînt bolnav, că am mîncat ceva ce nu mi-a priit, că vărs, că am friguri, într-un cuvînt, că mi-e rău tare.

Ea se uită în jos și murmură:

— Bine.

I se mai întîmplase să-l ajute pe bărbatu-său să se descurce din împrejurări neplăcute. Nu-l întreba niciodată de ce și cum; de obicei înțelegea singură, după aceea.

Iar a doua zi dimineaţa, 19 iulie, pe la orele şapte, cînd trăsura lui Eustaţiu Cozianu se opri în faţa casei lor, doamna Mihuleţ, în halat şi legată la cap cu un tulpan, îi spuse dezolată:

— Vai ce rău îmi pare, şi lui, dar dac-aţi şti în ce hal e…

Şi începu să-i descrie amănunte neplăcute ale răului de stomac al lui Mihuleţ. Cozianu se întunecă numai pentru o clipă. Apoi redeveni bine dispus şi binevoitor ca totdeauna.

— Am să viu să-l văd deseară, la întoarcere! Spune-i să se facă bine pînă atunci. Sărut-mîna, *mes hommages*[1]*!* Mînă, mă!

Şi trăsura porni în trap mare, legănîndu-se pe arcuri.

— Nicolae! Opreşti la conul Walter! strigă Eustaţiu Cozianu, tolănit în fundul trăsurii şi tăind vîrful ţigării de foi. Îl durea capul, îi vîjîiau creierii, dar se simţea fericit, vremea era frumoasă, pusese nişte rufe proaspete, scrobite, reci, băuse înainte de-a pleca vreo cîteva pahare de vin de Chablis, răcoritor, uşor. În faţa casei lui Walter Apostolescu, retrasă îndărătul unor castani stufoşi, sări jos şi se duse să-l scoale pe Walter. Acesta, în halat roşu, pe cap cu un fes marocan cu ciucure lung aurit, cu papuci de marochin în picioare, fuma narghilea, întins pe un divan, şi citea ultimul număr din *Revue des Deux Mondes.*

— Ce idee, să fumezi prostia asta! rîse Cozianu. Ce te izmeneşti aşa, monşer? Ia o „Coronas", şi lasă maşinăria asta cu miros de frizerie!

— Mergem? întrebă Walter, ridicîndu-se şi începînd să-şi desfacă cordonul de la halatul de merinos.

— Nu, tocmai de-aia venii chiar eu: nu veni şi tu. Stai să-i ţii de urît Cleopatrei şi soră-mi. Ştii că dacă rămîn ele singure, iar îi trînteşte Davida una de-alea, de-ale ei, cumplită, şi o găsesc pe Cleopatra plînsă, şi-mi face o scenă. Lasă, mă duc eu, aranjez totul şi mă-ntorc în goană. *Au revoir,* şi lasă-te de prostii, fumează ce fumează oamenii serioşi, nu fleacuri de astea!

Şi coborî în goană scările, rîzînd. Se urcă iar în trăsură şi spuse lui Nicolae adresa portărelului, căruia-i dăduse cu o zi înainte douăzeci de poli. Omul i-ar fi sărutat mîna, dar îl vedea lumea din tribunal.

Trăsura opri pe o ulicioară cu garduri înalte şi cu salcîmi, în faţa unei căsuţe spoite alb, cu geamlîc şi ferestre mici, pătrate, ca la ţară.

[1] Omagiile mele

Portărelul aştepta: era un om scund, gros, îmbrăcat în negru, cu jiletcă neagră, lanţ de metal alb pe pîntece, mustăţi pe oală, obraji rotunzi, ochi rotunzi şi o culoare gălbejită-pămîntie a feţei, care-l făcea pe Eustaţiu să se gîndească: „Luna cu Saturn în ascendent".

— Domnule Ioniţă! Ia urcă! Poftim!

Omul ieşi din curte.

— Să trăiţi! Da' unde-i domnul Mihuleţ?

Şi dădu să se urce pe capră.

— Nu acolo! Urcă-te aici, lîngă mine! exclamă Cozianu.

— Nu, lăsaţi, stau cu foarte bine acolo…

— Urcă-te lîngă mine, omule, cînd îţi spun! Unde ţi-i geanta cu acte? Aha. Mînă, Nicolae! La Dobrunu! Domnul Mihuleţ e bolnav, domnule Ioniţă.

Omuleţul se uită la el, deodată atent, întunecîndu-se uşor, dar nu spuse nimic. Cozianu rîse.

— I-am dat eu să mănînce prea mult. Îţi închipui că am făcut o ţîră de chef.

— Păi de! Se cuvenea! rîse şi portărelul, înseninîndu-se, şi se rezemă cu timiditate de pernele de catifea ale trăsurii care se legăna şi huruia moale, abia simţit, pe uliţa ce dădea în şoseaua dinspre Dunăre.

Mai încolo, Cozianu îl puse pe Nicolae să ridice capota, să le ţie umbră, şi se uită pe sub marginea neagră a capotei la cîmpurile scăldate în soare, mirişti cafenii-aurii, cîmpuri de porumb înalt cu frunzele pătrunse de soare şi lanuri de floarea-soarelui, de un galben orbitor, cu miezurile negre în mijlocul coroanei de flăcări aurii, izlazuri, cumpene depărtate, uscăţive, şi vite pe cîmpuri.

— Ce bogăţie e aici, domnule Ioniţă, murmură Eustaţiu Cozianu. Şi ce bogăţie *o să fie!* Pămîntul ăsta nu aşteaptă decît să bagi o ţîră de capital în el, ca să dea venituri frumoase, da, domnule dragă, frumoase de tot, frumuşele venituri! spuse el ca un fel de culme a ideii de venit frumos.

Vorbiră despre fel de fel de lucruri, necazurile familiale ale domnului Ioniţă, procese între ţărani.

— Pentru pămînt se omoară ca nimica. Pentru o sfoară de pămînt îşi dau cu sapa în cap. Sînt sălbatici, coane Eustaţiu! Ca sălbaticii se omoară! N-au şi ei un pic de educaţie mai aleasă…

— Ei, săracii! rîse cu blîndă indulgenţă Cozianu. Ce să facă şi ei? Din pămînt trăiesc… Le trebuie. Ia te uită ce porumb s-a făcut aici! Ia te uită! Tii, domnule, e ceva nemaipomenit!

— Bună afacere aţi făcut, coane, spuse Ioniţă cu un zîmbet linguşitor. Să fiţi sănătos, s-o stăpîniţi sănătos!

— Aşa-i? rîse Cozianu. Făcea să mă judec doisprezece ani, ai?

— Făcea, făcea şi mai mult… Ce mai mîrîiau ăia din Dobrunu cînd s-a dat sentinţa! Ştiau ei ce pierd.

— Las' că le trece. I-am văzut şi eu. Dar le-am spus: o să găsească de lucru la mine; nu-i las eu să moară de foame, rosti domnul Cozianu şi se uită iarăşi la pămîntul gras, pe care grîul, porumbul, iarba, buruienile, totul creştea gras, zemos, puternic, plin de viaţă şi de vlagă, de sănătate şi bogăţie. „Ah, ce exploatare sistematică am să-i trag eu aici!" se gîndea el. Şi începu să calculeze veniturile. La o valoare de o jumătate de milion de franci, aşa cum o stabilise cu Sava Plăvănescu (şi la gîndul acesta îi veni iar să rîdă), venitul net anual urma să fie de douăzeci şi cinci de mii de lei. „*Pas mal, pas mal du tout*[1]", îşi spunea Cozianu, pufăind din ţigara de foi, cu ochii pierduţi peste cîmpia cu cereale, galbenă-cafenie cu ape verzi, deasupra căreia tremura aerul înfierbîntat de soarele cumplit de iulie. Vîrtejuri de praf se iscau pe drum, speriind caii. Nişte nori groşi, cu umbră albastră dedesubt, zăceau în văzduh spre Dunăre. O clipire roşie-vînătă, urîtă, tresări orbitor, între nori şi pămînt.

— Poate-i mai trage şi o furtună, zise domnul Ioniţă. Aşa-i de sfîntu Ilie. Da' nu ne mai prinde: uite Dobrunul.

Case de pămînt, de chirpici, de nuiele acoperite cu stuf, în umbra sălciilor şi salcîmilor, rară, şi a teilor, deasă şi frumos mirositoare, se zăreau de o parte şi de alta a drumului. Pe cîmpul cu balegi uscate dormeau la soare nişte vite păzite de cîţiva copii; pe aproape se înălţa slabă şi albă ca un os vechi, o cumpănă. Cîini roşcaţi, buimăciţi de cald, se adunară din praf ca să latre cu ură la trăsură, arătîndu-şi cu cruzime dinţii albi. Pe măsură ce trăsura intra în sat, între garduri scunde, speriind cîrduri de gîşte, Eustaţiu Cozianu, cu creierii amorţiţi de cele cîteva ore de drum în trap mare, în aerul cald, după atîtea zile de nesomn şi de încordare a nervilor, îşi dădu seama că se petrece

[1] Nu e rău, nu e rău de loc.

ceva. Pe urmă, cînd trăsura se apropia de primărie, se lămuri şi ce era: pîlcuri de ţărani pe la garduri. Din ce în ce mai mulţi. Mai mult bărbaţi. Stăteau şi vorbeau, se întorceau să se uite la trăsură. Cozianu nu-i văzu cum, după trecerea ei, se iau după ea, spre primărie.

Cînd se opri, se dădu jos şi se uită împrejur, simţi mai tare decît pînă atunci ciudăţenia adunăturii acesteia de oameni. Erau foarte mulţi. Îl recunoscu pe unul pe care-l mai văzuse. Cum îl chema? Unul cu faţa îngustă, cu obrajii supţi şi mustăcios, cu nişte ochi negri ai dracului; obraznic. Cum îl chema? Mai erau mulţi, în hainele lor cafenii ţesute în casă, desculţi, cu picioare îngroşate, pline de praf, în cămăşi groase de cînepă, asudaţi, cu pălăriile trîntite pe ceafă şi cîte un smoc de păr negru şi ud, lipit pe frunte sub pălărie. Ochi negri, mulţi, mulţi ochi negri, străini, care-l priveau. Unde era omul lui, care depusese aşa de bine mărturie la proces? Aha, se dusese la Cozia să-şi ia femeia şi copiii ca să vină să fie instalat primar. Deocamdată trebuia vorbit cu primarul de pînă acum.

— Bună ziua, oameni buni.

Două glasuri îngînară *bună ziua.* Două. Poate trei. Cozianu tresări şi se uită împrejur. „Ce ochi au ăştia de-aici! Adevărat: de hoţi! Las' că vă învăţ eu minte!"

— Unde e primarul?

Nimeni nu răspunse. Portărelul se apropie. Curgea sudoarea pe el. („E adevărat, foarte cald, te ameţeşte, nu mai ştii pe ce lume eşti", se gîndi Cozianu.)

— Cucoane, să chemăm jandarmul, că ăştia şi-au pus în gînd ceva. Să plecăm, murmură portărelul.

Cozianu se uită mirat la el. Omuleţul era galben şi tremura din tot corpul. Ce naiba îl apucase? Jandarmul? De ce jandarm?

— Ce vrei să facă aici jandarmul? Trebuie să le aduci la cunoştinţă hotărîrea judecătorească şi…

Pe cînd vorbea, îşi zicea: „Ce mulţi sînt! Sînt cam zdrenţăroşi, cam gălbejiţi… N-au capital, nu pot munci ca lumea… S-or fi şi înmulţit. Ăsta trebuie că are pelagră. E hidos, săracul. N-am ce să le fac, o să-i pun la muncă şi…"

Boc! Un zgomot scurt, lovitură grea de lemn. La trăsură. Cozianu întoarse capul să vadă ce se petrece. Dar nu zări nimic; nici nu avu timp, că auzi altă lovitură din aceea, dar fără rezonanţă, seacă,

înăbuşită, în ceva tare şi plin. Se întoarse ca fulgerul şi-l văzu pe portărel că stă în faţa lui, cu mîinile ridicate cam în dreptul lanţului de ceas, ţinute aşa, în aer; îl privea pe Cozianu cu ochi rotunzi, holbaţi, şi era alb de tot la faţă, iar într-o parte a frunţii, spre tîmpla stîngă, avea o bucată de piele cît o frunză, jupuită cu totul, luată, şi se vedea sub ea ceva albicios care se umplea repede de fire de sînge. În aceeaşi clipă, Cozianu simţi sfîrîind ceva pe lîngă urechea sa şi văzu cum o piatră mare tocmai îi trecuse pe lîngă cap, se pocni de zidul primăriei din care scoase o bucată de tencuială şi un norişor de praf de var, şi căzu jos. Era un pietroi din cele care se găsesc în rîu, sau în nisipuri, rotunjit de apă, cenuşiu albicios, mare cît pumnul.

VII

Domnul Mihuleţ stătu în casă, şi chiar în pat, toată ziua de 20 iulie, sfîntu Ilie, şi ziua de 21; în 22, dimineaţa, cînd aflase tot, după cum aflase întregul tîrg, se îmbrăcă în negru şi, încovoiat de spinare şi cu ţilindrul drept pe cap, se duse acasă la Cozieni. Era prapur negru la poartă şi draperii negre la uşă; feciorul care-l primi era îmbrăcat în negru.

Înăuntru, în clipa aceea, Cleopatra rămăsese singură cu Walter Apostolescu în salonul cu mobilele îmbrăcate în huse, cu oglinzile voalate cu crep negru şi plin de flori proaspete. Walter, în negru, şi el ca şi văduva, era palid, tras la faţă, cu cearcăne sub ochi. Îi păruse rău de Eustaţiu, şi cînd îl văzuse, se cutremurase adînc. Acuma murmura, absent:

— Măcar să se fi uitat la horoscop şi pentru ziua de 20... poate că se ferea.

Văduva ridică ochii – pînă atunci se uitase la podea cu un aer îndobitocit – şi-l întrebă acru:

— Acuma ai început să te prosteşti şi tu? Nu mi-a ajuns un nebun?

El zîmbi oarecum stînjenit şi murmură:

— Ei, lasă, am glumit şi eu. Nu mai pricepi de glumă?

În clipa aceasta intră domnul Mihuleţ şi veni să se închine în faţa văduvei, care izbucni imediat şi automat în plîns cu hohote, dureros, sfîşietor.

— Aş fi vrut să fi fost şi eu cu el acolo, murmură cu simplicitate domnul Mihuleţ. Davida, în aceeaşi rochie de doliu pe care o purta de la moartea lui Lăscăruş, intră în odaie, primi salutul lui Mihuleţ şi se aşeză lîngă Cleopatra. Aceasta îi azvîrli o privire prin vălurile ei negre, şi îndată începu să plîngă mai puţin zgomotos. Domnul Mihuleţ se depărtă discret, condus de Walter Apostolescu. Pe cînd trecea în salonaşul unde era expus trupul răposatului, auzi un grup de cucoane intrînd din antreu în salon, şi iarăşi hohotele de plîns şi ţipete pe mai multe voci.

Corpul lui Eustaţiu Cozianu, culcat într-un sicriu greu cu mînere de bronz, era îmbrăcat în frac negru, cu decoraţiile la gît şi pe piept, şi acoperit cu flori. Se zărea pe sub flori o mînă stîlcită, vînătă-purpurie. Capul era acoperit cu o batistă.

— Nici nu-ţi închipui cum era cînd l-am găsit. Era pe masă, la primărie, plin de pămînt, de noroi, de sînge, spuse Walter Apostolescu. Zdrobit cu totul, zob. Ce e curios e că-i puseseră o lumînare în mînă şi-i aprinseseră lumînare şi la cap. Ştii ce spuneau? „Noi n-avurăm cu boierul nimica. Dar dacă nu voia să ne lase în pace, ce să facem?“ Sînt de neînţeles.

— Sălbatici, zise domnul Mihuleţ. E bine c-aţi pus atîtea flori, că pe căldura asta, începe să se simtă... Ce s-a făcut la Dobrunu?

— S-a dus procurorul, cu un pluton de jandarmi. A arestat optzeci de oameni şi-i cercetează. Am dat o depeşă la Bucureşti să vie Bonifaciu la înmormîntare şi cred că are să stimuleze şi cercetările.

— Dacă aveţi nevoie de serviciile mele – murmură Mihuleţ – vă stau totdeauna la dispoziţie.

— Mulţumesc, *cher ami, vous êtes toujours le même, tellement dévoué* [1], spuse Walter Apostolescu strîngîndu-i amîndouă mîinile între ale sale, şi-l conduse pînă în curte, unde-i mai strînse o dată mîna.

La prînz, domnul Mihuleţ, întors acasă, îi povesti nevesti-si ce văzuse.

---

[1] Scumpe prietene, eşti mereu acelaşi, atît de devotat.

— Ei, o s-o ia Apostolescu pe madam Cozianu, și-o să ajungă el stăpîn la Dobrunu. O avere considerabilă s-a adunat acuma în mîna lui. De ce te uiți așa la mine?

Bătrîna doamnă Mihuleț, drăguță și căruntă, îl privea cu admirație.

— Mă gîndesc ce deștept om ești…

— Fleacuri! Mai bine spune să spele trăsura, să facem o plimbare pe seară, că am poftă să încerc caii.

PARTEA A PATRA

Viața lui Bonifaciu Cozianu

I

În 1876, în vară, Bonifaciu Cozianu, al doilea frate al Davidei, avea treizeci şi patru de ani, şi nu făcuse pînă atunci nimic. Îşi luase o licenţă în drept la Paris, se întorsese în ţară, făcuse slujbă în armată şi ieşise cu gradul de locotenent de rezervă, iar de atunci, viaţa lui se petrecea în vizite, la vînătoare, la baluri, în călătorii, în vacanţe pe la conacele prietenilor. Putea fi văzut şezînd într-un fotoliu cu un aer plictisit dar politicos, sau la masa de cărţi, ţinînd cărţile cu un aer plictisit, sau dansînd cu o cucoană, mai puţin plictisit, şi zîmbindu-i cu o indiferenţă amabilă, afectată şi agresivă, sau la vînătoare, tot liniştit şi plictisit, sau în străinătate, în Franţa, Austria, Italia, un străin calm şi plictisit. Nu era de folos nimănui, nici măcar sieşi. Nimănui nu-i făcea vreo plăcere existenţa lui. Era indiferent tuturora şi dacă ar fi murit la treizeci şi patru de ani, nici nu s-ar fi observat dispariţia unuia dintre cei patru milioane şi trei sute de mii de locuitori ai Principatelor Unite.

Scund, subţirel, cu ochii cenuşii foarte deschişi, limpezi şi reci, cu părul de un castaniu lucios şi buclat, domnul Bonifaciu Cozianu, licenţiat în drept, de profesiune proprietar şi rentier, locotenent de rezervă, e fotografiat într-un album de familie: fotografie veche, ovală, cu părţile negre devenite roşcate. E tînăr, băţos, botos, mustăcios; poartă uniforma de locotenent de roşiori, mică ţinută, e drept ca o vargă de oţel, cu tot trupul încordat, cu capul sus şi întors puţin către privitor, cu o mîndrie provocatoare, sfidătoare şi chiar obraznică. E cea mai veche fotografie a lui; altele au fost făcute mai tîrziu şi-i arătă schimbările de-a lungul vremii care-i rodea fiinţa; aceasta însă îl arată

bine cum pornise în viaţă, cu energia, trufia şi agresivitatea care în chip vădit n-au scop nici obiect, sînt în el, în firea lui, şi-i vor trasa destinul: „firea este demonul omului". Mai tîrziu, cînd vîrsta şi o oarecare ipocrizie aveau să-l facă şi mai închis în sine, n-avea să se mai vadă atît de limpede pe el temperamentul, care din atitudinea corpului avea să treacă în faptele omului şi să fie mai puţin vizibil, dar mai bine cunoscut, urît de mulţi, temut de toţi, iubit de nimeni.

Nici măcar de cumnată-sa Cleopatra, care însă simţea nevoia ciudată, neînţeleasă nici de ea, să se bată cu el, să-l zgîrie, să-i tragă palme. Şedea într-o dimineaţă de vară într-un fotoliu de grădină în dosul conacului de la Cozia, iar Bonifaciu şedea lîngă ea, rezemat de spetează, cu capul sus, cu degetele groase de la mîini vîrîte la subsuoară în răscroiala jiletcii de olandă albă şi se uita la casă, picior peste picior şi legănîndu-şi mecanic botina de lac cu elastic şi cu pinteni. Casa, albă, era cu spatele la soare; de aceea, faţada dinspre grădină părea albăstrie, de o culoare pală şi rece, deasupra căreia strălucea cerul albastru de început de vară, cu cîţiva nori albi destrămaţi, informi, pierduţi sus de tot în înălţimile înecate în lumină. Sub streşini ciripeau rîndunele; pe terasa care mergea de-a lungul primului etaj, gîngureau porumbei pe care-i puteai zări prin gratiile balustradei, în jurul mobilelor de paie de pe terasă. Deasupra celor două persoane care şedeau în fotoliile puse pe iarbă, se legăna frunzişul unor sălcii, pendulîndu-şi umbrele prelungi peste feţele şi peste hainele lor albe. Îndărătul sălciilor începea zăvoiul, cu umbră deasă şi verde, răcoare, miros de pămînt reavăn, o ciocănitoare care bătea într-un trunchi de salcie, şi grauri care cîntau pe undeva.

Cleopatra se uita la nasul drept, sprîncenele stufoase, profilul botos al cumnatului ei, care stătea, absent. Cît de proaspătă şi rece părea haina pe el! Îşi legăna maşinal piciorul. Cleopatra se uita la casă. Ferestre închise, perdele trase, uşa de sus de la balcon deschisă spre terasă. Porumbeii gîngureau ca nişte nerozi, rîndunelele cu ciripitul lor care nu se mai isprăvea; cerul era gol. Alături de casă se înălţa cula pătrată cu ferestre înguste de-o palmă şi înalte, ferestruici de tras cu puşca prin ele şi o uşă prin care abia puteai intra, iar sus de tot sub acoperişul ţuguiat, arcadele pridvorului sprijinite pe stîlpi scurţi de piatră. Acolo sus era Eustaţiu şi studia; acolo avea instalată şi luneta şi biblioteca. Ăla studia şi venea la masă buimăcit; ăsta tăcea plictisit, şi

dădea din picior. Deodată, împinsă de nici ea nu ştia ce iritare a nervilor, dădu cît putea cu botina ei mică şi ascuţită în piciorul lui Bonifaciu. Bonifaciu întoarse capul spre ea, cu o vioiciune şi o bruscheţe care-o făcură pe Cleopatra să tresară. Dar nu spuse nimic. Începu să rîdă obraznic. Cleopatra rîdea şi ea furioasă.

— Ce tot dai din picior?

— De ce să nu dau? Dacă nu vrei, nu mai dau.

— De ce taci? Eşti plicticos, n-ai nici un haz, te plictiseşti şi tu, mai bine ai face ceva...

— Ce să fac? N-am ce face, murmură el, dînd din umeri şi rîzînd rece. Se uita mereu la casă. N-am nimic de făcut, adăugă el. Unde e ceva de făcut, s-a şi găsit cineva să facă, şi eu n-am decît să mă retrag...

Se uită la Cleopatra, altfel decît se uita în treacăt, de obicei: cu intenţie, de parcă vorbele lui ar fi avut şi un al doilea înţeles, mai important. Ea îi răspunse acestei priviri cu o uitătură neagră, adîncă, absorbită, într-un fel întrebătoare, într-un fel pierdută, pasivă, gata să îndure orice. Apoi amîndoi întoarseră capul. După o tăcere, Cleopatra spuse:

— Tot taci?

El răspunse prompt, politicos, gata să se ridice de pe scaun ca s-o servească:

— Iartă-mă; ce să fac? Spune-mi, că fac orice.

— Hai să ne plimbăm... zise Cleopatra cu ochii plecaţi, ridicîndu-se.

— Nu vrei să pescuim? întrebă el. Aduc undiţele îndată.

— Bine, adu-le, răspunse Cleopatra întorcînd capul într-altă parte, şi întunecîndu-se. El nu putea s-o vază, de altfel se depărtă repede spre casă. „Întîi tace – se gîndea Cleopatra – iar pe urmă e politicos şi galant, şi mă invită la pescuit, blegul! Şi nu e bleg de loc, dare-ar boala în el. Nu e bleg de loc", se gîndea ea văzîndu-l cum vine, cu paşi vioi, ca pe arcuri, un bărbat subţire, în alb, cu capul gol (părul îi era lucios în lumina soarelui de parc-ar fi fost din sîrmă de bronz), umblînd drept, sprinten, elastic. Ţinea într-o mînă o pălărie cu boruri largi, iar în cealaltă două undiţe. Cleopatra îl privi lung, apoi se-ntoarse încet şi porni spre zăvoi, aşa ca el să-i vază cocul negru şi lucios pe gîtul de un alb mat, în umbra pălăriei mari albe, şi decolteul cu umerii aproape goi, cu o aluniţă neagră între spete, şi mişcarea

rochiei uşoare de vară. El o ajunse tăcut, şi o luară alături prin iarba înaltă şi buruienile cu frunza rece şi zemoasă, în umbra umedă şi răcoarea de sub frunzişurile zăvoiului. Miroseau a lemn putred trunchiurile scorburoase de salcie, mirosea reavăn pămîntul, miroseau tare frunzele de patlagină şi cucuta care creştea în umbra verde străpunsă de lăncile de lumină ale soarelui de culoarea aurului verde; ciocănitoarea ciocănea mereu şi graurii se chemau din nişte plopi al căror frunziş sclipea argintiu şi tremurător în văzduhul albastru.

— De ce nu te uiţi la lume? întrebă Cleopatra.

Mergeau alături pe lîngă nişte trestii subţiri şi dese, perie de spade verzi şi reci.

— Nu mă uit eu la lume? întrebă Bonifaciu. Îşi puse pălăria de sub care acum nasul lui drept şi gura cam buzată, ca un bot proeminent acoperit de mustaţa pleoştită, *à la gauloise,* îi dădeau un aer energic şi brutal.

— Nu, nu te uiţi, zise Cleopatra. Nu te-ai uitat azi de loc la mine.

— Iartă-mă, rîse el. Ştii ce scrie la Scriptură: „Adevăr zic vouă, că acela care s-a uitat la femeia fratelui său, a şi preacurvit". Acolo, bineînţeles „frate" înseamnă aproapele nostru, nu rudă de sînge.

— Eu nu te-am invitat la preacurvie, ci să fii amabil cu o cucoană, zise Cleopatra rece şi sec, cu accentul unei persoane care pune la loc pe un neobrăzat. El încă se uită la ea şi rîse. Ea se opri, şi deodată se schimbă la faţă. Nu era mult mai mică decît el. Stăteau faţă în faţă.

— Eşti obraznic, zise ea fierbînd.

El rîdea mereu, încetişor, încreţindu-şi tîmplele lîngă ochi.

— Cred că da...

— Te cîrpesc! exclamă Cleopatra. Îşi pierduse cumpătul.

— Deocamdată n-ai de ce, spuse el foarte serios, pe un ton grav şi ciudat, care o făcu să-şi vie în fire. Merseră mai departe în tăcere, crenguţe uscate trosneau sub picioarele lor, buruienile foşneau de rochia Cleopatrei.

— Ce, altă dată o să am de ce? întrebă Cleopatra.

— Cum? Ce să ai de ce?

— O să am de ce să te cîrpesc? La ce te gîndeşti?

— Nu, sper că nu, rîse el. Îţi spun eu altă dată la ce mă gîndeam. Ce te face să crezi că ai să ai vreodată de ce să mă cîrpeşti?

— Ai spus „deocamdată".

— A, da... Din greşeală. Din greşeală, spuse el tot serios şi distrat. Ajunseră la malul lacului. Era uscat şi cu multe pietre; şi cu o bancă sub sălcii; mai încolo însă începeau maluri nămoloase, din care creşteau bălării cu frunze enorme, grase. Orăcăiau nişte broaşte pe foile rotunde de nufăr, care purtau flori deschise, cupe albe pe faţa apelor moarte. Dincolo, pe malul cellalt, erau păpurişuri, şi mai sus începea cîmpul, cu nişte uluci şi un drum pe care treceau în şir patru care cu fîn. Acolo se vedea că aerul e cald; tremura, albicios, văzduhul care spre zenit era de un albastru tare, strălucitor.

Bonifaciu trase de frînghia cu care era legată de o salcie barca îngustă cu loc pentru doi oameni. O ţinu lîngă mal şi o ajută pe Cleopatra să intre; îi întinse mîna, Cleopatra se sprijini de ea – dînsa avea mîna moale şi umedă, el o mînă tare, aspră, uscată – şi, ridicîndu-şi cu cealaltă poala rochiei de i se văzu deasupra pantofului ciorapul negru, sări în barcă. Bonifaciu se aşeză la vîsle şi puse undiţele în fundul bărcii. Începu să vîslească încet, alene, rar. Se uita serios şi gînditor la Cleopatra, cu un aer sever şi absent.

— Ce te uiţi la mine aşa? întrebă Cleopatra.

El zîmbi.

—Adineauri te plîngeai că nu mă uit.

— Uită-te cît vrei, dar nu aşa! zise Cleopatra.

— Cum mă uit?

— Nu ştiu. Nu-mi place. La ce te gîndeai cînd te uitai la mine?

— Dă-mi voie să-ţi spun altă dată...

— Ăsta-i un pretext ca să nu-mi spui niciodată, las' că ştiu eu.

— Îţi promit că-ţi spun, zise el foarte serios. Cleopatra însă era nemulţumită, tulburată. „Ce face, ce nu face, mă scoate din fire. A tăcut ca un bleg toată dimineaţa, iar acuma se uită la mine parcă cine ştie ce socoteli şi-ar face în cap... Lasă că-ţi arăt eu ţie... Te descumpănesc eu."

Dar se vede că era prea tulburată, prea înciudată, prea furioasă ca să poată manevra cu sînge rece şi să-l facă să-şi piardă cumpătul. Avea douăzeci şi unu de ani şi un copil; dar deşi atît de tînără, ştia foarte bine să facă ce voia dintr-un bărbat; numai că iată, cu Bonifaciu parcă-i cădea peste mînă, era stîngace, nu se aştepta la felul lui de a fi şi deşi-l cunoştea de cîtăva vreme, tot nu se obişnuise cu el, tot

nu-l ghicise, nu-l dibuise. „Poate fiindcă nu i-am dat atenţie pînă acuma", se gîndea ea. Dar ştia foarte bine că nu de aceea.

— Ai un nume ridicol, zise ea dintr-o dată. El ridică ochii şi replică liniştit:

— Şi dumneata.

— Al meu, e un nume istoric! exclamă ea.

— Şi al meu, zise Bonifaciu zîmbind.

— Da, dar Cleopatra e un nume frumos, pe cînd Bonifaciu e un nume caraghios! zise ea pe un ton aţîţător.

— Ai dreptate, răspunse Bonifaciu, apoi adăugă cu nepăsare: Ei, şi?

— Şi nimic, spuse Cleopatra.

— Vezi? întrebă el, şi o privi cu un surîs superior, amuzat şi obraznic. Cleopatra se uită la nişte nuferi, ca să nu-şi piardă iarăşi cumpătul de furie, uitîndu-se la el. Îşi muia vîrfurile degetelor în apă. Purta un smarald la mînă. Smaraldul era de un verde strălucitor, rece, mineral, plin de lumină, iar apa verde murdară, tulbure; oglindirea pietrei preţioase aluneca prin ea, conţinînd un punct sclipitor.

— Vrei să pescuim? întrebă Bonifaciu.

— Nu. Vreau să mă întorc, răspunse ea sec.

— De ce spui „vreau să mă întorc" şi nu „vreau să ne întoarcem"? întrebă el.

— Fiindcă mi-e totuna ce faci dumneata, răspunse ea pe un ton voit jignitor. El începu să rîdă.

— De ce rîzi? Rîzi prosteşte, zise ea iute.

— Nu, răspunse el. Ai să vezi mai tîrziu că nu.

— „Mai tîrziu"! „Mai tîrziu"! Mereu cu prostia asta a dumitale!

— Nu e prostie, murmură el cu aceeaşi veselie ciudată, pe jumătate gravă.

— Ba e o prostie! exclamă ea.

— Mă rog, spune-i şi aşa, dar ai să vezi că nu e... zise el liniştit şi se întinse să apuce capătul unui ciot de salcie, să oprească barca. Apoi sări pe mal şi îi întinse Cleopatrei mîna, dar ea se făcu că n-o vede, sări pe mal şi o luă înainte, pălărie albă, rochie albă, trecînd prin amestecătura de pete de umbră şi pete de lumină în zăvoi. El legă barca, luă undiţele şi porni spre casă, cînd ea nici nu se mai vedea. Trecu pe lîngă cele două fotolii de paie de pe iarbă. Cleopatra nu era

aici. Intrase de bună seamă în casă. Bonifaciu se duse să puie undiţele la loc.

Cleopatra era sus, în salon, şi se uita la el de după o perdea. Iar i se păru, ca mai adineauri în grădină, că-l vede întîia oară. „Are un mers nemaipomenit, netrebnicul", îşi zicea ea, văzîndu-l cum vine, elastic, strîns, parcă oricînd gata să sară într-o parte sau într-alta şi totodată drept, cu trupul încordat şi capul sus. „Nu e frumos, dar are ceva, are pe vino-ncoace, *un je ne sais quoi* [1]", se gîndea ea, şi iar o apuca necazul gîndindu-se cît e de obraznic. Nici un om n-avusese darul s-o scoată din fire ca ăsta. „Las' că-ţi arăt eu ţie." Ştia şi ce-are să-i facă. Acuma îl aştepta să vie s-o caute.

Aşteptă poate un sfert de ceas şi era să se ducă să-l caute ea pe el, întrebîndu-se ce-o fi făcînd, şi pe unde-o fi („dacă s-a retras la el în odaie, mă duc peste el"), cînd deodată auzi tropot de copite. Se-ntoarse în fugă la fereastră, şi rămase împietrită. Bonifaciu trecea pe după colţul casei, călare. Pe Samson, care era un cal arab, dar mai mare decît sînt ei de obicei şi negru ca o bucată de cărbune cu luciri albăstrii; călăreţul în alb părea mic şi subţirel. Stătea în şa cam într-o rînă, leneş, nepăsător; dar se vedea prin pantalonul lung, strîmt pe picior, coapsa musculoasă şi încordată. Botinele de lac împintenate se mişcară uşurel, şi Samson o luă la trap, apoi la trap mare, intră pe după un colţ al zăvoiului şi nu se mai zări. Cleopatra îl înjură pe Bonifaciu printre dinţi ca un bărbat:

— Mama ta de parşiv! Las' că-mi pici tu în gheară şi te fac eu mototol... şopti ea singură în salonul mare şi pustiu, cufundat în umbră de perdelele trase.

Dar Bonifaciu „nu-i pică în gheare". La prînz, se-ntoarse proaspăt ieşit de sub un duş rece, cu hainele schimbate (purta acum o haină de mătase brută de culoare *isabelle*, un pantalon negru, vesta neagră şi cravată înaltă de mătase neagră), şi era la fel de liniştit şi plictisit ca de obicei. Eustaţiu era încălzit, cu ochii tulburi de citit; se gîndea la ceva şi nu vorbea. Ea încerca să se stăpînească, să nu se uite la Bonifaciu prea des şi prea îndelung; îşi ţinea ochii cu sila îndreptaţi spre farfurie. Dar o dată, cînd îi ridică, observă că liniştitul şi nepăsătorul Bonifaciu îl priveşte pe frate-său într-un fel foarte ciudat; ca de

[1] Un nu ştiu ce.

departe de tot, cu mare atenţie şi cu mare seriozitate, cu un fel de gravitate neobişnuită.

— Pe cine avem deseară? întrebă Eustaţiu fără să observe nimic. Cleopatra îi spuse numele musafirilor pe care-i aştepta. Eustaţiu se strîmbă, plictisit.

— Şi tocmai cînd sînt nopţile astea senine... În sfîrşit, măcar mîine seară sper că n-o să avem pe nimeni.

— Nu, n-o să avem; dar o să se plictisească frate-tău numai cu mine... zise Cleopatra rîzînd.

— Nu mă plictisesc niciodată, răspunse prompt şi net Bonifaciu.

Eustaţiu Cozianu zise:

— Dă-mi voie să-l cunosc mai bine: îl cunosc personal de treizeci şi patru de ani!

Şi începu să rîdă singur de ce spusese.

— E un om care nu s-a plictisit în viaţa lui. Cîteodată mă şi miram cum de poate sta fără să se ocupe cu ceva, numai aşa, nefăcînd nimic.

— Sînt foarte ocupat, spuse Bonifaciu. Mă îmbrac, merg călare, fac vizite, mă duc la vînătoare, le ţin de urît la cucoane, sînt cavaler servant la cumnată-mea şi aşa mai departe.

— Prostii, zise Eustaţiu. Ce, astea sînt ocupaţii? Eşti un trîntor.

— Astrologia e o ocupaţie? întrebă Bonifaciu.

— Cum să nu! E un lucru mult mai serios decît îţi închipui! exclamă Eustaţiu cu convingere.

— Nu vreau să discut în contradictoriu cu tine. Nu vreau să discut în contradictoriu cu nimeni, zise Bonifaciu liniştit. Cleopatra îl privea pe furiş. El îi întîlni ochii, apoi, după o secundă, întoarse capul ca să-şi ia paharul de vin.

După-amiază, spre seară, Bonifaciu făcea o pasienţă în salon cînd o zări pe Cleopatra trecînd şi oprindu-se în uşa ce da spre terasă. Soarele ocolea casa, şi acuma o lumină caldă, galben-roşcată, intra pe uşa aceea deschisă, aprindea culorile sîngerii ale unui Ispahan de pe jos din faţa uşii şi făcea să lucească lemnul cu luciri mătăsoase al unui vechi scrin pîntecos de la perete: deasupra lui, un portret al unui ban al Craiovei, însurat cu o Coziancă, părea negru.

Cleopatra se uita afară. Bonifaciu înălţă capul şi se uită la ea.

— Se face mai răcoare, zise el.

— Da, spuse Cleopatra sec.

— Vrei să facem o plimbare cu trăsura? întrebă el iar. Urmă o tăcere de o clipă, după care răspunsul nu mai sună sec, dar încă indiferent:

— De ce nu?

— Mă duc să cer cabrioleta, zise Bonifaciu, se ridică vioi şi ieşi repede cu pasu-i elastic, ca pe arcuri. Peste zece minute veni s-o ia pe Cleopatra şi-i oferi braţul să coboare scările din faţă, pînă-n curte. Un rîndaş ţinea calul de căpăstru. Bonifaciu îi oferi Cleopatrei mîna s-o ajute să urce şi i-o strînse tare, ferm; Cleopatra care urca, adunîndu-şi sub ea fustele largi, pe crinolină, se întrebă cum să înţeleagă strînsoarea de mînă. Dar Bonifaciu îi lăsă mîna, se urcă şi el, îşi puse o pereche de mănuşi, apucă hăţurile şi trase afară din ţeavă biciul lung şi îndoit ca un şarpe, îl pocni uşor şi trăpaşul o luă la trap întins pe aleea de tei ce ducea din faţa conacului şi pînă la drumul mare.

Mergeau pe un drum de ţară puţin bătut de care, drum de pămînt şi de pulbere, din care copitele calului scoteau norişori cafenii şi pe care roţile cauciucului alunecau fără zgomot; se auzea numai, înăbuşit, moale *dup-dup-dup*-ul copitelor calului.

— La ce te gîndeşti? întrebă Cleopatra.

Bonifaciu zîmbi.

— Acuma, la nimic.

— Dar în barcă, la ce te gîndeai?

— Am să-ţi spun altă dată.

— Minţi! N-ai să-mi spui! Ai şi uitat!

— Nu, ştiu foarte bine la ce mă gîndeam, şi-ţi promit că îţi spun.

După aceea tăcură iar. Dup-dup-dup-dup, făceau copitele calului. În stînga era o pădurice şi se zăreau mai încolo prundişurile albe ale Zlatiştei care curgea şerpuitoare printre dîmburi cu vii. Mai încolo era altă pădurice şi pe urmă rîpele pe care le tăiase Zlatiştea dintr-un deal, alburii, de piatră de var, iar dedesubt pădure de un verde închis, cu sălcii verzi-argintii pe margini.

— Vrei să ne plimbăm şi pe jos? întrebă serios Bonifaciu.

— Să ne plimbăm, spuse ea cu cea mai mare indiferenţă şi blazare. Bonifaciu mai mînă calul pînă la păduricea de sub rîpe, iar acolo îl opri, puse frîna la roată, sări jos şi-i întinse Cleopatrei mîna; dar cînd Cleopatra se aplecă să coboare, el o luă de subsuori cu o mişcare iute şi îndemînatică, o luă pe sus şi o puse în picioare pe pămînt.

— Stai, ce faci? exclamă Cleopatra în aer.

— Nimic, gata, spuse el ca şi cum nimic n-ar fi fost şi-i oferi braţul. Porniră împreună pe marginea păduricii; era de stejar, cu iarbă subţire printre trunchiuri şi frunze căzute şi uscate de toamna trecută, pămîntul elastic sub picior. Nu spunea nici unul nimic. Se auzea printre copaci, de dincolo de pădurice, murmurul apei curgînd: acolo Zlatiştea era repede şi curgea pe piatră; fremăta, gîlgîia şi fîşîia necontenit.

Deodată Bonifaciu se opri, o luă pe Cleopatra de umeri, o întoarse spre el şi, cu ochii închişi, voi s-o sărute. Dar se trezi cu nasul turtit în palma Cleopatrei care-i pusese mîna-n faţă, iar cu cealaltă mînă îl împingea ferm şi energic în stomac.

— Ce faci, domnule, eşti nebun? îl întrebă ea pe un ton dur şi rece, din acelea care îngheaţă orice pornire, cît de pătimaşă. Şi urmă: Nu-ţi dai seama ce faci? Cu nevasta fratelui dumitale? Vrei să te spun lui Eustaţiu? Credeam că eşti un om de onoare şi te porţi ca o lichea!

Bonifaciu se dădu un pas îndărăt şi o privi ţintă; se făcuse palid. Începu să rîdă silit, stînjenit. Spuse:

— Te rog să mă ierţi. Dacă vrei, poţi să-i spui şi lui. Îţi promit solemn că nu voi mai fi niciodată lipsit de respect faţă de dumneata.

Cleopatra plecă pleoapele. Se simţea pătrunsă în tot trupul, îndeosebi în pîntece, de o senzaţie delicioasă de plăcere ascuţită. „Aşa, băiete; ca să te înveţi minte altă dată; zvîrcoleşte-te-n tine, turbează, pînă crapă fierea-n tine; să simţi şi tu cine sînt eu!“ Era topită de satisfacţie.

— Iar mîine voi găsi un pretext ca să plec de-aici de la Cozia fără să-i dau de bănuit lui, şi să mă-ntorc la Bucureşti, urmă Bonifaciu mereu serios. Cleopatra tăcu. Toată satisfacţia îi pierise, înlocuită de nemulţumire. Cum? Va să zică să rămînă singură cu Eustaţiu? Nu, nu-i convenea să plece omul ăsta, tocmai acum, cînd începea să-l dreseze.

— De ce să pleci? Dacă te porţi ca un om onorabil, poţi sta aici, zise Cleopatra cu mult calm.

El răspunse:

— Am să fac ce vrei dumneata. Acuma, de pildă, dacă vrei, să ne mai plimbăm, sau dacă nu, să ne întoarcem. Cred că nu te mai simţi bine cu mine singură, după ce s-a întîmplat…

„I s-a schimbat şi glasul şi vorbeşte ca un tîmpit. Ce e cu el?“ se gîndi Cleopatra nemulţumită şi enervată, şi-i răspunse cu o asprime brutală:

— Ba mă simt foarte bine şi vreau să mă plimb, iar dumneata n-ai decît să-ţi bagi minţile în cap.

Şi porni, alături de el, printre stejarii care nici nu se mişcau în văzduhul liliachiu al serii, apăraţi de vînt de către rîpele Zlatiştei. Bonifaciu se ţinea lîngă ea, şi puţin în urmă.

— Dă-mi braţul, zise Cleopatra, sec. Dar, spre marea ei surprindere, se trezi luată de umeri, întoarsă şi zvîrlită la pămînt, şi, înmărmurită, mută de uimire în faţa acestui atac neaşteptat, se simţi silită să se apere din răsputeri. Frunzele de stejar foşneau sub trînta celor doi. Cleopatra gemu:

— Ţip!

— Ţipă, suflă el gîfîind.

— Te muşc! Te zgîrii!

El nu-i mai răspunse, ci-i trase două palme zdravene, grele, care-o făcură să vadă negru în faţa ochilor şi să se lase moale, învinsă, mirîndu-se singură că simte o neaşteptată şi mulţumită împăcare, cu voinţa destinsă, topită.

Se întoarseră din pădure mai buni prieteni decît intraseră. Cleopatra îl ţinea cu braţele de după gît, îl oprea ca să fie sărutată. El era liniştit. Cleopatra izbucni deodată:

— Ah, nu te pot suferi! Te detest! Te urăsc!

El rîse potolit.

— Da, şi?

Ea şovăi, o clipă, gata să sară cu ghearele la el, apoi începu să rîdă, şi iar îl apucă de gît şi-l sărută.

— Parşiv eşti, mă. Parşivule! spunea ea, trăgîndu-l de urechi. El îşi feri capul pe spate.

— Lasă-mă să aprind felinarele. Se face noapte.

În cerul albastru se iviseră o stea mare şi verzuie, luceafărul, şi una mică alături. Zlatiştea murmura neobosită, peste pietre şi pietricele şi nisipuri. Bonifaciu aprinse felinarele cabrioletei, dezlegă calul şi o ajută pe Cleopatra să se urce, ridicînd-o de talie. Ea se ceru sărutată în aer, apoi, cînd se urcă şi Bonifaciu, se ghemui lîngă el şi porniră îndărăt. Se făcea din ce în ce mai întuneric, dar se vedea drumul

albicios înainte, şi, de o parte şi de alta, cîte un cerc de lumină pe jos în faţa felinarelor. Cleopatra rîse singură:

— Parşiv eşti, mă... La ce te gîndeai azi-dimineaţă?

Bonifaciu rîse şi el.

— De fapt, nu te priveşte...

— Mi-ai promis!

— Ei, şi ?

— Te rog, spune-mi! se rugă, milogindu-se ca un copil. La ce te gîndeai cînd te uitai în barcă la mine?

— Mă gîndeam că trebuie să fii bună de strîns în braţe şi mă întrebam: „S-o fac ? Să n-o fac?" Mă gîndeam că eşti nevasta lui frate-meu şi dacă o să trăiesc cu dumneata sau nu; şi chiar atunci eram pe cale să mă hotărăsc că da, spuse calm Bonifaciu, pe un ton uscat. Cleopatra tăcu. El îşi scoase o ţigară de foi din tocul de piele pe care-l purta în buzunarul de la piept, o aprinse şi începu să fumeze. Cleopatra îl întrebă:

— Dar la masă, cînd te uitai la el, ce te gîndeai?

Bonifaciu Cozianu se uită la ea.

— Asta nu ţi-am promis că-ţi spun.

— Ei, hai, acuma spune-mi...

El trase din ţigara de foi, care se înroşi în capăt.

— Mă gîndeam că nu-mi place. E nebun şi nătărău, aşa că de ce să ţin seama de el ? Fiecare om să-şi păzească nevasta singur. Ce, o să mă lipsesc eu de-o plăcere pentru el ? Mi-e indiferent. Frate, nefrate, e o prostie să ţin seama. Treaba lui. Dracul să-l ia.

Cleopatra se retrase de lîngă el şi se rezemă de speteaza banchetei. Pe un ton mult mai puţin tandru şi alintat ca adineauri (iar începuse s-o enerveze cumplit omul ăsta, iar simţea că-l detestă şi că ar vrea să-i facă vreun rău), îl întrebă :

— Dacă-i vorba de tine, nu ţii seama de nimic pe lume?

— De ce să ţin seama? întrebă el cu acelaşi glas uscat, sterp. Doar să nu-mi fac singur vreun rău.

— Afară de tine, nu-i nimic şi nimeni pe lume? întrebă ea răuvoitor, ostil.

— Nu e, rosti el foarte desluşit. Puteţi să vă duceţi şi dracului, toţi, adăugă el pe un ton destul de vesel.

După aceea, Cleopatra tăcu. Era o noapte blîndă şi moale şi catifelată, cerul se lumina de stele, bătea un vînt călduţ. Se zăreau luminile conacului, şi, masivă, cula cea veche, albă în noaptea sinilie.

— Eşti un porc de cîine, zise Cleopatra. El, cu ţigara în gură, cu hăţurile şi biciul în mîinile înmănuşate, răspunse prompt:

— Tu nu eşti? Cu Lăscăruş ce-ai făcut? Ce, crezi că nu ştiu?

După asta Cleopatra tăcu. Cabrioleta intra pe aleea de tei, în întuneric, sub coroanele negre ale copacilor.

II

Cleopatra se împotrivi pornirii care-o dusese, după cîteva săptămîni de şovăieli şi ocoluri, la plimbarea în cabrioletă cu Bonifaciu. Dar se plictisea aici la ţară, iar bărbatul ei o plictisea şi mai mult decît sihăstria ; de aceea, deşi îi era ciudă pe Bonifaciu şi-l detesta, aproape îl ura, trăi cu el toată vara aceea şi legătura lor dură, apoi, cu întreruperi, încă şi toamna şi iarna pînă cînd începu războiul. Atunci, Cozia aflîndu-se pe una din liniile de marş şi de etape ale armiei ruseşti, începură la conac la Cozia nişte zaiafeturi nemaipomenite, în care doamna Cozianu bucură inimile multor ofiţeri împărăteşti şi uită de Bonifaciu; iar dînsul, după ce luă parte la primirile şi balurile din Bucureşti din iarna aceea, mereu amabil, plictisit, şters, neluat în seamă de nimeni, cu atît mai mult cu cît la modă erau musafirii şi prietenii din nord, se trezi chemat sub arme ca şi toţi ofiţerii de rezervă din armata Principatelor Unite; iar în curînd, regimentul de roşiori din care făcea parte trecea Dunărea. Vremea care urmă aduse cotitura hotărîtoare în viaţa lui. Nu dintr-o dată; nu după vreo întîmplare cutremurătoare care să-i schimbe firea sau părerile; ci încetul cu încetul, în şirul nesfîrşit de zile obositoare, de nopţi nedormite, de mici încăierări de avanposturi, din vremea cînd armatele ruse şi armata română desăvîrşeau încercuirea Plevnei. Totuşi, s-ar putea vorbi de o o anumită zi şi de un anumit ceas, cînd pentru întîia dată îşi rosti limpede gîndul care se năştea încetul cu încetul în el de cîtăva vreme. Chiar şi el, cînd i se întîmpla mai tîrziu să reflecteze

asupra carierei sale politice, își spunea că începuse dintr-o anumită zi; fiindcă în ziua aceea luase hotărîrea.

Era o zi ploioasă, cenușie, neașteptat de rece pentru acea vreme a anului. Cîmpurile pustii și dealurile de lut, cu iarbă rară, erau numai noroaie. Noroaie cît vedeai cu ochii ; băltoace; coaste de dealuri roase de ploaie; mărăcinișuri, livezi de pomișori uzi, cu trunchiul negru și frunzișul pleoștit; aerul umed, cerul cenușiu, orizontul tulburat de ceață. Îndărăt, se auzeau rostogoliri grave de tunete: bateriile rusești trăgeau asupra uvrajelor înaintate ale fortăreței, făcînd loc pionierilor care împingeau capetele de tranșee spre bastioane. Bonifaciu știa asta; știa și că el, locotenentul Cozianu din regimentul doi Roșiori, e una din sutele de antene pipăitoare trimise înaintea armatei române care-și lua locul în cercul asediului, respingînd necontenit trupele turcești din fața ei și îngrămădindu-le în incinta de redute a Plevnei. Știa, și-i era profund indiferent, și-l stăpînea o plictiseală, o oboseală nemaipomenită; era nemulțumit și furios ; nu-și dădea seama limpede de ce; nu-și spusese încă lămurit ce-i displace și ce-l revoltă. Ședea ca totdeauna, puțintel strîmb în șa, cu genunchii încleștați pe coastele calului, cu călcîiele ușor în afară ca să nu-i zdrelească burta cu pintenii, cu frîul în pumnul stîng, adus spre sine, mai mult ca altă dată, căci calul acesta pe care-l alesese anume pentru campanie avea gura tare. Ușurel și mărunt pe calul înalt, aprins, care juca în trap săltat și elastic, locotenentul Cozianu înainta pe drumul plin de bălți. Era cu mantaua cenușie pe el și vedea înainte la cîteva sute de metri vedetele trimise una pe drum și cîte una pe cîmpuri, de-a dreapta și de-a stînga, mantale cenușii cu pulpanele ce băteau șoldurile cailor, și, linioare negre, verticale, carabinele ținute cu mîna dreaptă, rezemate cu patul pe genunchiul drept al ostașilor. I se adunau picuri de apă pe cozorocul chipiului. O rafală de vînt rece îi suflă pe față stropi de ploaie și-i scutură și apa de pe marginea cozorocului drept în ochi. Bonifaciu strînse pleoapele; îi era somn, jucase cărți toată noaptea cu camarazii într-o casă de țărani bulgari, lipită cu lut pe jos, în frig, și acuma, în dimineața asta rece și mizerabilă, cînd abia vedeai de ploaie și de ceață subțire, trebuia să patruleze înaintea regimentului care înainta în coloană, undeva departe îndărăt, între dealurile de pămînt mîncate de ploaie. Dincolo de dealuri, murmurul subteran al canonadei cutremura necontenit auzul. Aici însă era liniște și pustiu. Într-un cîmp, în

dreapta, niște cai morți, grămezi cafenii pe care stăteau niște ciori. Se uită o clipă la una din ciori și o văzu deslușit cum trage cu ciocul o fîșie din hoit și cum se opintește s-o smulgă. Mirosul de putreziciune nu se simțea: vîntul bătea din față, și era umed și rece. Sub Bonifaciu, spinarea calului sălta vioi, copitele jucau pe drumul noroios, împroșcînd apă din băltoace. Îndărăt, Bonifaciu auzea tropotul greu al plutonului de călăreți în mantale cenușii. În stînga vedea un cheson rupt, răsturnat în șanțul drumului. Dincolo de cheson, întins pe pămîntul ud, un mort în uniformă albastră, udă, mînjită de noroi, zăcea pe burtă cu obrazul drept la pămînt de parcă-și lipea urechea de lutul ud, să asculte. Era desculț, cu capul gol, ras, cenușiu. Mîinile chircite stăteau cu vîrfurile unghiilor pe pămînt. Fesul soldatului era în iarbă: cei care-l descălțaseră pe mort n-aveau nevoie și de fes. Bonifaciu întorsese ochii de la cadavrul soldatului cu același dispreț indiferent cu care îi întorsese de la cadavrele cailor mîncați de ciori. Trecu mai departe, în trap vioi, iar mortul cu picioarele goale, cu tălpi gălbejite, rămase să asculte mai departe ce se aude în pămînt, întorcîndu-și ceafa rasă la pîlcul de călăreți străini care treceau, în mantale cenușii, cu carabinele pe genunchi, tăcînd. Bonifaciu strîngea din măsele: „Ce porcărie! Ce porcărie... Ce-mi trebuie mie? se gîndea el și înjura în sine pe anumiți oameni. Bandă de canalii. *Tas de brigands.*“

Înainte, departe, cele trei vedete se apropiau de o pădurice costelivă de copăcei rari și cu frunza puțină, care se întindea de o parte și de alta a drumului, cîteva sute de pași. Bonifaciu nu se mai uita nici înainte, se uita în gol, pe lîngă gîtul încordat și încovoiat al calului, cu coama șiroind de apă. „*Bande de cochons!* [1] Dar sînt inteligenți. Ei au dreptate și nerodul e ăla care nu face ca ei“, se gîndea Bonifaciu Cozianu furios, strîngînd fără să vrea mîna cu frîul, ceea ce avu darul să-l facă pe calul cel focos și negru să îndoaie gîtul, sforăind, și să alerge într-un trap și mai săltat, ca o dănțuitoare. Pe neașteptate se feri brusc spre dreapta, sărind cu toate picioarele deodată. Alt călăreț decît Bonifaciu Cozianu ar fi rămas în aer și ar fi căzut din șa pe partea stîngă; el, însă, cu genunchii lipiți de coastele calului, se aplecă doar, fără voie, spre stînga, apoi reveni deasupra șeii, mlădios și ușor, și în

[1] Turmă de porci!

aceeaşi clipă plesni calul peste şoldul stîng cu cravaşa care-i atîrna de încheietura mîinii stîngi, de o gurmetă de piele împletită.

— De ce te-ai speriat? întrebă el cu glas scăzut, dar îndată văzu ce fusese: trei morţi pe drum, în noroi, pe sfert cufundaţi în pămînt; erau întinşi grămadă acolo, aproape lipiţi unul de altul, şi unul avea mîna cufundată cu totul în noroi, terciuită, de bună seamă călcată în picioarele cailor sau de roţile tunurilor şi căruţelor, iar al doilea cu faţa despicată pieziş de un şanţ negru-cafeniu, căscat adînc; nasul îi era tăiat în două, un ochi înlocuit de un boţ de sînge închegat, şi sub cellalt ochi, capătul tăieturii, în mijlocul obrazului, arăta un dinte alb. Al treilea soldat era cu picioarele în şanţ şi ridica în aer un braţ înţepenit, fără mînă: era un ciot roşu-vînăt, cu ceva alb în mijloc, totul tăiat neted.

„Ce uşor îşi pierd ăştia fesurile cînd cad", se gîndi foarte serios Bonifaciu Cozianu, care-şi legase chipiul sub bărbie cu cureluşa de deasupra cozorocului. Apoi începu să moţăie: îl ajunsese somnul.

Totdeauna îl ajungea somnul la ora aceasta, după nopţile pierdute la cărţi sau la chef. Îndărăt, după el, venea mereu tropotul de cai în noroaie şi zdrăngănitul de tinichea al săbiilor şi echipamentului ostaşilor. Vîntul ăsta scîrbos îi făcea frig pe la gît; simţea că i se scurg picături de apă pe sub guler. Uitase să-şi tragă gluga mantalei peste cap şi acuma era udă; n-avea nici un rost să şi-o puie. Era murdar, nespălat, dormise îmbrăcat şi cu cizmele în picioare; mîncase prost şi mult; îşi simţea mîinile asudate în mănuşi, şi-i ardeau ochii de nesomn. „Am fumat şi prea mult azi-noapte", se gîndea el, învîrtindu-şi în gură limba coclită. „Să aprind o ţigară?" Avea în buzunarul dinăuntru al mundirului tocul de piele cu două ţigări. Îşi trecu frîul în stînga şi-şi petrecu mîna pe sub manta, să-şi descheie nasturii de la piept, cînd deodată se opri, trase mîna şi cu cealaltă strînse frîul.

— Stai, murmură el blînd. Calul se oprise într-o clipă. Era nervos şi scurma numai din picioare, în loc. Bonifaciu ridică braţul drept şi deodată tropotul şi zăngănitul dindărătul lui încetă. Se auzi numai răpăitul de copite al unui singur cal, care venea în trap mare, şi se opri lîngă el. Călăreţul, un sublocotenent tinerel cu ochi albaştri şi gene lungi, cu faţa albă şi palidă şi favoriţi stufoşi ca principele domnitor, se uită la Cozianu. Era un fecior de proprietari din acelaşi judeţ în care îşi aveau Cozienii moşiile lor, şi erau vecini cu moşiile şi

cu conacele; bunicu-său ţinuse moşii în arendă, tată-său le cumpărase şi-l crescuseră pe Walter Apostolescu ca pe un boier de neam; Bonifaciu şi frate-său îl cunoşteau de copil. Totuşi, aici nu mai era vorba de vecini sau prieteni, şi Bonifaciu îl pusese la locul lui o dată, cînd îi spusese pe nume.

— Au dat de turci, zise Walter Apostolescu. Vedetele se opriseră, se adunaseră la un loc, unul din cei trei ostaşi o luase în galop îndărăt, ceilalţi doi se întorseseră fiecare în cîte un capăt al păduricii de copaci rebegiţi şi scunzi care abia treceau peste capul călăreţilor. Se vedea cum îi flutură mantaua soldatului. Cei doi ofiţeri aşteptau în mijlocul drumului. Bonifaciu nici nu se uita la Walter Apostolescu. Îl simţea cum îşi joacă calul, întorcîndu-l spre marginea drumului, pe urmă îndărăt spre Bonifaciu. „E nervos", se gîndi Bonifaciu. Era palid, de obicei, Walter Apostolescu, dar acum era alb la faţă şi ochii cu cearcăne sub ei îi străluceau.

— Mi se pare că am dat de ei, repetă Walter Apostolescu pe un ton vesel dar încordat, surescitat, oprindu-şi calul lîngă al lui Bonifaciu. Acesta nu răspunse nici acum. Aştepta, cu ochii la roşiorul care galopa spre ei; aştepta să se îngreuneze o picătură de apă în marginea cozorocului şi să pice, în sfîrşit.

Ostaşul îşi opri în faţa lor calul care aburea, îşi vîrî carabina în tocul de piele de la şa şi salută cu mîna la chipiul fără cozoroc.

— Să trăiţi, don' locotenent! I-am văzut!

Era un flăcău uscăţiv şi negricios, cu o mustaţă mică, răsucită, şi umerii obrajilor osoşi ca şi fălcile. Mîinile cu care ţinea frîul erau groase, mari şi pămîntii: mîini de plugar. Vorbise liniştit şi tare, cu o vioiciune mecanică, ca la cazarmă.

— Cîţi? Infanterie? întrebă Bonifaciu.

— Călări, să trăiţi. Vreo zece-cincisprezece sînt; vin de la vale, în rînd.

— După ei nu vine nimic?

— Nimic, să trăiţi. Se duc pe drum nişte căruţe, încolo.

Şi soldatul arătă cu mîna spre dealurile scunde şi prelungi dindărătul cărora se auzeau bubuind tunurile în văzduhul umed.

— Cîte căruţe? întrebă Bonifaciu.

— Multe, să trăiţi. Ca la noi, cînd duceau grîul la moară, zise ostaşul şi rîse stîngaci, cu sfială. Bonifaciu îl privi lung. Soldatul cli-

pea din ochi, stingherit; de ce tăcea locotenentul şi se uita la el? Pe urmă îl văzu că-şi trage cu mîna înmănuşată peste mustăţile pleoştite şi că se-ntoarce spre sublocotenentul Walter Apostolescu care, palid, se uita şi el ţintă la locotenent, jucîndu-şi calul. „Ce dracu şi-o fi jucînd calul, în loc să-l lase în pace, să-l cruţe, că acuşi-acuşi o să aibă nevoie de el!" se gîndea ostaşul.

— Domnule Apostolescu, e o patrulă care eclerează retragerea unor convoaie de muniţii sau de aprovizionare către Plevna; şi n-o fi ea singură; trebuie să fi pus ei nişte cavalerie să acopere căruţele...

Aici, Bonifaciu se opri. Se trezise. Îi era frig, simţea că-l trec fiori uşori şi că-i ard tîmplele. Se uită la soldatul care aştepta cu mîinile-n poală.

— Mă sergentule! Tu i-ai văzut. Nu e nimic pe aproape?

— Poate să fie, don' locotenent, dar mai încolo, prin sat. E un sat la drumul mare. Pîn-acolo, nimic.

— Să-i atacăm, domnule locotenent! zise Walter Apostolescu cu ochii lucitori. Bonifaciu se uită la sergentul cel ciolănos. Ridică din sprîncene întrebător şi poftindu-l:

— Ei?

Ostaşul rîse, dînd din cap spre umăr.

— Putem, don' locotenent. O luăm în două, prin dreapta şi prin stînga de tufele alea; îi luăm ca din oală.

Bonifaciu se uită la pădurice, la cîmpurile pustii. Ploua mereu. „O să cam alunece caii. Ce-ar fi să mă duc să văd cu ochii mei? Dar pînă atunci pierdem vreme şi-i scăpăm."

Se uită la ostaşul din faţa lui. Acesta îşi ştergea de apă faţa cu mîneca mantalei. Părea netulburat, foarte liniştit. „E bun. Brav şi deştept. Stofă bună. Mă pot bizui pe capul lui. Hai, dacă tot am ajuns aici, să facem o treabă ca lumea... Pentru *dumnealor*, ca un nătăfleţ. Unde mi-a fost capul pînă acuma? Cum am ajuns aici?"

Walter Apostolescu şi sergentul se uitau la locotenentul acesta scund şi subţire, băţos, botos, mustăcios, care le vorbise sec şi scurt, şi care acuma se gîndea, cu ochii la pădurice. Aşteptau. Deodată Bonifaciu păru că se trezeşte din visare. Spuse:

— Apostolescu, ia jumătate din pluton şi porneşte pe colo. Ataci îndată şi-i goneşti spre dreapta. Eu voi fi acolo şi mă arăt la două minute după ce-am auzit primul foc. Mînă.

Walter Apostolescu salută.

— Am înţeles, să trăiţi.

Se făcuse alb de tot la faţă şi i se întunecaseră frumoşii ochi albaştri. Murmură:

— *Adieu, monsieur*[1].

Bonifaciu se uită lung la el şi apoi rîse:

— Vino-ncoa să te pup.

Tînărul îl strînse în braţe tare de tot, gata să-i facă să cadă amîndoi de pe cai. Sergentul se uita la ei şi nu părea că are vreo părere despre ce se petrece.

— Hai, mînă, marş, marş! zise Bonifaciu, îşi dădu calul îndărăt şi-i spuse sergentului:

— Ia jumătatea ailaltă de pluton şi veniţi după mine!

Şi dădu pinteni, fără să mai asculte. Calul porni întîi iute, în trap mare, apoi începu să calce greu în pămîntul moale. Bonifaciu se uita înainte: un capăt de pădurice, un soldat, un cîmp pustiu, linie de orizont. Încoace, pămînt galben, bălţi. Dincolo, cerul livid, norii fumurii. Îndărătul lui auzea cum vine un tropot înăbuşit, greu.

Apoi îl văzu pe soldatul care aştepta. Era aproape de tot: stătea cu spatele, cu carabina pe genunchi, lîngă nişte desişuri de stejari pitici. Văzu şi frunza copacilor: stejar. Ajunsese. Se uită în stînga: un pîlc de mantale cenuşii pe cai care mergeau greu prin arături se adunară la capătul pădurii. Apoi, într-o clipă, nu mai rămaseră decît vreo patru-cinci, care traseră săbiile şi dădură pinteni cailor; peste o secundă, nu mai era nimeni. Se uită îndărăt: plutonul se aduna încet îndărătul lui, în rînd lung. În cap, în dreapta, sergentul îşi puse degetul gros la o nară şi-şi suflă nasul. Bonifaciu porni mai departe, pînă ajunse lîngă vedetă. Ostaşul salută, înţepenind în şa, cu capul sus şi carabina pe coapsă. Bonifaciu scoase ceasul. Nu voia să iasă de după tufişuri, să sperie vînatul. Picături de ploaie alunecau pe geamul ceasornicului. Bonifaciu îl şterse de pulpana mantalei. În clipa aceea se auziră primele împuşcături. Bonifaciu observă cum tresare soldatul de lîngă el. Se uită la el: era un flăcău voinic, cu obraji rotunzi, pămîntii, dar cu pete roşii în umerii obrajilor. Bonifaciu rîse:

— Te luă cu frig, mă?

— Mă cam luă, să trăiţi, rîse ostaşul.

[1] Adio, domnule.

— Las' că te-ncălzeşti acuşi, zise Bonifaciu, vîrî ceasul în buzunar, se-ntoarse către ceilalţi şi vorbi tare:

— Luaţi custură la mînă, mă!

Cîţiva rîseră; se-ndoiră toţi să tragă săbiile. Bonifaciu scoase sabia din teacă, îşi petrecu dragona pe încheietura mîinii, scoase şi revolverul de la şold şi dădu pinteni calului, uşurel de tot. Porni spre cîmpul gol de dincolo de cornul păduricii. Acolo se-ntoarse în şa să se mai uite încă o dată la oameni. Îl văzu pe flăcăul cu care vorbise şi care se ţinea după el; era galben la faţă, şi sabia pe care-o ţinea la umărul drept lucea stins, cenuşiu, ca şi cerul ploios. Bonifaciu îşi drese glasul, apoi se înălţă în scări şi, arătîndu-le cu pistolul cîmpul gol din dreapta, răcni:

— La trap, înainte, marş!

Peste cîteva secunde, trecu pe lîngă ultimul copac şi văzu cîmpurile din dosul păduricii, şoseaua depărtată pe care trecea un şir nesfîrşit de căruţe şi pîlcuri de cavalerie dincolo de şosea. Şi înspre el, în mijlocul împuşcăturilor, răcnetelor, tropotului turbat al cailor, cîţiva călăreţi în mantale albastre care veneau spre el, aplecaţi pe gîtul cailor. Îl văzu pe unul cum bătea turbat calul cu latul săbiei. Bonifaciu se înălţă prompt în scări, a doua oară, şi strigă:

— Pe ei! Urra!

Urale risipite, slabe, izbucniră din şirul de roşiori. Bonifaciu porni în galop spre călăreţii care veneau către ei; auzea duduitul pămîntului sub copitele cailor: „Bine că aici s-a scurs apa; e la vale", se gîndi el şi-şi înfrînă treptat calul. Roşiorii trecură pe lîngă el ca un vîrtej. El îi urmă mai puţin repede, uitîndu-se cum se ridică şi cad fulgerător săbiile. Din faţă soseau ceilalţi, ai lui Walter Apostolescu. Era o treabă isprăvită. Îşi opri calul. În clipa aceea văzu că vine în galop spre el un călăreţ. În a doua secundă, îşi dădu seama că e un turc, îi văzu uniforma albastră, fesul, faţa. Omul îl zări şi coti numai cît să nu dea drept peste el. Bonifaciu ar fi putut să-l lase să treacă. Un crîmpei de secundă stătu în cumpănă. Totul se isprăvise, un om încoace sau încolo, n-avea a face. Ce să mai tragă în el? Să se ducă dracului, să scape dacă poate.

N-ar fi putut spune de ce, totuşi, ridică mîna dreaptă, îl ţinti şi, chiar în momentul cînd cellalt era să treacă pe lîngă el, trase. Îl văzu cum se apleacă, îi desluşi faţa prelungă, galbenă, cu sprîncene subţiri şi arcuite, cu nasul uşor încovoiat şi ochii holbaţi. Turcul coti în ultima clipă şi năvăli cu sabia sus asupra lui Bonifaciu. Prin fumul alb care se risipea, Bonifaciu ţinti jos, sub piept, în stomac, trase încă un foc, şi repede încă unul. Calul trecu gîfîind pe lîngă el, în clipa cînd cizma călăreţului aluneca peste şa. Auzi bufnitura trupului de pămînt; altul venea în galop, cu sabia ridicată. Bonifaciu ţinti şi trase. Nici un sunet. Trase încă o dată. Nimic. Al doilea turc era la zece paşi, cu sabia sus, Bonifaciu îi zvîrli revolverul în obraz, dădu pinteni calului şi-l smuci spre stînga, apucîndu-şi sabia. Simţi cum îi trece un vîrf de ac prin păr, deasupra urechii drepte. Întoarse calul şi ridică mîna cu sabia. Turcul se oprise, întorsese şi venea spre el. Îl văzu: un om tînăr, cu mustăţi mari, năsos şi cu ochi mari căprii, holbaţi şi tulburi, cu gura deschisă şi dinţii rînjiţi de încordare. Deodată omul trase de frîu şi calul i se ridică în două picioare. Turcul aruncă sabia şi ridică o mînă răcnind ceva:

— Aa! Aa!

Atîta înţelese Bonifaciu, dar nu se putea opri: trecu pe lîngă el şi-l lovi din răsputeri în cap. Cellalt se feri, ridicînd mîna. Bonifaciu trecu în galop mai departe şi atunci îşi dădu seama ce striga turcul: „*Aman, aman!*" Opri scurt calul, îl învîrti în loc şi se-ntoarse. Omul zăcea pe jos, cu braţul tăiat, pe brînci, cu capul plecat, în noroi. Bonifaciu se aplecă din şa şi-l mai croi o dată cu sabia peste ceafă. Omul se prăbuşi de tot şi rămase culcat pe burtă, zvîcnind din picioare de parcă voia să se împingă, să se tîrască înainte. Calul i se depărta în trap spre pădurice, şi acolo se opri. Bonifaciu se întoarse spre cîmp. Roşiorii se adunau. Walter Apostolescu veni în trap mare, rîzînd cu ochi rătăciţi ca un om în delir, strigînd, vorbind pe nerăsuflate. Bonifaciu nu-l înţelegea. Asuda. Îi curgea sudoarea caldă pe faţă. Se şterse pe obraz şi pe gît cu mîna înmănuşată. Cînd coborî mîna, îşi văzu mănuşa năclăită de sînge. Îşi trase mănuşa din mînă şi o aruncă pe jos, scoase batista şi şi-o ţinu pe obraz. Soldaţii îl înconjurau. Unul scoase o basma. Îl legară la cap, dar sîngele îi curgea mereu pe lîngă ureche, pe obraz, pe gît.

— Pierderi? întrebă el.

Apostolescu îl privea rătăcit, ca un om care nu înţelege. Bonifaciu se uită împrejur. Roşiorii veneau cu caii de căpăstru, cai fără călăreţi. Turcii zăceau risipiţi pe cîmp. Cîţiva soldaţi erau descălecaţi şi se aplecau asupra morţilor. Nu se vedea ce fac. De bună seamă îi căutau de bani.

— Sergent! strigă Bonifaciu. Unde-i sergentul ăla?

Uitase cum îl cheamă. Cu cinci minute înainte știa. Acum uitase.

— E colea sergentul, iote-l, don' locotenent.

Se uită la ostaș: era vedeta, cel căruia îi spusese că-l cam ia cu frig. Era roșu și asudat, și-și ștergea sabia de mînecă.

Porni spre un grup de oameni călări și pe jos; văzîndu-l, îi făcură loc. În mijlocul lor era sergentul, culcat pe spate, în noroi, cu ochii deschiși, sticloși, gălbejit, cu capul îndoit spre umăr, cu mantaua grămădită în sus, de la brîu pînă la subsuori. Nu părea lovit.

— Și-a rupt gîtul. A căzut de pe cal și și-a rupt gîtul, zise un soldat. Bonifaciu strigă răgușit:

— Încălecarea!

Și, pe cînd oamenii urcau pe cai, auzi niște vaiete scremute, ciudate. Se uită cine le scotea: era omul împușcat de el. Se tîra în mîini spre pădure. Cînd îl ajunseră Bonifaciu cu Walter Apostolescu și vreo doi-trei roșiori, omul se răsturnă pe spate, cu mîinile în sus, desfigurat de groază. Scîncea:

— *Aman... ama... a...*

— E lovit în șira spinării, zise Walter Apostolescu, care începuse să-și vie în fire. Nu-l putem lua cu noi.

— N-ați prins nici unul viu? întrebă Bonifaciu, simțind că-i curge sîngele pe umăr, pe coaste.

— Nu, că fugiră și-i miruirăm din goană, zise un ostaș. Turcul îl privea cu ochii lui ca niște găuri, prin care se vedea întunericul din el, adînc, imens întuneric. Gura, prin colțul căreia curgea un fir de scuipat, gemea în neștire:

— A... a... a...

— Nu-l putem lua, zise Bonifaciu. Dați-l în p... mă-si. Hai, după mine, marș!

Și porni îndărăt, pe după colțul păduricii. Era înfierbîntat, îi curgea sudoarea pe șira spinării, tremura tot. „Ce tîmpenie. Ce tîmpenie. Auzi dumneata! Cum, dar ar trebui să fiu nebun! Asta e pentru amărîții ăștia de țărani, pentru dobitocul ăsta de ofițeraș, el măcar e de meserie. Dar eu? Eu? Nu, domnilor, faceți-vă afacerile cu alții, nu cu mine. Eu am pretențiunea de a fi cel puțin la fel de privilegiat ca domniile voastre. Mama voastră de ciocoi!"

Asta gîndea acest locotenent taciturn, fără chipiu, legat la cap cu niște cîrpe pline de sînge, și care călărea prin ploaie în capul unui șir

de roșiori cuprinși de osteneala mohorîtă care vine după înfrîngerea luptei. O patrulă de cazaci sosi pe drum, bărboși, cu căciuli înalte, mițoase, cu mantale largi negre, și legănîndu-și lăncile. Îi comanda un ofițer tînăr și blond, cu mustăți și favoriți ca de mătase, cu obrajii trandafirii și ochi albaștri, curat, cu mantaua de stofă fină și cizme de lac. Se opriră, și vlăjganii bărboși întrebară ceva pe rusește, strigînd cu glasuri groase și rîzînd la roșiori. Ofițerul însă veni să-l salute pe Bonifaciu cu o politețe desăvîrșită:

— *Bonjour, mon lieutenant. Permettez-moi de me nommer: lieutenant comte Wenden. Vous avez fait le coup de sabre? Comme je vous envie!* [1]

Bonifaciu îi răspunse politicos dar posac. Cazacii strigau mereu, rîzînd gros. Bonifaciu întrebă ce vor. Locotenentul conte Wenden se făcu și mai roz la față și zîmbi stingherit.

— Întreabă dacă vă doare capul... *C'est de l'esprit cosaque...*[2]

— A, așa... murmură Bonifaciu, acru. „Mama voastră de sălbatici. Duceți-vă, să vă găurească pieile."

— Domnule – zise dînsul – am văzut convoaie de căruțe pe drumul cel mare; poate că vă interesează.

Rusul mulțumi și salută, înclinîndu-se, apoi le spuse ceva cu glas tare cazacilor care scoaseră răcnete vesele și toată ceata porni în trap mare, în direcția de unde se întorcea Bonifaciu. Acesta, aruncînd o privire dușmănoasă uriașilor bărboși, de o frumusețe bărbătească și sălbatică și care treceau călări pe lîngă el, se gîndea: „Vouă vă place; treaba voastră. Mie nu-mi place. Nu mă mai prinde cineva că le fac *le coup de sabre* [3] cu cine știe ce derbedeu desculț ieșit din vreun bordei din Anatolia. Locul meu nu e aici. Cum de nu m-am gîndit mai demult?"

Îi era frig și-l treceau fiori din cînd în cînd. Călărea înainte, cu Apostolescu lîngă el. Acesta îl întrebă:

— Crezi că o să atacăm coloanele de căruțe?

— Să vedem ce spune colonelul, mormăi acru Bonifaciu. Apoi, deodată, exclamă cu ciudă, dîndu-și un pumn în frunte:

---

[1] Bună ziua, domnule locotenent. Permiteți-mi să mă prezint: locotenentul conte Wenden. Ați avut o încăierare? Cît vă invidiez!

[2] E o glumă căzăcească.

[3] Încăierare.

— Iha! Ce nătărău! Ce gogoman! Eu, eu! să mă apuc să... Ce capsoman! A, dar nu! Niciodată!

Şi-şi dădea mereu cu pumnul în cap. Walter Apostolescu îi privea uimit şi mîhnit, mai ales cînd văzu că cheagul de sînge s-a rupt şi că pe obrazul lui Bonifaciu începe iar să curgă un fir de sînge proaspăt. Dar Bonifaciu Cozianu călărea atît de galben şi încruntat, cu un asemenea aer de nemulţumire furioasă, încît Walter Apostolescu, care şi aşa îl admira ca pe un boier mare, un om foarte distins şi un erou, îşi ţinu gura şi de altfel uită în curînd ce auzise, căci regimentul atacă într-adevăr în dimineaţa aceea, apoi ieşi din foc, cînd infanteria îşi ocupase poziţiile; roşiorii mai stătură pînă la sfîrşitul campaniei prin sate, fără să mai ia parte la nici o acţiune mai însemnată. Dar între timp, Bonifaciu Cozianu fusese distins cu cele mai înalte decoraţii militare româneşti şi ruseşti, şi rechemat în ţară. Scrisese, chiar în seara zilei cu pricina, o scrisoare cumnatului său Lăscăruş Lascari:

„Iubite nene Lascăre,

Am avut în sfîrşit ocaziunea fericită de a-mi tăia reciproc beregata cu nişte turci. Eu am izbutit, ei nu, decît să mă taie o leacă prin pielea capului: puţin lipsea, şi-mi aeriseau creierii. Dar, după aceste mari fapte de arme, am înţeles că aici e pierdere de vreme pentru mine. Sînt două soiuri de oameni: cei care le poruncesc altora să-şi taie gîtul între ei, şi cei care primesc şi execută porunca. Doresc să trec din această a doua tagmă în cealaltă şi să mă fac din nicovală ciocan şi din cal călăreţ. Vrei să-mi dai o mînă de ajutor? N-am cum să-ţi răsplătesc pe cel pe care mi-l vei da, decît rămînînd pe veci nu numai cumnatul, ci şi

prietenul dumitale devotat şi slugă prea-plecată
B. Cozianu"

III

Întors la Bucureşti, Bonifaciu stătu de vorbă abia după o lună sau chiar mai mult cu Lăscăruş Lascari. Lucrurile se petreceau într-o seară, la un dineu politic, în casa lui Lăscăruş. Era tîrziu, lumea se ridicase de la masă şi umplea saloanele; afară ploaia şiroia pe ferestre, dar înăuntru sobele mari şi pîntecoase dădeau căldură, cele cîteva zeci de lumînări ale lustrelor celor mari pîlpîiau în aerul cald, se vorbea, cineva cînta la pian, domni gravi şi bătrîni jucau cărţi, cucoanele îşi făceau vînt cu evantaiurile; Lăscăruş şi Bonifaciu Cozianu nu se uitau la lumea din salon; se retrăseseră în cadrul unei ferestre, pe jumătate ascunşi de perdelele de mătase galbenă, şi stăteau de vorbă, fumînd. Bonifaciu începuse:

— Mulţumesc că m-ai chemat la o soarea politică, măcar că nu sînt om politic...

Şi zîmbea: spusese asta ca să aducă vorba. Lăscăruş, alb şi gras (chelea şi încărunţea îngrozitor, făcea pungi sub ochi, îi cădeau fălcile grase şi grele), sugea ţigara de foi, cu un aer tîmp; numai ochii îi luciră cînd zise:

— Ei, *celà ne tient qu'à vous* [1]: nu vrei să devii om politic?

„E delicat – îşi zicea cu satisfacţie Bonifaciu – nu vrea să facă aluzie la scrisorica mea."

— Ba vreau, şi ţi-am şi spus asta în scrisorica mea; trebuie să ştii că-ţi rămîn obligat, în paranteză fie zis, obligat pe veci, pentru că m-ai scos din porcăria aceea de război. Ei, dar îţi scriam asta în răvaşul acela cam imoral...

Şi se uită la Lăscăruş, aşteptînd.

— Cam prea verde le spui lucrurilor pe nume acolo. Un om politic nu trebuie să scrie scrisori de astea, murmură Lăscăruş foarte serios.

Bonifaciu surîse amabil, privindu-l drept în ochi.

— Asta a fost ultima mea scrisoare de simplu particular, şi ultima oară cînd m-am dat pe mîna cuiva. Înţelegi că atîta vreme cît trăieşti dumneata, o să poţi fi sigur de mine... avînd şi garanţie.

Lăscăruş se uita pe geamul ud la trăsurile negre înşirate în ploaie afară, în faţa casei. Păru a nu fi auzit. Întrebă însă, prietenos:

— Şi cam ce-ai vrea să faci?

Se-nţeleseseră. Erau aliaţi acuma, cît va trăi Lăscăruş. Bonifaciu tuşi şi-şi drese glasul.

— O să te miri, dar eu aş vrea să fac politică cu conservatorii, nu cu ai dumitale. Îmi e mai la-ndemînă; mă-nţelegi; interesele mele directe sînt legate de pămînt, nu de bănci, ca ale dumitale. Dar ce, îţi strică un prieten în partidul conservator? Şi care ţi-e şi cumnat? Şi cu

[1] Asta nu depinde decît de tine.

cît e mai sus, cu atîta-ţi strică mai puţin. Iar la nevoie, ai prin mine o uşă deschisă şi o mînă întinsă la ei, orice s-ar întîmpla. Parcă poţi să ştii?

Lăscăruş se uita mereu pe geam. Se întoarse şi-l privi pe Bonifaciu, apoi se uită în salon, la lume. Bonifaciu tăcea. Lăscăruş întrebă:

— Şi cu ce te pot ajuta eu atunci?

— Cu bani, zise Bonifaciu fără patos; simplu vorbise, net, moderat, în ton. Cu bani. Am nevoie de bani ca să intru în Cameră şi vreau să mă împrumut asupra moşiilor mele, dar numai la o bancă unde ştiu că am prieteni şi că nu voi fi jupuit, ci păsuit ori de cîte ori am nevoie.

După primele alegeri, apăru în Camera Deputaţilor, pe băncile conservatorilor, şi avea să fie deputat în fiecare legislatură şi membru al partidului conservator, pînă tîrziu de tot. Dar atunci, la primele alegeri, se petrecu încă una din acele zguduituri morale care sînt etapele mari ale istoriei unui om şi care vin de obicei din afară. Lucrurile se coapseră treptat, de la o zi la alta, pînă cînd îşi atinseră culmea. De la Bucureşti la N... încă nu se făcuse drum de fier. Bonifaciu sosi cu trăsura trasă de caii poştei, pe drumul cel mare al diligenţei. Era îngheţat, domnea un frig umed; cernea cu zăpadă şi ploaie din cerul de scrum. Copaci negri şi despuiaţi pe cîmpuri noroioase, case de ţărani, mici şi strîmbe, ţărani încotoşmăniţi în cojoace mari şi cu căciulile trase peste ochi întunecaţi şi bănuitori – totul era sumbru şi trist. Oraşul i se păru un sat noroios, cu case scunde, cu şiruri de prăvălii, cu garduri de lemn, cu uliţa mare pavată cu bolovani de rîu, capete de pisică. Trase la frate-său Eustaţiu, unde-l găsi, instalat ca mare prieten al familiei, pe Walter Apostolescu, care-şi dăduse demisia din armată după război. În prima seară, călătorul îngheţat şi obosit mînca taciturn, pe cînd Eustaţiu vorbea despre vestita ghicitoare şi vrăjitoare mademoiselle Lenormand, ascultat cu interes de Cleopatra şi de Walter Apostolescu. Bonifaciu îi privea, la lumina lămpii de petrol puse pe masă. „De aia m-a primit Cleopatra atît de amabil, dar fără nici cea mai mică umbră de intimitate, ca pe un nici mai mult nici mai puţin decît cumnat, şi numai şi pe veci cumnat. Foarte bine, treaba voastră; n-am venit să reînnoiesc aici o idilă, ci să mă aleg deputat."

A doua zi se întîlni cu şefii partidului conservator din judeţ: Tache Buzescu, om cu barbă pătrată, căruntă, şi cu o lucire de nebunie politicoasă în ochii negri, şi Manolică Horoveanu, gras, pieptos, puternic, cu o voce de bas şi îmbrăcat mereu ca un om care se duce sau vine de la vînătoare. Şedeau în fotoliile de piele dintr-un salonaş al clubului şi fumau, gînditori, cu ochii după rotocoalele de fum albastru. Focul duduia în sobă, afară era o vreme cumplită, şi chiar acuma venise servitorul cu nişte cafele de la „Café Panait", din colţ. Bonifaciu, cu mîinile în buzunare, împingîndu-şi în spate pulpanele redingotei negre (de cînd făcea politică hotărîse să se îmbrace prost şi urît, afară de vizitele în lumea bună) şi stătea în faţa celor doi domni, înfipt bine pe picioarele crăcănate. Se uita la ei cu un dispreţ amuzat şi cu dezaprobare.

— Bine, domnilor, ce fel de organizaţie sînteţi dumneavoastră? zise el. Mi se spune la Bucureşti că sîntem siguri de alegeri, că aici la dumneavoastră totul merge strună, că nu s-a pomenit niciodată să dăm chix, şi cînd colo, ce văd? Vă găsesc neputincioşi, desperaţi de faptul că domnul Ienache s-a îmbolnăvit! Ei, asta-i bună! Să vă spui drept, la asta nu mă aşteptam! *Nous voilà jolis!* [1] Depindem de Ienache. Ei, bravo!

Cei doi bărbaţi mai bătrîni se foiră în fotolii, nemulţumiţi.

— Ce ne iei aşa, măi nenicule? mormăi gros Manolică Horoveanu. Bonifaciu sări:

— A, pardon! Nu văd cum aţi avea amor propriu de jignit, cînd mă primiţi aşa, cu alegerile peste trei zile şi aproape sigur pierdute! Trebuie să ascultaţi cîteva adevăruri neplăcute! Faceţi-mi alegerile ca lumea, şi să vedeţi că schimb tonul. Viu să vă mănînc din palmă, ca un căţeluş. Dar aşa!

— Nu putem face alegerile fără Ienache, oftă pesimist şi inert Manolică Horoveanu, mîngîindu-şi favoriţii cărunţi.

— Bine, dar cine-i Ienache? Ce e Ienache, pentru numele lui Dumnezeu? exclamă iritat Bonifaciu. Ceilalţi nu răspunseră. Suflau în cafele ca să nu se frigă. Cineva bătu în uşă şi intră: era Eustaţiu, elegant şi masiv; era alegător la colegiul I, şi la nevoie se mai agita şi el

[1] Bine-am mai ajuns!

oleacă pentru partid. Mai veniră şi alţi domni bine hrăniţi, bine îmbrăcaţi, rumeni la faţă, care începură să schimbe saluturi cu cei din odaie. Toţi păreau îngrijoraţi.

— Ce e cu el? Tot bolnav? întrebă Eustaţiu ca şi cum n-ar fi fost în clipa aceea decît un singur om bolnav pe faţa pămîntului.

„Se vorbeşte despre domnul Ienache ca despre Dumnezeu: El", se gîndi Bonifaciu furios şi căzu îndată în aceeaşi greşeală.

— Dar ce e el? De ce nu putem face alegerile în judeţ fără el? exclamă Bonifaciu cu ciudă. Frate-său dădu din umeri.

— E cel mai bun elector din tot judeţul. Pe toţi îi învîrte pe degete. Tu nu-l cunoşti, că n-ai dat pe aici de cînd eram copii; e băiatul lui Balaban, arendaşul bătrînului lui nenea Tache, la Buzeştii-de-Zlatişte. A făcut parale frumoase, da, *frumuşele* parale, zise mai departe Eustaţiu o clipă gînditor asupra gradului de frumuseţe al averii domnului Balaban; şi fiu-său, ăsta, Ienache, a îmbătrînit fără să facă nici măcar patru clase de liceu; nu ştie nimic, n-a citit nimic, dar cunoaşte toate şuruburile şi sforile judeţului. Credeam că cestiunea cu boala lui e un moft, dar văz că nu. Asta-i prost: *Ça va mal.* Totuşi, horoscopul...

— Lasă-mă, frate, cu fleacurile! exclamă Bonifaciu rece. Se uită la ceilalţi, gînditor, apoi le spuse scurt:

— Bună seara, domnilor. Vă văd mîine aici.

Şi ieşi. Domnii bine hrăniţi, amorţiţi de căldură în fumul de tutun în care stăteau ca nişte şunci la afumat, se priviră.

— Se duce la Ienache să-l scoale din pat, mormăi domnul Horoveanu. E spirt, băiatul.

— Mă mir singur de el, eu, frate-său – zise Eustaţiu – s-a schimbat, e ager, se agită, vorbeşte. Asta de cînd cu politica; înainte era un trîntor cum nu s-a mai văzut.

— Ce trîntor, nene: ăsta e dracul împieliţat, zise Manolică Horoveanu. Bătrînul Buzescu începu să rîdă şi spuse:

— Rahat!

— Ce e, domnule? De ce „rahat"? întrebă Horoveanu. Buzescu răspunse:

— Poate să fie el şi Dumnezeu din cer, nu numai dracul, pe Ienache n-o să-l facă sănătos!

Deodată rămase gînditor şi adăugă cu naivitate, ca pentru sine însuşi:

— Afară doar dacă n-o fi doftor.

În vremea aceea trăsura lui Bonifaciu înainta prin ploaie, clătinîndu-se pe caldarîmul primitiv, plin de gropi. „Poftim! se gîndea Bonifaciu. Am vrut să fiu independent, să fiu eu stăpîn. Cînd colo, am nevoie de domnul Ienache. Sînt dependent de guturaiurile şi de digestia domnului Ienache."

Se dădu jos în faţa casei mari şi fără formă, cu geamlîc deasupra uşii de intrare şi cu cîine în cuşcă. Cîinele sări urlînd turbat, alunecînd cu lanţul pe o sîrmă. O femeie strigă de la uşă, peste curte:

— Cine e?

— Îl caut pe domnul Ienache! strigă Bonifaciu simţind că i se udă hainele în ploaie şi auzind ploaia cum bate darabana pe fundul jobenului său.

— Dar cine sînteţi dumneavoastră? întrebă femeia.

— Domnul Cozianu de la Bucureşti!

Femeia închise şi-l lăsă în ploaie, faţă-n faţă cu cîinele care se spînzura de lanţ în salturile lui ca să-l sfîşie. Bonifaciu strîngea din măsele şi aştepta. În sfîrşit, femeia ieşi cu o broboadă în cap şi-i deschise, vorbind alinător, cu cîinele. Îl pofti în casă.

— Vai, da' v-aţi udat de tot! exclamă ea blajin, cu bonomie şi plesni din palme, dezolată, la vederea redingotei de stofă fină, cu reveruri de mătase şi udă leoarcă la umeri. Bonifaciu, căruia-i venea s-o strîngă de gît, mîrîi:

— Mda... Unde ţi-e stăpînul?

— Poftiţi, poftiţi! zise ea şi o luă înainte cu o lumînare în mînă, printre nişte dulapuri înalte şi întunecate; în semiîntuneric, Bonifaciu văzu că trece pe lîngă un cap uriaş de mistreţ, împăiat şi fixat în perete; urcă scara de lemn care scîrţîia, intră pe un coridor cufundat în beznă, mereu după femeia cu bundă de dimie şi broboadă neagră în cap. „Trebuie să fie de la munte, de pe la Panaghia, neroada", îşi zise Bonifaciu. Femeia deschise o uşă.

— Poftiţi.

Bonifaciu intră într-o odaie înaltă în care mirosea a închis, a fum de tutun, a cărbuni, a mîncare; era luminată de o lampă cu petrol cu podoabe de bronz pe burta de porţelan albastru, de un albastru atît de urît încît nimeni nu-şi putea închipui că vine din Franţa (şi vai, era totuşi adevărat). În lumina asta galbenă, se vedea un pat cu plăpumi mototolite, cu noptiere pline de sticluţe, şi sticle, şi pahare (una din sticle era de coniac, alături se afla şi un sifon), măsuţe cu farfurii murdare, tăvi, pahare şi sticle de vin, un fotoliu unde şedea covrig un cîine care mîrîi, cu botul pe labe şi cu ochii la Bonifaciu, apoi nişte haine atîrnate pe fereastră, vrafuri de tomuri de jurisprudenţă pe dulapuri, covorul grămădit de cineva care-şi încurcase piciorul în el. Iar în vîrful patului, cu mîinile pe burtă, foarte demn, un bărbat gros, cu favoriţi cărunţi, cu dublă bărbie, în cămaşă cu rîuri, deschisă pe piept asupra unui tufiş stufos de păr sur.

— Bună seara, nene Ienache, zise Bonifaciu foarte amabil şi degajat.

— Bună seara, coane; nu te supăra că nu mă sculai să te primesc, dar dè... oftă melancolic şi deprimat domnul Ienache.

— Nu face nimic, nu face nimic, zise uşurel Bonifaciu, apucînd fotoliul, răsturnîndu-l pe jumătate şi turnînd astfel cîinele pe jos. Se aşeză în locul cîinelui, cald dar cu miros.

— Ei, cum merge cu sănătatea?

— Prost. Prost de tot, oftă Ienache şi mai amărît, şi privindu-l pe furiş pe ciocoiaşul care venise de la centru să se aleagă în judeţ. Bonifaciu scoase tocul de piele în care ţinea trabucurile, îl deschise şi luă unul. Îl întinse lui Ienache. Acesta se uită la Bonifaciu şi îngînă:

— Păi, sînt bolnav.

— Las' că-ţi face bine... Ia, nene Ienache; nu vă pică de astea pe-aici...

Ienache trase o ţigară, o mirosi şi dădu din cap admirativ, fără un cuvînt. O puse pe noptieră.

— Prost dumneata cu sănătatea, dar mai prost cu alegerile, zise Bonifaciu cu voie bună. Cellalt oftă şi tăcu. Brusc, Bonifaciu îl interpelă rece şi tăios:

Bine, nene, cum ne lăsaşi aşa? Se poate?

Bătrînul se uită trist la el şi dădu din umeri.

— Boala, coane... Ce, parcă ştie omul cînd îl blagosloveşte Dumnezeu cu o boală?

Bonifaciu se uită la el şi murmură cu un aer candid şi pasionat:

— Nu sînt eu doctor să te fac bine! Nu ştiu ce ţi-aş face; te-aş polei cu aur, numai să te văz sănătos.

Ienache oftă iar, săltîndu-şi pîntecul enorm sub plăpumi:

— Ei, vorbeşti şi dumneata aşa, că eşti tînăr... dar boierii din partid... nici că le pasă de mine.

— Cum asta? întrebă Bonifaciu binevoitor. Nu se poate!

— Ba se poate. Ce, parcă mi-au făcut ce le-am cerut? Aş, de unde!

— Îţi fac eu ce vrei! zise Cozianu scurt şi ferm. Ienache se uita mereu la el, cu ochii săi bulbucaţi, cercănaţi şi sentimentali. Îl cerceta. Îl cîntărea.

— Ei, aşa zice lumea şi p-ormă mă lasă să bat din buze... Ei, altfel era pe vremuri, cînd trăia săracul conu Şerban Vogoride! oftă melancolic Ienache. Îi spuneam: „Coane Şerbane, uite, îi am pe ăştia să le faci un bine, unul o slujbă, altul o pensie, altul un proces, altul alta". El nici nu vorbea. Întindea mîna, eu îi dădeam petiţiile, el le iscălea şi gata! Ah, ce om, dom'le, ce om! Nu se mai fac azi de-ăi ca el.

Bonifaciu îl lăsă să vorbească, pe urmă să tacă. Deodată zise:

— Ei, unde sînt petiţiile dumitale? Dă-le încoace. Într-o lună după formarea guvernului, le ai îndărăt aprobate.

Cellalt îl cerceta mereu, atent şi trist ca un broscoi mare.

— Mai am şi nişte nepoţi de băgat prin şcoli...

— Dă-mi tot pe hîrtie! zise Bonifaciu.

— Da, dar sînt şi nişte veri de-ai mei, au un proces cu primăria...

— Domnule, înţelege şi dă-mi tot în scris! Fă-mi o listă cu tot ce vrei! exclamă net Bonifaciu. Domnul Ienache se ridică greoi, vîrî o mînă groasă şi păroasă sub perne şi scoase o coală de hîrtie împăturită în patru.

— Iaca lista, coane, zise el simplu, întinzîndu-i-o. Bonifaciu dădu să izbucnească în rîs, dar se stăpîni şi o primi cu o mutră severă, aproape acră. Se ridică.

— Ei, fă-te sănătos!

— Vino mîine dimineață pe la mine, coane, că dacă sînt mai bine, mergem pe la cășile oamenilor... pentru dumneatale o fac eu și pe-asta, că ești tînăr, și l-am cunoscut pe conul Alexandru, săracul, și pe coana Sofia, și mă iubește și conul Eustațiu. Vă fac eu alegerile, la toți. N-aibi grijă. Vino mîine dimineață.

Bonifaciu ieși și se duse acasă să se culce fără să mai treacă pe la club, să-i liniștească pe boieri. Iar a doua zi dimineața, trăsura lui îl căra, pe el și pe domnul Ienache prin ninsoare și ploaie, peste caldarîmul cu gropi și băltoace. Ienache era proaspăt ras, îmbrăcat curat, cu inele groase și lanț de aur pe burtă, și vorbăreț. Mirosea a coniac bun, cînd îi sufla lui Bonifaciu în față.

— Ei, așa e la noi: noroi, țărani, cărușe pe străzi, de te îneci în baligi cînd vin ei vinerea la tîrg; și cînd plouă, nu mai e viață. Dar aici faci banii, coane, și pe urmă te duci la *Carlisbad* și te plimbi rezemat într-un bastonaș de *fil d'Ecosse* [1], și ochești demoazelele, he-he! Viață! Numai că trebuie să stai aici, la noroaie, ca să iasă viața asta!

Bonifaciu se ferea să nu-i sufle în nas și se gîndea: „Ce fel de baston! Ce-a vrut să spună? Fildeș?" Nu-l mai asculta pe domnul Ienache, care-i explica urîțenia și mizeria acestui orășel de provincie, splendorile Vienei și ale băilor de la Karlsbad.

— ... și era una, blondă, cu niște bujori în obraji, și uite-așa mergea, uite-așa, spunea cellalt, mimînd mersul unei demoazele vieneze, și cînd am ajuns-o, zic... Oprește! strigă domnul Ienache pe neașteptate vizitiului. Apoi, întorcîndu-se către Bonifaciu: Am ajuns. Cu ăsta trebuie stat de vorbă o leacă; ăștia de la colegiul III nu sînt ca boierii din colegiul I, care știu ce-i doare și votează cum trebuie. Ăștia-s făcuți din precupeți, trebuie să stai să le *esplici*, să-nțeleagă unde le stă *enteresul*.

Coborîră în uliță, pe trotuarul de pămînt care, pe vremea asta urîtă era numai noroi; noroc că marginea era de piatră. De acolo săriră drept în pragul portiței, și apoi pe o potecă de cărămizi. O perdea se

[1] „Fil d'Ecosse" e o țesătură. Din ignoranță, Enache folosește expresia în chip cu totul nepotrivit.

dete la o parte. O fată apăru la geam, apoi ușa casei se deschise și ieși un bărbat în jiletcă neagră, șalvari negri de atlaz și papuci.

— Uite-l și pe domnul Nicolae! exclamă vesel Ienache și-l salută larg cu jobenul. Bonifaciu îl salută de asemenea, dar cu o demnitate gravă. Cu același gest cu care l-ar fi salutat pe principele domnitor. În sine, mîrîia: „Poftim, fac cunoștință cu isnafii". Dar intră în casă, stătu de vorbă cu negustorul, îi bătu pe obraz copiii în rochițe de barchet, care-l priveau ca pe femeia uriașă la Moși; din toată întrevederea, nu rămase decît cu o senzație de casă mică și întunecoasă, în care mirosea a tocană sub un tavan scund, și de oameni mulți, cu ochii holbați la el. La plecare, cînd se urcară în trăsură, Ienache se lăți lîngă Bonifaciu atingîndu-l cu cotul și cu brațul său gras; Bonifaciu se trase mai încolo.

— A fost bine, coane, zise Ienache care n-avea asemenea sensibilități și deci nu le ghicea nici pe ale altora. Ești bun de tot. Păcat că nu ți-ai pus și niște dicorații. Ai?

— Am, spuse senin Bonifaciu Cozianu. O să le pun.

— Așa... și ce-ți spuneam, neică? reîncepu domnul Ienache. Aha: cu ...

Chinul ținu două zile. Și, în sfîrșit, avu loc adunarea electorală, într-o seară ploioasă și rece, în sala teatrului Buzescu, unde trăgea și era frig, și se înghesuiau domni cu pălăriile în cap, iar scena nu era luminată decît de vreo opt lămpi cu petrol. Pe scenă, în lumina aceea slabă și roșiatică, ședeau la o masă, tot cu pălăriile în cap, domnul Ienache, avînd la dreapta pe Bonifaciu Cozianu și-n stînga, masiv, greoi, asudat, pe Manolică Horoveanu în vestă de catifea, cizme cu șireturi și pălărie moale cu pămătuf.

— Domnilor și onorați cetățeni! Punem în discuție și la vot *amandamentele* respinse, începu cu dulceață domnul Ienache, ridicîndu-se. Bonifaciu simțea că-i e frig, trăgea cumplit din fundul scenei. Manolică Horoveanu se aplecă spre el, suflînd astmatic și-i șopti:

— Ești dat dracului, puiule! Cum făcuși să-l scoli din pat?

— M-am băgat slugă la sluga mea, murmură Bonifaciu. Spusese asta nu acru și dezgustat, ci cu obișnuita-i înfățișare demnă și rezervată; grasul nu pricepuse și-l întreba:

— Cum? Cum?

Dar Bonifaciu se pregătea să-şi ţie discursul electoral, şi nu-i mai răspunse. Nici altminteri nu i-ar fi răspuns.

— Onoraţi cetăţeni, spunea cu o mare şi unsuroasă satisfacţie domnul Ienache; dar deodată se întrerupse, păru neliniştit, se uită îndărăt, de unde, dintre culisele deschise asupra beznei, trăgea subţire şi rece. Se uită în sală şi văzu un om de serviciu la o uşă, lîngă nişte ţevi de calorifer care trezeau invidia oraşelelor vecine. Întinse spre el braţu-i gros, gras, cu mîna grasă şi păroasă, şi zise tot dulce şi uleios:

— Mă rog dumitale, cetăţene, spune să dăşchidă *călifarele.*

Alegerile erau încă în curs în judeţ, cînd, într-o dimineaţă, prefectul îşi adunase funcţionarii în Palatul administrativ la etaj, în cabinetul său. Stătea în picioare, cu spatele la ferestrele înalte prin care se vedeau copacii negri de peste drum, din grădina caselor Horovenilor, şi văzduhul cenuşiu. Funcţionarii nu-l vedeau bine pe domnul prefect; era lumină puţină iar el mai stătea şi cu spatele la ea. Deşi îl ascultau respectuos, cu gîturile întinse spre el şi cu ochii mari (unii se mai întorceau spre el pe jumătate, cu o ureche, ca să audă mai bine), deodată se răsuciră toţi spre uşă, care se deschisese brusc, trîntită de perete, lăsînd să pătrundă o izbucnire de glasuri înfuriate.

— Ce lucrează? Ştiu eu ce lucrează! La o parte! Marş de-aici! strigă un glas sec, răstit, dur. Se ivi în uşă, urmat de un vardist speriat, de un aprod, de o femeie de serviciu cu o mătură, un domn tînăr, care abia începea să încărunţească la tîmple, scund, subţire, în redingotă neagră şi cu jobenul în mînă. Faţa-i era palidă, cu atît mai palidă cu cît mustaţa castanie *à la gauloise* se mai întunecase cu vîrsta şi părea neagră. Ochii cenuşii, palizi, îl fulgerau pe prefect. Acesta, tulburat, îl recunoscu şi protestă:

— Ce înseamnă, domnule...

— Ce înseamnă, domnule, strigă cellalt, ingerinţa vardiştilor şi poliţailor dumitale la secţia de votare din Buzeştii-de-Zlatişte? Ce înseamnă? răcni el şi mai tare.

— Ce ingerinţă? Nu ştiu nimic! bîigui prefectul, surprins şi descumpănit de tonul obraznic, şfichiuitor, al celuilalt.

— Ce fel de prefect eşti dacă nu ştii? Dă-ţi demisia! strigă noul venit şi mai aprins.

— Domnule Cozianu, nu-ţi permit... ! strigă prefectul cu glas gîtuit.

— Dar ingerinţe ilegale permiţi? răcni batjocoritor Bonifaciu, din uşă.

— Nu există ingerinţe în judeţul meu! ţipă prefectul.

— Ba da!

— Ba nu!

— Adică eu mint? Dacă unui ţopîrlan ca dumneata îi e totuna să-i zici că minte, eu sînt boier şi nu-ţi rabd, şi te bag în p... mă-ti, mă-nţelegi, şi te bag iar, tot în aia a mă-ti! răcni Bonifaciu, care se făcu roşu la faţă.

— Domnule Cozianu, ai să plăteşti dumneata! zbieră prefectul înnebunit de furie şi de umilinţă.

— Dac-ai fi boier, ţi-aş sta la dispoziţie, cu sabia sau cu pistolul! Poftim, dacă vrei, oricînd! Dar nu te ţin curelele!

Şi, izbucnind într-un hohot de rîs sfidător şi batjocoritor, ieşi, trîntind uşa de începură să cadă fire de tencuială de pe lîngă ea.

— Sergent! vociferă prefectul. Vardistul intră, holbat şi înţepeni în poziţie de „drepţi“. Prefectul se uită la funcţionarii împietriţi şi urlă, de i se sparse glasul:

— Plecaţi! Afară! Afară!

Fugiră, grămadă. Vardistul rămăsese îngheţat. Prefectul se repezi la el:

— Afară! Afară!

Şi-i arse două palme. Vardistul se năpusti pe uşă, afară, cu urechile ţiuind.

Şi nu se întîmplă nimic altceva.

Prefectul nu îndrăzni nici să se bată în duel, nici să-l dea în judecată pe viitorul deputat. Iar Bonifaciu Cozianu fu ales deputat şi intră în parlament pentru mulţi ani de zile. În trăsura care-l ducea spre Bucureşti, se gîndea cu scîrbă la domnul Ienache.

— Am să-i dau bani, ca să facă el toată treaba, să nu mai trebuiască să stau de vorbă cu toţi negustoraşii ăia...

Dar un obraz atît de subţire se ţine, vorba românului, cu cheltuială. Împrumutase bani mulţi de la bancă. Trebuia avere: şi nu se putea face destul de repede prin politică: dura ani de zile. Pe cînd o căsătorie bogată era o soluţie rapidă şi radicală.

IV

Constantina Mavromihali era blondă, ştearsă, cu ochi frumoşi albaştri, cam mici şi cam miopi, într-o feţişoară triunghiulară, fără trăsături precise; avea şi puf blond pe lîngă urechi, pe obraji, astfel că şi privirea şi conturul feţei erau vagi, nesigure. Pe părul ridicat cum îl purtau toate femeile pe atunci, prin 1883 sau 1884, pusese o tocă neagră cu voaletă albă, avea o rochie neagră, strînsă pe corp, cu guler înalt şi cravată albă, şi fusta largă, întinsă pe coasta şi şoldul calului; în mîinile înmănuşate cu alb ţinea frîul şi cravaşa şi-şi purta calul la pas pe aleea de tei de la Şosea. Lîngă ea călărea tot la pas domnul Bonifaciu Cozianu, tînărul om politic conservator, care avea mai mult decît de două ori vîrsta ei: Constantina avea cam douăzeci de ani, dar părea mai mare din pricina seriozităţii ei amestecate cu o melancolie vagă şi nemotivată. Copacii erau ruginii, desişurile dinspre bălţile Herăstrăului erau roşcate şi galbene, din cerul acoperit de nori se cerneau uneori picuri abia simţiţi. Era răcoare ; caii călcau pe frunze vinete, purpurii sau de un roşu aprins pe care copitele le înfundau în pămîntul nisipos şi ud. Trăsuri treceau la trap, însoţite de călăreţi ; iar pe aleea de tei călăreţi singuri, sau perechi. Bonifaciu saluta adesea, cu gravitate şi cu un gest larg. Constantina întreba :

— Cine-a fost ?

Bonifaciu răspundea scurt : „Marghiloman“ sau „Blaremberg“ sau „Madam Şuţu“ sau „Madam Ipsilanti“. Cînd ajunseră în capăt, Bonifaciu o întrebă :

— Facem un galop spre Bordei ?

— Dacă vrei... zise Constantina. Dădură pinteni şi porniră peste cîmp, pe lîngă sălcii, unde păşteau nişte vaci, nişte turme de oi, apoi,

tot prin aleile tăiate între sălcii, se întoarseră la Şosea. Constantina se înveselise puţin.

— Ce bine a fost, zise ea. Bonifaciu tăcea. Şedea leneş în şa, de parc-ar fi fost oricînd gata să cadă jos. Constantina se uită la el pe furiş, apoi, vag şi melancolic, în gol. Fără un cuvînt, Bonifaciu o plimbă iar în sus şi în jos pe Şosea, salutînd cucoanele din trăsuri şi pe călăreţii cunoscuţi. Cucoanele treceau zîmbindu-i amabil, uneori cu un aer de felicitare glumeaţă, la care el rămînea la fel de stăpînit şi rezervat ca şi pînă atunci. Constantina se uita din cînd în cînd la coapsele nervoase, în pantaloni strîmţi, de stofă neagră, mată; strîngeau ferm, coastele calului, lucioase şi negre.

— Ce frumos e calul ăsta, zise ea într-o doară. Abia acuma îl văd bine.

— De azi după-amiază îţi aparţine, spuse el liniştit.

— O, nu, ce-ţi veni ? Nu pot sta pe el, e prea neastîmpărat... Mulţumesc, dar nu mi-l da, n-am ce face cu el.

— Nu ţi-l dau, spuse liniştit Bonifaciu. Ea îl privi, mirată, cu un zîmbet.

— Păi... acum o clipă mi-l dădeai.

— Da, dar n-ai ce face cu el, şi-l ţin, răspunse Cozianu calm.

— Dar dacă vreau să mi-l dai ? Trebuie să mi-l dai dacă ţi-l cer, spuse Constantina zîmbind. El răspunse scurt, pe un ton rezervat şi modest :

— Nu.

Ea se resemnă, fără supărare.

— Bine, cum doreşti.

„Eşti prea bleagă“, se gîndea Bonifaciu. Nişte trecători, negustori cu neveste, cu copii de mînă, se opriră să-i privească. Ei trecură fără să le arunce o privire. Negustorii stătură multă vreme cu ochii după ei. Dar cei doi călăreţi se depărtau. O căruţă mînată de un ţăran cu căciula pe ochi, cu o femeie ghemuită în fîn, le tăie calea pe drumul Herăstrăului. Cei doi călăreţi nici nu catadicsiră să se uite la perechea de ţărani. Nici aceştia la ei ; trecură înainte, ca şi cum călăreţii, Şoseaua, trăsurile n-ar fi existat. Un dulău miţos era legat sub căruţă, şi umbla absent cu botul înainte. Cei doi călăreţi aşteptară să treacă întîi căruţa şi porniră iar. Un cal îi ajunse la trap, şi cineva spuse :

— Bună dimineaţa. Sărut mîna, Constantino.

Se întoarseră să-l vadă: un tînăr înăltuţ, subţire, brun, cu pielea măslinie, ochii adînci şi catifelaţi, mari, negri, cu cearcăne violete; şi el purta mustaţa pleoştită ca Bonifaciu, dar ea nu-i dădea o expresie energică, brutală, ci una bolnăvicioasă, ciudată, suferindă. Purta o jachetă neagră şi pantaloni cenuşii şi pălărie rotundă cenuşie. Constantina Mavromihali îi întinse mîna, şi el îi sărută mănuşa. Constantina îi spuse cu bunăvoinţă :

— Ce faci, Ionaş ?

— Sărut mîna, perfect ; mă plimb. Bună ziua, domnule Cozianu.

— Bună ziua, domnule, spuse Cozianu foarte rece şi-i întinse două degete. Îl văzu pe tînărul măsliniu cum se roşeşte. „Nu face nimic, îţi face bine", îi spuse el în gînd. Altminteri nu dădu nici un semn că l-ar lua în seamă pe noul venit. Constantina începu să-i spuie :

— Uite, Ionaş vrea să facem o *chasse à courre,* în haine roşii, cu corn de vînătoare, dar în loc de cerb, un călăreţ bun...

— Caraghios ! zise sec Bonifaciu. Şi pe urmă o masă în care fripturile să fie de carton. Mie-mi place la vînătoare să trag în plin.

Şi se uită o clipă, scurt şi rece, în ochii tînărului Ionaş, care clipi şi-şi feri privirea.

— Ai companie, deci îmi vei permite să plec, spuse brusc Bonifaciu, o salută ridicîndu-şi jobenul, întoarse calul în loc cu o măiestrie de călăreţ pe care nici unul din cei doi tineri n-o aveau şi porni în trap mare, şezînd neglijent în şa.

— Ce e cu domnul ăsta? E nebun? întrebă tînărul Ionaş pe un ton veninos, ostil. Constantina se uită după Bonifaciu, apoi la Ionaş.

— Uite ce-mi faci! zise ea cu ciudă. Întoarse şi ea calul, şi porni în galop după Bonifaciu. Îl ajunse, furioasă, şi îşi lăsară amîndoi caii la pas.

— Mă sileşti să mă fac de rîs alergînd după dumneata, şopti ea mînioasă. De ce nu te porţi ca un om în toate minţile? Ce-o să creadă Ionaş cînd te vede ce faci? Ce-o să creadă lumea despre mine? Fiindcă sîntem prieteni, dumneata te porţi în felul ăsta? Şi mă sileşti să alerg după dumneata... dar a doua oară n-o mai fac A doua oară nu ne mai vedem! exclamă ea enervată, gata să plîngă. Bonifaciu zîmbi liniştit.

— De ce nu stai cu domnul Hagiopol? Te iubeşte peste fire, e nebun după dumneata şi vrea să facă pe cerbul. E fără cusur.

— E un om cu un suflet nobil! spuse ea revoltată, roşindu-se şi, luîndu-şi inima în dinţi, zise :

— Şi mi-e teamă că e mai bun la suflet decît dumneata!

— De ce-l laşi baltă şi alergi după mine? întrebă Bonifaciu batjocoritor. Nici măcar nu e cuviincios.

Ea rămase cu gura întredeschisă, privindu-l. I se umplură ochii de lacrimi.

— Nu ţi-e ruşine să... Nu fug după dumneata! Nici nu mai vorbesc cu dumneata!

— Ba ai să vorbeşti, zise Bonifaciu. Sluga dumitale, domnişoară.

Şi dădu pinteni calului, care porni la galop. Constantina rămase cu ochii după el şi începu să plîngă de-a binelea. Se întoarse la pas; cîteva persoane o văzură, fără ca ea, mioapă, să-şi dea seama. Îl întîlni pe Ionaş Hagiopol, care, tulburat, o întovărăşi în tăcere. Ea plîngea, furioasă, repetînd cu patimă:

— Ce om ticălos! Ah, ce ticălos! Ce nemernic!

Ionaş Hagiopol rosti printre dinţi:

— Am să-l provoc la duel.

Ea tresări şi-l privi.

— Ce, eşti nebun? Să nu te prind, că nu te mai cunosc!

Apoi, după o clipă, adăugă:

— Vrei să te omoare?

Şi călări, mai departe, plînsă şi bosumflată. Ionaş Hagiopol îi privea pe furiş profilul şi simţea că se topeşte ceva în el, cu o plăcere aproape dureroasă. Deodată Constantina se opri.

— Hai îndărăt : mi-a stricat tot cheful...

Şi porniră la trap înapoi spre capul Podului. Cînd se apropiau de ultimele case ale oraşului, mici, cu garduri înalte de lemn şi acoperite cu şindrilă (totul era înecat în frunzişuri aprinse de toamnă), lăsară caii la pas. Constantina tăcea, tristă şi posacă. Ionaş Hagiopol murmură :

— Ştii că eu... te iubesc.

Rostise cu greu ultimele cuvinte : i se pusese un nod în gît. Constantina nu spuse nimic ; apoi, după cîţiva paşi, murmură :

— Mai lăsaţi-mă în pace ; nu ştiu ce e şi prostia asta...

Bonifaciu venea des pe la cumnatu-său Lăscăruş, cu care se înţelegea foarte bine şi stătea de vorbă ceasuri întregi. Şi în zilele acelea trecu de cîteva ori pe la el. Pe la Mavromihali însă nu mai trecu. În schimb, Lăscăruş, întîlnindu-l în dealul Mitropoliei pe principele Ma-

vromihali, senator de Argeş, care ieşea de la o şedinţă a Senatului, îl întrebă:

— Pot să te felicit? E adevărat ce se spune despre mariajul lui cumnatu-meu cu fata dumitale?

Mavromihali, un om cu trăsături mari, cu nasul mare, faţa mare şi un zîmbet dezinvolt, superior, se schimbă la faţă, dar răspunse :

— Încă nu e nimic hotărît...

Întors acasă (stătea pe Podul Mogoşoaiei, dincolo de casele lui Vernescu, într-o clădire cu un parter înalt, acoperită aproape de copaci stufoşi şi bătrîni), Mavromihali o întrebă pe nevastă-sa care nu ştia nimic, dar care întrebă pe soră-sa; aceasta îi spuse că Constantina nu mai e văzută decît cu Cozianu, şi se miră că ei, mătuşa Constantinei, nu i se spune nimic. Mavromihali o întrebă seara pe Constantina; ea începu să plîngă.

— Nu mi-a spus nimic; nu ştiu nimic; nici nu m-am gîndit... Nu, nu-l iubesc!

— Vezi să nu-l iubeşti cumva pe farfaraua de Hagiopol! mîrîi bătrînul Mavromihali, care acuma aflase mai multe. Şi, nevesti-si: închipuie-ţi: un nepot de arendaş de-al Vogorizilor! Le-a ieşit păduchele în frunte!

Iar Constantinei:

— Să încetezi, rogu-te, de-a-l mai vedea pe gogomanul de Hagiopol!

— E atît de cumsecade, plîngea Constantina.

— Nu mai voi să auz nimic! strigă Mavromihali.

Peste două sau trei zile Bonifaciu îi trimise un bilet prinţului: îi cerea să-l primească. Sosi în frac şi cu mănuşi albe şi-i ceru solemn mîna Constantinei. Mavromihali, care ştia că Bonifaciu va primi un portofoliu la prima remaniere a cabinetului, o dăscăli pe Constantina cîteva zile. Ea plîngea, speriată, înfricoşată:

— Nu vreau! Nu vreau!

— Îl iubeşti sau nu-l iubeşti? o întreba principesa Mavromihali.

— Nu ştiu... nu ştiu... ofta Constantina, plînsă.

— La urma urmei, de ce s-o silim? întrebă prinţesa.

— Bine, să n-o silim, răspundea soţul ei.

Constantina se ridică din fotoliul în care plîngea şi spuse, destul de tristă şi de fără vlagă:

— Bine, mă mărit cu el.

Bonifaciu îl văzu la Capşa pe Ionaş Hagiopol, în zilele logodnei. Se duse la el şi-i întinse mîna. Era mic, drept, băţos, musculos; cellalt înalt, subţire şi moale. Hagiopol îşi lăsă mîna să i-o strîngă Bonifaciu.

— Te rog – îi spuse cel care începea să încărunţească celui mai tînăr – te rog, fiindcă ştiu că ţii la Constantina, iar dînsa de asemenea are multă amiciţie pentru dumneata: rămîi amicul nostru. Ţi-o cer pentru ea.

Şi-l privea deschis, franc, drept în ochi, cu un fel de zîmbet aproape naiv. Ionaş Hagiopol încercă să surîdă şi el, şi nu izbuti decît să se strîmbe, în silă, chinuit.

— Da, sigur... Se-nţelege, îngăimă el.

— Îţi mulţumesc! *Alors, amis?* [1] întrebă Cozianu, îi întinse mîna iar şi i-o strînse energic. Cellalt nu mai izbuti nici măcar să răspundă, dar Bonifaciu, încîntat, îl lăsase acolo şi ieşise în vestiar să-şi ceară paltonul. „Aşa, să te frigă, băieţaş: să te-nveţi minte să mai stai în drumul meu, rahatule“, se gîndea Bonifaciu vesel, trăgîndu-şi pe mîneci paltonul pe care i-l ţinea Ştefan portarul.

Căsătoria se celebră la biserica Scaune, înconjurată de uliţe liniştite, tăcute, printre vechile case boiereşti ascunse în fundul grădinilor cu copaci aproape cu totul desfrunziţi. Un şir lung de cupeuri din care multe purtau blazoane vopsite discret pe portiere, cucoane în mantouri de catifea cu samur sau zibelină pe margini, domni cu ţilindru negru lucios pe cap, ofiţeri în mantale lungi cenuşii, cu sabia sub braţ, fruntaşi ai partidului conservator : principele Dimitrie Ghica, domnii Alexandru Lahovary, Vasile Boierescu, Constantin de Blaremberg, Petre Mavrogheni, generalul Florescu, principele Gheorghe Cantacuzino; dintre oamenii cu păreri politice deosebite, domnul Lascăr Lascari şi cu nevastă-sa, cumnat şi soră ai mirelui şi, ca rude, Eustaţiu Cozianu cu nevastă-sa şi rudele familiei Mavromihali. Era o zi frumoasă şi rece, trăsurile lăcuite negru sau albastru, cu fileuri cenuşii, cu micile blazoane în culori vii, luceau în soare. Vrăbiile se certau pe grămezile de balegă de cal de pe caldarîm; vizitiii stăteau în picioare, în grupuri, uitîndu-se de departe la stăpînii lor înghesuiţi în pronaos. Înăuntru, fum de tămîie, lumînări, cîntări înalte bisericeşti; mireasa e palidă, nu prea frumoasă ; mirele e sever, grav.

[1] Deci, sîntem prieteni ?

N-are de ce fi prea vesel: a aflat că principele Mavromihali îi va da Constantinei moşiile Neaga şi Bereni abia la moarte, pînă atunci servindu-i numai o parte din venitul lor. Iar cucoanele şi-o arătau pe Davida:

— Ce s-a urîţit femeia asta, maşer, e ceva să te-nfiori! Ţi-aduci aminte cum era înainte să se mărite? Dar el : ia te uită la el. E bolnav?

— Nu, n-are nimic : s-a otrăvit cu propriul său caracter.

— Nu, e bolnav.

— Ce are? Nu e bolnav, dragă!

Lăscăruş era galben pal, gras, cu spinarea îndoită, burta înainte, ceafa între umeri, prăbuşit, învins de ceva necunoscut. Chelise de tot, şi ochii săi bulbucaţi priveau în gol, stinşi. Era chinuit de pofta de-a aprinde o ţigară. Pînă la urmă, ieşi din biserică şi, pe trotuar, îşi aprinse una; îi făcu o mare plăcere primul fum. Generalul Vlădoianu, primar al Bucureştilor, era şi el acolo, în palton negru, cu guler de catifea şi cu jobenul de mătase în cap.

— Ce, domnule, nu te-ai putut ţine? rîse el.

— Viaţa e scurtă, zise Lăscăruş: n-o să renunţ eu la o plăcere de dragul nimănui. Vrei o ţigară?

— Ce? *„Coronas“? „Flor Fina“?* Mersi, monşer. Frumoasă zi! Parc-ar fi primăvară. În clipa asta se făcu o mişcare, ieşiră cei din pronaos, apoi mirii, cu naşii după ei, cucoanele, domnişoarele de onoare, rudele (Cleopatra Cozianu se înghesui ca să-i felicite pe miri, cu o privire adîncă în ochii lui Bonifaciu, care însă se întoarse, rece şi distant) şi, una după alta, trăsurile porniră, în rîsetele cucoanelor, agitaţia feciorilor care dădeau jos scara, a domnilor care le ajutau să se urce; se trînteau scara şi portiera şi începea tropotul sec şi vesel al copitelor pe pavaj, şi huruitul moale, înăbuşit, al roţilor cauciucate.

Nuntă în casa de pe Podul Mogoşoaiei, iarăşi cortegiu de trăsuri pînă la gara Filaret, compartimentul de drum de fier pînă la Giurgiu, schela, cu bărci, şlepuri, vaporaşe negre cu coşul lung de tot purtînd o trîmbă de fum negru, gras de cărbune, malul bulgăresc, negru; Dunărea în amurg, oglindă de aramă. Apoi noaptea, stelele în cerul rece. Bonifaciu tăcea. Se gîndea cu o furie îngheţată şi amară:

„M-am păcălit. Şi nici frumoasă nu e, nici nu-mi place cine ştie ce. M-am ars.“ Şedeau pe o bancă în schelă, în faţa Dunării de culoarea

fierului roşu cînd începe să se răcească. Constantina îi luă mîna înmănuşată, trase mănuşa şi-şi puse mîna lui pe obraz: un obraz fraged şi rece . El se lăsa, indiferent.

Tîrziu, pe la unsprezece seara, apăru de la vale, bufuind din zbaturi, urlînd din sirenă, fumegînd din coşurile-i interminabil de lungi, vaporul „Kaiserin Elisabeth“ al Societăţii de Navigaţie cu Aburi pe Dunăre. Bătăi de clopot, forfotă de marinari şi hamali, căpitanul în redingotă cu cîte un galon mic pe umeri şi o şapcă cu cozorocul mare (*Sehr geehrt, bitt' schön, gnädigste Frau, gute Nacht, mein Herr* [1]), scara în jos, în adîncul vasului, uşile albe ale cabinelor, miros de vopsea, de aer clad, de podea frecată proaspăt şi lustruită cu ceară.

Tîrziu noaptea, spre dimineaţă, cînd se lumina, cenuşie, ferestruica rotundă prin care se vedeau, aproape de tot, valurile scurte, galbene, ale Dunării, Bonifaciu se ridică şi începu să se îmbrace. Constantina era culcată în marginea cealaltă, lipită de perete. Nu dormea, nici nu spunea nimic. Bonifaciu se ridică să-şi pună vesta. Atunci Constantina se urni deodată de acolo de unde încremenise şi-l cuprinse cu braţele de mijloc, şoptind :

— Nu pleca. Nu mă lăsa singură. Stai cu mine. Te rog.

— Plec să iau o ţîră de aer, zise Bonifaciu pe un ton uscat. Mă întorc.

Se desfăcu destul de blînd din braţele ei şi ieşi. Se urcă sus, pe puntea-promenadă, încotoşmănit într-o şubă îmblănită. Era un frig ascuţit ; cerul senin era roşu îndărăt spre răsărit, şi de acolo pînă la vas, Dunărea era de metal roşu, între pămînturi negre, încremenite, îngheţate. În faţă, Dunărea era viorie şi se pierdea în albăstriul sur şi întunecos al restului de noapte. „Mîine seară Basiasch, joi după-amiază la Pesta, Viena vineri seară. Cinci zile. Cinci sute de mii de zile. Ce plăcere.“

Vasul vibra şi se zguduia de bătaia zbaturilor. Apa luneca îndărăt, lucie şi părînd dură, ca nişte plăci de sticlă galbenă-cenuşie. Pămînturile erau pustii. „M-am păcălit. M-am păcălit rău. Şi ce osteneli, ce planuri, ce strategie ! Hah, Dumnezeule!“

[1] Am onoarea, prea stimată doamnă, bună seara, domnule.

Scrîşnea din dinţi, singur, în vîntul tăios. Şedea cu mîinile în buzunare încordat, cu fălcile încleştate. „Nu face nimic. Continuăm !“

V

În 1884 şi 1885, deşi ajunsese unul din oratorii de frunte ai conservatorilor în parlament, Bonifaciu Cozianu era deputat şi nimic mai mult. Se mutase într-o casă mare în spatele bisericii Pitar-Moş, primea lumea, ţinea trăsuri, cai de călărie, slugi multe. Într-o zi, bînd cafele cu Lăscăruş Lascari, răbufni :

— După ce-i slujesc pe nerozii ăştia de ciocoi de aproape zece ani, nu văd nimic.

— Obişnuieşte-te cu ingratitudinea celor mari, zîmbi înţelepţeşte Lăscăruş, gălbejit ca o lămîie, chel, cărunt, slăbit, rămas cu obrajii, cu gîtul, cu pungile de sub ochi, toate veştejite şi pleoştite.

— Da, dar mă obişnuiesc şi cu ipotecile asupra moşiei, mîrîi Bonifaciu.

— Cît trăiesc eu, banca o să te păsuiască, spuse liniştitor Lăscăruş. Bonifaciu se stăpîni să nu-l privească, să nu i se poată citi gîndul: „Da, dar cît mai trăieşti ?“ şi spuse :

— Mulţumesc, nene Lascăre. *Une goutte de cognac*[1]?

— *Une goutte, merçi*[2].

Băură, încet. Lăscăruş sufla greu. Bonifaciu, rezervat ca totdeauna, nu-l întrebă dacă nu se simte cumva prost. N-avea decît să se uite la Lăscăruş : era limpede – nu mai are mult.

— Uite ce e, nene Lascăre : ce-ar fi să trec la voi în partid şi să-i las baltă pe fanarioţi ?

Lăscăruş părea că n-a auzit. Sufla greu, prăbuşit în fotoliu, cu burta în sus, cu bărbia în piept, cu ochii stinşi, tîmpi. Bonifaciu, prudent, nu repetă şi aşteptă.

— Da, gîfîi Lăscăruş. Să vedem. Să mă mai gîndesc. Mai vorbim zilele astea.

---

[1] Un strop de coniac?

[2] Un strop, mulţumesc.

Pe la sfîrşitul săptămînii mai vorbiră : dar Lăscăruş avea să înceapă tratative cu Brătianu, să vază ce şanse sînt.

La o lună după aceea, Lăscăruş, care nu ajunsese încă la o înţelegere fermă cu Brătianu, căzu la pat şi muri după alte două luni, de un cancer fulgerător. Banca Românească îl invită pe Bonifaciu să treacă pe la direcţie, pentru a-şi explica intenţiile cu privire la debitul său neacoperit de cîteva sute de mii de franci. Bonifaciu ceru o păsuire scurtă, se sui în diligenţă şi se duse la N..., la frate-său Eustaţiu, care venise la înmormîntarea lui Lăscăruş, dar se întorsese îndată... Eustaţiu îi spuse şi el „mai lasă-mă o zi-două să mă gîndesc“, şi-l pofti la cină. A doua zi, la prînz, Bonifaciu care era calm şi nepăsător ca de obicei, stătea de vorbă cu Cleopatra şi cu Eustaţiu. Îşi dădu seama că Cleopatra se uită la el cu o atenţie ciudată, şi bănui ce se întîmplase. Eustaţiu îl luă la o parte, apoi :

— Cleopatra dragă, noi avem de discutat o ţîră de politică...

— Poftim, vă las, spuse în grabă Cleopatra. Eustaţiu, rămas singur cu frate-său, începu stingherit:

— Măi băiatule... Regret foarte mult... M-am gîndit... Vezi tu... Mi-am făcut socotelile să văd de cît dispun în bani lichizi... şi nu pot!

— Nici măcar o parte?

Eustaţiu se uită într-altă parte:

— Nu pot de loc... am avut cheltuieli, am cumpărat de la ţărani Dobrunul...

— Păi de peste zece ani îl tot cumperi! exclamă Bonifaciu.

— Da – bîigui cellalt – dar vezi că acuma a trebuit să achit ultimele loturi, în fine, ce să-ţi spun, nu pot, n-am; cu dragă inimă ţi-aş da un împrumut: în dar!

— Ştiu, ştiu, nu mă îndoiesc, spuse Bonifaciu. Putea să vază cu ochii minţii scena dintre frate-său şi Cleopatra: „Nu-i da, puiule, că nu-i mai vezi, nu-l cunoşti ce parşiv e? O să ai nevoie de banii ăştia la primăvară (sau: la toamnă) cînd o să trebuiască să faci agricultură serioasă la Dobrunu; să vedem ţi-i dă el îndărăt dacă i-i ceri?“ Da, era sigur, îi datora asta Cleopatrei. Îşi stăpîni veninul şi plecă în grabă, despărţindu-se destul de rece de cei doi, deşi Eustaţiu se arătă mieros, afectuos, sentimental, iar Cleopatra rîse la Bonifaciu, şiret, fermecător, încîntată, în clipa cînd se urcă el în trăsură. Bonifaciu trînti uşa, strîngînd din măsele.

Călătoria îndărăt o făcu scăldat în sudori de ciudă şi grijă. Dar nu găsi nici o scăpare, oricît îşi storcea creierii. Pînă la sfîrşit, trebui să vîndă moşiile pe care le moştenise de la tată-său. Bătrînul Mavromihali refuză să-i dea fie-si moşiile de zestre.

— I-am spus că le capătă la moartea mea ! zicea el. Era mai rece cu Bonifaciu de cînd vedea că acesta nu intră în cabinet. Dar din ziua refuzului, Bonifaciu nu mai vorbi cu Constantina decît în public, în faţa slugilor sau în puţinele împrejurări cînd n-avea încotro. Altfel, se purta cu ea de parcă n-o vedea. Dormeau despărţiţi de la întoarcerea din călătoria de nuntă. Acuma, Bonifaciu începu să mănînce tot mai des la Capşa sau la „Bulevard" ; treceau zile întregi fără ca ea să-l vază, şi uneori săptămîni fără să-l audă că-i adresează cuvîntul. Constantina devenea tot mai tăcută, mai ştearsă, mai fără vlagă.

Iar în anul acesta, 1885, în 21 sau 22 iulie, Bonifaciu primi o depeşă de la Walter Apostolescu, care-i anunţa uciderea lui Eustaţiu de către ţăranii din Dobrunu. Bonifaciu murmură rece:

— Şi ce-mi pasă mie?

Apoi tot el se gîndi : „O să trebuiască să mă duc, altfel fac o impresie proastă; şi-afară de asta, ce-o să zică alegătorii din colegiul I dacă văd că eu tolerez să-i omoare ţăranii pe proprietari?"

În drum spre N..., pe cînd cei patru cai trăgeau în galop berlina de călătorie pe drumul mare, călcînd într-o şchioapă de pulbere, printre porumbişti nesfîrşite, sub un soare arzător, trecînd pîraiele prin vad, împroşcînd apă şi noroi, şi pe urmă iar la galop, din poştă în poştă, oprind numai ca să schimbe caii, Bonifaciu făcea cu amărăciune şi turbare bilanţul vieţii lui de pînă acum. „Am trecut de patruzeci şi trei de ani. Şi nimic ! Nimic !" îşi spunea el singur, asudînd în hainele-i negre, în arşiţa cumplită care încălzea capota de piele a trăsurii. I se udase gulerul scrobit, pe ferestre (coborîse geamurile) intra aer fierbinte şi praf, iar orizontul verde-cenuşiu tremura, tulbure, sub greutatea cerului de metal încins. În acest fel aţîţător pentru nervi călători Bonifaciu de la Bucureşti la N..., şi sosi fierbînd de o furie fără obiect, abia stăpînită sub o mască rigidă. Cu Walter Apostolescu se arătă politicos, dar sec ; cu Cleopatra, care, văzîndu-l, izbucni în hohote sfîşietoare de plîns, stătu cinci secunde şi o părăsi, dezgustat ; se prefăcu a se reculege în faţa cadavrului cu batistă pe faţa zdrobită şi care începuse să miroasă greu în ciuda maldărelor de crini îngrămădiţi

pe el; apoi, ţeapăn, rece, şi mut, urmă convoiul funebru, şiroind de sudori sub soarele de iulie. A doua zi, se urcă în trăsură şi se duse cu Walter Apostolescu la Dobrunu. Făceau acelaşi drum pe care-l făcuse Eustaţiu cu cinci zile înainte. Aceleaşi cîmpuri îşi evaporau zemurile vegetale, în aerul fierbinte şi parfumat ; aceleaşi ciocîrlii ciripeau sus de tot în văzduhul albastru arzător. Care veneau scîrţîind pe drum; la vederea trăsurii boiereşti care venea în goana cailor, intrau în şanţ, opreau boii şi aşteptau să treacă boierii. Unii din ţărani îşi scoteau pălăria din cap. Alţii nu ridicau ochii şi se uitau într-altă parte. Bonifaciu nu dădea bună ziua. Nici nu-i privea.

— Ascultă, dragă Walter – spuse el – o să-ţi cer un serviciu de adevărat amic; ocupă-te de Cleopatra; rămîi pe lîngă ea, n-o lăsa singură. Trebuie să vezi să n-o păcălească cineva în chestiunea succesiunii şi aşa mai departe.

Ştia foarte bine că Walter trăieşte cu Cleopatra de ani de zile şi că se ocupa de avere; dar lucrurile trebuiau făcute cu decenţă şi cu sentimente nobile; Walter avea să devină mult mai important acum prin influenţa ce-o va căpăta printre alegătorii din colegiul I, şi chiar asupra belferilor, avocaţilor şi doctorilor din colegiul II şi asupra negustorilor din al III-lea. Walter prieten, era foarte util pentru el ca deputat; duşman, era primejdios, „În loc s-o pedepsesc pentru ticăloşia cu împrumutul, trebuie să-i fac curte!" se gîndea el, otrăvit de ciudă.

— Îndeobşte, de orice ai avea nevoie, tu sau Cleopatra, mă-nţelegi, orice, spuneţi-mi mie, şi voi face tot ce-mi stă în puteri, zise iarăşi Bonifaciu uitîndu-se peste capul unor ţărani care dădeau bună ziua, opriţi în marginea drumului.

— Îţi mulţumesc din tot sufletul, spuse Walter cu emoţie, strîngîndu-i mîna.

În sfîrşit, trăsura ajunse în faţa primăriei. Un jandarm stătea de santinelă, cu arma pe umăr, în uşă. Alţi cîţiva şedeau pe o bancă şi unii în picioare, la umbra unor duzi, sub care-şi puseseră puştile în piramidă. În curtea primăriei se auzea tropăit de cai şi glasuri: erau mulţi jandarmi călări, trimişi în sat. Dar satul parcă nu exista. Era cald, totul zăcea adormit, toropit, mort. Abia dacă se mişca cineva sau ceva pe uliţă.

„Degeaba – se gîndea Bonifaciu, coborînd – bestia n-o să mă ierte; prea mă urăşte. O să mi-l monteze pe imbecilul ăsta, să mi-l facă duşman, iar eu... patruzeci şi trei de ani şi nimic, nimic, nimic!“

Înăuntru, se auzeau glasuri. Erau prefectul, procurorul, un locotenent de jandarmi şi nişte jandarmi în jurul unui ţăran. Prefectul era unul nou, care-l salută cordial pe marele orator politic; procurorul fu şi mai amabil, aproape servil ; jandarmul bătu din pinteni, cu sabia în mînă, ţinută de teacă, şi strînse respectuos mîna lui Bonifaciu.

— Continuaţi ancheta, vă rog; nu vă lăsaţi stînjeniţi de prezenţa mea; voi fi un simplu privitor, nu voi a vă tulbura cîtuşi de puţin în executarea misiei dumneavoastră, zise Bonifaciu cu demnitatea gravă a omului de stat şi se aşeză pe scaunul cioplit cu bricege şi jupuit de vopsea, ce-i fusese oferit.

— Ei, mărturiseşti? întrebă procurorul. Ţăranul se uita în gol. Nu se uita nimănui în faţă. Era un bărbat ciolănos, cu o faţă rotundă, lată, şi o mustaţă mare roşcată. Şi obrajii-i erau roşcaţi, arşi de soare, sub ţepii bărbii nerase de o săptămînă. Era un om voinic şi sănătos, cu mîini mari, late, cu unghii îngroşate; ţinea mîinile pe genunchi şi se uita în gol.

— Spui, sau nu spui? repetă procurorul. Prefectul fuma. Locotenentul, tînăr subţire cu un cap osos, dur, cu mustăcioară neagră, răsucită, se apropie de ţăran şi-i trase două palme, care-i împinseră capul cînd într-o parte cînd într-alta. Omul nu-şi luă mîinile de pe genunchi. Jandarmii stăteau în picioare cu arma la picior. Locotenentul se înroşise. Toţi erau tulburaţi; soldaţii se uitau la om cum i se împurpurează adînc obrajii. Clipi din ochi şi oftă. Bonifaciu îi şopti prefectului:

— Ce e cu el?

Se uita la ţăran; era un om de vreo treizeci de ani; îl ştia de undeva; îl văzuse undeva; dar unde? vorbise chiar cu el. Unde? Cînd?

Prefectul luă de pe masa scrijelită şi pătată cu cerneală o foaie de hîrtie şi i-o dădu lui Bonifaciu: era procesul-verbal al interogatoriului: *...Petrache Dumitru, comuna Dobrunu, român, însurat, trei copii, plugar, nu ştie carte, nu ştiu, n-am făcut nimic, am fost la primărie, satul a dat, nu, nu poci să spun pe nimeni anume, eu n-am dat, nu sînt vinovat, rău face, n-am fost, degeaba mă arată el, eu numai mă uitam, ăi de-or fi dat nu-i ştiu.*“ Aşa sunau răspunsurile. Prefectul îi întinse lui Bonifaciu un teanc de hîrtii, pe care acesta le răsfoi. Erau

interogatoriile locuitorilor Culea Pavel, Chireasă Vasile, Arghir Dumitru, Ion Tîrnă, Mircea Constantin, Lefter Uzum, Florea Dumitrescu-Porcoi, Ene I. Jirlăcan, Gheorghe M. Jirlăcan, Vasile Larotă, Niţă Geantă, Coman Lixandru, Petrache Tudorache, pînă la vreo cincizeci de nume. „*Nu ştiu, satul a dat*“, se repeta pe fiecare filă. Locuitorul Păun Vasile, zis Stan Fasole, la întrebarea: „*De ce aţi dat în domnul Cozianu?*“ răspunsese: „*Nu ne lăsa în pace*“. Locuitorul Iordache Narfă, singur, spusese: „*Niţă Negrea de sîmbătă învăţa oamenii să-l ia cu pietre pe boier cînd o veni să le ia moşia. Am auzit că el a dat întîi. Şi Petrache Dumitru Nană era cu el, ăla de-i zice Nebunel, nu Ioniţă Dumitru Nană, ăla-i frate-su, Balabeş.*“

Ăsta era Petrache Dumitru Nană, zis Nebunel; omul pe care în clipa asta locotenentul îl luase de păr şi-l izbea cu capul de perete. Se auzea bocănitul înfundat şi gîfîitul locotenentului, şi gemetele icnite ale omului bătut. „De unde îl cunosc eu pe acest Nană?“ Bonifaciu se întoarse către prefect şi-l întrebă în şoaptă (de altfel nu se auzea, căci locotenentul repeta mecanic între dinţi: „Spui? Spui? Spui?“ izbindu-l pe om cu capul de perete).

— Şi acest Niţă Negrea, unde e? Ce-i cu el?

Prefectul se ridică şi-i făcu semn să iasă. Trecură într-altă odaie goală de tot, scrisă cu creionul pe pereţi, cu podeaua murdară. Pe podea era întins un ţăran mort, ţeapăn, cu ochii duşi în fundul capului, nasul subţiat şi gura întredeschisă. Era galben ca pămîntul acuma în iulie; nişte muşte îi umblau pe faţă.

— Ăsta e, zise prefectul. El era instigatorul principal, dar n-a vrut să mărturisească de loc; l-au bătut cu sacul de nisip, şi se vede că s-a rupt ceva în el... Mie nu-mi plac deloc *lucrurile astea*, dar altfel nu se putea, ăştia sînt toţi tîlhari şi se acoperă unul pe altul. Noroc că am avut vreo doi-trei mai de treabă, care ni i-au spus pe ceilalţi...

— E regretabil, zise cu gravitate Bonifaciu Cozianu, privind cadavrul lui Niţă Negrea cu aceeaşi răceală şi indiferenţă ca şi pe al propriului său frate; e regretabil că trebuiesc aplicate asemenea metode forte. Dar aici e vorba de un atac al pricipiului însuşi al proprietăţii, nu de omorul unui om, fie el şi fratele meu.

Prefectul dădu din cap, pătruns, cu ochii la trupul slab în cămaşă şi izmene de cînepă murdare de pămînt şi pătate şi de altceva, nu s-ar fi putut spune ce; nu sînge; nişte pete.

— Deci nu este vorba de a face justiţie pentru omorul unui om – urmă Bonifaciu pe un ton rece şi sever – ci este vorba de a apăra morala, justiţia, avutul şi vieţile cetăţenilor, într-un cuvînt a salvgarda ordinea socială.

Şi ieşi din primărie. Pe cînd trecea pe coridor, îl văzu cu coada ochiului pe ţăranul Petrache Dumitru, pe care un jandarm îl ţinea de păr, iar altul îi zvîrlea o vadră de apă pe el. Omul se făcuse galben-pămîntiu, îşi pierduse culoarea sănătoasă roşcovană din obraji în cele două-trei minute cît lipsise Bonifaciu din odaie. Îi curgea sînge din nas pe buza de sus. Se uita în gol, cu un aer rătăcit, absent.

„Ah, acuma ştiu", se gîndi Cozianu. Îl văzuse o dată, în război, într-o dimineaţă înainte de o ciocnire cu o patrulă de cavalerie turcească. Flăcăul ăsta fusese trimis în vedetă; îl vedea cum zîmbeşte. Greoi şi blajin: „Te cam ia cu frig, ai?" - „Mă cam ia, să trăiţi..." şi pe urmă îl văzu roşu la faţă, năduşit, cu ochii lucioşi, gîfîind, cum îşi şterge sabia de mîneca mantalei cu un gest inconştient. „Uite-al dracului; a scăpat din război şi o să se cureţe acum." Îi întinse mîna prefectului.

— Te felicitez pentru zelul cu care priveghezi la urmarea anchetei; şi cred că ar mai trebui cercetaţi vreo zece-douăzeci de instigatori, tot atît de minuţios.

Şi-l privi în ochi, ca să-l facă să înţeleagă. Dar cellalt înţelese îndată: se vedea asta din zîmbetul lui.

— Unde-i conu Walter? întrebă Bonifaciu ştergîndu-se pe faţă şi pe gît cu o batistă.

— E în curte, conaşule, la primărie, zise vizitiul. Bonifaciu intră. Curtea era largă; cu pămînt bătut, galben. Caii jandarmilor dormitau în de-a-mpicioarelea sub un şopron. Puştile clădite în piramide îşi încălzeau oţelul la soare. Jandarmii atîrnau prin curte, pe scara din dosul casei, fără treabă; se uitau, ca şi Walter, la trăsura răsturnată într-o rînă lîngă gard. Distins, în redingotă neagră, cravată neagră, joben negru, Walter îşi vîrîse mîinile în buzunare şi, crăcănat, privea trăsura fără roţi cu lemnul lăcuit ciobit şi spart, cu catifeaua dinăuntru smulsă fîşii.

— Ia te uită ce-au făcut, bestiile! exclamă Walter, arătîndu-i-o lui Bonifaciu. Cu topoarele au stricat-o! Ce vandali!

— Da, zise Bonifaciu. Hai să mergem, frate, ca să mai ajungem pe lumină.

Mai trecură să-şi ia rămas bun de la domnii din primărie. Cînd intrară, auziră bufnituri înfundate; cineva scîncea ca un copil, glasul locotenentului gîfîia:

— Nu vrei? Nu vrei? Nu vrei?

— La revedere, domnilor, zise tare Bonifaciu, fără să mai intre. Dar ceilalţi apărură îndată, schimbaţi la faţă, rîzînd silit; locotenentul de jandarmi era vînăt. Bonifaciu, rece şi oficial, le strînse mîinile, Walter făcu la fel; se urcară în trăsură şi plecară. Pe drum Bonifaciu zise deodată:

— Cleopatra poate fi liniştită: poate lua în stăpînire Dobrunul fără nici o grijă. S-o ajuţi să-l exploateze sistematic, după metode moderne; e o moşie splendidă, care face aur. Păcat că nu mă pot ocupa şi eu de plugărie, murmură el pe alt ton, melancolic.

—Poate că o să facem agricultură împreună, rîse Walter Apostolescu cu subînţeles. Bonifaciu se feri, şi-i dete să înţeleagă, precis, delimitat, ce voia.

— Să facem politică împreună, şi sînt foarte mulţumit, zise el pe un ton binevoitor şi cordial.

— A, asta nici vorbă! Eşti deputatul nostru pe veci! exclamă cellalt jovial.

Şi, totuşi, nu făcură politică împreună. La primele alegeri, Bonifaciu fu pe punctul de a cădea. Nenea Ienache Balaban îi spunea, bătîndu-l familiar pe genunchi:

— A dat strechea în conul Walter: auzi, ce să ne facă el! Ce-are, coane, cu dumneata?

Crispat de repulsie, dar neputîndu-şi trage la o parte genunchiul în mod ostentativ, Bonifaciu răspundea sec:

— Ei, e dreptul lui să voteze cu cine voieşte...

— Lasă-mă, nenişorule, că ştiu eu cum e cu politica: ce i-ai făcut? I-ei fi făcut vreun bine şi nu ţi-l poate ierta? Că aşa e omul: fiinţă recunoscătoare, cu inima curată.

Bonifaciu începu să rîdă:

— Da, i-am făcut un bine.

Şi adăugă, pe un ton schimbat, rece şi hotărît, rîzînd galben:

— Şi-o să-i mai fac. Nici o grijă: îi mai fac eu un bine o dată.

VI

În 1886 sau 1887 doamna Constantina Cozianu era o femeie tînără, de douăzeci şi ceva de ani, cel mult douăzeci şi cinci, dar părea mult mai matură. Melancolia ei înnăscută, care venea dintr-un trup anemic şi limfatic şi dintr-un duh lent, moliu, o îmbătrînea prea de timpuriu. Faţa îi rămăsese triunghiulară, dar nu mai era a unei adolescente, apăruseră primele creţuri pe lîngă ochi şi pe lîngă gură; ochii albaştri îi erau înceţoşaţi de miopie, puful blond de pe obraji dădea aceeaşi impreciziune conturului unui chip devenit imperceptibil mai masiv; ca şi silueta; amazoana subţirică pe care o întovărăşea Cozianu pe aleea călăreţilor de la Şosea devenise o femeie mai lată în spate şi în şolduri, iar inelele pe care le purtase la optsprezece ani pe degetul mijlociu, acuma le purta pe inelar sau chiar pe degetul cel mic. Era însă mai cu seamă, mai mult decît oricînd, o persoană melancolică, posacă, nu posomorîtă, niciodată ca un cer de furtună, dar totdeauna ca un cer acoperit, cenuşiu, de zi de sfîrşit de vară cînd începe să fie frig. Această persoană fără lumină lăuntrică, fără sclipire în ochi sau în rîs, această femeie într-o veşnică eclipsă era elegantă, făcea şi primea vizite cu soţul ei, călărea la Şosea, dansa la baluri. Făcea s-o vezi cu Bonifaciu Cozianu, apărînd la o recepţie, ea în rochie decoltată, cu trenă, cu evantaiul în mînă, cu părul ridicat în bucle mari de un blond stins, cu zulufi mărunţi pe ceafă şi la urechi, de un blond închis, care putea fi castaniu spălăcit, şi umbînd moale, fără vioiciune, ca în vis, adormită; iar alături, Bonifaciu Cozianu, care nu era mai înalt decît ea nici cu un deget, dar drept, încordat, cu ochii limpezi, reci, neexpresivi, încărunţit (avea acum patruzeci şi cinci de ani împliniţi), cu cîteva fire cărunte în mustaţa galică, pleoştită peste o gură mai strînsă, mai brutală, mai uscată decît înainte: orice urmă din moliciunea şi seva tinereţii, cîtă fusese şi aceea, dispăruseră cu desăvîrşire; domnul Cozianu era un om sec, rigid, rece; cei doi soţi, unul lîngă altul, erau – ea ca o pîine cînd ai isprăvit-o de frămîntat, cocă incoloră şi moale şi fadă, iar el ca o vergea de oţel,

cenuşiu, elastic şi dur. Înaintau în saloane, surîzînd amabil în dreapta şi în stînga; între ei nu schimbau nici o privire, nici un cuvînt; se ţineau de braţ, de parcă s-ar fi ţinut fiecare de un lemn; apoi se despărţeau, dansau, jucau cărţi, făceau conversaţie, fiecare în colţul lui; iar la sfîrşit, plecau iarăşi împreună, paralel şi fără contact se urcau în trăsură şi începeau să tacă. Ajunşi acasă, tăceau. Se despărţeau cu două vorbe politicoase şi goale, apoi dormea fiecare singur. A doua zi, se întîlneau la masă, nu vorbeau şi se despărţeau: domnul Cozianu la Cameră, doamna în oraş. Se ducea pe la cucoane, bea ceai, asculta ce se vorbeşte, spunea şi ea un cuvînt-două, zîmbea şters şi politicos, pleca. Trecea prin magazine, cumpăra o statuetă, un tablou (adeseori de un pictor austriac sau francez de mîna a treia sau a patra), stofă pentru o rochie, mătase pentru un fotoliu care se stricase. Se întorcea acasă şi aştepta ora mesei, sau se îmbrăca în rochie de seară şi-şi alegea perlele ori colierul de diamante.

Mai tîrziu, începu să stea mai mult în casă, şi să bea în ascuns. Cumpăra la Broft, care primise de la Genova nişte rachiu de Xeres, parfumat ca un car de tămîioasă, şi tare de tot, şi bea singură pînă se simţea mai bine, mai vioaie; iar atunci, dacă băuse bine, avea energia să citească un roman.

Iar mai tîrziu, se retrase de tot şi căzu la alcoolismul care avea s-o bage în mormînt la patruzeci şi ceva de ani. Dar aceste lucruri se petrecură treptat şi aproape pe neobservate, în cei douăzeci de ani de după 1885 şi 1886; căci atunci, în 1885 şi începutul lui 1886 se petrecură cîteva lucruri despre care ea nu ştia că au s-o ducă la singurătate totală, la alcoolism şi la moarte.

Întîiul, se petrecu într-o după-amiază din noiembrie 1885. Era urît afară, ploua, era frig. Nu se aprinseseră încă lămpile; se aprindeau la cinci după-amiază. Dar din pricina zilei înnorate şi triste, în salonul casei lui Bonifaciu Cozianu era aproape de tot întuneric. Totuşi, Constantina nu ceruse să se aprindă lămpile. Şedea lîngă o fereastră, la o măsuţă de ceai. Pe tavă, toată clădirea serviciului de ceai, samovarul uriaş, cănile de lapte, zaharniţa, cizelate şi gravate, luceau tainic ca turnurile şi cupolele unei legendare cetăţi de argint. Vizavi de Constantina, domnul Ionaş Hagiopol şedea într-un fotoliu, cu genunchii lipiţi, cu coatele şi ele lipite de corp, şi ţinea în mînă ceaşca de ceai. Ionaş Hagiopol se apropia acum de treizeci de ani; îşi lăsase mustaţă

mare, era serios, melancolic, cu ochi cu pleoape grele, orientali, încercănați. Era un om corect, rezervat, moale, politicos; venea de două-trei ori pe săptămînă să stea de vorbă un ceas-două, să-i ție de urît Constantinei. Încă o iubea. Dar nu-i mai spusese nici un cuvînt, niciodată. Stăteau de vorbă ca acuma, alene, fără însuflețire sau strălucire.

— Ce vreme! spunea Constantina, uitîndu-se cum curg șiroaiele de ploaie pe fereastră.

— Urîtă vreme, da, murmura Ionaș Hagiopol. Vă duceți poimîine la madam Grădișteanu?

— Cred că da... Da, ne ducem. Cine o să fie?

— Cine să fie? Tot lumea aia... *Le tout-Bucarest*[1].

— Puțini mai sînt...

— Ce vrei? mică țara, capitala mică, oameni puțini...

— Da, așa e...

Și iar se uitau pe fereastra înaltă pe care curgea ploaia, printre cele două fîșii de alamă ale perdelelor de *faille* galbenă.

— Ce mai e prin gazete? întrebă fără interes Constantina.

— Nimic. Un vapor a tăiat în două o corabie cu pînze în fața Ostandei.

Iarăși tăcere. Se plictiseau, dar nu prea tare. Se simțeau bine. Se făcea întuneric. Poate că aveau să adoarmă, să amorțească, pe veci. Ușa se deschise și Bonifaciu intră.

— Bună seara, Constantino. Ești singură? A, ești și dumneata. Bună seara. De ce nu ceri să facă lumină, draga mea?

Trase de șiretul care atîrna lîngă ușă. Un clopoțel sună stins undeva într-o anticameră. Intră un fecior.

— Aprinde lămpile, zise Bonifaciu și se așeză. Despre ce vorbeați.

— Despre lumea din București, îngînă Constantina, fără chef.

— Da? Ce e cu ea?

— E puțină... Cîteva sute de familii, și gata.

— Ei, ce să zică negustorașii; ei cînd fac nuntă, își adună toată lumea pe care o cunosc și încape într-o ogradă! Sînt oameni care nu au mai mult de douăzeci-treizeci de amici sau de cunoscuți. Așa că de ce să ne plîngem?

— Totuși – spuse Ionaș Hagiopol – cîteva sute de familii e puțin...

[1] Tot Bucureștiul.

— Ce vrei? Nu sîntem în Englitera, răspunse destul de rece Bonifaciu. Și la urma urmei, dacă te gîndești bine, orice țară e la fel. Cîteva sute de familii, sau în țările mari cîteva mii, restul, prostime. Acele cîteva familii sînt totul. Și la noi e la fel.

Vorbea curgător, dar rece, sec, poruncitor, dominator. Le vorbea ca unor copii. Se simțea imediat că se gîndește mai repede, mai precis, mai limpede, mai departe, că vede lucrurile mai de sus, mai multe deodată. Stricase tăcerea, întunericul, amorțeala plăcută în care nu mai gîndești, în care lenevești și trece vremea fără s-o simți. Feciorul aprindea lămpile una după alta: pîc, pîc, făceau sitele de gaz aerian deasupra florilor de bronz ale candelabrelor, și odaia se lumina. Ionaș Hagiopol își trase ceasul din jiletcă.

— Șapte ceasuri. Trebuie să mai trec pe la niște amici.

Se ridică, se înclină în fața Constantinei, apoi, mai puțin adînc, în fața lui Bonifaciu.

— Nu ți-am văzut trăsura afară. Veniseși pe jos?

— Da, încă nu ploua.

— Să-ți dau trăsura mea. Dă-mi voie, vin cu dumneata. Și-l urmă afară din salon, prin anticameră pînă în antreu. Feciorul îi ținea lui Ionaș Hagiopol paltonul.

— Du-te și spune-i lui Ion să scoată trăsura a mică, să-l ducă pe dumnealui, zise Bonifaciu. Feciorul ieși. Rămăseseră numai ei doi în antreul cu geamlîc. Se vedeau prin geamuri treptele peronului, ude, curtea pavată cu cărămizi ce luceau de apă, grilajul, poarta și strada cu felinare pe care un lampagiu zgribulit, cu un sac în cap, le aprindea chiar în clipa aceea.

— Dragul meu – murmură Bonifaciu cu gravitate, uitîndu-se fix și rece la cravata lui Ionaș prinsă cu o camee (Ionaș era mai înalt decît el) – uite ce e; am a-ți face o mare rugăminte: să nu mai frecventezi atît de asiduu casa noastră. Nu te mira: o să-ți explic. Eu lipsesc mult, sînt ocupat cu politica, aproape că nu mai calc pe acasă; Constantina e mult mai tînără decît mine, dumneata de asemenea; un om galant ca dumneata n-o să vrea a lăsa să se zîmbească într-un anumit fel pe socoteala mea; chiar cînd conștiința dumitale te absolvă de orice vină; știi doar cum sînt oamenii. Nu?

Și-l privi în ochi, rece și dur. Ionaș Hagiopol se schimbă la față. Dar omul ăsta scurt și subțirel, care de ce încărunțea știa să ia la ne-

voie, în anumite clipe, un aer mai agresiv şi mai brutal, îl umplea nu de frică, ci de ceva mai mult, de o oroare, de o sfială şi neplăcere profundă, fizică. Bîigui:

— Da, înţeleg... Cum să nu...

— Îţi mulţumesc, răspunse rece Bonifaciu. Afară, trăsura venea din fundul curţii. Se opri în faţa peronului. Bonifaciu deschise uşa cu mîna lui şi i-o ţinu lui Ionaş Hagiopol să iasă. Acesta se mai înclină o dată, stîngaci, tulburat, descumpănit, nefericit. Bonifaciu nu-i întinse mîna. Cellalt însă i-o întinse; nu mai ştia ce făcea. Bonifaciu îi dădu două degete, cu un aer protector şi cam dispreţuitor.

— *Au revoir*, monşer, *au revoir*.

Închise uşa. Trăsura ieşea în ploaie, la lumina galbenă a felinarelor cu gaz. Bonifaciu intră în casă, trecu prin anticameră şi drept la el în bibliotecă, fără s-o mai vadă pe Constantina. Îl plictisea.

Începînd din seara aceea, Ionaş Hagiopol nu mai călcă pe la Cozieni. În prima săptămînă, Constantina nu-şi dădu seama de lipsa lui. Peste o altă săptămînă, îl întrebă o dată, la masă, pe Bonifaciu:

— Da'ce e cu Ionaş? Nu-l mai văd.

Bonifaciu dădu din umeri, cu o strîmbătură dispreţuitoare şi indiferentă, dar nu răspunse. De cînd se aşezase la masă, nu spusese nici un cuvînt. Iar de aici încolo, de asemenea nu spuse nici un cuvînt.

În sfîrşit, Constantina, la braţul lui Bonifaciu, intrînd într-o seară în salonul doamnei Oteteleanu, îl zări pe Ionaş Hagiopol şi-i întîlni privirea. Peste o clipă, Ionaş Hagiopol dispăruse. Constantina îl căuta cu ochii, apoi, după ce se despărţise de Bonifaciu, luat la o parte de domnul Catargiu, se duse, cît putu de discret, prin celelalte saloane, să-l descopere. Nu-l găsi. Nici nu îndrăzni să întrebe de el. Şi de atunci încolo nu-l mai întîlni în lume.

Pînă într-o dimineaţă de la începutul primăverii următoare, cînd Constantina ieşi să facă nişte cumpărături şi se opri lîngă Capşa. În faţa ei luceau geamurile pe care scria cu litere mari aurite *Magazinu Universalu, Sucursală a magazinului Bon Marché de la Constantinopolu.* În vitrină, cravate de mătase, mănuşi de *prunelle*, de căprioară ori glasate, voaluri, un mănunchi de bastoane de abanos, de trestie de bambus, de palisandru, piramide de gulere tari, panoplii de umbrele negre, cadrilate, albe, verzi ca apa sau galbene ca lămîia, şaluri de caşmir. Pe geamurile laterale sta scris cu litere mai mici:

Brasserie, Ganterie, Parfumerie, Articles de Paris, Fantaisies, Cristaux, Porcelaines etc.

Doamna Cozianu, cucoană în pardesiu de postav *gris-argent,* cu toca verde ca mărul în vîrful buclelor ei de un blond mort, se uita la vitrină. Trecătorii se întorceau după silueta subţire, cu turnura proeminentă şi cu mîna înmănuşată verde, pe mînerul umbrelei lungi, fus de mătase cenuşie. Dar întrezăreau profilul oarecare, tenul oarecare, expresia posacă, somnolentă, şi plecau mai departe renunţînd să se oprească şi să încerce a-i susura la ureche propuneri galante. Ea nu băga de seamă nimic. Privea vitrina şi se gîndea: „Îmi trebuie vreo duzină de perechi de mănuşi proaspete pentru sfîrşitul sezonului". Intră, primită îndată de negustorul îndoit în două, frecîndu-şi mîinile şi zîmbind cu supuşenie.

— Bună ziua. Îmi trebuiesc nişte mănuşi, spuse Constantina Cozianu fără să se uite la nimic: nici la muşterii, nici la cristalurile gravate şi la oribilii marchizi, marchize şi păstori înamoraţi din porţelan de Saxonia în culori dezgustătoare, de zaharicale; nici la cutiile din rafturi, nici la soba de fier care ardea într-un colţ al prăvăliei. Căci, la auzul glasului ei, se întoarse s-o vadă un domn în redingotă neagră şi joben negru. Era Ionaş Hagiopol. Rămase cu ochii la ea şi cu un guler scrobit în mînă. Constantina, mioapă, îl recunoscu după siluetă, nici ea nu ştia după ce; făcu iute trei paşi spre el şi exclamă:

— Ionaş! Dumneatale eşti? Ce faci, omule?

El îşi scoase jobenul şi dădu să-i ia mîna înmănuşată şi să i-o sărute: dar rămăsese cu gulerul acela în mînă. Se tulbură, lăsînd-o cu mîna întinsă, se întoarse şi puse gulerul pe tejghea, apoi îi sărută mîna. O roşeaţă fierbinte, purpurie, îi colora obrajii de obicei măslinii ca ai mamei sale, armeancă frumoasă şi bogată din Constantinopol. Constantina, posacă şi fără vlagă cum era, se îmbujoră pînă şi ea. În prima clipă simţi o bucurie intensă, nu-şi dăduse seama pînă atunci cît dorise să-l vadă.

— Ce faci? întrebă ea, repetînd în neştire. Unde ai fost? De ce nu mai vii? De ce n-ai dat nici un semn de viaţă?

El tăcea, uitîndu-se la ea. Încet-încet, roşeaţa îi pieri din obraji. Zîmbi silit, dar nu răspunse.

— Ce ai făcut Ionaş? Unde erai?

— În Bucureşti... adică am fost şi pe la ţară, am fost la vînătoare, mă-nţelegi, îngînă Ionaş Hagiopol. Ea îl privi atent şi murmură:

— Nu înţeleg. Ce e cu tine?

El zîmbea stînjenit. Constantina îi spuse:

— Aşteaptă pînă-mi iau nişte mănuşi şi pe urmă mă acompaniezi spre casă.

El păru speriat şi îngăimă:

— Nu... Te rog să mă ierţi, dar trebuie să fiu îndată într-un loc... nu poci întîrzia... Şi o privea cu un fel de lăcomie, de însetare dureroasă. Trebuie să plec îndată... În altă... în altă...

Şi încheie în şoaptă gîtuită:

— În altă direcţiune.

Dar nu se mişca din loc. Constantina rămase o clipă uimită, apoi bucuria se schimbă brusc într-o furie dureroasă şi amară.

— Bine, zise ea. Adio, domnule.

Şi ieşi repede din magazin.

— Nu alegeţi nişte mănuşi? întrebă dulceag vînzătorul repezindu-se după ea. Dar Constantina îi trînti uşa în nas şi porni repede pe trotuarul Podului Mogoşoaiei. „De ce nu mor pe loc, acuma, aici? De ce nu pot muri?" se gîndea ea sufocîndu-se. O birjă goală trecu pe lîngă dînsa; Constantina îi făcu semn cu mîna, se urcă, îi spuse adresa şi se lăsă pe spate, fără putere. Era sigură că moare. Simţea că moare. Dar o apucă o criză de plîns, care o uşură.

La prînz, se arătă la masă cu ochii roşii, galbenă. Nu aveau musafiri. Bonifaciu, ca de obicei, mînca în tăcere. Dar şi ea tăcu, deşi de obicei mai spunea cîte ceva, mai punea o întrebare căreia Bonifaciu îi răspundea laconic, glacial, sec. Astfel încît la desert, Bonifaciu îi azvîrli o privire cercetătoare şi o întrebă:

— Ce e cu dumneata? Ai plîns?

— Am o migrenă. Nu mă simt bine, zise Constantina cu ochii în farfurie. Bonifaciu nu continuă: avea şedinţă la Cameră după-amiază.

După masă, se ridicară amîndoi deodată şi se despărţiră în tăcere., Constantina se duse în salonaşul ei şi se aşeză într-un fotoliu în faţa ferestrei. Afară era soare, copacii negri începeau să se înconjure de un abur subţire verzui. Ce era atît de trist în cerul acesta albastru, în după-amiaza însorită? Din ce îi venea tristeţea aceasta cumplită? Copacii erau prea uscăţivi, frunza prea puţină, lumina în schimb dură şi necruţătoare; în lumina asta, totul apărea sărăcăcios, urît: peste drum de casa mare şi arătoasă a ei, a Constantinei, erau nişte căsuţe care-şi întorceau calcanele fiecare celei din spate, cum îşi întorc maimuţele şezutul. „Toate astea – se gîndi Constantina, şezînd în fotoliu şi uitîndu-se la strada pe care treceau precupeţi olteni, cu cobiliţele cu zarzavaturi – toate astea sînt mici, mărunte, josnice, ruşinoase. E dezgustător." Casele, oamenii care treceau îmbrăcaţi răpănos, femeile în fuste negre şi cu cocul făcut la întîmplare, cu broboade în spate şi pantofi scîlciaţi, un geamgiu în zdrenţe care striga discordant: „Geaa! muri! Geaa! muri!", totul era fad, plicticos, dezgustător. Deodată Constantina sări de pe scaun, ca dintr-un arc. Nu ştia de ce. Fusese o tresărire fizică a muşchilor.

– Ce singură sînt! zise ea tare, cu un glas care i se păru ciudat. Apoi, meditativ, mai încet: Sînt singură de tot.

Şi începu a se plimba prin salonaş, pe un admirabil covor de Şirvan, luminos cu ape aurii. Ea nu-l vedea. Se plimba de sus în jos pe el şi se gîndea mereu la aceleaşi lucruri: căsătoria ei, ce se întîmplase de atunci, dispariţia lui Ionaş, întîlnirea, şi iarăşi de la început, ca pe o spirală. Din cînd în cînd îi apăreau figurile părinţilor şi fraţilor ei, pe care nu-i putea suferi, cu care nu se înţelesese niciodată; n-avea nicăieri şi la nimeni ajutor, înţelegere, adăpost, refugiu. Ce era cu Ionaş? De ce se purtase aşa? Şi iarăşi depăna mosorul, de la început, şi-l isprăvea cu întrebarea chinuitoare: de ce făcuse Ionaş aşa? Şi se plimba mereu de sus în jos.

Se însera cînd, deodată, se opri. „Trebuie să vorbesc cu el. Trebuie să vină aici. Dacă refuză am să mă duc eu la el. Şi am să i-o spun dinainte. Dacă refuză mă duc eu la el. " Se aşeză la micul ei *secrétaire* lat, pîntecos şi curbat pe toate părţile ca o scoică sau o bucată de chihlimbar, şi începu să scrie. Dar înainte de a isprăvi, sosi feciorul care-i întinse pe tăviţa lui de argint o scrisoare. Era de la Ionaş. Constantina rupse plicul şi se duse la fereastră să citească. Îi era frică de lumină. Nu ştia de ce, n-ar fi vrut lumină. Ionaş scria:

„ Draga mea Constantina, am suferit în aste cîteva ceasuri cît nu credeam că-mi este rezervat a suferi în vieaţa terestră. Amiciţia ce-ţi port e mai profundă decât am cutezat vreo-odată a-ţi confessa; îţi sunt amic cum e omul amic aërului şi pământului fără de quare nu pòte

trăi. Cum deci òre m-am lipsit de aërul vieţii mele, de hrana pământească şi cerèscă a ǫilelor mele? Dòr pentru tine, dragă amică, numai şi numai pentru tine, pentru desăverşirea fericirii tale conjugale. Bonifaciu, în felul său cam duru şi neomenossu dar francu, m-a avvertisat de pericolu: acella de a suscita commentarie neplăcute şi perfide, de a macula fără intenţiune onòrea unei persòne care în ochii mei e mai presus de orice pre lume. Acèsta eşti tu pentru mine; nu cutez a pune pre hârtie cuvintele, de teamă să nu păcătuiesc prin slăbiciunea lor, faţă de inima mea, care numai ea ştie, şi tace, şi va tăcea: Îţi sărut piciòrele şi pămentul pre care-l calci, şi rămen al teu pre veci.

Ioan Hadjopolu

Transmitte-i salutul meu soţului tĕu. Am tren spre Vienna astă sèră, şi în momentul când vei primi aceste rânduri, eu voi fi îmbarcat. Pòte că mai târǫiu să ne putem întâlni fĕrĕ ca acèsta să fie un pericolu pentru onòrea şi fericirea ta. Atunci mă voi întòrce.“

Constantina rămase o clipă înmărmurită. Apoi sună, să-i vie trăsura şi să se repeadă la gară. Feciorului însă îi ceru să-i spuie ora plecării trenului spre Viena: trenul pleca la ora şapte şi zece minute, cu legătura a doua zi în Roman spre Czernowitz, Lemberg, Viena, unde sosea a treia zi la cinci şi douăzeci dimineaţă. Omul stătea în picioare, cu o cărţulie în mînă, în penumbră. Murmură:

— Două sute nouăsprezece franci şi treizeci şi două de parale.

— Cîte ceasuri sînt acum? întrebă Constantina aproape în şoaptă.

— Şapte ceasuri, coniţă.

— Bine. Du-te, suflă Constantina. Rămase singură în întunericul care se lăsa repede. În seara aceea Bonifaciu stătu în şedinţă la Cameră pînă tîrziu de tot. Constantina nu mîncă şi îşi încuie odaia de dormit. A doua zi, la prînz, Bonifaciu nu veni: avea un dejun cu amici politici în oraş; seara, stătu iarăşi la Cameră: se dezbătea bugetul. Nu observă nici o schimbare în purtarea Constantinei. Nici nu-i dădea, de altfel, mare atenţie. Constantina era o maşină de primit musafiri. Ar fi trebuit să fie o maşină de făcut bani; dar bătrînul Mavromihali nici pînă acum nu-i dăduse moşiile şi nu părea că va muri curînd. Ar fi trebuit să-i facă şi să-i crească copii, dar se dovedise stearpă; nu, Constantina nu era interesantă. Trebuia să se facă

pe cît se poate mai puţin băgată în seamă şi să nu-l încurce în arzătoarea activitate politică în care-şi risipea puterile şi care mistuia fără să-i fi dat pînă acuma ceea ce voia el; îi dăduse destulă putere, ce-i drept; altuia i s-ar fi părut de ajuns, s-ar fi simţit îndestulat, sătul, plin, şi s-ar fi odihnit pe deputăţie şi pe speranţa şi aşteptarea liniştită a unui portofoliu ministerial. Dar Bonifaciu Cozianu îl aştepta de cîţiva ani deja, „mi se cuvine, sînt singurul om în adunarea asta de băieţoi bătrîni şi trîndavi“, exclama el veninos, în cercuri intime, şi nu-l avea, nu-l avea!

Şi tocmai acuma, în plină frămîntare politică, pe omul acesta pe faţa căruia se adînceau goluri în obrajii deveniţi uscaţi, osoşi, se crestau cute subţiri şi adînci şi se aşternea o culoare cenuşie, nesănătoasă, se trezi să-l tulbure ştearsa şi neînsemnata Constantina. Fără voia ei. În primăvara aceea începuse să bea şi dintr-o dată deschisese poarta tărîmului fericit unde totul era frumos şi uşor. Din cînd în cînd, o dădea afară de acolo greaţa fizică; dar în curînd se învăţă să-şi dozeze băutura, aşa încît să se ţină mereu într-o euforie măsurată, la limita beţiei depline cu urmări neplăcute imediate.

Într-o seară, Bonifaciu şi cu ea se duseră la o serată în casa lui Arthur Lahovary; iar peste cîteva zile Bonifaciu, intrînd în incinta Camerei, drept, încordat, cu capul sus, ca întotdeauna, surprinse nişte mutre înveselite la ivirea sa; păreau că ştiu ceva despre el şi nu spun, ceva ce poate nici el nu ştie. Era seară; becurile de gaz ardeau în sala mare şi rece, îmbrăcată în lemn cafeniu. Capetele negre sau cărunte, bărboase sau mustăcioase, privirile agere şi aprinse uneori de patima lăcomiei sau a urii, redingotele negre, jiletcile de mătase, gulerele tari, pe trupuri moi, albe, sleite de plăcerile trupeşti, de înjosirile spiritului şi de secătuirea nervilor – asta era lumea lui, cea mai primejdioasă menajerie din ţară, locul unde se dobîndeau în toată ţara respectul şi frica pentru reprezentanţii naţiunii. Şi se uitau pieziş la el, îşi fereau ochii de privirea lui, chicoteau cînd credeau că nu observă! Ce se întîmpla? Ce se întîmplase? Nici nu izbuti să urmărească atent dezbaterea. Întorcîndu-se ca să privească în sală, simţi iarăşi că oamenii se uitau la el, că rîdeau, că se întorceau repede, silindu-se să pară calmi şi indiferenţi. „Ce, au înnebunit? Pe primul care mai face pe caraghiosul cu mine, îl iau de piept“, se gîndi Cozianu, fierbînd. Dar, în sala plină de întuneric, în lumina galbenă a lămpilor de gaz

aerian, oamenii îmbrăcaţi în negru şi cu feţe galbene îl priveau, vorbeau între ei, zîmbind. Bonifaciu se ridică şi ieşi. Pe culoar, îl întîlni pe un amic politic, Mănucă Zlătişteanu, şi-l opri. Acesta, om cu voce de bariton şi cu o barbă mare neagră care-i cobora pe plastronul alb, îşi împreună mîinile pe burta-i mare şi-l privi dezolat:

— Ce-ai de gînd să faci, nene? Cum s-a întîmplat?

— Ce, domnule? Ce s-a întîmplat? Nu ştiu nimic! exclamă Bonifaciu enervat la culme.

— Cum, nu ştii, sau voieşti a ignora dinadins? întrebă cu glasu-i plăcut, melodic şi înălţînd sprîncenele, domnul Zlătişteanu.

— Ce să ignorez? pentru a ignora dinadins trebuie mai întîi să cunosc!

— Stai, nu te întărîta, frate. Dacă nu cunoşti, de ce eşti aşa pornit? întrebă Zlătişteanu. Bonifaciu se uită urît la el şi vorbi agresiv:

— Fiindcă simt că se petrece ceva fără ca să ştiu ce anume! Sau crezi că mă prefac?

— Stai, stai, că n-am crezut nimic... Ce temperament ai şi dumneata... *une poudrière*[1], pre legea mea!

— Zlătiştene, îmi spui sau nu-mi spui? Căci altminteri am treabă! zise Bonifaciu, gata să plece.

— Stai, că-ţi spun. Nu te mînia, că n-ai de ce. E o prostie. Uite, ce să-ţi mai spun, ia ziarul şi citeşte! N-ai ce să-i faci: e vădit o greşeală a zeţarului. Nu ştiu franţuzeşte, bieţii tipografi.

Şi scoase din buzunarul de la piept ultimul număr al ziarului distins al celor mai reacţionare cercuri conservatoare care apărea de-a dreptul în franţuzeşte. Cu un deget gros, păros, domnul Zlătişteanu îi arătă cronica mondenă: „*La soirée que donnèrent, dans leur hôtel particulier, à la Chaussée, M. et Mme Arthur Lahovary, fut une féerie de lumière, de couleurs, de fraîche jeunesse, qui annoncait le miracle éternel bien qu'annuel du printemps. Renouveau des modes, des élégances, du charme des enchanteresses dont est si riche le beau monde bucarestois. Nous remarquâmes, entre autres, la jeune Mme Constantina Cosiano, ravissante et féérique apparition en mousseline aurore toute brodée de roses, bretelles en velours noir et dentelles, couronnée de boutons de roses, avec des rubis roses en pendentifs et*

[1] Un butoi de pulbere.

collier de rubis de la même eau. Aimée pour son coeur généreux qui en fait la viceprésidente de la Société des Dames Roumaines, elle a emporté le coeur de chacun a cette soirée, par sa grâce et sa distinction; on a trouvé unanimement en elle, la digne compagne de l'homme de coeur et du grand Roumain qu'est M. Boniface Cosiano. Mme la princesse Ypsilanti, en satin bleu Nattier...[1]"

Bonifaciu se opri aici. Era un dezastru şi unul ireparabil. Zeţarul scăpase de fiecare dată din cuvîntul francez *coeur*, diftongul *oe*. Efectul era de un ridicol meschin, idiot; nu te puteai împiedica să rîzi, şi ţi-era ruşine să rîzi de o asemenea stupidă şi indecentă potriveală.

— Nu e nimic; un moft, un marafet: şi nici n-are rost să-i dai atenţie, zise Zlătişteanu; încurcătura vine din stilul nefericitului de autor: adică, mai bine zis, din lipsa lui de stil; se vede că a scris-o în grabă; repetă *coeur* de trei ori într-o frază. Şi poate că zeţarul, mai ştii? Se gîndea la el!

Şi începu să rîdă cu vocea-i dulce şi gravă, dar foarte dezagreabil, căci se simţea reaua-voinţă şi răutatea meschină faţă de cel amintit.

— Cine a scris-o? întrebă Bonifaciu care pînă atunci nu zisese nimic, ci se uita fix la ziar. Văd aici iscălit, Seymour. Cine e Seymour?

— Nu ştii? Michel Ipsilanti. Dar el n-are nici o vină: nu-l poţi trage la răspundere pentru o greşeală a zeţarului!

— Da, spuse Bonifaciu cu un aer preocupat. Se uita în gol, absorbit. Deodată îi întinse mîna lui Zlătişteanu şi spuse repede:

— La revedere, trebuie să plec; oricum, îţi mulţumesc că m-ai avertizat. Lasă-mi mie ziarul ăsta.

[1] Serata, pe care au dat-o în reşedinţa lor particulară de la Şosea domnul şi doamna Arthur Lahovary, a fost o feerie de lumină, de culori, de tinereţe proaspătă ce prevestea miracolul etern, deşi anual, al primăverii. Era aici o primăvară a modei, a eleganţei, a farmecului încîntătoarelor doamne, atît de numeroase în lumea bună bucureşteană. Am remarcat, printre altele, pe tînăra doamnă Constantina Cozianu, fermecătoare şi feerică apariţie învestmîntată în muselină azurie, încărcată de trandafiri, cu umeri de catifea neagră şi dantelării, încoronată cu boboci de trandafir, purtînd un pandantiv de rubine roze şi colier de rubine în aceeaşi nuanţă. Iubită de toată lumea pentru inima sa generoasă căreia-i datoreşte vicepreşedinţia Societăţii Doamnelor Române, domnia sa a cucerit în acea seară inimile tuturor prin graţie şi distincţie; în chip unanim a fost recunoscută în domnia-sa demna soţie a omului de inimă şi a marelui român care este domnul Bonifaciu Cozianu. Principesa Ipsilanti, în saten albastru Nattier...

— Cum de nu, pofteşte, însă îţi repet că n-ai ce urmări să dai întregii chestiuni, zise Zlătişteanu.

Dar Bonifaciu nu mai stătea să-l asculte. Se întorsese în călcîie şi pornise cu paşi repezi, elastici, spre ieşire. Se urcă în trăsură, spunîndu-i vizitiului:

— Mînă.

— Mergem acasă, conaşule? întrebă omul, scoţîndu-şi pălăria.

— Acasă! exclamă Bonifaciu iritat. Şi se trînti pe pernele trăsurii. Pe cînd roţile huruiau înăbuşit, moale, pe pavaj iar arcurile îl zdruncinau tot aşa, catifelat, Bonifaciu se gîndea cu o iuţeală bolnăvicioasă: „N-am decît să-l ignorez, e adevărat; Ipsilanti n-are nici o vină; cu un zeţar nu mă pot apuca, nici nu mă cunoaşte, poate nici n-a ştiut ce face; şi totuşi, vor rîde toţi: eu sînt le *grand c...*[1], nevastă-mea are un *c... généreux*[2], pha! Ce o să mai rîdă gogomanii, răuvoitorii, invidioşii! Vrei să te înalţi spre culmile puterii, să fii ministru la patruzeci şi cinci de ani într-o vreme cînd guvernele sînt pline de tombatere – ai să ajungi oare, în calitate de *grand c...*? La prima mea apariţie în Cameră, azi, au rînjit. Mîine, o să fie un hohot imens de rîs! Mai ales dacă mă urc la tribună. Şi ce-o să fie dacă iau cuvîntul în adunări electorale, cu cetăţenii, cu prostimea! Toată demnitatea mea, de care se foloseşte atît de bine nenea Ienache în judeţ, cade în faţa acestui cuvînt de trei litere. Nu pot suporta. Imbecila de Constantina o să apară în saloane şi cucoanele o să rîdă pe după evantaiuri: vine la *dame au coeur généreux*[3]! S-a şi cam îngrăşat în şolduri, nenorocita! Aş pălmui-o! Aş strînge-o de gît!"

Îi venea o slăbiciune, îl treceau sudori de furie; se lăsă cu capul pe spate, pe speteaza trăsurii, scrîşnind din dinţi, cu ochii închişi. Nu ştiu cît a stat aşa. Nu ştiu nici ce s-a gîndit toată vremea asta. Dar în clipa cînd simţi că trăsura încetineşte, tresări ca ars. Vizitiul, care trăgea de hăţuri ca să oprească în faţa porţii pînă vine feciorul din antreu să deschidă, se trezi că stăpînu-său îl strigă. Se apleacă şi se uită: boierul scosese capul pe fereastra cupeului, îl fulgera cu o privire cumplită şi-i spunea cu glasul tulburat de mînie:

— În oraş! În oraş!

[1] Marele c...

[2] c... generos

[3] Doamna cu inima generoasă.

Domnul Mihail Ipsilanti era un bărbat de vreo patruzeci şi opt de ani, cu burtă, cu şolduri, cu şezut, toate plinuţe mai mult decît grase. Mergea moale, îndoind genunchii, şi fără să depărteze tare picioarele; avea o faţă ovală, cu obrajii plini şi bărbia grasă; brun de altminteri, cu pielea albă, ochii dulci, umezi, catifelaţi, şi mustaţa moale, castanie. Deşi la vîrsta aceasta, purta adeseori jiletci roşii sau galbene, de mătase, cu flori, vestoane de catifea moi, *à l'artiste*, larg răsfrînte asupra unui gît rotund şi grăsuţ, cu pielea fină. Nici un fir alb în părul cănit cu grijă; unghiile lustruite şi tăiate cu vîrf, mîinile albe, grase, mari, frumoase, cu care făcea prin aer gesturi moi, distinse, de sculptor sau mai degrabă de om care vrea să pară artist; vocea de tenor, şi cu cele mai blînde modulaţii. Acest amestec ciudat de domn matur şi mergînd spre anii bătrîneţii, cu candidă fecioară, trona la Capşa în mijlocul unui cerc de bărbaţi, mai ales tineri, care îi imitau adeseori eleganţa oarecum extravagantă, şi uneori alte apucături mai puţin publice. Cucoanele îl chemau pretutindeni, ca să-l consulte pentru mobilarea unui salon sau chiar a unui budoar, ca să-l audă cum preţuieşte ultimele poezii ale domnului Leconte de Lisle şi ale domnului Coppée, tablourile atît de înălţătoare ale lui Detaille, cărora el le prefera, în ce priveşte peisajele, pe Corot, şi dacă *Renée Mauperin* este într-adevăr un mare roman. Persoanele întoarse recent de la Paris îi aduceau scrisori de la doamna de Guermantes şi de la principesa Matilda, de la contesa de Fiesque şi de la domnul Turgheniev; într-un cuvînt Michel Ipsilanti era regele modei, *la fleur des pois*, chintesenţa eleganţei bucureştene, arbitrul rafinamentului şi oracolul tineretului. Şedea la Capşa pe bancheta roşie şi spunea, ridicînd mîna încărcată cu inele:

— Bineînţeles, dragă: nu era intenţiunea mea; e sub demnitatea mea o vorbă de duh atît de mizeră; dar trebuie să recunoaştem că zeţarul a nimerit bine – drept în, ca să spun ca el, inimă!

Rîsete în jurul mesei; tinerii se lăsau pe speteaza scaunelor, picior peste picior, cu capul sus, cu ţigareta în gură, cu monoclul sub sprînceană, tunşi unii *à la bretonne*, ca să-şi dea un aer şi mai juvenil, ca muzicianul Debussy în portretul făcut de Marcel Baschet.

— E adevărat – spuse unul din ei – că madam Cozianu are o turnură mai mult decît promiţătoare.

— Venera însăşi, *mon cher enfant*[1], spuse Michel Ipsilanti; Venera însăşi – ştiţi: *Kallipygos;* ca să nu vă mai spun de tinerii atleţi pe care-i poţi vedea pe vazele atice şi care au musculatura acelor părţi nobile (şi adăugă, surprinzîndu-se că vorbeşte de ceva legat de rana sa tainică, ca un animal care-şi acoperă urmele) ca şi coapsele, de altfel, bineînţeles, ca şi coapsele, desigur; am şi eu un vas atic ce reprezintă cursa unor bărbaţi bărboşi, cu, de asemenea, *d'énormes gigots et des fesses à l'avenant*[2]: vă puteţi uşor convinge, cînd veniţi pe la mine să vă dau o ceaşcă de ceai...

În clipa aceasta se opri. Bonifaciu Cozianu, în pardesiu negru, cu pălăria în mîna înmănuşată alb, cu aerul îmbătrînit, dur şi obosit, venea printre mese, drept spre el. Se opri în faţa lui. Tinerii amuţiră şi se întoarseră pe jumătate spre noul venit.

— Domnule Ipsilanti – spuse Bonifaciu pe un ton net, tăios, fără să ridice vocea – ai publicat în foaia asta o mîrşăvie pentru care îţi cer să-mi dai socoteală.

Michel Ipsilanti se ridică. Se făcuse mai palid decît era de obicei. Îl văzuse venind. Îi întîlnise privirea pală, sticloasă. Şi ameţeala plăcută de după o masă udată cu Chambertin şi la urmă cu şampanie, se amestecase deodată cu un simţămînt ciudat, pe care nu-l mai avusese niciodată. „Ce vrea ăsta? Ce vine să facă?" Trebuia împiedicat, trebuia să-i explice, era doar o absurditate, n-avea nici un sens! Cu o grabă nervoasă, zîmbind silit, tremurător, Michel Ipsilanti făcu doi-trei paşi, ieşind dindărătul mesei. Mergea greoi. Toată lumea ştia că e şchiop din naştere. Şi Bonifaciu ştia; se întîlniseră de multe zeci de ori în saloanele bucureştene şi se cunoşteau de douăzeci de ani.

— Monşer – spuse repede Michel Ipsilanti – monşer, e o eroare, voi corecta, voi publica orice vrei dumneata, sigur că e dezolant, sînt profund nefericit că a putut să se întîmple, îţi închipui că n-am vrut...

— Vrei să revii asupra mîrşăviei? N-a fost de ajuns? exclamă Bonifaciu pe un ton ironic, rece, ostil, ceva mai tare decît pînă atunci, şi tăindu-i vorba.

[1] Scumpul meu copil.

[2] Pulpe groase şi buci asemenea.

— Dar nu vreau nimic! Vreau ce vrei dumneata! Primeşte scuzele mele! exclamă Michel Ipsilanti, ridicînd fără să vrea vocea care-i deveni ascuţită, de falset, isterică.

— Nu accept scuzele dumitale! spuse Bonifaciu cu glas mai scăzut, dar extrem de ferm. Cellalt însă vorbi mai departe, şi mai strident:

— Dar ce să fac? Spune-mi şi mie, ce să fac, dacă nici n-am ştiut, un zeţar a fost vinovatul, va fi dat afară, ce să fac, *si j'ai le malheur de*[1]...

— *Monsieur, il est des malheurs qu'il ne faut pas avoir*[2]! îi spuse rece Cozianu. Cellalt crezu că primejdia a trecut şi zîmbi încurcat, încercînd să împace lucrurile:

— Te rog, acceptă, îţi cer scuze, hai, fii generos şi dă-mi mîna...

Şi-i întinse mîna. Bonifaciu se uită la mînă, apoi la Michel Ipsilanti. Se făcu alb la faţă şi-i trase o palmă din răsputeri cu mîna înmănuşată. Palma plesni înăbuşit din pricina mănuşii. Michel Ipsilanti se clătină, cu ochii măriţi de spaimă, şi puse mîna cu vîrfurile degetelor pe obraz, acolo unde năvălea acuma sîngele pe urma loviturii. Obrazul i se înroşi, urechea i se făcu purpurie, ochii i se umplură de lacrimi. Bonifaciu se uita la el. Apoi, brusc, se întoarse şi ieşi, mergînd ferm şi repede printre mese. Peste două minute, Michel Ipsilanti, înconjurat şi urmat de tinerii săi amici, trecu şi el spre vestiar, printre mesele la care bărbaţi şi femei îl priveau cu o lăcomie întunecată, nervoasă, plină de cruzime, şi înghiţeau cu ochii faţa galbenă cu un obraz nefiresc de roşu. Omul cu veston de catifea, pantofi de lac, vestă albă cu floricele negre, gulerul larg, artist, şi mersul frînt într-o parte pe piciorul mai scurt, ieşi pe uşă şi tinerii prea eleganţi îl urmară. Tăcerea din restaurant izbucni brusc într-un murmur înăbuşit; domni se ridicau de la mese să întrebe pe chelneri şi pe *maître d'hôtel* ce se întîmplase.

În aceeaşi seară, doi din tinerii amici ai lui Michel Ipsilanti veniră acasă la Bonifaciu, care le prezentă pe amicii săi, domnul Zlătişteanu, deputat conservator, şi căpitanul Vorvoreanu, soţul unei nepoate a lui Bonifaciu, fiica Davidei, Elena; era un ofiţer băţos, focos, mustăcios, tuciuriu şi foarte obraznic. Bonifaciu se retrase în cabinetul

[1] Dacă mi s-a întîmplat nenorocirea să...

[2] Domnule, sînt nenorociri care nu trebuie sa ţi se întîmple!

său de lucru, unde își făcu singur un ceai la samovar. Peste un sfert de oră, ceilalți doi intrară.

— S-a făcut, neică, zise Zlătișteanu cu plăcută gravitate în glasu-i muzical. Cu spada, mîine dimineață la șapte ceasuri. Mă întreb de ce o fi ales spada, șchiopul? De bună seamă trage prost cu pistolul, și contează pe o rană ușoară la mînă sau la braț, ceea ce o să se și întîmple, și iată că totul se va sfîrși cu bine.

— Bine, îți mulțumesc din toată inima, zise Bonifaciu zîmbind prietenos (singura dată cînd îl văzuse Zlătișteanu zîmbind prietenos în douăzeci de ani și mai bine de cînd îl cunoștea) și strîngîndu-i mîna. Îl bătu pe umăr și pe căpitan.

— Mulțumesc, monșer. În alte împrejurări, v-aș ruga să stați să bem un pahar de vin împreună, dar acuma vă rog să...

— Bineînțeles, te lăsăm, odihnește-te, mîine trebuie să fii odihnit, exclamă grăbit Zlătișteanu și începu să-l împingă pe căpitan spre ușă.

Dar Bonifaciu nu se odihni în noaptea aceea. Fumă țigări, gîndindu-se la ce făcuse pînă atunci: „De acuma înainte, dacă scap cu viață, nu mai rabd! Vor face ce vreau eu! Tot ce vreau eu, și întocmai! Iar dacă nu se supun, pe care nu face ce vreau eu, îl zdrobesc! Îl zdrobesc! La nevoie, îl ucid!"

Apoi, mai rece, se gîndi: „Nu mă pot apuca de dueluri. Un mort ajunge, de altfel, ca să se ferească și viii. Și un ministeriu trîntit ajunge, ca să-mi știe de frică toți!"

Stătu o clipă: „Dar dacă nu-l omor? Ba da, o să-l omor. Dar dacă mă rănește el?"

Încă o clipă. Rîse singur. „E șchiop, nenorocitul. O să-l omor."

Spre dimineață făcu un duș rece, apoi își făcu iar ceai, și anume negru de tot; bău una după alta vreo patru-cinci cești din esența aceea concentrată și-și așteptă martorii. Cînd sosiră ei, era treaz, cu mușchii gata să tresară; simțea că ar fi putut sări peste un gard înalt, sau s-ar fi putut cățăra într-un copac, mai ușor decît pe vremea cînd era copil, cu patruzeci de ani în urmă, și îi zvîcneau o leacă umerii și mîinile.

Aceeași noapte. Michel Ipsilanti o petrecu altfel, cu totul altfel. Tot acasă. Dar nu într-o casă cu covoare admirabile orientale și cu mobile false, în stilul, dar nu din epoca domniei lui Henric al II-lea, a lui Ludovic al XIII-lea și al XIV-lea, cu lambriuri de tapiserie modernă și tavanul pictat cu cer azuriu, nori și nimfe; nu, casa lui era un

pavilion mic în curtea cu castani, imensă și liniștită, a casei șefului familiei, văru-său Matei Ipsilanti. În acest pavilion, artistul cu veston de catifea adunase mătăsuri brodate turcești, tăvi de argint persane, covoare de rugăciune arabe și Ghiordezuri cu focul liliachiu rarisime, un mic tablou flamand din veacul al XVI-lea reprezentînd o scenă biblică enigmatică, pe care nimeni n-o identificase, și cîte un scrin mic și vechi, sau o masă de joc de pe care un secol și jumătate începeau să cojească marchetăria, sau o consolă de lemn aurită susținută de *putti*[1] grăsuni ale căror forme durdulii destăinuiau senzualitatea sculptorului dar și a amatorului; în această îngrămădeală caldă de țesături prețioase și mobile scumpe pe care risipise porțelanuri rare, Michel Ipsilanti se frămînta, transpirat și galben, în mijlocul prietenilor săi.

— Trebuie să i se explice! Trebuie să se ducă cineva la el, să-i spuie! E absurd, e oribil, ca un om să moară pentru așa ceva! Explicați-i că e nebun, e dement, oameni buni! Sîntem oameni, sau fiare? Ce, o să ne asasinăm așa? Nu există poliție, legi, nimic?

— Vrei să te dezonorezi, Michel? N-o să mai poți ieși pe stradă, îi spuneau amicii, mîhniți, dar care vedeau bine că după ce Bonifaciu Cozianu îl pălmuise, nu era altă ieșire. Michel Ipsilanti zăcea într-un fotoliu, agitat, cu ochii ieșiți din cap de surescitare.

— Dați-mi să beau ceva! Sună tu, puiule. Dar nu pot să mă bat, gîndiți-vă, nu e de vîrsta mea! Sînt un om bătrîn!

— Ei, asta-i: n-ai un fir de păr alb!

— Dar sînt...

Voi să spuie „sînt infirm", dar nu putu. Era prea cochet, nu-și putea mărturisi defectul. Îi aduseră să bea coniac. Asta-l mai înveseli, dar nu-i scăzu agitația. Se ridică și se duse într-o cameră alăturată. Peste un sfert de ceas amicii se priviră. Unul spuse:

— Puiule, du-te tu să vezi ce face.

Puiul se duse și-l găsi în genunchi în fața unei icoane, rugîndu-se cu lacrimi care-i curgeau pe obraji. Îl ajută să se ridice din genunchi și Michel Ipsilanti șopti:

— Lasă-mă; vreau să scriu ceva și viu îndată.

Își scrise testamentul și veni după aceea să bea cu tinerii; așa trecu noaptea. Dimineața, cu felinarele încă aprinse, căci aerul era cenușiu

[1] Statuete înfățișînd copii mici sau Amorași.

şi lumina puţină, trăsura lui Michel Ipsilanti ieşi din curte şi porni spre capul Podului, iar de acolo spre zăvoaiele de sălcii de la Herăstrău şi Bordei. Băuse zdravăn. Nu ştia cum aveau să se întîmple lucrurile, dar simţea că la urmă totul se va putea aranja. Se uita pe fereastra trăsurii la cerul cenuşiu, spălăcit, care se luminase într-o parte cu fire de aur şi aramă ca într-un tablou de Rosa Bonheur; da, erau şi sălciile astea verzi, cu frunzele umede parcă, şi aerul umed şi proaspăt. Îi era frig; se înfofoli mai bine în pardesiu.

Trăsura se opri, vizitiul sări jos şi deschise uşa. Michel Ipsilanti coborî maşinal. Apoi se uită împrejur. O trăsură oprită, trei bărbaţi în negru, un petic de păşune. Pe sub sălcii umblau încet, păscînd, cu capul în pămînt, nişte vaci. Îl recunoscu, printre cei trei, pe Bonifaciu Cozianu. Simţi că-i vine greaţă, că i se înmoaie picioarele. Ceru, cu glas gîtuit:

— Dă-mi să beau ceva, că mi-e rău.

Înghiţi din flaconul de buzunar al unuia din amici, care-l ţinea în vremea asta să nu cadă. Cellalt stătea de vorbă cu bărbosul şi cu ofiţerul, martorii lui Cozianu. Bonifaciu îşi aruncase pălăria pe jos şi îşi scotea redingota. O aruncă şi pe aceasta tot pe jos şi începu să-şi descheie vesta. „De ce nu se uită la mine? se întrebă Michel Ipsilanti. De ce eu mă uit la el şi el nu se uită la mine?"

— Trebuie să rămîi în cămaşă, îi spunea cineva. Începu să se dezbrace maşinal. Simţi frigul, dar pe dinăuntru îi era cald. Bărbosul veni cu două spade într-o cîrpă neagră. Michel Ipsilanti alese una. „*Comme c'est curieux* [1] – îşi zise el afectat şi alintat, dar în gînd – *c'est comme un jeu d'enfants* [2]." Îi spuneau – el nu ştia bine cine, nu înţelegea prea bine, dar se supunea, docil, maşinal.

— Vino încoace. Stai aici. Aşa. Alt glas (domnul cu barbă, splendidă voce, da, îl ştiu, e Mănucă Zlătişteanu).

— Domnilor, începeţi la comanda mea, şi la comanda „Stai", vă daţi îndărăt cu un pas. Atenţiune. *En garde. Allez!*[3]

Şi se dădu îndărăt un pas. Michel Ipsilanti nu-l asculta. Se uita la Bonifaciu Cozianu, care, în faţa sa, fără guler şi cravată, cu cămaşa descheiată pe piept, în pantaloni negri şi pantofi de seară, uşori de

[1] Ce curios!

[2] E ca un joc de copii.

[3] În gardă. Începeţi!

tot, de lac, se uita la pieptul lui, al lui Michel, şi întindea spada subţire şi lucioasă spre stomacul lui Michel. „Cît a îmbătrînit! Pare trist, rău, dur, amar... E nefericit. Săracul de el", se gîndea fără să vrea Michel Ipsilanti, urmînd cu vîrful spadei contra de cvartă pe care-o făcea Bonifaciu. Deodată Michel se trezi cu o lovitură atît de puternică pe spada lui, că fu cît pe ce s-o scape din mînă; lama sări la o parte, şi în golul rămas, Bonifaciu se fandă adînc. Michel trase cu desperare spada îndărăt în cvartă şi pară: *tac, tac!* răsunară sec şi tare cele două bucăţi de metal. Şi în clipa aceea, cînd Bonifaciu sări îndărăt şi căzu iar în gardă, Michel se întrebă iar: „De ce nu se uită în ochii mei? Ce are cu mine omul ăsta? Îmbătrîneşte, e cărunt; ce vrea? *Vrea să mă omoare*! şi gîndul acesta ţipă în el, ca o femeie în chinurile facerii. De ce? Ce are cu mine? Ce i-am făcut? De ce să mă omoare? El nu e om ca şi mine? Nu sîntem oameni vii, cu viaţă în noi? Cum s-o omorîm? Ce este el? Ce vrea? Ce e în el?" Toate gîndurile astea trecură ca fulgerul, amestecate însă şi neclare, prin mintea lui Michel Ipsilanti, pe cînd para cît putea de repede loviturile la corp ale lui Bonifaciu. Sudoare rece îi răbufni deodată din toţi porii. Se retrăgea pas cu pas în faţa acestui om subţire şi cărunt, care uitîndu-se cu o atenţie concentrată la spada lui Michel şi la stomacul acestuia, cam mare, se azvîrlea brusc cu vîrful spadei înainte, spre stomacul acela proeminent, neapărat decît de o cămaşă de olandă, udă de sudoare. Bonifaciu era serios, o leacă încruntat, cu buzele strînse, cam galben, cu ochii pătrunzători fixaţi pe trupul lui Michel Ipsilanti. Acesta ştia acuma, cutremurat brusc de deznădejde, că Bonifaciu vrea să-l omoare. Îi venea să fugă, dar îi era frică să nu fie împuns în coastă chiar în clipa cînd s-ar întoarce. Totuşi, trebuia să se retragă, să fugă...

Şi dădea mereu îndărăt. Alunecă, şovăi pe picioarele-i neegale, gata să cadă. Atunci simţi că Bonifaciu vine cu sabia sub a lui, în secundă, simţi o împunsătură de ac în dreapta sub coaste şi în aceeaşi clipă o izbitură de parcă i-ar fi repezit cineva un baston ţeapăn şi tare acolo sub coastă. Scoase un ţipăt uşurel, de mirare, cu o voce piţigăiată de tenor, şi văzu cu uimire două treimi din spada lui Bonifaciu ieşindu-i lui, Michel, din cămaşă, apoi mai mult: ce ieşea acum era roşu aprins, vopsit cu sînge proaspăt. I se făcu greaţă, se înmuie de tot şi căzu în şezut, pe iarbă.

Peste un minut, Bonifaciu, galben, își aprindea cu degete tremurînde o țigară. La zece pași de el, Michel Ipsilanti zvîcnea din picioare, culcat pe iarbă și se întindea cu pumnii strînși, ca un om somnoros. Ceilalți se adunaseră împrejurul lui:

— Moare, domnule! Nu-l putem căra! strigă cineva.

— Ce faci, frate? Ia-l pe dedesubt, nu așa! De sub umeri! strigă altul, surescitat.

Bonifaciu își adună de pe jos redingota, vesta, cravata, gulerul, pălăria și se duse să se îmbrace în trăsură. Nu simțea nimic. Se mira că nu simte nimic. „Asta a fost tot?" îi venea să spuie.

Seara, cînd intră în ședința de la Cameră, îl primi o tăcere mormîntală, dar nici un zîmbet. Se uitau la el cu curiozitatea lacomă și sumbră a animalului uman în fața limitelor omenescului. El, împietrit, se duse la locul său obișnuit și se așeză. Locurile din dreapta și din stînga rămaseră neocupate.

Iar tîrziu, noaptea, cînd se întoarse acasă, Constantina îl aștepta, așezată la o masă în antreu, lîngă o lampă aprinsă. Cînd intră el, se ridică și-l așteptă să se apropie.

— Ce-ai făcut? șopti ea. Era gălbejită, cu ochii umflați și roșii, tulburi, cu buzele albe. Ce-ai făcut?

Bonifaciu nu răspunse. Ea ridică mîinile, dar nu știa ce să facă cu ele.

— De ce? Mi-ai gonit singurul prieten... și l-ai omorît pe nenorocitul ăla... de ce? gemu ea, cu glas spart. Și izbucni, suflîndu-i în nas miros de coniac: De ce? Că nu mă iubești! Nici măcar nu mă iubești!

El făcu un pas, să treacă pe lîngă ea, și-i spuse peste umăr, tăios, șfichiuitor:

— Nu fiindcă te iubesc pe dumneata fac ce fac, ci fiindcă mă iubesc pe mine!

Și trecu mai departe, spre odaia lui.

VII

Satisfacția de-a fi ministru îi veni lui Bonifaciu Cozianu prea tîrziu ca să-i mai dea o bucurie deplină. „Mi se datora. Bine că s-au trezit", se gîndea el cu o trufie posomorîtă în trăsura care-l ducea la palat, într-o zi rece și ploioasă de început de primă-

vară, în 1888. Pe cînd cobora din trăsură, urca treptele peronului, intra sub marchiză, în sala de gardă, urca treptele spre prima anticameră, întîlnea colegi membri ai noului guvern, strîngea mîini întinse și schimba salutări cu cei sosiți mai înainte, atîta era în mintea lui: satisfacție morocănoasă și trufie gata-gata să izbucnească în nemulțumire. „În definitiv, sînt prim-ministru? Nu sînt. Sînt unul din atîția oameni care sînt sau au fost miniștri. Nu e mare lucru", se gîndea el, privindu-și colegii din care pe vreo doi îi disprețuia pentru lipsă de caracter și pe alții, mai numeroși, pentru prostie.

În sfîrșit, sosi și primul-ministru, bătrîn, înalt și demn, care-și purta arătos și în evidență obîrșia din împărați bizantini și principi ai Valahiei. În urma lui, se înșirară în salonul de alături, în fața unor tablouri care înfățișau *Logodna Sfintei Fecioare*, un *Nobil spaniol* de Greco, în haină neagră cu guler rotund ca un talger, și pe *Estera primind supunerea lui Haman*, de Rembrandt. Erau culori strălucitoare, vibrante, gesturi de o nespusă și aproape supraomenească noblețe, sau de o adînc omenească cruzime melancolică, în femeia îmbrăcată într-o mantie de aur, care-l disprețuiește pe marele funcționar în haină de un roșu violet, stins și somptuos. În fața acestor imagini, aștepta șirul de domni burtoși în fracuri negre cu decorațiile la gît și pe piept, unii cu cordoanele de *moire* albastră sau roșie sau verde peste veste, și toți cu capete mustăcioase sau bărboase, cu fălci masive, cu gușî grele, cu ochii stinși de vîrstă, mîncare multă și tensiune nervoasă. Numai unul sau doi aveau viață în ei, încă nu erau satisfăcuți, sătui, dar și pe ei îi cioplise aspru și grosolan lăcomia de putere, avere și plăceri. Bonifaciu Cozianu, om cărunt, era cel mai tînăr dintre ei. Se plictisea, posac.

Intră în salon regele, în uniformă albastră de general de divizie, cu pantaloni lungi și lampasuri roșii. Era mărunțel, subțire, cu părul și barba mare și cu fața netedă a omului care n-are patimi și nici nu gîndește mult; îi întinse mîna primului-ministru și falnicul bătrîn coborîtor din împărații bizantini și voievozii Țării Romînești se înclină și i-o sărută.

„Trebuie să fii boier mare ca să fii în halul ăsta de slugă, se gîndi Bonifaciu, disprețuitor. Mama ta de lichea bătrînă." Știa de obiceiul ăsta al primului-ministru, dar nu asistase niciodată la scenă. Se uită cu ostilitate la micul boier neam; dintr-o familie mult mai recentă decît a

Cantacuzinilor sau a Brîncovenilor, care-i privea pe toţi cu o calmă şi demnă răceală, pe cînd primul-ministru spunea cîteva cuvinte şi-i prezenta. Regele începu să le dea mîna. Ei se înclinau adînc, parcă gata să urmeze exemplul primului-ministru. Bonifaciu era al patrulea. Se înclină mai puţin decît ceilalţi şi întinse mîna. Fu cît pe ce să tresară, dîndu-şi seama că regele îi întinse numai două degete. Era prea tîrziu: luat prin surprindere, i le strînsese, şi regele trecuse mai departe.

Tot restul ceremoniei nu mai însemna nimic pentru Bonifaciu. Înjura în gînd, fierbînd de furie. „Dumnezeii tăi de neamţ obraznic! Nu-mi întinde mîna de loc! Ce-mi trebuiesc mie degetele tale? Fii politicos, ori te bag în mă-ta!" îi spunea Bonifaciu în gînd regelui. Dar gura îi era mută. Ce-i drept, răspunse prin da şi nu la două întrebări ale regelui, dar nu făcu nimic ca să-şi arate demnitatea întreagă, neînfrîntă de obrăznicia monarhului. Plecă mut, urlînd de furie în sinea sa. „Aşa le fac eu administratorilor mei de la moşii – dar între dumneata şi mine nu sînt relaţiile astea!"

Şi totuşi, erau. Ştia foarte bine că nici nu are cu cine să discute această atitudine a lui, că nu-l va înţelege nimeni: era doar limpede pentru oricine, afară de el, că regele e stăpînul şi că fiecare în faţa lui se face mic, se frînge de şale şi pupă mîna sau bîiguie, prostit de respect şi umilinţă.

Bonifaciu petrecu cîteva zile frămîntîndu-se cu ideea de-a-şi da demisia şi a se retrage din viaţa publică. Şezînd pe banca miniştrilor la Cameră, sau în trăsura care-l ducea la minister, sau la cabinetul lui ministerial, se gîndea cu ciudă amară şi desperată cîţi stăpîni are: pe Ienache Balaban, pe rege, pe negustoraşii şi moşierii provinciali, pe bătrînii boieri mari din comitetul partidului conservator, care la rîndul lor se umileau în faţa neamţului – zece stăpîni, o sută de stăpîni, o mie de stăpîni pe care-i dispreţuia şi-i detesta, dar cărora trebuia să le zîmbească, în faţa cărora trebuia să facă sluj, să se încovoaie. „Destul! N-am nevoie! Nu mai vreau! Gata! gemea el, scrîşnind de ciudă şi de turbare, aşezat la un mare birou de Boulle. Asta mi-a trebuit? Asta am ambiţionat? Poftim: sînt servit. Ce-am căutat, am găsit. Halal! Halal de mine!"

Nu: avea să-i facă neamţului una, la prima audienţă; o să-i întindă tot două degete! N-o să ştie decît ei doi, şi neamţul o să-şi bage minţile în cap!

Dar audienţa nu veni curînd. În schimb, izbucniră în primele zile ale lui aprilie răscoale ţărăneşti în judeţele din jurul Bucureştilor, şi în vremea aceasta avu Bonifaciu unele satisfacţii mai mărunte, care nu puteau compensa marea şi mistuitoarea lui nemulţumire.

Astfel, într-o zi, sosi la minister şi trecu repede prin anticameră. Deputaţi corpolenţi, gazetari care afectau gulerul *à l'artiste*, pălăria rotundă şi lavaliera, ofiţeri încorsetaţi, mustăcioşi şi plini de eghileţi şi brandenburguri, cucoane în primele mantouri de primăvară, cu primele pălării cu flori şi cu pene şi care părăsiseră manşonul şi *boa* pentru mănuşile glasate şi umbrelă, aşteptau, cucoanele şi parlamentarii bătrîni şezînd în fotoliile de piele cafenie, iar ceilalţi în picioare la ferestre sau după perdele, stînd de vorbă cu glas scăzut, cu ochii la trăsurile ce treceau pe stradă, în şir, cu acoperişurile ude. Bonifaciu trecu printre ei cu paşii săi repezi şi elastici, salutînd scurt în dreapta şi în stînga persoanele cunoscute. Cu coada ochiului îl zări pe Walter Apostolescu, se întoarse şi-l salută cu o cordialitate de suprafaţă; observă cu satisfacţie paloarea şi aerul întunecat şi îngrijorat al lui Walter. O dată intrat în cabinet, se aşeză la marele birou negru împodobit cu aramă, argint şi sidef, lîngă statueta care înfăţişa o Victorie cu trompeta în mînă. Afară era urît şi ploua, se aprindeau primele becuri de gaz. Şeful de cabinet era tînărul Alexandru Lascari, fiul cel mai mare al Davidei, care la douăzeci şi cinci de ani avea o gravitate şi o mohoreală cu totul nepotrivite la vîrsta lui, dar Bonifaciu îl luase şef de cabinet fiindcă-i era nepot. Junele Lascari, în veston negru şi pantalon de culoarea oului de raţă, cu gulerul răsfrînt care începea să fie la modă ca şi cravata îngustă, cu două capete libere ce cădeau pe pieptii cămăşii, se apropie şi-i puse lui Bonifaciu pe birou o listă.

— Ia să vedem, zise Bonifaciu, şi începu să murmure numele solicitanţilor.

— Doamna general Ascherliu, zise el. A aghiotantului prinţului de coroană?

— Da – spuse tînărul Lascari – vrea să vă vorbească în legătură cu nişte proprietăţi pe care le are în Vlaşca.

— Spune-i să poftească.

Doamna Ascherliu intră, fîşîind din rochie, şi-i întinse lui Bonifaciu o mînă înmănuşată pînă la cot. Era o femeie de aproape treizeci de ani, trandafirie, blondă, cu ochii căprii, cu gura frumoasă, mai ales cînd rîdea: făcea gropiţe în obraji chiar şi cînd vorbea. Era în rochie de un albastru pal bătînd în cenuşiu, cu un mantou albastru închis şi pălărie albă, mănuşi albe, umbrelă albastră; rîdea, privind cu agerime pe şeful de cabinet care închidea uşa, apoi pe Bonifaciu, drept în ochi, prea direct, prea fix. Bonifaciu înţelese îndată despre ce e vorba. „Pofteşte – se gîndi el – nu mă împotrivesc."

— Sînt tare îngrijorată – excelenţă, spunea madam Ascherliu, privindu-l mereu foarte adînc, drept în ochi – moşiile noastre de la Lespezi şi de la Ziliştea sînt ameninţate de răscoale; vă închipuiţi ce pierdere ar fi să ne devasteze...

— Nu vă temeţi de nimic, coniţă; voi avea grijă.

— Vei avea grijă ca de toată lumea, spuse ea zîmbind. El zîmbi de asemenea:

— Incomparabil mai mult decît de toată lumea. Doamna Ascherliu nu e toată lumea.

— Eşti foarte amabil, dar nu te cred.

— Dacă începeţi de pe acum, cum o să mă credeţi mai tîrziu, cînd o să vă vorbesc de cine ştie ce lucruri şi mai importante... admiţînd că mă veţi accepta nu numai ca apărător al ordinii publice şi al proprietăţilor dumneavoastră, ci şi ca... dacă-mi permiteţi, admirator.

Vorbea foarte serios, aproape rece, dar cu licărire în ochi pentru care, pe vremuri, Cleopatra, cumnată-sa, îi spunea: „Ah, ce parşiv eşti!"

— Sînteţi ironic, domnule Cozianu, rîse madam Ascherliu. Rîdeţi de o biată femeie care are nevoie de ajutor!

— Nu, doamnă. Nu rîd de loc – spuse Cozianu, zîmbind – fac un tîrg. De ce am puterea, dacă nu ca să abuzez de ea? Nu vă ofer sprijinul meu decît plătit!

Surîsul lui rece, mai mult din ochii care-i luceau în cap, o făcu pe doamna Ascherliu să înţeleagă prea mult.

— Cum plătit? Ce-aş putea eu oferi în schimb? zise ea rîzînd nervos, tulburată şi destul de stînjenită de ceea ce i se părea brutalitate grosolană la Bonifaciu. Se juca cu micul ceasornic de aur bătut în briliante pe care-l purta de un lanţ atîrnat de gît, ca pe un medalion. Bonifaciu se înclină galant, privind-o mereu fix şi cu un aer absorbit, cucerit şi murmură, serios:

— Vă cer să-mi oferiţi în schimb o ceaşcă de ceai... sau primul dans la primul bal unde-o să ne întîlnim. La alegere. Altfel, nu trimit trupe la Lespezi, nici la Ziliştea.

Doamna Ascherliu izbucni în rîs:

— Eşti şarmant, domnule Cozianu. Vei avea ceaşca de ceai, şi dansul; şi (spuse asta mai grav, privindu-l cu o dulce şi copilărească seriozitate naivă, pe care şi-o studiase în oglindă) chiar şi prietenia mea. Îţi mulţumesc... şi sper că te voi vedea pe la mine; miercurea sînt întotdeauna acasă pentru prieteni.

— Miercuri e mîine, spuse serios Bonifaciu, privind-o ţintă, înclinat respectuos.

— Da? Atunci... mîine! rîse ea, iarăşi tulburată.

— Şi nu numai mîine, zise grav Bonifaciu, înclinîndu-se şi salutînd-o. Ea îi întinse mîna şi el sărută mănuşa, apoi îi strînse mîna. Doamna Ascherliu se roşi, păru zăpăcită, emoţionată, dar Bonifaciu începu să-i vorbească lucruri indiferente şi o conduse pînă la uşă, deschise uşa, îi făcu loc să iasă, mereu vorbind. Apoi se întoarse să se aşeze la birou. Se gîndea: „Nu e rău; şi-o să-mi prindă bine. Cum naiba face să roşească?"

Junele Lascari intră iarăşi.

— Domnul Apostolescu, spuse rece Bonifaciu.

Walter intră, vădit îngrijorat. Bonifaciu îi intinse mîna cu gravitate.

— Ce e cu dumneata? Bine-ai venit. Ce mai e pe la voi? Pari cam obosit. Cînd ai sosit? Ia loc.

— Azi-dimineaţă, cu diligenţa; sînt mort de oboseală, n-am dormit de loc. Salvează-ne, *cher ami*, nu ne lăsa!

— De ce să vă salvez? Ce s-a întîmplat?

— Păi... Dobrunu! Nu-i ştii pe ţăranii de-acolo? De trei ani vîr bani în instalaţii şi inventar, şi se poate face totul praf într-o noapte!

— Ei, n-o lua şi dumneata aşa în tragic, spuse Bonifaciu cu nepăsare. Walter Apostolescu îl privi deodată atent şi destul de speriat.

— Ce mai face coana Cleopatra? întrebă Bonifaciu cu o politeţe rece.

— E desperată, a venit cu mine aici, voia să te vadă, să-ţi spuie cît e de îngrijorată, răspunse Walter Apostolescu, cu ochii în pămînt. Bonifaciu ştia că Walter a născocit pe loc dorinţa Cleopatrei să-l vadă pe el. Răspunse tot atît de rece şi de nepăsător:

— O voi vedea cu mare plăcere, să poftească.

— Dar... cu Dobrunul cum rămînem? întrebă Walter Apostolescu. Bonifaciu se uită pe o hartă a ţării atîrnată pe un perete şi punctată su steguleţe roşii, albastre şi albe.

— Vine spre Dunăre, murmură el. Da, se cam apropie mişcarea... Uite, acolo e situaţia răscoalelor.

Walter se ridică să vadă, şi se întoarse îngrozit:

— De jur împrejur! Tot judeţul e răsculat!

— Deocamdată Dobrunul dumitale nu e atins – spuse rece Bonifaciu – dar sînt sorţi să ajungă jocul şi acolo.

— Şi... se iau măsuri, nu? întrebă Walter.

— Fireşte.

Urmă o tăcere. Walter Apostolescu se uită la Bonifaciu, care-şi aprindea o ţigară. Îngînă:

— Ştii că ea, Cleopatra, regretă... atunci, cînd nu te-a putut ajuta...

— Cînd? întrebă prompt Bonifaciu, privindu-l ţintă, ostil.

— Atunci... cînd ai avut nevoie de bani... bîigui Walter Apostolescu încurcat de ciudata atitudine a lui Bonifaciu. Walter era la fel de frumos şi de elegant ca totdeauna, dar stinghereala îl făcea să pară nătărău şi stîngaci; frica de-a pierde aproape o sută de mii de franci, vîrîţi în maşini, vite şi clădiri, îl prostea şi-i lua toate mijloacele.

— Cînd a fost asta? întrebă Bonifaciu. Nu-mi amintesc. Trebuie că ai înţeles greşit ceva ce ţi-a spus. Eşti obosit; du-te de te odihneşte, iar eu voi telegrafia la N. ..., să văd ce se mai întîmplă prin judeţ, şi pe la Dobrunul dumitale, bineînţeles.

Şi cu aceste cuvinte politicoase dar reci, se ridică şi-l conduse pe Walter Apostolescu pînă la uşă. Rămas singur, îi făcu semn şefului de cabinet:

— Alexandre, pofteşte-i pe gazetari, iar dumneata telegrafiază colonelului Mavromihali să nu se ocupe de apărarea moşiei Dobrunu, a domnului Walter Apostolescu, decît săptămîna viitoare. Vezi să formulezi în aşa fel, încît să înţeleagă numai el şi să înţeleagă că ţin foarte mult la asta. Dobrunul la urmă! Pacificare cît voieşte, preventiunea tulburărilor, niciodată!

— Am înţeles, spuse junele Lascari şi ieşi să-i poftească pe gazetari. Dar reintră îndată.

— Nene, au sosit vreo treizeci de arendaşi şi de proprietari din Ilfov şi te roagă să-i primeşti. Sînt speriaţi rău.

Bonifaciu îl aţinti cu o privire rece.

— Dacă eşti stăpîn pe limbă şi nu mă trezesc că-mi spui „nene“ de faţă cu cineva, bine; dacă nu, află că te dau afară în minutul cînd îţi scapă „nenele“ din gură! Pofteşte-i împreună cu gazetarii.

Alexandru nici nu zîmbi.

— Las' pe mine, unchiule, murmură el calm şi deschise uşa.

— Domnilor, poftiţi. Excelenţa sa îi roagă şi pe domnii proprietari să intre.

Cabinetul se umplu de lume. Bonifaciu, în picioare la birou, saluta dînd din cap pe oamenii cunoscuţi: redactorul ziarului guvernamental, cîţiva mari proprietari din judeţ. Se gîndea: „Acum e momentul să obţin de la socru-meu zestrea Constantinei“. Şi, pe cînd un servitor aprindea becurile de gaz în florile de sticlă mată ale candelabrului, Bonifaciu, luminat de sus (nu se vedea decît fruntea joasă, plată, sprîncenele stufoase, mustaţa pe botul proeminent şi, în umbra adîncă de sub frunte, sticlirea ochilor), începu să vorbească, mereu în picioare. Ştia că domnii bine îmbrăcaţi şi bine hrăniţi, cu capete adesea grosolane, cu cefe groase şi feţe congestionate, sînt alegători, oameni influenţi. „Ăştia trebuie să mă ştie omul tare, cum şi sînt“, se gîndea el. De aceea, vorbi pe un ton dur, tăios, brutal:

— Domnilor, situaţia e în mîna guvernului. S-au luat toate măsurile de trebuinţă, spre pacificarea satelor răsculate, prin persuasiune sau, la nevoie, prin forţă.

— Ce persuasiune, excelenţă? întrerupse unul din marii proprietari, om cu mustăţi mari, cărunte, şi cu vinişoare roşii în albul ochilor

bulbucați. Ard condicile de învoieli, bat administratorii și primarii! O să se apuce să devasteze conacele!

Bonifaciu se întoarse spre gazetari.

— Domnilor de la ziare: ziarele dumneavoastră contribuiesc foarte mult a mă opri să iau măsuri mai energice, căci unele foi care confundă democrația parlamentară cu anarhia ne numesc asasinii țăranilor. Dar eu vă făgăduiesc pe cuvîntul meu de onoare că acel director de ziar care mai publică asemenea insulte îmi va da socoteală mie personal! Eu nu tolerez a fi numit asasin!

Și se uita împrejur, din ochi în ochi, de la om la om. Știa ce gîndeau, și-i disprețuia fiindcă le era frică să-i spuie în față. Urmă:

— Țăranii se potolesc cînd văd trecînd prin sate armata. Dar după ce se conving că se trage în vînt și că armata a părăsit satul, se răscoală iar, zicînd: „ Haideți, mă, că se trage ca la nuntă!" Vor vedea ei că nu se mai trage ca la nuntă!

Iarăși tăcere. Un arendaș fălcos, cu fruntea joasă și părul tuns perie, vorbi jalnic:

— Nu mai întrebuințați delicatețuri, excelență, că dacă în două zile nu-i potoliți, se întind răscoalele în toată țara!

— Nu se vor întinde! exclamă ritos Bonifaciu. Să nu mai împiedice presa ca oamenii de bine să-și facă datoria față de ordinea publică! Iar domnii arendași și proprietari să se unească cu mine, și ordinea va fi restabilită!

— Așa trebuie vorbit, zise unul din arendași, de undeva din fundul încăperii, cu o asemenea satisfacție și ușurare în al său *„a-șa"* încît vreo cîțiva se înveseliră și începură să rîdă.

— Mîine la zece ore înainte de prînz, poftiți pe la mine, domnilor, și vă voi comunica ce s-a mai făcut, spuse Bonifaciu ceva mai prietenos și îi salută cu o înclinare mîndră din cap. Rămase singur. Tînărul Lascari intră.

— Sînt impresionați. Ești un om tare, nene, zise el. I-ai făcut praf.

Bonifaciu nu catadicsi să răspundă, ci-i spuse să introducă pe cineva care aștepta în anticameră. Continuă să dea audiențe pînă tîrziu.

— Mai e cineva? întrebă el în sfîrșit.

— Doamna Apostolescu, spuse șeful de cabinet. Bonifaciu se uită la el gînditor, apoi spuse:

— Poftește-o înăuntru. Nu mai primesc pe nimeni. Sînt plecat de la minister.

Cleopatra intră și începu să vorbească repede:

— Ce bine îmi pare că te văd, va să zică așa arată biroul tău, așa e un cabinet de ministru, n-am fost niciodată, știi, acuma e prima oară, ce bine îmi pare că ești ministru tocmai acum cînd avem nevoie de sprijin, știi în ce pericol ne aflăm. Walter e desperat, și între noi fie vorba, de ce-mi porți ranchiună mie? Bietul Eustațiu nu putea atunci, îți jur că nu putea, eu cunosc chestiunea, știam totul...

— Da, spuse scurt Bonifaciu. Cleopatra amuți brusc. Se priviră, ea cercetător și neliniștită, el studiind-o cu un aer absorbit, care o tulbură.

— Ce te uiți așa la mine? întrebă ea, rîzînd nesigur.

— Mă uit să văd dacă te-ai schimbat, și cum, spuse el.

— Și? M-am schimbat? întrebă ea cu o cochetărie care ascundea emoția și chiar frica.

— Ești ceva mai plină... spuse Bonifaciu zîmbind.

— Și ce, așa nu-ți mai plac? întrebă ea provocator. Înțelesese despre ce era vorba, și se resemnase: acum juca jocul. Bonifaciu se ridică, ocoli biroul și-i luă mîna, pe care i-o sărută. În același timp, o ridică de subsuoară, o întoarse spre un colț al cabinetului său ministerial, unde era o canapea mare de mătase cu două fotolii, și o împinse ușurel pe Cleopatra într-acolo.

Mai tîrziu, Cleopatra își punea acele în păr, cu ochii la el care, cu mîinile la spate, se uita pe fereastră. Cleopatra întrebă:

— Ești ocupat? Ce faci în noaptea asta?

— Lucrez, răspunse el fără să se întoarcă. Cleopatra își puse pălăria în fața geamurilor bibliotecii, ce-i țineau loc de oglindă, apoi întrebă:

— Nu-mi ții mantoul?

Bonifaciu se întoarse și-l luă de pe un fotoliu unde era aruncat ghem. I-l ținu să-l îmbrace, apoi, țeapăn, o așteptă să-și puie mănușile. Cleopatra simțea ceva. Zăbovea. Dar Bonifaciu aștepta, mut, să plece.

— Ei, te las, spuse în sfîrșit Cleopatra în mijlocul cabinetului.

— Sărut mîna, murmură Bonifaciu, înclinîndu-se.

Ea zîmbi galeş:

— Nu-mi dai un pupic?

Cozianu se apleacă şi o sărută pe obraz, cu un aer plictisit.

— Cam mahmur eşti, nenicule; din atîta lucru? zise ea. Ce, ai îmbătrînit?

— Nu, dar nu-mi mai placi dumneata ca pe vremuri, spuse Bonifaciu zîmbind rece. Ea se schimbă la faţă, dar nu îndrăzni să-i răspundă veninos, cum îi venise. Avea nevoie de el. Pierdea aproape o sută de mii de franci.

— Mereu amabil, rîse ea silit. Ei, te las; tu, mie, îmi placi ca pe vremuri, să ştii. Pa! Şi nu uita Dobrunul!

— Nu uit nimic, zise Bonifaciu. Ea, în uşă, se opri.

— Ce vrei să spui?

— Că nu uit nimic, repetă Bonifaciu, sec. Ea se schimbă iar la faţă.

— Ce? Vorbeşti de chestiunea cu banii?

— Da.

— Cum, şi de-aia n-ai să ne aperi Dobrunul? Deşi te-ai culcat cu mine?

— Da, spuse Bonifaciu şi sună. Cleopatra pălise. Se uita la el cu ochi negri de tot, înnegriţi de ură.

— Cîine! Cîine! scrîşni ea.

— Hai sictir, murmură calm Bonifaciu. În clipa aceea intră tînărul Lascari.

— Condu-o pe doamna. Sărut mîinile, coniţă.

Şi se întoarse să se aşeze la birou. Stătu o clipă singur, să-şi aprindă încă o ţigară. Apoi ridică ochii: intrase şeful de cabinet.

— Depeşele, zise Bonifaciu. Tînărul Lascari dispăru şi se reîntoarse cu un dosar ticsit de telegrame. Bonifaciu începu să le răsfoiască. Ochiul îi prindea în fugă cîte o frază: *„Vidra ţăranii răsculat din nou… Rănitzi cîtziva călăraşi… La Prundu proprietatea dlui Bellu, s-au răsculat locuitorii… ordonat a trage focuri, căpitan Gheorghiu… Hereşti ţăranii răsculat pricina administratorului care a necinstit vreo 25 fete… opt agitatori arestaţi unul grav rănit pe moarte… Comana răsculat dus arendaş cerînd porumb sub motiv că ar muri de foame… satele vecine cu com. Prundu e răscoală, locotenent Fulga grav*

bătut… regimentul 6 dorobantzi a fraternizat cu tzeranii… căpitan Bratu prizoner al rescolei în Grădiştea… un soldat a murit pe drum şi a fost adus mort în cărutză, celălalt grav rănit la cap".

Bonifaciu împinse de la sine, peste birou, dosarul.

— Vezi, Alexandre, zise el. Şi ia-ţi notă. Un bilet domnului Marghiloman, ca să fie daţi în judecata Curţii Marţiale rezerviştii care l-au părăsit pe căpitanul Bratu la Grădiştea; cu mulţumiri şi amabilităţi. Ordin telegrafic la comandanţii de trupe trimise la sate: trei somaţii fără interval, şi pe urmă să tragă în carne vie. O depeşă colonelului Lahovary, să trimită un pluton de cavalerie la moşia Leşi a prinţului Cantacuzino, şi vezi cine e la Focşani, să aibă grijă de moşia bătrînului Marghiloman.

Şi urmă să vorbească, liniştit, limpede, ţinînd seamă de interesele tuturor membrilor influenţi ai partidului, de interesele prietenilor şi cunoscuţilor lui, de moşiile Lăscăreştilor şi ale lui socru-său, Mavromihali. Se făcuse noaptea tîrziu cînd veni un secretar cu ultimele telegrame de la prefecţi. Una din cele dintîi spunea că: *„moşia Dobrunu a dlui Walter Apostolescu devastată, tzeranii intrat cu plugurile şi împărtzit proprietatea, trimitetzi trupe altfel imposibil a-i aduce la raţiune".* Bonifaciu Cozianu puse la o parte telegrama. Îşi aducea aminte de satul Dobrunu, căldura, plopii, praful, cîmpul care mirosea a flori aromatice, cumpenele uscate în văzduhul fierbinte, ţăranul mort, cel care şedea şi ofta după ce fusese pălmuit, trupul lui Eustaţiu între maldărele de crini, batista pe obrazul mortului. „Trebuiesc ţinuţi în frîu. Trebuie să le frîngem şira spinării, să nu se mai mişte."

— Telegrafiază prefectului din N… să suprime cu cea mai mare energie răscoala de la Dobrunu, şi trimite vorbă la Ministerul de Rezbel să-i puie la dispoziţiune un escadron de călăraşi. Dar să nu care cumva să fie recrutaţi prin partea locului! Şi, Alexandre, fă o vizită domnului Apostolescu, trebuie să fi tras la „Grand Hôtel" sau la Broft, şi arată-i copie după depeşa asta, spune-i regretele mele, şi că am dat poruncă să-i pună cu botul pe labe pe ţărani. A pierdut el cîteva mii de poli, dar de-acu înainte cel puţin o să-şi muncească moşia liniştit.

„Astuia în schimb i-am fost stăpîn eu! Şi ţăranilor le sîntem stăpîni noi!“ se gîndea Bonifaciu cu o sumbră şi amară satisfacţie, gîndindu-se că stăpînii lui, în schimb, erau neclintiţi.

În curînd avu satisfacţia de-a deveni amantul doamnei Ascherliu, aşa cum se aşteptase din prima clipă. Dar asta nu-i putea sătura trufia turbată. Căci, tot cam pe atunci, regele primi în audienţă pe miniştrii care conduseseră ceea ce *Monitorul Oficial* numea „pacificarea locuitorilor răsculaţi de instigatori necunoscuţi“. Şi, vreme de o noapte întreagă, Bonifaciu se pregăti să-i întindă regelui două degete. Încă urcînd scările spre salonul unde avea să-i primească regele, se gîndea: „Nimeni n-o să ştie, afară de el. Deci, n-are decît să înghită obrăznicia şi să tacă; n-are de ce să protesteze, să spuie şi altcuiva. Bineînţeles, o să mă ţie minte. N-o să mă ierte niciodată. Cînd o să vie bătrînul sau alt prim-ministru să-i propuie un nou cabinet, o să ceară să mă scoată pe mine personal. Sau nu; poate că are să disimuleze; dar dacă ajung eu şeful partidului, o să refuze să stea de vorbă cu mine şi-o să însărcineze sistematic pe altul să formeze guvernul: de unde, defavor evident, lipsă de încredere a ciracilor, şi rămîn singur, fără perspectiva puterii. Cum? De frica lui, să accept aceste maniere insolente? Să-i pup mîna şi eu, ca licheaua aia cu părul alb? Nu! Niciodată! Mai bine vă duceţi dracului cu toţii, plec la ţară şi nu mă mai vîr în ciorba asta scîrboasă! Nu-mi trebuie politică! Îmi trebuie mîndria mea, demnitatea mea, onoarea mea!“

Îl văzu cu ură neputincioasă şi cu detestare pe neamţ cum le întinde mîna celorlalţi, cu o demnitate glacială, fără să dea din cap măcar, şi uitîndu-se în creştetul lor cum stăteau îndoiţi în două în faţa lui, frînţi din şale de respect. „Boieri sînteţi voi? scrîşnea în sinea sa Bonifaciu. Luaţi-l la palme! Nu vă e ruşine?“

— Pună ziua, tomnule Khozianu, spuse regele cu oarecare bunăvoinţă (îi plăcuse fermitatea necruţătoare cu care înăbuşise răscoalele). Şi-i întinse două degete: arătătorul şi mijlociul. Cu capul vîjîind, cu măselele încleştate, Bonifaciu Cozianu simţi că i se urcă ceva în gît, că-l trec sudorile. Îi venea să urle, să-i cîrpească neamţului două perechi de palme, să-i zboare măselele din gură. Cu o încordare uriaşă îi întinse două degete, dar pe drum mîna i se deschise sub o forţă

necunoscută, mai mare decît puterile şi voinţa lui, şi strînse cu toată mîna cele două degete ale regelui care trecu indiferent mai departe.

VIII

Marele bărbat de stat, eminentul om politic, elocventul *debater,* liderul partidului conservator era în 1898 un om cărunt, aproape alb, aproape un moşneag. Trupul i se îngroşase, părul i se rărise pe creştet, obrajii palizi îi cădeau, botul brutal se ascundea sub o mustaţă sură, mîinile începuseră să se zbîrcească şi erau pline de pete de ficat. Ţinea în mîinile acestea împodobite cu un singur inel cu stemă, cărţile de joc. Juca cu un domn bătrîn şi două cucoane tinere. Împrejur, pereţi îmbrăcaţi în stejar înnegrit. În colţuri, armuri lucioase, cenuşii. Pe pereţi, capete de mistreţi şi de urşi şi coarne de cerb. Pe jos, covoare englezeşti, albastre, triste, şi pe covoare fotolii Louis XIII şi Louis XIV, ţepene şi solemne. Gramofonul cînta în salonul alăturat, unde aghiotanţii dansau cu tinerele doamne de onoare ale principesei de coroană. Principesa Maria vorbea cu una din ele, doamna Teodoru-Kostaki, şi cu doamna Ascherliu. Aşezată într-un fotoliu, prinţesa tricota, doamna Teodoru-Kostaki şedea pe un scaun cu spetează, cu o carte deschisă în poală, dar fără să citească (făcuse lectură cu voce tare pînă atunci, din poeziile lui Dante Gabriel Rosetti), iar doamna Ascherliu pe un puf rotund de mătase, cu rochia înfoiată împrejur. Era acuma trecută bine de treizeci de ani, se îngrăşase, dar tot trandafirie, tot cu gropiţe, tot cu ochi căprii foarte dulci, tot blondă cu cîrlionţi zbîrliţi la ceafă şi pe la urechi. Se auzi de la masa de joc (o masă Marie-Thérèse, de lemn chihlimbariu, cu o roză a vînturilor de marchetărie în mijloc) un glas scurt, tăios, posac:

— *Vous avez mal joué, madame.*[1]

— Ce urs e domnul Cozianu, spuse pe englezeşte principesa Maria. E foarte drăguţ, *he's very nice,* dar ce urs! Tocmai de aceea îmi place – fiindcă e urs.

[1] Aţi jucat greşit, doamnă.

— De la distanţă urşii sînt drăguţi, spuse doamna Ascherliu, rîzînd. La distanţă. Sau împăiaţi.

— Se pare că parlamentul tremură în faţa lui, spuse principesa; doamna Teodoru-Kostaki însă răspunse:

— Ei, sînt şi alţii, e domnul Carp, e domnul Maiorescu, domnul Filipescu, domnul Alexandru Lahovary, *quite a lot of interesting people*[1]; nu e numai el.

— Eu am spus că ceilalţi tremură în faţa lui, *my dear*, n-am spus că e singurul, zise principesa.

— Cer iertare alteţei voastre: nu înţelesesem. Da, se pare că e destul de temut.

— Şi destul de puţin iubit, spuse doamna Ascherliu.

— Ce ai astă-seară? Eşti pornită împotriva bietului domn Cozianu! rîse principesa. Ce ţi-a făcut?

Doamna Ascherliu se roşi şi răspunse ceva plat şi neinteresant. Peste cîteva minute, cînd principesa o rugă să întrebe dacă va fi muzică în seara aceea, doamna Ascherliu se ridică graţios şi plecă. Principesa se uită după ea:

— Ce are? O legătură de zece ani, care ameninţă să se strice?

Doamna Teodoru-Kostaki păru stingherită:

— Cum? Eu n-am observat nimic...

— Nu-mi spune că n-ai observat: cînd a mai vorbit de el aşa? Cine e fericitul succesor? Cine e *il patito?*

După aceste cuvinte italieneşti rostite cu un cumplit accent englezesc, principesa începu să rîdă. Doamna Teodoru-Kostaki nu spuse nimic, uitîndu-se în gol, stingherită. Văzînd-o, principesa rîse şi mai tare:

— *You're so awfully decent*[2]*!* O să mor de rîs!

— *Impossible de jouer, de cette manière!*[3] exclamă, la masa de joc, Bonifaciu Cozianu. Se ridicară toţi patru. El îi lăsă acolo, ca să se ducă singur, cu mîinile în buzunare şi cu ţigara în gură, să vadă cum dansează tineretul.

— Dac-ar fi mai tînăr, n-ar fi rău, zise principesa uitîndu-se la el cum trece.

[1] O sumă de oameni foarte interesanţi.

[2] Eşti în aşa hal de decentă!

[3] Nu se poate juca în felul ăsta!

— Ah, e atît de ursuz, şi mereu prost dispus, zise doamna Teodoru-Kostaki. Înţeleg că doamna Ascherliu...

— Ce? Ce înţelegi?

— Înţeleg că a început să nu-l poată suferi, murmură doamna Teodoru-Kostaki. Principesa o privi cercetător, amuzată, dar doamna Teodoru-Kostaki luase un aer neutru care arăta că nu va mai spune nimic.

— Ei, şi pe cine îl poate suferi? *Whom can she stand?* întrebă principesa Maria, mereu rîzînd.

Bonifaciu Cozianu nici nu le dădea atenţie. Nu-i păsa de prinţul de coroană. „Sînt prea bătrîn ca să-i mai fiu prim-ministru. Nu-i păsa nici de principesă: Mă socoate prea bătrîn ca să se culce cu mine; de altfel, nici n-aş vrea: ce sînt eu, rîndaşul ţigan pe care-l chemi la iatac?“ Nu-i păsa de nimeni. Se plictisea. Era nemulţumit şi furios. Nu pentru ceva anume. De mult, de ani de zile, era nemulţumit şi furios. Nici el nu mai ştia cîte zeci, sute, mii de pricini de nemulţumire se îngrămădiseră în sufletul lui, în memoria lui, în sistemul nervos, în carne, în organele trupului: nemulţumire şi furie. „Nimic. N-am făcut nimic. Tot am stăpîni, tot sînt silit să fac ce nu vreau. Sînt o slugă a lui Ienache şi a familiei Hohenzollern. Şi încă o slugă bătrînă, de care sînt sătui toţi. Nu mă iubesc, mă urăsc, sînt sătui de mine, m-ar vrea mort. Nu! Încă nu sînt mort! O să vă mai joc o bucăţică de vreme! O să mai crape o ţîră fierea în voi!“

Aceste idei, sau mai degrabă aceste simţăminte le pritocea mintea acestui domn îmbătrînit înainte de vreme şi care se uita cum dansează tineretul de la castelul Pelişor, reşedinţa prinţului de coroană. Se uita la ei cum dansează, cu o asemenea strîmbătură de ciudă mînioasă şi scîrbită, încît doamnele de onoare, care nu ştiau că nu lor li se adresează strîmbătura, se plînseră principesei mai tîrziu. Ea rîse şi spuse că ăsta e farmecul lui, că aşa e el, *a bear, but a darling*[1]. (Cînd află, după luni de zile, Bonifaciu dădu din umeri, cu un „hă!“ mîrîit printre dinţi, care însemna „tîmpită femeie!“)

Pe cînd cuconiţele se plîngeau principesei, Bonifaciu bea singur coniac la el în odaie. Locuia în Casa Cavalerilor, într-o odaie vopsită alb, curată, luminoasă, în care se plictisea ca pretutindeni. Bea coniac

[1] Un urs, dar un om încîntător.

și fuma. Încet-încet, i se încălzea trupul rece și pleoștit. „Avea dreptate nenorocita de Constantina. Știa ea ce face, zîmbi morocănos Bonifaciu. (Constantina murise de un cancer la ficat, în 1894). Asta mai rămîne: să te simți bine cu mijloace artificiale dacă nu poți de la natură. Asta, și cucoanele."

Își puse iar pantofii de lac și trase în locul smochingului o jachetă de piele moale, pe care-o purta la vînătoare. Ieși pe scările care scîrțîiau înăbușit, apoi pe pietrișul aleii, spre Pelișor. Era o noapte răcoroasă de mai, cu stele în cerul albastru, cu freamăt în brazii negri de pe coaste. „Bine că o am pe ea. Ce femeie delicioasă! și se gîndea cu delectare la farmecele doamnei Ascherliu, și la felul cum dînsa știa să le ofere și la nenumăratele lui întîlniri cu ea în ultimii zece ani. Păcat că nu moare dobitocul de gheneral, aș lua-o de nevastă și aș avea o bătrînețe fericită – cel puțin în privința asta, că în rest... halal să-mi fie", se gîndi el cu o nouă undă de amărăciune.

Intră pe o ușă laterală, se duse pe coridorul slab luminat unde deschise, fără să bată, ușa camerei doamnei Ascherliu, intră și închise după sine cu cheia.

Ferdinand de Hohenzollern, prințul de coroană care avea să domnească după Carol I, era pe vremea aceea un bărbat tînăr, timid, cu bărbuță ascuțită, un nas mare și gros și urechi urîte, lungi, de degenerat. Dar era prinț de coroană și viitorul rege al țării; așa că multe cucoane îl găseau chiar frumos. În noaptea aceea își puse halatul și ieși tiptil, trecu prin două coridoare și urcă o scară, ca să bată încetișor la ușa doamnei Ascherliu, căreia-i făcea curte de cîteva săptămîni.

Tăcere. Mai bătu o dată, ceva mai tare. Vocea doamnei Ascherliu, speriată, tulburată, întrebă din odaie:

— *Qui est là*[1]?

— *Ici c'est Ferdinand, chérie, ouvrez*[2], șopti înecat principele de coroană.

— *Ici c'est Coziano*[3]! răcni răgușit dinăuntru un glas bărbătesc, dur și brutal. Prințul plecă repede, fără zgomot, fără să mai stea nici o clipă în fața ușii.

[1] Cine-i acolo?

[2] Aici e Ferdinand, iubito, deschide.

[3] Aici e Cozianu!

Înăuntru, în patul doamnei Ascherliu, Bonifaciu mîrîia înjurături franțuzești și românești. Toată ura lui împotriva stăpînilor săi Hohenzollerni se descărca într-un șir lung de sudălmi grosolane, scîrboase. Doamna Ascherliu înghețase, ghemuită sub pătură.

— Și dumneata, cum i-ai dat nas amărîtului ăstuia? Ce aranjament aveai cu el? Îi dăduseși întîlnire? o întrebă el pe un asemenea ton, încît doamna Ascherliu începu să plîngă.

— Nu mai plînge că te plesnesc! spuse Bonifaciu. Ea încetă din plîns într-o clipită, dar începu să-i demonstreze că nu știa nimic, că prințul îi făcea curte deși îl refuzase cu statornicie, că în seara asta îi dăduse întîlnire *lui*, lui Bonifaciu, și nu-l putuse chema în același timp și pe prinț, că doar nu era nebună etc.

Încruntat și zbîrlit, Bonifaciu ședea în vîrful patului, mut. „Minte, își zicea el. Gata. Nu mai am nimic de făcut." Dar nu putea accepta. Era singura căldură din viața lui: josnică, numai trupească, da: dar n-avea altceva. Ea vorbea înainte, turuia ca să-l amețească cu scuze, cu explicații, cu minciuni. Nu știa că nu e nevoie. Bonifaciu îi astupă gura cu o sărutare a gurii sale bătrîne și o cuprinse în brațele încă zdravene, ce începeau să se veștejească de bătrînețe. Doamna Ascherliu se lăsă, pasivă. Nu-i mai plăcea. Începea să-i fie scîrbă de el.

Peste cîteva luni de zile, într-o discuție la clubul partidului conservator, Bonifaciu află și condamnarea sa definitivă. Era o după-amiază frumoasă de început de toamnă; afară castanii erau galbeni-roșcați, cerul de un albastru dulce, îmblînzit de oboseala soarelui, pe stradă jos, sub balcon, treceau femei bine îmbrăcate și trăsuri cu cai lucioși, bine hrăniți. Era liniște, și totul cald și luminos. Bonifaciu însă era în întuneric. Aici, în jurul unei mese mari, împreună cu cei cîțiva zeci de oameni care conduceau partidul conservator, nimeni nu era de părerea lui. Stătea cu mîinile pe baston și cu bărbia pe mîini, și mormăia în mustața sură. Deodată se îndreptă din șale cu o vioiciune care-i făcu pe cei din jur să amuțească.

— Leon Popescu în viitorul guvern? *Un Popesco dans le cabinet? Mais où va ce pauvre pays*[1]?

Vreo doi-trei domni mai tineri (adică între patruzeci și cincizeci de ani) rîseră. El se întoarse către ei și-i fulgeră cu privirea.

[1] Un Popescu în guvern? Unde-o să ajungă sărmana asta țară?

— Dacă daţi drumul Popeştilor, vă vor îneca! În loc să-i zdrobim cînd se mai putea, am pactizat cu ei, am cedat, am căzut la compromisuri! Şi mîine-poimîine o să ne punem singuri juvăţul de gît, şi o să-l dăm în mîna Popeştilor: poftim, trageţi!

— Bine, frăţioare, dar aista îi un orator care nu se mai află! Îi diştept, îi fin, îi plin de buche, îi bun, mă, omule, înţălege, nu fi copchil! spuse Petre Carp.

— Dragă Petrache, nu e boier! E mîrlan, şi-o să vă mănînce capul! exclamă Cozianu. Dumitale, că eşti mai tînăr ca mine; nu mie, care-s bătrîn; pe dumneata o să te îngroape! Nu băgaţi Popescul în guvern!

La uşă se produse o mişcare. Un bilet trecu din mînă în mînă, şi Marghiloman i-l întinse lui Bonifaciu. Acesta spuse:

— Scuzaţi-mă o minută, şi ieşi.

Afară, în capul scărilor care duceau la etaj, îl aştepta un domn mustăcios, destul de gras, cu o guriţă fără buze, un nas ascuţit şi doi ochi mici, rotunzi şi străpungători. Era îmbrăcat simplu: veston, pălărie rotundă, baston de cireş.

— Să trăiţi, excelenţă, zise el discret. Bonifaciu întinse urechea.

— Ei?

Erau singuri, lîngă balustrada de deasupra scării. Dar omul vorbea în şoaptă:

— Acuma am aflat cine vine la dumneaei. Prinţul moştenitor.

Rosti aceste cuvinte şi mai încet.

— Bine, mulţumesc; să treci pe la mine mîine dimineaţă, zise Bonifaciu, întunecîndu-se. Se întoarse în sala de şedinţe, chiar în clipa cînd cineva spunea:

— Leul bătrîn încearcă să împiedice vulturul tînăr de-a se înălţa.

— Cum? răcni el. („Va să zică de-aia nu mai poate să mă vază. Acuma a trecut o lună. Gata, s-a săturat. L-a preferat pe imbecilul ăla, pe găgăuţă, care dacă n-ar fi prinţ de coroană, ar crăpa de foame ca arhivar sau referent la o primărie! M-a lăsat; m-a aruncat ca pe o cîrpă. De ce să trăiască cu rîndaşul, cînd o vrea fiul boierului?" se gîndea el, scrîşnind şi sîngerînd lăuntric.) Cum? Vultur? Nu e vultur! E pitpalac! Nu se înalţă! Se caţără! răcni el. Alexandru Lahovary izbucni într-un rîs cu lacrimi, şi după el toţi ceilalţi. Numai Bonifaciu nu rîdea. Era înveninat de gelozie, turbat de furie, otrăvit de ciudă.

— Fie, nu va face parte din guvern! îi spuse prinţul Ghica, rîzînd şi el. Era limpede: ascensiunea fulgerătoare a feciorului de negustor, a marelui avocat, a oratorului parlamentar fără pereche, a deputatului conservator Leon Popescu, era oprită, măcar pentru moment. Bonifaciu se uita în gol, trist. Nu se gîndea la Leon Popescu.

Îl siliră împrejurările însă să se gîndească. Leon Popescu nu putea fi oprit. „Leonaş Gură-de-Aur", îi spuneau mahalagiii alegători la colegiul al treilea. „Avem nevoie de sînge proaspăt în vinele noastre bătrîne", spunea principele Ghica. „E veacul lor, nu ne putem salva decît folosindu-i", spunea Alexandru Lahovary. Iar Leon Popescu, fin, elegant, cu mustăţile subţiri şi blonde, zîmbea dulce, cald, cordial, adunării pe care o vrăjea cu gesturile largi, rotunde, ale mîinilor sale albe.

— Ne trebuie o concepţiune nouă a conservatismului, domnilor; un conservatism modern, care să cîştige inimile tuturor! Trebuie să facem ca în Englitera, unde civilizaţiunea a progresat într-atîta, încît slugile mănîncă cu stăpînii lor la masă!

Moşneagul veşnic furios sări în picioare de la locul său şi lătră răstit, ca un buldog:

— Eu cînd am fost în Anglia n-am văzut slugi la masă unde am fost poftit! Stăteau în picioare şi turnau vin în pahare! Unde-ai fost dumneata invitat?

În urletele de rîs ale adunării, Leon Popescu zîmbi politicos, fără să se tulbure, şi-şi urmă cuvîntarea. Bonifaciu Cozianu mormăia celor dimprejurul său:

— Curat burghez: nici ridicolul nu-l răneşte!

Nu, nu-l rănea. Şi veni ziua cînd, invitat la prieteni politici comuni, într-un salon care foia de bărbaţi între două vîrste sau chiar bătrîni, bine hrăniţi, îngreuiaţi de trai bun, cheliţi sau încărunţiţi înainte de vreme, îmbrăcaţi în stofe fine dar negre şi ascunzînd sub cămăşi scrobite şi imaculate trupuri moi şi diforme, se trezi faţă în faţă cu Leon Popescu. Acesta îl salută cu deferenţă, chiar respectuos; candelabrul de deasupra lor îi lumina părul blond care se rărea în creştetul capului.

— Deşi nu mă iubeşti, eu sînt cel mai mare admirator al dumitale, spuse Leon Popescu cu un zîmbet dulce.

Bonifaciu se uita la el. Se gîndea: „Sînt neputincios. Nu pot să fac să intre în pămînt buruiana asta. Nu pot opri pe cei care-l aduleazà şi-l împing înainte ca să vină şi ei cu dînsul. Nu pot face nimic. Voinţa mea nu găseşte nicăieri ecou, ascultare, supunere. Dar mîna mea e a mea. E a voinţei mele. N-am să i-o întind paiaţei ăsteia care-şi îngăduie să fie mai tare ca mine! Nu-i dau mîna!"

— Domnule Cozianu... de ce nu crezi în sinceritatea mea? întrebă tandru şi trist Leon Popescu. Lui Bonifaciu îi venea să-l ia la palme.

— Hai, frate, dă-i mîna! zise bătrînul Iancu Marghiloman, împingîndu-l de umeri. Iartă-l, nene, că te iubeşte şi te stimează!

— Domnule Cozianu! zise Leon Popescu, întinzîndu-i amîndouă mîinile cu un zîmbet duios.

Şi iarăşi, împinsă de puterea necunoscută – a cui? nu ştia nici el – mîna lui Bonifaciu se ridică şi se întinse. „Uite, domnule, ce fac! Ce e cu mine?" se gîndea el, mirat şi obosit, obosit de moarte.

În această perioadă se dezlănţui total temperamentul lui, care în tinereţe era pe dinăuntru, reţinut, prizonier, şi-i încorda trupul ca pe o vargă de oţel. Acuma era un moşneag slăbit, cu umerii cam gîrbovi; din cel de-odinioară nu rămăsese decît glasul aspru, răstit, care acuma ajungea adeseori să urle descreierat, pe cînd privirea scînteia de furie. Sălile pline de oameni cu pălăriile în cap, sălile înăbuşitoare, pline de fum de ţigări, şi luminate de becuri de gaz, bubuiau de rîsul adunărilor, cînd dispreţul veninos al marelui Bonifaciu Cozianu sfîrteca şi călca în picioare pe cîte cineva. În nişte tratative pe care le ducea la Paris ministrul plenipotenţiar al ţării, Mihail Leordeanu, i se păru lui Bonifaciu că e cam timid. Bătrînul urlă în plină sală „Liedertafel":

— Jalnicului individ care şade acolo la Paris pe marginea scaunului în loc să le bată franţuzilor cu pumnul în masă, îi trimit de la această tribună două perechi de palme!

La conferinţa şefilor de organizaţii, cînd fu vorba să fie ales Leon Popescu drept vicepreşedinte al partidului, acesta ţinu un discurs sentimental de mulţumire, lăcrimă. Din sală, glasul brutal al bătrînului lătră scurt:

— Lacrimi de crocodil!

Rîsete în sală. Oratorul continuă însă:

— Nu pot accepta marea cinste pe care mi-o faceţi; sînt alţii, mai în vîrstă, mai glorioşi, mai plini de merite...

— Da, aşa e! răcni Bonifaciu Cozianu; dar binevoieşte a accepta, că de nu, te iau de fundul pantalonilor şi dau cu dumneata de pămînt!

Şefii partidului rîdeau scandalizaţi; Leon Popescu zîmbea blajin la tribună; delegaţii rîdeau şi ei; numai bătrînul se aşezase iar la loc, fierbînd.

— Ce coţcar! Ce coţcărie! murmura el singur, pentru sine el însuşi, fără să ţie seamă că-l aud cei dimprejur.

Veni şi primăvara următoare: Zece Mai, sărbătoare naţională, muzici, trompete, tropăit cadenţat de trupe, huruit de chesoane şi tunuri pe pavajul Căii Victoriei, căci aşa îi zicea acuma Podului Mogoşoaiei; cucoane în toalete albe şi roz, copii îmbrăcaţi în marinari, cu trompete, ţinuţi de mînă de mamele lor cu pălării *canotier* cu voalete şi flori, şi mîini în mănuşi albe fluturate la bravele trupe care treceau. Regele, cu barba albă şi aceeaşi demnitate rece cu care-şi îndeplinise toate treburile şi pînă atunci, primea călare defilarea. Lîngă el, prinţul de coroană, urecheat şi trist, cu nas lung şi barbă ascuţită, ca un Don Chişot de paie, călare pe alt cal splendid; şi ceva mai în urmă, într-o latură a statului major regal, în trăsură, doamna Ascherliu, cu umbreluţă albă, voaletă roz, rochie albă cu cordon lat de tafta roz. Îi străluceau ochii, şi lumea dimprejur o arăta discret:

— O vezi pe madam Ascherliu? Uite-o colo, frate. Uite-o, în trăsură. Ferdinand ştie că e acolo – na! că a şi tras o ocheadă s-o vază. Frumoasă, dragă, *elle est belle comme le jour*[1].

Bum! Toba mare începu marşul roşiorilor şi în ritmul lui săltat generalul-comandant al Bucureştilor veni pe un cal negru care juca şi se ferea, speriat de muzică; pomponul de la chipiul generalului sălta în aer, fireturile îi străluceau în soarele de mai. De lîngă rege porni un maior de roşiori, cu părul alb şi mustaţă albă, care şedea pe cal de parcă şedea pe marginea unei mese.

— Uite, a ieşit Cozianu să primească raportul! Ce i-o fi venit? – E ministru de război, monşer – Da' ce uniformă are? – E ofiţer de rezervă. Cum se ţine pe cal! Acuma dă cu el de pămînt! – Fugi de-aici, nu te pricepi, e grozav, ia te uită ce cal are!

---

[1] E frumoasă ca lumina zilei.

O iapă cenuşie, nervoasă, îl ducea pe Bonifaciu ca pe un fulg. Mîinile lui bătrîne ţineau strîns frîul, şi coapsele subţiate se încleştaseră pe coastele animalului. Stăpîni iapa, care scurma cu copitele caldarîmul, şi se lăsa din cînd în cînd pe picioarele dinapoi, gata să se cabreze. Apoi o cîrmi în loc şi o repezi în galop, o opri scurt, nemilos, în faţa regelui şi-i prezentă trupele. Regele duse la cozorocul chipiului două degete. Bonifaciu împinse din genunchi şi din pinteni iapa lîngă rege şi prinţul de coroană, ceva mai îndărăt, şi cînd o întoarse iar, o zări la cinci paşi de el pe madam Ascherliu. Gura i se făcu şi mai botoasă, se încruntă, holbîndu-se cu capul în piept şi mîrîi la cucoana din trăsură:

— Hai sictir, putoare!

Apoi întoarse capul iepei şi salută steagul şcolii de ofiţeri, care deschidea parada, în bubuitul tobei şi ţipetele stridente ale muzicii. Totuşi, fanfarele nu înghiţiseră cuvintele lui. A doua zi, tot Bucureştiul ştia de ultima nebunie a lui Bonifaciu Cozianu. Principele Ferdinand înghiţise, prefăcîndu-se că nu ştie. Iar Bonifaciu, trist şi plictisit, uită. Uita repede, era obosit, mintea nu-i mai era atît de liniştită şi de ageră. Nu mai ştia cum să se apere de plictiseală. Bea, la el acasă, singur. Dar nu-l ajuta. Şi nu-i plăcea să stea singur: îşi aducea aminte de femeia pe care o iubea şi acum, cu ultima şi puţina fierbinţeală a trupului său rece. Ca să nu mai stea acasă, începu să se ducă la teatru.

IX

Lenora Popovici era cea mai celebră din tinerele actriţe, nu atît din pricina talentului, cît mai ales din a frumuseţii ei maiestuoase: era înaltă, brună, cu ochi verzi, enormi, prelungi, codaţi. Şedea la măsuţa ei de toaletă în faţa unei oglinzi cu rama vopsită în imitaţie de aur şi-şi ştergea fardurile de pe obraz; corsetul îi era desfăcut la spate, căscat, căzut, şi faldurile de catifea albă ale rochiei în care jucase *Dama cu Camelii* se rostogoleau pe jos, în praful din cămăruţa plină de miros de pudră, de sudoare, de aer stătut, de vechituri. Umerii puternici, pali, ieşeau din corsetul alb cu marginea decolteului dintr-o fîşie de satin negru; braţele rotunde, atletice, ale Lenorei Popovici, se mişcau alene, trăgînd de panglici, desfăcînd noduri. Auzea afară glasurile actorilor care se dezbrăcau,

strigătele maşiniştilor care demontau decorul, scîrţîit de obiecte grele împinse pe podele. În faţa lojii ei, aşteptau, vorbind vesel, cîţiva domni care purtau pantaloni cu marginea răsucită în chip de manşetă, modă nouă, lansată de principele de Wales în vara aceea la Brighton, ca să nu-şi ude pantalonii de plajă, şi care ajunsese acum în iarnă la eleganţii bucureşteni. Lenora nu-i asculta. Era obosită, îi era foame şi somn; era o femeie de douăzeci şi şapte de ani, sănătoasă, zdravănă, incapabilă să aprecieze fie măcar şi duhul nu prea strălucit al domnilor care o aşteptau afară ca s-o ducă la masă la Capşa. Nici nu ştia dacă sînt tot aceia, Mişu Vorvoreanu, colonel demisionat, cel mai decavat din ei, Nicu Prodan gazetarul, inteligent şi extravagant, doi deputaţi mai tineri, Puiu Iordăchescu, actorul, tînărul Bebe Ioanid, poetul simbolist; ei erau, de bună seamă; poate că unul lipsea; poate că mai era unul nou, pe care i-l aduceau să i-l prezinte. Vorbeau, rîdeau.

Deodată, zise repede:

— Sst! Ia uitaţi-vă, mă.

Apoi se făcu tăcere. Ea, care era prea ocupată cu ştersul fardului de pe faţă, şi cu gîndul la un biftec în sînge şi o sticlă de şampanie, nu se întoarse. Dar tăcerea dura. Atunci se uită peste umăr, să vadă ce se petrece. Un domn scund, cărunt, cu o mustaţă pleoştită peste gura strînsă şi împinsă înainte, stătea în uşa odăiţei şi o privea cu ochi reci, cenuşii. Ţinea într-o mînă jobenul de mătase, mănuşile glasate şi bastonul de abanos cu mîner de argint, şi în cealaltă un buchet de trandafiri *Crimson Glory*.

— Bună seara, domnişoară, zise el. Îţi mulţumesc pentru această seară atît de furmoasă. Îngăduie-mi să-ţi ofer florile astea şi dă-mi voie să vin pentru a-ţi prezenta omagiile mele la dumneata acasă, cînd vei fi mai puţin ostenită ca acum.

Şi-i întinse florile, cu un zîmbet care Lenorei i se păru ciudat, nepotrivit pentru un om atît de bătrîn, un zîmbet stăpînit, şiret, batjocoritor. Dar pieri iute.

Ea luă florile maşinal şi mulţumi azvîrlindu-i o privire verde pe sub genele-i lungi, care se zbătură ca nişte aripi de fluture negru. Domnul se înclină şi ieşi, punîndu-şi jobenul pe cap. Ea se uită la flori şi ceva îi căzu în poală: un pacheţel care era în buchet. Începu să-l desfacă. În clipa asta domnii de afară intrară:

— Eşti gata? Hai, fetiţo, să te bem! L-ai dat gata pe Şeful! Pe Bătrînul! Ai dat gata bestia bătrînă!

— Dar cine e? Cine e? întreba ea tulburată şi mirată.

— Cum, nu-l ştii? Bonifaciu Cozianu.

— El era? întrebă ea. Desfăcu pacheţelul. Înăuntru, un cub de catifea: o cutie. O deschise şi văzu un inel cu un solitar. Strînse mîna, fulgerător. Apoi se gîndi: „Dracul să-i ia. Să vadă." Şi îşi puse briliantul la deget. Inelul era cam larg.

— Ia uitaţi-vă, domnule! Gata, Lenora ne-a părăsit! Ei, felicitări, fetiţo! Să fie într-un ceas bun, şi să nu ne uiţi!

Ea tăcea şi privea atent piatra sclipitoare. Mişcă mîna încet, ca să-i joace apele şi scînteierile. Zîmbea cu satisfacţie şi cu oarecare teamă. Nu-i plăcuse cum îi zîmbise bătrînul. Totuşi...

— Care vă pricepeţi, băieţi? Are şase carate? întrebă ea, mereu cu ochii la briliant.

Bineînţeles că-l primi a doua zi la ea acasă pe bătrînul om politic, şi că trăi cu el în văzul Bucureştiului trei ani de zile, în care timp îşi cumpără o casă, trăsură, cai, îşi mobilă casa cu lucruri scumpe şi jucă orice rol voia, în scrîşnetele de invidie ale celorlalte actriţe.

În aceeaşi vreme Bonifaciu Cozianu dădea ultimele sale lupte politice. Era certat aproape cu toţi liderii partidului conservator, care nu-i suportau aroganţa, batjocura dură şi nemiloasă, ciudăţeniile aproape de nebun. Atunci îl auziră vorbind în faţa unei adunări de alegători, cum nu s-ar fi aşteptat niciodată cine-l cunoştea: ca un democrat, ca un duşman al boierimii. Strîns în redingota neagră şi vesta neagră, ridica pumnul la al cărui deget mic strălucea inelul cu stemă şi striga:

— De o mie de ori mai mult îmi place căciula ţurcănească a ţăranului din jos de pe Zlatişte, decît cărarea la ceafă a lui Marghiloman şi rufele lui spălate la Londra! Ce-i trebuie ţării ăsteia? Votul universal, şi să-i dea de pămînt pe ciocoi!

Gazetarii se priveau şi-şi şopteau: „A înnebunit... A intrat în anul morţii!"

Dar Leon Popescu, la clubul partidului conservator, îl înţelese:

— Domnilor, Bonifaciu Cozianu a vrut luna de pe cer, zise el zîmbind cu blîndeţea sa obişnuită. A vrut luna de pe cer, dar luna a rămas sus. Şi acuma urlă la ea.

Rîsete veninoase izbucniră la această glumă: întîia oară cînd cineva îşi bătea joc de Bonifaciu Cozianu şi nu el de ceilalţi. La formarea cabinetului, nici Marghiloman, nici Nicu Filipescu nu se gîndiră să-i ofere un portofoliu. Fusese ministru în toate guvernele conservatoare din ultimii aproape douăzeci de ani. De acum înainte, n-avea să mai fie. Ştia toată lumea. Ştia şi el. Era un om sfîrşit.

— Ce-mi pasă? spunea el la masă cu Lenora Popovici şi cu amicii, la ea acasă. Am dreptul să mă bucur şi eu de viaţă, măcar acum! Sînt liber! A mea e lumea!

Şi se îmbăta, ca un om tînăr. Era şi gelos, tot ca un om tînăr; nu putea fi păcălit. Şi nu-i plăcea Lenorei. Ea avea nevoie de altceva.

Într-o dimineaţă pe la unsprezece, Bonifaciu, care avusese o insomnie şi se plictisise acasă, porunci să se puie caii la trăsură şi se duse la Lenora, pe strada Polonă. Era primăvară, plouase de curînd, în cerul albastru nişte nori cenuşii-gălbui se rostogoleau ameninţător, dar nu-i putea lua în serios, cerul era prea albastru, soarele prea strălucitor, verdeaţa copacilor prea proaspătă; trotuarele spălate, aerul limpede, oamenii care mergeau la treburile lor, copiii care se jucau ţipînd, totul era curat, vesel şi viu. Era o plăcere să trăieşti, erai iarăşi tînăr, toate bucuriile te aşteptau. Desigur, ştia că nu e decît o prostie, o mincinoasă părere trecătoare; dar era plăcută, şi te lăsai legănat de arcurile moi ale trăsurii, în păcănitul copitelor trăpaşilor.

Trăsura se opri în faţa casei Lenorei. Feciorul de lîngă vizitiu sări jos să-l ajute pe Bonifaciu să coboare.

— Dă-te la o parte, zise Bonifaciu ursuz, şi coborî singur, ceea ce nu mai făcea de cîtăva vreme. Apoi urcă treptele peronului şi sună. Femeia care-i deschise rămase în uşă.

— Coniţa nu-i acasă, conaşule.

Bonifaciu se uită ţintă la ea şi o văzu cum se sperie şi se roşeşte. O dădu la o parte cu vîrful bastonului şi intră. În vestiar, un chipiu era atîrnat în cuier.

— Spune-i să vie, zise el. Servitoarea plecă repede, înfricoşată. Lenora apăru abia după vreo cinci minute, în *déshabillé* de dantele sidefii, mare, splendidă şi furioasă.

— Ce e asta, nene? De ce deranjezi lumea în felul ăsta? Te-ai făcut un pisălog nemaipomenit! Trebuie să-ţi schimbi manierele astea!

Vorbea brutal, pe un ton pe care nimeni nu se încumetase să-l ia faţă de Bonifaciu Cozianu, vreme de şaizeci şi ceva de ani. Dar ea, li-

niştită, masivă, cu pieptul generos, mai înaltă decît el cu vreo trei degete, îi turna înainte, mustrîndu-l cu obrăznicie. Bonifaciu se făcu alb; ochii i se duseseră în fundul capului. Ridică bastonul, cu o mînă tremurătoare. Dar Lenora îi spuse:

— Ascultă, să nu îndrăzneşti, că-ţi cîrpesc o palmă de te întorc pe dos! Hai, pleacă, ramolitule! Te-ai zaharisit de tot! Femeie îţi trebuie ţie? Bonă! Doică! Scutece! Ştii ce mi-ai făcut în pat săptămîna trecută, cînd te-ai îmbătat!

Bonifaciu Cozianu îşi puse mîna pe ochi şi ieşi cît putu de repede, dar ea îl petrecu cu alte observaţii, şi mai jenante, pînă la uşă. Se urcă în trăsură anevoie, icnind, ajutat de fecior. Apoi, ajuns în sfîrşit acasă, plînse de umilinţă, întîia dată în viaţa lui. Îşi muşca mîinile şi plîngea slab, neputincios.

X

Lenora Popovici primi peste cîteva zile invitaţia de a-l vizita pe unul din directorii băncii Creditul Agricol. Se duse la el în *tailleur* de stofă bleumarim, bluză cu guler înalt alb, botine galbene, mănuşi galbene, pălărie galbenă, umbreluţă bleumarin şi o broşă cu un safir la gît, cu atît mai rar cu cît safire cu adevărat frumoase aproape că nu sînt de găsit. Directorul era un om tînăr, nepot al lui Bonifaciu Cozianu, Şerban Lascari, fratele mai mic al lui Alexandru, fostul şef de cabinet al ministrului. Şerbănică Lascari era un domn scund, cu bărbuţă castanie şi un început de burtă la treizeci de ani. O primi cu cea mai mare răceală pe artistă, se înclină politicos fără să-i dea mîna, şi îi arătă mut un fotoliu.

— Doamnă, zise el, aveţi la noi un cont debitor de două sute şaptezeci şi patru de mii nouă sute opt franci şi banca vrea să ştie cînd şi în ce condiţii aveţi de gînd să-l acoperiţi.

Şi se uită la ea rece şi liniştit. Lenora rămăsese cu gura deschisă. Trebui să audă a doua oară toată fraza, ca să înţeleagă, şi de-abia ceru să i se explice. Atunci se schimbă la faţă şi zise:

— Bine, domnul meu, dar... banii ăştia au fost plătiţi de domnul Cozianu! Ce mi-i cereţi mie? Discutaţi cu el!

Şerban Lascari o privea cu o satisfacţie duşmănoasă. Era îmbrăcat în haine de culoarea cafelei cu lapte, cu o cravată ca măslina crudă,

şi-şi învîrtea pe deget un monoclu legat cu un şiret de mătase. Avea obrajii plini, ochii cam bulbucaţi, gura umedă, de la tată-său Lăscăruş. Nu era frumos, nici atrăgător. Lenora începea să-l privească cu ură şi cu scîrbă.

— Doamnă, zise el zîmbind rece. Domnul Bonifaciu Cozianu, care e membru în consiliul nostru de administraţie, ne-a spus să vă plătim orice sumă cereţi, asta bineînţeles verbal; dar n-a spus că va acoperi dînsul sumele respective.

Lenora rămase iar cu răsuflarea tăiată, apoi suflă:

— Bestia! Lepră bătrînă!

— Vă rog să vă măsuraţi cuvintele, doamnă dragă, spuse Şerbănică Lascari cu o politeţe dispreţuitoare. Am onoarea de-a fi rudă cu domnul Bonifaciu Cozianu, şi nu vă permit...

— Halal să-ţi fie! exclamă ea pe un ton sălbatic.

— Nu ştiu dacă dumneavoastră, cu meseria pe care o faceţi, aveţi căderea să judecaţi pe alţii, zise amabil Şerbănică Lascari.

Lenora sări în sus şi începu să ţipe:

— Îţi scot ochii, scîrbosule, obraznicule, ciocoiul dracului!

Şi urmă aşa, un minut întreg. Şerbănică sună omul de serviciu:

— Dă-o afară pe dumneaei.

— Nu e nevoie! Plec singură, zise Lenora Popovici, strîngîndu-şi cu o mînă fusta, ca să meargă mai repede. Apoi, pe neaşteptate, se aşeză iar în fotoliu.

— Ce să mă fac? întrebă ea cu un aer întunecat şi naiv.

— Nu mă priveşte. Veţi fi dată în judecată şi averea şi veniturile dumneavoastră sechestrate pînă la concurenţa sumei pe care ne-o datoraţi.

— Dar ce să fac? Spune şi dumneata, ce să fac?

Urmă o tăcere. Omul de serviciu aştepta lîngă uşă. Şerbănică Lascari spuse:

— Du-te, Nicolae. Nu mai e nevoie.

Apoi, rămas singur cu Lenora, zise:

— Poate că dacă staţi de vorbă cu domnul Cozianu...

— Cum? zise ea cu un aer atît de sincer înfricoşat, încît Şerbănică Lascari începu să rîdă.

— Nu e bine să rupi niciodată chiar toate punţile... mai ales cu oameni care au putere.

Ea îl privea îndobitocită. Şerbănică Lascari n-o mai găsea frumoasă. „E proastă şi grosolană“, se gîndi el. Se ridică, rece:

— Bună ziua, doamnă.

Şi aşteptă ostentativ, s-o vază ieşită pe uşă.

Bonifaciu era la el acasă (nu mai ieşise, din ziua cînd fusese la Lenora Popovici). Şedea într-un fotoliu, cu o sticlă de Porto şi un pahar pe o măsuţă lîngă el, şi fuma. Îi tremura mîna. Şerbănică Lascari fusese pe la el să-i spună. Acuma aştepta. Era sigur că Lenora o să vie să-i ceară iertare. Ce, să-şi piardă casa, mobilele, caii, să rămîie la cheremul invidiei celor din teatru? Să pornească iarăşi de la nimic? Aştepta. Citea cărţi pe care le lăsa de la pagina a doua. Se plimba prin odăile pustii, şi revedea în minte scena pe care i-o făcuse Lenora. Atunci îi venea să urle, să lovească, să ucidă, să moară, dar toate astea rămîneau înăuntru: pe dinafară nu era decît un domn bătrîn care se plimba prin casă cu genunchii îndoiţi şi gemea stins.

Apoi, după o săptămînă sau zece zile de aşteptare, veni Şerbănică la unchiu-său. Şedea într-un fotoliu şi el:

— Bun Porto ai, unchiule. E foarte bun. Ştii, pînă la urmă tot a trebuit să dăm în judecată persoana. A început să vîndă bijuterii, să le pună bine. I-a spus lui Mişu, cumnatu-meu, că preferă să facă trotuarul decît să se umilească în faţa dumitale. Au şi animalele astea demnitatea lor. Dumneata cel puţin îţi intri în bani. Deşi, *entre nous soit dit*[1], nu e foarte elegant, iartă-mă că-ţi spun...

Bonifaciu Cozianu mesteca în gol. Deodată, pe un ton neaşteptat de vioi, zise:

— Ia toarnă-mi şi mie.

XI

Ion, feciorul, stătea în picioare lîngă stăpînu-său.

Boierul şedea în fotoliu şi bea de săptămîni de zile. Îl culca ca pe un copil, îi ţinea capul cînd îi era rău, îi punea sticle calde cînd dîrdîia în pat. Pe urmă iar trebuia să vie cu tava cu sticla şi paharul.

— Nu-i sănătos, conaşule, să beţi atîta, murmura el cu sfială.

— Gura, mormăia bătrînul.

[1] Între noi fie zis.

Azi era cald de tot; intra aer fierbinte cum se deschidea o uşă. Chiar şi aici în salon, cu perdelele trase, era înăbuşeală. Ion simţea cum îi curge sudoarea pe lîngă urechi şi pe şira spinării. Acum era de dormit la umbră, în cămaşă şi-n izmene, nu de stat în haine nemţeşti, cu legătoarea la gît, încălţat... Of! Of! Şi să mai şi stai în picioare, ca la armată cînd te punea de santinelă. Moşul e vesel: l-a trezit căldura. Aşa sînt ăştia: suciţi.

— Ioane, acuma mă simt mai bine.

Ce să-i spui? Taci.

— Ioane, adu-ţi un pahar, să-ţi dau şi ţie.

— Lăsaţi, conaşule, nu-i nevoie...

— Marş! Ia-ţi pahar!

Ion se duce să-şi ia un pahar de cristal cu picior subţire dintr-un dulap ciudat, cu zgripţor cu două capete crestat în lemn, şi lemnul e lucios şi roşu, parcă-i aramă.

— Ia vino-ncoa, să-ţi torn. Noroc, Ioane.

— Să trăiţi, conaşule. Sănătate.

— Nu-mi ura nimic, Ioane. Nu-mi trebuie nimic.

— Sănătate tot trebuie, conaşule.

— Nu. Nimic. Să fiu liber, asta-mi trebuie. Să scap de tot. Tu eşti o brută, vrei sănătate, mîncare, băutură, bani... Ai băut? Dă-l pe gît, să-ţi mai torn. Noroc, Ioane.

— Să dea Dumnezeu, conaşule.

— Ce-ai vrea tu, mă? Dacă ai avea o putere, ce-ai vrea? Ai? Ce vrei?

— Eu, nu vă supăraţi, conaşule... să mă liberez aş vrea.

— Asta vreau şi eu! Asta vreau şi eu, zise bătrînul rîzînd. Feciorul, un om de vreo patruzeci de ani, mustăcios şi sprîncenat, cu fălci late şi gîtul gros, vorbea moale şi blînd, şi părea un om cumsecade. „Acuma îl văd întîia oară.“ Simţea o mare simpatie pentru Ion; chiar dragoste. Omul spunea tot blînd şi cu încăpăţînare:

— Să mă liberez din serviciu de la dumneavoastă şi să am şi eu o ţîră de pămînt colea pe vale, pe Zlatişte în jos, şi...

— Cum? scîrţîia glasul bătrînului. Ar fi răcnit, dar n-avea putere. Cum să te liberezi? Cine-ţi dă drumul? Asta nu se poate! Nu se poate! Tîmpitule!

Se ridicase pe jumătate din fotoliu. Ion se dădu îndărăt, speriat:
„Haiti, m-a luat gura pe dinainte; mamă-mamă ce palme mi-ar trage, să aibă putere."

Dar boierul se aşeză iar jos şi zise cu un glas ciudat, mirat, ca un om care vorbeşte singur, unde nu e nimeni:

— Ce dracu mai e şi asta?

Se uita în gol. Apoi mai zise ceva, dar Ion nu înţelese ce bîiguia. Bonifaciu se lăsă în faţă, cu capul în piept, uitîndu-se la covor, ţintă, pe sub pleoape.

— Conaşule! zise feciorul speriat. Îl împinse uşor îndărăt, să stea drept. Bătrînul se făcuse deodată greu; se lăsă să cadă înainte.

— Conaşule!

Atunci văzu că bătrînului nici nu i se mai mişcă ochii.

— Aoleo, moare! zise tare Ion, şi se repezi afară din salon, să cheme celelalte slugi.

XII

Ziarele conservatoare apărură cu chenare negre şi cu portretul răposatului. Rudele, familia Lascari, copiii lui Eustaţiu Cozianu, primiră în casa goală condoleanţele tuturor marilor oameni politici ai vremii, şi conservatori, şi liberali; regele trimise pe generalul Warthiadi, şeful casei militare a maiestăţii sale, să transmită condoleanţele monarhului. Apoi un dric mare, cu geamuri şi îngeri argintaţi la colţuri şi baldachin negru şi cai cu valtrapuri cernite şi panaşe pe capete, ieşi pe poarta casei, urmat de rudele îndoliate, de Alexandru Marghiloman, Petre Carp, Leon Popescu, Nicu Filipescu şi toţi oamenii politici de seamă ai partidului conservator, apoi de deputaţi şi senatori, de proprietari, oameni de afaceri, ofiţeri superiori, un şir lung de trăsuri, apoi un pluton de roşiori din regimentul în care răposatul era maior de rezervă. Era cald, o căldură cumplită; oamenii asudau, trăgeau în plămîni praf şi aer fierbinte. Cineva leşină în cortegiul funebru şi fu dus pe braţe într-o farmacie. Trotuarele erau pline de privitori, care-şi arătau cu degetul pe oamenii importanţi ce urmau dricul. Apoi treceau trăsurile, pe urmă roşiorii, care miroseau tare a sudoare, a iuft şi a cal; le curgea sudoarea pe obraji de sub colbacuri.

La cimitir, în faţa cavoului de marmură, se făcu tăcere. Ministrul Justiţiei, Leon Popescu, palid de căldură şi de cît asudase, se urcă pe un pietroi şi se adresă omului mic, alb, scofîlcit, care dormea în sicriu, cu faţa în sus, încruntat de parcă s-ar fi silit să strîngă ochii. Pe fruntea albă a mortului apăreau picături de sudoare. O muscă se plimbă printre ele, apoi se opri pe o pleoapă vînătă. Altă muscă veni din zbor şi se urcă pe cea dintîi, apoi zburară amîndouă. Leon Popescu avea lacrimi în ochi. Îi tremura glasul.

— Noi nu putem adăuga nimic la numele tău. Pentru tine, ce putem spune noi e nimic; pentru noi, e mult. E cazul de a zice: nimic nu lipseşte gloriei tale, numai tu lipseşti gloriei noastre. Ai intrat în nemurire după ce ai gustat farmecul şi amărăciunea gloriei; amintirea ta va fi pe veci pildă şi învăţătură pentru...

Se opri, înecat de hohote de plîns. Marghiloman îşi ştergea colţul ochiului cu o batistă albă, pe care o mototolise pe drum. Nicu Filipescu înghiţea sec, cu ochii înlăcrimaţi. Cucoanele, nepoate ale răposatului, plîngeau cu sughiţuri.

Sicriul fu închis şi vîrît în cavou, uşa de fier închisă peste el şi încuiată cu lacăt.

Apoi toată lumea se duse acasă.

Partea a cincea

O călătorie de plăcere

I

Într-o dimineaţă de primăvară, într-unul din primii ani ai veacului al XX-lea, pe la orele unsprezece, colonelul Vorvoreanu, unul din ginerii Davidei Lascari, se duse la bordel. Era un bărbat, gros, spătos, cu picioare scurte în formă de O: călăreţ. Se îmbrăcase civil: veston negru, lanţ de ceas de-a curmezişul vestei, pantalon vărgat, botine cu elastic, guler tare, înalt, monoclu atîrnat de o panglică de mătase şi pălărie rotundă, tare, pusă drept pe cap. Sub pălărie, apărea o figură obraznică şi brutală, cu nasul gros şi coroiat, gura mică, cu buze subţiri, îngustă şi dreaptă ca o gură de puşculiţă, obrajii groşi grei, gri de barbă prea neagră, şi de-a curmezişul feţei mustaţa à la Kaiserul Wilhelm, cu vîrfurile subţiate şi întoarse în sus. Cu mănuşi cenuşii în mîini, cu mîinile adunate la spate, pe şezutu-i proeminent reliefat de vestonul strîns pe corp, domnul Vorvoreanu se preumbla alene, cu bastonul la subsuoară, de-a lungul Căii Victoriei, salutînd din cînd în cînd cu un gest larg şi o figură înţepenită în solemnitate, pe trecătorii matinali pe care-i cunoştea. Se opri la Capşa, unde bău un rom şi plecă mai departe, cu nasul sus şi melonul negru pe ochi. O uşoară schimă de scîrbă îi strîmbă buza de sus. Nici el nu-şi dădea seama de scîrba care-l stăpîneşte. Îi era silă de viaţă. Asta era viaţă? Îi era silă de sine însuşi. Cum ajunsese aşa? La patruzeci şi ceva de ani, altceva ar fi trebuit să fie el. Altfel ar fi trebuit să arate viaţa lui. La patruzeci şi ceva de ani, să stea să aştepte averea, ca un tinerel căruia i se dau bani de buzunar!

Horcăi energic, scuipă şi merse mai departe.

Bordelul se afla pe o străduță în dosul Lipscanilor, o casă cu două etaje deasupra străzii cenușii, în care era mereu umbră. Două etaje de tencuială cafenie, ferestre înalte cu jaluziile trase și o intrare cu miros de pivniță și de praf vechi. Trebuia să urci la etaj o scară foarte dreaptă. Pe platforma din primul cot al scării, stăteau cîțiva bărbați și fumau, rezemați de zid, cu mîinile în buzunare și cu țigara în colțul gurii. Mai sus, pe a treia treaptă, ședea un alt om, tînăr, gras și roșu la față, cu o pălărie moale dată pe ceafă, de i se vedea fruntea îngustă, cărnoasă, asudată. Se uita la ceilalți cu un aer naiv și vesel și spunea:

— Așa, frate, cică: Ce? Te las și mă duc la mama, la Ploești. Du-te – zic – du-te, opt și cu a brînzii nouă.

Și începu să rîdă singur; ceilalți nu rîseră; erau plictisiți, mahmuri.

Sus pe palier așteptau alții. Unul se uita printre lamele jaluziilor, afară în stradă, fără să vadă nimic.

Altul se scobea în nas, strîmbîndu-se.

Colonelul Vorvoreanu coborî scările peste vreo jumătate de oră, încheiat, strîns în veston, cu capul sus, pălăria înfundată pe frunte, ceafa țeapănă și bastonul subsuoară; era la fel de scîrbit și posac ca la sosire; poate chiar și mai morocănos. „Porcărie, se gîndea el. Toată chestia e o porcărie. Nimic nu mă mai distrează. Am pierdut cheful de viață. Ce-mi trebuia mie avere? De-abia că n-o am. M-a distrus, bestia. M-a distrus. M-a nenorocit." Pe palier, unul din clienții care așteptau îl salută:

— Să trăiți, don' colonel!

— Cum? A, salut, monșer. Să trăiești.

Coborî ultimele trepte, ieși în stradă și stătu o clipă în loc, nehotărît. Unde să se ducă? N-avea chef de nimic. N-avea poftă să se ducă nicăieri. N-avea ce face.

„M-a distrus. M-a nenorocit", își zise el cu o ciudă desperată. Scoase un trabuc din tocul de piele în care le ținea, îl tăie, îl aprinse. Avea gust prost. Nu-i plăcea. Îl aruncă.

„Cine m-a pus, Dumnezeule? Cine m-a pus? Beau un păhărel, cel mult două, merg la bordeluri ieftine, nu-mi pot permite nici o fantezie, nimic. Simțea, fără să le vadă, că mînecile vestonului încep să se lustruiască la coate. Bine ai ajuns, domnule. Halal să-ți fie, n-am ce spune. Bravo", se felicită el îndîrjit și ironic. Plecă încet pe stradă, tot țeapăn, tot cu capul sus, ca un om independent și sigur de sine.

Pe la orele douăsprezece sau unu, colonelul Vorvoreanu, care citise pînă atunci *L 'Indépendance Roumaine,* puse la o parte ziarul pe „masa de lucru" la care nu lucrase niciodată. Era un birou greu, în stilul Renașterii franceze, faimosul stil Henri II, falsificat în masă în veacul trecut la Paris, și importat de oamenii cu avere o dată cu arhitectura în stilul Marelui Palat al Expozițiilor de la Paris, cu becurile electrice în aplice și candelabre în stil Louis XVI fals, cu tablourile din școala lui Bouguereau și romanele lui Georges Ohnet. Birou greu de lemn întunecat, sculptat cu lei, măști de satiri și frunze grotești: fotolii de piele, rafturi pline de cărți în piele de culoare închisă, apărate de praf și lectură prin geamuri încuiate; o panoplie cu un pieptar de oțel, un coif, un scut, tot false, cumpărate de la Paris, și cu două hangere vechi, care fuseseră într-adevăr călite la Damasc și cumpărate la București pe vremea lui vodă Șuțu, cel din urmă; oală de faianță pentru tutun; un cadru mare cu cîteva zeci de mici fotografii ovale în el; portretele promoției lui Vorvoreanu, azi ajunși mulți generali, deputați, senatori, alții colonei acriți sau resemnați, fără perspectivă de avansare; unul sau doi dați afară din armată. Cabinetul de lucru era sumbru, rece și trist; primea lumina printr-un geamlîc colorat care-l făcea să semene și mai mult cu anumite cavouri edificate pe vremea aceea la cimitirul Bellu. Ziarul despăturit era tăiat pe diagonală în două triunghiuri, unul verde, unul galben. Colonelul privi foaia cu un dezgust neîndreptățit – dar era dezgustul său obștesc și universal pentru toți și pentru tot – apoi se ridică, își înțepeni ceafa și-și puse monoclul. În halat de mătase cafenie, lustruit și pătat, ieși din cabinet și trecu în salonul alăturat. Printre perdelele grele cu ciucuri se zărea afară strada, trăsuri care alunecau în păcănitul sec al copitelor; cucoanele din trăsuri purtau pălării cu voal, umbreluțe de culori deschise și vesele; era primăvară; la noapte avea să miroasă a liliac, și în văzduhul îmbătător, în licoarea nopții care se urca la cap ca un vin amețitor, aveau să plutească mirosuri de mititei, de praf, de bălți înflorite, de gunoaie încălzite de soarele zilei; la noapte, să șezi într-o grădină, cu bateriile de vin la gheață și cu o șanteuză în dreapta, una-n stînga, pe care să le ciupești de șezut cu toată mîna, milităresște, fără să-ți pierzi monoclul din ochi, nici să lași să ți se pleoștească vîrfurile văcsuite ale mustăților! Ah, da! Și pe urmă, biletul de

tren la Paris, cafeneaua, varieteurile, midinetele, micile dansatoare, cluburile cu străini care se cunosc în jurul mesei de joc. Ah, da!

Dar nimic din asta nu se vedea. Ar fi putut, uşor de tot, să vie toate ca într-un vis, dacă moştenea Elena, nevastă-sa. El moştenise, la vremea lui, dar isprăvise tot; moştenise şi Elena pe bătrînul Lascari (partea inalienabilă, căci de celelalte bătrînul, care nu-l putea suferi pe Vorvoreanu, o dezmoştenise); dar colonelul isprăvise şi rîndul ăsta de bani, şi o dată cu asta o certase pe Elena şi se certase şi el cu fraţii şi surorile Elenei, furioşi că o parte din averea familiei se duce dracului, şi că mîine-poimîine Elena şi copiii ei le vor cădea pe braţe. Nu mai era nimic de sperat, decît un singur lucru, care nu venea.

Băţos, morocănos, îngheţat, trase în jos pe el halatul, potrivindu-şi-l, şi se uită împrejur. Nu era nimeni în salon? Nu, nimeni. Mobilele franţuzeşti împinse la pereţi lăsau un gol mare în mijloc, unde un covor de Ferahan, întunecat ca noaptea şi plin de flori geometrice ca o grădină nocturnă, se lungea de la un capăt al salonului la cellalt, spinare de reptilă catifelată. Colonelul voi să se întoarcă în birou, dar îl apucă dezgustul. Ce să facă acolo? Să citească? N-avea chef să citească. Să fumeze? Îşi îmbîcsise gura cu trabucuri, încă de dimineaţă. Să stea aşa, în fotoliu, fără să se gîndească la nimic? Nu putea să nu se gîndească la nimic. Chiar cînd nu se gîndea la nimic, ştia un anumit lucru. Nu-l putea uita. În picioare, în pragul salonului, şovăia, plictisit şi scîrbit. Deodată auzi glasul soacră-si mari din coridor şi, în aceeaşi clipă îi veni să fugă, să se retragă în birou, să se facă a citi, cum se prefăcea că doarme cînd era copil ca să scape de sîcîielile guvernantei care-l punea să-şi spună rugăciunea sau să-i desfacă şireturile corsetului pe spatele ei lat. Totuşi, îşi stăpîni nevoia de a fugi şi rămase. Un surîs silnic îi apăru pe faţa brutală, şi colonelul se îndreptă spre uşă, s-o deschidă. Ţinînd-o de braţ pe o jupînească, bunica Elenei, doamna Sofia von Bodman, fostă Cozianu, intră în salon, cu nepoată-sa după dînsa. Sofia Cozianu, vestita frumuseţe care trăise cu Şerban Vogoride şi inspirase pasiuni unor oameni acuma ramoliţi sau morţi, era în al optzeci şi nu ştiu cîtelea an al vieţii sale o bătrînică grasă, rotundă, cu trei bărbii, care se mişca greu. Umbla într-o rochie *gris-perle,* fără corset (nu mai purta corset de douăzeci de ani) şi care se întindea la nasturi gata să crape. Mîna-i grăsuţă, ofilită, cu pete, se sprijinea într-un baston de abanos cu cap de argint; dantelele de la gît

şi de la mînecci erau proaspete şi scumpe; părul vopsit roşcat, rar pe craniul rotund şi mare, ochii cu pungi deasupra şi dedesubt, întredeschişi ca nişte ochi de broască somnolentă, o făceau să inspire oarecare frică şi repulsie. Ochii aceştia, altădată adînci şi limpezi ca apa Bosforului noaptea, erau acum tulburi, dar căutau cu vioiciune împrejur, şi cînd privea pe cineva mai depărtat sau o figură nouă, Sofia Cozianu apuca *face-à-main*-ul subţire de aur cu mîneraş de fildeş, care-i atîrna de cordon, şi se uita prin el la omul în cauză, cu un aer critic, ironic şi indulgent, ca şi cum i-ar fi zis: „Da, eşti urît, prost şi ridicol, dar nu-i nimic, nu mă supăr pe tine, eşti doar un om, ce pretenţii pot avea? *Continuez, mon garçon,* zi-i înainte, fătul meu".

Colonelul se îndreptă din şale, aproape în poziţie de „drepţi", fără să şi dea seama, şi zîmbetul nesigur şi nervos îi tremura pe buze pe sub mustaţa cu vîrfuri subţiri întoarse în sus. Doamna Vorvoreanu apăru de după bunică-sa. Era blondă ca grîul copt, voinică, cu umerii largi şi braţele albe şi cărnoase; nasul fin, drept, uşor ridicat în sus ca al principesei moştenitoare, ţinuta dreaptă şi trupul greu, de statuie, o făceau să se potrivească bine cu idealul de frumuseţe al anilor acelora; era una din cele mai admirate frumuseţi din Bucureşti, şi toată lumea se întreba ce găsise la soţul ei, de ce-l luase şi de ce-şi cheltuise toată partea ei de avere moştenită de la Lascăr Lascari şi de la Davida, părinţii ei. Motivul era unul din acele taine de alcov pe care numai părtaşii le pot înţelege. Şi motivul acesta rămăsese tot atît de puternic azi, cînd doamna Vorvoreanu, femeie matură, îşi vedea fruntea şi tîmplele încreţindu-se, primele fire albe apărînd în păr, şi simţea nevoie de corset bine strîns ca să-şi poată menţine silueta aşa cum o cerea moda: cu pieptul masiv scos în afară, talia fină, pîntecul tras îndărăt, şalele cambrate, bărbia sus, susţinută de gulerul înalt şi ţeapăn. Rece şi liniştită, o urmă pe bunică-sa în odaie. Colonelul bătu din călcîie (n-avea pinteni, ci papuci de casă):

— Sărut mîna, mamă-mare! Cum ai dormit? întrebă el amabil.

Bătrîna se aşeză cu greu, ajutată, într-un fotoliu *Bergère* pe care şi-l adusese cu ea de la Viena, baroc, mobilă gravă, somptuoasă şi greoaie faţă de cele franţuzeşti din acelaşi veac. Apoi suflă şi se uită prin *face-à-main* împrejur.

— Cum e afară?

— E foarte frumos. E primăvară, spuse colonelul, mereu la fel de amabil. Doamna Vorvoreanu îi făcu semn jupînesei să aducă o măsuţă volantă, pe care o puse în faţa bătrînei; la alt semn femeia dispăru, apoi deschise uşa şi-i făcu loc alteia grase, cu şorţ alb şi bonetă, care ducea o tavă. Bătrîna se uita prin *face-à-main,* cu un ochi critic şi aparent indiferent, la farfuria de pe tavă. Tava mare de argint cu frunze cizelate ca pe vremea lui Gheorghe Bibescu; tacîm pe un şerveţel de olandă fină; şi în farfurie nişte bucăţi mari, rotunde, de ceva cafeniu şi gros, într-o zeamă subţire.

— Ce-i asta? întrebă bătrîna. Nepoată-sa se aşeză lîngă ea în celălalt fotoliu şi-i zîmbi în felul ei stăpînit.

— Gustă, mamă-mare! *Vous m'en direz des nouvelles* [1]. Bureţi de copac; salată de bureţi conservaţi în oţet. Gustă.

Bătrînei i se aprinseră ochii. Începu să mănînce, sorbind cu zgomot şi scăpînd zeamă prin colţurile gurii. Colonelul simţi că-i vine rău şi se uită într-altă parte. Nu era om delicat şi deosebit de simţitor; dimpotrivă. Dar asta nu mai putea suporta. Simţea că nu mai poate suporta. Încerca să se uite pe pereţi, să se gîndească la altceva; dar nu-şi putea astupa urechile. Aici era nenoricirea. Dacă şi-ar fi putut astupa urechile, n-ar fi fost nimic; ar mai fi răbdat oricît. Îşi încleştă mîinile la spate: îi asudau palmele. Bătrîna clefăia mereu.

Nevastă-sa, se gîndea colonelul, trebuie să iasă rar, ca să nu se simtă ce puţine rochii are. El... ce să mai spună? I se lustruiau hainele pe el. Şi nu-şi putea oferi nimic. Nimic! Balurile, vînătoarea la ţară, partidele de cărţi la club, şampania, nopţile albe, Parisul, Riviera... nimic! Sau, dacă da, cu baba. Cu zgomotul ăsta la fiecare masă, în fiecare zi de două ori, ani de-a rîndul.

— N-aveţi conversaţie azi, spuse bătrîna.

Colonelul tresări şi-şi drese glasul. Dar nevastă-sa rîse şi murmură pe un ton firesc:

— Ce conversaţie, mamă-mare? Mă gîndeam că te hrănesc de parc-aş vrea să te moştenesc; bine că te ştiu sănătoasă cum eşti, şi între noi fie vorba, un monstru de sănătate, să te ţie Dumnezeu...

Bătrîna se uită la ea şi zîmbi. O bătu uşor pe obraz.

— Şi tu eşti tare... spuse ea. De la mine ai moştenit. Eşti tare...

[1] Vei avea ce să-mi spui.

Apoi mîncă mai departe. Doamna Vorvoreanu bătea din pleoape, nervos. Altfel, părea la fel de liniştită. Nici n-avea de ce să nu fie. Spuse:

— Am văzut portretul domnului Santos-Dumont, acela care face experienţe cu un balon cu maşină... nu, cu motor. Vrei să ţi-l arăt, *grand'maman?* E foarte şic; costum de aero... aero...

— Aerostat, zise colonelul.

— Nu... aeronaut. Nu e eleganţa unui clubman, e eleganţa specială a inventatorului. Fără veston. Cămaşă cu dungi fine, pantolon strîns cu un şal de mătase, guler corect, tare, foarte înalt, şi cravată bogată, lanţezi, cu o perlă neagră; pe cap, pălărie de pai, *canotier,* cu panglică neagră. Foarte elegant, dar foarte personal.

— Mie mi se pare *caraghioz,* spuse bătrîna. Moda voastră cu vestoanele astea *rase-pet,* şi cu gulerele ca de carton şi cu pălării moi, ca să nu mai vorbim de femei, nu mai are nici o decenţă, nici o demnitate; şi nici nu arată avantajele fireşti ale omului, bărbat sau muiere; unde-i graţia, unde-i ţinuta la cucoane, unde-i bărbăţia şi nobleţea la bărbaţi? Sînteţi nişte *caraghioji.*

Apoi, după un moment de gîndire, adăugă:

— Dar în balonul lui m-aş urca... Asta-i al vostru, ăştia tinerii, umblaţi cu drumul de fier, cu balonul, cu automobila, cu tramvaiul. În Viena s-au pus şi telefoane în case: ca să le fie oamenilor mai la îndemînă să-şi spună măgării. Că tot progresul ăsta al vostru, nimic nu schimbă din firea omului... *charmant animal* [1]...

Îşi scoase din buzunar un ghemotoc de hîrtie pe care o strîngea şi o mototolea cu mare răbdare în pumnul grăsuţ şi ofilit.

— Eşti tînără, *grand' maman,* de-ţi vine aşa cîte un chef să te urci în balon! zise doamna Vorvoreanu zîmbind.

— Păi nu? întrebă bătrîna. Era vădit mîndră. Eu am fost prima cucoană din Viena care m-am urcat într-o automobilă a domnului Benz... electrică! Nu de astea, care fac fum şi împuşcă dindărăt ca tunul; electrică, fără gălăgie, fără miros; frumoasă trăsură; dar mie mi-e totdeauna nu ştiu cum cînd le văd; tot mi se pare că le lipseşte ceva, cînd văd boierii în spate, vizitiul şi feciorul în faţă, dar cai, ioc! E *caraghioz,* o trăsură fără cai, care scoate fum pe sub coadă. Dar as-

[1] Reuşit animal.

ta-i progresul; aşa e vremea: maşinării, anarhişti, socialişti... În tinereţea mea, le zicea *liberali, roşii.* Nu liberali de ăştia, de azi; altfel erau; mereu cloceau revoluţie, republică, în fine, ca socialiştii şi nihiliştii ăştia ai voştri de azi, mai cu seamă ruşii... O invenţie, însă, dragii mei, aş face-o şi eu; a mai făcut-o şi Rabelais; un *torchecul* moale de tot... Englezii, care au născocit multe marafeturi în direcţia asta, potrivit cu geniul lor naţional, *tout à fait pratique veux-je dire* [1], de ce rîdeţi? Rîzi ca proasta-n bîlci, Elenuţo. Englezii, spuneam, n-au descoperit nimic mai bun decît asta (şi le arătă hîrtia crepată pe care o mototolea în mînă); dar încă nu mi se pare culmea sibaritismului. Îmbracă-te, colonele, ce mai stai? Cînd mergem la masă?

Doamna Vorvoreanu sări la sonerie, colonelul dispăru să se îmbrace, jupîneasa intră şi o ridică pe bătrînă din fotoliu. Şi, ciocănind podeaua cu bastonaşul de abanos, bătrîna, care-şi mototolea mereu ghemotocul de hîrtie, se îndreptă spre coridor, se duse pînă în fund, pe podeaua acoperită cu linoleum, printre uşile albe vopsite cu ripolin; o deschise pe cea mai din fund şi o închise în urma ei, dar nu cu cheia. Jupîneasa rămase în picioare în faţa uşii, aşteptînd ca bătrîna să iasă, sau s-o cheme, de-o cuprinde cumva neputinţa.

Doamna Vorvoreanu dădu o fugă pînă-n anticameră să dea poruncă să tragă trăsura afară, apoi se repezi la odaia de culcare şi se schimbă în grabă. Colonelul, în faţa oglinzii, îşi lega cravata.

— Nu mai crapă o dată! mîrîi el.

— Cum poţi vorbi aşa? spuse doamna Vorvoreanu formal, fără umbră de indignare, legîndu-şi jupoanele (se îmbrăca singură totdeauna, de tînără de tot: erau clipe cînd nu voia om străin lîngă ea). Îşi dădu cu pudră pe obraz, îşi muşcă buzele, îşi netezi sprîncenele (abia fiică-sa avea, peste zece sau douăzeci de ani, să îndrăznească să-şi puie roşu şi să-şi vopsească sprîncenele şi pleoapele), îşi perie părul adunat în jurul conciului din creştet, trase manşetele bluzei (bluză de mătase *écrue*, guler tare, înalt, jabou de dantelă, fustă de stofă subţire, *havane*, botine galbene cu patruzeci de nasturi de sidef, pălărie de pai verde cu voaletă verde ca apa, legată sub bărbie) şi apoi, repede, către soţul ei:

[1] [illegible]

Ei, mergem? Hai că ne-o fi aşteptînd mama-mare, şi ştii că detestă să aştepte.

Nu mai crapă o dată, Dumnezeule! gemu colonelul. Nevastă-sa nici nu mai răspunse de data asta, deşi auzise foarte bine, ci-şi luă pe braţ umbreluţa verde şi porni înainte. În salon n-o găsiră pe bătrînă. Doamna Vorvoreanu se duse în camera bunicii ei: cu două servitoare pe lîngă ea, bătrîna îşi potrivea pălăria largă neagră, jacheţica de catifea neagră, rochia cu multe cute de tafta neagră, voaleta de semidoliu, mănuşile albe care încurcau totul şi arătau că bătrîna e doar cochetă şi vrea doar să se gătească cît mai mult în limitele decenţei cerute de vîrsta ei de peste optzeci de ani. Elena Vorvoreanu văzuse o dată, în 1895, la Roma, pe împărăteasa Eugenia, tot o bătrînică în negru cu umbrelă şi voaletă de semidoliu: *grand'maman* îi aducea aminte de împărăteasa detronată şi nu se putea împiedica să n-o admire; îi venea să-i spuie ce-i spusese ei bătrîna: „Eşti tare!"

Bătrîna se ridică de la masa de toaletă şi se duse să întoarcă o cheie de bronz cizelat şi să deschidă un secreter mare, pîntecos, cu capacul umflat şi unduit, lucitor şi plin de arabescurile marchetăriei (avea un blazon cu un leu pe capac, şi flori şi frunze pretutindeni); dintr-un sertăraş scoase doi poli de aur cu capul lui Carol I de Hohenzollern şi-i întinse fără un cuvînt Elenei Vorvoreanu. Aceasta, tot fără un cuvînt, îi puse în pungă şi o luă pe bunică-sa pe sub braţ, pe cînd una din femei o lua de partea cealaltă. Aşa o duseră pînă la trăsură, o urcară sus, doamna Vorvoreanu se aşeză alături, deschiseră umbreluţa neagră şi pe cea verde, colonelul se aşeză pe banchetă, drept, ţeapăn, cu pantalonii întinşi pe genunchi de *sous-pied*-urile care strîngeau ghetele de lac cu elastic, vizitiul pocni din bici, trăsura ieşi pe poartă şi porni pe străzile Bucureştilor, în huruit înăbuşit, moale, de roţi cauciucate, şi în ţăcănitul vesel al copitelor pe caldarîm. Pe trotuare, cîte un trecător îşi ridica pălăria, doamna Vorvoreanu dădea din cap graţios, bătrîna abia mişca plictisită şi colonelul saluta grav ; la înclinarea capului, fălcile grele, vinete, îi treceau peste gulerul tare într-o revărsare de carne congestionată.

La Capşa era ca de obicei linişte, tăcere, lumină difuză. Chelnerii se mişcau fără să-i simtă nimeni, mesenii vorbeau în şoaptă, se auzea cîteodată clinchet de argintărie sau zgomotul unei sticle destupate.

Maître d'hotel-ul se repezi s-o ajute şi el pe doamna von Bodman să meargă pînă la masa obişnuită ; îi şopti, tandru ca un amorez:

— Azi avem *tripes à la mode de Caen,* coniţă, şi stridii proaspete...

Şi zîmbea, dulce, cu ochii lucioşi, ca un om care salivează. Privirea plictisită a bătrînei deveni trează şi vie.

— Să vedem, să vedem, spuse ea uitîndu-se împrejur prin *face-à-main,* şi răspunzînd saluturilor respectuoase ale unor domni cărunţi.

Colonelul Vorvoreanu visa mititei şi fripturi. Îi era poftă de pelin, de un cerdac de casă de la moşie, cînd, tînăr ofiţer, chefuia cu camarazii cîte trei zile, cu taraful de lăutari şi cu cîntăreaţa ale cărei favoruri le dobîndeau cu toţii pe rînd, ca între camarazi. Trebuia să mănînce stridii, *tripes à la mode de Caen, rostbeef, bombe glacée,* să bea vin de Mosela, Chambertin şi un sfert de şampanie, şi s-o audă mîncînd pe bătrîna. Sigur că trebuia să-i facă conversaţie, era interesul lui, cea mai vitală necesitate; dar azi era prea scîrbit şi prea obosit ca să-i pese fie chiar şi de cele mai grave lucruri. Şi totuşi vorbea, vorbea, ca să n-o audă mîncînd. De altfel şi bătrîna vorbea; îi plăcea conversaţia în general şi la masă mai cu seamă.

— Spuneţi-mi ceva nou, zise dînsa cu picături de sos în colţurile gurii. Nu vi se pare că nu prea se mai întîmplă nimica? E o plictiseală pe lume, de-ţi vine să adormi! Ce e cu războiul din China? Parcă-mi spuneai ieri că s-a isprăvit.

— Gata, mamă-mare, şi cu ăsta, rîse colonelul. Feldmareşalul von Waldersee a fost felicitat de Kaiser, de regina Victoria, de preşedintele Fallières, mă rog, de toată lumea; umblă cu un cărucior după el în care-şi poartă decoraţiile...

— Mi se pare că l-am cunoscut la Berlin, la curte, adică la Potsdam... un guguman de militar, zise bătrîna. Colonelul îşi stăpîni tresărirea şi urmă:

— I-a şi judecat şi executat pe şefii răsculaţilor. Am aici revista.

Şi scoase din buzunar, unde o ţinuse sul, *Le Monde Illustré,* care publica pe două pagini o mare fotografie: în fund, sub un fel de corturi, un mandarin chinez şi un militar european de grad înalt; în dreapta, un şir de chinezi în straiele lor tradiţionale; în stînga, un şir de soldaţi de marină europeni, cu arma la picior. În faţă, un chinez în genunchi, gol pînă la brîu, cu mîinile legate la spate; un altul îl trăgea de cap cu o panglică pe care i-o petrecuse sub bărbie, iar călăul ridica

sabia lată şi grea. Jos, în iarbă, zăcea un cadavru fără cap; capul era lîngă bocancul soldatului european din flancul drept. Colonelul Vorvoreanu împinse revista pe masă în faţa bătrînei care, mîncînd, privi multă vreme fotografia; umbla cu o linguriţă de argint prin desertul care i se scurgea pe bărbie sub forma unui fir de sos de şocolată.

— Dar ce le-a venit mişăilor să se răscoale, colonele? întrebă dînsa. Colonelul n-avea idee; totuşi, se lansă în nişte explicaţii încurcate. Doamna Vorvoreanu spuse:

— Apropo de China, mamă-mare, ştii care e ultimul joc la modă în Londra? S-a întors Ionaş Ipsilanti de-acolo zilele astea şi l-am văzut la Aristiţa Romanò; îi zice *ping-pong.*

— De ce *apropo de China?* întrebă bătrîna.

— Fiindcă sună ca nişte cuvinte chinezeşti...

— *Ping-pong...* Da, adevărat, spuse bătrîna. Aşa îi zice lui Ionaş ăsta? Care Ionaş e, feciorul lui Niculache Ipsilanti care-a fost capuchehaie la Stambul sub Cuza?

— Nu, mamă-mare: nepotul, nu feciorul. Fiu-său a fost generalul, a murit acum vreo douăzeci de ani, cînd erai matale la Viena; ăsta e nepotul de bunic...

— Repede vă mai prăsiţi, murmură bătrîna cu oarecare nemulţumire. De ce i-au dat numele ăsta de măscărici? Ce-nseamnă *ping-pong?*

— Nu lui Ionaş, mamă-mare; jocului îi spune aşa. E ultimul joc de societate la modă; se joacă după-masă, după ce s-a deservit. O cucoană pune o voaletă de gază la mijloc, în chip de plasă, şi jucătorii aruncă peste ea mingi de celuloid, cu nişte rachete mici. Se pare că un oarecare domn Gibbs, un inginer, a inventat jocul la el la club; juca cu prietenii după-masă, cu dopuri de şampanie în chip de mingi şi capace de cutii de ţigări de foi, în loc de rachete. De-acolo vine că se joacă după-masă, în frac şi rochie decoltată.

— S-a prostit lumea de tot. Colonele, ia întreabă de filtrul meu. Şi ia un coniac sau un Armagnac, spuse bătrîna. Şi ia-mi grozăviile astea de aici, adăugă ea, împingînd spre el revista ilustrată. Colonelul o făcu iarăşi sul şi o vîrî în buzunar; vorbiră de altceva. Erau oameni avuţi şi europeni în anul 1904; bătrîna voia să se distreze cîţi ani mai avea de trăit; soţii Vorvoreanu aveau nevoie de marea ei avere; iar soarta omenirii în general, condiţia omului pe pămînt, fizică şi spirituală, suferinţa care putuse naşte violenţele războiului boxerilor şi se

sfîrşea cu supliciul răsculaţilor, toate acestea cu implicaţiile lor imorale, răspunderea pentru ele, sensul lor uman şi istoric erau foarte departe de cei trei meseni, sau nici nu existau pentru ei; acea perioadă a societăţii burgheze ajungea la o atrofie a simţului moral, o îngustare a eticii devenite strict de clasă, ceea ce a permis şi represiunea revoluţiei ruse din 1905, şi a răscoalelor ţărăneşti din România în 1907, şi izbucnirea primului război mondial pentru nişte pretexte absurde şi apoi, după 1920 şi mai ales după 1930, criza de moralitate publică, falsificarea valorilor etice, care au făcut posibile masacrele săvîrşite de mişcările fasciste, războiul început de Japonia împotriva Chinei în 1934 şi în sfîrşit al doilea război mondial. E o limitare a sentimentului de participare la o existenţă colectivă, atît de adînc omenesc; o dispariţie a acestui sentiment , înlocuit de acela al existenţei individuale proprii cu corolarul indiferentismului etic, de unde decurge capacitatea mult sporită de a asista la suferinţa altuia şi de a o provoca.

La sfîrşitul mesei, doamna Vorvoreanu îi strecură discret cei doi poli soţului ei, să plătească; el plăti, cu un aer indiferent, şi puse restul în buzunar. Bătrîna părea că nu vede nimic.

După-masă, soţii Vorvoreanu o duseră acasă pe bătrînă, care moţăia în trăsură. Apoi, după ce se culcase ea, doamna Vorvoreanu veni să-şi puie rochia de casă. Colonelul fuma un trabuc într-un fotoliu.

— Cum dracu nu mai crapă, mîncînd atîta? Mie mi-e greu capul. Şi ea, nimic! exclamă el.

Nevastă-sa se strîmbă, plictisită:

— Ţi-am spus de o mie de ori să nu mai vorbeşti aşa! Nu suport să te aud vorbind atît de cinic. Respectă măcar vîrsta! Las-o şi pe ea să trăiască; mai are poate o zi, mai ales în felul în care se hrăneşte – şi tu...

— Măcar de-ar avea numai o zi, mîrîi amar colonelul.

El avea dreptate. A doua zi merseră iarăşi la Capşa. A treia zi iarăşi. Şi multă vreme apoi. În anii aceia, colonelul se îmbolnăvi de ficat şi de stomac. Veşnica furie clocită într-însul, mîncările grele mîncate cu scîrbă şi digerate turbînd de ciudă se răzbunau. Soţii Vorvoreanu se duseră la Karlsbad, dar, bineînţeles, cu bătrîna, fără care n-ar fi avut bani nici să ţie casa, nici de călătorie, nici de nimic. Şi, bineînţeles, starea lui Vorvoreanu nu se îmbunătăţi. Noaptea, în pat, zăcea treaz lîngă nevastă-sa şi repeta, cîte o jumătate de oră în şir:

— M-a nenorocit... M-a distrus... M-a nenorocit... Apoi schimba: O omor. O omor. Trebuie s-o omor.

Bineînţeles, nu omora pe nimeni. Nici nu se putea gîndi la aşa ceva. Aştepta şi îmbătrînea aşteptînd. Bătrîna părea neschimbată. Voia ştiri, veşti, noutăţi, cancanuri, citea gazetele, voia să i se facă conversaţie, să fie scoasă în oraş; primea vizitele unor domni bătrîni şi ale unor cucoane care-l cunoscuseră bine pe principele Cuza pe vremea cînd era prefect la Galaţi. Doamna Vorvoreanu era tot mai palidă, cu ochii ceva mai duşi în fundul capului; i se asprea faţa. Şi nu se întîmpla nimic.

II

Într-o altă zi de primăvară, în 1905 sau 1906, la Capşa, la masă, doamna Vorvoreanu spuse:

— Am văzut-o pe Sofia astăzi dimineaţă...

– Care Sofia? întrebă bătrîna.

Era mai uitucă, i se întîmpla să vorbească de oameni cunoscuţi numai de ea, ca şi cum nepoţii ei i-ar fi ştiut. Altminteri neschimbată. Mînca iepure cu smîntînă şi bea vin de Chambertin. Colonelul mestecea cu ochii în farfurie, încruntat.

– Cum care, *grand'maman* ? Sofia, soră-mea.

– A, fata Davidei... Şi ce?

– Nimic... A trecut prin faţa casei în trăsură. Nici nu s-a uitat la ferestre.

— Sînteţi nişte fraţi iubitori, murmură bătrîna după o tăcere.

— Fraţi ca fraţi, dar copii! exclamă Elena Vorvoreanu, atentă să nu forţeze aerul de indignare pe care voia să-l aibă. Înţeleg să nu vie să mă vază pe mine. E bogată, mîrlanul de bărbatu-său e milionar, eu sînt săracă, nu sînt interesantă. Dar măcar din respect să fi venit să te vază pe matale, mamă-mare. Nu, n-o înţeleg.

Bătrîna se uită o clipă printre pleoapele grele şi umflate la nepoată-sa. Ochii doamnei von Bodman erau tulburi, gălbui; şi albul ochiului era tulbure; dar se vedea doar puţin din cauza pleoapelor grele, căzute. Bătrîna murmură:

— Ei... ce să-i faci? Aşa a învăţat-o maică-sa. Mă-ta tot aşa se purta cu mine, Elenuţo dragă... Iar voi aţi moştenit de la ea inima asta caldă şi pietatea filială...

Zîmbea cu ochii aproape închişi, ca un Buddha.

— Pardon, iartă-mă, mamă-mare, dar nu e chiar aşa. Eu nu sînt aşa. Fii dreaptă, exclamă doamna Vorvoreanu jucînd mereu pe omul naiv, cumsecade şi indignat. Vorbeau încet. Împrejur erau banchetele de pluş, mesele albe, lustrele, aplicele, perdelele trase, chelnerii tăcuţi, cele cîteva mese cu domni şi doamne în negru, care vorbeau încet şi se mişcau puţin, făcînd uneori să sclipească piatra unui inel.

— Bine, zise bătrîna zîmbind. Tu nu eşti aşa. Dar ceilalţi?

— Ceilalţi...

Doamna Vorvoreanu se prefăcu că se gîndeşte, apoi recunoscu în silă – prefăcută şi aceasta:

— Da, ai dreptate. La urma urmei... Alexandru nici n-a mai dat prin Bucureşti de doi ani de zile. E un om rău şi ciudat. Stă singur la moşie, umblă prin pădure la vînătoare, de nu-l vede nimeni cîte o săptămînă... Ai dreptate, mamă-mare. Toţi sînt aşa. Uite, Şerbănică e iarăşi la Paris de un an de zile şi n-a catadicsit să scrie măcar o scrisoare, una singură! Şi nu zic mie; dar măcar dumitale să-ţi fi scris. Că la urma urmei, pe cine are pe lume?

Stătu o clipă. Bătrîna mînca dintr-un *Saint-Honoré* şi nu spunea nimic.

— Ei – urmă doamna Vorvoreanu – singura care înţeleg că te-a uitat şi ne-a uitat şi pe noi e biata Eleonora. Ea cel puţin e bolnavă.

— Dar ce are? întrebă bătrîna. Tot tîmpită e?

— Doctorii nu ştiu ce are. A îmbătrînit teribil, şi e mai proastă ca niciodată, nici nu ştii în ce hal e de săracă cu duhul, mamă-mare. Şi e putredă de bani. Nici nu-mi pot închipui ce face cu ei, aşa neroadă cum a ajuns...

— Are un fel de reumatism la cap, mormăi morocănos colonelul Vorvoreanu, mereu cu nasul în farfurie. Bătrîna nu spuse nimic. Clefăia, mîncînd crema din prăjitură. Doamna Vorvoreanu vorbi mai departe pe aceeaşi temă. Cam o dată, de două ori pe săptămînă, de ani de zile, îi vorbea bătrînei de asta. De-a dreptul, pe ocolite, ca din întîmplare, mereu: fraţii şi surorile ei şi verii ei, cu toţii nepoţi ai doamnei von Bodman ca şi ea, erau nişte netrebnici, oameni fără

inimă, egoişti, foarte bogaţi, cărora nu le mai păsa de nimic şi de nimeni pe lume, cu atît mai puţin de bătrîna lor bunică. Nevrednici de bunăvoinţa ei. Asta îi spunea bătrînei doamna Vorvoreanu de ani de zile. Dar nu se vedea încă nici o urmare.

Ce facem astă-seară? întrebă bătrîna. Ce-i cu voi? Sînteţi muţi, plicticoşi. Spuneţi ceva, amuzaţi-vă... Ce facem desearǎ? Am poftă de teatru, dar nu e nimic de văzut în Bucureştii ăştia plicticoşi... Ia bilete la circ, colonele.

III

În seara aceleiaşi zile, înainte de cină (seara mîncau de obicei acasă), bătrîna spuse:

— Să ştii, Elenuţo, că l-am invitat pe Antofilache la masă. Am treabă cu el.

Şedeau în salon, doamna Vorvoreanu îi citea bătrînei un roman de Paul de Kock iar colonelul fuma şi se uita în gol, încercînd să păstreze cît mai multă vreme scrumul la capătul ţigării de foi. Cînd auzi numele lui Antofilache, întoarse cu vioiciune capul să se uite la bătrînă, şi sulul de scrum îi căzu pe haină. Colonelul întîlni privirea bătrînei, tulbure şi de neînţeles, care-l aţintea. Plecă ochii încercînd să pară preocupat de cenuşa de pe reverele hainei şi silindu-se să creadă că bătrîna n-a observat şi dac-a observat nu înţelege fixitatea şi acuitatea privirii, atenţia nemaipomenită, care trădează un interes ascuns şi atotputernic legat de instinctele de bază ale unui om: privirea pe care Proust a descris-o la bolnavii de o anomalie erotică, dar e aceeaşi şi în alte cazuri – pretutindeni unde instinctul realizează o momentană lipsă de luciditate, o eclipsă a conştiinţei de sine.

Numai Elena Vorvoreanu nici măcar nu clipise, ci spusese „bine" şi citise mai departe.

Alexandru Antofilache era unul din cei mai buni avocaţi ai baroului bucureştean, fără să facă parte din pleiada în care străluceau Delavrancea, Toma Stelian şi Take Ionescu; nu era nici om politic, nici literat, nici un mare jurisconsult; dar Sofia von Bodman şi mulţi alţi oameni din lumea bună îi cereau sfaturile, de preferinţă faţă de

ale altui avocat; discret, serios, liniştitor, Antofilache inspira încredere. Iar soţii Vorvoreanu ştiau acuma că Antofilache n-avea de ce să fie chemat la bătrînă, decît pentru testament. De zeci, poate de o sută de ori, discutaseră momentul acesta. Cunoşteau legea succesiunii, consultaseră şi ei un avocat, ştiau cît le poate reveni din averea bătrînei, care vreme de patruzeci de ani îşi plasase veniturile în moşii şi imobile aici în ţară, chiar cînd ea trăia (şi trăise între 1867 şi 1899) în străinătate. Oricît trăise la Viena şi umblase prin toată Europa, ea ştia pămîntul ieftin de aici de la cîmpie, de la Dunăre, şi ţăranii de aici care ţi-l muncesc siliţi de lege şi de nevoie, şi-ţi cară grîul la schelă la Dunăre, de unde-l încarcă corăbiile englezeşti şi-l plătesc în aur. Cumpărase mult; arendase; gestiunea averii i-o făcea un om pe care i-l recomandase tot Antofilache. Bătrîna ţinea cheile de la scrinurile din camera ei; dar soţii Vorvoreanu ştiau că acolo înăuntru nu erau decît hîrtii, şi ceva bani gheaţă; restul era în pivniţa băncii Hillel.

Elena Vorvoreanu citea din roman, colonelul fuma mai departe, cu mîna tremurîndă, şi nu se întîmpla nimic. Elvira, strănepoata Sofiei von Bodman, intră în odaie, se aşeză într-un fotoliu şi stătu acolo cuminte. Era o fată de cincisprezece-şaisprezece ani, subţire, cu picioarele şi mîinile lungi şi părul împletit în coade pe spate. Purta o rohie neagră, cu şorţ alb cu dantelă pe margine, guler mare *à la Van Dyck*, botine înalte cu nasturi, funde albe în coade; picioarele subţiri şi sînii abia marcaţi arătau că are să mai crească. Numai capul, negru, cu pielea măslinie, ochii mari verzi, prelungi, codaţi, nasul subţire şi încovoiat şi gura desenată, precisă, arcuită, prevesteau frumuseţea de mai tîrziu, care a încercat să fie regina neîncoronată a României. Elvira urma să fie trimisă, însoţită de guvernantă, la o mănăstire din Austria, unde îşi primeau educaţia fiicele nobililor şi bancherilor vienezi. Asta era voinţa mamei-mari a Elenei Vorvoreanu, nu a ei, nici a colonelului, nici a Elvirei, care toţi trei voiau Parisul sau Elveţia. Elvira şedea pe fotoliu şi nu spunea nimic; se gîndea, numai ea ştia la ce.

Doamna Vorvoreanu citea. Îi aruncase o dată o privire lui bărbatu-său. Voiau amîndoi să vorbească împreună, să se sfătuiască, să vadă dacă e cumva ceva de făcut şi ce anume. Erau speriaţi, îngrijoraţi, bucuroşi, tremurau de speranţă şi de frică. Dar ea citea cu acelaşi glas calm, iar el îşi fuma ţigara de foi în tăcere. Elvira nici nu bănuia, de bună seamă, şi nici bătrîna, ce se petrece în cei doi.

Nu izbutiră să-şi vorbească pînă la masă. Peste cîteva minute sosi Antofilache, cordial, cam burtos, cu părul alb şi puţin, cu pielea gălbuie şi curată ca de eunuc. Făcea gesturi rotunde, plăcute, vorbea mişcîndu-şi mîinile plastic, trecînd dintr-o atitudine într-alta şi numai în atitudini care ar fi putut fi turnate în bronz, adăugînd încă una la numărul statuilor de domni în redingotă de metal care începeau să populeze pieţele Bucureştilor. Antofilache vorbea curgător, plăcut şi necontenit, despre orice şi despre totul. Doamna Vorvoreanu izbuti să-l întrebe de două ori ce-i mai face soţia şi familia. Colonelul tăcu aproape mereu şi mîncă în neştire, foarte mult, cu gîndul aiurea. Antofilache însă le ţinea locul; vorbea, întreba, răspundea.

– Şi duduiţa? întrebă el la urmă.

Elvira se roşi, încruntată, şi nu răspunse, nici nu se uită la el.

– Pleacă peste o săptămînă la mănăstire, zise bătrîna. *Elle en sortira une jeune dame accomplie.*[1] Şi are să mai vază viaţa. Are să mai cunoască şi altfel de oameni, nu numai ca la noi. I-am cunoscut şi eu, şi am profitat, am învăţat, am acum mai multă minte ca înainte. Ai să înveţi să deosebeşti, fetiţo, cu ce fel de oameni ai de-a face. Boierii mărunţi, care se fac ofiţeri, şi sînt săraci, şi n-au trăsură. Cucoanele gătesc şi au cel mult o slujnică şi o ordonanţă; vezi cucoane cu voaleta trasă peste faţă, travestite, la piaţă, ca să nu se afle că n-au slugi. Şi trăsura închiriată cu luna, şi *Damen Kränzchen* şi *Herrenabend*... brr! Să te fereşti. Ăştia sînt proşti şi sărăntoci, şi zic că s-au mezaliat cînd iau o fată de burghez cu bani, negustor sau fabricant mărunt. Dar sînt boierii care au o casă în capitală şi un conac sau castel la ţară, cu avere şi situaţii şi cucoanele cu toalete pentru sezonul monden, cînd îşi schimbă şi casa, mai aduc o tapiserie de la ţară, sau o mobilă veche, şi dau recepţii şi baluri. Asta e lumea bună. Şi pe urmă, bineînţeles, sînt cei primiţi la curte, şi ştiu bine franţuzeşte, înrudiţi în Anglia şi în Spania, şi le stă numele în cărţile de istorie. Toate fetele lor sînt acolo unde te duci tu şi, cu recomandările mele, ai să fii *sur le même pied avec n'importe qui ...*[2]

— Elvira! exclamă doamna Vorvoreanu. Ce-i cu tine?

Elvira se roşi, se încruntă şi nu răspunse, nici n-o privi pe maică-sa.

[1] Va ieşi de acolo o cucoană desăvîrşită.

[2] Deopotrivă cu oricare...

— De ce ţi-ai pus mănuşile mele? Ce e cu tine? întrebă doamna Vorvoreanu, aproape speriată. Era atît de tulburată de prezenţa avocatului şi efortul de-a se stăpîni o costa atît de scump, încît nici nu observase că, la rochia ei simplă de şcolăriţă, Elvira îşi trăsese, pe braţele subţirele, mănuşi lungi.

Pe cea din dreapta o descheiase la încheietura mîinii, scosese mîna prin deschizătură şi mînca aşa.

— Eu i-am spus, şi bine face. E un copil ascultător, zise bătrîna. Trebuie să înveţe să danseze cu mănuşi, să mănînce la dineurile de gală cu o mănuşă trasă şi una nu... Şi am să-i scriu prietenei mele Adelheid von Taxis, care primea toate debutantele la Hofburg şi le învăţa să facă reverenţele, prima puţin, a doua jos, a treia cu genunchiul în pămînt, cu vîrfurile degetelor îţi ţii rochia, sau dacă nu, laşi uşor mîinile pe rochie, cu palmele în faţă... e cel mai graţios lucru din lume şi pînă nu te văd că faci reverenţa ca lumea nu sînt liniştită...

Bătrîna amuţi deodată. Antofilache se gîndea: „A început să bată cîmpii... de, bătrîneţea... " Soţii Vorvoreanu se priviră, apoi se uitară la avocat. Elvira, cu ochii în jos, se vedea făcînd o reverenţă înceată şi zîmbitoare, aproape îngenuncheată, cu bustul drept şi capul sus, la Hofburg sau la Schönbrunn. Iar bătrîna se gîndea că, de fapt, Adelheid von Taxis era moartă din 1880. Uitase. Uita din ce în ce mai mult. Şi se surprindea vorbind mult, mult, pierzînd şirul. Da, era momentul; trebuia să vorbească cu Antofilache. Poate nu mai avea mult.

După-masă, îşi bău cafeaua, o trimise pe Elvira să se culce şi le ceru scuze Elenei şi colonelului: avea treabă cu avocatul. Îl pofti la ea în odaie. Scuzîndu-se cu o vorbă şi o înclinare către soţii Vorvoreanu, Antofilache o urmă, lăsîndu-i în sufragerie. Ei nu se mişcară de la masă, pe cînd slugile deserveau. La urmă rămaseră singuri, sub lampa de gaz aerian, din bronz aurit, care atîrna din tavanul cu ghirlande de stuc. Bufetul Henri II, sumbru şi înalt, lucea tainic din toate geamurile sale înrămate în fire de plumb. Într-un colţ, pe o consolă, un Cupidon de bronz surîdea în gol. Colonelul aprinsese o ţigară şi trăgea din ea, gînditor. Doamna Vorvoreanu bătea darabana cu degetele pe masă. Deodată întrebă:

— De ce l-o fi chemat?

Colonelul dădu din umeri şi nu răspunse. Nevastă-sa îşi aranjă nervos dantelele de la gît. Se uită la uşa salonului – unde, de altfel, nu

era nimeni. Apoi se uită la un punct în mijlocul mesei, unde nu se afla nimic, şi murmură:

Aş da mult ca să ştiu ce-i spune...

Vorvoreanu zîmbi neplăcut, cu o schimă rece a gurii sale de puşculiţă, şi spuse:

N-ai decît s-o întrebi.

Ea îi zvîrli o privire întunecată şi iritată.

- Ce spiritual eşti... Ca un ofiţer. Şi încă de cavalerie. Conversaţia cu caii formează spiritul, spuse ea pe un ton veninos. Colonelul mîrîi pe sub mustaţa à la Wilhelm al II-lea, două vorbe turceşti.

Galant cu cucoanele, şi mai ales cu nevastă-sa – urmă doamna Vorvoreanu pe acelaşi ton plin de fiere – galant, politicos şi curtenitor. Simţea ceva tata cînd era atît de indignat că mi-am pierdut capul pentru tine.

- Nu numai capul, răspunse sec colonelul. Asta n-ar fi mare pierdere. Dar şi averea.

Doamna Vorvoreanu, care şi deschisese gura să răspundă, nu găsi cuvinte şi rămase aşa, fixîndu-l cu ochi tulburaţi de ură şi de desperare. Apoi, cu un oftat de deznădejde ostenită, se ridică şi începu să se plimbe prin spatele scaunelor de la masă, cu mîinile-n sîn. Rochia de mătase cu dungi violete, cafenii şi argintii, foşnea şi mătura covorul. Colonelul fuma, concentrat asupra acestui act ca o vită asupra rumegatului; şi cu aceeaşi expresie ca şi o vită, dar mai puţin senin, ci sumbru şi furios. Deodată, doamna Vorvoreanu se opri şi spuse:

— M-aş duce să trag cu urechea la uşă.

— Şi să te vadă, să strici într-o clipă ce ai muncit în ani de zile, mormăi scîrbit Vorvoreanu. Ea reîncepu să se plimbe.

Pe cînd se frămîntau neliniştiţi soţii Vorvoreanu, bătrîna, ajutată de Rafira, se aşezase într-un fotoliu din odaia ei şi-l poftise pe Antofilache să ia loc.

— Ai mai fost pe la mine? Îţi aduci aminte de secretăraşul meu...

Şi-i arătă o mobilă mică de lemn de trandafir, cocoţată pe picioare strîmbe, încrustată cu flori de sidef şi lemn exotic, pale, roşiatice, verzi.

— Pe ăsta mi l-a trimis de la Paris Şerban Vogoride, plin cu bomboane ... cînd dumneata erai copil mic... Deschide-l, că nu mai ţin bomboane în el... Scoate hîrtia aia. Aşa. Ei, ai citit-o?

Antofilache își pusese lornionul, citise, și acuma se uita cu oarecare stînjeneală la clienta lui.

— Ce te uiți așa la mine, domnule? îl întrebă bătrîna, supărată. Sper că nu vrei să-ți explic voința mea. Te rog să ai grijă ca să-i dai o formă legală, să nu mi-o frîngă nepricopsiții după moarte, și să-și bată joc de ce-am voit eu! Asta-i treaba dumitale, nu să te întrebi de ce fac ce fac! Nu-i pot honipsi pe gușterii aceia și pace.

— Nu vă necăjiți, cucoană Sofio, zise avocatul, zîmbind alinător. Nici prin gînd nu mi-a trecut să întreb de ce. Sînteți suverană pe averea și pe faptele dumneavoastră. Numai că legea are și ea ale ei. Așa, de pildă, cu testamentul ăsta al dumneavoastră. Sfatul meu e să-l ardeți, mai bine decît să-l lăsați așa. Chiar dacă-l schimbați, și faceți altul nou, pe ăsta așa cum e acuma, trebuie să-l ardeți. Fiindcă după moartea dumneavoastră (ferească Dumnezeu, n-o să se întîmple nici în douăzeci de ani, așa cum vă văd, dar de, trebuie să ne gîndim și la asta), ei, atunci tribunalul nici n-ar lua în seamă testamentul, ci l-ar casa pur și simplu, ca fiind împotriva legii de succesiune.

— Cum? N-am voie să hotărăsc ce fac cu averea mea? întrebă bătrîna roșindu-se. Era atît de grasă și de rotundă la față încît capu-i mărit de grăsime semăna cu luna roșie care plutește în nopți de vară secetoasă deasupra Bărăganului. Adăugă furioasă:

— Mai bine ard tot! Dau totul de pomană!

— Puteți da de pomană, oricui, numai beneficiarei testamentului nu, urmă Antofilache. Și iarăși îi vorbi alinător:

— Haide-haide, cucoană Sofio... nu vă necăjiți. Găsim noi o chichiță. Vreau să vă arăt ce impune legea. Aveți dorința să lăsați numai uneia din nepoatele dumneavoastră toată averea. Legea vă dă dreptul de a dispune doar de jumătate din avere; restul e rezervat descendenților. Legea apără proprietatea și averile, cucoană Sofio; e făcută anume. Jumătatea cealaltă e rezervată, iar rezervatarii sînt cei cinci nepoți ai dumneavoastră pe care-i aveți prin răposata doamnă Lascari, împreună cu ceilalți pe care-i aveți prin fiii dumneavoastră cu domnul Cozianu. Așa că puteți lăsa beneficiarei jumătate, iar la împărțeala celeilalte jumătăți, să-i vie a cincea – ba nu: cîți sînt?

— Nouă sînt, spuse bătrîna cu scîrbă.

— Ei, jumătate plus a noua parte din cealaltă jumătate; adică vreo cincizeci și șase de părți dintr-o sută; ceva mai mult de jumătate. Atîta

dă voie legea, și nici un ban mai mult. Dacă-i donați beneficiarei totul, după... hm... ă... decesul dumneavoastră, ceilalți nepoți au dreptul să-i ceară cel puțin părțile lor din jumătatea rezervatară, dacă nu chiar și din prima jumătate. Așa că ar fi mai bine să faceți un testament în spiritul și limitele legii.

· Nu-mi place, Antofilache. Nu-mi place! Cum nu poți, dumneata, bre omule, să găsești o chichiță, o întorsătură, *un tour d'homme de loi* [1], măi băiete! zise necăjită bătrîna. Uite: vînd cuiva de încredere tot ce am, și acela îi vinde bietei... *beneficiarei*, cum îi zici dumneata! Ei?

Și-l privi cu mîinile pe genunchi, ca un Buddha. Antofilache dădu din cap cu indulgență și respect:

— Atacabil... Nu merge, cucoană Sofio. Nu merge: ceilalți moștenitori or să cheme pe beneficiară să facă proba că a cumpărat, și chiar și atunci, sînt toți sorții să iasă mofluză dumneaei. Cel mai sigur e testamentul, cum vă spusei eu.

Bătrîna se întristă.

— Nu-mi vine la-ndemînă. De loc nu-mi vine, Antofilache... Sigur, ia să ne gîndim: le rămîne a zecea parte dintr-o jumătate... dar nici asta nu vreau să le las.

Stătu pe gînduri. Iată ce umbla în clipa aceea în capu-i mare și rotund, cu păr rar vopsit prost, roșcat: „L-au moștenit pe Alexandru; l-au moștenit pe Lăscăruș; au moștenit-o pe fiică-mea. Sînt putrezi de bani, afară de netrebnicii ăștia doi, pe care s-a nimerit să-i urască Lăscăruș, iar ce-au moștenit de la bărbatu-meu și de la Davida au făcut praf. Ceilalți sînt plini de bani. Și nici nu s-au uitat la mine, ani de zile. Las' că nici eu la ei; dar să fi văzut la ei măcar un dram de dragoste, sau barem de cuviință. Îi știu pe toți; leiți-poleiți fiică-mea și scîrnăvia de Lăscăruș; și care nu le seamănă, seamănă cu nenorocitul de Alexandru. Brr! Dare-ar boalele în voi, gușterilor! *Quelle engeance ai-je mis au monde* [2]... Nici nu era de mirare: făcuți în silă, și vipera aia mică tot în silă i-a făcut..."

— Puteți dona unor opere de binefacere jumătate, coană Sofio, spuse Antofilache. Ea îl privi țintă, dușmănos.

---

[1] Un șiretlic de om de legi.

[2] Ce neam păcătos de oameni am mai adus pe lume...

— Domnule, am eu cuvintele mele pentru ce vreau să existe un beneficiar nepot al meu, adică nepoată, iar ăilalţi să se uite la ea. („Să se uite la ea, să crape, să plesnească fierea-n ei de ciudă, să-şi muşte pumnii şi să urle, că n-au ei şi are sora lor! Să nu-şi zică: *Ei, n-am avut nici unii parte de moştenirea babei, şi pace!* Să-şi zică: *Cum o fi făcut aia s-o vrăjească pe babă?* Şi să li se-nnegrească inima-n ei de turbare!" îşi spunea bătrîna.)

— Ai înţeles, Antofilache? Ar fi ceva şi să fie nouă pe o jumătate, şi numai ea, una, pe partea cealaltă. N-ar fi rău. Dar mie nu-mi ajunge.

(Îşi spunea: „Să ai şi tu o bucurie, Alexandre mamă, pe unde-i fi, de fericirea copiilor copiilor pe care-i făcuşi cu mine; să-ţi fie de bine, Alexandre: nevastă frumoasă ţi-a trebuit, momîie de ţintirim... iar ţie, fetiţo, fiică iubitoare, sufleţel blînd, să le meargă bine copiilor tăi de pe urma mea, să mă ţie minte şi să mă binecuvinteze.")

— Dacă nu găseşti cum, fătul meu, apoi n-am ce-ţi face, îmi caut alt sfătuitor; iar dacă-mi găseşti, vei avea obişnuitele mulţămiri din parte-mi... Nu-ţi mai spun; mă ştii că la lucruri de importanţă nu sînt cărpănoasă. Ei?

Antofilache îşi dădu la o parte poalele redingotei şi-şi netezi mustăţile cu o mînă; în cealaltă ţinea lornionul.

— Păi... cel mai uşor ar fi ca averea să fie lichidată, schimbată pe valori mobiliare, iar valorile mobiliare să treacă dintr-o mînă într-alta, adică de la dumneavoastră la beneficiară.

— Să vînd moşiile? Casele?

— Păi... de! Ce să facem? Dacă vreţi cu tot dinadinsul...

Bătrîna doamnă rămase pe gînduri; se uită lung la Antofilache. Acesta zîmbea, dînd din umeri:

— Puneţi o parte în *bijutării*, iar cealaltă în acţiuni ale Băncii Naţionale, ale Băncii Austriei, ale unor întreprinderi serioase, cu garanţii de soliditate... şi-atunci toate moşiile şi casele dumneavoastră, cît sînt ele de multe, încap într-un geamantan.

— Să vîr bunătate de pămînt în giuvaericale şi-n hîrtii tipărite? murmură bătrîna. Bagi frica-n mine, bre.

Îi venea greu să mai zîmbească. Se silea să pară glumeaţă, dar o cam durea în carne şi-n oase gîndul că pămîntul ei n-ar fi al ei, ci al altcuiva; veselia îi era tremurătoare şi se simţea cît colo că e falsă. Antofilache înţelegea.

— Eu vreau să vă servesc, cucoană Sofio; nu mi-am permis niciodată să vă consiliez, ştiind că nu vă place. Acumą atîta vă spun: prima soluţie e bună şi uşoară; a doua, cu mare bătaie de cap: dar a doua e radicală.

Bătrîna se uită la el cu o subită vioiciune:

— Dar dacă-i dau averea de la mînă la mînă – ceilalţi cum o să ştie?

Îi luceau ochii de atenţie şi de însufleţire. În sinea sa, Antofilache se cutremură de atîta ură încăpăţînată, statornică, neiertătoare. „Ce i-or fi făcut, Doamne-dumnezeule?" Se simţea stînjenit, ca şi cum ar fi complice la o crimă; hîrşit în practica avocăţească, n-ar fi simţit nimic de felul ăsta dacă nu şi-ar fi dat seama că ţine partea unei patimi feroce, cu atît mai cumplită cu cît era mai tainică, şi că e întrebuinţat ca unealtă a unei răzbunări; îi venea prea uşor să-şi închipuie prin ce torturi vor trece nepoţii bătrînei, sfîşiaţi de lăcomie nesatisfăcută, invidie turbată şi neputincioasă, şi de ura cea mai grea, aceea dintre fraţi. O clipă, îi veni ideea s-o trădeze pe bătrînă şi să se facă plătit de nepoţi ca să o puie să redacteze un testament atacabil în justiţie, care le-ar aduce lor părţile de avere cuvenite. Dar era prea delicat, şi dacă se afla, clientela îşi pierdea încrederea în el; pentru cîteva mii de poli acolo, îşi pierdea preţul de piaţă: nu merita. Mereu stînjenit că ajută la îndestularea unei pasiuni vinovate, răspunse:

— Cucoană Sofio, meseria mea nu merge mai departe decît v-am spus; şi altul în locul meu, s-ar opri aici. Eu, însă, ca să vă servesc şi fiindcă ţin să vă mulţumesc în toate, pot să mă însărcinez eu să-i fac pe ceilalţi să afle, dacă ţineţi, şi ce aţi hotărît, şi cum s-a făcut.

Bătrîna îl luă de mînă:

— Fătul meu, ai să simţi că-ţi mulţumesc. Şi, ia ascultă... aş vrea să-mi păstrez o moşie... p-a din Ciobăneşti, că e cea mai mică; şi pentru aia, fac testament aşa cum ai spus tu: jumătate ei, şi încă o douăzecime; şi alelalte douăzecimi ălorlalţi.

Se gîndea: „De ce nu mă moşteneşti tu, fetiţo? Să te-nvăţ să joci ca peştele viu pe grătar. Tu ai scăpat, viperă mică... Dacă ne-ntîlnim cumva, o să am măcar o bucurie, să rîd şi eu..."

— E cam batjocură, coană Sofio, zise Antofilache, şovăind. Bătrîna se uită la el, groasă, scurtă şi cu mîinile pe genunchi, cu pleoapele îngroşate peste ochii bulbucaţi; şi zîmbi:

— Măi omule măi, parcă adineauri ziceai că nu mă consiliezi... *Je ne vous demande pas de conseil, je vous demande votre avis d'homme de loi, tenez-vous-le pour dit* [1]. Hai, acuma, să vedem cum facem ca să fie bine...

Şi începură să plănuiască vînzarea moşiilor şi a clădirilor; trebuia vorbit cu domnul Hillel, ca prin banca acestuia să se facă toate cumpărăturile de valori; domnul Hillel avea să recomande şi un giuvaergiu pentru cumpărăturile de bijuterii; sau le putea comanda la Paris, de unde aveau să vină însoţite de certificate şi asigurate, printr-un om al diamantarului de acolo, Cartier sau altul din Rue de la Paix. Misiţii pentru vînzarea pămîntului, Antofilache îi avea. Cunoştea şi direct cumpărătorii.

— Am să vorbesc cu fraţii Fischer, că ei cumpără pămînt mult, spunea dînsul. Bătrîna îl asculta, privindu-l ţintă cu ochii ei umflaţi şi tulburi.

— Totul să stea în pivniţă la bancă, cu cheia pe numele nepoatei-mi, şi fără să ştie nimeni decît Hillel ce e înăuntru, ceru bătrîna. Antofilache îşi nota în carnet. Lampa de gaz sfîrîia abia auzit; muştele veneau să se ardă la flacără, fotoliile de mătase galbenă, rotunde şi moi, portretele ovale de strămoşi ai Sofiei, florile din vaze (trandafiri galbeni, *Maréchal Niel),* sfeşnicele de argint cu lumînări îndoite de căldura serii de vară, cartea deschisă pe masă, *Les secrets du Palais Royal* [2], indecentă, de un anonim care se ascundea sub numele unui marchiz de Bourbonne inexistent, totul era uşurel, plăcut, liniştit, superficial. Numai lui Antofilache îi era aproape frică. Nici el nu ştia ce e cu dînsul; o vedea pe bătrînica asta grasă şi plină de duh în faţa lui, în rochia ei de casă de mătase galbenă, tocită, o auzea cum îi dă instrucţiuni, el îşi nota în carnet şi chiar răspundea şi găsea căi mai comode şi mai rapide pentru a-i executa voinţa, şi toată vremea era ca în vis, cînd pluteşti în aer şi te miri de ce nu cazi în hăul înfiorător de dedesubt. Nu cădea nicăieri; dar îi era frică. Tîrziu de tot îşi luă rămas bun, îi pupă mîna bătrînei şi ieşi, închizînd uşa cu luare aminte. Cunoştea drumul. Trecu prin coridorul gol, cu linoleum pe jos, şi intră în sufragerie. Se opri în uşă, tulburat. Soţii Vorvoreanu păreau

[1] Nu-ţi cer sfatul, îţi cer părerea doar ca jurist, bagă-ţi asta în cap!

[2] Tainele palatului regal.

că-l aşteptaseră. Colonelul îl fixa prin fumul ţigării de foi, şi nu spunea nimic. Doamna Vorvoreanu se plimba cu paşi mari prin odaie, agitată, cu mîinile în sîn. O clipă, rămaseră toţi trei, uitîndu-se unii la alţii, colonelul cu o fixitate prostească şi îngrijorată, doamna Vorvoreanu cu ochii adînci şi sumbri ai grijii care e gata să devină spaimă, iar Antofilache stînjenit şi tulburat în prezenţa celor doi care păreau să privească în faţă moartea, abisul, neantul. Cea dintîi îşi veni în fire Elena Vorvoreanu, care izbuti să zîmbească, se apropie de Antofilache şi întrebă cu o graţie silită, greoaie:

— Ei, aţi isprăvit? Pari obosit. Mai stai un pic cu noi, să iei un păhărel de Porto, să te remontezi...

— Nu, sărut mîna, sînt obosit, nu mai stau, sînteţi prea gentilă...

— Ba nu, te rog, mai stai să mai vorbim...

— Stai, domnule! exclamă gros şi poruncitor colonelul, ridicîndu-se anevoie şi străduindu-se să rîdă, să-şi îmbrace dorinţa într-o altă expresie decît o comandă; şi rîse fals, brutal, nefiresc.

— Nu, scuzaţi-mă, cu cea mai mare plăcere, dar zău nu pot, mă aşteaptă nevasta acasă, nepoţelul mi-e bolnav. Se pare că are pojar, în fine, nu pot, v-o jur...

— Nici nu te-am văzut, zise cu părere de rău doamna Vorvoreanu. Abia am mîncat, şi te-a acaparat mama-mare. N-am mai stat de vorbă de atîta vreme...

— Cu cea mai mare plăcere, coniţă Eleno, cît de curînd, cînd veţi dori...

Doamna Vorvoreanu cedă mlădios ca un luptător dibaci; colonelul nu simţea asta; încercă să mai insiste, dar ea îl făcu să tacă şi-l luă pe avocat de braţ.

— Lasă-mă să-l conduc eu... Am o vorbă cu dumnealui...

Şi, în antreu, ţinîndu-l de braţ pe Antofilache crispat de frică (nu ştia dacă-şi va putea apăra secretul), îl smuci cu faţa la ea (era voinică, avea braţe albe şi groase care ieşeau din mînecile bufante ale rochiei de vară), îl luă de reverurile de mătase ale redingotei, îl trase spre ea şi cu un aer de copil răsfăţat şi cu un surîs voluptuos, care-i şedea bine în ochii lui Antofilache, dar nu i-ar fi stat bine la vîrsta ei de peste patruzeci în ochii altcuiva, îl întrebă de aproape de tot, aproape gură în gură:

— Spune: mama-mare şi-a făcut testamentul? Nu minţi: ştiu. Mi-a spus. Aşa că nu te mai opune. Cum e? Spune! Cum e?

Antofilache, ameţit, tulburat, se gîndi: „Minte. Nu i-a spus". Dar n-avea ce face; nu l-ar fi crezut niciodată doamna Vorvoreanu, dacă minţea; şi atunci se hotărî să spună adevărul. Îşi zise, cu un zîmbet lăuntric, speriat de ce face: „La urma urmei, îndeplinesc obligaţiile".

– Nu pot să vă spun mai mult – şopti el – decît că e făcut aşa, ca să avantajeze pe una din nepoatele dumneaei, în defavorul celorlalţi nepoţi. Vă rog să nu suflaţi o vorbă. Sărut mînuşiţele, noapte bună.

Şi ieşi repede, abia ţinîndu-se să n-o ia la fugă. După ce trînti grilajul de fier al porţii, porni în goană pe trotuar, pe lîngă felinarele cu gaz care ardeau în noaptea albastră parfumată cu liliac şi mititei.

Doamna Vorvoreanu oftă, cu mîna la gură şi cu ochii mari. Va să zică, în sfîrşit!... Se-ntoarse şi-i sări de gît colonelului.

— Mişule!

Îi explică, rîzînd. El îşi pierdu calmul rigid şi începu să rîdă şi el, mişcînd din mustăţile cu vîrfuri ascuţite şi arătîndu-şi dinţii galbeni de tutun, pe care puţini îi văzuseră la acest om sever, grosolan şi rece, care socotea că rîsul adevărat e sub demnitatea lui.

— Îmi vine să merg s-o pup pe hoaşca, zise Elena Vorvoreanu.

— Nimic! Nici nu clipeşti din ochi. Tocmai asta a apreciat ea la noi: discreţia. Dezinteresarea. Nimic schimbat în purtarea noastră. Hai, sună să se stingă aici; eu mă duc la noi. Vorbim acolo.

Peste cîteva ceasuri, aşezaţi amîndoi în patul conjugal, stăteau de vorbă. Colonelul fuma o ţigară de foi, murdărindu-şi cu cenuşă cămăşoiul scrobit, închis cu şiret la guler. Purta un bandaj peste mustăţi: o fîşie de pînză cauciucată înnodată după ceafă. Nevastă-sa îşi pusese papiotele şi boneta de noapte de mătase cu dantele. Proptiţi în multe perne mari, discutaseră pînă la sleire totul, şi-i apucase o oboseală şi o scîrbă. Colonelul zise:

— Ce vorbeşti tu... banii, voiajurile, *le train de vie...*[1] astea mai pot întîrzia zece, douăzeci de ani. Să le gustăm la bătrîneţe.

Urmă o tăcere. Un fluture de noapte zbura în jurul lămpii de pe noptieră. Se auzeau izbiturile sale moi în abajurul de porţelan. Pe marmura noptierei, scrumul de la ţigara colonelului mai fumega.

[1] Stilul de viaţă (pe picior mare).

Ghirlande subţiri de bronz care împodobeau uşa bombată a noptierei luceau în lumina lămpii. Îndărătul uşiţei se ascundea vasul de noapte, de porţelan gros.

— De ce? întrebă doamna Vorvoreanu. Are optzeci şi doi sau optzeci şi trei de ani.

— Are... de nu ştiu cîtă vreme. Tu nu vezi că mai poate trăi nu ştiu cît? mormăi Vorvoreanu. După o altă tăcere, nevastă-sa murmură:

— Ei... e şi bolnavă de inimă...

— Cu boala ei, poate s-o ducă aşa cum a mai dus-o şi pînă acum, mîrîi el. Şi iarăşi tăcere. Colonelul mai trase un fum, apoi puse ţigara alături.

— Stinge lampa, te rog, murmură nevastă-sa. El stinse lampa. O bucată de vreme stătură aşa, proptiţi în pernele multe şi mari, fără să se întindă. Mai tîrziu, colonelul începu să vorbească, parcă vorbea singur:

— M-am săturat. Ne ţine ca pe copii, oameni cărunţi, dornici de viaţă... Ca pe copii. Ce, mai avem mulţi ani de trăit? Cinci... zece... Şi din ăştia, cîţi o să-i mai petrecem cu ea?

— Ei, cum vorbeşti şi tu... şopti Elena Vorvoreanu.

— Înnebunesc, mă-nţelegi, cînd trebuie să trăiesc cu bani de buzunar de la ea... ca un licean! Rîd de mine băieţii, şi în fiecare zi la Capşa e aceeaşi comedie pentru ei, iar paiaţa sînt eu! Îmi vine să mă strîng singur de gît!

Nu voia să mai spuie despre celelalte pofte pe care nu şi le putea sătura.

— Cîteodată îmi vine s-o omor, zise el uscat. Nevastă-sa nu spuse nimic. Nu se vedeau unul pe cellalt. Stăteau pe jumătate aşezaţi în pat, cu pernele sub spate şi mîinile pe cuvertura de olandă răcoroasă, în întuneric, şi vorbeau.

— Ascultă-mă, zise într-un tîrziu colonelul, cu un fel de zîmbet în glas; m-am gîndit să facem o călătorie... un tur al Europei, cu mă-ta mare... Ce zici?

— Ce idee, suflă Elena Vorvoreanu.

— Cum e ea nebună, o să-i placă. Ce, crezi că nu?

Apoi, după un timp, suflă, tot zîmbind în întuneric pe sub bandajul de pe mustăţi:

— Dac-ai ştii cît m-am gîndit şi m-am răzgîndit pîn-am găsit chestia asta… Cîte mi-au trecut prin cap… Dar asta e cel mai bine: un tur al Europei. Ai? Ce zici?

Doamna Vorvoreanu nu răspundea. El se întoarse s-o vadă; dar era prea întuneric. Deodată se simţi neliniştit.

— Spune, domnule! Vorbeşte! insistă el.

— Lasă, murmură ea. Ne mai gîndim. Să mai vedem.

— Ce să ne mai gîndim? Ce să mai vedem? izbucni colonelul. Cît vrei să trăieşti ca o slugă ţinută din milă? Cît vrei să stăm *drepţi* în faţa ei? Cît vrei să nu ştii dacă le laşi copiilor ceva sau nu? Cît vrei să trăieşti aşa, fără plăceri, fără să-ţi permiţi nimic, să aştepţi, să aştepţi, să aştepţi? Eu nu mai pot aştepta; dacă mai ţine aşa, îmi iau lumea în cap, paştele şi dumnezeii ei de lume şi de viaţă!

— Tocmai acum? rosti ironic vocea Elenei în întuneric. El tăcu, suflînd greu. Ea urmă:

— Îmi fac oroare prostiile astea… Nici n-am înţeles bine ce tot vrei…

El mîrîi înfundat, gîfîind.

— Iar călătoria, aceea n-are de ce să-i facă rău lui mama-mare. O s-o distreze; o s-o înviorexe. De aceea te-am şi ascultat. Altfel nici nu te ascultam.

Urmă o îndelungă tăcere. Colonelul tuşi în sec.

— Mde... Bine, zise el. O să mă ocup. Tu fă-i propunerea, şi spune-mi ce facem.

— Bine, am să-i spun. Mai încolo, mai spre sfîrşitul verii, cînd se răcoreşte vremea.

— Ba nu! Acuma! Ce să mai stăm pînă la sfîrşitul verii?

— Bine, fie şi acuma, zise doamna Vorvoreanu. Colonelul nu mai spuse nimic. Se gîndea de luni de zile la povestea cu călătoria. Va lua un automobil; aburii de benzină, scuturăturile, căldura, nu se putea să nu-i provoace o criză bătrînei. Şi puţin neglijată, printre străini, cu doctori străini, criza putea fi mortală, mai ales la vîrsta asta… Şi pe urmă banii, jocurile de cărţi, petrecerile, femeile… mai ales femeile! Îl apucă un asemenea tremur de poftă, încît întinse mîna s-o cuprindă pe nevastă-sa, faţă de care nu-şi mai împlinea datoria conjugală de

multă vreme. Pe cînd Elena Vorvoreanu ceda acestui avînt grosolan care-o surprindea şi-o bucura, colonelul îşi spunea: „Ei, ce, să stau să aştept pînă atunci? *Faute de grives, on mange des merles.*[1]“

IV

Primăvara era strălucitoare: cer curat şi de o adîncime infinită, salcîmi care începeau să înflorească, în grădina casei Vorvorenilor boschete de liliac în care cîntau toată noaptea nişte privighetori. Într-o seară, soţii Vorvoreanu şi cu bunica Elenei şedeau la masă în curte, pe pietriş, tocmai lîngă aceste tufişuri înmiresmate. Pe masa cea mare de paie, acoperită cu o mare faţă de masă de dantelă ruptă pe alocuri, rămăseseră lămpile de petrol care atrăgeau gîzele, carafele de cristal în care licărea cîte un fund de sticlă de vin de culoarea cerului în amurg, farfuriile de desert.

— Elviro, du-te de te culcă, zise doamna Vorvoreanu. Elvira se ridică, făcu o mică plecăciune şi plecă. Maică-sa se uită după ea, cum merge ca un mînz uscăţiv şi stîngaci. „Are ochi frumoşi; dar prea e neagră. Ce-o să iasă din ea?“ se întrebă cu oarecare îngrijorare Elena Vorvoreanu.

— *Grand'mère*, îmi permiţi să aprind o ţigară? întrebă colonelul. Bătrîna dădu din cap. Îşi făcea vînt cu un evantai alb de mătase brodat cu trandafiri de culoarea fildeşului, şi părea serioasă şi cu gîndul departe. Colonelul tăie capul trabucului, aprinse, suflă un nor de fum şi se lăsă pe spate în fotoliul de paie.

— Ce noapte magnifică, zise el nu visător, ci pe un ton net şi prozaic. Acuma să fii la Paris!

Doamna Vorvoreanu se stăpîni să nu se uite la el. Tresărirea ei lăuntrică n-avea cine să i-o observe. Spuse visătoare, cu un aer romantic:

— La Paris unde primăvara e atît de frumoasă…

— Prostii, zise bătrîna. Primăvara din Bucureşti e mai frumoasă decît oriunde; te îmbată; mă îmbată pe mine, că sînt bătrînă. Dar ţine

[1] Cînd n-ai sitari, mănînci şi mierle.

două săptămîni: ăsta-i cusurul ei. Nu e constantă. Cum nu-i constant nimic în țara asta.

— Ei, lasă *grand'maman:* luna mai la Viena și la Paris, iunie la Londra, iulie la Nizza! spuse Elena Vorvoreanu. Tremura sufletul în ea. Își dădea seama și de seninătatea, imperceptibil silită, imperceptibil nefirească a bărbatului său. „Are să observe bătrîna? N-are cum. N-are cum bănui". Tăceau toți trei.

— Vorbești și tu așa, zise colonelul cu o veselie brutală, cu o falsă voie bună. Să-ți spui eu, mamă-mare: un tur al Europei în trăsură-automobilă, asta e cea mai originală și amuzantă călătorie de plăcere, în zilele noastre: te urci în trăsură la București, treci prin Ungaria, o iei spre Viena, străbați sudul Germaniei, ajungi la Paris, treci Canalul cu automobilă cu tot și te oprești la Londra; pe urmă, îndărăt, Paris-Lyon-Nizza! Te oprești unde vrei și cînd vrei, stai cît vrei, pornești cînd îți place, în drum mai faci și un picnic la iarbă verde, într-un cuvînt... ce să mai vorbim? Dar nu se poate... nu ți-ar prii la sănătate; nu putem risca să te simți rău undeva printre străini... *Tant pis*[1], n-o s-o facem, încheie colonelul cu o voie bună și mai forțată, menită să arate cît de curajos trece el peste sacrificiile pe care le face de dragul bunicii nevesti-si. Bătrîna păru gînditoare. Ochii ei bulbucați și tulburi nu mai fixară cu atenție critică, ironică sau ostilă pe cei dimprejur, ci își pierdură ascuțimea, ca totdeauna ochii cuiva care se gîndește la ceva. Deodată zise:

— De ce să-mi vie rău? Mă simt foarte bine.

Colonelul și doamna Vorvoreanu se stăpîniră de data asta amîndoi în aceeași clipă, să nu schimbe o privire de emoție și de speranță gata să triumfe. Nu: trebuiau să fie atenți, să nu strice lucrurile tocmai acuma.

— Ei, asta-i, doar nu vrei să faci turul Europei în automobilă! exclamă colonelul rîzînd silit, prea jovial. Bătrîna îl privi cu sfidare:

— Și de ce nu, mă rog? Dumneata ai umblat mai puțin în mașinăriile astea decît mine!

— Nu se poate, mamă-mare, spuse doamna Vorvoreanu. Nu poți suporta așa ceva! Ești bolnavă!

[1] Nici o pagubă.

— Nu sînt bolnavă deloc! De unde-ai mai scos-o și pe asta? întrebă bătrîna destul de disprețuitor. Dacă are arcuri moi drăcia aia de mașină, nici că-mi pasă! zise ea pe un ton ferm și hotărît. După aceste ultime cuvinte, urmă o tăcere. Colonelul se prefăcea neîncrezător, chiar amuzat:

— Cum, coană mare, chiar așa? Așa, una-două, hotărăști să faci turul Europei?

Bătrîna îl privi, broască ostilă;

— Te poftesc să mă iei în serioz, fătul meu. Ca să nu te trezești că am plecat mîine-poimîine singură și te-am lăsat aici să bați din buze!

Încă o tăcere. Apoi doamna Vorvoreanu, căreia-i tremurau buzele de emoție și se silea din răsputeri să-și ție firea, îngăimă:

— Cum, *grand'maman,* vrei să faci turul Europei?

— Dumneata, te-ai tîmpit, fetițo, spuse bătrîna: adineauri te topeai să te duci la Paris, și dumnealui îmi făcea capul ƀuche cu turul Europei, și acuma nu-ți vine să crezi? Ce, voiai să stau să mă gîndesc o săptămînă, sau o lună?

— Nu – murmură doamna Vorvoreanu cu oarecare timiditate – dar mă gîndesc la dumneata, la sănătatea dumitale, la vîrstă...

— Sănătatea mea e strașnică! De cînd n-am mai fost bolnavă? zise bătrîna cu o tărie copilăroasă, pe care n-ar fi avut-o cu o lună-două mai înainte. Îmbătrînea: tocmai felul acesta de-a fi, pătimaș, impulsiv, apucat, pe care nu-l avusese niciodată pînă atunci, arăta că se petrece ceva cu ea, o schimbare ciudată și profundă. Și felul de-a vorbi, mai tăios, mai repezit, cu ceva imperceptibil ridicol, era nou.

— Sănătatea mi-e strașnică! Cît despre vîrstă – zise ea și se posomorî – vîrsta... ce, să nu mai am și eu plăcerile mele? Vreau să mai văd Viena, Parisul! Vreau să cumpăr niște tablouri la Christie! Vreau să mă plimbați la Nizza! Vreau să joc cărți la Monte-Carlo! Sînt sătulă de București și...

Era cît pe ce să zică „și de voi", dar se stăpîni. Știa că la vîrsta ei cu mare greutate ar mai putea găsi asemenea robi ca pe nepoții aceștia ai ei. „Ceilalți au avere, n-au nevoie de mine, nici că le pasă dacă mă văd vie sau moartă, și mai ales moartă de plictis. Pe cînd ăstora le pică mucul după averea mea; vor face orice le cer. Și au și ei chef să se plimbe: am simțit eu în glasul lor năduful statului cuminți cu mine în București. Ați vrea voi să vă plimbați singuri, pe banii mei; dar o

să mă plimbaţi şi pe mine, puişorilor. Şi, dedesubtul gîndurilor acestora, o mînie sumbră şi tristă vorbea mai puţin desluşit minţii ei: Nu m-am săturat. Mîine-poimîine mor, şi n-o să mai am ce-mi place. Vreau să trăiesc! Am poftă de plimbare pe Ring, pe Champs-Elysées, de mazagran în cafenele pe Boulevard des Italiens, de spectacole ca lumea, şi de cazinou, de baccara, de... am poftă, poftă, poftă!"

Şi de aceea vorbi cu un glas aproape bărbătesc, de hotărîre şi de energie dură, feroce:

— Colonele, să aranjezi plecarea! M-am plictisit aici! Sînt sătulă! Aşa m-am săturat de Viena în 1899; acum m-am săturat de Bucureşti, şi n-o să mă mai prindeţi pe-aici! Dacă vreţi să mă acompaniaţi, vă iau cu mine.

Cei doi soţi se priviră de data aceasta nu instinctiv şi fără voie, ci silit, mimînd consultarea conjugală. Apoi colonelul zîmbi strîmb, fals, cu o galanterie mincinoasă.

— Păi hotărăşte tu, Eleno, că eu n-am ce face în Bucureşti, eu sînt gata...

Doamna Vorvoreanu stătu să se gîndească, să joace de astă dată comedia reflecţiunii şi cumpănirii. Apoi zise, cu multă seriozitate:

— Sigur că aş vrea să mergem; întîi, e foarte amuzantă o călătorie de plăcere ca asta; pe urmă, ce, o să te lăsăm singură?

— A, să nu vă fie de asta! zise bătrîna. Mă ajut eu şi singură! Am trăit singură după moartea lui Bodman doisprezece ani.

— Bine, *grand'maman*, dar e altfel cînd ai pe cineva din familie pe lîngă tine, zise calm doamna Vorvoreanu. Ce să mai vorbim? Noi am veni cu dragă inimă. Ce facem însă cu Elviriţa?

— La pension! La Maria-Einsiedeln, nu v-am spus? Nici nu ştiu ce-aţi aşteptat pînă acum. Unde vreţi să-şi facă relaţii? şi cînd o avea optsprezece-douăzeci de ani? Ce capete aveţi? exclamă bătrîna înciudată, apoi adăugă mai liniştită, şi cu dispreţ:

— Vorbesc cu duşii de pe lume. Cu adormiţii.

— Bine, *grand'maman*, o să te ascultăm, murmură doamna Vorvoreanu, care făcea bine pe proasta, pe naiva, pe fiinţa moliie şi fără personalitate.

— „Bine, *grand'maman*", o îngînă bătrîna. Nu puteai să judeci singură? Hai, dă-mi braţul să mă duc să mă culc. Colonele, mîine la prînz îmi spui ce-ai făcut!

Se ridică, gemînd, suflînd, şi sprijinită în baston, ţinută de braţ de nepoată-sa, se îndreptă încet spre casă. Colonelul se ridică, respectuos, şi le urmări cu privirea pe femeia falnică, înaltă, cu umerii şi şoldurile puternice, cu gulerul înalt şi cocul bogat şi blond şi pe bătrîna ghemuită în propria ei grăsime, cu părul vopsit roşu, rărit de vîrstă, cu gleznele groase ca doi butuci, şi care abia se mişca, pipăind cu bastonul în faţa ei. Apoi se întoarse la masă şi începu să-şi toarne coniac, chicotind singur, satisfăcut.

Doamna Vorvoreanu se întoarse stăpînindu-se cu greu. Nu îndrăzneau să vorbească nici unul, ca să nu spună nimic compromiţător faţă de slugile care deserveau masa. Însă colonelul stătea în picioare; era prea agitat, prea tulburat, prea bucuros ca să se poată aşeza. Stătea în picioare cu ţigara între degete şi paharul de coniac în mînă. Doamna Vorvoreanu coborîse peronul, venise spre el fără să-l privească, şi acuma, în picioare, cu mîinile-n sîn, se uita la femeile care strîngeau masa. Apoi, întorcîndu-se uşor spre el, mereu fără să-l privească, zise pe un ton pe care nu-l poate avea decît o soţie faţă de un soţ după douăzeci de ani de căsnicie:

— Hai sus, că mi-e frig.

Şi porniră spre casă, unul lîngă altul, fără să se ia de braţ, fără să se atingă, fără să se apropie.

Înăuntru, tot în tăcere, se dezbrăcară. Cele cîteva vorbe pe care le schimbară se intercalau cu scosul unui guler tare prins în butoni, cu desfăcutul şnururilor corsetului, operaţii grele care se făceau cu oftaturi, cu icneli.

— Nici nu îndrăzneam să sper că o să meargă aşa de uşor, spuse colonelul. Mi se pare că visez.

Şi-şi puse bandajul care-i ţinea mustăţile la loc peste noapte. Doamna Vorvoreanu îşi punea părul pe bigudiuri. Nu spuse nimic.

— Ne apucăm să spunem ălora ceva? întrebă colonelul, după ce-şi puse şi plasa pe cap. Şi iarăşi, cum izbutesc de obicei numai soţii după douăzeci de ani de căsătorie, nevastă-sa înţelese că ăia sînt fraţii şi verii ei, nepoţi cu toţii ai Sofiei.

— De ce să le spunem? Ce, îi priveşte? murmură doamna Vorvoreanu, care, în faţa oglinzii, îşi punea boneta cu margini de dantelă. Nu se interesează nici de ea, nici de noi. Dacă vor să afle, n-au decît să ne întrebe ce mai facem, ce face ea...

Apoi stinse lampa şi se urcă în patul înalt şi monumental. Mai vorbiră, rar, întretăiat, ocolind anumite subiecte. Vorbeau mai mult de lucruri practice, care trebuiau făcute ca să pornească în călătorie cît mai curînd. Doar colonelul, din cînd în cînd, izbucnea:

— Phii, domnule, n-aş fi crezut! Parcă nici acuma nu-mi vine să cred.

Sau:

— Cum, mă, Eleno, plecăm, mă? Cu baba? Nu mai spune!

Şi izbucnea în rîs, pe întuneric, în aşa fel încît doamna Vorvoreanu era silită şi ea să rîdă, dar nervoasă şi tulburată, repeta iritată:

— Nu mai rîde aşa, Mişule. Rîzi prosteşte: nu e nimica de rîs.

A doua zi, devreme, un domn cu mustăţi à la Kaiserul Wilhelm al II-lea, cu o figură obraznică şi acră, cu melonul negru înfipt drept pe cap, intră în strada Carol, numărul 14, pe o uşă deasupra căreia scria: *E.I. Ressel, singurul reprezentant pentru România al automobilelor De Dion-Bouton, Garagiu pentru automobile. Mare deposit de Maşine de cusut înzestrate cu aparatul de brodat, şi Boutonier, Renumitele maşini de cusut PFAFF! Velocipedele şi Motociclurile PEUGEOT.* A doua zi dimineaţa, ceva mai tîrziu, sosi cu trăsura şi ajută să se dea jos o cucoană groasă şi foarte bătrînă, în rochie de *faille* gri, cu voaletă gri, mănuşi albe, pălărie albă, umbrelă gri şi pantofi cum nu se mai purtau de douăzeci de ani, dar era evident că botinele înalte la modă nu i-ar fi încăput gleznele atinse parcă de *elefantioză.* Foarte galant, domnul cel antipatic îi oferă braţul, îi deschide uşa şi intră cu ea în sala neaşteptat de mare, plină de curenţi de aer rece, de miros de benzină şi ulei, de lăzi, de automobile, cu sau fără acoperiş, cu sau fără roţi egale (erau automobile de oraş cu roţile din spate mari şi cele din faţă mici), cu motor electric sau cu mult mai modernul şi puternicul motor cu petrol. Automobilele cu acoperiş aveau uneori şi geamuri, dar locul şoferului era în aer liber; unele aveau lămpi de carbid, altele lămpi cu petrol. Se găseau vreo zece exemplare în garajul domnului Ressel. Acesta din urmă, neamţ cu mustaţa roşcată şi cu faţa roşie şi dură, se grăbi să-şi salute clienţii, închinîndu-se de multe ori şi frecîndu-şi mîinile.

— Să trăiţi, sărut mîinile, bine-aţi venit, poftiţi, e cea mai bună maşină pe care o am, v-o recomand; e ultimul model: uitaţi-vă la ea: şase uşi, ferestre elegante, ovale, cu giurgiuvele în cruce ca să nu vibreze geamurile, şi cu perdeluţe ca domnii călători să se poată odihni; un cufăr pe acoperiş, un cufăr la spate; pneuri de rezervă, lămpi cu carbid, patru locuri pentru pasageri, două locuri pentru şofer şi un servitor, perne capitonate, de piele, cufăraşe interioare pentru provizii; motorul e foarte puternic, i-am explicat ieri domnului colonel, puteţi face pînă la şaizeci-şaptezeci de kilometri la oră, bineînţeles nu mereu, ha-ha-ha! dar o viteză de treizeci-patruzeci la oră e foarte uşor de atins şi de susţinut pe şoselele bune…

Bătrîna se uită la berlina fabricată în uzina marchizului de Dion şi a domnului Bouton. Apoi îl întrebă pe negustor:

— Ascultă, domnule dragă, trăsura asta a dumitale merge?

Şi-l privi cu acelaşi ochi critic şi rece cu care privise automobilul. Ressel se repezi s-o asigure de calităţile maşinii. Bătrîna se uită la el atît de rece şi de scîrbită, încît îl intimidă şi-l făcu pînă la urmă să amuţească. Atunci ea îl întrebă:

— Bine, bine, văd cu că mai cu moţ ca asta nu-i. Dar să-mi spui dumneata una: cînd îi dai drumul, pute? *Tut sie stinken, mein lieber Herr Ressel?* [1]

— *Aber, gnädigste Frau Baronin* [2]… mult mai puţin decît toate celelalte pe care le am aici!

— Da! Colonele, faci o plimbare? întrebă coana Sofia. Deşi fusese militar şi nu era fricos, colonelul şovăi o clipă, apoi, cu o falsă linişte de om brav, spuse că da, că el poate încerca trăsura şi singur, că…

— Mofturi! Pe mine o să mă zguduie, eu o s-o încerc! zise bătrîna şi arătă maşina cu capătul umbrelei.

— Dă-i drumul, Herr Ressel!

Colonelul şi cu soacră-sa mare făcură o plimbare în cîmpurile de dincolo de capătul Căii Dorobanţilor, dincolo de „Roata lumii“; după care bătrîna, deşi nu pe deplin mulţumită, zise că „merge“; în schimb Vorvoreanu suferise, spre propria sa uimire, de oarecare greaţă, din pricina mirosului de petrol ars, pe care-l dădea motorul. Îi fusese frică de vreo două ori că are să verse, dar se putuse stăpîni. Cînd plecară de la domnul Ressel, colonelul, verde la faţă, ştia că maşina va fi cumpărată, că marea călătorie de plăcere va începe, şi îşi spunea că e cu

[1] Pute, dragă domnule Ressel?

[2] Dar, stimată doamnă baroană…

neputință ca bătrîna să reziste. Totul mergea de minune. Prea bine. Nu-ți venea să crezi. Antofilache își îndesea vizitele în care se încuia cu bătrîna; apoi, deodată, nu mai apăru. „A făcut definitiv testamentul", își spuseră soții Vorvoreanu. Trăiră acele ultime zile dinaintea plecării într-o stare de încordare a nervilor, mută, stăpînită, care abia aștepta să izbucnească. „Și mi-e grijă, spunea colonelul, noaptea, în pat, cînd discutau ziua. Mi-e frică. Prea merge bine totul. Să n-avem vreun bucluc. Prea bine merge: nu-mi vine să cred!"

V

Colonelul Vorvoreanu ajunsese, înainte de plecare, într-un asemenea hal de nervi, încît într-o noapte visă că a și început călătoria. „La asta mă și așteptam", își spunea el. Era în haine de automobilist, cu ochelari negri, cu rame de cauciuc, lipiți pe față, cu ghetre de piele, cu halat de praf; nevastă-sa era la fel: abia-i vedea fața de gulerul halatului, ochelari și gluga strînsă cu șiret în jurul obrazului. Nu vedea destul din obrazul ei ca să poată ghici ce gîndește; și tare ar fi vrut să vorbească cu ea, dar nu se putea; lîngă ei, bătrîna, înfofolită într-o blană de opossum și cu ochelari negri și ea, părea de o veselie ciudată, care lui îi făcea frică, și ciocănea cu vîrful bastonului de fildeș în geamul ce-i despărțea de șofer. Acesta gonea cu o viteză cumplită: cei șaizeci-șaptezeci de kilometri pe oră cu care se lăuda Ressel erau de mult depășiți: plopii de pe lîngă drum zburau ca furați de un vînt uriaș, mașina făcea salturi enorme, ca un vapor pe mare, înăuntru era miros rece de pielărie, de ulei și de benzină arsă, și colonelului Vorvoreanu îi era greață, îi era frică, aștepta ca peste o clipă să se întîmple ceva, o catastrofă. Bătrîna rîdea și-l împungea mereu pe șofer: „Hai, mînă, mă! Dă-i!" repeta ea hohotind de rîs.

Pe urmă intrară în Budapesta, sub un cer cenușiu. Era curios că toată vremea nu fusese mai multă lumină. „Urîtă zi. Adică urîte zile, de cînd am plecat", se gîndea colonelul, intrînd, bolnav, cu genunchii tremurînd de slăbiciune și de frică, în holul hotelului „Cornul de vînătoare". Se duse de-a dreptul să se culce, și-i era rău de tot de atîta

miros și scuturături, dar nici nu apucase să se odihnească, și bătrîna veni să-l îmboldească prin plapumă cu bastonul:

— Hai, ce să mai stăm aici? M-am săturat de Budapesta! Hai, nu lenevi așa!

Și iarăși, mașina, goana turbată, săriturile peste gropi, de zburai cu capul în tavan, tăcerea ciudată, îngrijorătoare, a Elenei și rîsul hidos al bătrînei.

— Mînă! Mînă! Mînă!

Ce era cu Elena? De ce nu stătea de vorbă cu el? Se schimbase de cînd porniseră în călătoria asta; n-o mai înțelegea; îi era chiar și cam frică de dînsa, dar o adevărată oroare îi insufla bătrîna, cu cinismul ei și cu rîsul ei nemilos.

— Nu sînt obosită; ce să mai stăm aici? sînt sătulă de Viena, am stat aici douăzeci și cinci de ani, m-am săturat! spunea ea în holul hotelului Sacher. Haideți în mașină, că a tras afară. *Aufwiederschauen, Frau Sacher!* [1]

„Simt că mor, se gîndea colonelul Vorvoreanu, zvîrlit ca o minge de săriturile mașinii. Mi-e rău. Mi-e foarte rău. Ce ironie ar fi să mor eu, nu ea. Măcar de s-ar opri la «Vier Jahreszeiten», la München, să-mi viu în fire. Altfel leșin, mă sfîrșesc... și uite Elena ce palidă e. Ne omoară, bestia. A văzut că nu rezistăm, și ne joacă! Dumnezeule, ce rău mi-e."

Nu se opriră nici la „Vier Jahreszeiten", nici în Frankfurt, nici în Strasbourg; abia la Paris. „În loc de chefuri, de hoteluri moderne, elegante, ne duce aici. Aici miroase. Miroase a închis, a aer stătut, a vechi, își zicea colonelul Vorvoreanu, în ascensorul de la «Hôtel du Louvre». Ăsta-i un hotel pentru babe, pentru fete bătrîne, fără hol, fără restaurant, fără salon, fără apartamente, cu camere de baie la capăt de coridor. Bestia se încăpățînează să tragă aici, fiindcă aici trage din 1855!" se gîndea el privind-o cu ură pe bătrînă, rezemată de peretele tapetat al ascensorului mare cît o odaie. Deodată ascensorul porni, cu un pufăit de aer comprimat. „Poftim: ascensor cu aburi!" se gîndi indignat colonelul Vorvoreanu, dar în clipa aceea mișcarea ascensorului îi făcu o greață cumplită. Totul, la Paris, îi făcu greață: stridiile mîncate la restaurant, vinul, maioneza, felul cum mînca

[1] La revedere, doamnă Sacher!

bătrîna. „Ce mi-a venit? se gîndea colonelul cu desperare, privind-o cum mănîncă. Ce mi-a trebuit? Nu stăteam eu mai bine liniştit acasă? Căci aici o să murim noi, nu ea.“ Elena era în chip vădit bolnavă. Se stăpînea, se ţinea tare, dar nu mai avea mult.

Pe Canalul Mînecii era vreme proastă: vaporul se zgîlţîia, cădea între valuri, valizele se mişcau pe podeaua cabinei. Colonelul stătea cu coatele pe masa de toaletă, cu capul deasupra lavoarului, şi icnea. Bătrîna îl împungea cu bastonul în coaste.

— Sănătatea mea e straşnică! spunea ea urlînd de rîs. Apoi, în restaurantul hotelului Cecil, cerea două duzini de stridii proaspete şi plescăia din buze atît de dezgustător, încît colonelul aproape că leşină, deşi-i mai auzi glasul.

— Ce-i cu voi, copii? Parc-aţi fi pe moarte!

— Nu, exclamă colonelul. Nu! Ea a murit!

Şi împinse uşa cafenelei Capşa, unde oamenii de la mese, politicieni, gazetari, ofiţeri, mari proprietari din provincie se întoarseră văzîndu-l.

— Salutare, băieţi! exclamă el cu glas tare în cafenea: Felicitaţi-mă, că soacră-mea a murit!

Răcnete uriaşe de rîs izbucniră în cafenea. Se prăpădeau de rîs toţi, arătîndu-l cu degetul.

— Nu! răcni colonelul. Nu eu!

Şi se trezi brusc, leoarcă de sudoare, cu inima zbătîndu-i-se în piept înnebunită. Gîfîia, gemea îngrozit.

— Nu, zise el. Nu eu!

— Ce e, Mişule? Ce s-a întîmplat? Ce ai? întrebă doamna Vorvoreanu.

— Am visat urît. Phii, domnule, ce urît vis!

Şi i-l povesti. Doamna Vorvoreanu răspunse cu un calm lipsit de seninătate, un calm cenuşiu, de nervi stăpîniţi, a căror stare adevărată nu e cunoscută.

— Ei, lasă, nu e nimic. Ai visat şi tu nişte prostii. Ştii că m-am gîndit s-o luăm pe Elviriţa cu noi pînă la Viena. Nu-i bine aşa?

— Foarte bine. Foarte bine, repetă maşinal colonelul, care nici nu auzise. Încă nu-i trecuse spaima din vis. Mesteca în gol, pufnind zgomotos pe nări.

— Asta ar fi bună, să se întîmple cum am visat eu! Ai? gemu el.

— Ei asta-i! Nu vorbi prostii, zise doamna Vorvoreanu pe un ton foarte sec. El gîfîia „Da, e o prostie; e bătrînă de tot, nu se poate să nu...“

— Dă-mi un şervet, Eleno, zise el. Sînt năduşit rău. Urît vis, domnule.

Apoi, ştergîndu-se pe faţă şi pe gît, mai repetă:

— Urît vis. Ai dreptate, e o prostie.

VI

În cursul zilelor următoare frica pe care-o clocea în suflet Vorvoreanu se cufundă iarăşi, se ascunse, se înfăşură în sine ca florile de noapte, ziua. Nu mai rămase decît încordare a nervilor, nerăbdare, aşteptare neplăcută. Apoi, într-o zi, şoferul proaspăt angajat, care scosese maşina la probă pe şoseaua Olteniţei, se izbi de o căruţă. Nu din vina lui. Se speriaseră caii, şi-şi pierduse capul ţăranul, care nu mai văzuse asemenea maşinărie. Maşina trebui să intre pentru o săptămînă în reparaţie la garajul domnului Ressel. Bătrîna, coana Sofia se înfurie, îi mustră cu asprime tăioasă pe colonel şi pe nevastă-sa, pe Ressel, pe şofer. Venise o căldură neaşteptată, care părea că-i aţîţă nervii. Umbla prin casă, cerea Baedekerul, harta, le arunca, o bruftuia pe nepoată-sa, îi trase o palmă Elvirei şi-l biciuia fără milă cu sarcasmele ei crude pe colonel.

Acesta se trezi într-o dimineaţă şi ca de obicei, în cămăşoi lung, în faţa lavoarului şi a unei oglinzi ovale, înrămate într-o cunună de frunze de cristal galben, se bărbierea. Pătrundea, venită de afară, plasmodia unui precupeţ. În odaie era tăcere. Nu se auzea decît scîrţîitul lamei de oţel în barbă. Deodată uşa se deschise. Colonelul Vorvoreanu se întoarse şi o văzu pe nevastă-sa. Era schimbată la faţă. Se rezemase pe uşorul uşii şi se uita la el. Colonelul tresări, cu obrazul ras pe sfert, şi cu briciul în mînă:

— Ce e? întrebă el. Înţelesese, de altfel.

— Mişule, murmură doamna Vorvoreanu, uitîndu-se la el pierdută. Mişule.

— Ce e, frate? exclamă el.

— A murit, suflă doamna Vorvoreanu.

El se întoarse iar spre oglindă şi zise:

— Ei, fie-i ţărîna uşoară. Era de aşteptat, la vîrsta ei...

Şi încercă să se bărbierească mai departe. Doamna Vorvoreanu intră în odaie şi se aşeză într-un fotoliu. Spuse, cu ochii-n gol:

— A găsit-o Floarea moartă-n pat. A murit în somn.

— Bine că n-a mai trebuit să... zise colonelul, dar nu isprăvi. Acum să vedem ce e cu averea, cu testamentul, adăugă el.

— Am trimis la Antofilache, zise doamna Vorvoreanu, ridicîndu-se din fotoliu. Dar recăzu şi-şi puse mîna pe frunte:

— Vai, ce ameţeală mi-a venit!

Colonelul încerca mereu să se bărbierească. Deodată se hotărî să renunţe. „Prea-mi tremură mîna. Nu pot."

— Eleno, toarnă-mi să mă spăl de săpun, zise el. Nu ştiu ce am azi, de nu mă pot bărbieri; îmi tremură mîna. Ea veni şi apucă maşinal cana de faianţă, să-i toarne.

— Ălora le-ai trimis vorbă? întrebă el, suflînd şi stropind împrejur.

— Nu, răspunse doamna Vorvoreanu. Mai întîi să vorbesc cu Antofilache, să vedem ce e cu testamentul.

— Mai toarnă.

Doamna Vorvoreanu îi mai turnă.

— Nu pe spate! Mi-ai udat cămaşa!

— Îmi tremură şi mie mîna, ce vrei? spuse ea cu un zîmbet nervos, tremurător.

Peste douăzeci şi patru de ore, adică în dimineaţa următoare, toţi urmaşii şi moştenitorii Sofiei care se găseau atunci în Bucureşti se aflau adunaţi în salonul casei Vorvorenilor, şi nici unul din ei nu zîmbea, nici nervos, nici altfel. Oglinzile erau acoperite cu negru, perdelele trase, ardeau lămpile, trăsurile afară în stradă aşteptau înşirate în faţa porţii drapate cu negru, în sufragerie se făcuse din masă un catafalc cu flori, pe care-l supravegheau servitoarele preferate ale răposatei. Iar ea zăcea acolo, ciudată, umflată, cu părul vopsit prost, roşu, cu mîinile pline de pete, îmbrăcată în negru şi acoperită cu stînjenei şi cu crini.

Dincoace, în salon, erau Alexandru Lascari, fostul şef de cabinet al lui Bonifaciu Cozianu, acuma un bărbat înalt şi trist şi cărunt, care începea să chelească; era Şerban Lascari, care se apropia de patruzeci

de ani şi avea burtă, dar se îmbrăca la fel de elegant ca la douăzeci, în gri albăstrui deschis, cu monoclu, cu barbă castanie tăiată ca a regelui Eduard al VII-lea, arbitru al eleganţelor încă de pe vremea cînd era prinţ de Wales; era Sofia Şufană, cea mai mică fiică a Davidei, cu bărbatu-său, domnul Şufană, petrolistul, fostul ţăran bogat de prin Prahova, cel mai bătrîn din toţi, masiv, spătos, gros, cu capul pătrat, fruntea joasă, fălci grele, ceafă de taur, şi obosit de prea multă băutură şi mîncare, obosit de i se închideau ochii. Şi, în sfîrşit, Eleonora Smadoviceanu, sora mai mare a Elenei, îmbătrînită înainte de vreme, cam foanfă, cu un nas lung şi ochi mici, rotunzi, de găină. Ea era în negru, cu văluri, cu pălărie neagră; Sofia Şufană la fel; Şufană la fel; Elena şi bărbatu-său la fel; Alexandru la fel. Numai Şerban venise îmbrăcat ca pentru o plimbare cu cucoane la Şosea. Colonelul îl mustrase:

— Cum vii aşa, domnule?

— Stai, să văd dacă merită să mă incomodez, spusese rîzînd Şerban Lascari şi-şi vîrî sub sprînceană monoclul, să-l întrebe pe Antofilache:

— Ei, ni-l citeşti?

Antofilache, galben şi uscat, în negru ca totdeauna începu să citească testamentul, din care, după cît spunea, un exemplar olograf fusese depus la tribunal. Începu în tăcere. Peste două minute izbucniră exclamaţii. Pe cînd încheia el lectura, toţi cei de faţă vorbeau tare, aproape strigînd, toţi în acelaşi timp, fără să înţeleagă nimeni nimic. Numai Eleonora stătea la o parte şi părea intimidată şi că se simte prost.

— Unde sînt banii, domnule? exclama Şerban. Unde sînt? Ce, asta era averea ei? Noi sîntem agcamii, găgăuţi? Ce-a făcut cu averea?

— A înstrăinat-o, zise Şufană, gros şi subit. Şi-a bătut joc de noi. Adică de dumneavoastră. Mie nici că-mi pasă.

Dar se vedea că e furios. Colonelul Vorvoreanu întreba, cerea lămuriri. Nevastă-sa însă se uita la Antofilache, apoi la fiecare din cei de faţă.

— Dumneata ai ştiut! Ai să dai socoteală! răcnea Şerban, ameninţîndu-l cu degetul pe Antofilache. Acesta răspunse calm:

— Dacă vrei, coane Şerbănică, poţi să mă dai în judecată. Ai să vezi că nimic n-o să faci. Răposata avea dreptul să dea mînă de la mînă averea sa lichidă, oricui poftea; şi a uzat de dreptul său, atîta tot.

— Da, dar averea imobiliară? întrebă Alexandru, care părea cu totul ameţit şi rătăcit.

— Pe aceea a lichidat-o în ultimele cîteva luni de zile, răspunse Antofilache liniştit. Şerban exclamă:

— Ha!

Şi-şi izbi palmele una de alta. Era furios. Răcni:

— Şi mă rog, în favoarea cui? Cine profită din mîrşăvia asta? Să-l văd, să-l strîng de gît! Care din voi i-aţi intrat sub piele, care ne-aţi jucat festa? Care?

Şi se uita cu nişte ochi mistuitori la fiecare din ceilalţi. Rîdea cu ură:

— Voi? Tu, Eleno? Tu, nu-i aşa?

Dar doamna Vorvoreanu era atît de palidă, atît de împietrită, atît de vădit zdrobită, încît se opri, tulburat, şovăind.

— Unde-i Eleonora? întrebă el.

Toţi se priviră miraţi. Tocmai se auzea huruitul unei trăsuri care ieşea pe poartă. Şerban o scutură de umăr pe Elena.

— Trezeşte-te! Unde-i Eleonora?

— A ieşit adineauri, suflă Elena cu o voce atonă, printre buzele-i albite. Din fotoliul lui, colonelul îi fixă pe amîndoi cu ochi injectaţi. Părea şi el cu totul frînt, pierdut.

— Mi se pare că dumneaei e persoana, mormăi gros Şufană, cu un rîs fără veselie. Şerban sări în sus:

— A! Ea e! Ticăloasa! Bestia! I-auzi tîmpita, toanta, cretina, ce-i poate pielea! Nu ştie să spuie nici o silabă fără să bată cîmpii, dă în mintea copiilor…

— Coane Şerbane, o leacă de decenţă…

— … dar cînd e vorba să subtilizeze moşteniri, e gata! Nu mai e tîmpită, nici mototoală! Pe bărbatu-său l-a moştenit, pe ramolitul, acuma pe ramolita astălaltă…

— Şerbănică! exclamă Sofia Şufană.

— Ce Şerbănică? Care Şerbănică? Daţi-mi voie să nu am relaţii cu escroci, nici morţi, nici vii! Nici cu cine se lasă escrocat! Dacă vreţi să intentăm proces, ştiţi unde mă găsiţi. Pînă atunci, vă salut!

Şi ieşi, trîntind uşa, trecu prin camera mortuară fluierînd şi trînti uşa de la intrare de-i sparse un ochi de geam. În salon se lăsase tăcere. Pînă se ridică Şufană:

— Are dreptate frate-tu, Sofio. Hai, cucoană.

O luă de braţ, ridicînd-o de pe scaun, şi ieşi. Alexandru mai rămase să-l mai întrebe pe Antofilache, să încerce să înţeleagă. Lovitura testamentului îl ameţise cu totul.

Iar Elena Vorvoreanu, palidă, îngheţată, stătea şi aştepta următoarea lovitură. Ştia că se va mai întîmpla ceva. Îi era frică de bărbatu-său. „E în stare de orice, îşi spunea dînsa. Se poate să-şi puie capăt zilelor. Poate să mă omoare pe mine. Sau altceva tot de felul ăsta…"

Îi surprinsese o privire aruncată ei, Elenei, soţiei lui. O privire atît de neagră, încărcată de ură feroce, animalică, întunecată, prostească, încît o trecuse un fior. „Mă face pe mine vinovată", îşi spuse ea. Dar Vorvoreanu nu-i vorbise decît de lucruri neimportante; părea că dintr-o dată i-ar fi dispărut orice preocupări şi interese materiale. Elena trecu peste frica ei, văzînd de casă şi de înmormîntare. O duseră la cimitirul Bellu pe bătrînă şi o îngropară într-o zi însorită, la umbra pinilor. Doamna Vorvoreanu plînse cum se cuvenea, cum plînseră şi celelalte surori şi cumnate (afară de Eleonora care nu veni la înmormîntare:se întoarse la ea la ţară). Apoi făcu pomană lucrurile bătrînei, goli şi curăţă camera în care trăise. Colonelul pleca în oraş, la fiecare masă, şi se întorcea tîrziu, băut şi încruntat.

Apoi, într-o dimineaţă, plecă şi nu se mai întoarse. Elena se stăpîni să nu întrebe o zi, două, trei. Apoi se duse la Şerban acasă, să-i ceară sprijinul, sfatul.

— Conaşul e plecat la Paris, i se răspunse. Atunci Elena se duse la Şufană, care o primi în salonul japonez al palatului său clădit de curînd de Mincu, cu tavane de lemn chesonat şi aurit, cu policandre uriaşe, devize latine pe pereţi, în marmură şi lambriuri de mătase cu flori de aur, şi oglinzi în rame aurite şi mobile întrucîtva asemănătoare cu stilul Louis XV, vopsite cu aur, şi covoare uriaşe, şi saloane peste saloane, şi o bibliotecă cu zece mii de volume cumpărate în bloc la licitaţia bibliotecii lui Bonifaciu Cozianu.

— Cum, coană Eleno, nu ştii? Credeam că a plecat cu învoirea dumitale, spunea Şufană. Elena dădu din cap, mută.

— Cum adică, a plecat așa... adică a fugit? urmă cellalt, mirat. Ei, bravos! Dar cum l-a luat Șerbănică, asta nu înțeleg!

Și-i spuse că Șerbănică îl luase pe colonel, care intrase la el ca un fel de rudă-secretar-valet-factotum, care-i cumpărase biletele pînă la Paris, avusese grijă de bagaje, îi ținea de urît lui Șerbănică și scotea exclamații de admirație cînd acesta făcea glume. Elena ascultă în tăcere, palidă, rece, mută, apoi se ridică și mulțumi. Se întoarse acasă și se așeză în salonul pustiu, pe un scaun. Nu pe un fotoliu. Pe un scaun. Elvira intră, deschizînd încet ușa. Maică-sa îi zvîrli o privire rece și se răsti la Elvira, rece, dur:

— Ieși afară! Lasă-mă-n pace!

Și rămase singură. Elvira. Proasta asta mică. Și Mișulică, tînăr ofițer. Ei rămăseseră fără nimic. Și ea, ea, Elena, rămăsese fără nimic. Nici un venit, nici o avere; să vînză un an – doi – trei, și pe urmă?

Strîngea din fălci, cu mînie, ca un bărbat. „M-ai lucrat, *grand'maman*, m-ai jucat. Și tu, tîmpito, nenorocito, mototoalo, m-ai jucat și tu. Ei bine, nu se poate. N-o să puteți. Niciodată. Niciodată n-o să rămîn învinsă. Pînă la sfîrșit, tot eu vă bat pe voi. Pînă la sfîrșit, tot eu am să vă înving. Dar cum? Cum?"

În chinul cumplit, încrîncenat, al convulsiunilor morale care îi cutremurau, zgîrceau, schimonoseau conștiința, doamna Vorvoreanu avu o fulgerare cum au avut-o în bătăliile lor hotărîtoare, cînd viața și destinul se juca dintr-o singură aruncătură de zaruri, marii comandanți de oști. „Unde mi-e scăparea? Unde mi-e refugiul?" se întrebase ea. Și-i venise răspunsul ca o lumină, cu o bucurie și o certitudine orbitoare: „În mijlocul taberei dușmane. Unde nimănui nu i-ar trece prin gînd să se ducă".

— Elvira! strigă doamna Vorvoreanu, ridicîndu-se. Elvira!

Și se duse repede la ușă. Dar Elvira venea în goană.

— Hai, îmbracă-te. Spune să înhame caii la trăsură. Plecăm la gară.

— Unde mergem, mămicule? întrebă Elvira.

— Mergem la țară, fetițo, la tanti Eleonora. Hai, nu sta să caști ochii la mine: du-te și te îmbracă.

A doua zi dimineața, pe o zi cu soare, cu nori și cu vînt uscat, care bătea peste cîmpia cu grîne și cu perdele de sălcii pe lîngă rîuri, și cu sate, și cu biserici, și cumpene, și turme, doamna Vorvoreanu și

fiică-sa se dădură jos în gara Salcia. Elena Vorvoreanu văzu niște căruțe oprite lîngă gară. Se duse să tocmească un căruțaș s-o ducă pe ea, pe Elvira și valizele la conacul Eleonorei. Și, peste o jumătate de ceas, căruța înainta în trapul căluților, zdrăngănind și scuturîndu-le obrajii celor două călătoare. Nori mari treceau pe sus, purtați de vînt. Praf uscat se ridica de sub roțile căruței. Țăranul își mîna caii, fără să vorbească, fără să se întoarcă. Și departe în față, după niște dealuri scunde, se ghiceau copaci mari cu coroane stufoase și acoperișul de tablă roșie al conacului. „Pînă la sfîrșit, tot eu o să fiu mai tare." Așa se gîndea doamna Vorvoreanu, cu toată carnea ei zguduită de trapul căluților amărîți și de zdruncinăturile căruței care o ducea, spre înfrîngere sau victorie.

PARTEA A ȘASEA

Bijuterii de familie

I

Primii copii născuți din căsătoria (blestemată cu fecunditate) a lui Lăscăruș Lascari cu Davida fură două fete, botezate după numele mamei și surorii lui Lăscăruș, Eleonora și Elena. Eleonora, măritată cu Smadoviceanu, senator dintr-un județ de cîmpie, mare proprietar, rămasă curînd văduvă și fără copii, se retrase la țară, în cel mai păcătos din conacele sale. Era o femeie singuratică și ciudată, socotită de unii neroadă din naștere, de alții nebună; îmbătrîni foarte repede, înainte de vreme; deși n-o despărțeau decît doi sau trei ani de Elena, părea o babă cînd Elena era încă în strălucirea unei frumuseți masive și blonde moștenite nu se știe de la care strămoș. Elena era admirată și trezea pasiuni în Bucureștii anilor 1880. Fugi de-acasă cu un căpitan Vorvoreanu din roșiorii de gardă – nu din Vorvorenii de la Vîrvor de lîngă Craiova, ci o ramură depărtată, cu moșii prin Buzău – și se mărită cu el împotriva voinței, și în ciuda furiei cumplite a lui Lăscăruș, care ținea foarte mult la ea, nu voia s-o vadă măritată așa de curînd și-l detesta pe Vorvoreanu: „Ticălosul – răcnea Lăscăruș spumegînd – mi-a spurcat fata! M-a dezonorat!" Plîngea cu lacrimi adevărate, trăgîndu-se de barbetele cărunte, cînd își închipuia ce se petrecuse între Elena și tînărul ofițer mustăcios și împintenat. De aceea, o dezmoșteni pe fată și n-o mai văzu niciodată.

Încercarea desperată a soților Vorvoreanu de a-și reface averea a avut sfîrșitul cunoscut. După dispariția colonelului Vorvoreanu și cearta cumplită dintre moștenitorii Sofiei Cozianu, doamna Vorvoreanu, speriată de sărăcie, se hotărî „să încerce ceva" cu Eleonora și se duse la ea la țară cu fiică-sa, Elvira.

Erau acolo de cîteva luni, la sfîrşitul iernii şi începutul primăverii lui 1907. Conacul nu era departe de gara Salcia. Şi înspre Salcia, într-o dimineaţă rece, o locomotivă scundă, cu un horn lung în chip de pîlnie, trăgea încet şase vagoane de-a lungul cîmpiei. Cele de clasa a treia erau pline de ţărani, muieri, babe, soldaţi, care se întinseseră pe culoarele celor de-a doua şi de-a întîia şi se uitau cu curiozitate nestînjenită la boierii în haine nemţeşti întinşi pe banchetele de pluş. La rîndul lor, boierii se uitau la oamenii cu căciuli rupte şi cojoace zdrenţăroase, apoi întorceau privirile în partea cealaltă, stingheriţi, asupra cîmpiei vărgate de dîre de zăpadă netopită. Dar mutrele galbene şi flenduroase de pe culoare rămîneau să se uite nestrămutat la ei cu ochii uneori arzători de friguri. Apoi, din cînd în cînd, ţăranii părăseau această contemplare mută şi îşi adunau capetele ca să stea de vorbă cu glas scăzut. Atunci aruncau doar cîte o privire fugară asupra oamenilor cu paltoane îmblănite, gulere înalte, pălării tari şi lanţ de aur pe pîntece.

Controlorul era nebărbierit, gras, unsuros, cu obrajii îmbujoraţi. La capătul unui vagon de clasa a treia se aplecă afară şi strigă:

— Ce faci acolo, mă? Dă-te jos!

Omul care şedea afară pe scara vagonului ridică faţa şi zîmbi. Era subţirel, mărunt, cu faţa mototolită, bătută de vînturi şi ploi şi mistuită pe dinăuntru de foame. Ochii mici, înfundaţi în cap, cenuşii, aproape albi, erau strălucitori şi pătrunzători. Privirea le ţîşnea afară, străpungătoare ca un spin de oţel. Omul purta o şapcă neagră de elev de liceu, cu cozorocul mare, pătrat şi plesnit în mai multe locuri. În frunte şapca avea cîteva litere brodate cu firet de aur. Ea era cel mai acătării veşmînt al omului, căci altminteri n-avea decît o haină de soldat, veche şi ruptă, şi o pereche de nădragi zdrenţuiţi, cu turul atîrnînd prea jos şi legaţi la glezne cu sfoară. Picioarele nu-i erau încălţate decît într-o coajă groasă de glod uscat. Şedea ghemuit pe scara vagonului, cu un băţ strîns la subsuoară, cu urechile în gulerul ridicat şi cu mîinile în buzunare. La glasul aspru şi nesimţitor al controlorului, omul de pe scară zise:

— Cine? Eu?

— Da, tu! Dă-te jos! Ce faci acolo?

— Iaca umblu şi eu cu trinu...

— Dă-te jos!

— De ce să mă dau? Ce, vrei să-mi rup ceva?

Controlorul se gîndi puţin, apoi zise:

— Bilet ai?

Cellalt surîse luminos:

— N-am, că sînt sărac... De un' să am bilet?

Controlorului i se urcă sîngele în cap. Urlă:

— Dă-te jos, bă, n-auzi?

— De ce să mă dau? întrebă omul. Îi pierea zîmbetul pe încetul.

— N-ai bilet? Te dai jos! Nu e voie să umbli cu trenul fără bilet! Trebuie să plăteşti!

— Nu vreau, na! Cui să plătesc? Dumitale? Nu vreau să plătesc, bre! Umblu cu trinu şi nu plătesc, şi gata!

Controlorul urlă răguşit şi spărgîndu-şi glasul de furie:

— Să te dai jos! Imediat să te dai! Uite tîlharul!

Şi începu să-l înjure. Se întoarse să ia tot vagonul de martor la neobrăzarea călătorului de pe scară. Deschisese gura să vorbească. Dar o închise numaidecît, în vreme ce o uimire neîncrezătoare i se răspîndise treptat pe obraz. Tot vagonul se adunase îndărătul lui şi-l privea duşmănos. Un soldat îi zise:

— Lasă-l, domnule, că e băiat sărac şi el, o fi avînd nevoie...

Altul se aplecă în afară şi strigă:

— Un' te duci, bre Marinică?

Omul de pe scară se-ntoarse şi zise:

— Umblu şi eu, aşa...

Dar nici cel din vagon, nici Marinică nu avuseseră vreo urmă de veselie în glas. Ţăranii şi muierile erau şi ei întunecaţi. Flăcăul care strigase la Marinică era un vlăjgan cu sprîncenele groase. Se răsti la controlor:

— Lasă-l! Ce, vrei să-l dai jos să-şi rupă ceva ori să moară, ai? Aşa aţi vrea voi, fire-aţi ai dracului de pezevenghi, să-şi rupă oamenii coastele!

Şi-l înjură pe controlor printre dinţi, privindu-l drept în faţă.

Controlorul stătea cu ochii holbaţi, ca şi cum ar fi pierit pămîntul de sub el. Zise:

— Păi... n-a plătit biletul...

— Ce bilet, mă, ce bilet... biletul şi Hristosul mă-ti! urlară mai mulţi oameni la el. Se scotoceau în buzunări sau în sîn, desfăceau

basmale sau chimiruri, îi arătau biletele, întinzîndu-i-le sub nas, strînse în pumni noduroşi.

— Iote, mă, bilet! Toţi avem bilete. Iote bilete, na!

— Păi, da' el n-are, ăl de-afară! ţipă controlorul.

— Pe el mai lasă-l, că v-ajunge cît am plătit noi! Ce, ai să mori dacă-l laşi? Ce-ţi pasă ţie, bă? Lasă-l.

— Păi nu e voie! Nu dă voie legea!

— Care lege, mă?... Legea şi biserica voastră! Care lege, mă? Ce, e lege să-l omori pe omul sărac? Legea mamii voastre... Mă! strigă flăcăul cel voinic în ochii controlorului. Acesta se dădu un pas îndărăt şi, cu spatele la uşă, o deschise şi ieşi pe platforma vagonului. Strigătele de furie şi blestemele amuţiră îndărătul uşii închise. Controlorul îşi ridică chipiul, îşi şterse fruntea, apoi trecu pe platforma vagonului următor, se aplecă peste balustradă şi se răsti la Marinică:

— Bă, ăla! La prima staţie te dai jos şi te cari, bă, că dacă nu, pun poliţaiul pe tine! N-auzi?

Dar la toate ferestrele vagonului din care ieşise apărură capete mîniate. Flăcăul cel voinic ţîşni pe uşă în urma controlorului, cu pumnii încleştaţi. Controlorul pieri în cellalt vagon, alergă pe culoar, trîntind uşile în urmă-i, apoi în cellalt, pînă la vagonul de poştă, în care se încuie îngrozit. Cîţiva ţărani se revărsară pînă la capătul trenului, apoi se întoarseră înjurînd şi blestemînd, azvîrlind priviri încruntate pe ferestrele compartimentelor de clasa întîi şi a doua. Vagonul din care plecaseră îi primi cu glasuri, strigăte, cu gîgîitul gîştelor legate în coşuri pe sub bănci. Un frînar negru de cărbune, cu un felinar mic aprins fără rost în mînă, trecu prin vagon şi întrebă ce s-a întîmplat. Asculta lămuririle oamenilor şi rîdea, arătîndu-şi dinţii. Dintr-un buzunar al său ieşea capătul unui ziar împăturit. Flăcăul care-l cunoştea pe Marinică îl trase de mînecă pe frînar şi, arătîndu-i ziarul cu degetul, îl întrebă, şovăitor şi în acelaşi timp cu o dorinţă hotărîtă:

— E al dumitale ziarul?

Frînarul dădu din cap: da, era al lui.

— E proaspăt?

Frînarul făcu iar semn că da. Flăcăul apucă ziarul cu vîrful degetelor groase şi aspre, cu unghiile îngroşate, cărnoase, şi-l trase afară privindu-l pe frînar în ochi. Zise:

— Scrie... ceva nou?

Frînarul zise foarte serios:

— Scrie... Şi murmură: S-au sculat în Moldova...

Flăcăul să schimbă deodată la faţă şi se aplecă înainte:

— Zi, s-au sculat? Aşa-i?

Frînarul dădu din cap, grav. În jur se adunaseră mulţi din cei care făcuseră gălăgia de adineauri. Flăcăul întrebă, cutremurat:

— Nu ştii: ne dă pămînt?

Se făcuse galben. Frînarul se uită împrejur. Zeci de perechi de ochi negri în feţe slabe, uscate, de culoarea nesănătoasă a cerii vechi, îl priveau în tăcere. Frînarul se simţi în mijlocul unui lucru necunoscut şi nou. I se stîrni o tulburare înăuntrul trupului şi îngăimă uitîndu-se mereu împrejur:

— Nu ştiu...

Apoi ieşi din cercul acela de ochi, coborî din vagon. Afară, în aerul rece de sfîrşit de iarnă, se ridica pana albă de abur şi şuieratul locomotivei care intra în gară.

Era o clădire mică, zdrobită sub cerul uriaş, plin de nori învolburaţi, cenuşii, bătuţi de vînt. Pe peron stăteau înşiraţi sute de oameni, toţi în aceleaşi haine sărăcăcioase de postavuri cafenii şi negre, cu aceleaşi căciuli tocite, cu feţele negricioase şi supte. Vorbeau cu toţii, şi deasupra gării plutea zvonul de glasuri crescînd şi descrescînd. Un tînăr cu două fire de mustaţă, îmbrăcat în haine nemţeşti, trecea printre grupuri. Purta pe cap o şapcă la fel cu a lui Marinică, dar nouă. Oamenii îl opreau şi îl întrebau ceva, un lucru pe care tînărul nu-l pricepea încă. Se îngrămădeau în jurul lui. Marinică sărise de pe scara vagonului. Încerca, în vîrfurile picioarelor, să privească peste umărul oamenilor şi să prindă o vorbă, să înţeleagă. Deodată gloata îngrămădită izbucni:

— Huoo!

Oamenii de lîngă Marinică fluierau ascuţit, palizi la faţă. Inelul des de bărbaţi se desfăcu. Marinică zări printre ei pe tînărul în haine nemţeşti şi chipiul unui vardist. Oamenii huiduiau şi fluierau. Vardistul îl împingea de braţ pe tînărul acela şi intră cu el în clădirea gării, pe o uşă cu geamlîc pe care scria *Şeful gării.* Tînărul se împotrivea şi striga:

— Nu-i adevărat, domnule! N-am zis nimica!

Dar sergentul îl împinse înăuntru. Pe peron țăranii huiduiau și fluierau. Marinică întrebă:

— Ce fuse asta, frate?

Oamenii care fluierau lîngă el se depărtară fără să-i răspundă și începură să strige:

— Să-i dea drumul! Să-i dea drumul!

Un acar trecu cu un ciocan mare pe umăr. Zise tare:

— Să-i dea drumul, da! Că n-a făcut nimica rău! Na-vă, fraților!

Și începu să le bage în mîna oamenilor niște foi de hîrtie. Și Marinică se trezi cu una. Se uită la ea, o împături încet și o băgă în buzunar.

La geamul șefului de gară se îngrămădiseră oamenii ca un roi de albine și strigau. Unul începuse să bată cu pumnul în geam, de zdrăngănea toată sticla geamlîcului. Foarte puțini oameni stăteau în grupuri de trei-patru, din care unul le citea anevoios celorlalți fițuicile acarului sau gazeta sosită cu trenul. Și mai puțini, mai ales muierile și babele, se risipiseră pe drumurile lungi ale cîmpiei ce se înnodau în dosul gării. Altminteri, gloata stătea și striga pe peron, intra pe ușă în gară, în birouri, în vreme ce sus de tot se răsuceau ca niște rotocoale de fum cețurile înalte și norii întunecați ai începutului furtunos de martie.

Un glas limpede de orășean, care spunea uscat și simplu vocalele, se ridică deasupra gălăgiei:

— Ce este, oameni buni? Ce vreți? Ce s-a întîmplat? Eu sînt prefectul vostru. Ia spuneți-mi mie.

Era un domn tînăr, frumos, cu mustățile ceruite și întoarse în sus. Era în costum de vînătoare englezesc, din stofă cu pătrățele, cu gulerul scrobit înalt de-o palmă. Din pricina gulerului ținea capul pe spate și-i privea pe oameni de sus.

Țăranii tăcuseră. Erau nemulțumiți, întunecați. Marinică întrebase și pricepuse despre ce era vorba. Răspunse dindărătul șirurilor de oameni:

— Studentul, boierule... L-a băgat în gară, l-a arestat pe student...

Oamenii se-ntorceau să-l vadă pe Marinică.

— Ia vino mai aproape. Cine l-a arestat pe student?

— Vardistul, boierule... Poruncește-i să-i dea drumul, că altfel nu e bine... Ce dreptate e asta? Ce rău a făcut? Învață și el oamenii...

Ochii prefectului alunecară o clipă în orbite. Nu pricepea. Se petrecea ceva neobișnuit aici. Zise:

— Cine învață oamenii? Studentul? Ce-i învață?

Zidul de țărani îl privi în tăcere. Apoi crescu în ei un mormăit de nemulțumire. Marinică murmură:

— Ce-i învață el, bine-i învață...

Prefectul roși. N-ar fi trebuit să se amestece. Acum își dădea seama. Dar era prea tîrziu. Sau nu era prea tîrziu și trebuia totuși să se retragă. Intră în biroul șefului de gară.

Acarul, cel cu fițuicile, citea una din ele unei grămezi de oameni ce creștea din ce în ce mai mult:

„... *așadar nu vă fie milă, frați țărani: tăiați, ucideți, dați foc, nu vă gîndiți la păcat, căci nici ei nu s-au gîndit că voi sînteți oameni și v-au pus la jug și v-au batjocorit. Grăbiți-vă și vă faceți dreptate, că altfel grea pedeapsă va cădea asupra voastră. Împărțiți pămîntul între voi, ardeți conacele, ardeți condicele de învoieli și datorii, goniți pe ciocoi! În tot timpul mă gîndesc la voi cu inima mîhnită și plină de ceață. Aceasta este iscălitura noastră adevărată: Buni prieteni și apărători ai neamului românesc...*"

Acarul tăcu și se uită împrejur. Oamenii stăteau împietriți cu ochii în gol. Acarul zise:

— Noi, dacă vine armata să facă cuiva ceva, nu-i dăm drumul mai departe... Facem trenurile să se ciocnească ori le stricăm frînele, ori ceva...

Era un om cu fața cenușie, secată de grija și de mîhnirea care-l ronțăia pe dinăuntru ca un șoarece harnic cu dinți înveninați. Se uita la toți, pătrunzător. Zise:

— Nu trage armata cruce-n cruce... Ei nu știu cine sîntem noi și cine sînt ei? Tot oameni săraci, feciori de gospodari...

Era foarte liniștit și nu cobora glasul. Mai zise:

— Măi vecinilor, care sînteți rezerviști... dacă vă zice ofițerul să trageți în oameni, voi în el să trageți foc!

Un soldat zise:

— Ba noi nici nu ne ducem... Mergem în sat îndărăt. Că al nostru, ciocoiul, încă nici n-a făcut învoielile, și nu știu ce-om mai mînca la iarnă....

Acarul îl întrebă, cu gura strîmbată de mîhnire și necaz:

— Te duci acasă. Şi ce faci acasă? Stai cu mîinile în sîn. Cu toţii staţi cu mîinile-n sîn. Ca frunza şi ca iarba sînteţi. La noi în sat de unde sînt eu, la Dobrunu, sîntem două mii de suflete. Şi ciocoi cîţi sînt? Fro cinci-şase. Şi doi jandarmi. Ei, a făcut cineva ceva? Trudesc oamenii şi asudă sînge, plătesc bir, amenzi, bacşiş jandarmului, că eu d-aia am fugit de intrai la meseria asta. Dar oamenii au rămas îndărăt în sat, două mii de suflete. Numai să se strîngă împrejurul ciocoiului pe uliţă, l-ar zdrobi între ei cu piepturile. Cu grămada. Nici deştiul n-ar avea trebuinţă să-l puie pe ciocoi. Cu piepturile, da… Şi voi ce faceţi? Ai? Vă duceţi acasă; da' acasă ce vreţi să faceţi?

Întorcea de la unul la altul privirea sa aspră în obrazul secat de viaţă grea, şi-l privea drept în ochi ca şi cum ar fi vrut să-l ia pe fiecare de piept şi să-l scuture. Oamenii stăteau şi se uitau ţintă la el. Tăceau. Nu ştiau ce vor să facă acasă. Marinică rosti în tăcere celorlalţi:

— Ei, ce să facem? Învaţă-ne dumneata ce să facem!

— Ia mai ascultaţi o dată ce scrie acilea, zise potolit acarul. Scoase manifestul din buzunar şi începu să-l citească încă o dată, încet, cu greutate, dar cu hotărîrea încăpăţînată de a desluşi fiecare cuvînt. În stînga ţinea ciocanul acela mare şi-l scutura din cînd în cînd, ca şi cum ar fi vrut să izbească.

Clopotul gării bătu muzical două semnale. În clădirea gării, prefectul asculta plictisit şi tulburat, cu gîndul aiurea, învinuirile vardistului.

— Agită oamenii, să trăiţi… Îi învaţă prostii, că o să li se împartă moşiile, şi să dea foc la conacul prinţului, să trăiţi dom' prefect, zău aşa…

Tînărul protesta:

— Eu nici n-am priceput ce vor de la mine, pe cuvînt de onoare, domnule prefect. Nici nu sînt student, sînt elev în clasa a opta… Le-am răspuns aşa, într-o doară… Vă dau cuvîntul meu de onoare… Vă rog, daţi-mi voie să plec… Pierd trenul…

Prefectul se uită la coşurile ce împodobeau faţa tînărului, care-şi mai dădu cuvîntul de onoare de cîteva ori.

— Bine, domnule. Poţi pleca…

Apoi, către vardist:

— Unde e aici telefonul cu oraşul?

Pe cînd cerea telefonic pentru a doua zi douăzeci de soldaţi să păzească parcul şi castelul prinţului, auzi strigătele de bucurie şi uralele ţăranilor care-l înconjurau pe elevul din a opta. Tînărul, cu şapca alunecată strîmb pe cap şi cu urechile roşii, se topi într-un vagon. Trenul pornea. Oamenii chiuiră prelung. Pe scări, cîţiva soldaţi ce se întorceau din concediu traseră focuri de puşcă în aer.

La fereastra biroului mişcării apăru, palid, chipul prefectului, cu ochii iscoditori şi speriaţi. Apoi prefectul ieşi şi trecu repede prin mulţime. Întrebă:

— Vedeţi, oameni buni? S-au lămurit lucrurile. A fost o greşeală. Cereţi numai liniştit, faceţi-vă plîngerile fără dezordine, veniţi la mine cu nevoile voastre şi vi se va face dreptate... Dar ce v-aţi adunat aşa mulţi aici în gară?

— Sîntem rezervişti...

— Aşa? Bravo, foarte bine... Vă cheamă ţara şi regele, faceţi-vă datoria...

Deodată unul mai dindărăt izbucni aproape ţipînd:

— Da' noi în fraţii noştri nu tragem!

Şi mulţimea izbucni într-un mormăit de nemulţumire. Nu. În fraţii lor n-aveau să tragă. Prefectului îi jucară iarăşi ochii. Ce era cu oamenii ăştia? Înnebuniseră? Se întindea şi aici molima din Moldova? Imposibil.... Şi totuşi...

— Cine spune să faceţi una ca asta, oameni buni?... Vedeţi-vă de treabă, ascultaţi de mai-marii voştri, rămîneţi cu credinţa în Dumnezeu, şi... şi... o să fie bine, ascultaţi-mă pe mine. Nu vă luaţi după nebunii care răspîndesc vorbe nesăbuite... De unde sînteţi voi?

Răspunseră într-o doară, fără bunăvoinţă, că sînt din Hotare, din Salcia, din Vădastra, din Vladomira, din satele din marginea bălţii. Prefectul le dădu bună ziua şi se depărtă repede spre trăsura prinţului, care-l aştepta îndărătul gării, cu vizitiul ţigan pe capră şi caii negri, nervoşi, scurmînd pămîntul şi mestecîndu-şi zăbalele. Prefectul îşi ştergea fruntea cu batista. Trăsura porni şi se pierdu printre casele dindărătul gării.

La bună ziua prefectului nu răspunseră decît cîţiva, mai slabi de duh, moale „să trăiţi". Ceilalţi întoarseră spatele şi se adunau acum împrejurul cîte unuia care le citea ziarele sosite cu trenul acesta de dimineaţă: dădeau ştiri despre răscoalele ţăranilor din Moldova. Alţii

se scurgeau, vorbind tare, pe drumurile noroioase. Iar Marinică porni singur. Umbla repede, şi în curînd lăsă în urmă drumeţii ce veneau dinspre gară. Casele se răriră, încetară. Şesul întins şi rece era pustiu cît vedeai cu ochii. Marinică mergea zgribulit, cu băţul de alun strîns subsuoară, cu capul înfundat între umeri şi cu urechile în guler. Umbla pe drumuri şi se uita la zările pustii. Păduricile negricioase sau roşcate îşi ciocneau ramurile seci, ogoarele negre şi cleioase ieşeau de sub întinderile celor din urmă zăpezi din martie. Pe sus, norii călătoreau prin cerul de fum. Uneori, din strecurătoarea de ceaţă, sfirîia pe pămînt o ploaie subţire şi rece. Alteori se pogora zăpada în cea mai mare tăcere. Marinică umbla pe drumeaguri, omuleţ pribeag şi rebegit, mototol negru risipit departe pe întinsul şesurilor, hoinar prin ultimul ger şi prin ceţurile care veneau dinspre Dunăre. Îl pătrunsese frigul prin picioare, mergea în neştire, amorţit, cu mîinile în buzunare şi cu băţul strîns subsuoară. Mintea îi umbla încet de tot, gata să încremenească de oboseală, şi nu putea să prindă gîndul pe care-l căuta, să-l oprească, să-l ia de piept şi să-l întrebe:

„Ce vrei, mă, cu mine? Cine eşti tu, şi ce vrei?"

Mai merse o bucată de drum şi zări cum se prelinge pe pămînt, ca un căţel cu coada prea stufoasă, o vulpe mică şi galbenă. Rămase să se uite la el cu urechile ciulite, de departe. Marinică se opri de data asta şi se uită peste cîmpul alb de zăpadă udă, gata să se topească. Stătea cu mîinile în buzunare şi se uita la vulpe. Strigă la ea:

— Hîş!

Vulpea nu se mişcă. Ştia că e prea departe ca să-i poată face ceva. Marinică rîse şi o înjură. Vulpea, nimic. Marinică dădu din umeri şi plecă mai departe, vegheat de la distanţă de către sălbăticiune, dintre doi mărăcini. După o sută de paşi, se uită peste umăr. Vulpea se depărtă în grabă, cu botul în pămînt şi tîrîndu-şi coada pe zăpadă.

„Merge şi ea după daravelile ei, de..." se gîndi Marinică şi se pierdu iar în ceaţă. Bălţile drumului le ocolea. Se mai suia pe poteca de pe margine. Din cînd în cînd încerca să fluiere printre dinţi, dar se lăsa curînd. Era frig.

Într-o vreme, gîndul lui Marinică se opri, şi Marinică uită de el. Cîmpia era nesfîrşită de jur împrejur. Pe alocuri se ridica sau cobora în văi puţin adînci. O mare părăsire bătea pe deasupra cîmpiei ca un vînt, şi o mare tăcere. Drumeţul se opri. I se păruse că umblă cineva

în urma lui. Se uită împrejur. Nimeni, nimic cît vedeai cu ochiul. Se uită în sus la cerul de cenuşă. Ridică amîndoi pumnii, ameninţînd pe cineva ascuns în vîrtejurile fumurii ale norilor furtunoşi din martie, care-şi răsuceau şi-şi desfăceau spiralele de abur negru. Apoi rămase pe loc şi gîndi multă vreme. Dacă stătea pe locul acesta fără să se mişte, poate că nimeni n-avea să se arate de nicăieri. Zarea avea poate să rămîie deşartă, cerul prea înalt.

De sus, începu să cearnă zăpadă măruntă, care i se topea pe obrazul ridicat şi-l umezea.

Dacă rămînea în locul ăsta aşa în picioare, cu băţul la subsuoară, putea să stea aici o mie de ani singur. În vecii vecilor, de jur împrejur singurătate şi deasupra cerul şi sfîrşitul iernii, văzduhul nemişcat şi zăpada care cădea fără zgomot. Putea să adoarmă aici, aşa, în picioare, şi să stea. Nimeni n-avea să vie. Nimic n-avea să se-ntîmple.

Atunci începu să bată uşor un vînt reavăn şi zăpada încetă să mai cadă. Marinică mirosi vîntul şi clipi din ochi. Mirosea a pămînt, a noroi care începe să se încălzească la soare. Mirosea crud, proaspăt. Marinică îşi mişcă degetele de la picioare, aducîndu-şi aminte cum îi pătrundea glia printre ele, cînd umbla după plug. Mirosul de humă trezită se înteţi. Venea dinspre Dunăre, amestecat cu mirosul de baltă.

Marinică se înfioră şi se cutremură. Apoi clipi iar din ochi şi o luă la picior. Îşi adusese aminte de gîndul lui. Acuma îl şi înţelesese. Da, aşa trebuia făcut.

Mergea harnic şi se socotea. Nu trebuia să mai fie sfios, ca înainte. Înainte oamenii nu-l crezuseră decît pe jumătate, şi treaba o făcuseră cu jumătate de inimă. Acuma trebuia pe de-a-ntregul, orice s-ar întîmpla. Da, da, aşa trebuia făcut. Închise ochii şi se gîndi la conacele toate, de jur împrejur, cu magazii, cu hambare, cu grajduri pentru cai şi pentru slugi, şi le văzu deodată cu ochii minţii, pline de sînge, de foc şi fum. Da, da, aşa trebuia făcut.

Se iveau case acoperite cu stuf cenuşiu, ghemuite pe lîngă drum, prin gropi. Înainte de a ajunge la capul satului, un om care şedea pe un ciot la marginea drumului se ridică, făcu trei paşi, tîrîndu-şi puţin un picior, şi se opri să-l aştepte pe Marinică. Era tînăr, înalt, lat în spete şi cu ochii verzi, tulburi. Zise:

— De departe vii, de departe?

— De departe...

— Mai departe ca de la gară?
Marinică dădu din cap şi zise:
— De la gară nu-i nici o zi de drum...
— Şi vii de mai multe zile, zi?
— De multe... Nici nu le mai ştiu socoteala, zise Marinică. Apoi adăugă:
— Dar sînt ostenit... Şi nemîncat... Şi mi-e frig.
Cellalt zise:
— Păi să vii să mănînci la noi şi să te odihneşti. Foc n-avem.
Dar asta numai aşa, în treacăt: bine, fie şi aşa, nu de asta îi păsa lui. Întrebă iar, ferindu-se:
— Dar... cu *lucrurile,* cum mai merge?
— Bine, cum să meargă, zise Marinică. E ordin să se scoale oamenii.
— E ordin, zi? Aşa-i că e?
— Cum să nu fie, zise Marinică. L-am văzut chiar cu ochii mei, ordinul.
— Hai încoa, zise cellalt grăbit, îl luă de mînecă pe Marinică şi intră cu el în sat. În drum se opri de două-trei ori şi-l măsură cu privirea din cap pînă-n picioare. O dată îl întrebă bănuitor:
— Dar... la noi cin' te-a trimis? Ori venişi aşa, singur?
— Lasă, neică, nu mai le şti şi dumneata pe toate... zise obosit Marinică, străpungîndu-l cu ochii mici şi luminoşi. Cellalt întoarse capul, oftînd ca de-o grijă grea, şi-l trase pe drumeţ cu mare grăbire după sine.
Satul era pustiu. Doar vreun cîine cu blana zbîrlită de umezeală umbla ocolind gropile de noroi ale drumului. Cîte-un buluc de oameni în zăbunuri cafenii şi cu căciulile pe ochi stăteau în vreun prag de casă şi întorceau capetele să-i vadă pe cei doi trecători. În faţa primăriei, iarăşi buluc de oameni sub tindă. Unii-l strigară pe tovarăşul lui Marinică:
— Rizeo, bă! Rizeo!
Dar omul părea că nici n-a auzit şi-l mînă înainte pe Marinică. Se opriră pe podeţul care trecea peste şanţul şoselei şi ducea într-o ogradă. Rizea stătu cîteva clipe în cumpănă, cu capul în pămînt. Apoi se întoarse la Marinică şi-l privi cu ochii săi tulburi, verzi. Întrebă:
— Da'... oamenii s-au sculat?

Marinică avea ochii limpezi şi neclintiţi. Zise:
— S-au sculat. Dau foc, omoară pe boieri... s-au sculat, da... Dacă e ordin? E ordin!...
Rizea mai stătu puţin şi trecu înainte pe poartă, tîrîndu-şi piciorul. În tinda unei căsuţe strîmbe, se mai opri şi se mai întoarse o dată la Marinică. Iar îl măsură din cap pînă-n picioare, cu bănuială şi neîncredere, şi întrebă:
— De la cine e ordin, neică?
— De la regină, zise Marinică obosit.
Rizea tăcu şi se gîndi. Apoi zise:
— Cum să fie de la ea, că regele dă ordin, nu ea... şi el ţine cu boierii... Ai? Cum vine asta?
— Regele a murit, zise Marinică.
Rizea îl privea cu ochii săi verzi, grei de necaz. Era un flăcău frumos, cu obrazul lat şi sprîncenele arcuite. Stătea cu umărul la uşă şi cu capul plecat, ca şi cum ar fi ascultat ce se vorbeşte înăuntru. Apoi deodată se hotărî, deschise uşa şi intră, făcîndu-i semn lui Marinică şi zicînd:
— Vino-ncoa.
În odăiţa strîmtă şedeau în semiîntuneric mai mulţi ţărani, unii cu cojoacele pe ei. Feţele nu li se vedeau bine. Se bănuia o muiere cu broboadă neagră. În lumina slabă a peticului murdar de geam bătut în cuie, se zărea uneori aburul unei răsuflări. Oamenii vorbeau încet, cumpătat, rar. Cînd intră Rizea cu Marinică, tăcură. Marinică le dădu bună ziua şi ei îi răspunseră cu un murmur întunecos, nedesluşit, aţintindu-l cu pupilele lor negre şi nepătrunse. Se înghesuiră puţin să-i facă loc lui Marinică pe o laviţă. Rizea îi zise femeii:
— Dă-i ceva să-mbuce dumnealui, că vine de departe.
Femeia zise posac:
— Ce să-i dau? Mai pofteşti şi oameni în casă...
Rizea zise:
— Dă-i ce-o fi...
Oamenii tăceau. Femeia se înveli mai bine în broboadă şi zise:
— Ce, tu ai mîncat azi-dimineaţă? Ai aruncat-o... Ai zis că e stricată şi n-ai vrut să guşti... Nu te-ai gîndit că mai e pîn' la vară...
Rizea zise:
— Alta nu făcuşi?

Dar femeia ieşise. Se întoarse cu o bucată de mămăligă şi cu o ceapă. Marinică mîncă, tingînd ceapa în sare. Rizea îi zise:

— Aşa e la noi... Nu mai ştim gustul cărnii... Mămăliga cu ceapă e a noastră...

— Şi cu ardei, zise un om, şi ceilalţi rîseră fără veselie. Unul adăugă:

— Şi mămăliga e cam stricată, că ne lasă boierul cu porumbul pe cîmp iarna nedijmuiţi... Şi pescuitul pe baltă e tot al lui...

Rizea zise:

— Mie-mi zicea tata că a fost o vreme cînd trăiau oamenii bine aci la noi...

— Eu nu cred, zise muierea, cu otravă în glas, şi toţi tăcură.

— Beiul, zise un om în şoaptă... Grijania...

Dar nu-şi termină blestemul. Îl părăsi obosit, ca şi cum ar fi ştiut că nu se poate uşura cu un blestem. Marinică îşi şterse gura cu dosul mîinii. Rizea zise, privindu-l ciudat:

— Dumnealui vine de departe... A auzit veşti.

Oamenii tăcură, dar se plecară uşor înainte. Unul zise gros:

— Ce veşti?... Veşti ne trebuie nouă? Dreptate ne trebuie...

— Lasă, nea Iordache, zise Rizea. Lasă să spuie dumnealui... Să vezi...

— Nu crez, zise Iordache. Nu-mi trebuie... Mie dreptate-mi trebuie...

Oamenii murmurară neliniştiţi. Rizea îi zise lui Marinică, arătîndu-l pe Iordache:

— Dumnealui are un necaz mare...

Iordache se plecă înainte. Era voinic, roşu la faţă, cu mîinile groase, şi cu ţeasta rasă cu briciul, albăstrie. Avea vinişoare de sînge în albul ochilor. Zise:

— Uite, văz că eşti străin: să-ţi spui... Mă duc o dată la Ivancea, administratorul ciocoaicei, bătrînei, de la noi din sat, hoaşca... Smadoviceanca... Zice Ivancea, gras cum e el, ca un mistreţ:

„Iordache – zice – am auzit că ai bani."

„Am, domnule Ivancea, zic. Am, cum să n-am. Sînt plin de bani, că şi de la tata ce-am moştenit..."

Oamenii rîseră cu mîhnire. Iordache urmă:

— Eu nu ştiam ce are el de gînd. Cînd colo – aia era prin toamnă – mă trezesc ieri cu jandarul, cu proces-verbal, ca să-i plătesc datoria lui Ivancea. „Ce datorie?" – „Datoria de cinci sute de lei. Uite, hotărîre de la judecătoria din Salcia. Citaţie la proces ţi-a venit: nu te-ai dus", zice. Eu: „Care citaţie, mă?" El, nu, că mi-a venit citaţie şi nu m-am dus să mă înfăţişez. Zic: „Mă, eu mă iau de piept şi cu Dumnezeu pentru asta. Mă duc la judecător!" Jandarul rîse pe sub mustaţă: „Ţi-a trecut cică termenul de împotrivire. Gata, s-a-ngropat."

Tăcu şi se uită împrejur, suflînd greu. Zise:

— M-am sfătuit cu oamenii, de! Mi-au zis: „Aşa face el, Ivancea. E înţeles cu jandarul, cu primarele, le dă bacşiş, de nu ne aduc citaţiile. Noi nu ştim nimic şi ne judecă."

Ofta greu, gemu, cu pumnii pe genunchi:

— Vorba e: de un' să scot atîţia bani? Cui să vînd ce-oi putea vinde? Crîşmarul sau ăia bogaţii, alde Geambaşu, ori Chiriţă, cînd te vede că ai nevoie, beleşte pielea de pe om... Of! Of! Of!...

Rizea zise:

— Poate să te duci la primarele, că e chiabur, are de unde...

Iordache îl privi, apoi plecă capul. Femeia ţipă lui Rizea:

— Taci, măi nebune, şi nu-l mai amărî, fire-ai al dracului...

Rizea se-ntoarse liniştit către Marinică şi zise:

— Mulţi au păţit-o... dar le e ruşine să spuie, că se fac de rîsul satului şi mai bine plătesc... Vinde calul, vinde boii, vinde sapa, vinde tot... Se vînd şi pe ei... Şi cînd n-or mai avea ce vinde... Eeeh...

Urmă o tăcere lungă. Un om zise:

— Cam toţi sîntem datori... Nu-ş' cum le potrivesc ei, de nu te plăteşti de-un pol o viaţă întreagă... Şi la beiul, şi la Smadoviceanca, gem hambarele... Cînd fu seceta aia de acum şase ani, de vedeai şopîrla pe cîmp, am dat în genunchi la ei ca să ne ajute. Ei, ba... Vreun pumn de făină? Munceşte, mîrlane, un an de zile, şi doi, şi trei.

Iar tăcură. Dar Marinică zise în sfîrşit:

— În Moldova au dat foc... Au intrat cu plugul în moşia boierului... Erau acolo moşii de umblai cît vedeai cu ochii, şi tot boierul ăla era... Nu scăpai de el, că n-aveai un' să fugi...

— Şi la noi e aşa, zise Rizea, privindu-l cu luare-aminte. Şi la noi moşia prinţului ţine de Hotare, pînă la Vladomira şi la Vădastra şi la Studina. Şi noi, aici, n-avem unde răsufla de Smadoviceanca...

— Pe arendaşi i-au tăiat, zise Marinică. Da, i-au tăiat. Era acolo unul de zicea: „Oameni buni, la anul o să-mi trageţi voi la jug, voi cu muierile voastre..." L-au tăiat şi pe el...

— Şi al beiului, arendaşul din Vladomira, Alexiu, el e grec – tot aşa zicea... la noi mai mult români sînt, şi greci...

Iordache zise:

— Ciocoiul e ciocoi, bă... Ce te uiţi tu dacă e grec sau român?

Marinică zise:

— Cînd umbli în Moldova, numai aşa, ca o pînză în faţa ochilor, vezi fumul peste cîmp. Tot au ars. Şi vîntul miroase a ars.

Rizea stătea şi se uita la el. Voi să zică ceva, dar se răzgîndi şi-l privi ţintă. Oamenii tăceau. Unul zise:

— Şi la grîu au dat foc?

— Care au vrut şi l-au cărat de l-au împărţit... Care nu, au dat foc... Tot au ars...

Spunea cu linişte şi plăcere toate cuvintele care aveau legătură cu incendiul. Oamenii stăteau şi se uitau la el. Marinică fusese pînă acum o umbră printre ei, umbre. Dar acum toţi îl vedeau limpede, ca şi cum ar fi fost înconjurat de o licărire nedesluşită a focurilor mari de care povestea. La început vorbise potolit, ca de departe. Acuma se ridicase din şale şi-i privea pe oameni în ochi. Le zise:

— Da, s-au sculat. Dau foc la conace. Dau foc la condici. Pe ciocoi îi taie. Îşi împart între ei pămîntul. Unii îl iau neîmpărţit, să-l muncească obştea. Şi se scoală toată ţara. Pe unde am umblat eu, pe toţi i-am văzut sculîndu-se. Unii îşi fac steaguri roşii şi umblă cu ele din sat în sat. Şi cu cai albi. Aţi auzit de studenţi, aţi auzit?

Toţi stăteau şi se uitau neclintit la el. Chiar şi Iordache datornicul, care oftase mult cu capul în mîini, ridicase fruntea şi cerceta cu luare-aminte faţa lui Marinică. Rizea ţinea capul plecat într-o parte şi-l privea pe Marinică ciudat, cu îndoială. Muierea îşi trăsese capătul broboadei peste gură şi-l mînca din ochi pe Marinică. Un om zise:

— Am cam auzit noi de ei...

— Umblă prin ţară – zise Marinică – umblă cu înţelepciune şi cu săbii. Au scrisori să nu se atingă nimeni de ei şi să asculte şi armata de ce-or zice. Unde stau oamenii şi nu-şi fac singuri socotelile, vin studenţii. „Aha, nu v-aţi împărţit pămîntul boierului? Bine: nici n-o să

aveţi. Nici noi nu vă dăm. Da' foc vă dăm că n-aţi avut credinţă în noi." Şi omoară tot satul.

Iordache zise:

— I-ai văzut dumneata, de ne spui nouă?

Marinică zise:

— Da, i-am văzut. Şi pîn bîlciuri umblă. Şi în tren, toţi oamenii ziceau că i-au văzut. Şi în gară era un student care învăţa pe oameni, că ei, vezi, sînt învăţaţi, studenţii cunosc legile... Îi învaţă, şi rezerviştilor care erau le zicea: „Fraţilor, cînd v-o spune ofiţerul să trageţi în părinţii voştri, voi să faceţi stînga-mprejur şi să trageţi foc în ofiţeri..." Prefectul era acolo în gară şi a vrut să-l prindă, dar cînd a văzut că e student, i-a dat drumul. L-au luat şi oamenii cu huo pe prefect. De se schimbase la faţă, îi era frică... Nu se atinge nimeni de ei... Umblă pe cai albi, cu poruncă de la şapte împărăţii şi de la regină, să schimbe soarta rumânului necăjit... Că regele a murit şi ăsta e prăpădul *lor*...

Nu mai zise al cui, al *lor*. Ştiau oamenii de cine vorbea el...

În tăcerea care se lăsase, toţi îşi ţineau răsuflarea şi se gîndeau. Un om oftă. Rizea rîse mult, arătîndu-şi măselele. Apoi îl bătu pe umăr pe Marinică şi zise:

— Hai să mai mergem la nişte oameni...

Iordache se sculă şi el, greoi, şi îi urmă afară. Stătură toţi trei în picioare, în aerul viu, trezit, tare, desprimăvărat, însă amestecat cu miros de zăpadă.

— Hai la Mototolea, zise Rizea şi porni înainte. Ceilalţi îl urmară prin noroaiele drumului. Oamenii în pragurile caselor erau acum mai mulţi. O femeie striga tare ceva nedesluşit, într-un colţ depărtat de uliţă.

Intrară într-o ogradă la fel de pustie ca celelalte. Oamenii ghemuiţi în umbră îi primiră şi gospodarul, Mototolea, le îndesă în mînă o cană cu ţuică. Omul vorbea tare. Se întrerupse o clipă la venirea celor trei, apoi urmă:

— Zece mii de pogoane, da! Zece mii are! Oamenii mormăiră, îndesîndu-se unii într-alţii...

— Ziceţi şi voi, mă fraţilor. Ziceţi şi voi. Nu se mai poate. Nu mai putem. Uite: eu mă pun acilea jos şi mor. Stau pînă mor. Cum adică? El zice din trei una. Dar ce mai e pe deasupra nu spune. Unul desă-

vîrşit: ogorît, arat, semănat cu sămînţa noastră, grăpat, plivit, secerat, cărat, treierat şi p-ormă cine-l cară la schelă, la Dunăre? Cine i-l încarcă în şlep? Hristosul şi troiţa cui i-o mai munci, să-l văd eu pe ăla putrezit pe cîmp ca pe copilul lui Uracu!

În tăcerea care urmă, Rizea spuse:

— Nu, că pe feciorul lui Uracu l-au adus acasă şi zice că se face sănătos...

Mototolea nu luă aminte la el şi urmă:

— Ce, parcă asta-i tot? Încă un pogon din trei de ogor. P-ormă cinci zile cu mîinile. P-ormă o sută de duble la schelă. Bă, fraţilor, cînd mă gîndesc la toate, uite-mi vine să-mi fac o groapă aici, în mijlocul casei, şi să-i spun muierii: „Na, ia lopata şi toarnă pămîntul peste mine“.

Oamenii rîseră încet, întunecos. Muierea lui Mototolea se ruşină şi se feri de priviri. Dar omul urmă, în vreme ce picuri de sudoare îi alunecau pe faţă şi glasul i se făcea moale:

— Nu-i ajunge nici atîta, fraţilor... Ţi-ai scos căciula cînd trece baba Smadoviceanca, în trăsură. Ce folos. Vii la domnul Ivancea să-ţi facă învoiala... „Aha... Iote-l pe Mototolea. De ce nu-ţi scoţi căciula cînd o vezi pe cucoana în trăsură?“ – „Mi-am scos-o, domnule Ivanceo, păcatele mele, cum să nu mi-o scot?“ – „Da, dar eram şi eu pe capră, şi te-am văzut mai de departe, şi trebuia să ţi-o scoţi de cînd te-am văzut eu... Cinci lei amendă, Mototoleo!“ Aşa, fraţilor, asud eu sînge de cînd mă ştiu pe lume. Stă parşiva asta de muiere la fîntînă cu poalele sumese, să nu se murdărească. „Mototoleo, nevastă-ta n-are urmări bune, Mototoleo!“ Eu, mi se urcă sîngele-n obraz. Ce-i pasă ciocoiului, mormîntul mă-si? Da-mi ţin firea, ce să fac? Zic: „Ce-a făcut, domnule Ivancea?“ Zice: „Umblă fără ruşine cu poalele sumese. Plăteşte cinci lei şi te iert.“

Omul se îndoi în două, întrupare a umilinţei, a înfrîngerii, cu braţele larg deschise.

— Măi, eu zic să fie ca el. Poate că are dreptate. Poate că scrie undeva. Dar eu să trăiesc nu mai voi. Eu mă pui pe pămînt şi mor.

Rizea zise:

— Da' cu alinierea cum e, nea Ioane? Ia zi cu alinierea...

Mototolea rîse, un rîs uscat, bolnav. Zise:

— Da. Cu alinierea. Ce, parcă voi nu ştiţi?

- Ştim, ştim, murmurară oamenii.

Zi-i dumnealui, că nu-i de pe la noi...

— Ei, cu alinierea. Vine omul cu carul cu snopi de la cîmp, uite Iordache ăsta a păţit-o astă-iarnă. Şi eu. Şi Uracu. Că domnul Ivancea vrea să vii cu snopii de la cîmp drept la maşină. Nu face şire. Ei, vin o sută de care, bogăţia pămîntului. El stă cu ochiul la ele. „Alinierea, face. Nu eşti aliniat. Cinci lei amendă.“ De unde să-i ai? Rămîi dator. Uite, ca Iordache, că el e cu datoriile.

Oamenii rîseră iar cu amărăciune. Aveau feţele pămîntii. Unii aveau dinţii putrezi. Ochii negri le erau tineri, dar obrajii supţi şi ţepoşi, cărunţi.

Mototolea zise:

— Stăpîn, bă, sadea, acolo, să-l simţi. Stăm noi să plecăm la schelă, o sută de care. Vine Ivancea, cum umblă el ca un mascur, şi rîde: „Mai aveţi răbdare, că mai pusei să încarce două sute de care.“ Noi: „Domnule Ivancea, trec săptămînile, boierule, şi nu mai avem ţoale, copiii mănîncă mămăligă stricată“. Zice: „Lasă că vă ştiu, prost e cin' se uită-n gura voastră şi vă crede, că toţi sînteţi hoţi...“ Noi sîntem hoţi, dar el cînd zice din trei una, ne dă să muncim trei jumate... Şi la prisoasele moşiei, una şi una, şi deosebit, două pogoane cu desăvîrşire...

Se făcu o tăcere uscată, ca şi cum oamenii n-ar mai aştepta nimic, ştiind că nu mai poate veni nimic. Marinică zise deodată:

— În Moldova oamenii s-au sculat, pun foc şi taie, şi ucid, şi rup învoielile...

Şi începu să spună aceeaşi poveste printre vorbele căreia străbătea chiotul cetelor de răsculaţi şi trosnetul pereţilor ce se prăbuşeau arzînd, şi picura sîngele arendaşilor şi boierilor ucişi. Mînia şi foametea de multe sute de ani, şi umilinţa din vremurile cele mai adînci răsăreau în mijlocul oamenilor şi-i vrăjeau. După ce povesti el tot, oamenii tăcură. Unii mai întrebară cîte ceva. Aveau îndoieli. Armata avea să tragă. Rizea rîse, arătîndu-şi măselele (băuse tot timpul):

— Aş! E ordin să nu facă nimeni nimic. Uite, dumnealui e student, are în buzunări poruncă de la şapte puteri din lume, de la regină, că acum e vremea noastră. Acuma e timpul potrivit, luăm praporele de pe plămînul bogatului şi-l punem pe ficaţii săracului!

Avea în el un fel de veselie, nu ca a celorlalți, ștearsă și moartă, ci fremătătoare, deznădăjduită, un freamăt ascuns în miezul cel mai dinăuntru al ființei sale, astfel încît omul părea mult mai plăpînd, ca o flacără pîlpîitoare, dar tot ce era în el străbătea în afară ca o lumină sau o căldură. Oamenii erau tulburați și muierea îl privea cu ochii mari. Toată vremea se uitase numai la el. Rizea îi zise lui Mototolea:

— Măi, nea Ioane, hai să umblăm pe la oameni... Hai la Uracu, nea Ioane, că pînă-n noapte poate să facem o treabă.

Mototolea îl aținti, deodată înțelegînd, împietrit. Apoi își trînti căciula în cap și zise tare, cu putere:

— Hai!

Și ieși pe ușă cu oamenii buluc după el. Muierea îl opri pe Rizea în ușă și-l întrebă cu glas scăzut:

— Ce, acuma te-mpăcași cu bărbatu-miu?

Rizea nu răspunse.

— Știi ce-a zis, că vrea să mă lege de căruță ca p-un cîine și să dea bici la cai, să mă-nvețe să umblu după... de tine nu știe... Eu mai bine mor, Rizeo. Ai văzut cum vorbește față de mine, mereu cu înțeles. Nu mă lăsa.

Rizea o privea cu ochii lui verzi și tulburi. Zise:

— Nu te las. Da' acuma avem treabă: e revuluție. Se mai uită o dată la ea și zise: Nu te las. N-aibi grijă.

Îi întoarse spatele și plecă după oameni. Tîra piciorul, dar era lat în spate, înalt și umbla repede.

La Uracu în casă nu găsiră decît pe nevastă-sa și pe fiu-său. Uracu era la primărie, să mai audă ceva de pe la oameni. Zaharia al lui Uracu stătea pe-o coastă, pe laviță, cu un cojoc pe el. Avea obrajii supți. Ochii îi ardeau, roșii de friguri. În jurul lui plutea un miros greu, grețos.

— Ce-i cu voi, mă? zise el de sub cojoc, cu un glas hîrîit din plămîni. Ce fac oamenii? Am auzit c-o să rămînem de rîsul lumii, mă Rizeo.

— De ce să rămînem? Nu rămînem.

— Ba da, rămînem de rușine, că vladomirenii s-au și vorbit să puie foc la noapte la beiul.

— De unde știi tu? întrebă Rizea bănuitor.

Zaharia al lui Uracu se zvîrcoli înveselit, hîrîind din plămîni și sticlindu-i ochii în obrazul pămîntiu. Se uită la Marinică, se ridică deodată în cot și azvîrli de pe sine un colț al cojocului. I se zări cămașa la subsuoară, cîtă se vedea din pieptarul de miel: avea o pată stacojie trecută, stinsă, pe unde-i șiroise sîngele. Totodată crescu și se răspîndi mirosul cel greu de coptură. Zaharia al lui Uracu se uita la Marinică. Apoi îl întrebă pe Rizea:

– El e ăl de-a venit să fie student peste voi? El e?

Rizea se uită la Marinică, așa, dintr-o parte, și zise:

— Da.

Zaharia al lui Uracu tuși puțin, cu capul plecat.

Fruntea i se umezi de sudoare. Zise:

— Ei... a dracului...

Se pipăi pe sub cămașă. Rîse:

— Le simt pe sub piele, pe coaste... Dar mi-o fi intrat una mai adînc, de mă tot îneacă...

Lui Marinică îi zise:

— Treceam pe drum alaltăieri cu căruța, pe un' se termină moșia beiului, a din Vădastra. O dată vine în goana mare beiul în trăsură, de la vînătoare. Stătea răsturnat pe perne, cu sticla-n ochi și cu cîinii lîngă el. Pînă să mă dau la o parte, o dată-l văd că se scoală în picioare, pune pușca la ochi și trage în mine. Nu-ș' cum am mai putut să sar din căruță și s-o iau pe cîmp...

Stătu o clipă suflînd greu. Apoi zise sfîrșit:

— Da' el a tras țeava ailaltă...

Se culcă iar pe o coastă și murmură:

— Atunci m-a apucat o căldură și am căzut mort acolo...

Oamenii tăceau. Iordache zise într-o vreme:

— E mai mare boier beiul ca Ivancea al nostru... Ce să-ți ia el cinci franci amendă? El îți ia viața...

Marinică se uita la muierea lui Uracu și la flăcăiașul culcat sub cojoc, cu nasul ascuțit și cu nările de ceară. Murmură:

— În Moldova s-au și sculat oamenii și îi taie pe ciocoi, îi omoară...

Zaharia al lui Uracu deschise ochii și murmură:

— Zi, îi omoară?

Zîmbi și închise ochii iar. Nu dormea: asculta. Marinică își spuse povestea iarăși, despre incendii și despre boieri arși în conacele lor.

Vorbea potolit, cu multe amănunte, şi oamenii îl ascultau şi se încredinţau. De vreo două ori, intrară în casă vecini de-ai lui Uracu, bărbaţi şi femei, pînă ajunse să fie înghesuială. Iar cînd Marinică tăcu, Rizea se ridică şi zise:

— Aidem să mai mergem pe la oameni...

Se ridicară toţi să plece. Rănitul zise:

— Mă Rizeo, mă, mie să-mi aduceţi capul beiului, mă, să-l afum şi să-l pun într-un băţ în curte!

Rîdea, dar nimeni altcineva nu rîse. Rizea şi Iordache rămaseră în urma celorlalţi. Rizea îl întrebă pe Zaharia al lui Uracu:

— De un' ştiuşi tu, mă cîrnat, ai?

Cellalt, obosit, zise:

— Ce să ştiu?

— De ăsta, studentul.

Zaharia al lui Uracu rîse slab:

— A fost al lui Jugulete, care era la tine cînd venişi cu el... A fost, da, şi mi-a zis...

Rizea, lămurit, dădu să plece. Nevasta lui Uracu îl opri în prag. Era ofilită şi slabă. Zise potolit:

— Moare.

Rizea dădu din cap. Iordache era lîngă el, nemişcat. În noroaiele drumului, în lumina vînătă a sfîrşitului zilei, Mototolea striga şi vorbea tare în mijlocul bulucului negru de oameni adunat în jurul lui Marinică. Deasupra bălţilor îndepărtate şi fără hotar, atîrnau două straturi de nori reci, plumburii; iar între ei era o dîră lungă de lumină verde ca pucioasa. Dintr-acolo venea mereu o adiere statornică, proaspătă, dar nu fragedă ca vîntul de pe zăpezi, ci încărcată de izurile nămolului. Dincolo, înspre miazănoapte, era o margine de deal, cu o perie de pădure spinoasă şi neagră. Acolo era conacul stăpînei satului, Smadoviceanca. Iar deasupra, cerul înnorat, din ce în ce mai încărcat cu întuneric.

Femeia zise iar:

— Nu mai are viaţă... Voi duce-vă-ţi.

Iordache zise gros:

— Lasă. Îi judecăm... Da, da, îi judecăm...

Femeia îi privea neclintită. Oamenii plecară capetele şi ieşiră în drum, cu umerii puţin încovoiaţi.

Mergeau din casă în casă, şi cei ce se ţineau de Marinică, de Rizea, de Iordache şi de Mototolea erau din ce în ce mai mulţi. Vorbeau între ei şi înjurau amar, cumplit, fără să ridice glasul. Din cîte o margine de sat se zăreau grămezile negre de porumb nedijmuit, acoperite de petice de zăpadă subţire. Oamenii şi le arătau şi blestemau. Cîte unul-doi se risipeau de ceată şi umblau singuri, pe la ei pe acasă sau prin vecini, să ducă vestea. Împreună cu ei venea zvonul pe ape, de pe baltă, şi răsuflarea de vînt care mirosea a primăvară. Toată după-amiaza oamenii se adunaseră în inima satului şi stăteau nehotărîţi, plini de aşteptare şi nelinişte, cum se adună sîngele grămadă în capul unui trup răscolit de mînie.

Rizea strigă în poarta unui bordei:

— Pîrvule!

Şi aşteptă. Un om ieşi tîrziu şi încet şi se uită la ei. Era cu buzele umflate şi crăpate, cu fire de piei albe ca o pîslă pe ele. Pe obraz avea pete vinete care se cojeau. Întrebă răguşit:

— Ha...

Stătea strîmb în faţa oamenilor, cu trupul sucit, stingher în lumina otrăvită a amurgului.

— Hai, bre Pîrvule, că se scoală lumea... Hai, mă, cu noi. Pîrvule... auzişi?

— Auzii...

Dădu să se întoarcă în bordei, aplecîndu-se ca să poată pătrunde, şi mormăi pe sub umăr:

— Nu poci veni, mi-e ruşine de oameni...

Rizea îl trase de braţ afară:

— Ce, eşti prost? Ce, numai tu eşti bolnav?

Iordache strigă:

— Hai, mă Pîrvule, că nu-i ruşine... Pe vremuri, în alţi ani, cînd eram eu copil, te arăta lumea cu degetul... Da' acum cine dracu nu mănîncă mălai stricat, ai? Ce, numai tu eşti în sat, mă? Fire-ai al dracului de parşiv!

Şi-i dădu un pumn după ceafă. Pîrvu zise:

— Măcar un peşte să fi mîncat şi eu... iote palmele mele... o rană... Cînd să-i mai ar şi pogoanele alea? Şi unde-mi dă voie să pescuiesc? Între Reviga şi Cotul Grecului, unde dă voie la tot satul... Nu poci, fraţilor... Nu mai am putere... Lui Geambaşu pentru un pol ce-mi dete

acu cinci ani, de cinci veri îi fac cinşpe prăjini prăşilă şi cinşpe secere, dobîndă, şi n-a scăzut nimic, tot polul ăla i-l datoresc pîn-oi trăi, şi plozii ăştia ai mei tot robi la el or să fie, că nu ne-ajunge boierul, ne mai trebuie şi boieri d-ăştia micii de la noi din sat... Dar eu nu mai am mult şi m-oi uşura de astea...

Copiii Pîrvului ieşiseră în uşă şi-şi smîrcîiau nasurile. Erau cu burţile umflate şi cu ochii scobiţi în feţişoarele cenuşii.

Marinică zise:

— S-au sculat oamenii în toată ţara, de pun foc la conace şi rup hîrtiile de datorii şi ard învoielile şi-i taie pe boieri...

Pîrvu se întoarse din uşă şi veni la ei. Se uita de la unul la altul şi zise:

— Da' la cămătari ce le face?

Marinică zise:

— Care ce vrea, aia le face...

Iordache îl trase de mînecă, deşi Pîrvu se împotrivea. Marinică zise:

— Hai şi dumneata, nea Pîrvule, că avem treabă în sat să mai vorbim cu oamenii.

Se întoarse şi plecă. Oamenii grămadă după ei. Rizea rămase în urmă, îi dete un ghiont în coaste Pîrvului. Acesta se luminase la faţă, îl apucase o înfrigurare. Zise aproape vesel:

— Stai mă, ce dai aşa, ce eşti prost?

— Hai, Pîrvule, hai că avem treabă.

— Stai. Acuşi viu.

Şi se scufundă în bordei. Ieşi numaidecît cu securea în mînă. Nevastă-sa îşi arătă capul ca o stafie, în colţul uşii. Rizea şi Pîrvu se îndepărtau. Rizea zicea:

— Da' cu securea ce vrei să faci, Pîrvule, ai? Ce, crezi că mergem după lemne?

Dar Pîrvu nu răspunse. Mergea repede uitîndu-se drept înainte, cu o aşteptare aproape fericită pe obrazul desfigurat de pelagră.

Între biserica subţire şi înaltă, pustie, şi între primărie şi una din cîrciumi era o înghesuială liniştită de oameni, care stăteau cu mîinile în buzunare, cot la cot, adunaţi într-un loc ghem de trupuri, într-altul mai risipiţi, încît puteai face doi paşi fără să te loveşti de nimeni, dar pe urmă se îndesau cojoacele jerpelite şi zăbunurile negre. În pragul caselor, stăteau muieri îmbrobodite şi copii, iar cîinii se alergau fără chef, lihniţi, cu coastele ieşite prin pieile rîioase.

O dată se făcu un freamăt într-un colţ, la gura unei uliţi. Venea repede o căruţă. Încetini şi trecu la pas prin gloată. Erau trei ţărani şi două femei într-însa. Erau din Vădastra şi se cunoşteau cu cei din sat. Un om întrebă:

— Ce mai e pe la voi, mă?

— Gata! s-a început! La noapte o să vedeţi! zise vesel cellalt arătîndu-şi dinţii. Femeile rîseră ascuţit, ceilalţi doi din căruţă rîseră şi ei, şi cel care mîna dădu bici cailor.

Mulţimea dimprejur rîse palid, fără veselie, cu uimire şi rămase să se uite după căruţa din Vădastra.

— Se duc la Dobrunu, zise un om. Am auzit că şi acolo a-nceput...

Şi rămaseră toţi mai departe în picioare, aşteptînd, frămîntînd în tălpi noroiul rece, gata să îngheţe acum, spre seară. Într-un colţ Rizea zicea:

— La noapte, mă, cînd s-o trage clopotul, să vină toţi acilea să vorbim.

— Eu le-aduc şi p-astea, Rizeo, zise un flăcău şi trase din sîn două pistoale lungi, turceşti.

Dar Rizea, fără să-l asculte, zicea:

— Iote la primarele, s-a-nchis în casă şi a tras zăvorul, 'tu-l în paşti pe mă-sa!

Oamenii mormăiră, rîseră:

— E... Oameni cu bani, fir-ar al dracului... zise Iordache. S-au îngropat, fac pe morţii, să vază cin' s-alege pîn' la urmă, ca cu politica, de! Geambaşu şi ăştialalţi, chiaburii, ce, parcă ce zic? Eu sînt liberar, tu conservator: oameni cu politică...

Mototolea zise:

— Noi stăm şi ne uităm la politica lor... Şi ei învîrt francii cu lopata...

Din crîşmă izbucniră glasuri înfuriate. Repeziţi afară de umeri, popa şi învăţătorul ieşiră iute de sub tinda ei joasă, aplecîndu-se să nu dea cu capul de streaşina de tinichea. Popa era roşu la faţă, îi luceau ochii. Zise tare, trecînd prin mulţime:

— O să vedeţi voi ce-o să păţiţi!

— Ce să păţim? De ce să păţim? Ce-ai dumneata cu noi, ai? se răstiră oamenii la el. Îl înghesuiau între ei. Rizea strigă de departe, peste capetele celorlalţi:

— Aveţi lefuri, ce vă pasă!

— Vă plătesc ciocoii, bă! urlă Iordache în nasul popii.

— Vă jupuim de piele şi v-o umplem cu paie, popo! Pe tine şi pe primarele, cu vă jupuiesc!

Popa se schimbă la faţă şi zise împăciuitor:

— Lasă, taică, am zis şi eu o vorbă şi voi, ce, parcă nu-ş' ce-aş fi făcut...

Şi se strecură boscorodind. Oamenii îi făceau loc cu greu, se uitau urît la el. Alţii îl luaseră pe învăţător de piept. Rizea, mai ales, îl scutura:

— De ce ascunzi ziarele? Ai? De ce nu ne spuseşi ce se-ntîmplă?

— Ce să se-ntîmple, măi Rizeo? Ce ziare? Nu le-am primit nici eu...

Rizea îi dădu drumul. Tremura de mînie şi de nerăbdare. Tremurau hainele pe el. Zise:

— Aha, nu ştii ce se-ntîmplă. Las' că ai să vezi ce se-ntîmplă. Ai să vezi.

Învăţătorul se depărtă, cu capul în umeri. Oamenii mîrîiau în urmă-i, gata să-l ia cu huo.

Iordache îi zise Pîrvului, bolnavului:

— Zi, şi pe tine te perpeleşte pe jăratic, ai? Aşa şi eu cu primarele... Las' că la noapte îl călcăm, mergem cu oamenii... Îi învăţ eu minte să mai ia camătă...

— Parcă numai ei... Mai sînt, Melitaru, mai e Chiriţă..., zise Pîrvu.

— Lasă. Pe toţi îi judecăm, da, zise Iordache. Pe toţi.

Era aproape noapte. Fără zgomot de roate, pe cauciucuri trase în trap sprinten de cai negri ce umblau ca pe arcuri, trăsura prinţului intră în mulţime cu felinarele aprinse. Prefectul era singur în ea. Vizitiul ţigan striga oamenilor să facă loc să treacă dom' prefect, dar gloata se îndesa în piepturile cailor care sforăiau speriaţi.

— Ce e, oameni buni? Eu sînt prefectul vostru. Ce s-a întîmplat? Aveţi vreo plîngere?

Prefectul vorbea cu glasul mai ascuţit decît era al lui şi ochii îi jucau nestatornic. Nici la bîlciuri nu văzuse o asemenea masă de ţărani. Cei din faţă, din jurul trăsurii, îi vorbeau toţi deodată: Dijmă... învoieli... prea greu, nu mai putem... pămînt! Pămînt!

Rizea îi strigă:

— Are zece mii de pogoane! Să ne dea şi nouă, măcar un petic de pămînt! Îl desţelenim! Să vînză obştii, că-i plătim, în bani, în munci, cum o vrea! Trebuie să ne daţi pămînt, n-aveţi decît să ne împuşcaţi pe toţi, dar numaidecît trebuie să ne daţi! Uite faptul!

Vorbise dîrz, cu ochii scînteietori. Nu i se putea împotrivi nici o putere din lume. Ştia că acum e un sfîrşit; al cui, a ce, nu ştia, dar că e un sfîrşit, ştia, şi asta îi dădea putere.

— Voi vorbi, oameni buni. Voi vorbi eu însumi. Mă fac mijlocitor între voi şi proprietari şi voi insista ca să vi se facă dreptate şi condiţii mai blînde...

Îndărăt, oamenii fremătau:

— Ce zise? Ce zise?

— Cică ne dă el... Împarte el...

— Minte, bă! strigă Rizea. Ce, el nu e ciocoi? Are leafă de la ei! Huoo!

— Huoo, tună mulţimea. Caii speriaţi, cu urechile ciulite pe spate, porniră în galop şi bulucurile se despicară să le facă loc. Dar strigătul mînios şi greu de ură răsună multă vreme îndărătul lor, alungîndu-i. Pe treptele primăriei, Marinică strigă ascuţit:

— Fraţilor!

Mai strigă o dată, dar frămîntarea şi furtuna de glasuri nu contenea.

— Fraţilor!

Vuietul se potoli. Marinică stătea acolo pe scări cu braţele răstignite în gol. Începu să vorbească, cu o siguranţă, cu o încredere a acelei clipe în care deznădejdea trece dincolo de marginile sale şi ia chipul unei bucurii, al unei ciudate fericiri.

II

Prefectul era atît de tulburat, încît voi să intre în vorbă cu vizitiul ţigan al prinţului, înjosire nefolositoare, la care nu s-ar fi gîndit niciodată altminteri. Trăsura mergea pe latura cea mai puţin noroioasă a drumului. Băltoacele ţîşneau în pînze galbene de apă sclipitoare sub roţile de cauciuc cu spiţe fine. Caii

minunaţi ai prinţului mergeau în trap mare şi uneori alunecau prin noroi. De o parte şi de alta a drumului, se ridicau pădurici dese, perii scheletice, vinete. Iar deasupra, într-un cer tulbure, se prelungeau dîre nesfîrşite de nori sumbri. Cîte o picătură de ploaie, răzleţită de cine ştie ce furtună risipită de vînt, îl lovea în obraz pe oaspetele prinţului.

Prefectul îşi drese glasul şi zise:

— Ce dracu au oamenii azi, măi?

Vorbise iar cu acea voce străină, ascuţită, spartă, acea voce care nu era a lui, ci a unei sălămîzdre otrăvite şi reci care era în el, ascunsă adînc de tot în cuta cea mai lăuntrică a inimii. Se simţi enervat, umilit, şi-l apucă o furie rece că a trebuit să i se vadă frica pe faţă, să i se audă frica în glasul acesta piţigăiat, ridicol. Revăzu scena de la gară, feţele ţăranilor care-l priveau înfruntător, spinările întoarse în loc de răspuns la bună ziua lui. Apoi, aici în sat, glasurile ce strigau „minte! minte!" îl izbeau de fapt, abia acum cu şfichiul lor de dispreţ şi de ură... Îl făcuseră mincinos şi el fugise din faţa ocării şi umilinţei şi acum ajunsese atît de jos, încît cerea părerea vizitiului ţigan, şi încă cu o voce piţigăiată şi spartă, cu o voce ridicolă, de scapet, de laş!

Vizitiul nu se întoarse, ci rămase cu spatele la boierul din trăsură. Zise, aproape mormăind, nepăsător.

— Au şi ei necazurile lor, coane...

Era un ţigan bătrîn şi gros, şi morocănos. Era un om cumpănit, necăjit, care vedea limpede lucrurile. Cu spatele lui lat şi rotund în mantaua albastră, era un om vrednic. Prefectul ţinti către această spinare de ţigan bătrîn şi cumsecade o privire de ucigaş. Scoase din buzunar o cutie de piele şi alese o ţigară. Bătea puţin vînt, sporit încă de mersul repede al trăsurii. Trei chibrituri se stinseră unul după altul în degetele tremurătoare ale prefectului. Deodată izbucni, de data aceasta cu glasul său adevărat, dar răguşit de ură şi de mînie:

— Opreşte, mă... 'tu-ţi aia a mă-ti de cioroi, nu vezi că vreau să-mi aprind ţigara? Opreşte, bestie!

Trăsura opri.

— Dobitocule, încheie prefectul, tremurînd tot. Îşi aprinse cu greu ţigara şi se răsti: Porneşte! Ce stai?

Apoi se trînti pe pernele trăsurii, cu obrajii dogorînd, cu urechile congestionate. Spinarea ţiganului rămăsese nemişcată. Omul ori că

suferea şi nu spunea numic, ori că dorinţa brutală de a-l umili alunecase pe lîngă el fără să-l atingă. La gîndul că vizitiul putea să-i fi primit înjurătura grosolană cu demnitate şi cu un dispreţ ascuns, prefectul îşi simţi urechile arzînd şi mai tare şi azvîrli ţigara în drum. O clipă se gîndi să-l oprească iar şi să-l ia la palme. Apoi îşi aduse aminte de cealaltă obrăznicie, suferită în cursul dimineţii din partea prinţului. Acum fierbea de ruşine şi de furie.

Trăsura intra însă pe poarta largă, cu doi stîlpi de piatră cu tencuiala căzută, în vîrful cărora glastre mari de ciment conţineau buruieni crescute la întîmplare.

Hambarele, grajdurile erau în fund, ca şi ogrăzile cu păsări. Venea de undeva o duhoare grozavă de ţarcuri de porci. Iar în faţă se ridica pe coasta dealului conacul doamnei Smadoviceanu. Era o clădire cu un singur etaj, ridicată pe o pivniţă mare, plină de butii. Un peron cu multe trepte ducea la geamlîcul antreului. Conacul era acoperit cu tinichea, acum ruginită, roşie ca drojdia de vin.

Prin curte se mişcau, în întunericul serii, forme nedesluşite. O trăsură era înconjurată de cîţiva oameni de-ai curţii, iar undeva se alergau nişte cîini lătrînd turbat.

Trăsura prinţului opri la peron şi două ţigănci tinere veniră să-l ajute pe boier să se dea jos. Aveau feţele buhăite şi fără urmă de bucurie şi erau îmbrăcate în vechituri de-ale stăpînei.

Prefectul coborî, respingîndu-le. Îi zise uscat vizitiului care aştepta poruncă:

— Să mă aştepţi.

Dar nu se uită la el, nu se uită în ochii lui. Pe cînd urca scările peronului – scări de ciment prost făcute, crăpate – îşi dădu seama că nu avusese curaj. Nu îndrăznise nici măcar atîta lucru : să se uite la vizitiu.

Iar în urmă-i, vizitiul se întoarse încet şi-l privi cum intră pe uşă. Ochii vizitiului, negri, catifelaţi, umezi, în obrazul gras şi îmbătrînit, erau grei şi-l priveau pe boier ca dintr-o mare depărtare. Apoi omul se întoarse în partea cealaltă şi scuipă.

*

Doamna Vorvoreanu şedea într-un fotoliu mare, adînc, de stofă cafenie cu desene cenuşii şi galbene, tocită, roasă şi pătată. Era urît,

dar încăpător şi comod; de aceea dînsa şedea în el seara, cînd făcea o pasienţă, la lumina caldă a lămpii cu abajur de porţelan verzui. Lampa era de sticlă cu ghirlande, prin care scînteia blînd, aproape ca un vin vechi, petrolul cafeniu cu irizări de toate culorile curcubeului. În restul camerei era umbră. Lumina se scufunda şi se pierdea fără urmă în scoarţele bătrîneşti, pălite, care atîrnau pe pereţi. Hangerele şi pistoalele turceşti, aburite de rugină, nu străluceau nici ele. Soba mare cu două coloane şi o firidă în mijloc respingea lumina prin întreaga sa suprafaţa aspră, văruită de mult, pe alocuri cojită şi arătînd lutul dedesubt.

Doamna Vorvoreanu puse ultima carte pe faţa de masă brodată: un zece de pică. Apoi ridică ochii, ferindu-şi-i, cu mîna la tîmplă, de lumina lămpii. Avea ochi frumoşi, verzui, iar cute timpurii i se brăzdau de jur împrejurul feţei, acolo unde începea un pic de dublă bărbie şi obraji graşi, pufoşi, de blondă ce încărunţeşte. Masele grele de păr ca grîul copt îi erau ridicate în sus de pe tîmple şi-o încoronau de-a dreapta şi de-a stînga cu două rulouri mari, strălucitoare. Pe tîmple, doamna Vorvoreanu avea o reţea subţire de vinişoare umflate. Se-ntoarse către soră-sa Eleonora şi zise:

— Nu mai spune că exagerează. Eu cred că are dreptate şi trebuie să plecăm.

— Da, coniţă, zise prefectul. Vă sfătuiesc să plecaţi...

Se înroşi uşor şi mîinile i se agitară nervos:

— Sigur... hm... eu sînt sigur că va fi linişte. Nu vă uitaţi ironic la mine, coniţă Eleonora... Nu vă uitaţi ironic la mine! Vă asigur că eu personal, ca să zic aşa, sînt inaccesibil la simţămîntul... Nu vreau să zic al laşităţii, cuvîntul ar fi prea tare, dar al fricii... Şi nici chiar al fricii: nici măcar nu mă las intimidat de ţărani. Îi cunosc, iar ei mă respectă...

Eleonora, femeie îmbătrînită înainte de vreme, purta un halat de casă cu flori, care înainte fusese brocart, dar acum, tocit şi plin de pete şi cu dantele bogate, dar murdare la gît şi la mîneci, era aproape cîrpă. Dînsa era stăpîna moşiilor ce mărgineau proprietăţile prinţului în partea dinspre Dunăre. La patruzeci şi ceva de ani, începea să-şi piardă dinţii şi de aceea avea gura suptă, buzele intrate într-un loc înăuntru, pungă. Şuviţele decolorate de păr vopsit prost şi demult îi cădeau pe lîngă obrajii scofîlciţi; îl privea pe prefect cu o umbră de

batjocură în ochii ei gălbui, străbătuţi uneori de o lucire tîmpă. Din cînd în cînd îşi strecura pe sub dantelele gulerului un băţ de fildeş, cu o mînă mică la capăt, cioplită în fildeş, ca o gheară gălbuie, şi se scărpina cu ea pe spinare. Nu zicea nimic. Prefectul însă se fîstîcea sub privirea ei, a doamnei Vorvoreanu, sora Eleonorei, şi a ochilor minunaţi, verzi ai Elvirei, fiica doamnei Vorvoreanu. Încerca să-şi dreagă glasul, ducea nervos mîna la mustaţă, sorbea drojdia neagră din ceaşca de cafea, o mesteca în dinţi, apoi punea ceaşca pe măsuţă, făcînd-o să clănţăne pe farfurioara ţinută într-o mînă tremurîndă.

— Nu, nu vă uitaţi ironic la mine, vă rog, repetă enervat prefectul. Fiindcă n-aveţi nici un drept! Daţi-mi voie să vă spun, cu tot respectul ce vă port: n-aveţi dreptul să... să... Nu! N-aveţi dreptul. Eu îmi risc viaţa zilnic pentru dumneavoastră!

Eleonora croncăni, cu o lucire de rîs în ochii ei de nebună.

— Îţi rişti viaţa? Pentru noi? Eşti nebun, nene...

Doamna cealaltă surîse plictisită, fără veselie, ca să-l facă pe prefect să simtă că nu era decît o glumă, că nu era nimica de care să se simtă jignit. Dar prefectul se înfierbîntă:

— Vă rog să mă iertaţi! A, nu, pardon! Asta e ingratitudine! Şi sînt mirat că vine tocmai de la dumneavoastră, de la cei mai mari proprietari ai judeţului! Îmi pare rău! Vă spun foarte sincer: da, îmi pare rău, nespus de rău!

Vorbea din ce în ce mai înţepat, simţind asupra sa privirea domnişoarei Vorvoreanu. Era o fată tînără, venită de curînd din străinătate, şi care cunoştea tot tineretul bogat, nepăsător şi cu nasul pe sus, toţi tinerii ai căror părinţi, de pe balconul clubului partidului conservator, priveau cum trec trăsurile pe Podul Mogoşoaiei. Mîine fetiţa asta va dansa la palat, va fi prietenă intimă a cutărui membru al Cabinetului. Se întoarse brusc la ea ca s-o surprindă. Dar ea plecase pleoapele şi se făcea că citeşte. Prefectului i se păru că umerii ei delicaţi se scutură de rîs, imperceptibil, sub rochia de mătase verde închis. Zise cu amărăciune, ridicîndu-se:

— Regret, coniţele mele, că trebuie să mă văd jignit de dame atît de fine... a căror slugă atît de devotată sînt...

Şi se înclină cu o galanterie îndurerată.

— Surprinderea mea e la fel de mare ca azi-dimineaţă, cînd prinţul, ruda dumneavoastră de altfel, m-a onorat cu un foc de puşcă...

— Cum? Cum? Ce vrei să spui? ziseră doamna Vorvoreanu şi Elvira. Eleonora mestecă în tăcere din gingiile pustii şi ochii ei de orătanie clipiră.

— Întocmai cum vă spun. Eram pe cîmp azi amîndoi şi trăgeam la becaţe, cînd m-am trezit că mă ia la ochi şi trage. Alicele mi-au trecut pe la urechi. Ţăranul care-mi ducea puştile mi-a spus: „ Nu mai trage, boierule, că dacă dobori mai multe ca măria sa, se supără şi te împuşcă!" M-am stăpînit şi i-am urmat sfatul, dar vă închipuiţi ce umilire! M-a tratat ca pe ţăranii dumisale, în care a tras de atîtea ori, am avut atîtea plîngeri şi a trebuit să *etufez* atîtea cazuri... şi tocmai faţă de mine să se poarte la fel? Astăzi am regretat sprijinul pe care i l-am dat pînă şi la alegeri, căci în judeţul nostru liberalii erau mai tari, încît fără mine prinţul nu figura azi în Senat!... Desigur, eu, ca fost magistrat şi astăzi prefect, sînt pătruns de necesitatea şi autoritatea proprietarilor – dar nu e drept să fiu astfel răsplătit. Îmi pare rău, da, îmi pare foarte rău!

Se încălzise, se înroşise şi se plimba cu mîinile la spate. Zise:

— O atitudine dispreţuitoare. Daţi-mi voie să spun cuvîntul: fanariotă. Asta a avut faţă de mine! Eu ştiu că nu mă trag din os de domn, ci de umil tîrgoveţ. Dar nu pot îndura să fiu asemeni ţăranilor pe care măria sa îi aţîţă prin provocări inutile, atunci cînd eu mă trudesc atîta să-i potolesc şi să-i constrîng să rabde corvezile şi muncile care-i sleiesc pe moşiile domniilor voastre.

Se înroşise şi se uita provocator la cele trei femei. Se gîndea: „Sînt ridicol. Mă agit ca o paiaţă. Sînt odios şi ridicol, îmi dau seama, dar nu mă pot împiedica. Ce putere m-a silit să-i rabd fanariotului obrăznicia, să mă înfurii pe ţigan, să mă fac de rîs în faţa ciocoaicelor ăstora?"

— Şi tot măria sa s-a supărat! Mi-a trimis după-amiază un bileţel în care îmi spunea că treburi foarte urgente îl cheamă la Bucureşti. Abia îşi cerea scuze. Luase şi trăsura care s-a întors de la gară abia adineauri. Acuma, cu caii obosiţi, n-am decît să plec şi eu la gară. De bună seamă nu ţinea să fiu văzut în trăsură alături de măria sa! Nici măcar atîta condescendenţă pentru prefectul judeţului! Nu, coniţele mele, nu rîdeţi! Să am iertăciune, dar e ceva putred la mijloc! Aşa nu mai merge! Nu! Nu mai poate merge aşa!

La urmă devenise teatral şi declamator. Se simţea foarte prost. Cuvintele şi le auzea căzînd în gol. Zbuciumul umilinţei sale, al deşertăciunii sale rănite nu găsea ecou, se usca în aer şi atîrna împrejuru-i ca o mantie de bufon.

Doamna Vorvoreanu zise:

— Vrei să-i comunicăm nemulţumirea dumitale? Sînt sigură că va regreta şi-ţi va cere scuze.

Prefectul o privi cu ochi rotunzi. Bîigui:

— Cu-cum? Vă rîdeţi de mine?

Apoi solemn:

— Pardon, coniţă. Permiteţi-mi să plec. Dacă aceasta e ospitalitatea dumneavoastră... Dacă aşa vă adresaţi unui om de bună-credinţă, care vine să vă servească, să vă prevină de pericolul mare, extrem de mare, care vă paşte... Nu înţeleg să vă mai importunez. Mă retrag. Unde văd că nu sînt binevenit, mă retrag... Şi aşa eram numai în trecere, mă grăbesc să nu mă prindă miezul nopţii pe drum. Sărut mîinile. Respectele mele. Veţi auzi despre mine în curînd! V-o promit. În curînd.

Şi închise uşa în urmă-i. Cele trei femei rămaseră o clipă mute. Eleonora zise ruginit:

— E băut...

— Nu, zise doamna Vorvoreanu. Nu miroase a vin. Altceva este. L-a impresionat povestea de la vînătoare...

— Ţăranii, zise Elvira. Îi e frică. Ai văzut cum începea să se laude şi să mintă cînd vorbea de ţărani?

— Prostii, zise Eleonora. Eşti o proastă.

— Mamă – zise deodată speriată Elvira, fără să-i răspundă bătrînei – mamă, să plecăm!

— Dar pe mine unde mă laşi, ingrato? zise Eleonora.

— Şi dumneata vii cu noi! Să plecăm, tanti!

— Eşti un copil fără minte şi să fiu maică-ta, aş şti eu să-ţi închid gura. Ce te-aş mai bate!

— Fetiţa are dreptate, Eleonora dragă, zise doamna Vorvoreanu. Tu n-ai observat, dar parcă şi slugile ştiu ceva. Au un aer schimbat. Ne ascund ceva. Cred că ar fi mai prudent să plecăm pentru un timp la oraş. Ai văzut ce s-a petrecut în Moldova?

— Prostii! Cum să plec? Cum să-mi las averea pe mîna mocofanilor din sat? Se vede că nu ai nimic al tău pe lume – și ce-ai avut ai risipit, cu asemenea ușurință! Ești ușuratică, Eleno dragă... Așa nu ajungi departe! Ai lăsa-o pe fata asta muritoare de foame, de n-aș fi eu... Deși nu știu dacă merită să mă ocup de ea... Uite și acum, una-două: „Tanti, hai să plecăm!" Și tu îi mai dai și dreptate, în loc s-o cîrpești! Halal să-ți fie!

Doamna Vorvoreanu nu asculta. Cunoștea cîntecul. Dar o supraveghea îngrozită pe Elvira, care putea avea acum o ieșire care să strice munca răbdătoare a atîtor săptămîni de zile. Elvira o privea pe mătușă-sa cu ură. Doamna Vorvoreanu se așeză între ea și Eleonora, care boscorodea mereu. Deodată Eleonora țipă:

— Elviro! Unde ești? Un' te ascunzi? Vino-ncoace.

Elvira se ridică ascultătoare și veni, cu rochia verde foșnind pe ea. Își stăpînise fața. Doamna Vorvoreanu respiră ușurată și se așeză iar în fotoliul său. Elvira aduse măsuța de joc, cărțile și începu să joace cu mătușă-sa *écarté*. Eleonora mormăia și vorbea mereu pe cînd juca, și trîntea cărțile cu mare zgomot, făcîndu-le să plesnească pe masă. Zicea:

— Azi-noapte s-a așezat pe pieptul meu, cînd dormeam, nu știu ce, dar m-am rugat în gînd și m-a lăsat... N-am gemut în somn? A, de unde s-auzi tu, dormi parcă n-ai fi stat toată ziua să trîndăvești, că nimica nu faci și tu prin casă, nu te ocupi și tu de gospodărie... Voi, astea, numai cu amorul, cu romanele, cu junii, de altceva nu știți... Dar ți-am spus visul meu cu cucoanele care nu vor copii... am visat că eram în iad și le vedeam pe toate cu salbă de copii nenăscuți, uscați, atîrnați de gît... Uite, iar ai pierdut... Ia să facem socoteala... Ia să vedem... Tu adu-mi banii...

— Stai că ți-i aduc eu, Elviriţo, zise doamna Vorvoreanu și dădu să iasă.

— Nu, mămicule, lasă, nu te duce, zise Elvirița. Ieșiră împreună în camera de alături.

— E o bestie. E putredă de bani și mi-i mai ia și pe ai mei. Trișează! Știi că trișează? Scîrba bătrînă! Scîrboasa!

— Taci, nu vorbi așa, șopti doamna Vorvoreanu în întuneric. Sigur că trișează. Ce plăcere vrei tu să aibă aici, în pustiul ăsta? Fă-te că nu observi!

— Dar îmi ia banii! șopti cu patimă copilărească Elvira. Doamna Vorvoreanu îi simți răsuflarea caldă. Zise:

— Lasă... ai răbdare...

— Am răbdare... și tu ai răbdare... dar o să trăiască o sută de ani – și la sfîrșit ne mai trage și chiulul și donează averea vreunui spital sau vreunei biserici!

— Taci! Taci! șopti doamna Vorvoreanu și o împinse de umeri în salon. Dar salonul era gol. O ușă era deschisă. Stăpîna satului și a moșiilor de la Vladomira și Hotare suferea de o meteahnă care o făcea prea adesea să se închidă în singurătatea privății.

Elvira zise:

— Numai de n-am păți-o toate trei înainte de asta...

— Ce vrei să spui?

— Să... să nu ne... să nu se răscoale și țăranii de aici... Ai văzut ce zicea prefectul...

Doamna Vorvoreanu nu răspunse. Privea în gol. Tanti Eleonora se întoarse în salon și cîrîi uscat, acru:

— Ei, fetițo, ai adus banii?

*

Doamna Vorvoreanu se uita la soră-sa și la Elvira, care ședeau, cea dintîi cu undrelele și lîna perindîndu-se printre vîrfurile degetelor, cealaltă citind o carte. Strînse buzele nemulțumită, se ridică mlădioasă, deși era mare și voinică, și se duse repede la fereastră. Rochia de casă flutură împrejuru-i și o lumînare pîlpîi grăbit pe pian. Elvira ridică ochii din carte, se uită la rochia maică-si – era de catifea ca frunza moartă, strînsă pe talie sus, lungă pînă la pămînt, cu un guler înalt de tot de dantele *crème* și cu manșete lungi de dantele la fel la mînecile ce fluturau la orice mișcare – apoi citi mai departe.

Doamna Vorvoreanu dădu la o parte perdeaua și-și apropie fruntea de fereastră. Nu se vedea nimic în bezna de afară. Apăruți din nimicnicie și întuneric stropi neașteptați izbeau geamul și curgeau de-a lungu-i, boabe de mercur.

Tanti Eleonora lăsă acele și lîna să-i cadă în poală și zise dușmănos, bănuitor:

— Ce te-aștepți să vezi?

Gura i se făcu pungă, îngropată în obrazul moale și veșted, mai mult într-o parte. Vorbea prin obrazul acela ca pufniturile de aburi care răbufnesc din mămăligă cînd fierbe.

— Ce vrei să vezi?

Doamna Vorvoreanu se întoarse de la fereastra îngropată în zid, lăsînd în urmă-i perdelele să cadă. Cu o umbră de vinovăție pe față, surîse șters, plictisită. Poate avea dreptate Eleonora. Poate că lucrurile pe care se aștepta să le vadă în noapte nu erau decît o închipuire biciuită de frică. Zise:

— Nimic. M-am uitat și eu așa...

— Minți, pufni Eleonora. Dar să știi de la mine, n-au să facă nimic. Toate astea sînt prostii. Nu îndrăznesc ei. Eu îi cunosc mai bine ca voi, că nu m-am plimbat atîta la Paris și bineînțeles de aia mi-am și păstrat moșiile, nu le-am risipit pentru vreun neghiob de bărbat... Pe țărani îi cunosc, că am trăit cu ei patruzeci de ani. Țin ei minte ce-au pățit de fiece dată și stau cu botul în nisip. Mîrîie? Să mîrîie, lasă-i, că atîta le-a mai rămas. Dar nu se mișcă, ascultă-mă pe mine. Și stai liniștită o dată, ce te plimbi atîta, că ne-ai înnebunit! Ți-a ieșit pasența?

Doamna Vorvoreanu bătea cărțile în neștire, stînd în picioare. Zise:

— Bine, dar în ziare n-ai văzut?

— Prostii, zise Eleonora. Ziarele mint, ca să ațîțe spiritele. Eleno, dragă, fericiți cei săraci cu duhul și care cred: atîta pot să-ți spun.

Doamna Vorvoreanu surîse palid și se uită cu strîngere de inimă, întrebător, la fiică-sa. Elvira ridică încet ochii spre ea. Era neagră ca bunică-sa, răposata Davida Lascari, dar cu o umbră de mustață și cu ochii verzi care luminau rece în mijlocul frumuseții aceleia întunecate. Se uită la maică-sa în deplină nemișcare, mută și fără expresie. Apoi coborî capul și reîncepu să citească. Doamna Vorvoreanu dădu din umeri enervată, luă un sfeșnic în mînă și, apărînd flacăra lumînării cu mîna cealaltă, ieși din salon.

Trecu prin camere cu aceleași scoarțe vechi pe pereți (îndărătu-le, între covor și perete, atîrnau săculețe cu tutun și busuioc ca să alunge moliile), cu divanuri, cu scrinuri vechi și cam strîmbe, cu portretele bunicilor cu cravate înalte, ale bunicelor decoltate în crinoline, înnegrite de îmbătrînirea uleiului.

Lăsă ușile deschise după sine, și flacăra pîlpîitoare, precedată de o mînă cu degetele trandafirii de lumina ce le străbătea, rătăcea prin încăperi. Doamna Vorvoreanu se uita mereu pe ferestre, acolo unde bănuia prin întuneric arbori și o zare nemărginită; dar bezna era nepătrunsă.

Îndărătul geamlîcului din dos, de deasupra scării, se opri. De aici începea o scară strîmbă și lungă ce cobora în aer liber pînă la bucătărie, locuințele slugilor și grajduri. Mîncarea venea pe tăvi, pe scara aceasta, chiar și iarna cînd treptele erau alunecoase și vîntul tăios de ger. Doamna Vorvoreanu deschise ușa. De jos se auzeau glasuri de bărbați, răstite. Poate erau rîndașii și argații – se certau? Băuseră? Întinse mîna spre ciucurele soneriei și trase de sîrmă, dantelele îi dezveliră brațul gros și alb. Jos, în bucătărie, clopotul suna stins printre glasurile violente. Ele conteniră, apoi începură iar, mai potolite. Doamna Vorvoreanu se întoarse în salon închizînd îndărătul ei ușile rămase deschise, și prin care venea acum muzică.

În salon Elvira ședea la pian și cînta o mazurcă de Chopin. Mătușă-sa, Eleonora, vorbea tare, încercînd să acopere sunetul pianului:

— Maică-ta e o proastă că te-a lăsat și tu ești o nebună! Nu Paris vă trebuie vouă! Parisul și șantezele lui taică-tău v-au sărăcit! Și din tine uite ce-a iești. Fetele pe vremea mea nu ieșeau de la călugărițe decît ca să se mărite.

Elvira încetă, se învîrti pe taburetul de la pian și zîmbi cu dinții la fel de luminoși ca ochii verzi.

— Vremea dumitale, tanti, a trecut de mult...

— Dac-a trecut, e foarte păcat, pe vremea mea domnișoarele nu se întorceau de la pension direct la doctor, să...

Elvira păli, pămîntie, se ridică în picioare și zise:

— Ce te privește pe dumneata? Cu ce drept te amesteci?

Doamna Vorvoreanu, din ușă, zise sever:

— Elviro, te rog să taci, nu fi obraznică cu mătușă-ta.

— Eu n-am voie de moștenirea lui tanti Eleonora, mamă! Prefer să trăiesc singură, fără bani, decît să plătesc dinainte, să rabd în fiecare zi ce rabd aici. De ce am venit aici? Să mă jignească în fiecare zi? Ce caut eu aici? Stăm în pustiu, cu bestiile de țărani, cu mitocanii de arendași, cu nebuna asta ! Ne nenorocim, mamă, ia țara foc împrejur

şi noi stăm în mormîntul ăsta ca s-o moştenim pe tanti Eleonora! E îngrozitor! E îngrozitor! Nu mai pot aşa! Nu mai pot! Nu mai pot!

Plîngea cu hohote, cu istericale. Fugi din odaie. Doamna Vorvoreanu, palidă, enervată, zise:

— N-o mai întărîta, dragă. Las-o şi tu. Nu vezi că e indispozată? Cînd e aşa, de fiecare dată are nevricale. N-o mai pisa şi tu.

— Indispozată? Să fie, ce-mi pasă. Mă doare-n spate, Eleno dragă, de nevricalele ei. Pe vremea noastră copiii tremurau în faţa părinţilor şi a celor mai bătrîni. Stăteau smirnă. Te-a crescut tat'tu prea moale, că era mort după tine, şi tu ai luat-o de bună. Din noi toţi, tu erai preferata lui, şi cu asta te-a nenorocit! Să-ţi fi altoit şi ţie cîteva, ca mie, dis-de-dimineaţă, în fiecare zi – era mai bine. Şi fata nu ţi se-ntorcea de la pension… cum s-a întors. Acum îi mai permiţi să aibă şi nevricale! Eu aş bate-o, aşa mare cum e! Aş bate-o cu nuiaua!

Nu era suparată pe Elvira. Era mulţumită că o făcuse să plîngă. Cu ochii lucind, molfăi din buzele supte, apucă scărpinătoarea de fildeş şi şi-o petrecu pe după ceafă.

Doamna Vorvoreanu strînse buzele. Eleonora era bogată şi copiii trebuiau s-o moştenească. Dădu din umeri enervată şi ieşi. O găsi pe Elvira sughiţînd de plîns, prăbuşită în întuneric pe un divan. Se aşeză în tăcere pe marginea divanului. Murmură:

— De ce nu poţi să te stăpîneşti? Fă ca mine. Se cunoaşte pe mine ceva? Şi măcar, mere.. mă înveninează şi mă străpunge că m-am măritat cu taică-tău…

Elvira zise, întretăiat, printre lacrimi:

— O să ne omoare, mamă… O să ne omoare aici, din pricina ei… Se încăpăţînează nebuna şi-or să ne omoare cu ea cu tot, mamă…

— Taci din gură, zise doamna Vorvoreanu. Taci. Nu mai cobi aşa…

— Nu mai pot, mamă… Nu mai vreau să stau aici…

— Parcă după tine merge?

— În fiecare zi mă umileşte aşa… O s-ajungă să ştie şi slugile…

— Cine e de vină? zise uscat doamna Vorvoreanu. *Tu* ai dat prilej; acuma rabdă.

Elvira se ridică în capul oaselor şi zise prin întuneric:

— Şi tu mă urăşti… Las' că ştiu eu… Crăpi de invidie! Şi te răzbuni!

Doamna Vorvoreanu îi trase la întîmplare o palmă, dar n-o nimeri decît cu vîrful degetelor. Elvira se aruncă iar pe divan, oftînd.

Doamna Vorvoreanu, tulburată, se opri în treacăt la o fereastră şi se uită afară în beznă, dar nu văzu nimic. Apoi intră în salon trăgînd nervos de manşetele lungi din dantelă.

În salon tanti Eleonora vorbea cu bucătăreasa. Doamna Vorvoreanu se uită la soră-sa şi o urî o clipă, pentru aerul ei rătăcit cu şuviţe nepieptănate de păr cărunt, prost vopsit, şi privirea gălbuie de nebună. N-aveau ce să-i facă, era mai bogată decît ei… Să plece cu fata? Dar dacă nu se întîmpla nimic? Eleonora n-ar fi iertat-o niciodată, sau şi-ar fi vîndut iertarea pe ani şi ani de jigniri zilnice, de vorbe otrăvite, grosolane… O clipă, o urî şi mai mult pe Eleonora şi se întoarse cu plăcere spre chipul aspru, cioplit în lemn, uscat, al bucătăresei, care stătea în picioare şi asculta poruncile nebunei. Dar curînd plăcerea i se topi în faţa mirării pricinuite de ceva necunoscut în aerul femeii. Bucătăreasa sta ţeapănă, închisă în sine. Doamna Vorvoreanu îşi aduse aminte de gălăgia auzită jos. Voise să coboare, să întrebe, apoi nu ştia nici ea de ce n-avusese curaj.

— Ce e cu voi, Mario?

— Ce să fie, coniţă? Nu-i nimic…

— Ce era gălăgia de la voi, de jos?

— Nu era, coniţă.

— Ba da, am auzit eu!

— Eu oi fi fost pe afară, de n-am auzit, zise bucătăreasa, şi se întoarse către Eleonora reluînd convorbirea despre masa de seară. Doamna Vorvoreanu se duse la fereastră şi se uită maşinal în beznă. În depărtare, unde ziua s-ar fi văzut conacul de la Vladomira, ardea un foc mare. Nu se vedea nimic, decît miezul roşu, nemişcat la depărtarea aceea, vîltoarea rotundă în sînul întunecimii.

Inima doamnei Vorvoreanu se opri o clipă, apoi începu să-i bată atît de tare, încît îi tăie răsuflarea. I se făcu rău. Închise repede perdelele. Îşi apăsă mîinile pe piept. Îi veni o clipă ideea s-o cheme pe bucătăreasă, să-i arate focul, s-o întrebe dacă ştie ce se petrece acolo la Vladomira; dar se răzgîndi, privind chipul împietrit al femeii. Avea să spună că nu ştie şi apoi să dispară de la curte, împreună cu toate slugile. Nu. Asta nu! Se aşeză într-un fotoliu, cu capul în mîini.

— ... şi vezi să nu fie maioneza aia cu boabe în ea, să crează coana Elena că sînt icrele peştelui! încheie Eleonora.

— Nu, coniţă, lasă că ştiu eu, zise liniştit femeia şi ieşi.

Stăpînă-sa îşi reîncepu lucrul cu igliţele şi ghemul de lînă, după ce-şi îngrămădi dantela gulerului în jurul gîtului ofilit, golaş. Cîteva clipe murmură prin colţul supt al gurii lucruri neînţelese.

Elena şedea cu vîrful degetelor apăsate pe ochi. Încerca să se gîndească. Dar nu izbuti decît să audă bătaia pendulei. Bătuse şi pînă atunci, fără să se audă prin glasuri, printre gînduri. Dar acum totul amuţise, iar bătaia metalică a pendulei mari de mahon şi sticlă, cu amoraşi de bronz şi flori de alamă, umplea tăcerea cu zgomotul ei rece de maşinărie.

Glasuri stăpînite în odaia de alături o făcură pe doamna Vorvoreanu să îngheţe de spaimă. Elvira intră, cu faţa la fel de nepătrunsă ca oricînd – numai nişte cearcăne vinete pe sub ochi arătau că plînsese – şi murmură:

— A venit domnul Ivancea... Poate să intre?

— Ce vrea? întrebă tanti Eleonora.

— Are ceva de vorbit cu dumneata, zise Elvira cu o duşmănie pe care nu ţinea mult să şi-o ascundă. Se învîrti în tocurile înalte ale botinelor cu nasturi de sidef cenuşiu, întoarse spatele şi ieşi, socotind că se ostenise destul. Se întoarse împreună cu domnul Ivancea şi se aşeză pe scaunul ei, cu cartea în mînă, prefăcîndu-se că citeşte. Doamna Vorvoreanu îi privea pe toţi, cu vîrfurile degetelor lipite pe tîmple.

Domnul Ivancea asuda. Era voinic, cu gîtul gros, cu gura roşie şi o reţea de vinişoare pe nas şi pe obraji. Părul negru aproape că-i astupa fruntea; îi răbufnea şi din urechi, şi din nări. Faţa lată, brăzdată totdeauna de bună dispoziţie şi zîmbete largi, era acum îmbrobodită de sudoare care, din cînd în cînd, năvălea din nou. Iar veselia domnului Ivancea avea ceva strîmb, tremurător:

— Săru' mîinile, săru' mîinile, zise domnul Ivancea, şi le sărută mîinile celor două cucoane.

— Ce-i cu dumneata? întrebă tanti Eleonora, cu neplăcere. Ce-mi vii la ora asta? Ce vrei?

Domnul Ivancea se aşeză în faţa ei pe un fotoliu, fără să ceară voie şi zîmbind distrat. Se uită în dreapta şi în stînga la covorul de pe jos

şi-şi frecă mîinile păroase – mîini groase, roşii, cu părul negru ca de porc.

— Ce e Ivanceo, ce-i cu dumneata, omule? Ai? Eşti băut?

Omul tresări:

— Care, eu? Ferească Dumnezeu, coniţă, asta-mi mai trebuie mie acum? Cu capul treaz şi nu ştiu ce să mă fac, darmite băut?

— Cum, ce să te faci? Ce ai? Ce vrei?

Omul se căuta în buzunarele vestei negre care-i sugruma burta şi-şi mişcă nervos cizmele noroioase pe covor. Tanti Eleonora se uită la cizmele cu şireturi şi frămînta în ea o bruscă supărare:

— Uite cum îmi intraşi în casă! Ca-n grajd.

Şi se uită pătrunzător la el:

— Uite-l cum asudă! Eşti băut, nene! Ia: zi-mi repede ceea ce ai şi lipseşte-mi din ochi, pînă-ţi vii în fire. Om aşezat, cu nevastă şi copii, şi să vie la stăpînă-sa în halul ăsta!

Ivancea scosese o foaie de hîrtie groasă, proastă, o despăturise şi stătea cu ea în mîna întinsă. Răsufla greu:

— Citiţi-o, cucoană. Să vedeţi şi dumneavoastră.

Tanti Eleonora luă hîrtia cu neîncredere. Pe cînd o citea, omul lămurea:

— O găsii adineauri bătută în gard la mine cu un cui. Nici nu e udă. Mi-au pus-o adineauri, după ce a stat ploaia. Ce ziceţi, ai?

Şi fără nici o rămăşiţă de zîmbet, îşi şterse cu o basma mare albastră faţa largă şi îngrijorată.

— Eleno, ia vino-ncoa. Ia vezi şi tu, că eu nu pricep nimic.

Îşi puse ochelarii şi se uita împrejur.

— Să-ţi citească Elviriţa, zise doamna Vorvoreanu. Eleonora se întoarse către ea, mirată.

— Ce ai? De ce vorbeşti aşa?

— N-am nimic, zise doamna Vorvoreanu. N-am nimic. Pune-o pe Elvira să citească.

N-avea numic. Asculta bătaia pendulei, şi o auzea atît de tare, încît glasurile i se păreau în murmur faţă de ciocănitul maşinăriei care măsura timpul.

— V-o citesc eu, zise domnul Ivancea.

Şi începu să desluşească scrisul stîngaci cu litere mari şi deformate:

— *„Domnule Ivanceo. Ce ai în socoteală în privința învoielilor cu oamenii, că vedem că dumneata stai foarte greu, nu-ți ajunge de cînd sugi sîngele nevinovat din oameni și te-ai învoit cu cucoana Smadoviceanca, de te lasă să belești pielea de pe noi și-i dai ei parte să se îngrașe…*

Domnul Ivancea ridică ochii și se uită țintă la tanti Eleonora… Aceasta nu se mișcase. Omul citi mai departe:

— *„…Dar te rog, noi toți te rugăm, a învoi oamenii după cum cer ei, să nu ne mai sugrumați în pragul primăverii ca alți ani, că nu mai putem și nu mai e mult pînă vei vedea moartea cu ochii și cucoanii Smadovicenchii zi-i să plece, căci altfel îi dăm foc și toată paza voastră ce vă păziți mai bine vă păzim noi întotdeauna și tot trebuie să cădeți toți unul cîte unul la rînd, că s-a sculat țara și nu vă mai rabdă. Alt nemaiavînd ce scri ne-am înțeles și nu mai pierde vremea, că nici noi n-o vom mai pierde ca alți ani ci ne facem treaba cu voi".*

Domnul Ivancea răsuflă greu și se uită împrejur. Cele trei femei păreau a nu fi înțeles. Elvira se uita la cartea închisă din poală; era o carte franțuzească, cu coperte galbene. Doamna Vorvoreanu, cu bărbia în palme și cu brațul alb, gros și rotund, dezgolit, asculta pierdută un zgomot de care numai ea își dădea seama. Cealaltă, Eleonora, îl ațintea pe domnul Ivancea cu ochi rotunzi și galbeni de găină, ochi de suceală învechită a minții, ochi de nebunie stătută. Își cumpănea între degetele murdare scărpinătoarea de fildeș. Zise:

— Prostii!

Domnul Ivancea oftă, își șterse fața cu basmaua, și se gîndi: „Tot șed pe un fotel moale, măcar să mă odihnesc și să vedem: ce-i de făcut?"

Bătrîna zise iar, croncănind spart:

— Ei! ce veniși să-mi citești prostiile astea? Acum pleacă. Mai ai vreo treabă?

Omul se uită la ea cu îndoială și uimire.

— Păi... N-ați văzut ce zice?

Tanti Eleonora se gîndi o clipă, aranjîndu-și cu degetele zbîrcite dantela din jurul gîtului de găină golașă. Apoi pufni prin pîlnia din colțul gurii știrbe:

— Ei... li s-a urcat și lor la cap... Or fi băut... Ce-ți pasă dumitale!

— Da' v-amenință cu moartea și pe dumneavoastră, cucoană! Ce, n-ați auzit? Uite ce zice aici!

Și-i citi încă o dată pasajul. Femeia îl privea cu ochii rotunzi, gălbui, prin care mintea seacă i se oglindea ca o bucată de chihlimbar, uscată și fără folos. Apoi într-un tîrziu, întrebă:

— Ei și, ce vrei să fac eu?

Înăuntrul ei era pustiu, mașinărie fără noimă. Coana Eleonora era ca o buturugă din care nici lemn de foc nu poți face, nici butuc de tăiat lemne pe el. Nimic.

Domnul Ivancea își ieși din fire, vînăt și sări în picioare:

— Cum, cucoană, cînd eu îmi mănînc ficații cu țăranii dumitale și mă lupt să storc din ei arendă, și chirii, și corvezi, și tot ce-ți trebuie dumitale, de cîteodată mi se face rușine și mie și mă gîndesc că am copii și-mi fac păcat de-o să cază pe capul copiilor ce pat țăranii cu mine, și dumneata mă întrebi ce să facem? Păi cine m-a încurajat pe mine de zece ani să aștept cu învoielile pînă la sfîrșitul lui martie, că atunci se înmoaie țăranul de frica morții și se roagă să-l învoiești după plac și nu mai are nici o pretenție, spune dumneata, cine? Ce zic eu de ani de zile: coniță, o să ni-i sculăm în cap, coniță, și facem una să se pomenească, ne dă foc mîrlanii, coniță! Și dumneata: „Lasă, Ivanceo, că-i știu eu, că trăiesc de patruzeci de ani cu ei și-și știu ei stăpînii, neam de neamul lor ne-a știut stăpîni", așa-mi ziceai, cucoană, și acuma uite, poftim, că s-a întins și aici pacostea! Unul nu mai e viu din noi mîine, cucoană! Unul nu mai scăpăm! Ca arendașii ăia din Moldova pățim!

Și se șterse pe față, suflînd greu și uitîndu-se hotărît la tanti Eleonora. Aceasta nu ascultase decît primele cuvinte și pricepuse tonul de imputare, de enervare răstită și mînie. De atunci începuse și urmase să fiarbă în ea necazul împotriva omului nebărbierit, cu păr în urechi, cu cizmele murdare, și care îndrăznea să-i vorbească așa. La sfîrșit se ridică tremurînd în picioare, cu mîna uscată încleștată pe brațul jilțului. O clipă străluci la inelarul ghearei nespălate și zbîrcite – tanti Eleonora se pudra, dar nu se spăla – un rubin mare, prins în briliante, cumpărat de la o Izvorancă din Craiova, pe care o alungase bărbatu-său, generalul, la părinți, pentru că se afișa cu un cîntăreț

dintr-o trupă italiană în trecere. Mestecîndu-şi cuvintele între gingii, tanti Eleonora îşi scutură pieile gîtului golaş către arendaş:

— Cum îndrăzneşti, neobrăzatule? Cum vorbeşti cu mine, slugă? Cu ce obraz mă faci pe mine de vină, cînd eu te ştiu cum le măsori ţăranilor pogonul de optsprezece prăjini în loc de douăzeci şi patru, hoţule şi canalie ordinară! Şi mai arendaşi de la stat fîneaţa aia din vale cu cincizeci de bani pogonul şi le-o închiriezi mîrlanilor cu un leu şi un leu şi jumătate, ticălosule, ce crezi că eu nu ştiu? Sînt aici, pe pămîntul ăsta, dinainte de cînd vindeai tu bragă în Bucureşti, *espèce de voyou!* [1] Te-am lăsat în voia ta cîtă vreme mi-ai plătit, şi i-am dat afară în brînci, i-am pus pe rîndaşi să-i gonească, cînd veneau cu plîngeri la mine! De ce te uiţi la mine? Veneau să se plîngă de tine, *triste individu*, sărmane; ieşi, bragagiule, lipseşte din ochii mei şi să nu te mai prind pe aici! Asta e ultimul an cînd îţi mai arendez moşia asta! Am să i-o dau lui Alexiu, care administrează Vladomira cum n-ai să te pricepi tu în veci! Haide, piei de-aici, mîrlane şi nesimţitule! Marş!

Se aşeză, pufnind, şi căută cu mîna tremurătoare, într-o chisea de Nürenberg, cu figuri albastre şi argintate de olandezi şi nemţi băutori şi fumători, şi începu să-şi răsucească o ţigară.

Ivancea, intimidat, se ridicase în picioare. Uluit, rămăsese aşa şi se uita cînd la doamna Vorvoreanu, cînd la Elvira, care surîdea cu ură şi dispreţ. Arendaşul zise cu o rămăşiţă de veselie scremută:

— Bine, coniţă, dar cu pusul focului cum rămînem?

După izbucnirea de furie, coana Eleonora amorţise iar, cu ochii rotunzi şi fără înţeles. Îşi făcea o ţigară. Mormăi:

— Care foc?

Arendaşul se aşeză iar. Era cenuşiu la faţă. Zise:

— O să vă puie foc la noapte. Şi pe mine... o să vrea să mă omoare.

Nu zisese „o să mă omoare", ca să nu atragă piaza rea.

Bătrîna zise:

— Şi eu ce să fac?

Doamna Vorvoreanu fusese atentă la ultimele vorbe. Pricepuse. Murmură:

— Domnule Ivancea... Vino, te rog...

[1] Golanule!

Şi cînd Ivancea se apropie, greoi, cu capul înfundat în umerii groşi, ea dădu la o parte perdeaua – numai puţin. Dar destul ca omul să vadă cum arde curtea de la Vladomira. Acum incendiul crescuse şi se înălţa spre cer ca un stîlp de flacără. Ardeau şi copaci, coloane subţiri, trandafirii. Doamna Vorvoreanu îi şopti omului care asuda de frică, cu faţa lucioasă de oglindirea focului:

— Poţi să pui caii la trăsură? Cred că nu mai e nimeni pe jos... Şi vin cu siguranţă de acolo să puie foc şi aici... Poţi? Te luăm cu noi, domnule Ivancea...

Se gîndea: „Mie mi-ar fi greu să mîn caii pînă la gară... Cel puţin să avem un bărbat cu noi..."

Ivancea îşi crescu ochii şi dădu din cap cu înfrigurare. Se întoarse spre lampa cu abajur de porţelan. Cineva zicea neîntrerupt:

— Aoleo, Doamne, ce ne facem? Aoleo, ce ne facem? Vorbele curgeau fără intonaţie, fără spaimă, repede, dar pe nerăsuflate: era domnul Alexiu de la Vladomira. Era uscat, cafeniu la faţă, brăzdat. Ţinea o mînă pe genunchi, cu palma în sus, şi o plesnea uşor cu cealaltă:

— Doamne, ce ne facem? Aoleo, Doamne, ce prăpăd. Ce ne facem? Aoleo, ce ne facem?

Şedea în faţa Eleonorei, pe fotoliul în care şezuse Ivancea, şi se tînguia. Pe frunte avea o zgîrietură lungă pînă pe umărul obrazului. Sîngele i se adunase în sprînceană şi o aţă i se scursese spre colţul gurii. În sprînceană era închegat, dar pe colţul gurii îl linsese domnul Alexiu şi se vopsise pe obraz cu roşu palid.

— Ce prăpăd ne-a ajuns, coniţă, vin aici şi ne taie. Aoleo, ce ne facem coniţă, că ne-a ajuns mare prăpăd, ceasul din urmă ne-a ajuns, nene Ivanceo, ne-am curăţat şi ne rămîn nevestele şi copiii pe drumuri... dumneata cel puţin îi fi ţinînd banii la oraş, dar eu îi ţineam în casa de fier la curte şi au dat foc, Doamne, ce să mă fac?...

— Cum a fost? Zi repede.

— Cum să fie, păcatele mele, uite o dată aşa i-am văzut că sparg poarta cu topoarele şi strigă şi dau năvală... Dobitocii ăia de turci care-i aveam paznici au slobozit puştile, dar ce folos, că tot ei s-au trezit călcaţi în picioare şi-au dat ţăranii peste mine cu ciomegele... Abia am putut încuia uşa în urma mea şi am scăpat pe fereastră... Un' te duci, nene Ivanceo, un' te duci, Nelule dragă? încheie îngrozit şi plîngător omul, văzîndu-l pe cellalt că dă să iasă.

Ivancea nu-i răspunse, dar privirea îi alunecă spre doamna Vorvoreanu. Alexiu se ridică de pe scaun plin de noroi şi cu hainele rupte în două locuri. Gata să cadă pe vine de spaimă, bîigui:

— Ce, pleci, nene? Mă laşi aici pe mine, care eu...

— Care tu, ce? zise aspru şi brutal, Ivancea. Ce? Nu tu le spuneai în faţă: „Mă, la anul vă pun pe voi la jug şi ar cu voi!" Cine i-a aţîţat mai tare? Fire-ai al dracului de nenorocit...

Cellalt umbla după el prin cameră cu genunchii îndoiţi şi se văieta ţinîndu-l pe Ivancea de mînecă:

— Nu mă lăsa, că-mi rămîn copiii orfani... Adu-ţi aminte că şi tu i-ai strîns în chingi pe ţărani, mai rău ca mine, Ivanceo, zău nu eşti drept să zici că eu... Nu mă lăsaţi, coniţă, nu-l lăsaţi pe nebunul ăsta să plece, că eu care am slujit-o pe coana Eleonora o viaţă şi pe măria sa prinţul ca un rob... Coniţăăă...

Şi căzînd în genunchi în faţa doamnei Vorvoreanu, care vorbea cu Ivancea, izbucni în plîns, cu faţa schimonosită şi curgîndu-i nasul şi balele.

Doamna Vorvoreanu se cutremură şi se făcu verde de greaţă şi de frică. Zise:

— Ia-l cu dumneata să-ţi ajute, domnule.

— Hai, măi, scoală-te, că e ruşine, nenorocitule, zise Ivancea şi-l scutură. Alexiu îl urmă afară din cameră, clătinîndu-se, trăgînd pe nas şi întrebîndu-l mereu:

— Un' te duci? Un' te duci? Nu te du, că vin şi ne omoară!

În salon, Elvira, palidă, adunase blănurile cucoanelor şi-şi punea mănuşile cu înfrigurare. Doamna Vorvoreanu îşi scosese halatul, rămăsese într-un corset de dantele pînă la genunchi; era cu umerii laţi, rotunzi, de luptător, şi picioarele groase, butuci de carne albă. Elvira, înmănuşată, o ajută să-şi puie o rochie cafenie închisă, îi încheie cei douăzeci de nasturi de la spate, îi dădu blana. Rămasă în halatul ei tocit, cu dantelele de multă vreme ofilite, Eleonora se plimba prin cameră, cu privirea rătăcită şi cu o cutie de lemn de trandafir în braţe. Venise din odaia ei şi cu un geamantan moale, foarte greu, pe care-l pusese pe jos. Soră-sa îi spuse, privind-o cu o linişte ciudată, cu un zîmbet ca de departe:

— Îmbracă-te, omule. Ce mai aştepţi?

Apoi privi în jos şi întîlni ochii Elvirei, care-i încheia botinele cu nasturi de sidef. Ochii verzi ai fiică-si spuneau limpede, rece, mut:

„Las-o aici să ardă!" Doamna Vorvoreanu se uită la pendula cu amoraşi de bronz şi flori de alamă. Ea singură îi auzea trăncănitul metalic. Şi pendula avea să ardă, în noaptea aceasta. Poate peste un ceas. Iar ele, cele trei femei, aveau să intre acum, în cîteva minute, într-un viitor cu desăvîrşire necunoscut. Pendula avea să ardă. Doamna Vorvoreanu se uită împrejur la portretele şi fotografiile de pe pereţii văruiţi curat, la covoarele scumpe şi la divanuri, la pianul negru – cîteva clape aveau fildeşul lipsă – la perdelele de la ferestre, se gîndi la odăile cu dulapuri mari, vechi, cu oalele de noapte de faianţă, sub paturi, cu şiruri de gutui pe ziare vechi aşternute pe jos şi felii de fructe uscate atîrnate prin colţuri. Totul avea să ardă. Şi patul ei şi al lui bărbatu-său, patul pe care o făcuse pe Elviriţa şi pe Mişu, fratele Elvirei, căci venise aici să-i nască din pricină că li se vindea la licitaţie casa de la oraş, pentru datorii, şi a doua oară îi fugise bărbatul la Paris cu o cîntăreaţă de *café-concert* şi tot la soră-sa, tot la Eleonora venise să nască; Alexandru, Şerban, Sofia n-ar fi primit-o, n-o iertau că fusese de mică preferata lui Lăscăruş Lascari. Totul avea să ardă. Se uită iar la Eleonora, care umbla cu caseta de bijuterii în mînă. Bijuteriile bunicii Sofia. Cele pe care le aşteptase, le dorise, le pîndise. Dădu din cap şi zise iar, tare:

— Îmbracă-te, ce umbli aşa? Elviriţo, dă-i blana lui tanti-ta.

Elvira se uită la ea cercetător. Încerca să priceapă.

Maică-sa îi ocoli privirea. O îmbrăcară pe Eleonora care dădea din cap şi molfăia în gingii vorbe neînţelese, privind în jur cu ochii crescuţi în cap, ca o pasăre ciudată şi urîtă. În halat şi cu blana pe deasupra, încălţată în şoşonii ei de casă şi cu caseta strînsă, la pieptul ofilit şi zbîrcit, o scoaseră în capul treptelor din faţă, şi aduseră la trăsură şi geamantanul cel greu.

Eleonora se împotrivi deodată braţelor doamnei Vorvoreanu şi Elvirei care voiau să o sprijine şi s-o ajute a coborî treptele peronului. Murmură ceva nedesluşit, se smuci şi se întoarse repede în casă, lăsînd uşile deschise în urmă-i: iar o apucase meteahna ei.

Doamna Vorvoreanu aşteptă cîteva clipe. Aerul era proaspăt, umed, mirosea a ceaţă risipită de vîntul uşor dinspre baltă. Copacii desfrunziţi şi negri se mişcau nevăzuţi cu sunete uscate. Trăsura veni din fundul curţii. Avea felinarele stinse.

— Gata, coniţă? întrebă Ivancea de pe capră.

— O clipă! numai o clipă, aşteaptă! strigă doamna Vorvoreanu.

Elvira o privise tot timpul, uitîndu-se din cînd în cînd pe ușa antreului. Fața îi era fără expresie, închisă în sine. „Nu. Nu pot, se gîndea doamna Vorvoreanu. Chiar lucrul ăsta nu-l pot face. Mai întîi de toate – dacă nu se întîmplă nimic? Ar fi groaznic. Ar trebui să dea ochii cu ea. S-ar afla. Ar spune-o la toată lumea. Aș fi pierdută. Elvirița ar fi pierdută, toată răbdarea și toată munca asta scîrboasă va fi fost degeaba. Lumea ar rîde de noi, ne-ar arăta cu degetul, ne-ar întoarce spatele, ne-ar închide ușile, nu ne-ar primi... Iar ea ar fi în stare să ne ție și mai departe pe lîngă ea, numai ca să ne chinuiască. Abia atunci ar putea să mă joace cum nici n-a visat ea vreodată..."

Se uita, fără să-și dea seama, în ochii Elvirei, adînci, verzi, minunați... Se smulse și intră repede în casă.

În salon era tăcere. Ușile erau vraiște. Sertarele, răvășite în goană, rămăseseră deschise și rufe atîrnau din ele pe jumătate afară. Cîteva bibelouri, fotografii în rame erau răsturnate și partitura căzuse de pe pian, cu un papuc al Elvirei peste ea. Iar pendula bătea răsunător, metalic, cu un sunet care clănțănea și vibra înăbușit, bogat, plin, în lemnul de preț în care era închisă și îndărătul geamului ei de cristal.

Pe masa din mijlocul salonului, lîngă coșul cu ghemuri de lînă și petice croșetate de către tanti Eleonora, stătea caseta cu bijuterii. Nu era mare. Lemnul de trandafir strălucea cald în lumina lămpii de pe masă. În salon nu era nimeni. O clipă, doamna Vorvoreanu nu mai auzi țăcănitul pendulei. „Eleonora mai poate sta multă vreme unde se află: cînd o apucă crampele ei, nu se poate ști cît țin..."

Doamna Vorvoreanu se repezi la geam. O nădușeală ușoară o trecuse sub rochie și blană. Smuci perdeaua, o dădu la o parte. Sus, inelele de alamă scîrțîiră, alunecînd. Doamna Vorvoreanu se uită în bezna de afară, în miezul căreia se învîlvora incendiul de la Vladomira. Undeva, departe, ca o luminiță, începuse să crească altul. Vreun hambar, vreo magazie, vreo cramă. Doamna Vorvoreanu se întoarse din doi pași lîngă masă, apucă în mîini caseta. I se păru grea. Ieși cu ea afară. Elvira se uită la obrazul maică-si. Înțelegerea, surprinderea îi luminară ochii și privirea îi alunecă în jos, căzu asupra cutiei din lemn de trandafir.

— Nu vrea să vină? întrebă Elvira, surîzînd palid, strîmb.

— Se încăpățînează, zise doamna Vorvoreanu, înecîndu-se, cu gîtlejul strîns. Nu pot să te sacrific pentru nebunia ei. Plecăm.

Pe cînd vorbea, Elvira o apucase de cot, și așa subțire cum era, o trase pe maică-sa, mare și voinică, în jos pe trepte. Doamna Vorvoreanu călca nesigur și o dată era să și cadă.

Ivancea le spunea înfrigurat:

— Mai iute, coniță! Mai iute, mai iute!

— Eleonora n-a vrut să vie, domnule Ivancea, zise înecat doamna Vorvoreanu; dar Ivancea nu asculta și nu răspunse nimic.

Se urcară în trăsură, punîndu-și la picioare geamantanul Eleonorei, și împingîndu-l pe Alexiu, care se ghemuise în locul cel mai bun și care se așeză pe banchetă. Trăgea din nas neîncetat și se uita la pălăriile largi, mari de tot, cu pene de struț, ale celor două femei. Ivancea coti îndărăt ca să iasă prin fundul curții pe drumul ce da în șosea fără să treacă prin sat. Odăile slugilor erau pustii, toți fugiseră. În ușa bucătăriei, siluetă neagră cu fustele ei lungi, stătea cu brațele încrucișate bucătăreasa și privea nemișcată trăsura. Nu i se putea vedea fața. Era doar o siluetă neagră în ușa luminată. Apoi totul rămase în urmă și trăsura înainta în trapul cailor, prin aerul reavăn și întunericul nopții, printre șirurile de copaci bănuiți, sub cerul cețos. Vîntul ușor le bătea fețele, prospețimea umedă le înviora nările și duzii bătrîni de pe marginea drumului își scuturau ușor ramurile mai subțiri, văduve, învăluite de fîșii ușoare de aburi reci. Nu se mai vedea roșeața cerului în partea Vladomirei, căci dîmburi line și pădurici desfrunzite o ascundeau, dar prin noapte rătăcea pierdută bătaie de clopote de nu se știe unde.

Omul din fața lor încetă de a mai trage din nas și murmură liniștit:

— Trag clopotele... Își fac semne... Prăpăd...

Și trăsura se cufunda în ceasurile tîrzii ale nopții. Departe de tot, pe alocuri, cerul se lumina trandafiriu, o culoare la fel de gingașă ca a fierului înroșit, și omul lungea gîtul pe lîngă capra trăsurii, apoi spunea numele conacului care ardea. Iar uneori clopotele se stingeau în vreo undă de vînt rece, vreun ropot ușor de ploaie numaidecît înghițită de întuneric. Din cînd în cînd, însă, din direcții nedeslușite, soseau glasuri, strigăte, freamăt de gloată. Atunci Ivancea pe capră înfunda capul în umeri și încerca să vadă prin noapte urechile fine ale cailor, ciulite atent, îndărăt sau într-o latură. Dar apoi reîncepea totuși glasul tăcerii, zvonirea vîntului peste peticele largi de zăpadă netopită pe ogoare pustii, zbîrlite de mușuroaiele de porumb retezat...

La crucea drumurilor dinspre Vladomira şi Hotare, ele se afundă, străjuite de tufişuri dese, spinoase, de valuri înalte de pămînt şi nimenea nu poate vedea dacă pe drumul cellalt vine cineva sau nu. Cînd trapul înăbuşit al cailor tîrînd trăsura neagră, umedă de ceaţă, se adînci în valea aceasta, cele două femei tăceau. În faţa lor moţăia Alexiu, ostenit de spaimele serii şi de propria sa ticăloşie în faţa primejdiei. Pe capră, domnul Ivancea se cocoşase în grăsimea sa şi simţea că-l cuprinde frigul de după miezul nopţii. Uitase să mai încerce a pătrunde întunecimea ca să zărească urechile cailor. Nu văzu cum aceştia le ciulesc înainte şi sforăie lungind gîturile. Deodată glasuri furioase şi aspre răcniră:

— Stai! Ho! Prr, ho!

Trăsura se clătină şi se opri. Caii ridicau deznădăjduiţi boturile în sus către cerul negru, încercînd să scape de mîinile pietroase care-i apucaseră de căpestre. Sforăiau speriaţi, izbiţi unul într-altul şi dînd îndărăt în hamuri.

Glasurile se îmblînziseră, erau mîngîietoare.

— Ho, hooo...

Şi cineva îi bătea cu palma pe gît. Apăruse un felinar în patru colţuri cu geamuri murdare şi o lumînare înăuntru. Se zăreau trupuri îmbrăcate în zăbunuri întunecate, feţe cioplite stîngaci şi aspru de lumina puţină. Erau mulţi, multe glasuri şi deasupră-le străluceau fire de lucire rece, dinţii de oţel ai furcilor. Se apropiară strîngînd trăsura în mijlocul lor. Înăuntru, Elvira se înghesuise în maică-sa; privea ţintă în gol, scîncind uneori încet de tot, ca un căţel, la sînul puternic al doamnei Vorvoreanu.

Cei doi arendaşi erau împietriţi şi nu roteau nici măcar ochii împrejur să desluşească obrazul oamenilor care-i căutau. Cineva ridică în sus braţul cu felinarul; o clipă lumina îi căzu pe faţa lată, umbrită de sprîncene arcuite şi lungi, cu cute pe obraji în jos şi gura strînsă ca asupra unei taine. Era un om tînăr şi voinic. Zise:

— Dumneata eşti, domnule Ivanceo?

Toţi tăcuseră. Buluciţi, încoronaţi de dinţii furcilor, ţăranii stăteau împrejur cu un şirag de ochi arzători în feţele scobite. Ivancea nu răspunse nimic. Flăcăul cu felinarul îşi făcu loc pe lîngă trăsură şi privi înăuntru. Ochii săi se împlîntară pe rînd în ochii celor două femei, apoi, ca şi cum nu le-ar fi văzut, alunecară asupra lui Alexiu.

Un glas, din partea cealaltă, zise:

— Iote-l şi p-ăstălaltu...

Cel cu felinarul se îndreptă din şale şi zise:

— Amîndoi sînt...

Unul din mulţime strigă:

— Trage-l de pe capră! Bagă cuţitul în el!

— Dă-mi-l mie pe domnul Alexiu, măi! strigă altul şi începură să strige cu toţii.

Unul întinse braţul să-l tragă pe domnul Ivancea de pe capră, dar arendaşul se feri ca fript şi ţipă ascuţit:

— Staţi! Staţi, fraţilor! Cu dreptate! Cu dreptate, fraţilor! Judecaţi-mă... Staţi că mă dau eu singur jos!

Înfăşură cu grijă hăţurile în jurul biciului înfipt în ţeava lui lîngă capră şi coborî greoi. Oamenii tăcuseră. Un glas zise:

— Dar ălălalt unde e?

Îl traseră afară pe domnul Alexiu, care zicea:

— Nu, nu, zău că nu... Coniţă, nu mă lăsaţi, nu mă lăsaţi, fie-vă milă de mine că am nevastă şi copii...

Un murmur de enervare trecu prin ceata de ţărani:

— Izbeşte-l peste gură, măi, zise unul. Doamna Vorvoreanu zise cu glas gîtuit:

— Lăsaţi-i, oameni buni, judecaţi-vă cu ei ziua mare, nu acuma. Gîndiţi-vă că sînteţi toţi creştini şi...

Tăcu, înăbuşită de emoţie, cu gînduri risipite.

— Lasă, cucoană, că dacă dumneata fugi noaptea, tot noaptea v-om judeca...

— Oameni buni – gemu doamna Vorvoreanu – gîndiţi-vă la nevestele voastre, la copiii voştri! Nu vă faceţi un păcat, căci groaznică pedeapsă vă aşteaptă!

— Ba chiar la ei ne gîndim, că muierile ne face copii morţi şi ăi vii se usucă de foame!

— Care pedeapsă, coană? Cine să ne pedepsească? întrebă un glas batjocoritor.

— Armata, oameni buni, regele, dragii mei, zise doamna Vorvoreanu. Dar un freamăt de rîs trecu prin mulţime. Cel cu felinarul zise grav:

— Regele a murit, cucoană, şi avem poruncă de la regină să dăm foc la curţi şi la oraşe.

Doamna Vorvoreanu se ridicase în picioare îndărătul caprei şi luase în mînă hăţurile lăsate de domnul Ivancea. Trase de ele cu băgare de seamă. În gloata de oameni se cutremură scurt o încordare.

— Stai, lepră, ţine-l, Iordache, să scot eu ceva să-l legăm. Stai, spurcatule, că te-nvăţăm noi...

— Nu, urlă deodată domnul Alexiu. Iertaţi-mă, oameni buni. Nu v-am făcut nimic, iertaţi-mă... Nu mă legaţi!

Şi căzu în genunchi în noroi. Murmurul iar se înteţi a mînie.

— ...Chiar dacă v-am făcut, nu pentru mine, zău, pentru copii, să fie şi ei oameni... zău, oameni buni, iertaţi-mă...

Căzuse de tot jos, se tăvălea cu faţa într-o băltoacă a şoselei. Oamenii se strînseseră în juru-i şi se uitau unii peste umerii celorlalţi. Vreo doi îl izbiră cu piciorul. Îl ţineau şi pe Ivancea de guler şi de coate şi-l împingeau, îl încovoiau ca să vadă peste umărul lui. Cei care opriseră caii se apropiaseră şi ei şi dădeau cu piciorul în cel de jos.

Doamna Vorvoreanu strînsese hăţurile în mîna stîngă. Şi le trecu printre degete. Le trăsese încet ca să simtă caii zăbala. Apoi lăsîndu-le largi, smulse deodată biciul mlădios cumpărat de la şelarul palatului din Bucureşti şi-l plesni sălbatic peste şalele cailor. Trăsura se smunci din loc. La a doua plesnitură de bici, caii intraseră în galop; doamna Vorvoreanu îşi încorda braţele groase şi voinice şi-i frigea sălbatic cu biciul. Îndărătul trăsurii care pierea zgîlţîindu-se în noapte, se ridică hărmălaie de glasuri şi huiduieli şi un pocnet de puşcă.

— Huo, curvelor, huoo! strigau oamenii pe jumătate rîzînd. Unii voiau să se repeadă fără rost după trăsură, dar flăcăul cu felinar în mînă îi opri:

— Ho, măi! Lasă-le să se ducă.

Unul din cei opriţi, gîfîind, zise:

— De ce să le las, paştele şi parastasul mă-ti? Ai?

— Tot trebuia să le lăsăm... Ce, era să omorîm nişte muieri? De asta ne-am apucat noi? Ce era să le facem?

Cellalt îşi arătă dinţii rîzînd mut. Flăcăul cu felinarul se întoarse şi zise gloatei:

— Ei, îi judecăm?

Da, toţi voiau să-i judece. Pe loc, în noroiul drumului.

— Să facem învoielile întîi, Rizeo! strigă unul.

— Da, să-i ducem în sat să facă învoielile şi p-ormă să-i punem cu gîtul în pragul primăriei, şi le retez eu capetele, zise un om trist, negru, încruntat, cu căciula pe ochi şi o secure în mînă. Acesta era Uracu, tatăl flăcăului împuşcat de prinţul. Cei doi arendaşi se uitau sticlos în gol. Pe faţa domnului Ivancea şiroia sudoarea.

— Haideţi, măi, zise liniştit Rizea şi oamenii plecară împingînd în mijlocu-le pe cei doi prinşi, care mergeau cu acelaşi pas grăbit ca şi ceata şi priveau ţintă înainte. Curînd se pierdură în întuneric. Se mai auzi o vreme murmurul greu de glasuri amestecate, apoi se topi în vîntul rece şi umed de pe baltă. Doar felinarul clătinîndu-se în capul cetei se mai văzu o vreme, apoi şi acela pieri în depărtare. Numai focurile înalte ale conacelor şi hambarelor vegheau somnul cîmpiei, ca nişte arbori de flacără sădiţi din loc în loc la mari depărtări.

III

Huma udă, cleioasă, răcoritoare, aproape îngheţată, nu era mai adîncă de două-trei degete. Mai adînc nu pătrunseseră ploile. Dedesubt se simţea pămîntul tare, încă înţepenit în iarnă.

Mergeau prin noroi. Uneori alunecau. Picioarele goale, aspre, crăpate, opincile ferfeniţite, nădragii erau stropiţi de lut umed.

Din loc în loc, şoseaua se cufunda puţin; acolo mîlul era mai gros, le cuprindea gleznele sau obielele. Cei cu picioarele goale se cutremurau pătrunşi de un frig neaşteptat. La fiecare pas, trebuiau să-şi smulgă un picior din ciorba de lut cu apă, care fleşcăia lipită de gleznă, se ridica o dată cu talpa, apoi se descleia şi recădea, păstrînd adîncă întipărirea pasului.

Mergeau prin întuneric. Abia-şi bănuiau feţele, cînd scăpa printre doi umeri sau printre două capete lumina felinarului. Felinarul se clătina în mijlocul ceţei. Rizea i-l dăduse lui Alisandru al lui Uracu, frate cu Zaharia cel împuşcat de prinţul. Vorbeau mereu, cu toţii, şi pentru fiecare zvonul nelămurit, neobosit, fără contenire, era ca o tăcere în care putea vorbi cum ar fi vorbit singur cu sine în întuneric.

De sus cădeau rar fulgi de zăpadă sau cîte un fir de ploaie subţire ce înceta numaidecît. Uneori venea o suflare de vînt şi le bătea feţele.

Vîntul era cald, usca numaidecît pe obrazul oamenilor umezeala ploii sau a fulgului de zăpadă topit.

Felinarul se legăna în mijlocul cetei, lîngă domnul Ivancea și domnul Alexiu. Uracu umbla lîngă ei, mărunt, uscat, înfofolit într-un cojoc scurt, negru, și-și întorcea mereu fața schimonosită de mîhnire și de ură. Umbla cu securea sub braț, o secure cu coada scurtă, cu tăișul arcuit, cu ciocan în partea cealaltă, cum se făceau pe vremuri. Din timp în timp îi zicea lui fiu-său:

— Ia mai ridică felinarul...

Și se uita bine la domnul Ivancea și la domnul Alexiu, ca și cum ar fi vrut să le ție minte fețele.

Fețele le erau cenușii, trase, chiar și a domnului Ivancea, atît de rumen și de gras altădată. Umblau grăbiți, alunecînd, împiedicîndu-se, privind mereu înainte. Se fereau, le era frică să întîlnească ochii oamenilor. Le era frig. Umblau cu picioarele goale prin noroi. Abia plecaseră la drum și oamenii îi opriseră și-i descălțaseră.

— Desculțați-vă și umblați ca noi... Să simțiți cum umblăm noi, spurcaților...

Ivancea se lăsase ca în somn. Chiar își descheiase cizmele cu șireturi. Avea picioarele albe, grase, cu unghii negre. Acuma erau niște bulgări de noroi. Alexiu plînsese iar. Din cînd în cînd, pe drum, începea să plîngă înăbușit, ticălos, parcă mugea. Atunci se lăsa greu, voia să rămîie în urmă. Oamenii îl îmbrînceau înjurîndu-l, îl împingeau înainte. Se împleticea, se împiedica și pornea mai departe, mai repede. Mergeau așa amîndoi, se grăbeau către sat, lutul moale și rece le pătrundea printre degetele picioarelor, ca și oamenilor care-i înconjurau și-i mînau înainte și vorbeau tare despre ei, ca și cum n-ar fi fost de față sau ca și cum ar fi fost morți. Nu știau să-și pună picioarele pe pămînt, nu știau să umble desculți. Domnul Ivancea se împleticea cîteodată, se oprea și nu călca de-a binelea, cînd simțea cîte o piatră sub talpă. Din pricina asta umbla parcă ar fi avut lanțuri la picioarele grase și albe, cu unghii negre.

Cînd ceata ajunse în șoseaua mare – noroiul era mai adînc și brăzdat de roțile carelor – se opriră ca să-l vadă pe Rizea cum se cațără pe un stîlp de telegraf. Se urca greu, mai mult în puterea brațelor, căci nu era stăpîn deplin pe piciorul stîng. Își petrecuse în brîu o secure. Cînd ajunse sus, stătu o clipă, ascultînd zumzetul tainic al firelor și oamenii adunați la picioarele stîlpului îl auzeau, cum se aude

un stup de albine iarna, închis și vîjîind înăuntru. Apoi Rizea lovi firele cu securea, unul după altul; deodată mute, căzură plutind cu capetele în noroi. Rizea alunecă pînă jos și își șterse fruntea de sudoare cu palma. Zise:

— Hai, ce stăm?

Oamenii porniră, iar el își tîrî piciorul în urma lor. Mototolea umbla lîngă el. Vorbi deodată prin întuneric:

— Mă Rizeo...

Rizea sufla încă greu de urcatul pe stîlp. Tăcea.

— Auzi, mă? zise iar Mototolea. Eu am o treabă cu tine.

— Ce treabă, nea Ioane? întrebă Rizea. Ce treabă ai dumneata cu mine?

Mototolea nu zise nimic. Mergeau în urma cetei. Apoi se hotărî:

— Măi, eu aveam un necaz pe tine...

— Ce necaz, nea Ioane? zise Rizea, cu o mirare moale și mincinoasă, ca de departe, față de un străin. Mototolea se închise în sine și zise:

— Aveam și eu o ciudă, de...

— De ce să ai, nea Ioane, ciudă pe mine? șopti Rizea zîmbind prin întuneric. Se mira de Mototolea. Nu credea că știe. Dar Mototolea va să zică știa, nu era prost.

— Las' că știi tu de ce, zise Mototolea întunecat, fără prietenie, năpădit încă o dată de necazul său. Ce, parcă tu nu știi?

— Nu știu, zău dacă știu... Spune-mi dumneata...

— Ba știi și te prefaci. Ești al dracului, Rizeo... Știi tu bine ce am eu cu tine...

Tăcură deodată amîndoi. Sigur că știa și Rizea. Știau amîndoi. Rămăseseră cam în urmă. Pe drum, înaintea lor, glasurile gloatei se întețiseră, mînioase și năvalnice. Cineva striga:

— Ce ne-ai făcut? Să-ți spun eu ce ne-ai făcut! Lăsați-mă să-i spun eu ce ne-a făcut!

Dar Mototolea umbla pierdut în gîndurile lui. Rizea îl privea din cînd în cînd cu coada ochiului prin întuneric. Mototolea zise, ca și cum s-ar fi muncit din greu:

— Mă Rizeo...

Cellalt nu răspunse.

— Mă, eu... mă despart de muiere...

Iarăși tăcu, și iarăși se căzni să vorbească:

— Dacă nu vrea ea... eu ce să-i fac? O fi avînd și ea dreptatea ei... O trimit la tat'su îndărăt...

— Bine, nea Ioane, zise Rizea.

— Ce bine, mă? Al dracului să fii tu cu neamul tău de nebuni!

Mototolea se tot lupta cu necazul său vechi, care scotea mereu capul ca un șarpe din vizuină. Acum era gata să-l biruie ciuda, dar se stăpîni. Sufla greu. Ochii îi sticliră prin întuneric.

— Eu te omoram, măi, zise. Vorbea liniștit. Da, măi, să știi tu, Rizeo, că așa făceam... Da' veni nevoia asta peste noi cu dreptatea asta care se face... M-am gîndit... Toată ziua am stat și m-am gîndit. Voi mă vedeți că vorbesc ca un prost, mereu dă-i cu gura, dar eu mă gîndeam. Dacă-i vremea de făcut dreptate, barem să fie și pentru muierea mea. Am chinuit-o. Am bătut-o. Să fie și cum vrea ea. Și m-am uitat și la tine, de. M-am gîndit... Ce să te omor? Parcă n-am eu altele mai grele pe capul meu – de, care le avem toți, uite, cu lupii ăștia de ciocoi! Zi și tu. Nu e bine cum m-am gîndit?

— E bine, nea Ioane, șopti Rizea. Dar Mototolea zise furios:

— Bine, pe dracu să te ia! și plecă de lîngă el grăbit, se amestecă în gloată și Rizea îl auzi strigînd răgușit:

— Dă-i cu pumnul peste gură! Ia fă-mi loc să-l învăț eu minte!

Rizea rîse singur în întuneric, arătîndu-și măselele. Așa rîdea el: i se vedeau și măselele. Dar nu rîdea niciodată cu hohot. Fără zgomot: așa era rîsul lui.

Un om se despărți din ceată, vorbind tare. Rizea îl recunoscu după glas: era Iordache. Iordache aproape că striga:

— Da' cînd i-am mutat gardul ce-a făcut?

Și se duse pînă la un stîlp de telegraf. Rizea îl așteptă în mijlocul drumului, în noapte. Apoi Iordache se întoarse, încheindu-se la nădragi. Rizea zise:

— Ce-i cu gardul?

Iordache izbucni cu ură:

— Auzi, gușterul de ciocoi! Cică e dreptul lui! Ce, parcă gardul ăla nu l-a pus să ne fure și din izlazul nostru, cît e, așa o bucățică acolo, că tot nu ne-ajunge și plăteam de căciulă cinci franci pășunea și două găini și ouă și o oală de unt topit, dumnezeul și precista lui de căpușă! Cînd i-am mutat gardul la loc, ce ne-a făcut? Ai? Ce ne-a făcut?

Rizea nu răspunse. Iordache suflă pe nări cu năduf. Rizea zise:

— Măi nea Iordache, tu ce crezi?

— Ce să crez? Nu crez nimic...

— Ce zice Marinică ăsta, de... E-adevărat? E-adevărat?

Iordache scuipă.

— Păi cum să nu fie? Nuțu a lui Cochină veni de la oraș pe seară. Și el tot așa zice: în Moldova s-au sculat, dincoace tot așa... Scrie la toate gazetele... Da' ție ce ți-i voia de-ntrebi?

— Nu așa, nea Iordache... Asta știu și eu. Dar aia, ce zicea el, cu regina, cu scrisoarea de la șapte puteri, cu poveștile alea... Adevărat e, adevărat?

— Ba, zise Iordache. Și începu s-o înjure crîncen pe regină, cu ură, de stropea cu bale cînd împroșca blestemele. Înaintea lor, pe drum, felinarul clipea din cînd în cînd, roșu, printre oameni. Rizea dădu din cap, liniștit, zîmbind prin întuneric:

— Păi știi tu, măi nene? Unii d-aia s-au băgat cu noi, că l-au crezut pe Marinică ăsta...

Iordache zise scurt:

— Ce-or fi crezut, treaba lor. Acum vorba e: începurăm? Începurăm. Tot trebuia să-ncepem o dată. Acuma-i gata, s-a-nceput. Ce mai vrei tu să știi?

— Va să zică nu-l crezi pe Marinică, așa-i? Nu-l crezi.

— Nu-l crez, na. Și atîta-i tot.

Ajunseră gloata din urmă. Se topiră în ea. Sutele de picioare fleșcăiau în noroi. Picioarele grase și albe ale lui Ivancea se împleticeau. Ivancea mergea repede, cu ochii țintă înainte, cu gura deschisă. Voia să vorbească, să răspundă, dar îi astupau glasul strigătele oamenilor și-i fugeau gîndurile. Uracu îl izbea din cînd în cînd cu pumnul în ceafă și Iordache îi dădea și el una, cînd îl vedea pe Uracu ce face. Atunci Ivancea se poticnea înainte ca și cum s-ar fi împiedicat în ceva. Alexiu urla jalnic și spart, dar nu se pricepea nimic din ce spune.

Treceau printre case închise, cu lumini stinse. La primărie erau oameni adunați, așteptînd. Erau și mai săraci, și cîțiva din bogații satului. Era Geambașu, era Chiriță, era Melitaru, care fusese sergent-major. Ceata intră în primărie, o umplu, rămase bulucită și sub tindă, și la ferestre. Alisandru al lui Uracu îl văzu pe fereastră pe Iordache cum sare pe o masă și-l trage de o mînă pe Rizea, să se urce și el. Iordache vorbea. Alisandru dădu cu cotul în geam, pînă-l sparse de

tot, şi-şi băgă pe fereastră capul palid, cu ochi umezi şi cu păr cîrlionţat. În colţul gurii avea o bubă. Ferestrele se spărgeau pe rînd şi oamenii se uitau înăuntru ascultînd.

Iordache strigă:

— Ce învoieli? Care e ăla prostul, mă? Care vrei să faci învoieli cu ciocoiul? Crezi că se ţine el de ele? Iar ne scoate datori vînduţi în toamnă! Iar ne ţine de terminăm treieratul cînd începe frigul şi n-avem vreme să mai facem nimica! Ce, crezi că ne iartă el? Pune jandarmii pe noi şi ne scoate sufletul! Acuma-i gata cu ciocoii! Mă! Nu v-a ajuns cum v-a belit pînă acuş, că şi pe vită întîi o tai şi pe urmă-i iei pielea... Nu v-a ajuns? Să le stingem sămînţa, măi, de pe lume, altfel nu scăpăm, altfel ne chinuie mai rău, măi fraţilor, ca pe Hristos ne chinuie, fraţilor...

Şi glasul lui Iordache se frînse, îl năpădi plînsul. Stătea acolo în mijlocul lor, gros ca un urs, cu ţeasta rasă, albăstrie, şi-şi ştergea ochii cu degetul arătător, gros, şi-şi scutura lacrimile de pe deget.

De jos, din grămadă, striga Uracu:

— Vino jos, măi, să-l judecăm, că Zaharia al meu moare, măi şi nu ştie ce-am făcut cu ciocoii! Vino jos! Rizea strigă de sus, de pe masă:

— Moşia o luăm toţi! O munceşte obştea!

Melitaru, gros, cu o mutră de sugaci, dar cu mustăţi mari, negre, răsucite, era în uşă. Strigă:

— Ba s-o-mpărţim!

— S-o-mpărţim între noi, strigară şi Chiriţă, şi încă vreo cîţiva. Dar Iordache se uită la Melitaru, cu ochii lucitori îngropaţi sub sprîncene, şi se dădu jos de pe masă.

— Ia faceţi-mi loc, fraţilor...

Şi se îndreptă spre uşă. Melitaru se dădu îndărăt şi încercă să se strecoare afară. Gloata se îmbulzi către ieşire. Uracu, Pîrvu, Mototolea şi încă trei oameni îi ţineau de coate şi de umeri pe Ivancea şi pe Alexiu. Rizea strigă peste capetele oamenilor.

— Hai, judecaţi-i!

Deodată în jurul celor doi arendaşi se făcură două cercuri groase de trupuri. Oamenii se striveau, se ridicau în vîrful picioarelor, să se uite peste umerii celor din faţă. Se făcuse o tăcere mare. Nu se auzeau decît sughiţurile de plîns şi jelania tremurătoare a lui Alexiu, care bolborosea ceva cu glas scăzut.

Uracu şi cu Iordache se lăsară greu pe umerii lui Ivancea şi-l aplecară în jos, spre pragul înalt al primăriei. Ivancea izbucni. Mugea ca o vită mare:

— Nu! Nuhuhu! Nunu!

Apoi tăcu. Uracu se lăsă aproape pe vine lîngă el. Ţinea securea în mînă. Nu ridică în sus braţul. Îl ridică numai din cot, ca la despicat lemne.

În tăcere se auzi întîia lovitură, scurt, în oase şi în carne. Apoi încă două, care sunau în lemnul pragului. Oamenii se depărtară repede, dînd un pas îndărăt. Sîngele ţîşnea şi gîlgîia pe prag. Şalele şi genunchii lui Ivancea zvîcneau cu mişcări ciudate, neruşinate, şi mîinile căutau ceva împrejur, tremurînd, pipăind orbeşte pămîntul. Apoi trupul descăpăţînat înţepeni. Jelania lui Alexiu crescu, se umflă, deveni un urlet ascuţit care umplea uliţa şi întunericul. Nu mai semăna de mult a glas omenesc. Oamenii forfotiră în jurul lui, răstindu-se unii la alţii.

Pîrvu striga:

— Nu aşa! Ţine-l jos! Fereşte!

Şi deodată urletul încetă, retezat. Se auzi securea Pîrvului cum se înfige în lemn. Oamenii se uitară o clipă în tăcere, apoi începură să se risipească, să se adune iar, mai departe, în uliţă. Vorbeau încet unii cu alţii, obosiţi.

Uracu se aşeză pe gardul scund al primăriei, puse securea lîngă el şi stătu cu coatele pe genunchi şi cu capul în mîini. Fiu-său stătea lîngă el.Uracu mormăi fără să ridice capul:

— Du-te acasă. Ia securea. Du-i-o lui frat'tu s-o vază.

Pîrvu stătea cu picioarele lîngă hoitul lui Alexiu şi se uita în jos. Nu putea să-şi desprindă ochii de la trupul scurtat şi de la capul rostogolit în sînge. Iordache veni lîngă el şi se uită şi el o vreme, apoi îl scutură pe Pîrvu de umăr şi-i zise aspru:

— Ce stai, mă? Hai, că avem treabă! Hai la ăla al tău, cămătarul... Hai să-i plătim camătă... Hai!

Şi se uită împrejur.

— Parcă erea p-acilea...

Plecînd cu Pîrvu, mai luă vreo trei oameni.

— Mă, care mai sînteţi de vă seacă Geambaşu, hai să mergem la el să-i plătim dobîndă!

Rizea vorbea cu Marinică. Rizea era înfrigurat, părea mereu că-i vine să rîdă, îl scutura o bucurie tremurătoare, ca nişte friguri. Marinică se uită de departe la cei doi morţi şi holbă ochii.

Rizea îi zise:

— N-ai mai văzut, aşa-i?

Marinică scutură din cap: nu, nu mai văzuse niciodată. Rizea îl privi cu îndoială, voi să spuie ceva, apoi se răzgîndi şi-l trase către Iordache:

— Stai, nea Iordache, că venim şi noi!

Toată gloata se luă buluc după ei. Curgeau pe uliţă, o umpleau de umbre negre şi de glasuri ce creşteau în strigăte şi zarvă. Pe marginile bulucului unii alunecau în şanţ, în urmă se răreau şi umblau cîte doi, cîte trei, cîte unul singur care se uita împrejur.

Pe podeţul din faţa casei lui Geambaşu, mulţimea se sugrumă şi apoi se lărgi iar în curte. Pîrvu bătea cu muchea securii pline de sînge în uşă. Cei dinăuntru nu voiau să deschidă.

— Deschide – strigă Rizea – că-ţi dăm foc!

Uşa se deschise şi Geambaşu ieşi în prag. Era cu ochii căscaţi, cu gura deschisă. Voi să spuie:

— Ce aveţi cu mine, fra...

Dar Pîrvu ridică securea şi chiaburul se feri cu mîna în sus. Rizea îl opri pe Pîrvu şi strigă:

— Nu! Să-l luăm cu noi, să puie foc! Să puie foc cu mîna lui! Noi o să ne uităm şi el o să puie foc la curte, să se-nveţe minte să mai facă pe ciocoiul cu noi!

Pîrvu nu voia. Se împotrivea, se zbătea, striga:

— Să-i plătesc dobînda! Să-i plătesc dobînda!

Dar i-l luară pe Geambaşu şi-l mînară înainte în ghionturi şi îmbrînceli. Pîrvu îl urmă, strigînd că asta nu-i dreptate.

Băteau în uşi cu ciomegele şi topoarele, îi scoteau pe rînd pe chiaburi, pe primarele. Alţii ieşeau în praguri, întrebau:

— Mergeţi la curte, măi?

— Mergem la curte, la ciocoaica!

Oamenii îşi trăgeau din fugă cojocul pe mîneci şi intrau în ceată. De după umărul scund şi rotunjit al dealului cu salcîmi seci, negri, iernatici, în aerul de primăvară al nopţii, răsări curtea, casa înaltă şi albă cu acoperişul de tinichea ruginită aplecat cam într-o rînă, zidul cu două vase de ciment, poarta largă, rămasă deschisă. Prin perdelele

de la ferestre străbătea lumină slabă, moale. Mulţimea neagră năvăli în centrul împrejmuirii cu un vuiet de mînie, astfel că oamenii nici nu-şi dădură seama cît pustiu era acolo şi ce tăcere. Pătrunseră deodată toţi, pe toate uşile. Totul era deschis şi nicăieri ţipenie de om. Rizea şi cu ceilalţi se opriră în salon. Totul era aici străin pentru ei, totul era altfel, neobişnuit, duşmănos în bogăţia aceasta necunoscută, de neînţeles, stoarsă din sutele lor de care cu grîne ce scîrţîiau toamna spre şlepurile de pe Dunăre. Amuţiseră toţi. Rizea era palid. Auzea un zgomot de maşinărie, ascuns undeva. Căută cu ochii şi văzu pendula scumpă, cu geamuri de cristal şi copilaşi înaripaţi, din bronz lucios. Limba de alamă se legăna în cutia de lemn preţios. Rizea luă securea însîngerată din mîna crăpată, pătată de pelagră, a lui Pîrvu, şi începu să izbească pendula, care tăcu, zăngănind a metal şi ţăndări de sticlă.

Pe masa din mijloc, printre harababura de lucruri lăsate vraişte, semne tăcute ale fugii, Marinică văzu un băţ de os alb de tot, cioplit de mînă de meşter mare. Îl trase de sub o cămaşă subţire, mototolită, şi-l ridică la lumina blîndă, odihnitoare, caldă, a lămpii cu abajur de porţelan ca laptele. În capătul băţului de fildeş se răşchira o gheară cu degete încîrligate şi ascuţite, o gheară ca o mînă de om, dar mai mică şi tainică. Marinică se uită mai îndeaproape la ea. Era făcută întocmai ca o mînă de om, cu încreţiturile la fiecare nod al degetelor, cu unghii, cu totul, dar mai mică şi încrîncenată, parc-ar fi vrut să zgîrie, să apuce, să sfîşie. Marinică se întrebă la ce poate sluji o asemenea gheară; apoi găsi un răspuns în mintea lui, o aruncă jos, cutremurat de frică şi scîrbă, o scuipă şi o călcă în picioare. Oamenii trecuseră în celelalte odăi. Marinică trase cu urechea şi i se păru că desluşeşte glasul lui Iordache care spunea vorba „cucoană".

„Au găsit-o pe ciocoaică!" se gîndi Marinică şi inima începu să-i bată tare. Cei ucişi în pragul primăriei fuseseră ciocoi, dar arendaşi, nu stăpîni... Lui Marinică i se păru că aude un glas ruginit de bătrînă vorbind tare. Ocoli masa, se împiedică de covorul care o acoperea, răsturnă un scaun şi intră buzna în camera cealaltă. Îndărătul lui lampa se clătinase, apoi căzuse fără zgomot, moale, într-o grămadă de ciorapi de cucoană făcuţi ghem pe un halat de mătase. Abajurul se sparse aproape fără zgomot. Petrolul se scurgea cu o creastă subţire de flacără. Hainele şi faţa de masă începură să ardă în acelaşi timp. În salonul pustiu, se auzeau strigăte mînioase din camera de alături, şi alte strigăte, mai de departe, intrau pe uşile deschise ale

intrării, veneau din curte unde oamenii puneau foc la acareturile conacului.

IV

Doamna Vorvoreanu sosise la Salcia în ultimele ceasuri ale nopții. Tîrgul era tăcut și încremenit în frig, umezeală și ceață. Prin întuneric, doamna Vorvoreanu își mînase caii pînă îndărătul gării. Aici trecuse pe lîngă și printre grupuri de momîi întunecate pe care mai mult le ghicise că erau oameni. Se dăduse jos, cu caseta sub braț și geamantanul în mînă, după ce legase hățurile de bara de fier ce înconjura capra vizitiului. O ajutase pe Elvira să se dea jos, cu grijă, uitînd de propria sa oboseală. Elvira se mișca încet, moale, parc-ar fi ieșit dintr-un leșin. Prin întuneric doamna Vorvoreanu îi putea vedea ochii mari și strălucitori, care o priveau țintă, parc-ar fi vrut s-o înghită, încît doamna Vorvoreanu se răstise la ea în șoaptă, pe cînd intrau în gară:

— Nu te mai uita la mine așa! Spune-mi ce vrei și astîmpără-te! Parc-ai fi nebună.

Elvira răspunse cu o neobișnuită blîndețe și supunere:

— Iartă-mă, mamă... N-am vrut...

Apoi intraseră în gară, îl căutaseră pe șeful gării, care dormea, dar care sosise totuși curînd după aceea și se topise în temenele și amabilități față de ruda prințului și sora coanei Eleonora Smadoviceanca, cei doi stăpîni ai tuturor satelor dimprejur. Da, zicea șeful gării, e încurcătură mare cu țăranii; sînt zvonuri că zilele astea începe și aici ca în Moldova... Dacă i-ar auzi doamna Vorvoreanu numai aici în gară cum vorbesc, așa cum îi aude de vreo două zile, el, șeful gării... Bine că aici în Salcia e deocamdată liniște. Oamenii cuminți, așezați, cu pămîntul lor, moșneni la care nu prinde agitația, socialismul, anarhismul sau cum i-o mai fi zicînd... Să poftească doamnele la el la birou, n-are ce le oferi decît canapeaua asta de piele veche, cam ruptă, dar, de, vremurile așa sînt, an jubiliar, an jubiliar, dar tot greu merge, cu seceta de anul trecut și gerul din iarna asta... Pentru București biletele?

— Nu, zise doamna Vorvoreanu. Mergem numai pînă în oraș...

— Aha, pardonați vă rog, eu am crezut că la București, fiindcă măria sa a fost pe la mine ieri după-amiază, a plecat la București, la sesiunea Senatului...

— Știu... zise scurt doamna Vorvoreanu cu vocea ei frumoasă, adîncă, în așa fel încît șeful gării să priceapă că ea ar vrea să i se aducă biletele, nu să i se facă conversație. Șeful gării pricepu și, fără să se supere, mai făcu o temenea și ieși din biroul în care ardea un foc mare în soba de tuci. Voi să facă lumina mai mare în lampa de pe masă, care împrăștia doar un păienjeniș de filamente și țesături de lumină slabă.

— Nu, e mai odihnitor așa, zise doamna Vorvoreanu. Șeful se strecură afară ca și cum ea și cu Elvira ar fi vorbit prin somn și el n-ar fi vrut pentru nimic în lume să le tulbure odihna. Doamna Vorvoreanu tuși. Îi era frig la gît, la gîtul ei alb, care făcea două cute mari în carnea gata să se ofilească, de femeie trupeșă care îmbătrînește. Voi să-și puie șalul, dar își aduse aminte că îl ține în poală, înfășurat în jurul casetei grele pe care în goana nebună cu trăsura o lăsase în fund pe perne, lîngă Elvira.

Da, îl făcuse pe șeful gării să iasă, fiindcă avea nevoie să se gîndească. Elvira se ghemui lîngă ea și o strînse de braț. Doamna Vorvoreanu o respinse, liniștit dar cu hotărîre. Voia să fie singură și netulburată, numai o clipă măcar să se gîndească repede, repede de tot: „Ce să-i spun șefului de gară de trăsură? Să i-o încredințez: așa ar fi cuminte din partea mea, dar în noaptea asta fac lucruri mult mai cuminți decît atît. Să-l las cu o trăsură în fața gării, să se întrebe de unde a venit, cine a lăsat-o. O cunoaște, a văzut-o de atîtea ori pe Eleonora trecînd pe aici spre Vladomira, invitată la nebunul... Nu știe încă – sigur, n-are de unde, de aici nu se pot vedea incendiile. Așa că dacă nu-i spun nimic n-are să-și închipuie decît că plec, că am plecat din întîmplare, tocmai în ultima clipă, ca «măria sa». Are să i se pară normal... Dar de ce fără vizitiu? De ce fără Eleonora? Cît aș da să știu ce poate el înțelege, ce poate bănui din ce vede... Bine, dar cine-l ascultă pe el? Chiar dac-ar bănui ceva – mîine, nu azi, mîine, cînd are să afle că Vladomira a ars – și la noi probabil – nu, sigur, a ars totul, chiar în clipa asta arde și Eleonora... da, Eleonora, în clipa asta... da, da, altfel nu se poate, ar fi o minune a cerului să scape, nu poate scăpa, e cu desăvîrșire imposibil. Se vedea limpede ce vor... au și spus, unul a spus, că-i taie gîtul lui Ivancea... Da, trebuie să se fi petrecut

totul acolo, pînă la ora asta... Dar ce fac cu trăsura.. Dacă s-a petrecut ceva acolo – și poate că se petrece chiar în clipa asta..."

Doamna Vorvoreanu surîse cu buzele tremurînd, uscate.

„... Vor fi cercetări mai tîrziu, sau ceva de felul ăsta... și eu nu pot risca să-nceapă lumea să se-ntrebe... Să-i spun că am venit cu vizitiul Eleonorei – cum îl cheamă? Gheorghe? – și că i-am poruncit să se întoarcă acasă? N-au decît să se descurce în urmă, n-au decît să creadă că Gheorghe a fugit. Are să aibă el grijă de trăsura Eleonorei, rudă cu «măria sa» pentru care ține trenul în stație peste ora de plecare... Da – am venit cu Gheorghe... Gheorghe e afară, pe capră, cu poruncă să se-ntoarcă acasă, unde e liniște... de unde-am plecat din întîmplare... Dar dacă Ivancea sau Alexiu scapă? Atunci se va afla totul... abia atunci încep să devin suspectă – dar dacă scapă și Eleonora? Atunci sînt pierdută. Pierduți și copiii. O să fie un scandal mai mare decît cu băiatul lui Candiano-Popescu, acela de și-a înjunghiat metresa. O să fiu odioasă, criminală."

Elvira întrebă în șoaptă:

— Mămicule, ți-e rău?

— Ce?

— Zic: ți-e rău?

Doamna Vorvoreanu se gîndea: „Hai, femeie, stăpînește-te. Acum am riscat, să vedem cum ies cărțile. *Le vin est tiré, il faut le boire.*"[1] Se întoarse către Elvira:

— Ce vrei?

— Te-am întrebat dacă ți-e rău.

— De ce să-mi fie rău?

— Răsuflai greu, parcă aveai ceva...

Doamna Vorvoreanu își dădu seama că Elvira îi surîde larg, fermecător, rece ca gheața, cu ochii cei mari verzi și dinții foarte albi. Doamna Vorvoreanu îi spuse aspru, rece, dușmănos:

— Ai o batistă?

I-o smulse zicînd:

— Ai vrea să mă simt bine? Te slujesc, domnișoară, și obosesc slujindu-te...

Și începu să-și miște încet brațele care o dureau parcă i s-ar fi smuls din toate încheieturile. Cu o mișcare impulsivă, Elvira se

---

[1] Ai scos vinul din butoi, trebuie să-l bei.

aruncă iar și se strînse lîngă maică-sa. Doamna Vorvoreanu o mîngîie pe păr încet.

Șeful gării se întoarse cu biletele. Doamna Vorvoreanu i le plăti, îi mulțumi. Omul era îngrijorat:

— Sînt vești proaste, coniță... Se aude că la Dobrunu s-a întîmplat ceva... la curtea domnului Apostolescu... Îl știți, ăla grasul, cu barbete... nu-l știți? Mă rog, ce mai... om bogat. Mi-a spus impiegatul de la mișcare că s-au făcut devastări... Au înnebunit țăranii, coniță, ce mai încoa încolo... Ia uitați-vă la ei.

Se duse la geamul aburit, îl șterse cu mîneca și stătu să se uite afară, cu mîinile în buzunare, zgribulit, cu chipiul pe ceafă. Doamna Vorvoreanu se ridică, gîndindu-se: „Nu-i spun nimic... Nu pomenesc nimic... Să bănuiască, să facă orice-o vrea... Încă n-am putere... trebuie să mă mai gîndesc, să mă mai liniștesc." Veni și ea să se uite pe geam pe peronul gării de țară.

E adevărat că mereu se auzeau glasuri. Crezuse pînă atunci că e ceva normal, glasurile învălmășite și strigătele pe jumătate vesele ale mulțimii care da năvală la vagoanele de clasa a treia în gările mici de pe cîmpie. Sau glasurile muncitorilor care dreg o bucată de linie undeva departe și vorbesc pe peron înainte de zori, așteptînd să se urce pe vagonetele pe care le vor împinge pe linie, printre mărăcini și ierburi uscate și umede rămase de anul trecut.

Dar acum își dădea seama că țăranii erau mai mult bărbați, toți ghemuiți în cojoacele lor zdrențăroase, pe marginea peronului, cu spatele la gară, înșirați pe linie ca mătăniile de păsări negre înșirate pe firele de telegraf în văzduhul șesului pustiu. Vorbeau între ei mult mai tare ca înainte, ca și cum ar fi fost stăpîni ai locurilor, ai gării. Se uitau în largul cîmpului pierdut în ceață și întuneric, cu șiruri de sălcii abia bănuite undeva departe pe maluri de pîraie și rîpe. Stau și așteptau. Uneori ieșea cîte unul între linii și se uita. Deodată murmurul și freamătul lor crescu, izbucni în mișcare, în înghesuială. Din umezeală și ceață, se înfiripă întîi o umbră mare cu ochii roșii, apoi trupul scund și hornul înalt, în chip de pîlnie, al locomotivei de manevră care trăgea un vagon de marfă gol. Îl trecu de pe o linie pe alta, cu ușile lui larg deschise, pustii. Locomotiva sufla pene și fire și globuri de aburi albi, un felinar ca sîngele aluneca în sus și în jos, și mulțimea țăranilor se potoli, se așeză iară în șiruri, în cîrduri, ca niște păsări călătoare, ca rîndunelele negre pe firele de telegraf pierdute pe

şesuri. Locomotiva se topi iar în ceaţă. Vagonul rămase pe ultima linie, de unde începea cîmpul pustiu. Un vagon de marfă, gol, cu uşile deschise, pustii, uitat acolo parcă ar fi fost la marginea lumii.

Cineva deschise uşa şi şopti răguşit:

— Don'şef! Don'şef!

— Ce e, măi?

— Veniţi iute la mişcare, don'şef!

Şeful gării trecu dincolo, dincotro se auzea ţăcănitul liniştit al aparatelor telegrafice, care înfăşurau şi desfăşurau necontenit panglici de hîrtie. Prin uşa întredeschisă, luminară galben, la înălţimea genunchiului, felinare atîrnate în mîinile vreunui acar. Uşa se închise. Fereastra se aburise iar, dar se făcea acum cenuşie. Nu mai era mult pînă la ziuă. Doamna Vorvoreanu se aşeză pe canapea. Se uită o clipă la Elvira care adormise cu buzele întredeschise, cu o şuviţă neagră căzută pe frunte. Se gîndi s-o mîngîie, dar se opri. Elvira şoptea ceva prin somn, gemea uşor, ca şi cum ar fi vrut să plîngă. Doamna Vorvoreanu dădu din umeri şi aţipi.

Dormi puţin, un somn scurt şi chinuit, şezînd dreaptă pe canapeaua veche de piele. Tresărea prin somn. Obrazul îi tresărea într-un tic nervos. Ţinea mîinile pe genunchi, cu pumnii strînşi. O treziră glasuri. Şeful gării vorbea cu un poliţai, dînd din mîini şi stăpînindu-şi vădita nevoie să ţipe.

— Măcar îi ştii cine sînt?

— Îi ştiu, domnule şef, îi ştiu, i-am ochit eu pe toţi. Sînt ăia veniţi de la Bucureşti să dreagă podul, ăia de la ateliere. I-am ochit eu. Chiar aşa pe întuneric, da' eu tot i-am *indentificat*. Auzi cum strigă! I-auzi, ia!

Într-adevăr, de afară se auzeau strigăte ce ţîşneau deasupra murmurului mulţimii ca nişte artificii roşii, amestecate cu foşnetul şi şuieratul de aburi. Pe geamul acum luminat de zorile ca cenuşa, nu se mai vedea întinderea oarbă a şesului, ci zidul negru al unui tren oprit în gară. Doamna Vorvoreanu se ridică. Locul de lîngă ea unde fusese Elvira era gol. O văzu pe Elvira la uşa dinspre peron. Doamna Vorvoreanu veni lîngă fiică-sa. Fata o apucă de mînă cu o mişcare nervoasă şi o strînse. Priveau amîndouă afară. Un ceferist, negru de funingine din cap pînă în picioare, striga în mijlocul ţăranilor:

— Luaţi-le pămîntul, fraţilor, că e al vostru! Noi nu terminăm podul pînă nu vă-mpart ei moşiile. Ia să vedem! Pe unde o să vă mai

trimeată tunuri să vă omoare copiii, ai? Ia să vedem: pe unde? Şi firele de telefon, fraţilor: stricaţi-le! Nu vă lăsaţi! Nu-i credeţi, că mint, îşi spurcă sufletul şi mint!

Elvira deschise puţin uşa şi un fir de aer rece ţîşni înăuntru. Doamna Vorvoreanu, speriată, întinse iute mîna să închidă uşa la loc. Elvira îi şopti:

— Lasă, mamă... Să auzim mai bine...

Doamna Vorvoreanu se uită la ea cu o umbră de zîmbet mirat şi ironic. Elvira părea liniştită, curioasă. Era cam palidă.

Din spate, auzeau glasul poliţaiului:

— E şi un tinichigiu, rus, e din ăia de pe „Potemkin", de-acum doi ani... Dumneatale ştiai treaba asta?

Şeful gării şopti agitat, gata să ţipe isteric:

— Ce sînt eu de vină? Nu sînt de vină! Dacă îmi trimit de la Bucureşti socialişti d-ăştia? Eu ce să le fac? Direcţia atelierelor e de vină, eu nu sînt răspunzător, mă-nţelegi? Eu nu răspunz pentru ei, mort-copt, nu răspunz! Nici să mă taie!

Doamna Vorvoreanu se întoarse către el. Era singur: poliţaiul ieşise dînd din umeri.

— Au înnebunit şi ceferiştii mei, coniţă! L-aţi văzut pe Neguşi? El e vardistul gării. Ei, a vrut să şi-i scrie p-ăi mai scandalagii. Cînd l-a observat că stă cu ochii pe ei şi-i notează, au sărit la el. Să-l omoare şi mai multe nu! I-au smuls carnetul, i l-au călcat în picioare. Bine că-i ştie măcar după faţă şi o să facă iute un proces-verbal...

Stătu puţin pe gînduri, apoi zise:

— Acum să fie vreunul certat cu Neguşi, se şi trezeşte pe listă. Cum e Neguşi găinar, ce-o să-i mai frece pe unii, să tragă de la ei ceva...

Afară se înteţiră strigătele. Trenul aluneca greu şi pustiu, afară din gară. Şeful gării zise:

— Bine faceţi că plecaţi, coniţă. că nu mai ştiu ce-are să mai iasă din istoria asta... Uite, acum trebuie să vie un vagon cu nişte soldaţi de la oraş, să păzească curtea măriei sale, a de la Vladomira...

Elvira se-ntoarse spre ei cu o mişcare iute. Întîlni privirea maică-si şi tăcu, prefăcîndu-se că priveşte iar pe geam. Gălbejit de oboseală, cu ţepi de barbă rară prost rasă, şeful gării se aşeză la birou şi începu să scrie. Nu observase nimic. Nu se aflase încă aici ce se petrecuse la Vladomira. Doamna Vorvoreanu se simţi că tremură şi încercă să se stăpînească. Şopti, gata să clănţăne din dinţi de încordare...

— Închide uşa, Elviriţo, că se face frig...
Elvira ţinu uşa crăpată încă o clipă. Se auzea un glas:
— Ce, parcă voi ce sînteţi? Nu sînteţi şi voi gospodari? De ce vă cheamă-n concentrare, ai? Să poată să vă omoare muierile şi copiii, aşa s-o ştiţi de la mine!
Spinările îmbrăcate în postav cazon, cenuşiu, se adunară, se strînseră iar. Erau rezervişti chemaţi la regimente. O voce aspră, groasă, strigă:
— Nu mergem! Nu mergem! Ce treabă avem noi în Moldova? Ce, e război? Nu e război!
Apoi mai multe izbucniră, încăpăţînîndu-se asupra cuiva nevăzut şi neauzit:
— Ba nu te duci, că te luăm de gît şi nu te lăsăm!
Se făcu o învălmăşeală. Clopotul gării sună muzical de trei ori. Elvira închise uşa, o încuie cu mare băgare de seamă, uitîndu-se pe furiş la şeful gării, apoi veni la doamna Vorvoreanu care se aşezase pe canapea şi se ghemui lîngă ea, şoptind:
— Mămicule... crezi că or să ne lase să plecăm?
Doamna Vorvoreanu scoase un oftat şi nu răspunse. La asta se gîndea şi ea. Iată, drumul către oraş era tăiat de cetele acestea de ţărani răsculaţi, peronul era înţesat, nu puteai face un pas fără să fii observat şi poate atacat de ei. Doamna Vorvoreanu se gîndi la caseta învelită într-un şal, şi pe care o simţea pe canapea cum îi intră în şoldul drept, şi la valiza pe care stătea cu picioarele. Va să zică... degeaba? A fost degeaba? Ce făcuse ea... degeaba? De ce tăiau aceşti ţărani toate drumurile, de ce se răsculaseră? Ce era nebunia aceasta subită care îi apucase în pragul primăverii? De ce erau nemulţumiţi? Răbdau de sute de ani, şi acum deodată nu mai puteau să rabde? Îşi simţi inima strînsă şi stoarsă de o ură crîncenă. De ce n-o lăsau să plece cu caseta, aceste fiinţe cărora ea nu le-ar fi dat numele de oameni; de ce nu înţelegeau că ea are nevoie de casetă şi de moştenire pentru Elvira şi pentru băiat? Îşi lipi mîinile de tîmple, le apăsă şi clătină capul, stăpînindu-se să nu geamă de oboseală, de frică şi de ură.

*

Eleonora ieşise într-un tîrziu din odăiţa strîmtă, văruită, cu bucăţi de ziare vechi străpunse de cuiul ruginit din perete. Îşi apucase poalele hainei de blană scumpă, le ridicase puţin şi ieşise aproape în goană, cu genunchii slabi şi ofiliţi, îndoiţi de boală, şi tîrîndu-şi papucii-şoşoni. Casa era pustie şi răvăşită, camerele pustii, cu pereţii tăiaţi de triunghiuri de lumină strecurată pe uşile înalte întredeschise. Peronul era pustiu, curtea pustie, întunericul adînc. Vîntul uşor dinspre Dunăre i se păru rece şi-i cuprinse gîtul golaş cu piei bătrîne. Îşi trase încet blana la gît şi, cu ochii pierduţi în întuneric, strigă slab:
— Eleno... Elviro... Unde sînteţi?
Se miră singură cît de slabă îi era vocea; i se păru că sună piţigăiat şi străin, ca o voce mică de copil: îşi aduse aminte de simţămîntul de singurătate care o apucase în copilărie cînd se juca de-a v-aţi ascunselea şi intra într-un loc devenit dintr-o dată înstrăinat şi tainic, plin de ascunzişuri necunoscute. Stătea o clipă înfricoşată puţin, în faţa unei asemenea pustietăţi pline de prieteni fugiţi şi ascunşi, înainte de-a-ncepe să-i caute. Stătea şi acum în capul peronului, cuprinsă de acea frică nelămurită şi de nădejdea temătoare că de undeva, din vreun colţ de umbră, un rîs înăbuşit avea s-o călăuzească. Stătea cu pălăria mare, largă, cu pene de struţ, singură în noapte, în capul peronului. Se uita împrejur ca o pasăre bătrînă, clipind din ochii rotunzi. I se păru că iese cineva din odăile slugilor, străbate dreptunghiurile de lumină întinse pe pămînt în curte, se pierde în umbră. Clipi din ochii miopi:
— Mario, tu eşti?
Nimeni nu răspunse. Eleonora se înfioră. Deodată se întoarse şi fugi în casă. Umblă prin toate odăile, chemînd. Coborî, cu paşi şovăitori, ţinîndu-se cu amîndouă mîinile de rampă, scara din dos, intră în bucătărie, în odăile slugilor. Nici ţipenie. Oamenii fugiseră, îşi luaseră lucrurile. Se întoarse în casă, stătu o clipă în mijlocul salonului şi încercă să se gîndească, să-şi aducă aminte dacă era adevărat că Elena şi Elvira fuseseră la ea şi că voiau să plece împreună. Era adevărat? Alergă la fereastră, dete perdeaua la o parte şi privi multă vreme vîlvătăile focului de la Vladomira. Mai era un foc în zare, mare, dar depărtat. Îşi pierdu gîndurile, cu ochii aţintiţi la focurile acelea. Nu-şi dădu seama cît stătu aşa la fereastră. Apoi începu să plîngă sughiţînd, încet, ciocnindu-şi pumnii ofiliţi unul de altul. Blestemă înecîndu-se. Cădea din cînd în cînd pe cîte un scaun. O dată îşi lăsă fruntea pe masă, îşi turti pălăria care-i căzu din cap. Apoi umblă iar prin casă, cu capul gol, cărunt, zbîrlit şi murdar, oftînd şi plîngînd. Îngîna vorbe fără noimă, din cînd în cînd îşi aducea aminte de cîte o clipă din

copilăria ei. Auzea glasul de copil al Elenei: „Am să te momor! Te momor de tot!“ Şi ceilalţi, la înmormîntarea bunicii, ca nişte hiene... Era singură, singură de tot.

Se linişti treptat, fără să prindă nici ea de veste şi o cuprinse încet o oboseală, o toropeală a creierului, o somnolenţă care scurtă orele nopţii pentru bătrîna uscată şi murdară, aşezată într-un scaun în odaia ei, lîngă foc. O clipă simţi că i se face frig şi se trudi să-şi limpezească mintea, să-şi aducă aminte cum o cheamă pe una din slujnice, care avea rostul să-ncarce sobele. Dar nu izbuti şi renunţă să mai cheme pe cineva. Aţipi iarăşi, în liniştea desăvîrşită a casei. Pe uşa deschisă a salonului auzea pendula bătînd.

Într-una din clipele goale care treceau de mult, auzi zgomote nedesluşite, apoi glasuri, strigăte, paşi. Încă nu se trezise bine, încă nu înţelesese, şi îşi văzu odaia plină de lume necunoscută, care striga învălmăşit. În salon cădea ţipătul argintiu al oglinzilor care se prăbuşeau în ţăndări. Clipi din ochi şi întrebă:

— Cine sînteţi voi? Ce vreţi?

În tăcerea care se lăsă, începu să-i recunoască. Erau oameni din sat. Le uitase numele, dar îi ştia. Omul acesta spătos, cellalt, cu ochii verzi, da, era şchiop, şi apoi vreo doi graşi, aşezaţi, oameni cu stare, care stăteau cu ochii în pămînt, ruşinoşi, pe cînd ceilalţi o priveau drept, întunecaţi. Mai primise ea cete de astea care veneau să i se plîngă ba de una, ba de alta. Dar îi primea în antreu, şi oamenii se plecau în faţa ei, se rupeau în două de şale pînă la pămînt, apoi îi sărutau mîna şi i-o duceau la fruntea lor. Acum ce aveau? Şi deodată îşi aduse aminte de toate, o cuprinse o groază rece ca gheaţa, clipi din ochi şi zise sugrumat:

— Vă cunosc... Ce vreţi?

Omul voinic din faţa ei, cu ochii gălbui şi mici cu vinişoare roşii, se uită la tovarăşii lui, ieşi între ei şi scaunul bătrînei, încet, scoase căciula din cap şi plecîndu-se pînă la pămînt, şi-o puse pe jos lîngă picioarele îmbrăcate în noroi gros. Apoi se îndreptă din şale şi zise:

— Apăi dumneata, coană, să cam pleci.

Oamenii murmurară: „Da, să plece, să plece“. Se uitau la ea unii peste umerii celorlalţi. „Da, da, să plece“.

— Să pleci din casa asta, că noi îi punem foc. Dumneata eşti bolnavă, tot nu mai ai mult, aşa că noi viaţa ţi-o iertăm. Şi muiere eşti, de... Noi cu bărbaţii ne punem. Pe Ivancea al dumitale l-am judecat... P-ălălaltu, al beiului, iar aşa. Acum, de, împărţim moşiile.

Eleonora suflă, cu ochii la securea roşie de sînge din mîna Pîrvului:

— De ce-mi luaţi moşia? E a mea... E din părinţi... Eu nu v-am făcut nimic. Ivancea v-a chinuit, nu eu... Lăsaţi-mi-o că v-o dau în arendă vouă!

— Auzi ce zice, măi, vorbi nesigur Melitaru cel gros, dintr-o parte. Din dos, din uşă, Marinică ţipă ascuţit, în acelaşi timp:

— I-auzi hoaşca, ia! Cum îi dă cu meliţa! Îi pute gura a mort! Arde-o cu biciul peste gură, să se-nveţe minte!

Iordache se uită la Rizea, la Mototolea, la Uracu. Rizea îi răspunse din ochi şi dădu din cap. Mototolea făcu la fel. Uracu sta întunecat şi obosit cu privirile aţintite în gol. Se gîndea la fiu-său. Să fi fost după Uracu, şi pe Eleonora o omorau. Tot neam de ciocoi, dobîndă pentru viaţa lui fii-su.

Iordache zise:

— Nu ne trebuie arendăşie, coană, că nu mai putem în nici un chip. În cinci ani ne-aţi făcut porţia în loc de din patru una, una, şi una, şi iar ne văzurăm robi ca înainte vreme, pe vremea turcilor. Dar noi ne-am săturat de robie, nu mai putem răbda. Ori ne omorîţi, ori ne facem oameni. Gata. Acum vrem să fim stăpîni, noi, obştea. Că dacă sîntem stăpîni fiecare, ne tăiem şi ne omorîm pentru o brazdă. Da' aşa ca-n vremea de demult, să fim de-a valma. Şi dumneata du-te un' te-o duce ochii, dar nu mai călca pe-aici, că-ţi punem cruce. Faceţi-i loc, măi, să plece.

Eleonora ieşi, tremurînd de frică şi de oboseală. Faţa îi era smochinită, cenuşie şi i se făcuse cît pumnul. Sughiţa şi gemea de frică. În salon, perdelele, ghemuri de haine, stofa fotoliilor, fotografiile de pe pian ardeau şi scoteau vălătuci de fum. Eleonora bolborosi şi se feri cu cotul în partea focului, ca de o lovitură. Ieşi în întuneric şi pieri. Rizea îl luă pe Geambaşu de braţ şi-i strigă lui Iordache, rîzînd:

— Hai cu boierii ăştia să pună dumnealor foc, că nu-ş' cine-ncepu treaba şi le-o luă înainte...

Oamenii ieşiră, se răspîndiră prin odăi, căutînd lucruri de aprins uşor şi repede. Răsturnau lămpile de gaz pe perdele. Salonul era

pustiu şi plin de fum: aici nu mai era nevoie de pus foc. Începuse de la sine.

*

Doamna Vorvoreanu strînse caseta sub braţ şi puse mîna pe clanţa uşii, pîndind. Trenul care venea dinspre Dunăre intră în gară, răbufnind aburi. De cîteva minute cernea o ploaie subţire. Erau numai patru vagoane de călători. Doamna Vorvoreanu privea pe fereastră: inima-i bătea tot mai încet. Aştepta. Dacă nu se va putea strecura acum, să se urce în tren, va fi pierdută. Acum era ultimul moment, ultima scăpare; după trenul acesta nu va mai trece poate nici unul. Vor urma poate numai două-trei zile, poate mai multe, în care nu va mai fi mîntuire decît în păduri, sub ninsoare şi ploaie.

O simţi pe Elvira că tremură ţinînd-o de braţ; îl auzi pe şeful gării suflînd greu la fereastră lîngă ea. Pe peron, mulţimea se adunase într-un buluc, ghem strîns de trupuri. Apoi se scurse deodată către coada trenului, unde era ultimul vagon, un vagon de vite. Într-o clipă peronul rămase gol. La ferestrele vagonului de clasa întîi şi a doua apărură feţe cercetătoare şi speriate.

Doamna Vorvoreanu deschise iute uşa şi străbătu peronul în fugă. O tîra după ea pe Elvira care căra geamantanul. Îi era frig, era umezeală în aer, pustietate. Avea să scape. Strînse mai tare caseta sub braţ, apucă bara de fier a scării şi începu să se urce. Avea să scape cu bijuteriile. Îşi dădu seama în chip nedesluşit că pe pereţii vagonului de vite se fac ciorchini de oameni care strigă.

Pe cînd intra în vagon, tresări la auzul unui foc de puşcă. Nu era o pocnitură care suna a gol, ca o puşcă de vînătoare, aşa cum auzise noaptea pe cînd fugea, ci o plesnitură uscată, scurtă, ca de bici. Puşcă militară. Intră în primul compartiment care nu era gol. Doi domni priveau pe fereastra deschisă. Încă o împuşcătură şi zgomotul metalic al unor ciocane. Trenul se puse în mişcare.

— Ia uite-i cum dau cu pietre! zise unul dintre cei doi călători. Nu le ajunge că vor să spargă vagonul.

— Se vede treaba că şi ceferiştii fac cauză comună cu ei, zise cellalt. Îşi trase din vesta de catifea vărgată, vînătorească, un ceas gros de argint şi adăugă:

— Un ceas mai avem... Dacă trece cu bine, am scăpat... Ce zici, domnule, ai?

Era un bătrîn frumos, cu mustaţă albă, cu un inel greu de aur la degetul mic. Insistă:

— Ei, domnu Hariton, ce zici?

Cellalt, gras şi palid, îşi şterse faţa de sudoare cu o basma albastră. Tăcea. Domnul cu mustaţă albă se-ntoarse către doamna Vorvoreanu:

— Aţi văzut cum au atacat vagonul cu arestaţi?

Doamna Vorvoreanu îl privi fără să răspundă.

— Vagonul din urmă, acela de vite. Sînt arestaţi, agitatori, din satele noastre, ale domnului Hariton şi al meu. Daţi-mi voie: colonel Rusescu. Doamna cum? Vorvoreanu? A, cum de nu. Îl cunosc pe Vorvoreanu... Mi-a fost elev la Şcoala Militară. A, coniţa mea, sînt încîntat. Deşi vă cunosc în asemenea împrejurări... Teribile, teribile... o dezlănţuire de instincte, de bestialitate... Dar pedeapsa trebuie să fie exemplară. Să le vîre minţile în cap pe o sută de ani. Să fi fost eu acuma la minister, cum era să fiu, de altfel, în cabinetul Manolache Costake... (N-am fost în urma unor mărunte meschinării personale...) Aş trece prin foc şi sabie toată regiunea asta... Ţăranii trebuiesc ţinuţi în frîu.

Afară aluneca de-a curmezişul ferestrelor cîmpia netedă cu şiraguri de sălcii scheletice şi largi suprafeţe de zăpadă murdară. Pe cerul de cenuşă se agăţau firele de telegraf cu mătănii de ciori. Doamna Vorvoreanu se gîndea: „Cum sosesc, mă vor întreba ce-am făcut cu Eleonora... De ce-am lăsat-o. Ce pot răspunde?“

Colonelul Rusescu zise:

— Credeţi că n-au îndrăznit să-l ameninţe pe dumnealui? (E proprietar mare, are douăsprezece mii de pogoane la Izvoare, aţi auzit de el, nu se poate: Augustatos, Hariton Augustatos.) Şi mie au încercat să-mi devasteze conacul. Era acolo o companie, să păzească fabrica de sticlă. M-am dus la căpitan: „Căpitane, te rog să-ţi faci datoria“. Uite rezultatul: am prins douăzeci, i-am urcat în vagonul de vite, în lanţuri. Se vede însă că au prins de veste mîrlanii şi pîndesc prin gări, să-i scape...

Domnul Hariton murmură, privind în gol:

— Îşi dau de ştire... Noaptea... Au ei semnalele lor, noi nu le cunoaştem...

Toţi tăcură. Doamna Vorvoreanu se gîndea.

„Nu se poate să păţim ceva... Ar fi prea stupid, tocmai acum la sfîrşit.“

Domnul Hariton murmură iar:
— Știu tot... Au aflat și ne pîndesc în gări...
Colonelul Rusescu zise:
— Eu am împușcat doi cu mîna mea, cînd au venit la mine la conac. Mie nu mi-e frică de ei.
Era un domn bătrîn cu mustăți albe și nasul coroiat. Îmbrăcat cu îngrijire, cu gulerul tare, strălucitor, și cu mîinile zbîrcite, dar curate și cu unghiile făcute.
Doamna Vorvoreanu se gîndea: „Trebuie să scap. Să nu fi fost zadarnic tot ce am făcut. Am să spun că am încercat s-o conving, dar ea nu-și dădea seama și a refuzat să vie... Da, asta e cea mai bună explicație." Se uită împrejur.
Domnul Hariton era gras și palid. Privirea lui, sudoarea rece a fricii, felul cum își frămînta mîinile, le mai văzuse doamna Vorvoreanu, noaptea trecută, la Ivancea și la Alexiu. Strîngea în mîini o geantă și o privea din cînd în cînd. „Da, toți fugim, cu titluri de proprietate, cu acțiuni, cu bijuterii", se gîndi doamna Vorvoreanu și se uită la întinderea nemărginită a cîmpiei semănate cu bordeie, cu conace, cu moșii de douăsprezece și douăzeci de mii de pogoane.
Mai trecură prin halte pierdute în rîpe de lut sau drumuri noroioase. Țăranii priveau în sus ferestrele trenului, cu ochii întrebători, plini de așteptare. Glasuri din vagonul de vite aduceau gloata împrejuru-le ca un magnet. Urma aceeași furie, aceleași încercări neizbutite de a sparge vagonul și cîte un foc de pușcă tras în vînt de soldații închiși în vagon împreună cu prinșii. Domnul Hariton se înfundă în colțul său și ascultă îngrozit. Cînd trenul se punea în mișcare, scotea basmaua și își ștergea fața, apoi își petrecea basmaua între gît și guler.
În sfîrșit, trenul intră între căsuțe acoperite cu carton gudronat, paie și șindrile. În gară, un grup de vardiști însoțeau pe cîțiva civili. În cojoacele lor cu blana neagră de fum de cărbune, cu fețele negre și ele, acari, strungari, dulgheri de la atelier, hamali se adunară în fața ultimului vagon. Priveau în tăcere. Cînd civilii – polițaiul orașului, prefectul, procurorul – se apropiară, prinșii din vagon începură să strige, iar ceferiștii izbucniră în huiduieli și fluierături.
Doamna Vorvoreanu coborî repede și trecu spre ieșire. Prinse cîteva cuvinte. O voce uscată, burgheză, țipa: „Socialiștilor! Anarhiștilor!" Doamna Vorvoreanu cu Elvira, domnul Hariton, colonelul ieșiră repede, goniți de huiduieli ca frunzele moarte de un vînt. În

piața noroioasă dindărătul gării, două birje cojite, cu căluți costelivi, stăteau în ploaie. Domnul Hariton se urcă repede în cea mai bună, fără un cuvînt. Colonelul își scoase pălăria și o salută pe doamna Vorvoreanu. Domnul Hariton spuse birjarului: „La «Hotel Unirea» și birja porni pe un bulevard prea larg, între case prea mici. Copitele cailor clepăiau trist în noroi.
Doamna Vorvoreanu se gîndea: „Dacă e adevărat că n-a lăsat nici un testament, și nici nu m-a mințit, ce-mi pasă dacă or să mă bănuiască? O să fiu bogată, copiii o să-mi fie bogați, o să fim respectați. Numai să nu fi scăpat Eleonora. Să nu fi scăpat."
Birjarul o întrebă răstit, mahmur:
— Unde vă duc, coană?
— În strada Sfîntul Spiridon, zise doamna Vorvoreanu și se uită la el mirată, gîndindu-se: „Și aici a ajuns nebunia?"
— Ce, nu mă mai cunoști, Ghiță?
— Săru'mîna, zise omul, mereu morocănos. De, nu v-am cunoscut... Cu necazurile astea...
— Care necazuri, Ghiță?
Omul nu răspunse. Își pocni caii și birja porni pe caldarîmul din pietre rotunde de rîu. Ploua mărunt. Trecură pe străzile cu case scunde, cu un singur cat, stăpînite de biserici vechi, Sfînta Treime, Sfinții Împărați, de Palatul administrativu, „Marele hotel regal", „Hotel Unirea", magazinele „La steaua colorată", al domnului Ioanițiu , „La împăratul Napoleon I", al lui Milițescu, „La Potcăpieru", al domnului Niculiță, cele armenești de cafea și coloniale, cele evreiești, „La Cupidon", al domnului Mohnblum, ceasornicarul – defilau încet. Trotuare pustii, vitrine închise, obloane trase și ploaie măruntă. Rar trecea cîte un om cu umbrelă, zgribulit.
— De ce sînt închise magazinele, Ghiță? Ce, e sărbătoare? întrebă doamna Vorvoreanu.
Omul, cocoșat pe capră, atinse spinarea udă și slăbănoagă a calului din dreapta:
— Neaa!
Apoi se întoarse și mormăi:
— Nu e sărbătoare, coană, e revoluție... Cică vin țăranii și reghimentele din oraș sînt trimise în Moldova...
Rîse în țepii de barbă nerasă, răutăcios:

— Le țîțîie negustorilor... Și iar îl atinse cu biciul pe calul din dreapta:

— Nea, gloabă...

Calul se scutură și trase mai harnic trăsura prin burniță, printre obloanele închise. Doamna Vorvoreanu se gîndi că nici aici poate nu va scăpa și că răscoala o înconjoară ca o revărsare de ape în care se va îneca. Strînse mai tare caseta și se uită înfricoșată pe sub coviltirul trăsurii, pe care se înșirau picăturile de apă.

Trăsura trecu pe lîngă monumentul lui vodă Calimah, în anteriu lung de metal și cu ișlic tot de bronz, înverzit de ploi. Firele de apă înțepau aerul cu statornicie și pe marginile caldarîmului curgeau gîrle galbene. „Ce vreme bună pentru semănături", se gîndi o clipă doamna Vorvoreanu. Dar își aduse aminte numaidecît că ardeau pretutindeni conacele și hambarele de la țară și că poate ogoarele încă nesemănate sau semănăturile de mai tîrziu nu vor mai fi prilej pentru ea nici de nemulțumire, nici de bucurie. „Totuși – se gîndi ea, strîngînd în brațe mai tare caseta – totuși nu e cu putință să fim izgoniți cu toții de pe avutul nostru părintesc... iar ei sînt prea simpli, prea străini de lumea de azi, ca să ne poată birui..."

În vremea aceasta, trecea prin fața Băncii Naționale care era în casele foste ale Rasovicenilor: clădire frumoasă, mare, boierească, cu un parc desfrunzit în față. Prin șuvițele reci ale ploii se întrevedeau, în afară de obișnuitul vardist, mantalele cenușii și baionetele cîtorva soldați zgribuliți: banca era păzită de armată.

Vreo douăzeci de țărani, ghemuri negre în umezeală și frig, ședeau pe vine la adăpostul zidului Băncii Naționale. Păreau tăcuți, mărunți, închiși în sine, străini de lumea orașului, neprimitoare și mîhnită de ploaie. „Aici nu mai au îndrăzneală – se gîndi doamna Vorvoreanu – totuși, totuși – își zise ea – aici sîntem păziți, aici sîntem feriți de primejdie..." Și strîngea în brațe caseta cu bijuterii.

Printre casele de zid, cu scoici de sticlă deasupra ușii celei mari cu geamlîc, cu cîte două părți în gardul înalt de fier forjat din fața peronului, se arătau și altele scunde, cu acoperișurile lăsate într-o rînă, cu garduri putrede, cu ferestre mici și murdare, ca niște pupile de orb.

— Aici! spuse tare doamna Vorvoreanu și birjarul trase de hățuri. Elvira sări din trăsură pe partea cealaltă, deschise poarta și întoarse capul către maică-sa, așteptînd-o. Doamna Vorvoreanu plăti și birja

se topi în țesătura friguroasă a ploii, stropind în dreapta și în stînga cu apă murdară de sub copitele cailor. Elvira se dădu la o parte, ținînd ușa ca să treacă maică-sa, și-i zîmbi, cu pleoapele cam strînse. Doamna Vorvoreanu n-o văzu. Intrînd pe poartă, călcă greșit, se poticni, gata să cadă, și se lovi de canatul de fier. La a doua încercare izbuti în sfîrșit să intre.

Elvira observă că doamna Vorvoreanu se cam clatină pe picioare cînd umblă. Alergă după ea s-o sprijine, într-un chip drăgăstos, pe care nu-l avusese față de maică-sa niciodată pînă în noaptea trecută, cînd o ajutase să coboare pe treptele peronului de la conac.

Străbătură curtea cu pietriș și răzoare acoperite de zăpadă murdară. Poalele rochiilor li se tîrau pe jos și se mînjeau de noroi și apă. Ploaia statornică le bătea obrajii.

Sunară la ușa mare, arcuită, cu trei canaturi și nenumărate ochiuri de geamlîc. Aici marchiza de sticlă în chip de scoică de deasupra ușii le ferea măcar de ploaie.

Sunară iarăși. În sfîrșit se deschise ferestruica din geamlîc și apăru capul Viorichii, țiganca, apoi pieri numaidecît și ușa se deschise. Femeia le sărută mîinile în tăcere, apoi se uită cercetător la doamna Vorvoreanu. Dar aceasta trecu înainte, poruncind să i se încălzească baia. Străbătea odăile întunecate, cu jaluziile lăsate la ferestre, urmată de Elvira și de Viorica. Vreo două-trei slugi mai apărură cîte una prin cîte un ungher, șopteau „săru'mîna" și piereau numaidecît. Pe pereții înalți, tablouri proaste, fotografii mari, cu multe ovale mărunte, care arătau sublocotenenții din promoția 1880 a soțului doamnei Vorvoreanu, apoi ofițerii regimentelor de roșiori 8 și 12, în care fusese el, portretele generalilor Rasoviceanu și Perticari, foștii lui comandanți.

Dar mai erau portrete de părinți, bunici și unchi mari, frumoasa și grasa Sofia Cozianu, sumbrul Alexandru Cozianu, Davida Lascari, neagră și tainică și cu ochi de foc, privind în gol cu trufie și îndrăzneală nebunească, și cu o spaimă tainică, alături de soțul ei Lascăr Lascari, tatăl doamnei Vorvoreanu, cu vesta albă și inel în degetul arătător; dar erau și portrete mai vechi, care arătau ișlice, bărbi orientale și brîuri turcești ca coada păunului. Priveau cu ochi catifelați și fără viață asupra bogatelor covoare tocite, asupra mobilelor care nu semănau una cu alta, cu picioare lipsă și mătasea pernelor găurită. Doamna Vorvoreanu se așeză într-una din aceste mobile, un scăunel aurit în chip de S în care două persoane puteau să șadă una lîngă alta,

dar totuşi spate în spate, şi neputînd să-şi vorbească decît dacă se răsuceau din şale. Doamna Vorvoreanu şezu cîteva clipe în fotoliul acesta, uitîndu-se foarte atentă la soba înaltă de teracotă, cu flori albăstrui şi cenuşii în relief. Elvira stătea în picioare lîngă ea. Viorica îşi legăna către fereastră fustele clădite multe una peste alta şi toate rupte şi începu să ridice jaluziile. O prismă de lumină cenuşie rece, pătrunse în cameră. Doamna Vorvoreanu zise:

— Închide.

Avea o voce necunoscută Elvirei, şi de care fata se înfioră: o voce străină, îmbătrînită, la fel de rece, de cenuşie, de nemiloasă ca şi lumina împotriva căreia se ridicase. Ţiganca lăsă iar jaluziile, fără să spună un cuvînt. Iar se ridică vocea tăioasă, neliniştitoare, a doamnei Vorvoreanu:

— Trage perdelele. Pune geamantanul jos. Aici, lîngă mine.

Viorica se supuse şi în odaie se făcu întuneric. Doamna Vorvoreanu şedea în întuneric cu caseta în braţe. Zise iarăşi:

— Pleacă. Ce stai? Pleacă.

Apoi, anevoie, se sili să adauge ceva cu noimă:

— Du-te şi vezi de baia mea. Dă-i de mîncare domnişoarei Elvira. Du-te.

Femeia ieşi, într-o scurtă pală de lumină, cînd se deschise iar uşa. Se făcu iar tăcere. Doamna Vorvoreanu vorbi în întuneric:

— Elvira.

Fata nu răspunse.

— Aici eşti?

— Da, mamă.

Doamna Vorvoreanu stătu şi se gîndi puţin, apoi murmură:

— Du-te... Du-te... Du-te...

Elvira stătu, încercînd să-i desluşească faţa prin întuneric. Apoi oftă şi ieşi. Doamna Vorvoreanu se ridică, se duse pînă la uşă lovindu-se de mobile prin întuneric, încuie uşa cu cheia. Se întoarse la biroul pe care ştia că e totdeauna o lampă şi chibrituri. O găsi, o aprinse, făcu flacăra mică şi se aşeză în fotoliul din faţa biroului. Îşi puse în faţă caseta, care lucea blînd, mîngîietor, luminată din plin de lampă. Se uită la casetă multă vreme. Era o mare tăcere în casă şi întunericul i se părea odihnitor. Nu se auzea decît ca din depărtare ploaia ciocănind pe acoperiş, iar din măruntaiele casei, nedesluşit, pianul.

Doamna Vorvoreanu deschise sertarul şi se uită înăuntru printre hîrtii, bastonaşe de ceară de sigilat, tocuri. Erau acolo undeva şi un ciocan şi o daltă. Le căută mult, deschizînd uşile şi sertarele biroului. Le găsi, potrivi dalta sub capacul casetei. Strîngea dalta în mînă, în mîna ei albă, puternică, cu degetele umflate şi învineţite de strîns hăţurile cailor în noaptea trecută. Era o mînă care începea să facă creţuri adînci la toate încheieturile şi care avea în curînd să aibă şi ea o piele bătrînească, încreţită ca pielea de şarpe sau ca aceea, aidoma ei, care îmbracă ghearele de pasăre.

Apoi doamna Vorvoreanu izbi cu ciocanul din toate puterile, de două ori, broasca se strică şi capacul se desfăcu, atîrnînd în balamale delicate, acuma pe jumătate smulse din cuie. Doamna Vorvoreanu se sprijini pe speteaza fotoliului şi răsuflă adînc. Apoi se apleca înainte şi începu să scoată bijuteriile una cîte una din caseta căptuşită cu mătase roşie, şi să le puie pe masă în lumina lămpii, pe care-o făcu mai mare. Lua fiecare inel, fiecare pereche de cercei, le ridica în faţa ochilor, le făcea să-şi joace apele şi sclipirile în lumina blîndă a flăcării de petrol. Cîteodată, cînd îşi dădea seama că preţul unei bijuterii e de o mie de napoleoni sau mai mult, se uita mai îndelung la ea, ca de departe, pe gînduri, şi cu faţa deosebit de gravă.

Erau acolo nouăsprezece inele. Unele, cu briliante sau cu cîte un smaragd mare, făceau cît o jumătate de recoltă, mai ales cel cu briliantul trandafiriu. Dar erau şi unele fără nici o valoare sau cu cîte o poveste, a fiecăruia, uneori necunoscută. Astfel, un inel bărbătesc gravat cu iniţialele Ş.V. în litere gotice. Al cui fusese? Iată şi inelele dăruite de Eleonora Elviriţei şi lui Mişu cînd erau mici, şi aruncate de ei. Într-o vară, îi bătuse, deşi copiii plîngeau şi se jurau că nu le-au aruncat şi că le-au pierdut prin casă. „Le-a furat va să zică Eleonora... Le-a furat va să zică... Le-a luat îndărăt..." se gîndi mirată, visătoare, doamna Vorvoreanu. Apoi găsi şi inelul soţului ei, care-l pierduse la conac, ultima dată cînd a fost acolo, în 1898, vara. Îl pierduse – sau, mai bine zis, crezuseră ei cu toţii aşa. Întîi fuseseră bănuite slugile, şi o ţigăncuşă mîncase o bătaie cumplită, să spuie. Dar nici una nu mărturisea nimic, se văietau deznădăjduite în faţa furiei lui Vorvoreanu şi a Eleonorei. Mai ales Eleonora făcuse gălăgie, apoi asistase şi la cercetări, la discuţii, la certuri, la toată agitaţia lor, clipind din ochi ca o găină bolnavă şi molfăind din buzele supte între gingiile fără dinţi. Cum s-o bănuiască pe ea? Şi iată că ea ţinea inelul,

de aproape zece ani, încuiat în casetă. Soţul doamnei Vorvoreanu ţinea foarte mult la inel. Om pornit, răsfăţat, brutal, făcuse accese de furie, uriaşe, căutase, bătuse în zadar. Eleonora, care nu-şi putea suferi cumnatul, îl supraveghease în tăcere, cu răceală, cu privirile ei sticloase. Îl găsise şi-l ascunsese. Sau îl furase chiar de-a dreptul? Doamna Vorvoreanu se lăsă pe speteaza scaunului şi începu să rîdă, stăpînindu-se cît putea. Îi făcea rău rîsul, îi făcea rău şi sila de a şi-l înfrîna, şi-i curgeau lacrimi pe obraji şi rîdea mereu, înecîndu-se. Apoi îi veni rău, o greaţă, o slăbiciune de la inimă. „La ora asta poate că e moartă de mult..." Stătu în scaun nemişcată, încercînd să-şi recapete cît de cît liniştea şi cumpătul. Îşi şterse ochii cu batista. Luă pe deget lanţul fin de aur de pus la gît şi legănă în lumina lămpii diamantul mare care atîrna de el şi care arunca unghiuri de lumini şi fulgere în toate culorile curcubeului. Se jucă aşa o vreme, absorbită, cu mintea pustie. Apoi se scutură şi luă la rînd şi celelalte bijuterii. Unele erau urîte, fără gust, altele ieftine, aproape tinichele. Dar colierele, cel mare de smaragde şi rîul de briliante şi colierele de briliante şi cel cu două rînduri de perle, erau acolo, şi nu-şi aveau poate pereche în ţară. Găsi şi colierul de camee galbene încadrate în perle mici, pe care i-l ceruse de atîtea ori Eleonorei şi pe care aceasta i-l refuzase de atîtea ori, la urmă sub cuvînt că l-a pierdut – cine avea s-o creadă, dar parcă ei îi păsa dac-o crezi sau nu?

Doamna Vorvoreanu luă în mînă toate medalioanele, le deschise, pe cel cu diamante încadrînd fotografia unui domn cu favoriţi, care era poate Ş.V. cel cu inelul (nu bănuia că e a lui Şerban Vogoride, pierdută de Sofia Cozianu prin vreun sertar, cu cincizeci de ani în urmă); un medalion dublu cu portretele părinţilor; altul cu o femeie necunoscută; şi apoi unul cu portretul doamnei Vorvoreanu la douăzeci de ani. Doamna Vorvoreanu se uită multă vreme la medalionul acesta. Cu degetele încrîncenate în chip de gheară, îl desfăcu. Înăuntru era o buclă de păr blond, pe care o tăiase înainte să se mărite şi i-o dăruise Eleonorei. Doamna Vorvoreanu se gîndi: „A păstrat-o... Şi portretul mi l-a păstrat... Le ţinea la ea. Se uita la ele? Poate că da... poate că adesea..."

Împinse fotoliul îndărăt, se ridică, închise medalionul şi-l aruncă pe masă. Se plimbă prin odaie frîngîndu-şi mîinile. I se umplură ochii de lacrimi. I se părea că se înăbuşă. Apoi se stăpîni şi fără să se mai aşeze, cercetă ce mai era în casetă: ceasornicele tatălui ei şi-al Eleonorei; cercei de smaragde mari cu briliante împrejur; broşe în chip de păianjen de aur cu ochi de rubin, şi un cap de pisică de argint, cu ochi tot de rubin, mare cît un măr domnesc, de agăţat la cordon, cu cîrlige pentru cheile de la cămară şi dulapuri. Astea erau îngrozitor de urîte şi doamna Vorvoreanu le împinse la o parte cu nerăbdare, ca să numere monedele de aur turceşti, mari de tot şi găurite în mijloc, şi rublele ruseşti cu portretul împăratului Alexandru al II-lea, pe vremea căruia făcuse avere bunicul, cu aprovizionarea armatelor împărăteşti ce treceau să se bată cu turcii...

Şi apoi le luă pe toate, cercei, mahmudele, coliere. Îi erau mîinile pline cu ele. Îi curgeau, reci şi sclipitoare, printre degete. Abia peste cîteva minute îşi aminti de valiza moale şi grea, de piele tocită. O puse pe masă, o deschise şi începu să scoată din ea teancuri de hîrtii ţepene, groase, cu figuri simbolice gravate pe ele (*Comerţul, Justiţia, Prosperitatea,* cornuri ale abundenţei, snopi, ancore, roţi dinţate), ştampilate şi răsştampilate în roşu, negru, violet: acţiuni ale multor societăţi industriale, de asigurări de navigaţie din Austro-Ungaria, Germania, Franţa, Anglia. Acţiuni la purtător. „Aici erau banii bunicii Sofia. În sfîrşit! Ah, în sfîrşit!" Stătu multă vreme să se uite la ele, să le compare, să le numere. Apoi le puse pe toate, casetă, bijuterii, acţiuni, în casa de bani în care păstra hîrtii vechi de moştenire, de vînzare, de căsătorii, scrisori şi fleacuri fără preţ. Încuie de două ori, îşi atîrnă cheia de gît, cu o panglică. Se simţea slăbită de tot. Îi venea să doarmă. Dar trebuia să aibă grijă de casă, de Elvira. Apoi trebuia să iasă în oraş, să afle ce s-a întîmplat la conac, ce se întîmplă cu răscoalele. Şi era îmbrăcată în haine mototolite şi murdare, şi nedormită. Avea să facă baie mai întîi. Puse ciocanul şi dalta la loc, adună cîteva aşchii din lemnul casetei şi le puse în sertar. În alt sertar geamantanul gol, dezumflat şi turtit. Pe birou nu mai era nici o urmă. Închise sertarul, stinse lampa şi ieşi din camera cufundată în întuneric.

V

Stăteau în picioare şi se uitau în lungul drumului, Rizea, Iordache şi alţi cîţiva oameni. Era aici, unde se lăsa în vale capul satului, o cruce de drumuri. Stăteau pe marginea drumului şi se uitau cum vin dinspre conac carele oamenilor. Era un

şir lung de care ce şerpuia negru, de nu i se vedea capătul. Veniseră şi oameni din alte sate, chiar şi din unele depărtate, din Pietri, din Reviga, din Cotul Grecului. Carele scîrţîiau şi se legănau încet prin noroiul drumului. Vitele se opinteau în jug. Îşi legănau capetele la dreapta şi la stînga, la fiece pas. Li se vedeau coastele şi burţile slabe de iernat, acoperite cu ciucuri de balegă şi noroi. Vite de oameni săraci, siliţi să le puie la jug de mici, vite mărunte şi costelive. Şi carele erau mici şi scîrţîiau amarnic, urnindu-se anevoie din cîte-o creastă groasă de noroi ce tăia drumul. Erau încărcate cu saci de grîu, morman. Pe saci şedea omul cu băţul în mînă şi se uita obosit la dinţătura şirei spinării boilor, cărora le jucau şoldurile ascuţite sub piei. Cîte doi flăcăi, cu furci şi cu topoare, cîte un copil, şedeau în unele care pe movila de saci. Boii trăgeau înainte, clătinînd din cap şi cu nările aburinde, şi lungeau gîturile în jug. Oamenii stăteau încotoşmănaţi în ţoalele lor sărace, negricioase, cu topoarele lîngă ei sau ascunse sub vreo traistă, vreo scoarţă, şi lăsau să le atîrne un picior gol şi crăpat, încărcat cu noroi uscat, peste saci şi marginea carelor. Carele se urneau scîrţîind rar dar fără oprire, de departe pînă încoace şi apoi la vale în sat, unde multe coteau în ogrăzile oamenilor, iar altele umblau către zarea din partea cealaltă.

Unul din care nu era atît de încărcat. Sacii erau puşi frumos unul lîngă altul, ca o masă, iar pe ei era culcat un om cu cojocul peste el. Un băieţandru împungea din cînd în cînd boii pe lîngă coadă cu capătul băţului. Omul de pe saci zăcea cu ochii închişi şi obrazul pămîntiu parc-ar fi fost umplut cu cenuşă. Pe sus, prin văzduhul limpede, norii lunecau pe deasupra goniţi de vîntul proaspăt şi răcoros de martie. Cîte un petic uriaş de umbră alerga de-a curmezişul cîmpiei şi altul de lumină îl urmărea făcînd să sticlească bălţile; apoi venea încă unul din umbră.

Astfel se făcu deodată lumină, ajunse din urmă carul şi trecu peste el. Faţa celui culcat pe saci se făcu alb-gălbuie ca fildeşul.

Rizea îi strigă băiatului:

— Ho, mă!

Cellalt strigă la boi şi carul stătu în marginea drumului.

Rizea întrebă:

— Ce-i cu tat'tu?

Băiatul răspunse fără să privească în ochi, ci uitîndu-se la spinările ascuţite ale boilor:

— E bolnav...

Apoi se întoarse la taică-su să-l vadă. Omul nu se mişca. Avea pe un obraz, cam sub tîmplă, o umflătură largă, vînătă, şi zăcea acolo aşa, cu ochii duşi în fundul capului.

Cei de pe marginea drumului schimbară priviri bănuitoare. Iordache strigă gros la băieţandru:

— Bă! E mort, bă!

Băiatul se-ntoarse iar să-l vadă pe taică-su. Murmură:

— Ba...

Apoi puse mîna pe genunchiul celui rănit şi-l scutură cu băgare de seamă, chemîndu-l cu glas scăzut:

— Tată, tatăă...

Omul gemu, întredeschise pleoapele, apoi le închise iar, bolborosind ceva neînţeles. Iordache întrebă iar:

— Ce-are, mă? Cin' l-a matolit aşa, mă?

Băiatul zise:

— Melitaru...

— Da' de ce, mă neică? Din ce se luară?

— Din nişte saci cu grîu, că nu mai erea la ciocoaica decît puţini, şi a fost bătaie...

Oamenii de pe răzor, dincolo de şanţul drumului, tăceau. Nici Iordache nu mai întrebă nimic. Băieţandrul înţepă cu băţul şoldurile uscăţive ale boilor. Carul scîrţîi şi se urni din noroi, depărtîndu-se.

Într-o vreme, Rizea, privind şirul de care cu ochii lui verzi, tulburi, pe sub sprîncenele lungi şi arcuite, mormăi:

— Au şi-nceput să-şi dea cu sapa-n cap... Ba că vreau eu mai mult, ba că de ce ai luat tu atîta... precista voastră de nebuni...

Apoi trecură iar. Pe lîngă ei, oamenii şopteau liniştiţi, aşezaţi pe răzor. Unii îşi răsuceau cîte-o ţigară. În depărtare apăru ultimul car din şiragul ce păruse a nu mai avea sfîrşit, se apropie şi trecu lăsînd şoseaua pustie. Apoi un om singur, întîi ca un fir negru, apoi ca un ghemotoc, se apropie încet, sigur pe drumul deşert. Mergea greu, cocoşat, cu capul în pămînt. Ducea un sac în spate. Cînd ajunse în dreptul oamenilor ce stăteau pe răzor, se opinti, lăsă sacul să-i alunece peste umăr şi-l puse pe jumătate pe un loc uscat şi jumătate pe o piatră mare. Omul era Pîrvu. Se şterse cu palma pe frunte şi scutură sudoarea pe jos. Sufla greu. Se sprijini cu şezutul de sac, dar fără să şadă pe el. Se uita în pămînt şi tăcea. Petele de pe faţă erau parcă mai

vinete şi omul mai galben, ca în lumina blîndă a înserării. Acum, sub soarele biruitor dar fără cruţare sau sub trecerea iute a norilor, Pîrvu părea mai bolnav, mai otrăvit de otrava înceată a foamei şi a mălaiului stricat. Stătea cu bărbia în piept şi nu zicea nimic. Se odihnea, aşteptînd să i se aline zbaterea coastelor.

Iordache întrebă:

— De ce nu-mi ziseşi să ţi-l iau eu, mă, sacul, ai?

Pîrvu tăcea. Apoi întoarse faţa către el şi-i zise cu necaz:

— Vă vine să rîdeţi, fire-aţi ai dracului... Îl cărai în spate pîn-acilea şi-acum vă rîdeţi de mine... Nepricopsiţilor...

Şi fără să mai aştepte să-şi recapete răsuflarea, se întoarse, apucă sacul de gură, îl săltă în sus şi se strecură sub el. Oamenii îl priveau: era zdravăn Pîrvu, măcar că-l supsese boala. Pîrvu se cocoşă, se frînse aproape în două, cu sacul pe ceafă. Se uită la ei pe după braţul ridicat să ţină sacul. Iordache zicea:

— Nu fi prost, mă. Cine-a vrut să-şi bată joc de tine?

De sub sac, Pîrvu îl privi holbat de necaz, cu fire de sînge în albul ochilor. Zise:

— Rîzi tu, rîzi... V-oi vedea eu, cînd or să vie să ne spînzure pe toţi, cum o să mai rîdeţi, fire-aţi ai dracului să fiţi...

Şi se depărtă, din ce în ce mai mărunt, negru sub sacul care-l zdrobea. În curînd fu ca o furnică din cele ce tîrăsc cîte un gîndac mort de zece ori mai mare ca ele.

Oamenii rămaseră pe loc, muţi. Nu le păsa prea mult de necazul Pîrvului. Numai Iordache îl înjură, mai mult de mirare. Ceilalţi tăceau şi se gîndeau. Erau obosiţi de treaba de azi-noapte şi de azi-dimineaţă. Toată avuţia de la conac se risipise cum se risipeşte în pădure un hoit de sălbăticiune: mii de gîze harnice fură fiecare cîte o bucăţică, pînă nu mai rămîne dintr-un iepure mort decît oasele albe şi curate şi o pereche de urechi îmblănite pe o tigvă cu dinţi lungi. Aşa se risipise conacul, de nu mai rămăseseră decît zidurile în bună parte arse.

Da, oamenii erau obosiţi şi îi frămîntau încă gîndurile nelimpezi. Aşteptaseră să vie ceva, şi venise; iar acum iarăşi aşteptau. Gloata din timpul nopţii se risipise; acum nu mai erau decît cîţiva care-i căutaseră pe Rizea, pe Iordache, acum dimineaţa, după ce fiecare îşi terminase treaba, adică îşi luase partea din hambarele boiereşti.

Cum stăteau aşa şi aşteptau, pe gînduri, tot rumegînd ultimele vorbe ale Pîrvului, se apropie de ei peste cîmp Alisandru, feciorul cellalt

al lui Uracu. Era un băieţandru subţire şi palid, cu o bubă în colţul gurii. Stătu şi el lîngă oameni fără să spuie o vorbă.

Rizea se întoarse la el şi-l întrebă:

— Da' cu frat'tu ce mai e?

Băiatul răspunse ferindu-şi privirea în jos, ca şi cum i-ar fi fost ruşine, sau ar fi minţit, sau ar fi făcut ceva urît:

— A murit de dimineaţă...

— A murit, zi, murmură Rizea.

Se uitară cu toţii la Alisandru, cu o mîhnire întunecoasă. Iordache zise gros, răguşit:

— Da' tat'tu, ce face, măi?

Alisandru se uită neatent la brîul lui Iordache, numai ca să nu ridice ochii. Zise, într-un tîrziu, cu greu:

— Doarme...

— Zi, doarme... murmură Rizea.

Apoi întrebă iarăşi:

— Da' cum muri frat'tu, mă, că ieri era mai bine?

— L-a apucat o slăbiciune azi-dimineaţă, răspunse băieţandrul. Noi vorbeam cu el şi nu ne cunoştea... şi p-ormă a murit... Aşa, o slăbiciune a fost...

— Aşa, da, o slăbiciune. Lîngă Rizea, Iordache întrebă iar, încovoindu-se spre faţa lui Alisandru, mai mărunt decît el:

— Da' tat'tu de ce doarme, măi? Ce, el e de lemn? E turc?

— Nu ştiu, răspunse băieţandrul. Nu ştiu de ce doarme. N-a zis nimic. Şi-a tras cojocul peste cap şi a adormit...

Se mai uită o clipă, nehotărît, la mijlocul lui Iordache şi îşi roti privirea de jur împrejur, tot coborîtă de sfială. Adăugă:

— A zis că el se duce la oraş...

Rizea se întoarse cu vioiciune către el şi spuse:

— Aha, a zis aşa, ai? Se duce la oraş... Da' de ce se duce la oraş? Ia zi tu: de ce?

Se apropiase de băieţandru, îl înghesuia cu întrebările, privindu-l ascuţit cu ochii verzi, tulburi, din care nu se putea citi nimic.

— Ce vrea el de la oraş? Ce treabă are el acolo? Ce, parcă tu nu l-ai întrebat ce-are în gînd? Ia nu mai face pe prostul, Alisandre, hai, zi: ce vrea el, tat'tu, să facă, zi...

Băiatului îi jucară ochii în dreapta şi în stînga, speriosi, a fereală. Voia să se dea înapoi. Apoi deodată se schimbă la faţă, ridică pleoapele şi-l privi pe Rizea drept în faţă. Rosti cutezător:

— A zis că se duce la oraş să-i taie pe ciocoi... Dobîndă pentru viaţa lui frate-miu...

Oamenii tăceau. Şi Rizea, atît de nerăbdător şi, dornic de-a afla, tăcuse, înnegurat. Apoi zise:

— Mda...

Şi întorcîndu-se către ceilalţi:

— Păi atunci să mergem la tat'su, să vorbim...

— Să vorbim întîi cu el, da... adăugă şi Iordache şi ceilalţi mormăiră că da, aşa să facă.

Băieţandrul se uită la ei toţi, încruntînd puţin sprîncenele a mirare. Nu înţelegea. Dar se luă cuminte după ei, cînd plecară cu toţii către sat. Locurile rămaseră pustii. Pe întinderea lor se alergau soarele şi norii, şi pămîntul începea să abureascã. Undeva, într-o depărtare, se auzeau glasuri pierdute şi pocnete de bici. Acolo oamenii mai nerăbdători intraseră cu plugurile în pămîntul boieresc şi stricau împrejmuirile şi semnele de hotar. Dintr-un gard smuls şi făcut morman se ridica un stîlp subţirel şi înalt de fum. Şi gardul fusese boieresc; acum ardea sub cerul schimbător de martie.

Cînd intrară pe poartă, îl văzură pe Uracu pe prispă. Avea o casă strîmtă şi lungă, cu pietre pe marginea tindei. Înăuntru se auzea bocetul prelung al mamei feciorului mort, care se văita aproape cîntînd.

Vreo două-trei femei stăteau în uşa deschisă, cu basmalele negre trase peste gură, şi oftau. Uracu şedea pe prispă şi fuma, mut, negricios, cu fire de barbă împîslite peste obraz, ca părul negru care rămîne pe nucă după ce a putrezit coaja verde. Întocmai ca nuca veche era şi faţa lui Uracu: ca de lemn şi brăzdată adînc. Oamenii veniră în faţa lui şi-l înconjurară. Stăteau în picioare şi se uitau la el cum fumează. Uracu făcea ochii mici şi nu se uita la nimeni. Apoi Rizea se aşeză lîngă el, cu coatele pe genunchi şi mîinile spînzurînd. Deodată începu liniştit:

— Bine, să zic c-o făcurăm şi p-asta. Da' acolo ce facem? Dăm foc? E mare oraşul... Şi ce, parcă numai ciocoi sînt în el? Dumneata cum crezi să facem, zi, nea Ioane, ai?

Uracu fuma şi nu zicea nimic. Ceilalţi se nelinişteau. Se aşezară şi ei pe prispă, iar doi rămaseră cu pieptul în ciomege. În tăcerea încăpăţînată a lui Uracu, începeau să înţeleagă un gînd de dedesubt, de mînie sîngeroasă. Rizea zise încet, strîngînd ochii întocmai ca Uracu:

— Nu fi aşa, nea Ioane, că singur cît poţi să tai? Unul, doi... poate nici unul... Dai de slugi, dai de jandarmi, de poliţai... Zi şi dumneata...

— Ei, cîţi oi putea şi eu, mormăi Uracu în silă, fără să-l privească. Ţie ce ţi-i voia? Ce treabă ai tu cu mine?

Începuse să se înverzească de mînie şi necaz. Se întorsese către Rizea, dar acesta parcă nici n-auzise. Stătea cu capul în pămînt şi se gîndea. Ceilalţi oameni îl mîncau din ochi pe Uracu. El se închise în sine, înstrăinat şi negru de întristare, şi zise:

— Singur plec... Eu am cu ei socoteala mea... Eu am supărarea mea... Singur mă duc...

Înăuntru glasul nevesti-si gemea prelung.

Rizea întrebă într-o doară, pe nimeni anume:

— Da' Marinică, unde e?

— Care Marinică? Studentul? întrebă cineva.

Iordache mormăi:

— E în Dobrunu, sau s-o fi dus mai departe, în Pietri, la Reviga... Au rămas mai în urmă cu *lucrurile*.

— El a zis că merge şi el la oraş, zise Rizea.

Uracu se ridică la suprafaţă din singurătatea sa şi zise potolit, fără nici un fel de intonaţie:

— Minţi...

— Mi-a zis azi-noapte, spuse Rizea liniştit. Mi-a zis mie...

— Minte, zise Uracu.

— Cine minte, nea Ioane, eu?

— Nu tu. Minte el, şopti Uracu, cu ochii pierduţi în zare.

Deodată se făcu umbră şi începu să bată un vînt rece. Deasupra în văzduh se clădiseră nori cenuşii, grei. Oamenii se înfiorară. În uliţă mai trecea un car întîrziat venit de la curtea boierească. Scîrţîia şi-l lătrau cîinii de prin ogrăzi. Înăuntru, în casă, mama lui Zaharia cel mort obosise de bocit şi hohotea încet. Acuma femeile vorbeau şi mai tare.

— De ce minte, nea Ioane? întrebă Rizea liniştit.

— Minte. Nu se duce la oraş.

— De ce nu se duce, nea Ioane? De ce să nu se ducă? N-are de ce. Ce, îi e frică de cineva? N-are de ce să-i fie frică. Zi şi dumneata...

— Îi e frică de armată, că pun ciocoii armata pe noi... O pun să tragă, mă, voi nu ştiţi...

Oamenii se sfiiră de privirile celorlalţi. Se depărtară uşor unul de altul. Vreo doi se ridicară să plece.

— N-or să tragă... zise Rizea cu hotărîre. Iordache tuşi. Rizea se întoarse cu vioiciune la ei şi-l privi o clipă drept în ochi. Iordache clipi iute, ca şi cum i-ar fi intrat ceva în ochi şi vorbi şi el, dar mai tărăgănat:

— Nu, n-o să tragă... De ce să tragă? A zis şi studentul, şi el ştie, de... Cruce-n cruce cum să tragă...

Uracu zise ce face el pe cruce, blestemînd cumplit. Rizea se răsti la el, mînios:

— Da' atunci dumneata de ce pleci? Ai? De ce te duci? Ce, dumneata eşti de fier? Eşti fermecat? Ce ai? Ce, eşti mai deştept ca noi?

Se sculă în picioare.

— Ţi-a luat minţile supărarea, uite faptul, mă-nţelegi? Nu mai şti nici dumneata ce spui. Aşa e: scurt! Eşti mai deştept ca ăsta, eşti mai deştept ca ăla, eşti mai deştept ca noi toţi. Păi dacă ai dumneata dreptate, atunci să şti de la mine că nimic n-ai să isprăveşti, o să te prinză şi o să te belească de piele şi-o să ţi-o umple cu paie, să stai să te uiţi la ea! Aşa, să ştii! Ce, crezi că aşa merge?

Apoi îl înghionti pe omul de lîngă el şi se răsti la el:

— Ce stai, mă neică, aşa, de lemn? Vrei să feţi?

— Hai, fraţilor, zise şi Iordache. Hai!

Se ridicară şi se urniră încet, trecură prin ogradă, ieşiră pe poartă. Uracu, încăpăţînat, şedea împietrit pe prispă cu barba-n pumni şi cu ochii strînşi, îngustaţi, pierduţi în depărtare. El voia să se ducă singur şi simţea în sine pornire nebiruită, nebună, către pierzanie: să verse sînge şi să piară şi el ca să scape de mîhnirea care-i frămînta inima în unghii unse cu venin. Stătu aşa multă vreme. În casă reîncepuse bocetul nevesti-si şi jelania celorlalte muieri. Alisandru, cel mai mare fiu după Zaharia cel mort, şedea şi el pe prispă şi ascuţea un lemn. Uracu se uită deodată la el cu ochi noi. Alisandru era subţire, voinic, cu mîinile mari şi roşii şi încheieturile groase: oase zdravene. Dar era încă fraged, cu faţa netedă şi cu genele ca de fată mare, lungi şi întoarse în sus la capete. Acuma era palid de nesomnul de azi-noapte,

de toate cîte le văzuse şi de moartea lui frate-su Zaharia. Zaharia fusese mai frumos ca ăsta, mai voinic; iar ceilalţi erau mărunţi, mai aveau să facă mulţi ani pînă să ajungă ca Alisandru... Uracu se răsti deodată la copilandru:

— Mă! Du-te şi adă-mi securea.

Băiatul tresări, se ridică şi aduse securea. Uracu o luă şi petrecu degetul pe buza oţelului; o ascuţise, o curăţase cu gresia: tăia bine şi era o secure grea. Apoi Uracu se uită la fiu-său cu îndoială, cumpănind. Zise liniştit, încruntat:

— Să stai în casă... Dacă e ceva... sau mai ştiu eu ce... tu să nu te mişti de lîngă mă-ta. Vezi de ăi mici, auzi? Şi să nu ieşi din casă, că te bat cum n-a mai fost bătaie pe lumea asta. Întins lat pe jos te las.

Şi dădu să plece. În poartă se întoarse şi zise:

— Eu mă cam dusei...

— Un' te duci? întrebă fiu-său.

Uracu dădu din umeri:

— La oraş, cu ăia... zise el şi ieşi în uliţă, cu securea subsuoară.

Cînd ajunse Uracu în faţa primăriei, era gloată deasă-n jurul sîmburelui de oameni care fuseseră la el în ogradă. Soarele era sus pe cer, dincolo de amiază, şi scăpa din cînd în cînd prin găurile norilor cîte un stîlp pieziş şi străveziu de lumină. Oamenii vorbeau tare, cu o mînie veselă şi cu o înfrigurare, cu o grabă, pe care nu le avuseseră în ajun. Uracu se strecură întunecat printre ei. Îi făceau loc, ştiind că-i murise feciorul cel mare, şi-i ziceau bună ziua cu prietenie şi mîhnire. Ajuns în mijlocul ghemului de oameni, Uracu dădu cu ochii de Rizea, care zicea tare:

— Gropi pentru pîine şi-a făcut!

Uracu vorbi şi el supărat:

— Care gropi, mă? Ce fel de gropi?

— Gropi de îngropat grîul în ele, nea Ioane...

— Ei cum vine asta, mă? Că eu n-am auzit...

Unii dimprejur începeau să zîmbească. Rizea se uită pătrunzător la Uracu, apoi zise cu încredere prefăcută:

— Adînci, nea Ioane, în pămînt, cît două staturi de om, rotunde, aşa ca o ploscă... Bagă în ele fîn cît poate, un braţ, o căpiţă, cît are omul, de... Şi-i dă foc. Cărămidă se face pe dinăuntru. Şi pe urmă toarnă grîul înăuntru, astupă gaura cu pămînt că ea, vezi, nu e mai

largă ca un coş, cît poate intra un om; ei, şi bate pămîntul, sau pune brazde, cum se pricepe omul mai bine, şi gata, nu-i mai găseşte grîul!

— Cine nu i-l mai găseşte?

— Ciocoiul, de!

— Cui, mă Rizeo? Cine şi-a făcut groapă de asta?

— Mototolea! strigară cîţiva oameni din jur. Alţii adăugau, într-o hărmălaie de nume:

— Chiriţă! Geambaşul! Dobre! Burete!

Rizea rîdea, arătîndu-şi măselele, dar cu ochii fără pic de veselie, ci reci şi străpungători.

— S-au ascuns să nu vie ciocoii să le ceară grîul înapoi!

— Care ciocoi, mă? întrebă Uracu.

Se făcu tăcere.

— Care ciocoi? repetă el în mijlocul tăcerii înfiorate.

Înălţă securea de capătul cozii, deasupra mulţimii. Securea grea se cam clătina, dar Uracu o strîngea bine în pumn. Strigă:

— Uite cu asta l-am tăiat eu pe ciocoi! Nu se mai întoarce! Nu mai cere grîu! S-a isprăvit!

Apoi schimbă glasul şi, în mijlocul strigătului mulţimii, întrebă pe unul de lîngă el, ca şi cum ar fi fost singuri în odaie:

— Unde i-au aruncat, zi, nu ştii?

— I-a dat pe gîrlă azi-dimineaţă, zise cellalt, apoi ascultă cu luare-aminte la Rizea. Striga tare peste capetele cîtorva care se înghesuiseră între el şi Uracu:

— Le e frică de ăi de la oraş, nea Ioane! Se spurcă în nădragi de frică, nea Ioane, de frica ciocoilor de la oraş!

Uracu tăcea. Mulţimea amuţi iarăşi şi toţi întinseră gîturile să audă mai bine. Glasul lui Uracu se înălţa cu nepăsare prefăcută:

— Las' că mă întorc eu de la oraş şi-i învăţ eu să mai facă gropi, Rizeo tată. Mîine-poimîine mă-ntorc, Rizeo, şi mă socotesc eu şi cu dumnealor...

Gloata izbucni în murmur înăbuşit: Uracu se duce la oraş. Singur?

— Care singur, fraţilor? Mergem şi noi cu el: eu, Iordache, ăştia... Mai vin şi alţii.

Cocoţat pe treptele primăriei, unul strigă:

— Bă Rizeo! Vin şi eu, băă! Da' ce facem la oraş, băă?

Cu ochii sclipind de însufleţire şi de gînduri, de aşteptări, de temeri ale viitorului, pe care numai el le ştia, Rizea strigă din răsputeri:

— Mergem la trebunal! să dăm foc la hîrtiile ciocoilor! Neam de neamul lor să nu mai ştie unde le-au fost moşiile! Haideţi!

Şi porni înainte, tîrîndu-şi puţin piciorul. Îl urmară numaidecît Iordache şi Uracu... Furnicarul de oameni se rări în faţa primăriei, se îndesi şi se făcu zid de trupuri pe uliţă. Unii săreau pîrleazurile şi se furişau prin case, sau se opreau la vreo fîntînă făcîndu-se că beau apă, rămîneau în urmă, se risipeau pe la casele lor şi se încuiau în odăi. Alţii ieşeau la porţi cu cîte o secure sau un ciomag în mînă, se luau în vorbă cu vreunul din gloată, îl urmau încet, apoi tot mai repede, pînă la sfîrşit se topeau în bulucul de oameni.

Cînd trecură prin faţa casei lui Uracu, Alisandru îi privi din poartă. Îl văzu pe tată-său, schimbat la faţă, în fruntea mulţimii. Uracu trecu fără să se uite în dreapta sau în stînga şi fără să-l vadă pe fiu-său; vorbea tare, ochii îi scînteiau, dar nu se pricepea nimic din cauza gălăgiei. Alisandru se uită o clipă după el, apoi ieşi în uliţă şi se cufundă şi el în rîul de trupuri îmbrăcate în postavuri negricioase, zdrenţuite, şi se topi numaidecît. În urmă-i rămase poarta larg deschisă, pustie.

*

Rizea se frămînta din ce în ce mai greu cu un gînd tot mai sfredelitor de ce treceau ceasurile spre seară. Se luptase el cu gîndul acesta, îl învinsese, apoi îl văzuse iar cum îi răsărea în minte şi iar se luase la trîntă cu el, de obosise mai rău decît de drum, de opinteala şi încordarea războiului cu îndoiala. Trecuseră prin sate, se adunaseră oamenii, se îngroşase duiumul cu care se îndreptau spre oraş. Intrară în Salcia spre seară. În dosul gării şi acolo buluc de oameni, strigăte, glasuri. Oamenii aceştia ce aşteptau? Ce făcuseră sau ce voiau să facă? Cu o durere grea, sfredelitoare, în osul piciorului său neputincios, Rizea intră de unul singur pe peronul gării, în vreme ce ai lui se amestecau cu cei din Salcia. Pe peron era frămîntare şi fierbere şi Rizea se află deodată pierdut şi străin în mijlocul unui lucru pe care nu-l pricepea. Ce aşteptau? De ce deodată mişcarea năvalnică a întregii gloate spre linii şi risipirea ei dezamăgită? Se apropie de un grup şi văzu, în mijlocul chipurilor încruntate şi tulburate de aşteptare, o faţă cenuşie, suptă şi roasă pe dinăuntru de dinţii mărunţi şi veninoşi ai sărăciei şi ai mîhnirii. Rizea îşi dădu seama că feţele celor din grup nu erau îngălbenite şi brăzdate de aceeaşi suferinţă ca ale oamenilor de la el din sat, feţe cafenii asemenea cu pămîntul de toam-

nă şi cu cîmpul ruginit. Ci erau altfel, sure, păstrînd parcă în fiece încreţitură cît de mică fire de fier şi unsoare de fier. Şi glasurile nu aveau tărăgănarea cîntătoare şi ca sunetul unui vas de lut gol, ca glasurile ţărăneşti; ci erau ca sunetul de fier lovit pe fier. Şi straiele înnegrite de fum de cărbune le erau altfel, străine. Rizea ghici că erau mecanici şi zileri care lucrau la linia cea nouă şi în atelierul ridicat pentru aceasta aici în gară. Îl ascultă pe omul care vorbea, descoperind cu uimire în ce spunea lucruri la care s-ar fi putut gîndi şi el, Rizea, lucruri pe care le-ar fi putut face şi el, lucruri pe care şi el le-ar fi putut îndrăzni; ca şi cum i s-ar fi spus dintr-o dată că e de două ori mai voinic decît e, că poate ridica pe umeri o greutate de două ori mai mare decît pînă atunci...

Omul spunea:

— Nu-l putem lăsa, fraţilor. Dacă trece de Salcia, nu mai poate fi oprit nicăieri pîn' la oraş. Şi dacă ostaticii sînt în mîna prefectului şi a gheneralului de acolo, s-a dus cu satele de dincolo de Reviga. Unul nu se mai mişcă.

Acarul care cu o zi înainte, dimineaţa, împărţea manifeste, zise:

— Eu las acul închis!

Oamenii rîseră.

— Las acul închis – urmă potolit şi întunecat acarul – şi voi săriţi la vagonul cu ostatici să-l deschideţi. Eu mă sui la mecanic şi-i spui să lepede focul...

Dincolo de ei, nu se mai vedea cîmpia: furnicarul de oameni acoperea liniile, peronul. Pe ici, pe colo, se zărea haina de uniformă a vreunui rezervist chemat la regiment – la regimentul care plecase în Moldova să potolească răscoalele. Rezerviştii se opreau aici la Salcia, în gară, şi erau supţi de vîrtejul gloatei.

Un clopot bătu de patru ori, limpede şi cu vibraţii prelungi. Un cutremur străbătu mulţimea. De departe apărură luminile trenului. Semnele clipiră de-a lungul liniei şi trenul cu patru vagoane intră în gară cu toate frînele strînse, scîrţîind şi vărsînd scîntei pe linie. Conductorul, oamenii de la vagonul de poştă, mecanicul scoteau capul şi întrebau ce se petrece, de ce a fost oprit trenul care avea ordin să nu oprească. Pe peron, Rizea se simţea strîns din toate părţile, gata să se înăbuşe, de valul de trupuri, purtat apoi pe sus pînă la vagoanele din urmă, şi trase şi el de uşile alunecătoare ale vagoanelor de vite din care, înghesuiţi, priveau afară prin zăbrele şi strigau după ajutor

ostaticii. Cîteva focuri de puşcă plesniră fără ecou, numaidecît oprite. În primul rînd al mulţimii, lipiţi de vagon, aproape zdrobiţi, cel pe care-l auzise Rizea vorbind întîi şi încă unul descuiau cu uneltele lor de oţel unsuros lacătele şi desfăceau zăvoarele uşii. Apoi valul de oameni se retrase şi năvăliră în el, strigînd, prinşii sloboziţi. La capătul trenului, Rizea zări cu coada ochiului umbra neagră a lui Petrache acarul cum se caţără pe locomotivă. După cîteva clipe vîlvoarea roşie de jar lepădat lumina de sub locomotivă. Lupta fusese cîştigată iute şi oamenii se îmbătaseră de uşurinţa biruinţei. Rizea se simţi şi el mai uşor şi cu capul puţin ameţit de bucurie. Va să zică aşa se făceau lucrurile astea... Va să zică erau cu putinţă, şi chiar uşoare... Îl căută, prin mulţimea care se tălăzuia încoace şi încolo, pe Petrache acarul şi-l trase de mînecă. Omul se întoarse şi Rizea se miră că nu-l vede beat de bucurie şi pe el. Dimpotrivă, omul părea amărît. Rizea îi zise totuşi:

— Noi ne ducem la oraş. Hai şi dumneata, neică...

Acarul îl întrebă privindu-l ascuţit:

— Sînteţi mulţi? Cîţi sînteţi?

— Mulţi, zise Rizea. Din Vădastra, din Vladomira, de la noi, din Dobrunu... Vreo două mii să tot fim.

— Şi ce vreţi să faceţi la oraş?

— Mergem la trebunal şi dăm foc la hîrtiile ciocoilor... La acte, de... unde au scris care ce moşie are, pe unde vine, mai ştiu eu ce... Diplomele lor, de... Înţelegi, neică? Vino cu noi. Acum e prăpădul lor, dacă-o luăm din pripă...

Acarul stătea pe gînduri şi se uita la Rizea cîntărindu-l din ochi. Sub căutătura aceasta iscoditoare, Rizea îşi aminti deodată de îndoiala lui, cum îţi aduce aminte un junghi de meteahna uitată. Stăteau amîndoi faţă în faţă în miezul mulţimii, înconjuraţi de trupuri şi glasuri, lîngă un stîlp de fier din cei care susţineau acoperişul deasupra peronului.

Acarul zise:

— Vezi, frate? Vă duceţi aşa, la nimereală... Nici nu ştiţi ce vreţi... Parcă fără hîrtii nu vă pot încăleca ei?

Rizea tăcu. Ştia că acarul are dreptate. Ştia de mult că merg orbeşte. Aştepta şi, fiindcă cellalt nu mai spunea nimic, Rizea zise:

— Aşa e... Învaţă-ne dumneata... Învaţă-ne, că ştii mai bine cum vine cu oraşul...

Acarul chemă încă vreo cîțiva tovarăși ai lui împrejur. Iordache îl văzuse de departe pe Rizea și încă vreo cîțiva de la ei din sat, printre care și Uracu, străpunseră gloata înghiontindu-se și dînd din coate și se buluciră în jurul celor doi.

Acarul îl întrebă pe Rizea:

— Unde-i puterea lor, la oraș?

Rizea se uită împrejur. Se gîndi. Zise cu șovăială:

— La cazarmă o fi...

— Acolo e, frate-miu, zise acarul. Dar mai e și la poștă, la telefon, la prefectură. Acolo trebuie să izbiți: la cap... și dintr-o dată i-ați doborît.

Țăranii se uitară unii la alții, murmurînd. Nu pricepeau. Ce să facă la cazarmă? Să întărîte armata? Și la celelalte – ce puteau găsi acolo? N-aveau nici o treabă acolo. Uracu zise răstit:

— Trebuie să-i tăiem pe toți, oameni buni. Altă socoteală nu e! Intrăm prin casele lor și le stingem sămînța de pe fața pămîntului! Ce mai umblați cu fleacuri!

Și se uită întunecat împrejur. Nu-i plăcea cum vorbea acarul. Nu se simțea sigur cînd vorbea omul acesta despre lucruri pe care el, Uracu, nu le pricepea. Alături, Iordache strigă:

— Da' la trebunal nu mergem? Lăsăm hîrțoagele lor cu procestele, să ne scoață sufletele și mai departe cu ele? Ce vorbă e asta, nene? Mai întîi să stingem datoriile, fraților, și să-i miruim pe ciocoi, pe care unde-l găsim, pe rînd... Că pe urmă a noastră-i lumea... Ce ascultați basme, măi? Haideți, că nu mai au putere, și a crăpat și regele lor, nu mai au cap! Numai vremea să n-o pierdem p-acilea prin gară, că mai sînt atîtea ceasuri de drum...

Întrebările, răspunsurile, glasurile, strigătele se învolburară în vîrtejuri ca frunzele învîrtite de vînt. Rizea strigă:

— Ce-i cu regele, bre Iordache? cu atîta imputare în glas, încît Iordache își veni în minți și ochii îi alunecară, tulburați. Apoi se feri de privirea lui Rizea și se depărtă repede de el, strigînd:

— Haideți, fraților, că ei sînt puțini – și noi sîntem mulțimea pămîntului!

Iar Uracu, și mai departe, striga ceva nedeslușit, scuturînd în aer, deasupra capetelor, securea ascuțită proaspăt de dimineață. Mulțimea năvăli în urma lor, scurgîndu-se puhoi pe ieșirile gării, ca o apă prin stăvilare sparte. Rizea stătu o clipă șovăind, cu ochii la fața mîhnită a

acarului care-l privea. Mai erau cîțiva alături de acar, cu aceeași întristare pe față. Rizea înțelesese. Da, aveau dreptate. Dar el nu putea rămîne în urmă. Acuma, că se începuse lucrul, trebuia să meargă pînă la capăt. Se hotărî și le întoarse spatele, grăbindu-se să iasă cu cei din urmă. Mai auzi cum strigă după el Petrache acarul:

— Tăiați măcar firele de telefon!

Rizea strigă:

— S-a-nțeles! și ieși repede. În ușă, se ciocni cu Alisandru al lui Uracu, îl recunoscu și-l apucă de braț să poată umbla mai ușor și mai iute. În urmă, pe peron, grupul mecanicilor și ceferiștilor rămași singuri păru dintr-o dată puțin la număr. Oamenii tăceau. Pe linie, trenul era gol, vraiște, cu locomotiva oprită și scăpînd aburi. Dedesubt jeraticul se stingea între șine, înnegrind traversele. Se făcea noapte.

*

Tot restul drumului, Rizea își rumegă în el amărăciunea. Nu-l lăsă nici o clipă pe Alisandru al lui Uracu să-l părăsească. Era atît de însingurat în inima sa, încît avea nevoie să vorbească mereu cu cineva. De cîteva ori încercase să intre în vorbă cu Iordache, cu Uracu sau cu alții, dar parcă dintr-o dată n-avea ce să le spuie, n-avea nici o poftă să încerce să-i lumineze cînd îi vedea cum strigau și rîdeau. I se păru că prinde cîteodată cîte o lucire de îndoială, de temere, iute înăbușită, în ochii lui Iordache. În schimb Uracu era întunecat și liniștit ca unul care s-a hotărît să se arunce, și dacă-l ții și nu-l lași și-l încui cu lacăt și zăvor, iese pe fereastră și tot se duce în prăpastie. Rizea vorbea mereu, cam fără șir, cu Alisandru, și-i spunea ce crede el, cum ar fi fost bine să se ia după mintea „ălora de la gară“, care cunosc orașul și totuși le vor binele, că și pe ei îi încalecă ciocoii; și-și vărsă amarul și focul într-un murmur neobosit, pe care nici nu știa dacă-l ascultă băiețandrul și parcă totuși ar fi voit să-l asculte, ca măcar un om să fi înțeles ce-a înțeles el, Rizea.

Mai e un drum spre oraș, cel ocolit de Reviga, Cotul Grecului și satele care se depărtează de baltă prin partea cealaltă. Acesta se încrucișează cu cel dinspre Salcia la cîțiva kilometri de oraș. Și aici l-a văzut de departe Rizea pe Marinică venind. Era ghemuit într-o căruță, în fruntea unei gloate cu steaguri, în care se amestecase și un om cu o goarnă, care suna ca la cazarmă *Deșteptarea* și *Lingura și strachina.*

Furcile se clătinau deasupra capetelor oamenilor şi cu fiecare boare de vînt venea o răbufnire de strigăte.

Cele două gloate împînziră cîmpul, se amestecară. Rizea ajunse să umble pe lîngă căruţa în care şedea Marinică. Îl strigă. Marinică îl recunoscu. Rizea îi zări în ochi aceeaşi lucire de îngrijorare nemărturisită pe care o văzuse la Iordache. Nu mai zise nimic, ci se amărî şi mai tare şi se închise în sine.

Înnoptaseră pe cîmp, prin sate. Acum era dimineaţă. Norii cenuşii acopereau cerul, în aer era umezeală, dar nu ploua. Astfel că aerul era apăsător, aţîţător a ceartă şi a mînie. Uracu îl zări pe fiu-său Alisandru şi se repezi la el cu securea, dar băiatul se strecură printre oameni ca o şopîrlă. Apoi se apropie iarăşi de tată-său, care se uită la el şi nu zise nimica, parcă i-ar fi dat voie de mult. Intrau în oraş, în oraşul cu case de zid înalt şi drept, cu obloane uneori de fier la ferestre. Toate obloanele erau de altfel trase şi închise, ca şi ferestrele de la caturile de sus – nu erau multe case cu un cat de sus... Porţile erau zăvorîte. În piaţa mare, pavată cu pietre rotunde de rîu, între Palatul administrativ şi catedrala Sfîntu Vasile cel Mare, albă, subţire şi veche, mulţimea cu ciomege, securi şi furci zări un şir rar, drept ca tras cu linia, de soldaţi în mantale cenuşii. Baionetele sclipeau, subţiri ca nişte ace. Prin faţa cordonului de soldaţi se plimbau ofiţeri şi domni cu pălării tari. Printre soldaţi se vedea piaţa goală şi străzile învecinate, cu desăvîrşire pustii. Soldaţii erau puţini.

Uracu îi văzu pe domnii cu pălării negre, înalte, şi paltoane. Văzu pete albe în faţa ochilor şi simţi cum se umple de fiere. Ridică securea şi, cu faţa schimonosită de ură, răcni din răsputeri, cu un glas care nu mai era al lui şi care înfioră mulţimea:

— Ucidee!

Şi dădu buzna înainte. Marinică, Iordache, Rizea, Alisandru şi cîţi mai erau pe lîngă el năvăliră peste pietrele rotunde ale caldarîmului, şi după ei bulucul greu al mulţimii spre soldaţii puţini, rari şi depărtaţi, spre ofiţerii şi domnii care gesticulară iute ca nişte păpuşi trase pe sfori şi se ascunseră îndărătul cordonului de ostaşi cenuşii şi al baionetelor subţiri ca nişte ace.

VI

Doamna Vorvoreanu umblase toată ziua trecută pe la prietenele ei „dezolată, îngrijorată, înfricoşată" pentru soarta Eleonorei. Repetase de zeci de ori cît se căieşte că a plecat părăsind pe Eleonora într-un moment cînd, „ce e drept, nu se întîmplase încă nimic, dar se simţea ceva în aer..." Şi totuşi cine putea să bănuiască măcar că răscoalele se vor întinde atît de repede şi aici şi că vor începe chiar în judeţul nostru? Da, dar o soră iubitoare care trăise ca ea toată viaţa pentru Eleonora – mai cu seamă cînd ceilalţi fraţi rupseseră cu Eleonora pentru meschine certuri de avere, de parc-ar fi fost şacali, nu fraţi dintr-aceeaşi mamă – da, şi-i sacrificase Eleonorei aproape că pînă şi viaţa sa de familie, trăind mai mult la Eleonora, la ţară, decît aici sau la Bucureşti – o astfel de soră ar fi trebuit să aibă măcar o presimţire, o idee, şi să fi rămas sau s-o fi luat pe Eleonora cu ea, chiar şi cu forţa. Dar o ştiau şi cucoanele pe Eleonora cît e de încăpăţînată, cum prinsese rădăcini acolo la ţară şi cum refuza de peste zece ani să mai calce în oraş. „Şi cum aş fi putut-o convinge?" ţipa doamna Vorvoreanu încercînd să lăcrimeze. Nu reuşea decît să aibă toată faţa congestionată şi ochii roşii. „N-aveam cu ce să-i dovedesc ce se petrece în jurul nostru, căci nici eu nu-mi dădeam bine seama. A fost aşa, ca un trăsnet din cer senin, cînd am aflat în tren ce se petrecea. Era prea tîrziu ca să mă întorc... Dar totuşi ar fi trebuit să mă întorc, să pier împreună cu ea, care mi-a fost mamă şi soră laolaltă, să ne omoare bestiile de ţărani, îmbrăţişate, vai, păcătoasa de mine, de ce n-am avut tăria să fac aşa?"... Şi plîngea, iar cucoanele o luau în braţe, o mîngîiau cu mîinile lor încărcate cu inele şi-i spuneau cuvinte alinătoare:

– Lasă, Eleno dragă, că să vezi că nu s-a întîmplat nimic, o să scape, că bătrînii au mai mult noroc decît tinerii, şi pe ea ţăranii o respectă, ai să vezi...

– Vai, Matildo dragă (sau Zoe, sau Aristiţo, sau Dora, căci scena se repetase cu mai multe cucoane la rînd) – zicea hohotind doamna Vorvoreanu – da, aşa zicea şi ea, săraca, dar mi-e frică, Matildo, că

n-are să fie aşa şi c-o pierd şi că se prăpădeşte şi averea ei, frumuseţea de curte cu tot ce-a adunat ea acolo într-o viaţă de om.

„Mai lasă şi nu te omorî aşa – se gîndea Matilda, sau Zoe, sau Aristiţa, sau Dora – ce e curtea pe lîngă miile de hectare de pămînt de lîngă baltă pe care le-ai moşteni – numai să dea Domnul să scape soră-ta, să te văd, te bucuri?" şi îşi pipăia enervată corsajul sau îşi privea inelele cu un gest maşinal. Căci era evident că Eleonora n-avea să lase nimic celorlalţi fraţi ai ei; toată lumea ştia asta; şi de altfel aceia erau atît de bogaţi, încît nu-i interesa.

Doamna Vorvoreanu îşi ştergea ochii fără lacrimi, se săruta rece cu Matilda şi pleca la Zoe sau la Zenaida, să înceapă iar. Adunase în ea atîta nelinişte, enervare, încordare mocnită şi frică descreierată şi tainică, încît cum intra într-un salon şi începea să se jelească, toată lumea se apropia de ea, devenea iritată, gata de ceartă, şi neavînd altă descărcare, începea să-i blesteme pe ţărani sau guvernul care nu era în stare să facă faţă evenimentelor.

Pînă seara durase această muncă grea şi înfrigurată a doamnei Vorvoreanu. Seara aflase că telefonul cu gara Salcia e întrerupt şi că nu se mai poate comunica spre Dunăre cu nici o comună, astfel că probabil acolo răscoala era în toi. Păruse desperată, declarase că se duce pe jos. Cucoanele, milostive, se făcură că vor s-o oprească: „Vai, Eleno dragă, vino-ţi în fire, te porţi ca un copil!" şi şoptiseră între ele: „E adevărat că ţineau una la alta... Mai exagerează ea, dar ţinea la Eleonora... Pe cînd ăilalţii, Şerbănică Lascari, Sofia Şufană – vorba Elenei, săraca: şacali!"

Doamna Vorvoreanu dormi în noaptea aceea un somn greu, întrerupt de spaime, după care se trezi sfîrşită de oboseală. În cursul zilei trecute încetaseră ploile. O sună pe Viorica, îi porunci să deschidă jaluziile şi privi de pe pernă, cu ochii grei care o usturau, cerul posomorît. Lenevi în pat cu o cafea. Se gîndi să trimită după baba ţigancă pe care o ştia ea, să-i ghicească, dar pe urmă i se făcu frică, se răzgîndi şi începu să-şi ghicească singură. Dar nu desluşi nimic în norii negri-cafenii de cafea care rămăseseră învolburaţi pe ceaşcă. Îi era frică, de altfel, să priceapă şi lăsă ceaşca. În casă, Elvira cînta la pian. Cînta foarte frumos şi la orice oră cînd se plictisea, adică mai întotdeauna. Şi acuma dimineaţa, cînta nişte muzică nouă franţuzească, pe care doamna Vorvoreanu n-o cunoştea. Doamna Vorvoreanu renunţă, enervată, să mai tragă cu urechea şi să mai priceapă.

Închise ochii şi zăcu într-o toropeală obositoare. În casă, muzica încetase. Doamna Vorvoreanu tresări din amorţire şi inima începu să-i bată nebuneşte. Prin fereastră se auzeau glasuri de afară, al Elvirei, al Vioricăi, al unui bărbat, glas ridicat şi înfruntător. Cît de mare şi voinică era doamna Vorvoreanu sări din pat, îşi îmbrăcă în goană un halat şi ieşi din cameră în antreu, apoi pe uşa ce da într-o latură a casei, cea mare din faţă fiind încuiată în zilele acestea nesigure.

Pe peronul cel mic, Elvira şi Viorica se certau cu un oltean. Era un flăcău scurt, spătos şi cu ceafa puternică. Îşi turtise căciula peste ochi, astfel că îi rămăsese descoperită ceafa cu cîrlionţi negri şi lucioşi. Îşi pusese cobiliţa pe jos; în coşuri avea lămîi şi portocale, cu care venise desigur din port, de la Dunăre, poate cu acelaşi tren cu care sosise doamna Vorvoreanu. Omul era supărat. Striga:

— Ce te tîrguieşti atîta, domnişoară? Ce, parcă multe portocale ai să mai mănînci? Ce vă scumpiţi atîta, parcă n-aţi avea bani, căcălăul pămîntului?

Elvira era palidă, furioasă, îi scăpărau ochii:

— Mişelule! Am să-ţi arăt eu ţie! ţipa ea tremurînd de necaz.

— Ce-o să-mi arăţi, domnişoară? întrebă rîzînd şiret olteanul şi se aplecă să-şi ridice cobiliţa cu coşurile. Elvira stătu o clipă fără să înţeleagă, apoi dădu buzna să intre în casă. În uşă se ciocni de doamna Vorvoreanu, care-o întrebă:

— Un' te duci aşa? Ce vrei?

— Îmi iau cravaşa să-l bat, gîfîi Elvira, luptîndu-se cu maică-sa să intre. Cînd în sfîrşit izbuti, căci maică-sa tremura toată de spaima ei fără pricină de adineauri, doamna Vorvoreanu mai avu timp să-l audă pe oltean care le striga din poartă:

— Las' că bine vă face de vă taie şi vă dă foc! Să vă omoare pe toţi, să vă învăţaţi minte!

În casă, doamna Vorvoreanu o potoli pe Elvira, care era roşie ca focul şi vorbea repede, fără şir, că voise să mănînce portocale, şi omul era un hoţ care trebuia bătut şi dat pe mîna poliţiei şi avusese şi ea o poftă să mănînce portocale şi...

În clipa aceasta intră Viorica cu portocale în mîini. Zise:

— M-am luat după el, coniţă, şi tot mi-a dat, cît îi zisese domnişoara Elvira...

Doamna Vorvoreanu se întoarse şi intră în odaia ei să se îmbrace. Era obosită, greoaie, mîinile îi tremurau, se simţea prost. Pe cînd se

îmbrăca, se gîndi o clipă să renunţe să se mai ducă în oraş, pe la oameni, şi să mai dea spectacolul îngrijorării unei surori iubitoare. Dar se trezi numaidecît, limpede la minte şi hotărîtă: „Nu, nu se poate. Trebuie să duc treaba asta pînă la capăt." Şi ieşi în oraş pe jos, într-o blană veche de lutru cam roasă şi pe cap cu un şal negru de mătase brodată.

Se duse la Matilda Misirliu, a cărei casă era la doi paşi de Palatul administrativ şi de catedrală. Era o casă mare, albă, clădită trainic, cu un balconaş de fier ruginit la catul de sus. Era una din puţinele case boiereşti cu zid şi un gard cu grilaj de fier împrejurul curţii. De amîndouă laturile porţii grele, zăbrelite, în cîte o firidă în zid, pe o bancă de piatră, şezuseră pe vremuri arnăuţii de pază. Acum firidele erau goale, după cum era pustie şi uliţa şi piaţa mare. Doamna Vorvoreanu observă cu strîngere de inimă vreo douăzeci de soldaţi care băteau din călcîie şi se loveau cu palmele peste umeri să se încălzească, apoi suflau aburi albi, împrejurul cîtorva piramide de puşti cu baionetele puse.

Trase îndelung de sîrma clopoţelului, şi abia tîrziu veni un rîndaş să-i deschidă. O cunoştea şi-i zise sărut mîna.

— Cine e sus? îl întrebă doamna Vorvoreanu. E singură coniţa Matilda?

— Nu, coniţă, s-a adunat lume parc-ar fi seara, nu dimineaţa. Beau cafele şi aşteaptă să vie ţăranii, coniţă.

— Aşa, zise cu glasul schimbat doamna Vorvoreanu. Urcînd scările încerca să se stăpînească şi apoi să întrebe cu nepăsare silită:

— Va să zică vin ţăranii?

— Da, coniţă, vreo zece mii cică sînt, murmură omul rotind ochii în semn de mare taină. Doamna Vorvoreanu intră în salon, unde era întuneric. Numai o candelă ardea purpuriu sub o jumătate de perete acoperită cu icoane mari, mici, argintate, aurite, cu chipuri întunecate de Marii şi sfinţi. Altminteri era umbră deasă, şi lumina cenuşie a dimineţii posomorîte de afară pătrundea cu greu prin perdelele abia întredeschise. Era şi fum de tutun în straturi albăstrii prin încăpere. Sărutînd cucoanele şi dînd din cap cu o demnitate îndurerată către bărbaţi, doamna Vorvoreanu recunoscu, în afară de Matilda Misirliu cu nasul ei coroiat, fălcile late şi gura cu buze subţiri şi reci, gătită ca totdeauna în mătăsuri grele cafenii, cîteva babe, rude de-ale Matildei. Erau toate în doliu, mărunte, cocoşate, stafidite şi stăteau prin

unghere de umbră ca nişte mormane de cîrpe negre. Mai era Zoe Izvoranu, înaltă, frumoasă, strălucitoare, fardată, şi Aristiţa Pretorian, trecută, cuminte, casnică, fadă, ca o gogoaşă fără zahăr şi fără untdelemn. Iar printre bărbaţi era, spre uimirea noii venite, domnul Augustatos, prăbuşit într-un fotoliu, mut, gras, palid ca o lună văzută prin ceaţă; din cînd în cînd îşi ştergea fruntea de sudoare şi se uita la ceas. Lîngă el şedea colonelul Rusescu, răsucindu-şi mustăţile albe cu o mînă cu degetele lungi şi fine, şi vreo doi tineri, fii sau nepoţi ai babelor de prin colţuri.

—*Ils sont devenus fous*[1], spunea Zoe Izvoranu, fîlfîindu-şi prin aer mîna fină cu degete prelungi. Au înnebunit, i-a molipsit exemplul îngrozitor al anarhiştilor acelora din Rusia... Sînt nebuni! Vor să le dăm pămîntul nostru muncit din greu, din moşi-strămoşi, agonisit cu trudă! Al nostru e, după toate legile din lume. Ei cu ce drept ni-l cer, *s'il vous plait*[2]? Aş vrea să mi se spună. E o crimă! Sînt nedrepţi cu noi! Iar guvernul dumneavoastră lasă să se spulbere atîta avuţie a unor oameni nevinovaţi, fără să mişte un deget. V-am spus: toată lumea a înnebunit!

Şi-şi rezemă obosită capul minunat dar prea sulemenit, închizînd o clipă, ca dintr-o mare oboseală, ochii orientali pe care i-i ştia tot Bucureştiul. Răsufla iute, ca şi cum ea ar fi agonisit cu truda ei, chiar atunci, averile familiei ei care se întindeau spre dealuri cuprinzînd vreo zece sate. Aristiţa Pretorian clătină din cap mîhnită şi spuse plîngător:

— *Parfaitement*[3], are dreptate Zoe...

Dindărătul perdelei de fum albăstrui de tutun, domnul Augustatos urmări mişcările răsuflării Zoei cu ochii deodată lucitori. Glasul muzical, răsfăţat, puţin cam lăbărţat, al Zoei lăsă un ecou îndelung în tăcere. În colţul lor, babele se mişcară şi scoaseră cîteva sunete uşoare şi nedesluşite, ca nişte grămezi de vechituri şi cîrpe negre prin care scotoceşte un şobolan.

Doamna Vorvoreanu ridică spre tavan ochii încercănaţi de nesomnul şi frămîntarea ultimelor zile. Tavanul fusese pictat pe la începutul veacului trecut, în chip de uriaş covor turcesc, cu toate firele, cu toţi

[1] Au înnebunit.

[2] Mă rog?

[3] Chiar aşa.

ciucurii, roşu-purpuriu; dar acum se întunecase devreme. Doamna Vorvoreanu zise:

— Da, are dreptate Zoe... Ţăranii sînt ingraţi. Am fost pentru ei ca nişte părinţi, sîntem legaţi de ei şi ei de noi de zeci şi sute de ani. Şi acum vor să ne smulgă, să ne fure, să ne asasineze; şi de ce, mă rog? Ca să ne mai ia şi pămîntul? Al cui e pămîntul? Al lor? Ar trebui să ne sărute picioarele că-i lăsăm să muncească, să-şi cîştige şi ei o bucată de pîine! Îi spuneam Eleonorei: „Lucrează-ţi moşia cu maşini, surioară, e mai ieftin, produce mai mult, nu mai ai litigii cu ţăranii". Ea, bună cum e, săraca, o ştiţi...

Şi începu să i se înece glasul. Căută iute în poşetă cu mîinile tremurînde. O tulburare trecu prin penumbra salonului.

— ...îmi zicea: „Lasă – zice – să trăiască şi ei creştinii ăştia din sat pe lîngă curtea mea..." şi ei... şi ei... cine ştie ce-or fi făcut! Ah, ah, ah, iubita mea, surioara mea, de ce te-am lăsat?...

Glasul i se spărsese de tot; pînă la urmă, doamna Vorvoreanu izbucnise în hohote de plîns, cu batista pe faţă. Zoe Izvoranu sări, o îmbrăţişă, o mîngîie, vorbind pe nerăsuflate:

— *Pauvre chérie* [1], nu mai plînge, c-ai s-o găseşti, ai s-o revezi, lasă, fii liniştită, o să fiţi iar fericite ca înainte...

Deodată se întrerupse şi, uitîndu-se mirată împrejur, întrebă cu glas uşor, limpede, lipsit de orice emoţie:

— Dar Elviriţa unde e? N-a venit cu tine?

— E acasă... oftă stins doamna Vorvoreanu, retrăgîndu-se în umbră şi cu batista la ochi. La ferestre domnii se făceau că se uită afară cu o tulburare discretă. Matilda Misirliu, stăpîna casei, simţi că i se urcă pe buze umbra unui surîs rece, faţă de arta naivă a Zoei de-a întrerupe scenele de sentiment. Ca să uite de gîndul acesta şi să nu surîdă, zise:

— Sînt nişte animale, săracii, înapoiaţi... Ar trebui să-i luminăm... Să le ţinem conferinţe...

— Conferinţe? *Tu es folle, toi aussi* [2], Matildo dragă, izbucni Zoe şi-şi scutură cerceii sclipitori, căci purta giuvaere şi dimineaţa.

— Cînd îmi aduc aminte ce-am văzut în Sicilia, şi mai ales în Spania, cînd era Ilariu ataşat acolo, nu pot să-ţi spun decît atît: ţăranii

[1] Săraca de tine.

[2] Ai înnebunit şi tu.

noştri sînt scîrboşi că se mai plîng... Ar trebui bătuţi cu biciul; ca să-şi bage minţile în cap! *Un point, c'est tout!* Asta e!

Şi-i surîse răpitor, fără motiv, domnului Augustatos, în ochii căruia recunoscuse o lucire ce-i era bine cunoscută. În colţul ei, doamna Vorvoreanu oftă adînc.

Se lăsă tăcere. Cu glasul său liniştit şi curtenitor, colonelul Rusescu zise:

— Facem un *écarté,* Augustatos?

Augustatos mormăi două vorbe scurte turceşti, nu destul de încet ca să nu fie auzite şi de cucoane. Matilda Misirliu şi Zoe zîmbiră palid. În umbră, babele se mişcară foşnind ca de un vînt subit. Colonelul Rusescu mişcă nemulţumit mustăţile sub insultă, dar se uită peste umăr pe fereastră, ca şi cum el singur n-ar fi auzit. Augustatos era prea bogat ca să se poată supăra cineva pe el.

Se făcu iar linişte. Candela pîlpîia sub icoane. Lumina cenuşie a ferestrelor făcea să sticlească în peretele opus geamurile bibliotecii domnului Misirliu şi îndărătul lor se vedeau şirurile sinistre de volume groase de legi şi coduri, căci domnul Misirliu, deputat liberal, era jurist. Nu practica; spunea însă că vrea să ştie să-şi apere moşiile. În tăcere începu să se desluşească şi să crească un murmur îndepărtat. La început nimeni nu-l luă în seamă, deşi era lucrul pe care-l aşteptau toţi în tăcerea aceea sugrumată. Domnul Augustatos se ridică din fotoliul pe care-l făcu să scîrţîie şi merse şovăind la fereastră. Privi afară şi se agăţă cu amîndouă mîinile de perdele, pe care le mototoli. Apoi le azvîrli de la sine. Candela pîlpîi mai tare. Domnul Augustatos se întoarse, cu braţul întins către fereastră. Şoptea stins:

— Poftim... Poftim...

Se aşeză. Fotoliul scîrţîi. Domnul Augustatos îşi îngropă faţa în mîini şi începu să plîngă scoţînd sunete ciudate, ca şi cum i-ar fi fost tare greaţă şi n-ar fi putut să verse.

Ceilalţi se îngrămădiră la ferestre, cu răsuflarea oprită. Zoe Izvoranu deschise gura să ţipe. Şi-o acoperi cu mîna fină şi prelungă, strălucitoare de inele.

Dincolo de piaţă, pe cele trei uliţe largi, se vedea înfiripîndu-se de departe mulţimea ţăranilor. Era o mişunare de siluete negre, mărunte, subţiri, care se adunau, se risipeau, se apropiau în pîlcuri în neîncetată mişcare între ele. În mijlocul lor se ridica pata roşie a cîte unui

steag, sau, ca un muşuroi umblător, căruţe încărcate cu oameni, unii şi în picioare.

Firul de soldaţi întins de-a curmezişul pieţei părea subţire, gata oricînd să se rupă sau să se destrame. Stăteau cu spatele la Palatul administrativ şi la balconul casei Misirliilor, şir rar de mantale cenuşii şi de puşti subţiri şi lungi cu baionetele la ţevi. Prin faţa lor se plimbau procurorul Pretorian şi doi ofiţeri.

Dinspre Palatul administrativ se îndreptă către cordonul de soldaţi un grup de ofiţeri. În mijlocul lor, uşor de recunoscut, cu mîinile la spate, cu burta enormă înainte, cu mantaua descheiată fîlfîind şi cu sabia bătîndu-i cizmele, se rostogolea ca un bulgăre negru colonelul Cilibia, comandantul garnizoanei. Vorbi o clipă cu procurorul, gesticulînd şi arătînd către ţăranii încă îndepărtaţi, al căror vuiet se auzea însă tot mai puternic. Apoi se întoarse către soldaţi. I se putea vedea bine faţa congestionată, înecată în grăsimea revărsată peste gulerul totdeauna descoperit, cu chipiul negru pe ceafă. Deschidea larg gura, răcnind din acea gaură neagră cuvinte care nu se auzeau, dar care puteau fi recunoscute după aerul umflat şi gol al vorbitorului: „Datorie... Ţară... Rege!“ Şirul de soldaţi se mişcă uşor. Desigur că strigau ura, dar Cilibia îi privi nemulţumit: probabil că uralele fuseseră prea slabe. Mai răcni odată la ei, şi erau uşor de ghicit cuvintele: „Încă o dată!“ Soldaţii scoaseră urale ceva mai vajnice. Erau însă prea puţini ca rezultatul să fie mulţumitor. Colonelul Cilibia, cu ofiţerii săi după el, veni iute către poarta doamnei Misirliu. „Vin la mine – se gîndi Matilda Misirliu – cu atît mai bine: vom fi apărate.“ Şi continuă să privească îngrijorată, aproape sigură că erau pierduţi cu toţii, şirul prea rar al mantalelor cenuşii.

Îl auziră pe Cilibia cum urcă zgomotos scările, zăngănind din pinteni şi din sabie. Intră înăuntru strigînd:

— Rezervişti! Ce vrei să fac cu ei? Mai mult nu se poate! Îmi lasă două companii de rezervişti şi-mi cere să apăr oraşul! E nebun! Săru' mîna, coniţă Matilda...

Doamna Misirliu îi întinse mîna fără să se mişte de la fereastră.

— Să cer o cafea singur, sau dai dumneata poruncă? întrebă colonelul morocănos, asudat, vînăt la faţă.

— Cere dumneata, şopti doamna Misirliu, întorcîndu-se iar către priveliştea de afară. Zarva crescuse, se vedeau feţele ţăranilor palide în bulucul des de trupuri ca nişte grăunţe azvîrlite bogat pe glia neagră. Li se auzea strigătul de mînie. Cîţiva se desprinseră din fruntea lor, învîrtind ciomege şi securi, năvăliră în goană către soldaţi. După ei se desprinseseră roiuri care soseau în fugă, strigînd. Dincoace procurorul le făcuse semne din braţe, apoi se trăsese cu ofiţerii îndărătul liniei de soldaţi. Din două mişcări mecanice, puştile se legănară, cu baionetele sclipind, şi se culcară în aer pe braţul trăgătorilor. Strigătul uriaş al mulţimii se umflă, crescu, străpuns deodată ca de multe ace subţiri, de o salvă de împuşcături. Năvala se opri scurt, gloata se înghesui în faţa baionetelor, bulucită, apoi se retrase pas cu pas, lăsînd în faţa soldaţilor un loc pustiu, curat, unde se vedea caldarîmul din pietre rotunde de rîu.

La auzul împuşcăturilor, colonelul Cilibia şi cu ofiţerii ceilalţi se repeziră la fereastră, urmaţi de domnul Augustatos. Cilibia strigă:

— Trag în aer! Au tras în aer, bestiile!

Augustatos se uită la piaţa ticsită de marea de trupuri pînă la ţărmul fragil al ostaşilor, dincoace de ei cu desăvîrşire pustie. Gemu şi-l luă pe Cilibia de piepţii mantalei cenuşii cu nasturi auriţi:

— Trădătorule! Trădătorule! Bei cafele! Ce cauţi aici? Laşule! Apără-ne dacă eşti militar! De-aia eşti plătit! Ieşi în piaţă! Dă ordin să tragă în plin!

Cilibia se înfuriase şi se apăra, congestionat, asudînd, stacojiu, încerca să scape din braţele scurte ale celuilalt munte de carne, livid însă şi ţipînd ascuţit. Ceilalţi îi despărţiră şi Cilibia se uita mirat, mînios şi deznădăjduit la Augustatos, care gîfîia şi plîngea cu sughiţuri, prăbuşit într-un fotoliu. Colonelul îşi descheie doi nasturi de la guler şi zise:

— Ce, domnule, eşti copil? Ho, nebunule!

Apoi se căută sub vestonul negru de uniformă şi-şi scoase de pe pîntec, de sub vestonul negru, ceasornicul gros de argint gravat cu o scenă de vînătoare. Zise:

— Acum trebuie să pice şi ei... Acuşica... Să ne ţinem firea... Numai să reziste bestiile de rezervişti... Rădulescule! Du-te de le spune să tragă în plin!

Afară răsuna arareori cîte o jumătate sau un sfert de salvă. Nimeni nu cădea pe caldarîmul cenuşiu. Mulţimea fierbea, clocotea, se învîrtejea în faţa ostaşilor a căror linie nu mai era dreaptă ci se retrăsese pe alocuri. Se vedea bine cum trag în aer; unii ţineau puştile drept în sus.

Colonelul Cilibia se repezi la uşa balconului, o deschise şi aplecîndu-se peste balustrada de fier ruginit, cu gulerul descheiat, răcni din răsputeri, ca să acopere strigătele şi împuşcăturile răzleţe dar necontenite:

— Trage în plin! Trage în plin!

Deodată un geam zbură în ţăndări. Cilibia se întoarse: fusese geamul uşii balconului. Cel de alături se găuri şi el, crăpat deodată în chip de stea. Cilibia năvăli îndărăt în salon, unde toată lumea se retrăsese de la fereastră. Avea în ochi o licărire deznădăjduită. Scoase iar ceasul, se uită la el şi murmură.

— Trebuiau să fie aici... La ora asta trebuiau...

Cucoanele plîngeau înăbuşit în salon. Doamna Vorvoreanu se strecură pînă la fereastră şi se uită, ascunzîndu-se după zid. Se gîndea triumfătoare: „Ăştia n-au iertat-o pe Eleonora...“ Şi în acelaşi timp îi venea să rîdă, să rîdă, la gîndul că, totuşi, ce făcuse fusese în zadar, că răscoala era biruitoare, iar ei toţi pierduţi fără scăpare! Simţi o atingere în spate: era pîntecul lui Cilibia. Colonelul voia să se uite şi el, dar nu îndrăznea decît pe după umărul ei. Părea rătăcit şi-i curgea un fir de scuipat din colţul gurii. Murmură maşinal:

— Acuşi trebuie să vie... acuşi trebuie să vie...

— Cine? întrebă doamna Vorvoreanu.

Jos în piaţă soldaţii se trăgeau îndărăt, în dezordine. Deasupra mulţimii de ţărani se vînturau securile şi ciomegile. Un ofiţer alerga dindărătul ostaşilor, către casa doamnei Misirliu. Avea pe cap ceva ciudat; doamna Vorvoreanu îşi dădu abia după cîteva clipe seama că ofiţerul era cu capul gol şi plin de sînge, care-i curgea roşu peste păr şi peste faţă. Apoi îl auzi pe Cilibia:

— Acuşi trebuie să pice... acuşi...

— Cine trebuie să pice?

— Patru roşiori, doamnă... Acum un ceas am primit ştirea... Patru roşiori... Trebuie să fie în gară... da, în gară...

Cilibia vorbea parcă în vis, cu ochii la ce se petrecea în piaţă. La capătul cellalt, linia soldaţilor se topise în mulţime. Acolo nu mai exista. Doamna Vorvoreanu nu pricepea bine:

— Patru roşiori vine aici? Astăzi?

Cilibia dădu din cap nătîng:

— Azi-dimineaţă... Dar o să fie prea tîrziu...

Din clipa aceasta doamna Vorvoreanu aşteptă cu o dorinţă, o voinţă, o sete cumplită să vie regimentul patru roşiori. Murmură:

— Mişu... copilul meu... îngeraşul mamei... Vino şi scapă-mă... Scap-o pe mămica ta...

Căci Mişu, fiu-său, era locotenent în regimentul acela, pe care toată lumea îl ştia trimis în Moldova să potolească răscoalele de acolo. Acuma cea mai mică apropiere a şirului de mantale cenuşii către zidul casei i se părea o prăbuşire a ei în prăpastie, şi le şoptea ostaşilor vorbe aspre de îmbărbătare, apoi îi blestema văzîndu-i cu gurile puştilor îndreptate în sus şi lăsîndu-se împinşi îndărăt de piepturile ţăranilor. Acum le vedea bine feţele tuturora. Ale soldaţilor, cînd cîte o mişcare bruscă li le arăta, mustăţi cărunte, feţe de ţărani gospodari din judeţ. Pe ale ţăranilor le vedea mereu, şi le privea cu ură, ca şi cum ar fi vrut să le ţie minte toată viaţa, şi pe ele şi clipa aceasta de deznădejde ce părea a fi cea din urmă înainte de moarte.

Dedesubtul balconului zări un ofiţer în uniforma lui neagră, cu lampasuri roşii la pantaloni, dar cu capul gol. Alerga ca un animal, cu mişcări de manechin, de maşinărie. Îl fugărea o ceată de băieţandri zdrenţăroşi, în care doamna Vorvoreanu recunoscu chipuri şi ţoale pe care le văzuse prin mahalaua ţigănească a oraşului. Da, acesta era sfîrşitul.

Atunci pătrunse în piaţă, venind pe bulevardul gării, regimentul patru roşiori. Caii veneau la pas, cu părul strălucitor, piepturi lîngă piepturi şi stufăriş de picioare fine, pădure de gîturi încordate. Cei mai frumoşi cai din ţară veneau la pas, cu copitele făcînd un zgomot de grindină. Soldaţii se legănau în şa, în mantalele lor cenuşii, care lăsau să se vadă cîte un colţ de tunică roşie cu brandenburguri şi pantaloni albi. Ţineau lăncile drepte şi steguleţele albe şi roşii atîrnau de vîrfurile de oţel, în aerul mort. Era unul din cele mai frumoase regimente ale armatei române, care venea acum în trap legănat şi spărgea cordonul de rezervişti. Unul din cele mai frumoase regimente din ţară, care defilase de multe ori pe Podul Mogoşoaiei prin faţa regelui – aidoma vreunui regiment de ulani din Brandenburg, pe care-l admirase suveranul în tinereţe la el acasă – în aceeaşi ordine perfectă ca şi acum. Între gulerele roşii şi colbacul de blană cu ciucure roşu şi aurării, feţele ostaşilor erau, ca şi la paradă, pămîntii, feţe de ţărani tineri. Dar făcuseră multă instrucţie, mîncaseră multe bătăi cu tesacul şi sabia prin manejurile mirosind a var, rumeguş de lemn şi

urină de cal. Ochii flăcăilor își pierduseră strălucirea, erau ochi morți și triști, ca la parăzile de pe Podul Mogoșoaiei: și de aceea acum gloata se risipea în fața cailor și lăncilor plecate. Escadroanele treceau prin piață și intrau în ulițe, uneori la trap, în urmărirea fugarilor și a țipetelor lor de deznădejde. În piață nu mai rămăseseră decît cîțiva ofițeri călări și vreo douăzeci de morți și răniți întinși și risipiți pe caldarîmul cenușiu, împunși de lance sau călcați de cai. Unii se văietau sfîșietor. Morții erau întinși pe spate, loviți în piept, și priveau, cu ochi deschiși și nemișcați, drept în sus. Lîngă ei, risipite de pietrele caldarîmului, erau furcile și topoarele cu care săriseră în pieptul cailor.

*

Domnul Augustatos zise:

— Carte?

Și-i privi întrebător pe colonelul Cilibia și pe prefect care jucau împotriva lui. Cilibia avusese noroc toată noaptea. Acum, cu un șase de treflă în mînă, mai ceru o carte. Îi veni un doi. Luă miza de pe masă. Prefectul în schimb pierduse iar și se întunecă la față.

Jucau de vreo două ceasuri baccara în salonul luminat acum de candelabrul cel mare de cristal din mijlocul tavanului. Dincolo, dansa tineretul. Se auzea glasul lui Mișulică Vorvoreanu, care striga vesel:

— Auzi, mîrlanii, să-mi rănească bunătate de cai cu furcile! I-am căsăpit, să-i învăț minte!

Dincoace, în fața lui Augustatos care ținea banca surîzînd, palid și gras, ca o lună plină, Cilibia se ținuse bine, dar prefectul pierduse mai mult decît putea plăti. Grămada de napoleoni din fața lui Augustatos de la un timp nu mai crescuse; prefectul juca pe cuvînt; dar pierduse și în felul ăsta. Nimeni nu ponta pe mîna lui, și asta-l enerva, îl tulbura, îl umilea, mai ales văzîndu-l pe Cilibia liniștit și rezistînd și la cîștig și la pierdere cu același obraz apoplectic. Cucoanele jucau, discret, pe cartea lui Cilibia; iar Zoe Izvoranu ședea lîngă Augustatos, care ținea banca, și se prefăcea că nu simte cînd acesta își freacă genunchiul de al ei.

Prefectul își șterse fruntea și zise:

— E cald, sau mi se pare mie? și se uită bănuitor împrejur. I se păruse că zărește zîmbete ironice la cei din jur. „Adică mi se pare mie că e cald, fiindcă am pierdut..." Se înroși și-l trecu un rînd de sudoare

gîndindu-se la suma pe care i-o datora lui Augustatos, afară de cît pierduse și-i plătise pe masa de joc. Se uită cu coada ochiului la Cilibia, care părea violet la față din pricina negrului uniformei: Cilibia rîdea gros, scuturîndu-și burta. Îndărătul lui, pe un scaun, doamna Vorvoreanu își scutura părul ca grîul copt, dar cu șuvițe cărunte, și rîdea și ea:

— Oamenii trupeși au noroc, las' pe mine că știu eu, colonele, nu numai la cărți...

— Mă vezi dumneata cu ochi buni, coniță Eleno, că ai stat la sihăstrie acolo la țară și n-ai văzut om... zise mai încet Cilibia și strînse imperceptibil pleoapele umflate de grăsime. Doamna Vorvoreanu îi surîse arătîndu-și dinții, pe care-i știa frumoși, și umezindu-și buzele ca să strălucească. Cilibia o privi mai atent o clipă, apoi ridicînd sprîncenele negre și stufoase îl întrebă pe prefect:

— Ei, ce? Nu-ți ajunge atîta bătaie? Mai vrei?

— Mi-ajunge, zise prefectul, cu un rîs silit, bolnav... Mi-ajunge.

Se ridicară de la masă, Augustatos îl luă de braț pe Cilibia care-l privi politicos, dar destul de rece și-i zise:

— S-a decavat prefectul...

— Dar în schimb dumneata joci tare, colonele, zise Augustatos cu admirație. Cilibia dădu din umeri și nu zise nimic.

— Uite ce e – urmă Augustatos – ce? A, nu te uita la ei, rîd de noi că ne văd pe amîndoi așa grași, lasă-i să rîdă că sînt proști... uite ce e: nu te-ai supărat pe mine pentru azi-dimineață? Mi-era frică, neică, de, nu oricine are curajul dumitale...

Cilibia se întoarse la el și ridică tufișurile negre ale sprîncenelor, mirat. Zise:

— Ei, aș, n-ai văzut că făceam în pantaloni toți? Păi atunci adevărat că frică ți-a fost, domnule...

— Dar nu te-ai supărat? Uite: dacă te-ai supărat, eu îți cer scuze.

— Vezi-ți de treabă, domnule... Da, coniță Eleno, vin acum, vorbim numaidecît.

— Uite ce e, colonele: nu se poate să trimiți prima coloană pe la mine? Ți-aș fi foarte recunoscător, ți-aș mulțumi, mă-nțelegi...

Cilibia se uită la el mai mirat ca oricînd, cu o clipire de necaz în ochi-i mici, cenușii:

— Lasă, vine și a dumitale la rînd... toate la rîndul lor... Nu te grăbi... Ce, vrei să te întorci acolo? N-o să mai ai mare lucru ce

vedea. E mai frumos aici la oraş, ascultă-mă pe mine. Şi-l părăsi zîmbind batjocoritor. Augustatos dădu din umeri nemulţumit, apoi îl căută pe prefect. Acesta tocmai pleca.

— Uite ce e, neică – zise Augustatos – nu-ţi mai face atîta sînge rău; ai să-mi plăteşti datoria cînd o să fii plin de bani. Ce, sîntem între străini? Sînt om înţelegător.

Prefectul îi aruncă o privire umedă şi recunoscătoare, de cîine bătut pe care binevoieşti să-l mîngîi.

— Nu ştii din ce ananghie mă scoţi, domnule Augustatos... Cum să-ţi mulţumesc?

— E, ce să-mi mai mulţumeşti, lasă... Uite dacă ai obţine să se trimită trupă chiar mîine la mine la moşie, mi-ai face mai mult decît dacă mi-ai plăti datoria de astă-seară. Aş vrea să-ncepem muncile de primăvară. Ei? Ce zici? Eu cred că atîta influenţă ai dumneata...

Prefectul trase paltonul pe mîneci, ajutat de un fecior. Se opri, îl scoase şi se întoarse în salon cu Augustatos după el. Toţi îşi dădură seama că prefectul se luminase la faţă şi părea uşor, nu ca un om bolnav, cum ieşise din salon. Pe cînd se apropia de ei, Cilibia îi făcu cu ochiul doamnei Vorvoreanu şi-i şopti:

— L-a montat grecul... Gata! Stai să vezi!

Şi clipi vesel, bătînd-o pe genunchi şi strîngînd-o tare. Doamna Vorvoreanu îşi umezi buzele şi rîse fermecător. Se gîndea: „Mîine plec. Trebuie să aflu cu urechile mele că s-a terminat cu ea. Să fiu liniştită. Dacă nu văd cu ochii mei tot, nu pot fi liniştită. Mîine trebuie să plec."

Prefectul zise:

— Am o chestie de slujbă cu tine, colonele... Ne scuzaţi, coniţă...

Cu Elena era foarte rece şi trufaş, ca să-i plătească suferinţa vanităţii lui, cu cîteva seri înainte la conac. Cilibia răspunse:

— Lasă, discutăm cu dumneaei de faţă. Ce, sînt secrete? Nu e şi dînsa interesată?

— Cu averea lui Augustatos ce facem? întrebă prefectul Ştii că a dat pînă acum două telegrame la Bucureşti lui Manolache Şuţu?

— Ei şi?

— Trebuie salvat, domnule, e cel mai influent proprietar din judeţ!

— Văd că e, zise Cilibia, rîzînd batjocoritor, gras. Prefectul se făcu roşu şi întrebă:

— Vrei să binevoieşti a-mi spune ce linie de operaţiuni le-aţi fixat roşiorilor?

— Ţi-o spun şi pe a divizionului de artilerie care vine mîine, nenişorule, că tot aia e. Întîi, cu trenul pînă la Salcia. Pe urmă, pe linia Vădastra, Vladomira, pînă la Dunăre.

— Aha, va să zică pe la dumnealor, zise prefectul arătînd-o pe doamna Vorvoreanu.

— Da, şi pe la prinţul. Acolo sînt ăi mai îndîrjiţi. Ei, eşti lămurit? Vrei s-o schimbi?! E impusă de motive strategice, puiule!

Şi se întoarse către doamna Vorvoreanu zicînd:

— Va să zică aşa, coniţă... Poimîine dimineaţă cel mai tîrziu, vă dau trăsura mea şi o patrulă de călăraşi, şi la prînz sînteţi acolo...

Prefectul, căruia Cilibia îi întorsese spatele, se ridică şi se întoarse la Augustatos, care-l aştepta prefăcîndu-se că se uită pe fereastră în piaţă. Îi spuse neizbînda sa. Augustatos tăcu o vreme, cu ochii la focurile aprinse în piaţă de roşiori. Apoi se întoarse încet către prefect, îl măsură din cap pînă în picioare cu răceală şi dispreţ şi-i zise:

— Uite, neicuşorule: să nu te mai văd în ochi, că mi-e greaţă de dumneata. Te iert de datorie, ca să nu te mai văd. La amînarea porcului de Cilibia mă resemnez, că pînă să telegrafiez la Bucureşti şi-i vine lui ordin, tot prea tîrziu e. Dar de vină eşti de fapt, dumneata, fiindcă eşti un ...căcios; şi am să te fac să zbori din prefectura asta în două zile. Te-am salutat!

Şi-i întoarse spatele. Prefectul ieşi din salon ca în vis. Pe scări se împiedică, gata să cadă. Ajuns afară, se izbi într-un grup de oameni.

— Cine e? strigă unul şi-l lumină cu felinarul în ochi.

— A, să trăiţi, don' prefect!

Era un poliţai cu cîţiva soldaţi.

— Ce faceţi aici? întrebă prefectul maşinal, cu glasul stins.

— Îi cărăm din piaţă, să trăiţi.

— Pe cine îi căraţi?

— Pe morţi, să trăiţi, pe ţărani.

— Şi unde-i duceţi?

— În curte la catrindală, să trăiţi.

— Aşa, în curte la... da, bine, murmură prefectul şi se depărtă cu gîndul la soarta care-l aştepta. Poliţaiul, în urmă, zise:

— Bagă de seamă, nu-l scăpa pe jos, măi... Ce, ţi-e greu? Că doar nu sînt grei, sînt uşori, că au venit nemîncaţi...

VII

În după-amiaza zilei următoare, patru oameni umblau repede pe cîmp, apropiindu-se de Vladomira: Rizea, Marinică, Uracu şi cu fi-său Alisandru. Pe Rizea îl chinuia piciorul, parc-ar fi avut o dihanie cu dinţi ascuţiţi ce i se tîra prin miezul osului coapsei şi-i muşca măduva. Faţa i se brăzdase adînc de întristare. Se sprijinea cît putea de Alisandru al lui Uracu. Băieţandrul umbla gîfîind sub greutatea braţului lui Rizea, dar nu zicea nimic. Dormiseră pe la oameni în Reviga şi totuşi erau plini de frunze putrezite, ude, şi de noroi, căci adesea trebuiseră să se lipească de pămînt în vreun tufiş pentru a scăpa de urmărire. Uracu umbla tăcut, mai înnegrit de ură ca niciodată. Din toţi, el singur nu aruncase unealta pe care o luase cu sine; păstrase ascunsă sub cojoc securea grea pe care nu o întrebuinţase la oraş niciodată. Iar Marinică umbla cel mai uşor şi mai repede, cu picioarele goale prin noroiul greu al cîmpiei nesemănate şi cu ochii în zare. El era cel mai liniştit dintre ei şi din cînd în cînd se uita la norii care umpleau cerul spre apus, rotunzi şi trandafirii ca nişte meri înfloriţi plutind fără trunchi în văzduh. Se zăreau undeva departe bălţi strălucind, şi ţîşneau către ele prin spărturile norilor fîşii piezişe de soare. Vîntul era statornic dar uşor, astfel încît nu fura zgomotele primejdioase; dar totuşi îi nelinişteа pe fugari şi se uitau mai des în partea încotro bătea el.

Prin văzduhul curat şi care începuse să se umple de umbra albastră a serii, trecu o fluturare grăbită şi statornică de aripi şi ţipătul raţelor sălbatice care se duceau să doarmă pe Dunăre. Fugarii se uitară în sus şi zăriră umbrele negre ale păsărilor cum treceau ca săgeata, înţepînd asfinţitul cu unghiul lor ascuţit.

Rizea vorbea adesea în tot timpul fugii, cam fără şir, tulburat, dar mereu despre aceleaşi lucruri, ca şi cum ar fi fost singur. Ceilalţi îl ascultau şi mergeau înainte cu el, fără să răspundă, fără să zică nimic. Vorbea acuma, din mers, pe nerăsuflate:

— Ne-am socotit, fraţilor, dar nu ne-am socotit bine... Nu, altfel trebuia să facem, uite, cum ziceau creştinii ăia din gară, meseriaşii

ăia, că ei ştiu mai bine rosturile... după vorbele lor trebuia să ne luăm, că noi credeam că sîntem deştepţi, iar cînd am crescut şi ne-am văzut umbra pe zid ne-am speriat ce mari sîntem... Da' iote c-am dat greş, ş-acum mulţi or să piară de mîna ciocoilor...

— Tot bine e, zise gros Uracu. Măcar acum au văzut că nu mai răbdăm să suferim orice ne-ar face...

— Proastă mîngîiere, nea Ioane... Asta voiam noi? Asta voiai, zi?

— Ce-am voit eu, n-am putut face... mormăi întunecat Uracu. Dar mai e vreme, nu s-a terminat...

— Nu, nu s-a terminat, zise Rizea. La toamnă iar începem, şi atunci trebuie vorbit cu care sînt luaţi la militărie să nu se mai întîmple ce s-a întîmplat... Şi dacă la toamnă tot nu s-o putea, atunci la anul pe vremea asta, şi tot trebuie să se termine o dată... Auzi, Alisandre? Chiar dacă eu sau tat'tu n-om mai fi... Auzi?

Băiatul dădu din cap fără un cuvînt.

Rizea se strîmbă de durerea care-l chinuia la picior. Dar nu numai de durere strîngea braţul lui Alisandru, ci fiindcă vorbea mereu:

— Auzi, pe care s-or da după ciocoi să le fie slugi şi să-i spuie pe alţii care au fost la răscoală, să-i bateţi noaptea... să le puneţi foc... şi dac-or ieşi la muncă să are pămînt ciocoiesc, după învoielile ciocoiului, să le puneţi şi ălora foc la paie, la coşare!

— Le punem, zise băieţandrul. Da' dumneata ce vorbeşti aşa, ce, n-ai să fii cu noi împreună?

Rizea nu răspunse nimic. Mai merse o bucată de drum şi întrebă:

— Da' Iordache mai trăieşte?

Uracu dădu din cap:

— L-au călcat caii, că veneau în urma lui în goana mare, şi el cum s-a întors cu toporul la ei, l-au răsturnat şi l-au zdrobit de tot...

— Săracu Iordache, zise Rizea şi tăcu multă vreme. Se apropiau de şoseaua noroioasă şi pustie. În dreapta se lungea un petic mare de pădure. Nu ştia ce vine dincolo de pădure, pe şosea. Iar împrejur, dindărătul zării, se rostogolea bubuit de tun, ca o furtună îndepărtată.

— Eu nu mai pot, gemu Rizea. Voi duceţi-vă înainte... Eu rămîn aici.

Uracu zise:

— Hai că te iau în spinare...

— Nu, du-te, nea Ioane, şi lasă-mă liniştit acilea... Du-te, Alisandre, nu mai sta, că de ce staţi, de-aia vă băgaţi în primejdie... Du-te, măi Marinică.

Şedea pe pămînt, gemea şi le făcea semn cu mîna să plece. Uracu şi cu fiu-său se uitau la el, în cumpănă. Marinică le zise:

— Las' că stau eu cu el... Voi vedeţi-vă de drum...

Se aşeză pe vine lîngă Rizea şi-şi răsuci o ţigară. Siluete stinghere pe cîmpul pustiu, ceilalţi doi se pierdeau repede către pădure.

Într-un tîrziu, Rizea se opinti să se ridice şi Marinică îl ajută. Apoi merseră împreună, încet, spre pădurea aceea. Rizea zise:

— Pe ăia din Dobrunu şi care or mai fi fost, i-ai dus la oraş, zi? I-ai dus, că te-am văzut.

Marinică tăcea.

— Le-ai spus cum că e ordin de la regele, ai? Le-ai spus, altfel nu se poate... Şi lor le-ai spus ca nouă...

Îşi arătă măselele într-un rîs tăcut, cu faţa schimonosită din cînd în cînd de junghiurile durerii. Marinică tăcea şi-l ajuta să meargă. Rizea vorbi iar:

— Nu te-ai gîndit ce o fi dacă regele nu e mort...

— Ba, m-am gîndit, murmură Marinică, şi apoi tăcură amîndoi. Rizea oftă:

— N-a fost bine cum am făcut... Noi nu ne pricepem de capul nostru, ei sînt puţini...

Ajungeau pe marginea pădurii. Lui Marinică i se păru că aude glasuri:

— St! auzi? Ia ascultă.

— ...dar las' că vine ea o dată, o vreme, zicea Rizea. Se întrerupse şi ascultă. Se culcară amîndoi într-o adîncitură, în noroi şi pe frunze şi ierburi înnegrite de-ale toamnei trecute. Se culcară cu obrazul şi urechea la pămînt şi auziră tropot greu de cai sau de oameni. „Uracu o fi scăpat cu băiatul? Din noi trebuie neapărat să scape careva... Să rămîie mai departe..." se gîndea Rizea simţind în nări mirosul de pămînt umed şi de verdeaţă care iese din sămînţă. Dacă întorcea capul puţin, putea vedea coroanele copacilor, negre şi desfrunzite, ca un păienjeniş pe cerul albastru-cenuşiu. Şi din pădure părea că iese tropotul greu, înăbuşit. Se uită la Marinică. Li se întîlniră ochii. Tăceau amîndoi şi ascultau zvonul de paşi nenumăraţi, care parcă

venea şi de pe şosea, şi de pe cîmp, şi din pădure, greu, apăsat, tropot de paşi de jur împrejur.

VIII

Înainte de a pleca la conac, doamna Vorvoreanu se duse la biserică, la Sfinţii Împăraţi, cea mai apropiată de casa ei. Se îmbrăcase simplu de tot, ca să treacă neobservată. Se opri o clipă în stradă, se uită împrejur: nu era nimeni s-o vadă. Intră în biserica albă cu turla de tablă ruginită. Înăuntru, în frig şi tăcere, catapeteasma sclipea din zecile ei de icoane înşiruite şi îmbrăcate în alamă sau suflate cu aur şi argint. Mirosul de tămîie, de smirnă şi de lumînare îi dădea dureri de cap doamnei Vorvoreanu; dar de data aceasta îl îndură şi-l uită chiar. Se duse şi sărută icoanele sfinţilor împăraţi Constantin şi mama sa Elena, aprinse lumînare pentru rugăciunea ei, aprinse lumînare pentru morţi şi se rugă multă vreme în genunchi, pînă ce începură s-o doară. Alături de ea, o femeie bătrînă bătea metanii.

„Doamne-dumnezeul meu – se ruga doamna Vorvoreanu – dă-mi, Doamne, liniştea, fă s-o găsesc pe Eleonora liniştită în pămînt, iar sufletul ei la tine, că tare m-a mai tulburat cu răutatea şi nebunia ei, şi m-a ţinut în veşnică ispită cu avuţiile ei, şi n-aş fi făcut ce-am făcut, dar tot ea a fost de vină, că voiam s-o urc în trăsură şi s-a smuls să-şi vadă de ale ei, şi m-a dus în ispită fără voia mea. Şi gîndeşte-te, Doamne, că pentru mine nimic nu mi-a trebuit şi că tot ce fac e pentru copii. Ajută-mă, sprijină-mă, dă-mi liniştea; izbăveşte-o şi pe ea de suferinţele ei, fă s-o găsesc împăcată şi liniştită în pămînt; iar dacă greşesc cu ceva şi am făcut rău, pe mine pedepseşte-mă, pe copii iartă-i; numai pe mine să mă pedepseşti."

Se ridică greu, cu genunchii înţepeniţi, dădu preotului bani să citească un acatist pentru îndepărtarea duşmanilor şi făcu milostenie ologului din uşa bisericii.

Acasă o aştepta trăsura, cu Elvira, cu Mişu călare şi o patrulă de roşiori din escadronul lui Mişu. Porniră, într-o dimineaţă cu soare mult, şi în care pe crengile copacilor apărea pecinginea verde a viitoarelor frunze şi mlădiţe noi.

În tot timpul drumului, doamna Vorvoreanu tăcu, fără să se uite împrejur. Se gîndea: „Temerile mele sînt prostești. Nu mai trăiește și n-am decît să iau cunoștință de ce s-a întîmplat... Numai de n-o fi lăsat vreun testament făcut împotriva mea... Dar în noaptea aceea n-a avut desigur nici gîndul, nici timpul să facă unul, iar dacă a făcut înainte unul, atunci n-avea de ce să-l facă împotriva mea – numai din răutate? Nu se poate: dovadă medalionul cu portretul și bucla de păr..."

Elvira se uita adesea cercetător la maică-sa, și era la fel de tăcută. Iar Mișu, deși la început fusese vorbăreț și vesel, amuți curînd. Căci treceau prin sate în care copiii fugeau îngroziți în casă cînd zăreau de departe trăsura și călăreții pe șosea. Nimeni nu apărea în prag, tindele erau pustii, ferestrele oarbe. Departe pe cîmpie se auzea încă tunul. Aici se vedeau doar urmele lui, case dărîmate, la Vladomira chiar turla bisericii ruptă. Într-un loc văzură în marginea satului un șir lung de oameni după niște coșciuge cu preot în frunte, dar trecură repede și-i lăsară în urmă. Dacă-i prindeau în curți, oamenii își vedeau de treabă fără să ridice capul, fără să se uite la trăsură, nici la cei din ea, nici la ostași. Mișu Vorvoreanu își bătea cizma cu cravașa și se făcuse palid:

— De ce nu-și scot căciula din cap, bestiile? zicea el, și se pregătea să izbească în primul țăran întîlnit care nu-i făcea o plecăciune destul de adîncă.

La Vladomira găsiră curtea arsă și slugile rămase, care-și făceau un fel de bordei, să le adăpostească la vară. Povesteau istoria cumplită care se întîmplase cu domnul Alexiu și cu domnul Ivancea. Nu aveau vești de la prințul. Iar despre coana Eleonora ce știau? Oamenilor le alunecau ochii în dreapta și-n stînga, apoi răspundeau, codindu-se, că ei au auzit că s-a prăpădit...

Doamna Vorvoreanu trebuia să-și facă silă mare ca să nu surîdă de bucurie. Da, totul mergea bine, cum se așteptase ea. Putea fi liniștită.

Pe amîndouă laturile șoselei, ogoarele stăteau nearate și începeau să prindă pe deasupra un abur verde: creștea iarba.

La Vădastra găsiră un post al regimentului de roșiori. Mișu se aplecă peste șa și-l întrebă pe căprarul comandant al postului:

— De ce nu ară ăștia, mă?

— Nu vor, să trăiți, zise liniștit omul, uitîndu-se în altă parte. Adăugă:

— Dacă nu-i pămîntul lor...

— Ce vorbești acolo? întrebă Mișu amenințător. Ce-ai zis?

— Păi n-au cu cine face învoielile, că arendașii de p-aici sînt morți, don' locotenent... iar cu cucoana să se învoiască nu pot, că e bolnavă...

Urmă o clipă de tăcere. Apoi răsună din trăsură o voce rece, ciudată:

— Care cucoană?

Era vocea doamnei Vorvoreanu.

— Nu știu nici eu, n-am văzut-o... care are moșiile astea toate...

Doamna Vorvoreanu se uită bine la căprar. Era subțire, cu ochi catifelați ca de femeie. Părea dezghețat. Îl întrebă:

— E bolnavă? Va să zică mai trăiește?

Omul făcu ochii mari, uimit și nedumerit.

— Nu știu, coniță. Eu așa am înțeles...

— N-ai înțeles greșit? N-a murit?

Căprarul se uită la ea fără să răspundă. Tăcea.

— Mînă! îi strigă doamna Vorvoreanu vizitiului. Trăsura porni iar. Doamna Vorvoreanu murmură:

— Imposibil!

Elvira tăcea.

Cînd văzură conacul ars, curtea părăsită, hambarele arse și ele, doamna Vorvoreanu murmură:

— N-a priceput el... Era un tîmpit.

Odăile slugilor erau neatinse de foc, dar goale. Cele două cucoane se urcară în trăsură și porniră iar. Mișu o luase înainte către sat. Îl găsiră în fața primăriei, în ulița pustie. Îl ținea de gît pe învățătorul satului, îl scutura și striga la el:

— Tu ești răspunzător de moartea mătuși-mi, nemernicule! Rostul tău era să-i luminezi, să-i crești cuminți și ascultători, să-i înfrînezi! În genunchi, mizerabile!

Cu o mînă îl ținea de gît, iar cu cealaltă îl plesnea cu palma și cu dosul mîinii peste față. Învățătorul bolborosea mereu ceva, cu gura astupată de palme. Deodată Mișu se dădu îndărăt, scotocindu-și tocul revolverului. Era verde la față, schimonosit, cu mustăcioara blondă tremurînd peste buzele prea roșii, moi și fără voință într-un obraz prea palid. Învățătorul lipise mîinile rugător, gata să-i cadă în genunchi. Mișu se dădu doi pași îndărăt ca să aibă unde să întindă pistolul. În

clipa aceasta își încurcă pintenii în sabie, se clătină cu ochii holbați și se prăbuși cu pantalonii albi în noroiul uliței. Se ridică tremurînd de emoție. Forma șezutului îi era întipărită cu mîl pe fundul pantalonilor cu lampasuri roșii. Mîinile de asemeni îi erau pline de humă cleioasă. Învățătorul striga jalnic:

— Am scăpat-o pe coana Eleonora! Vă spun c-am scăpat-o!

Pe uliță trecea o patrulă de călărași. De șaua fiecăruia erau legate patru-cinci frînghii lungi, iar capetele lor erau înnodate în jurul mîinilor a tot atîția țărani. Aveau hainele rupte, erau obosiți, bărboși, cu capetele goale, cu mîinile umflate de strînsoarea frînghiilor, și umblau pe jos în urma cailor. Doamna Vorvoreanu nu se uită nici o clipă la ei. Întrebă cu glas tăios, ager:

— Ce-ai făcut? Mișule, lasă-l! Spune, omule: ce-ai făcut?

Și atunci învățătorul le povesti cum Eleonora rătăcise noaptea prin sat, cum o adăpostiseră, el și cu nevastă-sa, cum o îngrijiseră, căci fusese bolnavă, cum era bolnavă și slabă și acuma...

Prizonierii legați cu funii treceau mereu pe ulițe, prin noroiul în care plescăiau copitele cailor. Doamna Vorvoreanu îi privi de data aceasta îndelung. Apoi se-ntoarse către învățător, îl privi o clipă și-l întrebă:

— E bolnavă rău, nu-i așa?

Învățătorul crezînd că e cazul să-și facă un merit din îngrijirea dată Eleonorei, îngînă o tăgadă: Nu, nu era chiar așa de bolnavă... Dar amuți, înfricoșat, sub privirea de gheață a ochilor doamnei Vorvoreanu. Stătea înlemnit, neștiind ce să facă, în vreme ce ea se gîndea adînc. Din pivnița primăriei se auzeau lovituri înăbușite, gemete, strigăte: „Nu da! Nu da!“

— Și unde e acum? întrebă doamna Vorvoreanu privindu-l rece și dușmănos pe învățător. Acesta zise:

— E la mine acasă, coniță... Are grijă nevastă-mea de dumneaei...

— Să mergem, zise doamna Vorvoreanu și se dădu jos din trăsură cu mișcări neobișnuit de greoaie și obosite, ridicîndu-și puțin poalele rochiei cu amîndouă mîinile. Elvira o urmă, cu ochii iarăși strălucitori și pîndind-o, iscodindu-i fața. Iar în urma lor umbla Mișu, stînjenit și umilit, ca și cum cele de pe turul pantalonilor albi cu brandenburguri negre s-ar fi aflat pe dinăuntru. Învățătorul o luă înainte, ca să le arate drumul. Doamna Vorvoreanu nu-i dădu nici o atenție. Elvira, însă, deși concentrată asupra așteptării revederii cu tanti Eleonora, observă totuși obrajii umflați și urechile vinete ale învățătorului, căruia îi

curgea un firișor imperceptibil de sînge pe față, de unde-l zgîriase inelul masiv pe care Mișu îl purta la degetul cel mic. Învățătorul era înjosit, cu ochii înlăcrimați, cu gura strîmbată, parc-ar fi vrut să plîngă. O luă înainte și Elvira nu-i mai văzu decît urechile congestionate, capul înfundat în umeri, spinarea încovoiată, felul descurajat în care-i atîrnau brațele și mîinile, ca moarte.

În tinda casei, învățătorul se întoarse și întrebă încovoiat, aproape în șoaptă, temător, ca un om care știe că cea mai nevinovată întrebare îi poate atrage mînia stăpînilor, pedeapsa și bătaia, dar totuși spera că extrema umilință a întrebării însăși îl va salva:

— Doriți *chiar* să intrați?

Doamna Vorvoreanu nu-l luă în seamă. Îl dădu la o parte și intră. După ea, Elvira. Mișu rămase în ușă, evitînd să se uite la învățător și reîncepînd să fiarbă de rușinea care i se întîmplase. Învățătorul simți că se apropie iar primejdia, poate chiar moartea, și se depărtă în vîrful picioarelor cîțiva pași.

Înăuntru era o odaie cu tavanul de bîrne spoite de mult, ca și pereții. Varul îngălbenise, se afumase, se cojise. Două scoarțe pe pereți, icoane într-un colț, cu o mînă de busuioc agățată pe ele.

Nevasta învățătorului, într-o fustă cenușie pînă în pămînt (nu ca țărăncile, cu fuste mici pînă-n glezne) și cu o bluză de borangic din care-i ieșeau brațele slabe, sări în picioare de pe patul pe care ședea și dădu să spună „sărut mîna“ dar se stăpîni și zise:

— Bună ziua, doamnă, bună ziua, domnișoară...

Își pierdu cumpătul și voi să vorbească ceva pe nerăsuflate, căci deși se aștepta de cîteva zile la sosirea doamnei Vorvoreanu, aceasta apăruse așa, deodată, ca picată din cer. Amuți, însă, căci acuma vorbea numai doamna Vorvoreanu.

Doamna Vorvoreanu rămăsese întîi împietrită. Eleonora ședea tot pe pat. Nevasta învățătorului șezuse lîngă Eleonora, supraveghind-o ca pe un copil și ținînd un șervețel murdar pe care-l scăpase din mînă la intrarea doamnei Vorvoreanu.

Eleonora mînca mămăligă cu lapte. Copiii învățătorului ședeau pe scăunașe cu trei picioare și mîncau și ei mămăliga cu lapte, cu ochii nedezlipiți de la ea. Morfolea din gingii, laptele îi curgea din colțurile gurii, se aduna în bărbie, de unde pica iar în blidul de pămînt, lăsînd pe fața Eleonorei fărîmituri mici de mămăligă nemestecată. Eleonora privea în gol. Era îmbrăcată tot cu halatul ei, peste care nevasta în-

văţătorului îi pusese două fuste vechi şi o scurteică de catifea tocită. Îi legase şi părul într-o basma neagră lucitoare şi o spălase pe faţă cu un capăt de prosop muiat în apă. Părea întinerită, palidă, dar foarte plăpîndă; iar ochii aţintiţi în gol erau mai mult ca oricînd morţi, fără adîncime.

Doamna Vorvoreanu biruise prima clipă de împietrire şi dăduse buzna la ea rostind, tare:

— Eleonora! Surioara mea dragă! Iubita mea!

O strînse în braţe, o copleşea cu sărutări. Încerca pe cît posibil s-o sărute pe basmaua neagră lucioasă, nu pe faţă. Simţea că dacă o sărută fie chiar şi măcar pe frunte, are să-i vie rău. O simţea pe Eleonora că i se zbate în braţe, plăpîndă ca şi cum ar fi fost făcută din fire de pai, din oscioare de pui, din ceva foarte uşor de sfărîmat, şi acest lucru de asemenea îi făcea rău. Îi venea cu leşin de la inimă şi de la stomac. Şi i se păru că Eleonora miroase. Ţinîndu-şi răsuflarea, se despărţi de ea şi se dădu îndărăt un pas. Blidul căzuse pe jos, se spărsese, laptele era vărsat pe podeaua de lut bătut şi pătase poalele Eleonorei şi rochia doamnei Vorvoreanu. Eleonora făcuse o mişcare slabă, apărîndu-şi faţa cu cotul ridicat, apoi se împotrivise sărutărilor şi îmbrăţişărilor. Acuma o privea pe soră-sa cu ochii rotunzi de orătanie. Zise cu glas ruginit întorcîndu-se către nevasta învăţătorului:

— Mai dă-mi de mîncare. Mi-a vărsat mîncarea.

Nevasta învăţătorului dispăru din odaie. Doamna Vorvoreanu se uită nervos la ea, apoi iute la Elvira. „Va să zică nu vrea să mă recunoască? Sau s-a ramolit? Sau nu vrea să vorbească cu mine?" Zise mîngîietor:

— Surioară! Eleonoro! Nu mă mai cunoşti?

Şi se aşeză lîngă ea. Eleonora nici n-o privi. Aştepta cu vădită încordare să intre cineva pe uşă şi se lumină la faţă văzînd-o pe nevasta învăţătorului cu alt blid de mîncare. Pe cînd mînca lacom şi neputincios, doamna Vorvoreanu se gîndea: „A dat în mintea copiilor". Întrebă:

— Nu recunoaşte lumea?

— Ba da, doamnă, murmură nevasta învăţătorului. Pe noi ne cunoaşte...

— Şi pe tine te cunosc, zise Eleonora întorcîndu-se o clipă către doamna Vorvoreanu, apoi mîncă mai departe. Copiii începură să rîdă uşor, înfundat. Doamna Vorvoreanu păli. Şopti furioasă:

— Ia copiii de aici, te rog!

Speriată, nevasta învăţătorului duse copiii în tindă. În tindă se auzea bubuitul înăbuşit al tunurilor, undeva departe, pe unde ardeau acuma ruinele satelor răsculate. Dar femeia se obişnuise de două zile cu sunetul acesta şi era prea neliniştită de prezenţa cucoanelor în casă, a ofiţerului în tindă, a călăraşilor în ogradă şi în uliţă împrejurul trăsurii. Voi să se întoarcă în casă, dar Elvira îi ieşi în cale. Era prea frumoasă, cu părul negru strălucitor strîns numai cîrlionţi, împrejurul capului, ochii verzi, şi o rochie de călătorie de catifea de un verde foarte închis. Murmură:

— Lasă-ne puţin singure... Nu e aer înăuntru...

Apoi se întoarse şi se aşeză pe pat lîngă tanti Eleonora. De partea cealaltă, doamna Vorvoreanu îi spunea Eleonorei:

— Tu nici nu ştii cît am suferit cînd te-am lăsat singură... adică vreau să spun: după aceea. Cînd mi-am dat seama de ce se întîmplă. Căci nu ştiam. Nu puteam să ştiu. De unde să fi ştiut? Ţii minte ce spuneai şi tu, de ne convinseseşi: nu se mişcă ţăranii...

— Pe mine mă respectă, zise Eleonora.

Doamna Vorvoreanu şi Elvira se priviră o clipă. Apoi cea dintîi reîncepu:

— Sigur că te respectă! Toată lumea te respectă. Şi noi te respectăm – şi te iubim.

— Ce zici? întrebă Eleonora, cu privirea în gol. Cum ziseşi?

Doamna Vorvoreanu se roşi şi repetă:

— Că noi te respectăm şi te iubim... Ce, vrei să spui că nu e adevărat? Tu ştii cum te iubim noi.

— Ştiu eu, ştiu eu... zise Eleonora moţăind. Ştiu eu, dar nu pricepusem ce ziseşi... Şi tu în loc să-mi spui, mă iei cu altele. Aşă făceai şi cînd erai mică şi te prindeam cu vreo minciună. Te iubeam: nu te băteam. Ar fi trebuit să te bat. Cu nuiaua, dimineaţa şi seara.

— Da... zise doamna Vorvoreanu şi zîmbi rece, cu o luminiţă în ochii ei frumoşi, verzi. Dar mă băteai. Nu-ţi aduci tu aminte. Îmi trăgeai palme de-mi venea ameţeală. Eleonora n-o asculta. Întrebă:

— Unde s-a dus? Unde e? Să vie încoace.

— Cine, dragă? întrebă doamna Vorvoreanu, blînd.

— Constantina... Femeia asta de aici.

—A, nevasta învăţătorului. Are treabă şi ea prin casă, prin curte...

— Mereu mă lasă singură...

— Ce, eşti singură? Eşti cu noi. O să stăm mereu cu tine, ca înainte, o să-ţi povestim ce mai e pe la oraş...

— O să jucăm tabinet, *écarté,* zise şi Elvira din partea cealaltă. Eleonora se întoarse către ea şi o-ntrebă:

— Dar banii mi i-ai adus îndărăt?

— Care bani, tanti? întrebă Elvira. Uitase cu totul de jocul de cărţi şi se gîndea la moştenire.

— Banii pe care mi-i datorai... Mulţi bani. Ai pierdut mulţi bani! cîrîi Eleonora privind în gol.

— Cine, tanti, eu! Nu mai ţin minte... Dacă spui dumneata, aşa trebuie să fie...

— Da, da, da! Eu să ştii că ţin minte bine. Îmi aduc aminte! Perfect îmi aduc aminte!

Îi vorbea cu un aer convingător doamnei Vorvoreanu. Aceasta schimbă o nouă privire cu Elvira. Doamna Vorvoreanu întrebă blînd, moale:

— Dar de testamentul ăla îţi aduci aminte?

— Care testament? cîrîi Eleonora.

— Ăla pe care l-ai făcut tu... Unde ai scris cui îi laşi averea, cum o împarţi...

— Tu ştii ce vorbeşti... mormăi Eleonora dînd din umerii plăpînzi. Nu pricep ce spui...

Doamna Vorvoreanu se ridică şi să plimbă puţin prin odaie, suflînd şi făcîndu-şi vînt cu o foaie de hîrtie de pe masa învăţătorului. Îi suflă Elvirei:

— Nu mai pot...

— Ce să-mpart? Averea? Nu mai am nimic, mormăia Eleonora. Şi dac-aş avea, cui s-o dau? Ţie să ţi-o dau? De ce?

Doamna Vorvoreanu se oprise. Zîmbi silit, galben:

— Păi, sînt soră-ta... Nu mă ai decît pe mine pe lume...

Eleonora nu asculta. Ţipă răguşit:

— Constantino!

Apoi îi zise doamnei Vorvoreanu:

— Iar m-a lăsat singură. Aşa face ea. Mă lasă mereu singură. Ce nu-mi place mie pe lume: să fiu lăsată singură...

Iar se priviră Elvira şi doamna Vorvoreanu. Nevasta învăţătorului intră:

— M-aţi chemat, doamnă?

— Da... Ia şezi aici şi spune-mi: cum a fost cu mă-ta, că începuseşi?

Nevasta învăţătorului, cu un zîmbet şters către doamna Vorvoreanu în chip de scuză că se ia după copilăriile Eleonorei, începu să povestească o istorie încîlcită. Eleonora asculta clipind din ochi, întrebînd-o din cînd în cînd sau cerîndu-i să repete. Doamna Vorvoreanu se uita lung la nevasta învăţătorului, ca şi cînd ar fi văzut-o prima oară. „Deşteaptă femeie, nevasta învăţătorului", se gîndea doamna Vorvoreanu.

Elvira se ridică de pe pat de lîngă Eleonora şi veni s-o întrebe în şoaptă:

— Mamă... O vezi pe femeia asta?

Doamna Vorvoreanu dădu din cap mută. Se gîndea încordat: „A făcut Eleonora testament în favoarea femeii acesteia care o salvase?"

Elvira şopti:

— Mamă... A dat în mintea copiilor?

Doamna Vorvoreanu murmură:

— Ţie nu ţi se pare că-şi bate joc de mine?

Elvira o privi ţintă, cufundîndu-şi în ochii ei privirile verzi. Era o privire întrebătoare? Cercetătoare? Curioasă? În orice caz, ciudată privire... Dar doamna Vorvoreanu întoarse capul. N-avea timp de Elvira. Ce se întîmpla cu Eleonora era mult mai grav. Şi, mai ales, era pericol să i se vîre sub piele femeia asta. Eleonora era majoră, era stăpînă pe moşie mai mult ca oricînd. N-avea ce să-i facă; în faţa nebuniei ei, adevărate sau prefăcute, da, prefăcute, era neputincioasă. „Şi atunci?" se întreba doamna Vorvoreanu. Primul lucru era s-o despartă pe Eleonora de fiinţa asta, interesată ca toţi oamenii simpli, şi care umbla să-i intre sub piele. Doamna Vorvoreanu se ridică mlădios, ieşi afară şi chemă:

— Mişu!

Mişu sosi, zăngănind din sabie şi pinteni. Încă nu i se uscase noroiul de pe turul pantalonilor albi.

— Mişule! trimite soldaţi prin sat, să ia cele mai bune lucruri de dormit: saltele, rufe de pat, perne... De la cine-o fi: de la popă, de la primar, de la notar, treaba lor. Bune să fie. Şi mai ales, curate. Dormim la noi la conac la noapte. N-o mai pot ţine pe mătuşă-ta în mizeria asta, biata femeie e într-un hal fără hal. Ce faci ochii ăştia de găgăuţă? Ce, nu pricepi? E ars? N-ai văzut, breazule, că mai sînt

odăile servitorilor? Pustii? Goale? Fără uşi, fără ferestre? Pune soldaţii să bată scînduri, să puie saltele, cum s-or pricepe şi ei. De aia sînt militari, să se priceapă, şi tu de aia eşti ofiţer, să te servească. Şi nu te jena cu bestiile de pe aici, ca un prost. Să dea tot ce au, că de luat au ştiut să ia! Hai, mai iute, că ne-apucă noaptea. Du-te!

Apoi se întoarse în casă, unde Eleonora ţipă slab şi ruginit:

— Ce-mi pasă mie de copiii tăi? Să faci bine să stai aici şi să-mi povesteşti mai departe, că pe urmă mă supăr şi ştii că nu e de glumit cu mine! Ai văzut ce-au păţit nenorociţii ăştia care au vrut să-mi ia averea?

Începutul vorbelor Eleonorei se adresase nevestei învăţătorului, dar treptat bolnava se întorsese către doamna Vorvoreanu, şi n-o privea în ochi, ci mai jos, către brîu. Continuă:

— Au păţit-o rău, i-au legat cu frînghii, îi închide, cîte şi mai cîte. Tu ai văzut? Ştii ce-au păţit?

Doamna Vorvoreanu nu răspunse. Îi era o frică grozavă să nu roşească sau să se schimbe la faţă în vreun fel. „Doamne-dumnezeule, nu mă lăsa, ajută-mă să fiu tare", se ruga în gînd. O enerva şi să se simtă spionată mereu în felul ăsta de Elvira, şi privită cu o uimire împietrită de către nevasta învăţătorului. „A început să simtă şi asta că e ceva la mijloc. Nu; aşa nu se mai poate. Asta îmi mai trebuia: şi martori! Trebuie dusă nebuna de aici, că ne face un pocinog îngrozitor. Chiar dacă mă învîrte pe mine pe cărbuni aprinşi, măcar să fie între patru ochi, să n-aibă pe unde să iasă zvon în lume..." se gîndea crispată doamna Vorvoreanu. Îşi încordă încă o dată toată voinţa şi se sili să se aşeze lîngă Eleonora, ţinîndu-şi la început răsuflarea, deşi nu era deloc sigură că are pricină să facă asta. Începu:

— E bine că ai găsit aici oameni cu suflet care să aibă grijă de tine, dar nu trebuie să le cădem pe cap bieţilor creştini, trebuie să-şi vază şi ei de ale lor, nu poţi rămîne aici... Te iau cu mine la oraş, pînă vedem ce se poate face cu conacul. Pînă una alta, cum nu putem să plecăm azi, e prea tîrziu şi drumurile noaptea sînt primejdioase, abia s-au potolit răscoalele – dormim cu toatele la conac. Am poruncit eu să se repare ce s-o putea repara, şi ai să dormi mai bine chiar decît aici. Nu e bine?

Privirea vagă a Eleonorei părea să însemne că n-a priceput nimic.

Poate că nici n-ascultase, nici n-auzise măcar. Şi în clipa aceasta, doamna Vorvoreanu avu lipsa de prevedere şi neînţelepciunea de a insista:

— Ai auzit? Dormi deseară acasă. Acasă! La conac!

Eleonora clipi din ochi şi glăsui scîrţîind ca o balama neunsă:

— Dar să nu le văd pe hoţoaicele alea! Să nu le văd pe hoţoaicele, că m-au jefuit şi au plecat singure.

Doamna Vorvoreanu se uită la Elvira, şi Elvira la doamna Vorvoreanu: era limpede lucru. Apoi amîndouă la nevasta învăţătorului: nu cumva începea să priceapă? Eleonora mormăia:

— Hoaţele! Parşivele! Cutrele!...

Doamna Vorvoreanu se gîndea cu deznădejde: „Observă faptura asta şi mie tocmai acum mi se urcă sîngele în obraz şi nu mi-l pot stăpîni, ah, ce n-aş da să nu mi se cunoască nimic pe obraz! Şi totuşi trebuie să ne stăpînim, să ne facem că nu pricepem..."

Şi cu vocea gata să înceapă a tremura, doamna Vorvoreanu întrebă:

— Care hoaţe, surioară? Ţi-au furat ceva slugile atunci?

Dar se gîndea cu ură grea şi mînie arzătoare: „Bestia! Mai bine mi-ar da în cap cu ceva, să termine cu mine. Dar nu aşa, cu picătura, cu înţepătura! A început să se răzbune. A început."

Întrebarea „care hoaţe?" mai răsuna încă în aer. Morfolindu-şi buzele supte, Eleonora nu părea încă s-o fi auzit. Privea în gol. Doamna Vorvoreanu ieşi să grăbească pregătirea locuinţei pentru noapte, a locului unde va fi ea singură cu Eleonora.

*

Eleonora se lăsase suită în trăsură şi dusă la conac, ascultătoare, supusă ca un copil. Scîncise puţin după Constantina, şi, tot ca un copil, i se făgăduise că va mai veni Constantina s-o vadă, cît de curînd. Apoi, pe întuneric, ajunseseră la conacul ars cu ferestrele ca nişte ochi de orb, cu pupilele pline de umbră. Intraseră în odăile slugilor, rămase întregi, în care soldaţii făcuseră foc şi unde ferestrele erau acuma astupate cu scînduri şi saltele de paie. Popa, învăţătorul, chiaburii, îngroziţi de frica morţii, dăduseră tot ce aveau. Astfel că acuma doamna Vorvoreanu stătea în întuneric pe trei saltele una peste alta şi îngropată în perne prea mari şi prea moi. Zăcea în întuneric cu mîinile sub cap. Aştepta somnul de ore şi ore, dar cu nici un chip nu putea să

doarmă. Afară începuse să fluiere și să geamă un vînt viclean și rece dinspre Dunăre. Trosneau lemnele uscate din preajma casei, vîntul șopotea, izbea vreo crenguță de scîndurile bătute la fereastră, printre care înfigea degete reci, nepipăibile. Parcă era un umblet și un șoptit neîncetat împrejurul casei. Apoi lemnele din sobă, ajunse tăciuni, se prăbușeau din cînd în cînd cu un zgomot ușor, dar de ajuns ca să sperie somnul doamnei Vorvoreanu, chinuită de altminteri de spaime și gînduri. Atunci gura sobei mai împrăștia o dată pentru cîteva clipe o lumină slabă, roșiatică, ce nu lumina nimic.

Doamna Vorvoreanu stătea cu ochii deschiși și nu vedea decît întuneric adînc, desăvîrșit. Știa însă că la stînga ei era Elvira, iar la dreapta Eleonora, fiecare ca și ea pe un teanc de saltele și de perne curate, proaspete, cu miros de busuioc și de mucegai umed laolaltă. Răsuflarea Elvirei era curată și liniștită. A Eleonorei nu se auzea. „Parc-ar fi moartă“, se gîndi doamna Vorvoreanu. Da, Eleonora era foarte slăbită, devenise plăpîndă ca o flacără pe care o poți stinge între două degete. „Parc-ar fi moartă“.

Doamna Vorvoreanu încercase de trei ori să adoarmă, și de trei ori se trezise din toropeală, înăbușindu-se, asudată, visînd urît. Pernele popii erau prea mari și prea moi. Puteai să te cufunzi în ele în somn și să-ți ascunzi fața cu totul, înăbușindu-te, pînă cînd visul urît și bătăile înnebunite ale inimii te trezeau. De mirare cum dorm Elvira și Eleonora... Elvirița e tînără, sănătoasă și poate că a nimerit o pernă mai tare. Dar Eleonora, a cărei răsuflare nu se aude... poate că s-a sufocat în pernă?

Doamna Vorvoreanu se trezi de tot la gîndul acesta. Inima începuse să-i bată deodată foarte puternic.

Eleonora... Da, fusese un chin îngrozitor după-amiaza împreună cu ea. De data asta doamna Vorvoreanu nu mai făcuse greșeala de a începe vorba cu ea. Dar totuși, vorbea ea și singură destul. Mereu pe muche de cuțit, mereu la un fir de păr de lucrurile îngrozitoare care cu nici un preț nu trebuiau spuse – care cu orice preț trebuiau să fie oprite de-a fi spuse. Oare licărirea aceea pe care doamna Vorvoreanu crezuse că o surprinde în ochii Eleonorei nu era numai amăgire? Iar dacă nu, atunci era într-adevăr așa cum i se păruse, o lucire de batjocură, o scăpărare de veselie asupra acelui joc crud și nemilos al prefăcutei nebunii care mereu amenința să se prefacă în cuvîntul ultim, răzbunător, care va chema ancheta, judecata, poate condamnarea, în

orice caz condamnarea din partea oamenilor, moartea socială? Doamna Vorvoreanu stătea pe spate cu mîinile sub cap și cu ochii larg deschiși în întuneric și asuda de frică.

Se mîngîia zicîndu-și: „Nu face nimic, nu e adevărat, mi se pare numai, o iau razna de frică. Dar n-am dreptate, e pur și simplu căzută în mintea copiilor. N-are ce să ne facă. Cum sosește la oraș, pot cere s-o pun sub curatelă – sub curatela mea, bineînțeles. Dar dacă a făcut un testament pe care eu nu-l cunosc? Îl vom ataca în justiție. Nu las eu să se treacă așa de ușor peste voința mea. Dar ea e lîngă mine, și poate chiar acuma rîde și prin somn de farsa pe care mi-o joacă... De felul în care mă biciuie pînă la sînge cu frica și cu deznădejdea. Rîde și în somn cu siguranță. Puțin mai lipsește și-are să izbucnească în hohote de rîs...“

Era îngrozitor, și nu era nimic de făcut. „Chiar dacă s-a prostit de ce a pățit atunci – se vede cît de colo că-și revine din oră în oră din zdruncinătura aceea a minții, își aduce aminte tot mai bine de tot mai multe detalii... În curînd își va aduce aminte de prea multe. Și atunci sînt pierdută. Atunci s-a terminat cu mine. Și cu copiii. Mișu e ofițer. Ce fel de ofițer o să mai fie? Cum o să-l privească camarazii de regiment? E în stare să-și zboare creierii. Iar Elvira, și așa destul de primejduită cu cîte le făcea ea, dacă ar mai fi fiica unei... astfel de...

Dar poate că Eleonora nu e ramolită și poate că nu-și revine. Poate că e zdravănă la minte ca mine, sau mult mai zdravănă ca mine, și are puterea să mă joace în felul ăsta dezvăluindu-și din ce în ce gîndurile față de mine, ca să mă zdrobească în sfîrșit cînd va voi... Dacă va binevoi să mă zdrobească, și dacă nu preferă să aibă un animal de chinuit ani de zile...

Da, dar atunci de ce s-a lăsat adusă aici fără împotrivire?

Ei și, dacă am adus-o aici, se află în vreo primejdie?...“

Doamna Vorvoreanu se zvîrcoli neliniștită. Îi era prea cald cu atîtea pături, saltele și perne. Soba fusese prea încinsă. Dar printre scîndurile țintuite în ferestre pătrundeau lame reci de vînt.

„Dacă se joacă mult cu mine, am s-o omor“, se gîndea doamna Vorvoreanu. Încet-încet, cu ochii larg deschiși în întuneric, își aminti de privirele nedumerite ale nevestei învățătorului, își aminti cum trebuise să roșească atunci cînd Eleonora vorbise de „hoațele alea“, cum tremurase de frică și de umilință. Nu, așa nu se poate trăi. Mai bine să moară. Dar de ce să moară ea? O cuprinse o revoltă, o ură

înfricoşătoare faţă de fiinţa care dormea dincolo, fără nici un zgomot de răsuflare. O treceau fiori răcoroşi, fiori de ură. Da, asta era şi singura soluţie. Asta era.

Şopti în întuneric:

— Elvira... dormi?

Nici un răspuns. Elvira răsufla liniştită.

Da, Eleonora era plăpîndă. N-avea multă putere în ea. Iar ea, doamna Vorvoreanu, grea şi puternică, o putea ţine nemişcată. Cu genunchii, cu mîinile. A doua zi nu s-ar putea dovedi nimic. Sau poate ar trebui să sară în toiul nopţii, ţipînd, deşteptîndu-l pe Mişu, pe soldaţi, că Eleonorei i-a venit rău, că trebuie un doctor? Sau mai bine acelaşi lucru mîine dimineaţă abia? Dar cum să stai o noapte întreagă... după aceea... după... cu ea alături?

Doamna Vorvoreanu se zvîrcoli, nădușită, frămîntată. Întunericul era adînc, şi afară zgomotele neîncetate ale vîntului. Cît era ceasul? Cine putea şti? Tîrziu de tot, dar mai era încă mult pînă la ziuă. În stînga Elvira dormea, răsuflînd adînc şi liniştit.

Doamna Vorvoreanu se dădu jos, în picioarele goale. Apucă în mîini perna uriaşă a popii, perna prea moale care putea să se lipească de toate părţile feţei, să astupe cu totul orice cale a aerului, să oprească răsuflarea, să înăbuşe plămînii, să oprească viaţa. Pipăi cu mîna pînă întîlni patul. Căută cu degetele uşoare prin întuneric, pînă pipăi faţa Eleonorei. Ca fulgerul, o acoperi cu perna, o apăsă, se urcă pe ea cu trupul ei mare şi greu, îi stăpîni zvîrcolirile slabe sub plapumă, cu genunchii şi cu mîinile, pînă nu mai simţi nici o mişcare. Stătu aşa multă vreme, nemişcată, fără zgomot.

IX

Şlepul era ca un clopot. Cutia uriaşă, plutitoare, din tablă de fier, era goală şi răsuna la toate atingerile dinafară. Era ca un hambar, ca un siloz, ca o biserică: larg, cu capătul pierdut în umbră, înalt, boltit. Sus, deasupra capetelor lor, era o deschizătură pătrată. De jur împrejur şi pînă la capătul şlepului era întuneric negru cu un ton roşiatic de rugină. Dar prin deschizătura pătrată puteau vedea cerul, care în dimineaţa aceasta era albastru închis, albastru puternic, strălucitor, adînc. De acolo cădea în jos, în şlep, o cutie de

lumină cu patru feţe, înconjurată de umbră. Iar sus, pe cer, se vedea trecînd cîteodată umărul santinelei. Santinela umbla pe puntea de tablă de fier. Avea cizme ţintuite, călca greu, şi tot şlepul greu şi uriaş răsuna ca un clopot: bong, bong, bong... Se depărta santinela, dar vuietul adînc răsuna mereu. Apoi lăsa puşca jos: bong... Şi pe urmă se făcea tăcere. Sus vibra cerul albastru în chepengul pătrat. În şlep atîrna lumina, drept în jos, cu muchii drepte, plină de fire aurite. Se învîrteau în ea şi cîteva muşte, puţine: primăvara abia începuse. Era tăcere. Dar abia acum începeau să se audă celelalte sunete ale clopotului. Şlepul era cufundat pe sfert în apă. Şi cum stăteau ei culcaţi pe paie, în fund, auzeau deasupra capetelor lor cum se strecoară faţa apei şuşotind şi gîlgîind pe lîngă pîntecele de metal, cum alunecă şi murmură şi foşneşte neîncetat, clipocind. Cîteodată aducea lemne mai mărunte, alteori cîte o bîrnă, căci era Dunărea mare şi năvalnică din martie, care dezrădăcinează copacii de pe ţărm; şi atunci se auzeau lovituri în coastele de tablă de fier, clopotul suna înăbuşit. Alteori se loveau alte lucruri, moi: atunci zgomotul era scîrbos, înăbuşit, tainic. Apoi santinela de sus se plictisea de stat şi începea iarăşi să umble: bong, bong, bong...

Stăteau pe cîteva braţe de paie ce începeau să putrezească. Erau uscaţi de foame, cu ochii crescuţi mari, de le era toată faţa numai ochi, adînci, negri. Şi bărbile le crescuseră mari. Erau zdrenţuiţi de bătăi, unii cu vînătăi, lovituri, răni deschise pe trup, alţii cu feţele strîmbe, cu coji mari de sînge uscat pe obraz. Erau Rizea, Marinică şi mulţi oameni din toate satele din partea aceea. Mai mult tăceau şi vedeau cum trec zilele prin chepengul mare, pătrat, al punţii, pe unde li se zvîrlea şi pîinea neagră, mucedă sau le venea vadra de apă pe o frînghie.

Rizea vorbea mai des şi îndelung, cu glasul potolit. El nu se împăcase cu neizbînda: de ce nu izbutiseră să facă aşa cum voia el, să fie ei stăpîni pe ţară?

Zicea încet, aproape în şoaptă, dar cu o credinţă liniştită:

— Las' că nu-i nimic. Nu s-a mîntuit. La toamnă începem iar...

— N-o să mai fim noi să-ncepem, Rizeo – zicea unul din Vladomira – că aştia şi-au pus în gînd să ne bage-n pămînt.

Rizea tăcea atunci. Pe urmă vorbea iar:

— Ce, parcă numai noi sîntem? Oamenii sînt mulţi. Nu se termină ei, oricîţi ar muri... sînt de o mie de ori mai mulţi ca ăilalţi...

— Da – zicea atunci omul din Vladomira – dar pentru unul de-ai lor, omoară ei o mie de-ai noştri...

Iar tăcea Rizea, apoi zicea cu glas spart:

— De... aşa zic ei că-i după dreptate... că pielea lor e mai scumpă... au dreptatea lor...

Apoi ascultau o vreme dangătul şlepului sub paşii santinelei. Marinică plîngea şi ofta de unul singur. Nimeni nu-l întreba, nimeni nu-i spunea nimic.

În dimineaţa aceasta, omul de la Vladomira întrebă totuşi:

— Ce ai, măi frate-miu? Ţine-ţi firea, că tot pămînt eşti şi pămînt ai să te faci... Ce are?

Rizea răspunse:

— Are el necazul lui...

— Fraţilor, fraţilor – gemea Marinică – ce v-am făcut, frăţiorilor, ce v-am făcut, of, of, of şi iar of... Vai de mine ce v-am făcut... Unde v-am dus, frăţiorii mei, uite unde v-am dus, cu mîinile legate v-am făcut să umblaţi după şaua călăraşilor şi să vă împuşte prin toate colţurile şi pe toate drumurile... Numai eu sînt de vină, cu nebunia mea, că v-am spus minciuni şi v-am dus la pieire, vai de mine, greu păcat mi-am făcut cu voi...

Şi plînse mai departe, liniştit, tînguindu-se şi clătinînd din cap. Omul din Vladomira întrebă:

— Ce minciuni zice că i-a învăţat pe oameni?

— De-alea, de-ale studenţilor, zise Rizea. Ce, nu ştii dumneata? Că regele a murit, că regele aşa şi pe dincolo, parcă nu ştii?

— Aha – zise omul din Vladomira – acuma ştiu, şi pe la noi a fost...

— Tot el? întrebă Rizea, iar cellalt dădu din cap:

— Tot...

Rizea îl bătu pe umăr pe Marinică.

— Tu crezi că noi după vorba ta ne-am luat să pornim revoluţia? Marinică nu răspunse.

— Hăhăă! Să fii tu sănătos. Păi ce, noi credem ce zici tu?

Marinică îl privi cu ochi sticloşi. Slăbise. Faţa-i se făcuse mică, ghem, şi semăna a maimuţă. Îi crescuse un arici de barbă. Rizea rîse slab, privindu-şi piciorul bolnav, întins pe paie:

— Alea erau bune pentru care aveau nevoie de ele... Vorba e: trebuia s-o pornim? trebuia. Ei, şi atunci de ce o porneai, că de-aia, că de ailantă, tot dracul ăla... Bun a fost începutul cum a fost, numai sfîrşitu n-a cam fost bun... Da' ce, parcă s-a sfîrşit? Ai? tu ce crezi, măi?

Omul de la Vladomira nu răspunse. Sus, paşi grei făceau să răsune şlepul. Se schimbau santinelele. Omul de la Vladomira zise în sfîrşit:

— Eu cred că aşa ceva niciodată nu se termină, măi, că ţin minte oamenii şi, cînd le vine bine, iar încep...

De sus se auziră glasuri aspre dar liniştite, apoi un om coborî pe scara de fier care ducea în pîntecul şlepului. Abia se ţinea pe picioare şi vorbea greu din buzele umflate, după cum umflată îi era toată faţa. Era Mototolea.

— Nea Ioane, vino colea, îl chemă Rizea. Mototolea tresări şi se lăsă lîngă el pe paie. Zise:

— Tu eşti?

— Ba, zise Rizea. Nu-s eu, nea Ioane.

Mototolea se lăsă pe spate pe paiele putrede şi gemu:

— Au, oasele... M-au stîlcit... Le-am zis: omorîţi-mă... da' ei: „Lasă – cică – te omorîm pe urmă..." Pe toţi ne-au chinuit... Au jucat pe noi, Rizea, ca pe blăni de lemn, pentru fapta Pîrvului...

— Ce-a făcut Pîrvu, nea Ioane?

— A dat cu barda într-un căpitan, de i-a crăpat capul. Azi a dat, şi l-au şi împuşcat. O, o, oasele mele... De ce să mă mai bată, Rizeo, dacă tot ne împuşcă? O, o, boaite sălbatice, ciocoi...

Se făcu o tăcere mare. Toţi îl priveau pe Mototolea. Pînă cînd omul de la Vladomira întrebă:

— Zi, de noi cin' ţi-a spus ce ne face? De unde ştii?

Mototolea dădu din cap, obosit:

— Mai jos, la Reviga, e un şlep ca ăsta... P-ăla l-au golit ieri...

Oamenii tăcură, cu bărbile sălbatice în piept. Unul mormăi:

— Binee...

Rizea parcă n-auzise vestea înfricoşătoare. Întrebă:

— Da' cu Uracu ştii ce e?

— Umblă prin păduri, zise Mototolea. A scăpat.

— Aha. A scăpat. Da' fii-su?

— E vorba că ei au dat foc la fro cîţiva din Vladomira, de ieşiseră să muncească moşia beiului... Nu mai ies oamenii la muncă. Nu vor; şi care vor, de frică tot nu ies...

Mototolea bolborosea printre buzele umflate de lovituri. Negri, cu ochii mari şi umezi şi mîhniţi, bărboşi, slabi, oamenii se ridicaseră în cot şi-l priveau. Rizea îl scutură pe Marinică:

— Auzi?
Marinică dădu din cap. Se priveau cu toţii. Omul din Vladomira zise:
— Păi atunci tot e bine... Tot am făcut o treabă...
Rizea se răsturnă pe spate cu mîinile sub cap şi mormăi:
— Ar fi fost ea mai bună...
Se uita la cerul albastru, adînc, fără fund. Zise iar, mai mult pentru sine:
— Numai de nu s-ar apuca să are...
Deasupra lui, pasul răsunător al santinelei se opri. Soldatul se uită la ei, în adîncime. Nu-i vedea bine, din cauza amestecului de pete de lumină şi întuneric. Se lăsă pe vine, sprijinit în puşcă. Ferindu-se, cu glasul scăzut, suflă:
— Bă! sînteţi acolo?
Era un băieţandru roşcovan şi cu părul ca paiul grîului.
— Aici, răspunse un glas din adîncurile şlepului.
— Unde, bă? întrebă iarăşi soldatul, clipind din ochi şi încercînd să pătrundă cu vederea în întunecimile de dedesubt. Cînd i se păru că s-a lămurit oarecum, scoase cu o mînă trei pachete de tutun, şi le aruncă înăuntru. Cu mîna cealaltă ţinea puşca. Şuieră:
— Foc aveţi, bă?
— Avem, răspunse alt glas.
— Bă, să n-aveţi grijă... La toamnă începem iar şi unul nu mai trage în frate-su, bă... La toamnă... Să n-ai grijă, bă, auzişi, care eşti acolo?
— Auzit, murmură adînc glasul din şlep. La toamnă, la toamnă...
Soldatul se uită furiş împrejur. Se ridică şi începu să se preumble iar pe tabla de fier ce suna a gol: bong, bong, bong...
Jos, în şlep, prizonierii fumau. Îşi făcuseră ţigări. Pentru cei care aveau mîinile prea umflate de strînsoarea frînghiilor, cînd fuseseră aduşi, sau degetele zdrobite în bătaie, răsuceau ţigări ceilalţi. Mai mulţi aveau amnar şi iască. Băteau piatra, aprindeau şi fumau. Ascultau foşnetul apei şi alunecarea vreunui lemn putred de-a lungul şlepului, pe dinafară. Se uitau dacă rămîne tot albastru şi curat cerul.
— Ar trebui să ploaie, zicea unul.
— Pentru cine? îl întrebă Rizea.
Apoi, de unul singur, mormăia:
— Numai să se ţie tari... să nu are...

Şi asculta şi el freamătul Dunării de-a lungul pereţilor de fier, deasupra capetelor lor. Erau îngropaţi în apă, ascunşi acolo, nu cumva să-i scape sau să-i găsească fraţii lor. În sînul apei stăteau şi pluteau în tăcere, în clopotul acesta, în întunericul roşiatic, acoperiţi cu un pătrat de cer.
Apoi veniră soldaţii. Şlepul începu să bubuie sub mulţi paşi grei. Cîţiva ostaşi cu baionetele la puşti coborîră în şlep şi-i mînară sus pe prizonieri. Trecînd pe lîngă ei, Rizea le simţi răsuflarea grea de ţuică şi le văzu ochii sticloşi şi tulburi. Se întristă şi-l cuprinse o linişte. Se urca greu, din princina piciorului. Un soldat îl izbi cu patul puştii, zicînd:
— Haide... haide...
Vorbise fără supărare şi-l lovise ca în vis. Era beat. Ofiţerul era tînăr, uscat, cu chipiul negru pe ceafă.
— Mai repede! mai repede! ţipă el nervos.
De sus de pe şlep Rizea se opri o clipă să vadă întinderea albastră a Dunării cu bărci, cu sălcii înecate şi sfîrşită abia departe, căci Dunărea creşte în martie şi cuprinde pămînturile de pe margine, înecîndu-le.
Prizonierii coborîră într-un barcaz mare, înconjuraţi de soldaţi cu baionetele îndreptate spre ei. Nimeni nu se mişca, nimeni nu vorbea. Nici măcar nu se priveau între ei. Era o linişte mare. Cei doi vîslaşi erau bulgari. Cîntau ceva prelung şi de jale, pe bulgăreşte. Unul avea lacrimi în ochi şi se lăsa cu mînie pe spate parc-ar fi vrut să rupă vîsla, de i se încordau vinele gîtului. Dar ofiţerul simţi că se petrece ceva şi strigă:
— Tăceţi, măi! Gura!
Bulgarii tăcură înfricoşaţi.
Rizea abia aştepta să vadă pămîntul, cîmpul. Pe ţărm îi legară pe toţi cu mîinile la spate. Rizea se lăsă legat, încercînd să zărească arăturile. Cînd se îndreptară pe drumul pe care de atîtea ori veniseră sute de căruţe să încarce şlepurile cu grîu, văzu de o parte şi de alta ogoarele negre, printre bulgării cărora ieşeau suliţele verzi ale ierbii.
— Aşa-i bine, şopti Rizea singur. Abia atunci începu să se uite împrejur şi să vadă copacii cuprinşi de aburul verde ca pucioasa, al mugurilor. Mîine aveau să aibă frunză. Auzi nişte păsări ciripind într-un zăvoi depărtat. Răsuflă adînc, zîmbi şi se întoarse la Marinică. Acesta îi zîmbi şi el. Colţurile buzelor îi tremurau.
Dindărăt, ofiţerul strigă:

— Luați-o peste cîmp!

Rizea cel dintîi o luă peste cîmp. Călcă anevoie în pămîntul moale și greu. Dar înainta voinicește, rotindu-și privirile peste ogoarele pustii peste care creștea iarba. Erau vreo douăzeci de oameni care mergeau așa de-a curmezișul cîmpului, ridicînd genunchii sus, ca să-și smulgă piciorul din glia neagră. Ofițerul își scoase pistolul și le făcu semn soldaților. Soldații începură să tragă, iar el îi supraveghea cu pistolul gata pentru nesupuși. Pe cîmp, oamenii cădeau, unul cîte unul. Rizea căzu printre cei dintîi, împreună cu Marinică, pe care îl ținea de mînă. Împușcăturile răsunau seci și mărunte, ca niște nuci sparte, în văzduhul larg, pe cîmpul nemărginit. Apoi încetară. Toți oamenii căzuseră. Ofițerul dădu comenzi, soldații porniră pe șosea îndărăt. Unul rămase mai în urmă. Ochii i se limpeziseră de beție și broboane de sudoare reci i se înșiruiau pe frunte și pe buza de sus. Se așeză jos. Ofițerul care trăgea mereu cu coada ochiului, bănuitor, la soldați, se întoarse și-l văzu că-și încheie bocancul, astfel că nu se opri. Dar ostașul își scoase bocancul, își desfăcu obielele; cu piciorul gol, băgă degetul gros în trăgaciul puștii; strînse capătul țevii între dinți. Ofițerul tresări la auzul împușcăturii și se aplecă instinctiv, iute ca fulgerul. Se așteptase la o împușcătură pentru el. Se apropie, văzu că omul e mort, îi luă pușca și se întoarse în goană în capul plutonului care se depărta pe șosea.

X

Destituit telegrafic în urma scrisorii trimise de domnul Augustatos ministerului, prefectul alergase la București ca să încerce să-și salveze poziția politică. Era prieten din copilărie cu șeful de cabinet și spera să-l pună bine cu ministrul. Astă-seară era foarte nenorocit, deși, sau tocmai pentru că prietenul îl invitase la teatru, ca să-și scuze prin aceasta și alte amabilități lipsa dorinței de a-l ajuta. Piesa era *Marchizul de Priola*, cu tînărul Bulandra. Primul act trecuse cu sosiri în sală și în loji, ridicări de rînduri întregi, sclipiri de binocluri răspunzînd intrării unei celebrități sau unei frumuseți în lojă, freamăt neîncetat și sîsîituri, în vreme ce pe scenă domni în fracuri discutau personalitatea marchizului de Priola.

Apoi se făcuse lumină. Provincial, prefectul își rotise privirile asupra șirului de femei în mătăsuri care umpleau lojile și-și fluturau

evantaiurile de dantelă neagră sau de pene asemenea unor crizanteme prelungi. Generalii cu toate aurăriile și decorațiile, aghiotanții zornăind de eghileți în loja regală, care le fusese cedată pentru seara asta, tinerii cavaleriști în dolmanuri roșii dovedeau însemnătatea cîștigată de armată în ultimul timp. Dar erau totuși mai numeroase fracurile sau, burgheze, redingotele, vestele albe peste burți pline de importanță politică și financiară, sau cele strînse în corsete englezești și aparținînd oamenilor de cluburi, proprietari de grajduri de curse. Parterul se scursese, în negru, alb și culori țipătoare de uniforme, către foaier. Cîteva din toaletele și coafurile cu pene de struț din loji părăsiră de asemeni sala. Prefectul rămase cu prietenul său, în picioare, în mijlocul unui șir de fotolii goale. Deodată amicul îl luă de braț și spuse:

— Ia te uită colo! Cine or fi?

Într-o lojă din dreapta ședeau două femei, una mai în vîrstă, blondă, încărunțită, și cealaltă foarte brună și foarte tînără. Cea mai în vîrstă avea o rochie de mătase neagră cu valuri de dantelă cernită în jurul pieptului și umerilor plini, voinici și încă tinerești, iar cea tînără era într-o rochie de un roșu stins, cu broderii negre pe piept și la talie, altminterea cu mîneci lungi și gulerul foarte înalt. Cea mai în vîrstă strălucea de smaragde mari pe piept, la urechi și la degetele cam groase, cam bărbătești. Cea mai tînără avea numai două solitare admirabile în urechi și unul la deget, care toate sclipeau la fiecare mișcare a ei. Cucoanele și domnii din lojile alăturate vorbeau cu aceste două femei, iar îndărătul celor două scaune stăteau fracuri și uniforme care se plecau spre ele.

Prefectul recunoscu pe doamna și domnișoara Vorvoreanu. Cea dintîi i se păru deodată îmbătrînită, uscată, cu buzele subțiate și strînse. Elvira era aceeași. Față de admirația vădită a amicului său, prefectul se hotărî cu inima strînsă să încerce a-și recîștiga prestigiul pierdut. Zise cu nepăsare:

— Le cunosc: sînt Vorvorencele, mama și fiica. Doamna Vorvoreanu e fata lui Lascăr Lascari, îl știi, răposatul om politic; le știu de la mine din județ, trăiau retrase la țară la o soră a ei, mare proprietară... Sîntem prieteni buni...

— Sînt gătite fanariotele dumitale, monșer, ca două vitrine de bijutier, zise amicul cu invidie.

— Sînt bijuterii vechi, de familie, monșer, răspunse prefectul, silindu-se să-și păstreze aerul plictisit.

— Mă prezinți? întrebă cellalt. Prefectul șovăi o secundă, apoi zise:

— Haidem!

Se îndreptă spre lojă cu inima strînsă. Îşi aducea prea bine aminte de mica altercaţiune de la conac, acum nu demult, şi de răceala lui la doamna Misirliu. Îl va fi iertat doamna Vorvoreanu? Îl va fi uitat cel puţin?

Ajunşi în faţa lojii, prefectul se înclină adînc. Prietenul făcu la fel, ţinîndu-şi monoclul cu mîna. Doamna Vorvoreanu, care-l recunoscuse pe prefect, se uită pe deasupra lui, în sală. Sclipind din briliantele ei trandafirii, Elvira se întorcea chiar atunci către unul dintre domnii din lojă ca să-i răspundă, astfel că nici nu-i văzu pe cei doi.

Prefectul împietrise. Se întoarse deznădăjduit către prietenul său, dar acesta, roşu, murmură:

— Poate le-ai cunoscut în calitate oficială...

Şi-i întoarse spatele, ieşind în grabă din sală. Prefectul nici nu mai izbuti să se mişte din culoar, de sub loja doamnei Vorvoreanu. Sala se umplu; vizitatorii părăsiră loja, îşi căutară locurile. Se făcu întuneric. Nimicit, dorind să-l înghită pămîntul, cu obrajii arzînd de ruşine, prefectul auzi în întuneric rîsul muzical al Elvirei.

— De ce rîzi? întrebă glasul doamnei Vorvoreanu.

Cortina se ridică asupra actului următor din *Marchizul de Priola*. Freamătul din sală amuţi. Elvira murmura:

— Mi-am adus aminte cînd mînai trăsura spre gară, mamă... Şedeam cu caseta lîngă mine. Ştii că am vrut o clipă s-o arunc?

Doamna Vorvoreanu nu răspunse. Se uita prin binoclu la tînărul Bulandra care-l juca pe Priola. Elvira şopti, insistent:

— Voiam s-o arunc. Cînd am trecut pe pod, ştii? Acolo am vrut s-o arunc în apă... şi, mămicule, ştii? La conac... atunci, noaptea...

— Da? murmură doamna Vorvoreanu.

— Nu dormeam.

Trecu o clipă. Pe scenă, tînărul Bulandra vorbea seducător şi romantic, marchiz răsăritean. Doamna Vorvoreanu şopti:

— Taci... Fii atentă la piesă...

Prefectul ascultase maşinal, fără să priceapă nimic. Se întoarse să le vadă pe cele două femei, ale căror bijuterii sclipeau în umbra lojii. Le înjură crîncen printre dinţi, româneşte, în şoaptă, şi se îndreptă spre ieşire, neluat în seamă de nimeni, ciocnindu-se de genunchii spectatorilor şi dibuind prin întuneric.

CUPRINS

Redactor: MIRCEA VASILESCU
Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU

Bun de tipar 28 IV 1993, Apărut 1993
Coli tipar: 29

Tiparul executat sub comanda nr. 30.302
Regia Autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria CORESI
Piața Presei Libere, 1, București
ROMÂNIA

